Μίκης Θεοδωράκης

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΟΥ

- Αφήγημα -

ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ
ΤΟΜΟΣ 1

Τεχνικό τίτλο

Άρχισα να γράφω
το Αύγουστο του 1985
στο Βραχάτι

~~ΕΙΣΑΓΩΓΗ~~ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΧΙΟΣ-ΜΥΤΙΛΗΝΗ-ΣΥΡΟΣ
ΑΘΗΝΑ-ΓΙΑΝΝΕΝΑ-ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ ~~ΕΩΣ ΤΟΝ «ΕΠΙΤΑΦΙΟ»~~

Μερικοί με προτρέπουν να κυκλοφορήσω σ' ένα βιβλίο τους στίχους των τραγουδιών μου και γενικότερα την ποίηση που κατά καιρούς έχω μελοποιήσει. Όταν τελικά πριν λίγο καιρό είδα μπροστά μου συγκεντρωμένο σχεδόν όλο το "υλικό" πριν αρχίσω την έκδοσή του — που κι εγώ αρχίζω να τη θεωρώ χρήσιμη για όσους κατά κάποιο τρόπο τούς συγκινεί το έργο μου — σιγά-σιγά μπήκα στη σκέψη να διηγηθώ την ιστορία του κάθε — όσο είναι δυνατό — τραγουδιού, του κάθε μελοποιημένου έργου. Αυτό όμως με οδήγησε — όταν ξεκίνησα να γράφω για τον ΕΠΙΤΑΦΙΟ — στο συμπέρασμα ότι πρέπει να γίνουν δύο ξεχωριστές εκδόσεις: Η μια οι στίχοι και τα ποιήματα. Η άλλη η δική μου αφήγηση. Για τη δεύτερη υπάρχει ένα πρόβλημα. Η ιστορία των τραγουδιών μου ταυτίζεται με την ιστορία της ζωής μου. Τι έπρεπε λοιπόν να κάνω; Να γράψω κατά κάποιο τρόπο τα «απομνημονεύματά» μου; Όχι! θα περιοριστώ, αποφάσισα, μόνο στα τραγούδια και σ' όσα συγκεκριμένα βασίζονται σε ποιητικά κείμενα. Έτσι στο βιβλίο αυτό ο αναγνώστης δεν πρόκειται να μάθει πολλά πράγματα για την υπόλοιπη πλευρά της ζωής μου. Την κοινωνική και πολιτική δράση μου, τη συμμετοχή μου στα γεγονότα, ιδιαίτερα από το 1940 έως τις μέρες μας. Και πιο γενικά για τις σκέψεις, τις ιδέες, τις απόψεις που με οδήγησαν όλα αυτά τα χρόνια και που από το 1963 έως σήμερα συνδέονται πολύ στενά με τις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα μας.

Τουλάχιστον αυτή τη στιγμή που τη νοιώθω σαν αόριστη δηλαδή σαν κάποια στάση στην πορεία του ελληνικού λαού - περιμένοντας να κατασταλάξουν μέσα του γεγονότα και ιδέες - προκειμένου να αποφασίσει να πάρει ό,τι λέει - όπως λαϊκή - κάποια θετική και γι' αυτό ιστορική πρωτοβουλία. Ενώ τώρα στέκεται ακίνητος εδώ και πολλά χρόνια. Ίσως γιατί κάθε τόσο τον κολλούν με τη γαλάζια στον τοίχο και του λέν: «κύτταξε τη δουλειά σου εμείς θα σε νταντέψουμε...». Κι αυτός παρασταίνει το χαϊδεμένο μωρό και πιπιλίζει τα αντίχειρά του... Σε τέτοιες λοιπόν στιγμές το καλλίτερο που έχεις να κάνεις είναι να εξαφανιστείς, να μην αρχαϊζεις και να τεμπελιάζεις. Και πρό παντός να μη θίγεις τα κακώς κείμενα.

Τώρα που γράφω τις γραμμές αυτές είναι Αύγουστος του 1985. Είμαι στο Βραχάτι και εισπνέω σα το Δία (στο) καπνιά που κατέβαινε από την ορεινή Κορινθία. Τέσσερα μέτωπα φωτιάς έχουμε στην περιοχή μας. Δεν είναι παίξε γέλασε. Καίγονται εκατό σ' όλη την Ελλάδα! Μήπως αυτή η βιβλική καταστροφή να 'ναι συμβολική; Το ολοκαύτωμα, [illegible], του ρωμαίικου, της ρωμιοσύνης, επί το ποιητικότερον; Κι απ' την άλλη μεριά οι κάθε λογής υπεύθυνοι, συμπολίτευση - αντιπολίτευση, να δροσίζονται στις ακρογιαλιές και τα νησιά σαν το Νέρωνα που παρακολουθεί ατάραχος να καίγεται η Ρώμη. Τι Ρώμη θα πεις τη Ρωμιοσύνη! Τι Νέρων και τι αέρων της αγάπης του λαού! Ας γίνει ευαγγέλιο λοιπόν. Ακόμα και Ούφο να κατέβαιναν στην Αττική. - εμείς στη δουλειά μας. Δηλαδή δεν συμβαίνει τίποτα

δέν τρέχει τίποτα — δέν γίνεται τίποτα. Καί ποιάν ἀντίσταση ἔκανε ὁ Σάκης Καραγιώργης, πού κηδεύεται αὔριο; Καί γιά ποιούς ἔκανε τήν ἀντίσταση; Καί ἐναντίον ποιανοῦ; Καί πού εἶναι ὅλοι αὐτοί οἱ ὑπέρ καί οἱ κατά; Ἀπό μνημόσυνα καί παχιά λόγια ἄλλο τίποτα ἡ τηλεόραση. Τήν κοιτάω καί σκέφτομαι τί τέρας ἀλήθεια — σάν νά μοῦ λέει «πέθανε κού καί θά δεῖς»! Ἀπ' τό ἄλλο δηλαδή ὑπῆρξε τάχα ἀντίσταση; Ὑπῆρξε χούντα; Ὑπῆρξε ξένη κατοχή καί ντόπια μαυραγορίτισσα; Ὑπῆρξε Ἀσφάλεια; Καί γιατί τάχα ἀφοῦ τόσο ὡραῖα τά πιάσατε ὅλα καί τά εἴπατε σάν ΗΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΟΝΟ — δέν κάθεσαι μιά στ' αὐλή μου. Τί τάθελα ὅλα ἐκεῖνα τά περιττά; Δέ μοῦ τό 'λεγε κι ἄλλος καί ὁ Αναγνωστάκης καί οἱ ἄλλοι «μαστροποί ποιητές»; Κοιτάζει τί μοῦ ἔστειλε ὁ ἀδερφός μου στό Παρίσι, τό 1973, νά τοῦ μεταφράσω καί γιά νά μή μοῦ ξεφύγει ὑπογραμμισμένο «Σέ ἀφορᾶ» — «Κι ἴσως κανείς δέν σέ προσμένει νά γυρίσεις...» Καί τό ἄλλο: «οἱ μελλοντινοί ποιητές δέ ζοῦνε πιά...» Ἄντε λοιπόν νά παρηγορηθεῖς γιά τό καινούργιο.. Καί ἀπό πάλι λοιπόν τί ἔμεινε; Τό αγκάλιασμα, πού λέει κι ὁ Ρίτσος...

Εἶπα λοιπόν ὅτι δέν εἶναι τῆς στιγμῆς νά τά πούμε ὅλ' αὐτά! «Εἶναι παραλήρημα» μοῦ εἶπε κάποιος φίλος διαβάζοντας κάτι πρόχειρες σημειώσεις σχετικές μέ κάποια πρόσφατα γεγονότα. Ἡ ἀλήθεια λοιπόν εἶναι παραλήρημα! Δηλαδή θά ἀρκεῖ νά ἦσαι βαριά ἄρρωστος, νά 'χεις πυρετό 41 καί νά κουβεντιάζεις πιά μ' αὐτούς ἀγγέλους γιά νά πεῖς τήν «ἀλήθεια» μέσα στό παραλήρημά σου.. Λείπει μιά ἀπ' θεία σου, ἡ σύζυγος τῆς γραφῆς.

νά φέρει τή θαυματουργή εικόνα, Άγία Βαρβάρα κατά
προτίμηση, νά σέ γλυτώσει ό Θεός καί νά γλυτώσει καί
μάς από αυτά πού λές τά ξορκισμένα, τά ξεχασμένα,
καί τά άχρηστα... Σκοτώθηκε σέ κείνη τή μάχη —
εκτελέστηκε — έμεινε νεκρός στά χέρια τού βασανιστού —
έμεινε ανάπηρος... Χάθηκε ή φοράδα. Καί τί τρέχει;
Τί σημασία έχει ποιός σκότωσε ποιόν — ποιός σκοτώθηκε
γιά ποιόν — ποιοί σακατεύτηκαν γιά ποιούς. Τώρα
βρισκόμαστε στή νόρμη καί στά υποχρεωτικά διατάγματα
θά κάτσουν στή σειρά σάν καλά παιδιά νεκροί καί
σακατεμένοι καί σάν καί όταν ευδοκήσει ό κ. υπουργός
— ή Κυβέρνηση! — θά τούς δώσουν χαρτζιλίκι ν' αγοράσει
ένα καινούργιο παντελόνι.. Τί θά φορέσουν τόσα
χρόνια στή γωνιά παραχωμένοι τά ρούχα τους παλιώσαν.
Καί νά πού φτάσαμε νά μαζώνουν οί νεκροί καί οί
σακατεμένοι. Νά χωρίζονται σέ παρατάξεις καί νά
χτυπιούνται μή ας πάρει ό ένας τόν άλλον. Φτύνουν
οί νεκροί; Άν φτύνουν τότε ό ένας φτύνει τόν άλλον!
«Μάς αναγνώρισαν» φωνάζουν οί μέν. «Μόνο
στά χαρτιά» απαντούν οί δέ. Είμαι πάντως κάτι
νάσα νεκρός καί αναγνωρισμένος! Αυτό θά πρέπει
νά τό παραδεχτούμε.. Άμ καί κείνο τό άλλο πού
δήλωσε ό κύριος Πρόεδρος στήν Ελληνική Δημοκρατίας
στήν τηλεόραση; «Φέτος, είπε, καμαρώσαμε γιά πρώτη
φορά στή δεξίωση (στόν Ιούνιο) τόν _ανώνυμο_
αγωνιστή» καί ή κάμερα έδειξε τόν αέρα..
Καί πώς αλλιώς νά κάνει αφού οί ανώνυμοι
πρέπει νάναι καί ασώματοι, δηλαδή σκέτος
αέρας;
Βέβαια, κάπου-κάπου, ξεφάντωσα θά γελάσει,

θα βρεθώ στην ανάγκη να αναφερθώ σε κάποια γεγονότα σε κάποια δράση εξωμουσική — θα το κάνω, το δεσμεύομαι, μονάχα σε ακραίες περιπτώσεις. Σε κείνες αποκλειστικά που βοηθούν στην κατανόηση του α ή β έργου — τραγουδιού, που φωτίζουν την ψυχική και συναισθηματική διάθεσή μου. Έτσι η μουσική κατανοείται καλύτερα. Αυτός εξ άλλου παραμένει ο κύριος σκοπός. Πώς έγραψα αυτό το τραγούδι; Σε ποιες καταστάσεις βρισκόμουν; Ποιες είναι οι επιρροές — όχι μόνο μουσικές — που δεχόμουν εκείνη τη στιγμή.

Ας μη ξεχνιόμαστε.. Από κείνο που λέμε "μουσική υποδομή" η Ελλάδα ιδιαίτερα, εδώ και μισό αιώνα δεν έχει ίχνος... Συμφωνικές ορχήστρες — Χορωδίες. Σχολές — Ωδεία — Μουσικές εκδόσεις, όλ' αυτά πράγματα άγνωστα στην ελληνική επαρχία. Κι εγώ υπήρξα γέννημα θρέμμα αυτής της άγνωστης για στη μουσική χώρα που λέγεται ελληνική επαρχία. Δείτε σύντομα πόλεων και ημερομηνιών για να καταλάβετε καλύτερα:

Γεννήθηκα στη Χίο — έτος 1925. Μετά:
Μυτιλήνη — 1925-1928.
Σύρος και Αθήνα — 1929.
Γιάννενα — 1930-32
Αργοστόλι — 1933-36
Πάτρα — 1937-38
Πύργος — 1938-39
Τρίπολη — 1939-43
Αθήνα — 1943-

Γι' αυτό φυσικά υπάρχει και [illegible] που δεν έχω δώσει [illegible] διάφορα μουσικά ακούσματα.

Μόνο ένα Καπρίτσιο — και πρόσθετα σα φράση "παρά φύσιν" — ή θα μπορούσε και αποδείξει το γεγονός ότι ένα παιδί που ήρθε από τη Χίο εις την Αθήνα τα πρώτα του 18 χρόνια, ασχολήθηκε στη μουσική... Επομένως συμπέρασμα, πρώτον: η περίπτωσή μου παρουσιάζει κοινωνιολογικό ενδιαφέρον.. Εμείς, από όπου περάσαμε, δεν είχαμε σχέση ούτε με τη "Κομπανία" που έπαιζαν "λαϊκή μουσική" — ο Θεός ξέρει ποιός τις ήξερε τότε — δεν ξέραμε τα λαϊκά όργανα, μπουζούκι, μπαγλαμά ή βιολί — συμφωνική ορχήστρα — και είδαμε στα 1942 στο πανί του κινηματογράφου και τότε "αλλάξαμε ζωή" — άλλα αυτά για αργότερα. Με τα σημερινά μέτρα δεν υπάρχει ελληνικό χωριό να συγκριθεί με την ελληνική πόλη του 1930 ή του 1940.. Μόνο στην Αφρική, στην Ασία και στη Νότιο Αμερική θα βρούμε σήμερα απομακρυσμένα χωριά που να μοιάζουν με τα Γιάννενα του 1932 ή με την Τρίπολη του 1942.. Όταν πρωτοπήγα στο δημοτικό στα Γιάννενα όλα τα παιδιά ήταν ξυπόλυτα και παρ' όλα τα μεγάλα τους αποφασισμένα στη "γειτονιά" οι γέροι έτρεχαν [illegible]. Οι τούρκικοι μαχαλάδες ή τα καντούνια είχαν λάσπες, χαράματα με κατρουλιές γιατί φυσικά υπόνομοι και τέτοια ήταν άγνωστα πράγματα για την εποχή. Φαντάσου τι ήταν τότε το ελληνικό χωριό! Ο πατέρας μου Γενικός Γραμματέας στη Γενική Διοίκηση Ηπείρου περνούσε τον πιο πολύ καιρό του στο ύπαιθρο. Επαναστατικός, καλόψυχος που είχε είχε βάλει σκοπό της ζωής του να κάνει δρόμους

«για νά παίξ' ό λογιστικός!», νά φτιάξει
υδραγωγεία καί γενικώς αρδευτικά έργα καί
σέ κάποια ωραία περίπτωση νά παίξει καί τό
ηλεκτρικό. Μέ έπαιρνε, μαζί του στή Βήσανη,
στα Παραμύθια, σέ [illegible] μέ τό μοναδικό
αυτοκίνητο κουπέ φόρντ πού υπήρχε τότε σ' όλη
τήν Ήπειρο, κι οδηγό τό Βάνια, κι ήταν θαύμα!
ταραχή στήν πλατεία μιά βαθειά σιωπή έπεφτε
στό χωριό. Οί μεγάλοι γούρλωναν τά μάτια τους
καί τά παιδιά τρέχαν νά κρυφτούνε. Τί θηρίο
ήταν αυτό! Όπως μιά [illegible] πού πήραμε
στή Πάτρα — ώς δεκαπέντε χρόνων έβοσκε γίδια —
καί μόλις είδε/πρώτο στή θάλασσα έβαλε τίς
φωνές.. Υπάρχει δηλαδή μιά τερατώδης γενναιότητα.
Ας μή μιλάμε γενικώς εξηνταδες.. Από τή Χίο έως στήν
Πάτρα όσο κι αν ψάξω μέσα στό «αρχείο τής
μνήμης» μου δέ θά βρώ τίποτε άλλο έξω
από τή βελόνικη μαχαλάδες ~~τά [illegible]~~ μέ
καί τήν αίνιγμα ζωή κεντημένη σάν ολόχρυσο
ρούχο πάνω από τή σκοτεινή πόλη. Εκεί στό
Αργοστόλι τά πράγματα φωτίσανε κάπως. Ήμουν
οχτώ μέ δέκα χρονώ. Η πόλη χτισμένη πλάι στή
θάλασσα. Η φύση γύρω πανέμορφη. Οί δρόμοι
οι κεντρικοί λιθόστρωτοι — οι άλλοι καθαροί.
Τό Σχολειό μας τό Α' Δημοτικό στή γωνία
του δρόμου πάνω από τήν πόλη, σχεδόν κατηφόρα
κι απέναντι τό σπιτάκι [illegible] σπίτι μέ τόν πα-
ράδεισο κήπο. Πρίν δυό χρόνια έκοψαν μιά
κουκουνάρα από τό [illegible] πεύκο πού βρίσκεται
στή γωνία στή μάντρα. Τό σπίτι στή θέση του

από τό σπίτι

κι ας βούλιαξε όλο το Αργοστόλι. (~~[illegible]~~
Αυτό θα πει ~~[illegible]~~ καί στοιχειωμένο! Τό
καλοκαίρι τά μπάνια στην παραλία του Μπάτη.
Οι θηλυκές μπανιέρες - αριστερά των ανδρών δεξιά
των γυναικών - ~~[illegible]~~ βρωμονέρι σάπιο ~~[illegible]~~ γιαλό. Επαιρνα του
πατέρα μου από τη Νομαρχία τό μπαστουνάκι
και περπατούσε πάντα στην ίδια καμπίνα - στην τελευταία
δεξιά. Καθώς γδυνόμαστε μου δείχνε πάντα την
πληγή ψηλά στο στήθος και μετά γύριζε ~~[illegible]~~
και μου δείχνει τό μέρος πού βγήκε η σφαίρα
από τόν ώμο του. Κάποτε σκέφτηκα:
«Πώς μπήκε από πίσω και βγήκε από
μπρος;» Σα να διάβαζε ~~[illegible]~~ στην
καλή στιγμή εξηγεί (και ξαναλέει) πάντα την ίδια ιστορία:
«Ξαφνικά βλέπω του Τούρκο πάνω από τό
κεφάλι μου. Σκύβω αρπάζομαι και κουρδού
νοιώθω τη σφαίρα να μπαίνει ~~[illegible]~~ στο στήθος.
Έπεσα κάτω.. Ήμουν σαν νεκρός. Ευτυχώς γιατί
οι τούρκοι περπατούσαν τους τραυματίες...
Αργότερα ήρθαν οι δικοί μας και με πήγαν
με χαρά στο πρεβετό...» Μετά βγαίναμε
στη ζεστή άμμο. Ο πατέρας μου βουτούσε
πάντα με τό κεφάλι. Επιανε τη μύτη και
αφού άνοιγε τη θάλασσα φτιάχνοντας γυρω-
γυρω τεράστια κύματα. Μα θα ζύγιζε
τότε πάνω από 100 κιλά... Χωνεύοντας καθη-
μερινά τό μάθημα πατριωτισμού βουτούσα κι εγώ
κανονικά με τό κεφάλι... Κολυμπούσα γιατί του
~~[illegible]~~ κι ένοιωθα σβηστός και χαρούμενος

Όταν βρισκόμαστε μακρυά σχεδόν κοντά στό φάρο τότε κάναμε βουτιές καί άλλα παιχνίδια. Γύρω χάρη καθόντανε ό ένας πάνω στόν άλλον καί τό κλωτσούσε καί παίζ στό πάτο. Άνοιγα τά μάτια μου κι έβλεπα τό γυάλινο κόσμο. Τά άλλα καί τά χόρτα στό βυθό. Κανένα ψάρι. Καί γιατί οί φίλοι τού πατέρα πού με [illegible] γιά νά τό [illegible] κι εγώ με τή σειρά μου. Όταν καθώμαστε στο σπίτι του κυρίου Ολυμπίδη πρός τό Φαρανό ό δρόμος ήταν μακρύς. Σχεδόν μισή ώρα. Ό πατέρας μου ήταν πολύ τακτικός. Όταν έφευγε από τό γραφείο ~~[illegible]~~ τακτοποιούσε τά αντικείμενα, καί τά χαρτιά πάντα στό ίδιο ταίρι. ~~Θ~~ Οι μικρές [illegible] κινήσεις [illegible] πολλές φορές οι θέσεις της [illegible], του μολυβιού, του χάρακα του ταμπού — [illegible] τό ταμπού — νά έχουνε [illegible] καθένα τη ~~[illegible]~~ ακριβή ορισμένη θέση. Έτσι όταν ~~[illegible]~~ πηγαίναμε πρός τό σπίτι περνούσαμε από τά ίδια ~~[illegible]~~ μέρη ~~[illegible]~~ τά ίδια μαγαζιά ~~[illegible]~~ ~~πάντα [illegible] κινήσεις~~. ~~[illegible]~~ Επειδή είχε δύο καλά μπακάλικα — του Κουνάδη καί του Ντεφάκη — ~~[illegible]~~ γωνιακά πάντα μιά μέρα από τό ~~[illegible]~~ ένα ~~[illegible]~~ [illegible] από τό ~~[illegible]~~ άλλο. Ό πατέρας μου δοκίμαζε ~~[illegible]~~ τό τυρί καί τις σαρδέλες, παρατηρούσε πάντα τό ίδιο βάρος. Μιά οκά — διακόσια δράμια — έβγαζε τό

τηγάνι ~~[illegible]~~ να του τα γράψουνε κι έφευγε
με χίλιες δυό τσιριμόνιες. Γενικά του άρεσε
να εκφράζει τον καλό λόγο [γνωστού] «Σήμερα είσαστε
ωραιότερη από ποτέ...» στις γυναίκες ή
«Τι θαυμάσιο χρώμα που έχετε!» ~~[illegible]~~ στους
~~[illegible]~~ άντρες, ιδιαίτερα τους ευαίσθητους και
τους κιτρινιάρηδες. Και φυσικά ~~ο~~ ο καιρός
θαυμάσιος — ή θάλασσα ~~[illegible]~~ υπέροχη —
~~Τι ωραία καλημέρα~~ [πόσο σας πηγαίνουν τα ξανθά —] ; — πόσο σας πηγαίνουν
τα φορέματα! — όλα σαν υπερθετικό — όλα
λες το αισιόδοξο κι από μέσα όλο και λίγη
ειρωνεία όπως το συνηθίζουν ~~[illegible]~~ στο
Γαλατά στη Κρήτη — εκεί που γεννήθηκε και
~~[illegible]~~ μεγάλωσε... Μετά, τα παντοπωλεία, μανάβικα
τι ψιθύριζαν. ~~Εκεί~~ Αγόραζαν ψαράκι ~~φρέσκο~~ [γιατί]
φρεσκότατο μαρίδα ή σαρδέλα ~~[illegible]~~ [ο ψαράς το τηγάνιζε]
σαν σπανάκι — χόρτα με λαχανικά ή όπως
και λίγο από τα μητρώα για μήλα [βρασιδιά] τον
άλλο ψιθύρισμα του ανταμερισμό — τόσο ανέφερα
να σου βγει η ψυχή στο ~~[illegible]~~ [στόμα]. Ο πατέρας
του χοντρός και φαλακρός φώναζε και με-
φώναζε χαρές όπως τα τραπέζια και σου
διηγείται ιστορίες. Κάπου για τη γυναίκα του
και για τη Κρητική επανάσταση και
μαζί στα Μπιτζάνια και μετά στη
Βουλγαριά που γνώρισε τη μητέρα μου που
ήταν αρχοντοπούλα και ξανθωπή — τη
γύρευε αμέσως από του αδερφού της το δέρ

Γ καί φοβώνταν. 11. 7

Απέναντι τού υπηρεσιακού διευθύνσεως Ταμείου Βουρλών. Ό ίδιος ήταν βοηθός Αρμοστού -
Μόνο σάν έλθη βασιλέας δέ μούζετε τότε..
Ίσως γιατί ένιωθε νά περιστάζουν τά σύννεφα στή Μικρασία; Γ Στή γωνία τού δρόμου στή ~~[illegible]~~ βιβλιοθήκη τού Βαγιάνου στό μανάβικο διάλεγε τό καρπούζι.
Τό ύψωνε ψηλά σ' αυτί του καί τό χτυπούσε «Πρέπει νά κάνει κρακ γιά νά είναι γλυκό..» Από κεί είχαμε απόρα Σκασό-Λαμπρόλα μέτρα από φέρα.
Δεξιά ήταν τό σπίτι μας καί συνήθως στήν ταράτσα μάς έπαιζε ό αδερφός μου ό Γιαννάκης πού ήταν δυό ή τριών χρονών.
Από κάτω από τά σκαλάκια άρχιζαν τά κοκορεμέντα, τά τρεντάφυλλα καί τά τριαντάφυλλα γιά τή μάννα μου. Αν είχε μείραχτήσει από τό μαγαζάκι μιά δυό ρομπόξες θά έλεγε οπωσδήποτε τό «Άφη νά πάς στή μάννας σου νά κάνει κι άλλα γέννα»
Κι ή μάννα μου ~~[illegible]~~ τό μάζευε μέ νάζι σάν νά είναι ερωτευμένη δεκαέξι χρονώ. Καί μετά άρχιζαν οί μυρουδιές από τήν κουζίνα. ~~[illegible]~~
~~καί~~ Οί φωνές τού Γιαννάκη καθώς τό σήκωνε ψηλά κι όλα τά υπόλοιπα

Έως ότου περάσουμε όλοι μαζί τα πρω-
τευουσιάδα. Αυτό φαίνεται τώρα μικρο-
πράγμα ήθελα γιατί όσο
κακοκαιρία είχε να τα περάσω στη
Χίο. Εκεί οι θείες μου οι πρόσφυγες
έστρωναν τα μπαούλα, κουβέρτες και
σεντόνια κατάχαμα στο πάτωμα για
να μας στρώσουν κι έτσι περάσαμε
στη στεριά όλοι μαζί είκοσι μέρες.

Από τα τέσσερα καλοκαίρια — που μείναμε στο Αργοστόλι —
τα δύο τα πέρασα με τη μητέρα και τον αδελφό μου —
στη Χίο. Εκεί έμενε η μάννα της, η αδελφή της Φρόσω
παντρεμένη με το Γιάννη Μαστρογιαννάκη, και οι αδελφές
της μάννας της, ανύπαντρες τότε, Μαριγώ και η Ερωφίλη που
ήταν δασκάλα όπως τάχα αργότερα γιατί είχαμε από κείνο
και είχε πολλή σύνταξη.

Μόλις έκλεινε το σχολείο ο πατέρας μας έβαζε στο
"φορτηγό" κι από μοναδικό δρόμο στο Κεφαλονιά
μαζί με τις βαλίτσες και τα κοφίνια και ξεκινούσαμε
για τη Σάμη. Εκεί περιμέναμε στην παραλία να φανεί
το πλοίο της γραμμής από τον Πειραιά. Και τις δύο
φορές (που τα έδειχναν) θυμάμαι τη θάλασσα αγριεμένη και πάνω της
να σκαρφαλώνουν φορτωμένες οι μαούνες και οι
βάρκες με τους επιβάτες και τις αποσκευές τους. Άλλες
πάλι, γεμάτες, περίμεναν ανοιχτά να παραλά-
βουν το φορτίο τους από το πλοίο. Καθώς περάσαμε στο
καραντίνα της παραλίας και περάσαμε
ανάμεσα από ένα υποβρύχιο ... βαπόρια γύρω.
Ο πατέρας μου, σαν διευθυντής της Νομαρχίας, διάλεγε
τη καλύτερη βάρκα με τον πιο έμπειρο βαρκάρη

πού έχουν στή κρατικοποίηση τού τοπικού άρχου! Πάλι τά πλοία αγκυροβολούσαν στ' ανοιχτά σφυρίζοντας χαρούμενα καί ~~[illegible]~~ ξεφυσώντας σάν θερμό καπνό από τό ~~[illegible]~~ φουγάρο πού ήταν ολόισιο ψηλό καί λεπτό. Ο βαρκάρης μέ βοηθούσε νά μπούμε στή βάρκα. Τό πρόβλημα ήταν ή μάνα μου πού έτρεμε τή θάλασσα καί φυσικά ο Γιαννάκης πού έπρεπε κάποιος νά τον κρατά στά χέρια. Γιά μένα όλ' αυτά ήταν ένα ωραίο παιχνίδι. Μ' άρεσε ή θάλασσα, οί βάρκες, ή τρικυμία καί από παντού είχα λατρεία γιά τά πλοία. Δέν ήταν άλλα άψυχα καί τώρα όταν τά βλέπω ιδιαίτερα εκείνα τά παλιά νοιώθω κάτι μέσα μου, ένα σκίρτημα ζωής καί κάνουν ~~[illegible]~~ ραίγμα στήν ψυχή μου. Άλλοι ερωτεύονται τίς νεράιδες τού παραμυθιού. Εγώ είχα ερωτευτεί τά πλοία στίς γραμμές μέ τίς ~~[illegible]~~ άσπρες γέφυρες, τά χρωματιστά ~~[illegible]~~ φουγάρα, τίς ελικοειδείς ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, τά στρογγυλά παραθυράκια στίς καμπίνες τά βίντσια καί τά κατάρτια μέ τά λευκά συρμάτινα σχοινιά. Μικρός όλο τέτοια πλοία ζωγράφιζα καί γι' αυτό πήγα σ' ένα άνθρωπο στο Αργοστόλι πού δίδασκε τά παιδιά ζωγραφική. Πασί ο άντρας ζωγράφιζε μονάχα πλοία στή γραμμή. Όμως γιά κακή μου τύχη εμένα μέ παράλαβε ή γυναίκα του πού μού έβαζε νά αντιγράφω τοπία ευρωπαϊκά. Μού'μεινε όμως – από κείνο τό εργαστήρι – ή μαγεία στή μυρουδιά τών χρωμάτων. ~~[illegible]~~ Θυμάμαι ~~[illegible]~~ πως δέ ~~[illegible]~~ ζωγράφιζα

ἀλλά μύρμηγκα. Καί νά δεῖς πώς κάθε σουβενάριο εἶχε οἱ δικοί του μυρωδιά. Ἀλλ' κρυφά μ' ἄρεσε μπορούσα νά διακρίνω τά σκούρα φύλλα ἀπό τό κίτρινο ἤ τό ἄσπρο χρῶμα.

Ἔτσι λοιπόν καθώς ἀγνάντευα τό μυθικό πλοῖο ἔξω ἀπό τό μπαλκόνι στή Σμύρνη εἶχα κιόλας διαλέξει τό πατέρα μου πού μᾶς ἀποχαιρετοῦσε ὄρθιος στήν παραλία. Ἔπειτα ἦταν τοῦτο τό ἄλλο πού τό ἔχω ἀκόμα. Ἡ μανία μου νά φεύγω. Τό ταξίδι πού μέ τραβάει σάν μαγνήτης. Καί ὅπως ἐκεῖ νά δες! ~~[illegible]~~ Χαιρόμουννα ὅταν στά 1947 καί 1948 μᾶς «ταξιδεύανε» μέ τό ἔτσι θέλω γιά νά μᾶς σπρώξουν στίς ἐξορίες. Στήν παραλία θρηνοῦσαν οἱ δικοί μου κι ἐγώ μέσα βίας ἄν καί δεμένος μέ χειροπέδες νά κρύβω τό κύμα τῆς χαρᾶς πού φούσκωνε μέσα μου γιατί σέ λίγο θά σαλπάριζε μέ στόχο νά τρυπήσουμε τόν ~~[illegible]~~ ὁρίζοντα — τό ταξίδι!

Κοίταζα λοιπόν τό πλοῖο. Ἐμεῖς νά ἀνεβοκατεβαίνουμε στό καρουζέλ καί κεῖνο σιδερένιο μυστηριακό σκαρί ἀπ' ὄξω νά μένει ἀκίνητο σάν νά κοροϊδεύει τή θάλασσα πού τό ἔγλυφε γύρω-γύρω θάλασσα θυμωμένη ~~[illegible]~~ πού σάν σπαρταροῦν. Κάποτε γύρισα τό κεφάλι κι ἔβλεπα τό νησί ν' ἀνεβαίνει κάθετα πρός τόν οὐρανό. Ὁ πατέρας μου, μιά κουκκίδα. Καί ξαφνικά στριγγλιές καί ξεφωνητά καθώς οἱ ~~[illegible]~~ βαρκάρηδες προσπαθοῦσαν νά βγάλουν οἱ γυναῖκες τῆς προκυμαίας στή σκάλα τοῦ πλοίου.

Όταν καί ή βάρκα μας έπιανε θέση
κοντά στή μαύρη μαρμαρένια τότε έβγαζες τό
ξύλινο κιβωτάσκαμνο μέ τά μικρά τετραγωνάκια
μιά φορά δυό μέτρα πάνω καί μιά φορά
δυό μέτρα κάτω από τό κεφάλι σου. Η
καμπίνα ή μάννα μου νά σφίγγει στήν αγκαλιά της
τή Γιαννούλα, νά μού φωνάζει «πρόσεχε
θά πνιγείς» καί νά σού φωνάζει σφιχτά μαζί
γιά νά σού πετάξουν στή θάλασσα... Γιά μένα
όλ' αυτά ήταν παιχνίδια. Έβλεπα ένα σπίτι καί
μισό σκαρφαλωμένο μέ τά καλλιά νά σπρώχνει
από τή σχισμή γιά ό,τι θαυμαστό έβλεπε νά δώ!
Τό σαλόνι τού πλοίου, ή εσωτερική σκάλα,
ή καμπίνα μέ τό νιπτήρα, τό δοχείο τού
εμετού καί κουκέτες ή μιά πάνω στην
άλλη. Αργότερα ή μάννα μου έλεγε πώς μας
στο κάτω κατάστρωμα καί όταν ξεκίνησε
τό πλοίο είχε κάνει τουλάχιστον δυό εμετούς.
Ο Γιαννάκης κοντά της είχε γεμίσει όλο έκπληξη.
Κι' εγώ πανευτυχής καί ελεύθερος
ξεκινούσα στήν εξερεύνηση τού πλοίου.
Αφήναμε τή Σάμη πίσω μας - αριστερά ή
Ιθάκη καί μόλις τό πλοίο έπαιρνε καμπή στό
τό τελευταίο ακρωτήριο τής Κεφαλονιάς ερχόταν
εκείνος ό άνεμος τού πελάγου, ό καθαρός
ό φρέσκος ό δυνατός καί μονομιάς τό πλοίο
άρχιζε τό πάνω κάτω καί τό αριστερά-δεξιά.
Η θάλασσα έπιανε στά καλύτερά της πού

ἴσως ἀπό ὅλους πιό πολύ στό [illegible] ἡ καϋμένη
ἡ μητέρα μου πού [illegible]. Στήν καμπίνα
περάσαμε νύχτα στήν Πάτρα καί δέ θυμᾶμαι
πιά παρά τά φῶτα — πολλά καί παράξενα
γιά ἕναν πού ὅπως ἐγώ ἔζησε σέ μικρή πολιτεία
μέ λιγοστά φανάρια στούς δρόμους. Μετά κοιμούμουνα.
Δέν ἔχω δεῖ ~~[illegible]~~ καί στίς δυό φορές πού
περάσαμε τόν Ἰσθμό. Ξυπνούσαμε πιά στόν Πειραιά.
Ἀπό ~~[illegible]~~ τό καταβαίνοντας εὐθύς στήν καμπίνα
[illegible] οἱ μεγάλες [illegible] καί τό ἥσυχο ~~[illegible]~~ στή μηχανή.
Ἔτρεχα νά κατασκοπεύσω νά δῶ τό μεγάλο λιμάνι.
Μέ ξάφνιαζαν τά πολλά πλοῖα, οἱ βάρκες, οἱ
[illegible], τά σφυρίγματα.. Καί ὕστερα ἡ ἀποβίβαση
ἡ προκυμαία μέ τά ψηλά κτίρια, τό ρολόι,
τά τραῖνα, τά [illegible] τά αὐτοκίνητα, τίς
ἅμαξες, τά κάρα, τόν κόσμο ~~[illegible]~~ πού προ-
χωροῦσε βιαστικός στά πεζοδρόμια στό μεσημέρι.
Τό πρῶτο [illegible] καί μᾶς περιμένανε στό [illegible]
ναρθεῖ νά μᾶς πάρει ὁ ~~[illegible]~~ θεῖος Ἀντώνης, ὁ
[illegible], πού ἦταν [illegible] [illegible] στό [illegible]
[illegible] τοῦ Κράτους. Εἶχε μαζί του δυό τρεῖς
χαμάληδες ~~[illegible]~~
καί στήν προκυμαία μᾶς ἀνεβάσανε στό ταξί.
«Φανταστεῖτε, [illegible], ~~[illegible]~~ [illegible] τό [illegible]
[illegible] τό [illegible] μιά στιγμή ὁ [illegible]
πάθουν τί [illegible]!» Ἡ διαδρομή Πειραιᾶ —
Ἀθήνα [illegible] τό ἄλλο Πειραιᾶ ἦταν γιά
μένα συναρπαστική. Τό ταξί [illegible] γλιστροῦσε
στό [illegible] ἀνάμεσα στά κάρα, [illegible].

πηλούς, μουσαμάδες, αχθοφόρους καί τραίνα.
Ὅλα φύρδην μίγδην καί θά ρέψουν μετά τό
Σύνταγμα νά καθαρίσει ὁ Μάρκος γιά νά
παίζουμε στά βαλίτσα τά 50 χιλιόμετρα τήν
ὥρα! Τότε χτιζόταν ἡ μονοκατοικία της
στά Ἄνω Σεπόλια καί γι' αὐτό οἱ [illegible]
Ἐμέναν στοῦ ἀδελφοῦ τῆς θείας Στάσας, τοῦ
Γιάννη Ἰσαγόρη, [illegible] μηχανικό, πού δούλευε
στήν Ἐθνική Τράπεζα. Τό σπίτι του, ὁλομόναχο
μέσα στά χωράφια ἐκεῖ πού σήμερα βρίσκεται ἡ
Φιλοθέη. Ἡ Μαρουσιώ του [illegible] τό "θηρίο",
δηλ. τό τραῖνο πού ἔκανε τή γραμμή Σταθμός Λαυρίου –
Κηφισιά. Ἄλλο πράγμα ἡ ἀθηναϊκή βίλα
σέ σχέση μέ τά τουρκόσπιτα στή Λεχαινά!
Ἐκεῖ εἶδα γιά πρώτη φορά στή ζωή μου μπάνιο,
γογγύλια, πασσέ καί ἄλλες πολυτέλειες πού
μέ ἔκαναν νά ντρέπομαι καί νά σπαράζομαι ἀπό
τά γουστάκια στή μάννα μου. Δέν αἰσθανόμουνα
καλά. Ἤμουν ἔξω ἀπό τά νερά μου καί
γι' αὐτό γινόμουν πιό ἀντιπαθητικός, πιό ἄταχτος.
Τύλιγα ζυμαρικά στά χέρια χωράφια κι' ἔστρωνα
μέ τό φαγητό μου ἀνόρεχτα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
[illegible] καί τά ~~[illegible]~~ ἀκριβά σερβίτσια
νά μοῦ γκρινιάζουν "δέν ἔρχονται γιά ξένα
βρώμικα ~~χωριάτη~~ ἐπαρχιώτη ..." Ἔτσι ~~[illegible]~~ ἐννιώθα σαν ψάρι
ὅταν ὄξω ἀπό τά νερά – ὅταν ἡ μάννα μου
εἶχε κάνει σύντροφο ~~[illegible]~~ [illegible]

τὸ δρόμο γιὰ τὸ Πειραιᾶ. Ἀπὸ τὰ πλοῖα τῆς
γραμμῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς θυμᾶμαι μόνο τὸ ΑΛΜΠΕΡ-
ΤΑ. Πάντως τὰ βαπόρια ποὺ πηγαίναν Χίο-Μυ-
τιλήνη ἦταν σαφῶς μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς
Κεφαλονιᾶς. Ἴσως γιατί εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν
δυσκολότερους καιρούς καθὼς διέσχιζαν ἕνα ὁλό-
κληρο πέλαγος — τὸ Αἰγαῖο! Ἀνεβαίνομε στὸ
πλοῖο ὅλοι μαζί καὶ καθόμαστε στὸ σαλόνι.
Ἐκεῖ μέσα ἀκούγονται οἱ ναῦτες μὲ τὰ καμπανάκια
ποὺ προειδοποιοῦνε τοὺς ἐπισκέπτες νὰ κατέβουν.
Ὅταν οἱ θεῖοι ἔφυγαν κατεβαίνομε στὴν καμπίνα
ὅπου ἀμέσως ἡ μητέρα ξάπλωσε. Τὸ πλοῖο
ξεκινοῦσε μαλακά. Ἔβγαλε δυὸ τρεῖς χαρούμενες
σφυριξιές. Χαιρετοῦσε. Τὸ χαιρετοῦσαν. Μετὰ
ὁ τραμπαλισμὸς θὰ δυνάμωνε. Οἱ μηχανὲς δούλευαν
φουλαρισμένες. Εἴχαμε βγεῖ στὸ Σαρωνικό.
Ἀκόμα τίποτα τὸ συναρπαστικό. Ἡ μάνα μου
~~[illegible]~~ μοῦ λέει πῶς νὰ ταΐσω τὸ μικρὸ
καὶ νὰ φάω κι ἐγώ. Τρόφιμα εἶχε στὸ
καλάθι. Λύναμε κάπου ἀπ᾽ τὴν κουκέτα τῆς
καμπίνας. Πήγαινα ~~[illegible]~~ τὸ Γιαννάκη στὴν
τουαλέτα ~~νὰ~~ καὶ κατουρούσαμε. Μετὰ
ἀνεβαίναμε κι οἱ δυό μας στὴν ἀπάνω κου-
κέτα κι ἐγὼ περίμενα νὰ κοιμηθοῦν γιὰ νὰ
τὸ σκάσω. Ἀνέβαινα στὸ σαλόνι καί, ἔβγαινα
στὸ κατάστρωμα. Θαύμαζα τὸ φεγγάρι ποὺ
~~[illegible]~~ τόχυνε μυστηριακὸ φῶς καὶ δὲν ἦταν
ἀσυνήθιστο γιὰ κάποιο θεὸ ἢ δαίμονα.
Ἔβαζα τὸ κεφάλι μου πάνω ἀπὸ τὸ μηχα-
νοστάσιο. Ἔβλεπα τοὺς ἐργάτες σχεδὸν γυμνοὺς

γυαλιστερό ~~[illegible]~~ ἀπό τόν ἱδρώτα καί ~~[illegible]~~ εἶχνου κάρβουνο (στό φουγάρο) κάτω ἀπό τό καμίνι. Μετά ἔτρεχα στήν πλώρη νά κρατηθῶ γερά ἀπ' τήν κουπαστή καί νά βλέπω μιά τή θάλασσα καί μιά τόν οὐρανό. Ἔπαιρνα τό ρυθμό τοῦ καραβιοῦ καθώς ἔσχιζε τά μεγάλα κύματα μιά πάνω μιά κάτω καί ἔλεγα μέσα μου ὅτι αὔριο ἐγώ θά τό ὁδηγῶ ~~[illegible]~~ ὅπως ὁ καβαλάρης τό ἄλογό του. Ποιός ξέρει τί σκέψεις σκόρπιες γέμιζαν τότε τό μυαλό του. Καί ξαφνικά νάτος καί πάλι ὁ Μεγάλος Ἄνεμος, ὁ φοβερός ~~[illegible]~~ ὁ ζηλιάρης, ὁ παντοδύναμος! Εἴχαμε σκάσει μούρη, ποῦ ξέρω, στό Αἰγαῖο. Ὁ Καβοντόρος ὁ ξακουστός χόρευε τό ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ σάν καρυδότσουφλο. Μ' εἶχαν πιάσει πολλές φορές οἱ ναῦτες καί μοῦ τίς βρέξαν. Κάποια φορά ἡ δυστυχισμένη μάνα μου ἀναγκάστηκε νά μπεῖ σέ βαρκούλα [illegible] μέσα στή μπόρα στό τοῦ Χατζῆ καί νά ψαχτεῖ ποῦ κρύφτηκε μπρός σέ ὅλους τό παιδί μου ~~[illegible]~~. Τότε ἔτρεχαν τσούρμο οἱ μοῦτσοι (νά μέ βροῦν) καί νά μέ κρύψουν στό καμίνι!.. Ταξιδεύαμε ὁ νοῦς μου μετά μάς ἄλλαζε ἡ μέρα στά καρνάγια τοῦ Αἰγαίου γιά νά φτάσουμε ἀπογευματάκι στή Χίο. Θεέ μου τί ὡραῖο λιμάνι! Καμπούνια τά καΐκια — χρωματιστά. Πλοῖα τῆς γραμμῆς ποστάλια εὐτελῆ καί φορτωμένα μέ ἀλμύρα βγῆκαν. Τό ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ ἄραξε μέ τή πρύμη

Γι' ἀδύνατο σκεφθεῖς καί τά χαϊνί σκανδάλια!!!

στὶ παραγάδια καὶ βαριὰ σκοινιά. Κόσμος
πολὺς πολύς. Μαγαζιά, καφενεῖα, πλανόδιοι πουλητές.
Ἐποχὴ γιορτῆς. Ἔξω προσωρινὰ στήσανε
τσαντίρια οἱ συγγενεῖς. Φωνές, ἀγκαλιές, ~~φ...~~
χειροφιλήματα «πόσο μεγάλωσε» «πόσο γέρασε».
Μπαίναμε στὴ σπηλιὰ μὲ τὸ ἕνα ἢ μὲ τὰ
δύο ἄλογα ποὺ ἔνοιωθες τὸ σφιχτό καὶ θεϊκό
τὴν ὑπερφυσική τους ~~..~~ δύναμη ~~...~~. Καὶ μετὰ
τὸ μεγάλο παζάρι στοά. Τὰ γλυκὰ τοῦ κουταλιοῦ.
Τὸ ἀχνιστὸ γεῦμα. Τὰ φροῦτα καὶ ἡ μεσημεριάτικη (σουβλατζίδικα).
Ἐκεῖ γιὰ ~~...~~ μέναμε δύο μέρες. Μουχαλ ἀγορά.
σε καὶ πατίνι καὶ ὅμως ἀπὸ πολὺ σπείραμε
περὶ ἐνοχλημένοι ~~..~~ γιατί ξεχάσαμε ~~.~~ μέσα
στὰ πολλὰ τὸ μαγαζί. Ἄγνωστο ἦρθανε ὁ
«Ξένος». Ὁ Ταμβακέας. Αὐτὸς ποὺ εἶχε ζεῖ
στὴν Ἀθήνα. Ποὺ εἶχε μιλήσει καὶ σὲ αὐτοκίνητο
καὶ σὲ τραῖνο.. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη στὴ Χίο
περισσότερο μ' ἄρεσε τὸ Λιμάνι ~~καὶ~~ ἰδιαίτερα
τὸ καρνάγιο. Ἐκεῖ ναυπήγιο καΐκια ὅπως
τελειώνει ἐκεῖνο τὸν καιρὸ καὶ μετὰ ἐκεῖ
τσούρμο παιδιὰ παρακολουθούσαμε τὶς
τεχνικὲς ἐργασίες. Πόσο ζηλοφθόνοι ἦταν
γύρω καὶ τὰ ἄλλα ὑλικὰ ποὺ ἔβγαζαν
στὶ μεγάλες φωτιές. Καὶ πόσο ~~...~~ τὸ
μύριζαν ἀπὸ τὸ καΐκι ποὺ σὲ λίγο
θὰ ἄρμενιζε πελάγη (καὶ ζωντανὰ) τὰ πελάγη.
Τὸ ἄλλο ποὺ μ' ἄρεσε ἦταν ἡ Μονὴ μου
ἀνέβαινε, ~~...~~ ἡ Ἀγία, κοίτα στὴ θεία φρόνησ,

συνομιλήματα του Γιαννάκη.. Έμεινε στο σπίτι είχανε δύο αγόρια κι όταν σαν είδα να κάνε τα τσίσα της αισθανόμουνα κάτι [illegible] από [illegible]. Ήταν αναστάτωση αυτή ή μορφή η ταραχή μου γι' αυτό [illegible] να σου [illegible] στου κήπο για κατούρημα. Μιά μέρα όμως μας είδε ο [illegible] παππούς της, ο θείος Μάνος, και με χτύπησε με τη βέργα του και τότε [illegible] για πάντα [illegible] ότι αυτό το είχαμε [illegible] να [illegible] κρυφό ~~[illegible]~~ μεγάλη αμαρτία. Τον άλλο χρόνο που ~~[illegible]~~ έλουζαν όλες οι γυναίκες το Γιαννάκη στη σκάφη και η [illegible] έβγαλε από τσουτσούνα του [illegible] [illegible] στη σκάφη. [illegible] να [illegible] το [illegible]. Και μαζί ο θείος Μάνος που της έβγαλε με τη βέργα. Όμως γιατί η αμαρτία να είναι μόνο για τη μιά πλευρά; ~~[illegible]~~ ρωτούσα τον εαυτό μου καθαρή ~~[illegible]~~.. μετρούσα τους χτύπους...

Στο σπίτι μιλούσανε όλο για τον Τσιτσή. Η θεία Ευφροσύνη — ~~[illegible]~~ [illegible] στο καφενείο — ντυνόταν με ωραία μακριά φορέματα που είχαν πάντα ντεκολτέ στο λαιμό. ~~[illegible]~~ λιγνή, ψηλή με ~~[illegible]~~ μάτια [illegible], πάντα αυστηρή κρατούσε τα κλειδιά του μπουφέ όπου είχαν φυλαγμένα τα "Χαρτιά". Καθόντουσαν [illegible] και οι [illegible] γυναίκες [illegible] και όταν η θεία Ευφροσύνη το άνοιγε και έβγαζε έξω τη "[illegible] Ιλουμινάσιον" [illegible] όλες μαζί ένα μεγάλο σιγαρέτο. Μπορούσανε το χαρτί [illegible]. Η μιά έπαιρνε για το σπίτι η άλλη για τα [illegible] και η άλλη

γιά σού ωραία φωνή.. Ύστερα άνοιξαν τό παράθυρο πού τό είχανε πάντα κλειστό καί βγήκανε στή σκεπή στή Μικρασία δυό βήματα από τή Χίο καί κάτω δεξιά ό Τσεσμές.

«Μίμη έλα νά σού δείξω πού ζεί ή γιαγιά ή Σταμασία. Βλέπεις εκείνο τό σπίτι.. Ναί εκεί πού άσπρο είναι τό σπίτι μας. Πάνω στή θάλασσα.. Ποιός ξέρει τώρα τί βάσανα τού παππού σου τον συχωρεμένου.. » Καί τότε τσίριξε πιό άσχημα ή θεία Φρόσω πολύ φωνή σοπράνο, ~~φωνή~~. Κάνανε όλες μαζί τό σταυρό τους. Η γιαγιά μου άρχισε τίς μετάνοιες ώς τό πάτωμα. Έφεραν τό Μαγγάλι ~~καί~~ τό θυμιατό με τό λιβάνι ~~καί όλες μαζί~~ πήγαιναν κατά τό εικονοστάσι καί ανάψανε [illegible] [illegible] καί σή [illegible] βγάλαν καί κανένα ~~τραπέζιο~~ τροπάριο ~~[illegible]~~ στήν Παναγία.. Παράξενα [illegible] συμπτώματα. Ακατανόητα. Έβγαλα μιά τίς εικόνες, μιά τό ~~[illegible]~~ μπαούλο κι τά χαρτιά καί μιά τή [illegible] γυναίκας πού κλαίγανε καί γελάγανε ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ μαζί καί κάπου κάπου από τό παράθυρο αντικρύζανε τό σπίτι καί τό μπαξέ τους στήν Τουρκιά.. Μιά φορά πού αρρώστησα έμαθα σάν ιστορία στή "Φαντασμαγορία" Εικόνα ~~[illegible]~~ με τόν αρχάγγελο Μιχαήλ. Τήν είχαν φέρει μαζί από χρόνια στή τουρκική σκλαβιά [illegible] στή Χίο. Θαύμα! Ο θεός τή φύλαξε καί αυτή [illegible] [illegible] σάν ευλογία του. Μέ σέ [illegible] μου μ' έβαλαν νά φιλώ τήν εικόνα πού σάν είχαν ανεβάσει κάτω από τό

προσκεφάλι μου. Έκτοτε σέ κάθε αρρώστια δέν θ' μ' έσωζε ούτε ό γιατρός ούτε τά φάρμακα αλλά ό αρχάγγελος Μιχαήλ μέ τά ~~[illegible]~~ χρυσά φτερά του καί τό βλέμμα τό μεγαλειώδικο ~~[illegible]~~ Η θεία Μαργαρίτα δούλευε μαζί μας ώς τά βαθειά της γεράματα μαζί μέ τή γραιά Στεφανοθήκη τού αρχαγγέλου Μιχαήλ καί τά άλλα εικονίσματα. Επίσης θαυματουργά. Όμως εκείνο μέ είχε αναγκάσει αποκλειστικά ό συνονόματός μου ~~[illegible]~~ καί σήμερα ακόμα πού σάς εξιστορώ, καί πού τόν έχω στό τραπέζι τού σπιτιού μου.

Ο παππούς μου χάθηκε παράξενα. Όταν βρισκόμαστε σέ Μυτιλήνη τά καλοκαίρια τά περνούσαμε σ' ένα εξοχικό προάστειο στά νότια τής πόλης πού τό λέγαν Βαρειά. Εκεί νοικιάζαμε ένα όμορφο σπίτι ~~[illegible]~~ δίπλα σ(τ)ή θάλασσα. Εκτός από τούς σπιτονοικούς μας μέναν κοντά μας καί άλλοι συγγενείς. Όλοι μικρασιάτες από τά χωριά τής μαμάς μου. Οι Ιωαννίδης από τή Σμύρνη καί οί Αντωνίου. Αυτοί όλοι είχαν αριστοκρατική καταγωγή: Κάποιος αρχιερατικός τού αυτοκρατορικού σπορά επί τουρκοκρατίας έμεινε σέ Χίο καί παντρεύτηκε Ελληνίδα.. Ήταν ευγενείς μέ πολλά χρόνια πού τά έχασαν ~~[illegible]~~ όλα, ~~[illegible]~~ όταν τούς ρώσους λέγανε, κατάγονται σοφοί όπως ό Τελευταίος θείος Αντώνιος τού έμεινε σέ ξενιτιά. Ως ολιγοί σέ αυτοκίνητο τού Αρχοντικού έλευθεραν ~~[illegible]~~ κολλέγιο Αθηνών

Ο αδερφός του καθηγητής στη μουσική και Μουσικής [illegible] ιδιόρρυθμος όπως λένε όσοι τον γνώρισαν, πέθανε νέος στη φτώχεια και τη [illegible]. Μάλλοι ισχυρίζονται ότι ήταν μεγάλο ταλέντο σαν του Φαρανταίσιου, του οποίου υπήρξε συμμαθητής.

Ο [illegible] αδερφός στη μητέρα, ο θείος Αντώνης παντρεύτηκε τότε κόρη Ισπανού, τη θεία Στέλλα κι έτσι συγγένεψαν οι οικογένειες. Έτσι εξοχή γιόρταζε μέσα σε μια διαρκή γιορτή. Γεύματα, χοροί, εκδρομές, μπάνια και το βράδυ όλοι μαζί [illegible] πάνω στη χλόη [illegible] στη [illegible] και κοίταζαν τ' άστρα. Καθώς όλοι μας κοιτάγαμε τον [illegible] ουρανό του (Ιονίου ή του Αιγαίου) ή κοιτάζοντας γέμιζε διαρκώς γέμιζαν από τους αστερισμούς (Ο Πολικός αστέρας, ο Βέγας, η Αφροδίτη, ο Άρης, ονόματα αστερισμών και ιστορίες από την ελληνική μυθολογία μάς κανοναρχούσε κάθε βράδυ και μαζί της το τραγούδι ο κούκος και ο [illegible] της θάλασσας. Ξυπνούσαμε με το σκάσιμο του ήλιου πίσω από τα βουνά της Τουρκίας κι όλοι μαζί τρέχαμε στη θάλασσα. Στο μεταξύ οι δούλες μας είχαν ετοιμάσει το πρωινό (και στις παραθαλάσσιες η [illegible] δούλες, γιατί τότε όλα τα αστικά σπίτια δεν είχαν ούτε υπηρέτες ούτε οικιακή βοηθό αλλά [illegible] και καθαρές δούλες, που οι πιο πολλές είχαν σαν [illegible] μαζί το φαγητό

τους κι' αυτά μαζύ. Άσε που οι πιό πολλοί τίς έδερναν ~~[illegible]~~ς και τίς έκλειναν στα υγρά κατώγεια «για νά μάθουν νά μή κλέβουν» «νά μή ταιριάζουν κρυφά» «και νά μή κοιτάζουν στο δρόμο» — Είχαμε κι' εμείς «δούλες». Όπως η μάνα μου πρόσεχε τή δική σου κόρη — Τότε ~~[illegible]~~ υπήρχε ή σκλαβιά. Τίποτα πιά μέ ανάθεμα ~~[illegible]~~ και ~~[illegible]~~ για δικό σου ξέχασα αυτό μάννα μου)

Κάποιο βράδυ όταν όλοι πιά είχαν ~~[illegible]~~ αποκοιμηθεί — είδα μέσα στή καμαριέρα το «θαύμα» — Καλλίτερα θά έλεγα νά πώ ότι το «ένοιωσα» κι' από τότε θά μείνω σχεδόν πάντα μαζί του. Στά χρόνια της κατοχής, στην Τρίπολη, ~~[illegible]~~ αισθανόμουν την παρουσία του πολύ δυνατά. Γι' αυτό κι' όλας επιμένω πως το κρεββάτι έσβυνα το σπιρτοκουτί και βυθιζόμουν ~~[illegible]~~ σιγά-σιγά, μαζί με τη φαντασία μου κι' το όνειρο, στο σκοτάδι του. Όταν ήμουν ανάστατος ψυχικά — ίσως και μέσα στη εφηβεία — τότε το νερό μου σύστημα γινόταν ~~[illegible]~~ «δέκτης» ηλεκτρικών κυμάτων όπως π.χ. τα σήματα μορς ~~[illegible]~~ από τα ~~[illegible]~~ πλοία που ταξίδευαν στη Μεσόγειο ~~[illegible]~~ Τα ~~[illegible]~~ τιπ-τιπ ακουγόταν μπερδευτικά μέσα στο αυτί μαξιλάρι μου και όταν η ένταση στα νεύρα μου άλλαζε — άλλαζε αυτόματα και το μήκος κύματος και επομένως ο ήχος και ο ρυθμός του αυτοσυναισθήματος ~~[illegible]~~ κράτα από πίσω ο φωνητής στα επόμενα συνήθως είχα αυτό και τότε η μητέρα μου ~~[illegible]~~ έβαζε τον αρχάγγελο Μιχαήλ κάτω από το προσκέφαλό μου... Συνέβη όμως μια νύχτα νά ξυπνήσουν οι δικοί μου και καθώς δεν με βρήκαν στη θέση μου άρχισαν νά ψάχνουν και όταν με ~~[illegible]~~ ανακάλυψαν στη καμαριέρα κάποιος που είπε παρα- μερίζοντας τόν τοίχο στη φωνή του «Είναι ο υπνοβάτης» για νά μη φοβηθούν: →

[Left margin, written vertically:] Για η άλλη η ..., άλλη ανησυχία. Υπήρχαν όμως φορές που αυτί μου «μόρς» έπιανα μουσική ...

Το έπαψε να

Κι από τότε ένας ανεξήγητος φόβος με συνεπαίρνει μόλις βρεθώ μόνος μέσα στο σκοτάδι. Το «πράγμα» το έχει εκείνη τη συγκεκριμένη «μορφή» του. Είναι κάτι απειλητικό και πολλές φορές όταν παρουσιάζεται έχει χαρακτηριστικά ειδικά όπως τη νύχτα που ~~[illegible]~~ φάνηκε μπροστά μου στο δρόμο έξω από το Χρυσοβίτση στη Αγγελάκη στα 1937 και που τότε πολύ έμοιαζε σα φραγκοπαπάς...

Τα χρόνια 1927-28 και 29 ~~[illegible]~~ θα έμεναν να ήταν πολύ σημαντικά για μένα. Ήμουν τότε 3, 4 και 5 ετών και τα καλοκαίρια στη Βοριά είχα ανακαλύψει όπως είδα το «πράγμα» της πρώτης εποχής που τις νύχτες με βοηθούσε να γίνομαι ανάλαφρος. Έχανα τη βαρύτητά μου. ~~[illegible]~~ θυμάμαι ότι εμένα καταπληκτικά καθώς έβγαινα τους γονείς και τους συγγενείς μου να ανασηκώνω ρυθμικά όπως ~~[illegible]~~ αυτοί παρατηρούσαν και με κλειστά τα μάτια. Τους ~~[illegible]~~ στο ύψος ενός πόδι δέκα μέτρων που όμως έφταναν για να γλιτώσω το χάσμα από τη γη ως τη αστερισμού. Την ημέρα γύριζα μέσα στη θάλασσα. Κυρίως ερευνούσα τα βράχια που ήταν σκεπασμένα με θαλάσσια φυτά σπαζίδες και άλλα οστρακοειδή. Μέσα στις ~~[illegible]~~ τρύπες φώλιαζαν καβούρια που καμμιά φορά είχαν σχήματα και επικίνδυνες δαγκάνες. Εγώ όμως είχα εξοικειωθεί, δε φοβόμουν. Και τριγύριζα σχεδόν πάντα μόνος. Έτσι ~~[illegible]~~ παράξενα ποτέ η μάννα μου ποτέ ή άλλοι ποτέ ο παππούς με επέβλεπαν διακριτικά ~~[illegible]~~ όταν διαβάζουν το «Αλκυονίδες» ένοιωθα το κάτι άλλο. Γλιστρούσα βαθιά ως το βάθος, τη γενική όψη και ~~[illegible]~~ από το ~~[illegible]~~ θορυβώδη σκοτάδι, καταλάβαινα να προβαίνει ξαφνικά από το Νότο βαθύτατα κάτω για τη λίμνη της Μυστηρίας Κάτω-Κάμπου. Υπήρχαν δίπλα του κάμποι με αστέρια πανιά κι αυτό πρόσθετε

στὴ μαγεία τῆς στιγμῆς. Εἶχα ξεχάσει τὴ νύχτα τῆς ἀστροφεγγιᾶς, τὶς παραμονὲς καὶ τὸ «Πράγμα». Εἶχα τὴ μέρα τῆς θάλασσας τῆς βροχῆς, τὸ πιὸ ἀπέραντο μέσα στὸ κρυστάλλινο νερὸ καὶ μιὰ φορά, τὰ βότσαλα τὸ φρέσκο φῶς στὴ μέση τοῦ πελάγου. Οἱ ἀρμονικὲς ἀντίθεσεις μὲ τὸ βαθὺ γαλάζιο χρῶμα τῆς θάλασσας. Εἶναι φυσικὸ νὰ μοῦ παραμο- νεύω τὴ μορφὴ τῶν μεγάλων. Ἐδῶ εἶμαι δὲν ὑπάρχει ἄλλο παιδί. Ἤμουν τὸ μοναδικό. Κι ἔτσι μένω κλεισμέ- νος στὸ δικό μου κόσμο. Κάποιο ἀπόγευμα ἡ οἰκογένεια εἶχε νοικιάσει ἕνα «φορτηγάκι» ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ πάει ἐκδρομή. Γυρίζοντας στὴ Μυτιλήνη οἱ γονεῖς μας εἶχαν πάψει ἐντελῶς. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ μικροῦ τοῦ Λίντμπεργκ στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἡ εἴδηση εἶχε φτάσει ὡς τὴ Λέσβο. Πρόσεξα νὰ τοὺς δύο κακοὺς ἀπειλῶντας μὲ τὰ ὅπλα στὰ χέρια νὰ σταματήσει τὸ αὐτοκίνητο μπροστά τους. Εἶχαν μουτζουρωμένα μαῦρα τὰ πρόσωπά τους κι ἔτσι τὰ μάτια τους ἔλαμπαν σὰν λαμπάκια ἠλεκτρικά. Κάποιος εἶπε «Κρύψτε τὸ παιδί» καὶ ἔτσι ξαφνικὰ βρέθηκα μέσα στὰ σκέλια τῆς θείας Ἐρωφίλης. Στὴν ἀρχὴ μοῦ μύρισε λεβάντα. Σιγά-σιγά ὅμως κάποια ἄλλη παράξενη μυρουδιὰ στὴν ἀρχὴ μ' ἄρεσε καὶ σιγά-σιγά ἄρχισε νὰ μοῦ γίνεται ἐμετικό. Πήγα νὰ ξεφύγω ὅμως ἡ θεία Ἐρω- φίλη μ' ἔσφιγγε μέσα στὰ μπούτια της ἐνῶ μὲ τὸ χέρι της μοῦ πίεζε πρὸς τὰ κάτω τὸ κεφάλι. Οἱ ληστὲς ἤθελαν νὰ κάνουν ἐξονυχιστικὴ ἔρευνα. Ἤξεραν, εἶχαν φανεῖ σὰν πληροφορίες, ὅτι στὸ αὐτοκίνητο βρισκόταν ἕνα παιδὶ καὶ ἤθελαν νὰ τὸ πάρουν γιὰ λύτρα. Οἱ δικοί μου γιὰ νὰ τοὺς ξεγελάσουν τοὺς ἀποκρίθηκαν ὁ ἕνας κοσμήματα ὁ ἄλλος χρήματα ὁ πατέρας μου τοὺς ἔδωσε τὸ ρολόι. Καὶ αὐτοὶ

καί αὐτοί μιά φορά ἔπαιρναν κι αὐτό πού ἤθελαν ἔγραφαν. Ἔτσι μιά στιγμή ὅρμησε νά βγάλω φωνή γιατί τά μούτρα καί ἡ μυρουδιά στή θέση [illegible] ἔσπαζαν νά με πνίξουν. Καί τότε ἀκριβώς ἀκούστηκε ὁ πυροβολισμός. Τό αὐτοκίνητο ἄρχισε καί πάλι νά προχωρεῖ. Νά τρέχει δαιμονισμένα. Τί εἶχε συμβεῖ; Ὁ γενναῖος σωφέρ ἀποφάσισε νά ξεφύγει τούς φρουρούς. Ἔβγαλε μπροστά καί ἔφυγε. Καί τότε ἐκεῖνοι τόν πυροβόλησαν. Ἡ σφαίρα τόν χτύπησε στό χέρι. Ὅμως αὐτός, ἄν καί αἱμορραγοῦσε, κατόρθωσε νά μᾶς φέρει ὡς τήν πόλη. Ἐκεῖ ξέχασα καί τό δικό μου μαρτύριο. Καί ἄρχισαν ὅλοι γιατί ἦταν θέλαν νά με χαϊδεύουν καί νά με φιλοῦν «τό κακομοίρικο [illegible]» ἔλεγαν καί δέ σταματοῦσαν τό σωφέρ πού αἱμορραγοῦσε. Τόσο ἐκεῖνος μ' ἐνθουσίασε. Τόν πήγαν στό νοσοκομεῖο. Ἡ χειρουργική κίνηση τῆς γυναίκας καί τῆς συμπάθειας. Ὡς καί θυμᾶμαι ἀκόμα τή δίκη. Μόνο πού οἱ γυναῖκες [illegible] μοῦ φαίνονταν ὄμορφες καί συμπαθεῖς. Τούς [illegible] γυρίσει στό σπίτι, ὅπως μοῦ εἶπαν ἀργότερα ὅταν μεγάλωσα καί ἄρχισα νά μπαίνω στά μυστικά τῆς Ἐξουσίας.

Εἶναι φυσικό μετά ἀπ' ὅλα αὐτά νά πιστεύω ὅτι μπορούσα τ.χ. νά πετῶ σάν τά πουλιά ἤ νά βρίσκομαι [illegible] μέσα στό νερό ὅπως τά ψάρια. Κανένας δέν ἦταν σέ θέση νά με πείσει γιά τό ἀντίθετο. Μονάχα μ' ἀπορούσα γιατί δέν μπορούσα νά μείνω στήν τρύπα τοῦ βράχου μέσα στή θάλασσα ὅπως ὁ φίλος μου ὁ κόκκινος κάβουρας. Ἤμουν ὑποχρεωμένη νά βγάζω τό κεφάλι μου στόν ἀέρα κάθε λίγο καί ἔνιωθα πραγματικά ἄσχημα ὅταν

ό κάβουρας με κοίταζε με κείνα τα στρογγυλά ματάκια του, ειρωνικά. Οι δικοί μου φαίνεται πώς κάτι είχαν μυριστεί γιατί η επίσκεψη είχε γίνει πολύ [illegible]. Κάποιο απόγευμα καθώς με τον παππού μου τό παίζαμε πάνω από τη μάντρα και βλέπαμε τη θάλασσα όπου οι άλλοι έκαναν μπάνιο. Τότε ξαφνικά μου ήρθε η επιθυμία να πετάξω σαν πουλί. Άλλωστε οι συνθήκες ήταν ιδανικές. Η μάντρα είχε δυό μέτρα ύψος, μπροστά υπήρχε ο δρόμος, και από κεί στην αμμουδιά είχαμε άλλα δυό μέτρα. Σύνολο τέσσερα μέτρα ύψος και κάπου δέκα μήκος. «Παππού, του λέω, έλα να πετάξουμε ως τη θάλασσα» και πριν εκείνος προλάβει να με πιάσει άνοιξα τα χέρια μου σαν φτερούγες και όρμησα στο κενό. Έσπασα, σαν κλαδάκι, το δεξί μου χέρι και όπως φαίνεται πήδηξε από πάνω μου και ο παππούς με ανοιχτά τα χέρια να με σώσει κι αυτός το δεξί του πόδι. Με πήγαν στο νοσοκομείο και μου βάλαν το χέρι στο γύψο. Ο παππούς γυψωμένος σ' ένα μικρό σπίτι κοντά στο δικό μας είχε [illegible]. Με βάζανε να τον παρακαλώ να φάει κάτι, να πει λίγα λόγια. Με κοίταζε με ορθάνοιχτα μάτια, και τον πιάνανε τα κλάματα από τη λύπη του που με άφησε να πετάξω και να χτυπήσω. Τελικά έπειτα από λίγο δεν έβγαινε, μουσικά κι έτσι μια μέρα έσβησε ήσυχα-ήσυχα σαν πουλί για ν' αρχίσουν τα μοιρολόγια και τα ξεφωνητά. «Τι έχει ο παππούς;» φώναξα ανήσυχος. Και τότε κάποιος είπε τη λέξη τη μαγική «πέθανε». Αυτό όμως δεν το κατάλαβα τότε γιατί όπως

[illegible]

Είπα οἱ φίλοι μου / δηλαδή τὰ «πράγματα» καὶ τὰ καθρέφτια δὲν εἴχαν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὴ μέρα μιλοῦσαν καὶ χειρονομοῦσαν ἐνῶ τὸ βράδυ ἔμεναν ἀκίνητοι καὶ φαντασμένοι ὅπως ἦταν ὁ παπποὺς ὁ Γιάννης. Ἐγὼ οὐσία βέβαια ἤμουν — ἀδελφοί μου — ἕνας μικρὸς δηλοφόνης. Ἄρχισα ἀπὸ πολὺ μικρός. Καὶ νομίζω ὅτι μιὰ παγωνιά, μιὰ ἀνατριχίλα ἔπιασε τὸ σπιτικὸ τοῦ παπποῦ μου σὰ ἔλειψε μὲ μένα. Ἔτσι μοῦ φαίνεται παράξενα χάθηκε ὁ πατέρας τῆς μάνας μου. Καὶ θάχε δὲν θάχε τότε καμιὰ καμιὰ κλείσει τὰ ἑβδομήντα.

Στὸ μεταξὺ ὁ θεῖος Ἀντώνης δούλευε στὸ Προξενεῖο τῆς Ἀλεξανδρείας στὴν Αἴγυπτο. Ὅταν γύρισε, μετὰ ἕνα χρόνο, τὸ 1929 πρώτου-πρώτου μᾶς εἶπε πὼς δὲν ἀρκεῖ πιὰ νὰ μὲ φωνάζουν Μιχάλη-Μιχαλάκη. Γιατί τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι χοντρο-χωριάτικο. Παλιό. Τὸ σωστὸ εἶναι νὰ μὲ φωνάζουν μὲ τρόπο πολιτισμένο. Εὐρωπαϊκό. Καὶ πρότεινε τὸ Μίκη-Μίκης στὴ Αμερικὴ λογαριάζεις δὲν ἐπαναλαμβάνει θραύση τοῦ Μίκυ-Μάους; Ἔτσι μοῦ ἔμεινε ἀμήχανο κουσούρι τὸ Μίκης που παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές μου ὅταν μεγάλωσα στάθηκε ἀδύνατο νὰ τ' ἀλλάξω. Πόσο πιὸ ὄμορφο ἦταν τὸ Μιχάλης. Καὶ φανταστεῖτε ὅτι μεγάλωσα μὲ τὸν ἀρχάγγελο-Μιχαήλ κοντὰ ἀπὸ τὸ προσκεφάλι μου...

Τὸ ἄλλο ποὺ μᾶς ἔφερε ὁ θειο-Ἀντώνης ἀπ' τὴν Αἴγυπτο ἦταν ἕνα ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΟ! Ἕνα καταπληκτικὸ γραμμόφωνο, ποὺ κούρδιζε φυσικὰ μὲ τὸ χέρι καὶ εἶχε τὸ μεγάφωνο ἐνσωματωμένο στὸ ἴδιο τὸ κουτί. Ξύλινο ντυμένο μὲ γκρίζο δέρμα. Μαζὶ μὲ τὸ γραμμόφωνο τρία ἄλμπουμ. Δύο μικρὰ γιὰ κανονικοὺς δίσκους. Καὶ ἕνα μεγάλο γιὰ δίσκους μεγάλους. Ὅλους φυσικὰ τῶν 78 στροφῶν.

Οἱ δίσκοι ~~[illegible]~~ εἶχαν βάρος καὶ πάχος καὶ ἔσπαγαν εὔκολα. Ἐπὶ μέσης ἡ κόκκινη ἐτικέτα μὲ τὸ σκυλάκι ποὺ ἀκούει μουσική ἀπὸ τὸ χωνί - HIS MASTER'S VOICE. Ὑπῆρχαν δίσκοι καὶ με πράσινη (καὶ ~~[illegible]~~ μπλέ) ἐτικέτα. Ὅλα μιᾶς [illegible] μαγαζιά. Οἱ βελόνες ἔπρεπε ν' ἀλλάζουν συχνά εἰδεμή ὁ ἦχος παραμόρφωνε. Καὶ τί τρομερό ὅταν ἄρχιζε ἡ βελόνα νὰ κάνει τὰ [illegible] κρατς-κρέιτς καὶ μαζί ἡ ὀρχήστρα καὶ μαζί ἡ φωνή! Ὅταν βάζαμε τὰ ~~[illegible]~~ "Κύμματα τοῦ Δουνάβεως", καὶ τὰ βιολιά πλημμύριζαν τὸν ἀέρα μὲ τὰ μαγικά τους φτερά θυμᾶμαι πού ὁ πατέρας μου ἅρπαξε τὴ μαμά μου ἀπὸ τὴ μέση καὶ ἄρχισε νὰ τὴ στροβιλίζει σὰν [illegible] στη [illegible]. Γρήγορα ἔγινα ὁ ἀποκλειστικός χειριστής τοῦ [illegible] ὀργάνου - [illegible] ἐπιμελῶς τοὺς δίσκους - κούρδιζα - ἔβαζα προσεκτικά τὶς βελόνες νὰ μὴ γρατσουνίσω καὶ ὤπ! φύγαμε. Τὰ [illegible] [illegible] μου ὑπακούουν ἀμέσως στοὺς ρυθμούς. Ἰδιαίτερα ὅταν ὁ ~~[illegible]~~ χορὸς ἦταν τσάρλεστον ἢ φοξ-τρότ γινόταν χαμός. Πηδάγανε - κλωτσάγανε - φωνάζανε ὅλοι μαζί. Πανηγύρι. Στο βάλς τὰ σφάλματα ἦταν [illegible]. Ὑπῆρχε εὐγένεια ~~[illegible]~~ σ' αὐτό καὶ ὅπως εἶπα ὁ πατέρας μου [illegible] καὶ στὸ βάλς του ἄρεσε νὰ κάνει βόλτες, κόλλησε ~~[illegible]~~ καὶ νὰ λυγίζει τη ντάμα του πού συνήθως τῆς ψιθύριζε: «Γιώργο εἶσαι τρελλός..» Στο ταγκό ἔστηνε βουβαμάρα. Τὰ ζευγάρια σφιγγόντουσαν, τὰ μάγουλα ἔσμιγαν, πλησίαζαν

όταν ο πατέρας μου έκανε σά "Φιγούρα"
δηλαδή έβαζε τό πόδι βαθειά στά σκέλια
στή ντάμα της τότε αυτή φώναζε:
«Γιώργο είσαι τρελλός...» Μέσα στό φαΐ
τό ρεπερτόριο ήταν τραγούδια. Από τά γρήγορα
θυμάμαι τό "Αλό-Αλό-παρακαλώ-μίστερ
πές μου ποιός είσαι — Μή τ' ακούσουν τά χέρια
μιά κυρία παντρεμένη. Αλό-Αλό-Αλό Αλό
παρακαλώ.» και τό "Αχ Μπαρμπουνάρα μου»
Από τά αργά φυσικά τό "Αγόρι μου έλα
μόνο και γύρε στήν αγκαλιά μου" από
τό δεκάχρονο σέ χορό, όλοι στά τραπέζια.
Τό ένα άλμπουμ είχε μόνο μουσική χορού, όλα
τά σουξέ της εποχής στήν εποχή. Τό άλλο
είχε οπερέτες μουσική «Εύθυμη Χήρα» Τσάρντας
Βαλς τού Στράους καθώς και τά ελληνικά τραγούδια.
Και τό τρίτο άριες από ιταλικές όπερες.
τή Νόρμα τού Μπελλίνι.
Από τό 1929 έως τό 1943 άκουγα συνέχεια
αυτά τά τρία άλμπουμ. Μέσα στήν κατοχή
πούλησα τό γραμμόφωνό μου με τό ΙΝΤΕΡΜΕΤΣΟ από την
ΚΑΒΑΛΕΡΙΑ ΡΟΥΣΤΙΚΑΝΑ και μέ τό κοντσέρτο για 2 βιολιά
τού Μπάχ. Κάποτε ένας συγγενής μας ήλθε
από τήν Τρίπολη και γύρεψε τό γραμμόφωνο μέ
τά άλμπουμ για κάποιο πάρτυ. Όταν πέρασε πολύς
καιρός ανησύχησα νά πάω στό σπίτι του στήν
Επαρχία νά δώ τί γίνεται. Κι έπεσα πάνω
στήν κηδεία του. Τό παιδί ήταν χίτης
κι έφυγε δίχως τό ... Σέ κάποια συμπλοκή
τόν σκότωσαν οι ΕΛΑΣίτες στή συμπλοκή

Πλείστοι δηλαδή μαζί κι' εγώ σάν ανάγκη επειδή ~~[illegible]~~ ανήκα ~~σ~~ στόν ΕΛΑΣ. Όταν έμαθα τόν καθένα..., τόν είδα και νεκρό στή μέση του σαγονιού και από πάνω οι δικοί ~~του~~ να τον ~~[illegible]~~ μοιρολογούν πώς να φωνάξεις τό όνομά του, Έτσι μαζί μ' τό σκοτωμένο έχασα κι εγώ μιά σπάνια ψυχή που τα σπουδαιότερα μου είχε γαλουχήσει και 15 ~~[illegible]~~. ολόκληρα χρόνια. Και ποιός ξέρει τί της χρωστώ...

Εως εδώ όμως βλέπετε καμμιά ουσιαστική επαφή με την πραγματικότητα. Θα μου πείτε ει μαι ήσουν μόλις 4-5 χρονών » Σωστά. Όμως ~~θα~~ όμως θα δούμε πάρα κάτω, ορισμένοι αντικειμενικοί ~~[illegible]~~ παράγοντες ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ δεν μου επέτρεπαν να πάρω χαμπάρι για τό τί γινόταν γύρω μου. Και πρώτ' από όλα οι συχνές μεταθέσεις του πατέρα μου από πόλη σε πόλη. Έτσι πριν ~~[illegible]~~ προλάβω να συνειδητοποιήσω για τό πού βρίσκομαι, ~~[illegible]~~ μάς πήγαιναν σε καινούργιο περιβάλλον. Άλλη γειτονιά, ξένα παιδιά, ξένοι άνθρωποι, άλλα ήθη κι έθιμα, άλλο σπίτι, άλλο σχολείο, νέοι δάσκαλοι - καθηγητές κλπ κλπ. Έτσι τό σπίτι μου, η οικογένειά μου, ήταν τό καταφύγιό μου, η σπηλιά μου, ο ~~[illegible]~~ μοναδικός μου κόσμος. - Στην αρχή όπως είπα είχα τό γραμμόφωνο, ~~[illegible]~~ Είχα τις ιστορίες του πατέρα μου και της μητέρας μου. Αυτή μου μιλούσε όλο για τό Τσεσμέ και τη ζωή της στη Αμπαρσία. ο άλλος πάλι μιλούσε για την Κρήτη, για τό Γαλατσί, τη μαμά του και τη γιαγιά του και

Κάθε φορά όταν πήγαινα στό κρεββάτι τους καί ξάπλωνα ανάμεσά τους μού μιλούσε γιά τό μεγάλο χαλί πού είχανε πάνω στόν τοίχο απέναντι στό κρεββάτι του καί πού μέ κεντητά τά χρώματα παρίσταναν ένα μεσαιωνικό πύργο καί μπροστά ό πρίγκιπας πού χαιρετούσε τήν πριγκίπισσα γιατί έφευγε γιά πόλεμο ή γιά τό κυνήγι. Καί γύρω-γύρω οί ακόλουθοι, υπηρέτες, άλογα, σκυλιά, [illegible]... Κάθε βράδυ ό πατέρας μου μού έλεγε καί μιά άλλη ιστορία γιά τόν πρίγκιπα, τίς σχέσεις του, τά κατορθώματά του, τήν οικογενειακή του κατάσταση, τού σπιτιού του. Στό κρεββάτι τών γονιών μου πήγαινα ακόμα καί σάν παιδί καί θυμάμαι πολύ τόν Μάρτιο, σάν ήμουν στήν Τρίτη τού Γυμνασίου, όταν έλειπε ό πατέρας κοιμόμουν στή θέση του πλάι στή μάννα μου. Ήμουν Τρίτη πιά, είχα γίνει κοπέλα αύτοτελής, σταμάτησα τίς αφελείς μου επισκέψεις.

Αγαπούσα επίσης πολύ τά έπιπλα, τή σιφονιέρα, τό μπουφέ, τό σαλόνι, τό τραπέζι, τό κομοδίνο (ακόμα τό έχω αναμνηστικό μου εδώ στο Βραχάτι πού σηκώνει τό βαρέλι) καί πρό πάντων τή βιβλιοθήκη μέ τίς τέσσερις πτέρυγες γεμάτες. Όλα αυτά καθώς καί τά κουζινικά, τά σερβίτσια, τά ρούχα, τά βιβλία, τίς κουρτίνες σέ κάθε μας μετάθεση ό πατέρας μου τά τοποθετούσε πάντα σέ ξεχωριστές ξύλινες κλούβες πού είχε φτιάξει ό ίδιος καί τίς είχε αριθμήσει ώστε νά μπαίνουν πάντοτε

-35 Γιατί αυτό κρατούσε ως ένα μήνα

τά ίδια ~~…~~ πράγματα στίς ίδιες κρυψώνες, τίς κάμαρες μέσα του. Και τό πρωί τού ταξιδιού ἔρχονταν οἱ ἀχθοφόροι, τή κουβαλούσαν ~~…~~ ὡς τό φορτηγό κι ἀπό κεῖ στό λιμάνι — στή [illegible] στή Σύρο στό Πειραιά στή Πρέβεζα στό Αργοστόλι, στή Πάτρα — φτάσ' στό βαπόρι και μές βγήκαμε τό βίντσι νά σηκώνει πότε τή σιφονιέρα και πότε τό σαλόνι, και σφίγγονταν ή ψυχή μας. Καθώς ή κρύπτη, πανύψηλη στό σχοινί ψηλά ψηλά έτριζε κάτι έσπαγε μέσα μου γιατί ή ζωή πού οἱ καιροί μας εἶχαν ὑπογράψει ~~…~~ μας. Και μετά μέσα στ' αμπάρι. Και πάλι τό βίντσι νά τη βγάζει ἔξω και νά τη τοποθετήσει ξανά πάνω στό ~~φ~~ φορτηγό. Και κείνη ή διαδρομή Πρέβεζα — Γιάννενα τί σού λέει. Όλο δρόμος, τί δρόμος, μονοπάτι, και σέ μιά γκαμπουδίτσα στό δάσος. Μπρός τό φορτηγό και πίσω εμείς στό φορτάκι και νά φτάσει τώρα όλα τά [illegible]. Και ωστόσο και πάλι στό νέο μας σπίτι ό πατέρας νά ξεκαρφώνει τή κρύπτη και νά κρύβει προσεχτικά τή σανίδα με τή σειρά πού ύπόφερε γιά στην προσεχή μετάθεση. Πόση χαρά ένοιωθα κάθε φορά πού τά έπιπλα φαίνονταν σώα θέσεις τα. Βέβαια ~~…~~ είχαν όλα μικροτραυματισμούς πού με τά χρόνια γινόντουσαν όλο και βαρύτεροι. Όπως νά, ή βιβλιοθήκη μου είναι ξανά σπασμένη και τώρα βγάζουμε από τά

Γ^ος ΤΑ ΚΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΨΕΥΔΗ κάποιου ΡΕΝΑΝ.

ξήλωνα κιβώτια τα βιβλία και τα τοποθετούσα στη θέση τους. Στο κέντρο που αρεσόταν έμεινε η Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη δεμένη σε κόκκινο δέρμα και χρυσά στοιχεία στη ράχη του βιβλίου. Γ^ος Η σειρά με τα ωραία χαρτόνινα χρωματιστά εξώφυλλα: οι ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΥΣΤΑΙ - ΦΑΟΥΣΤ - Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ του ΛΑΝΔΟΡΜΥ Γ^ος όλος ο Σαίξπηρ. Οι λευκοί τόμοι ΠΑΠΥΡΟΣ με τα κλασικά κείμενα. Οι μεταφράσεις των τραγικών από τον Γρυπάρη - ο κόκκινος τόμος Διονυσίου Σολωμού με πράσινα γράμματα. Ο μεγάλος μαζί ο Παλαμάς... Φτάσαμε που τείνουν τους δυο χιλιάδες τόμους. Είχα ανοίξει και τετράδιο για τα βιβλία που δάνειζα αυτός είχε γιατί μ' αρέσει να τα κοιτάζω να διαβάζονται. Τόχω το τετράδιο ακόμα. ~~Λείπουν από τα βιβλία~~ Τα βιβλία δεν έχω. Κι όσα δε χάθηκαν από τις μετακομίσεις μου τα κλέψανε, στο Γαλατσί όταν το σπίτι έμεινε ακόμα, μερικά και οι δικοί μου αναγκαστικά ξεπουλούσαν αλλού. Τώρα μας έχουν μείνει λίγοι τόμοι, από την Εγκυκλοπαίδεια κι ένα δυο βιβλία από την πολύτιμη συλλογή του παππού μου του Μιχαήλ με αντίτυπα του Λόρδου Μπάιρον κι ένα άλλο για τη Γαλλική Επανάσταση. Τέτοια βιβλία, σπάνια όλα εκδόσεις του περασμένου αιώνα είχαμε πάμπολλα και τα διαβάζαμε κάθε προτίμηση το χειμώνα που σκοτείνιαζε νωρίς με τις λάμπες — τον καιρό της κατοχής — δίπλα στη σόμπα με τα ξύλα.

Το δεξί [illegible] όσοι τόμοι.

Έπειτα μ' άρεσαν τά γραμματόσημα. Μ' άρεσαν τά χρώματά τους, τά παράξενα γράμματα, τά διάφορα σχέδια, φωτογραφίες, ζωγραφιές. Τά καθάριζα προσεχτικά, τά ξέπλενα, τά στέγνωνα καί τά κολλούσα κατά κράτη καί κατά σειρά.
Διάβαζα αρχικά Ιούλιο Βέρν. Ο Μι-
τόν «Δεκαπενταετή Πλοίαρχο» καί τό «Γύρο τού Κόσμου» στις Ζ [illegible] «Είκοσι χιλιάδες λεύγες υπό τήν θάλασσαν» ταξίδευα μέ τή φαντασία μου σ' όλες τίς γωνιές τής γής. Είχα κι' έναν Άτλαντα καί μέ τά γραμματόσημα καί τήν Εγκυκλοπαίδεια δέν ένιωθα τήν ανάγκη από τό "πράγμα" γιά νά απογειώνομαι καί νά φεύγω μακρυά. Είχα αρχίσει νά παίζω στή γειτονιά μαζί τους αλλά ήταν περισσότερο μιά ψυχική επιθυμία νά τρέξω νά γυμναστώ νά χτυπηθώ νά κουραστώ. Καί κάποτε ξαφνικά άφηνα τό παιχνίδι στή μέση δέν μ' ένοιαζε πού [illegible] τά παιδιά κι' έτρεχα στά γραμματόσημα. Μού φερνε η μαμά ή η θεία ψωμί βουτηγμένο μέ ζάχαρη, ή ψωμί μέ λάδι, τό απογευματινό, κι' εγώ βυθισμένος στή θάλασσα καί στά όνειρα. [illegible] τό πιάτο νά μού δίσει τίς [illegible] [illegible] [illegible] σαί δύο [illegible] καί [illegible] αριστερά καί δεξιά σαίς [illegible] [illegible] ολόγυρα ίσκιο καί μιά [illegible] [illegible] πού [illegible] όμορφα καί [illegible]

Γ00 ή για την ΤΑΝΓΚΑΝΙΚΑ με τα άγρια θηρία

του φωτογράφου για τη ΝΕΑ ΚΑΛΗΔΟΝΙΑ
μόνο χάρη που είχε ~~[illegible]~~ ασυνήθιστα μακρό-
στενα γραμματόσημα Γ00 ~~με άγρια θηρία~~.
Τα παιδιά στη γειτονιά κατά κανόνα με αντι-
μετώπιζαν εχθρικά. Ήμουν ξένος, μιλούσα παράξενα
για τα δικά τους αυτιά (οι γιαννιώτες γελούν όταν
ακούν την ρουμελιώτικη — οι κεφαλονίτες τη γιαννιώτικη
οι πατρινοί την κεφαλονίτικη και ούτω καθ' εξής)
ο πατέρας μου ήταν "ποιητής" — διευθυντής νομαρχίας! —
η μάνα μου με είχε πάντα καθαρό. Γάι Αλλά
κι εγώ παρουσίαζα προβλήματα γιατί δεν
μπορούσα να καταλάβω αυτά μιλάν και γιατί
πώς συμπεριφέρονται. Η κάθε πόλη άλλα και η
κάθε γειτονιά είχε τα δικά της ήθη, τα
παιδιά τα δικά τους παιχνίδια, τα καλαμπούρια
τους, τον τρόπο συμπεριφοράς. Έτσι αισθανόμουν
συχνά ~~[illegible]~~ πάνω από αμήχανος; γελαστός.
Και οι άλλοι γέλαγαν και γελούσαν μαζί μου.
Με κορόιδευαν ότι μιλάω Ελληνικά. Στο τέλος
ύστερα από 2-3 βδομάδες μ' άφηναν να
παίζω μαζί τους - Όχι πάντα στην τελευταία
θέση. Απ' όλ' αυτά δεν έλεγα ποτέ τίποτα
στους γονείς μου γιατί τους ντρεπόμουν. Εκείνο
που ένιωθα είναι ότι ήμουν κοντός, άσχημος,
και ~~[illegible]~~ [illegible] σε σχέση με τα παιδιά της
γειτονιάς που είχαν τον αέρα του ιδιοκτήτη
και τη σιγουριά του ~~[illegible]~~
[illegible]. Η γειτονιά ήταν δική τους

ρ Στοιχεία δυσάρεστων αναμνήσεων

όπως και η γλώσσα (ήταν η δική τους) και ο τρόπος που έπαιζαν και καλαμπούριζαν μεταξύ τους. Εγώ ήμουν πάντα ο ξένος. Έτσι [illegible] [illegible]. Στο Αργοστόλι επίσης. Στην Πάτρα μεγαλούπολη και όπου καθ' εξής.

Στη γειτονιά Μιχαήλ Βόδα στην Αθήνα έμεινα πέντε χρόνια και [illegible] ήταν η πρώτη μου γειτονιά. Εδώ τα παιδιά είχαν τα [illegible] του αριστοκρατικού. Αλλά [illegible] με τα [illegible] το δικό επαρχιώτες που έφτασαν στην Αθήνα από τη Λέσβο με ένα σύντομο σταθμό στη Σύρο. Από όλους τους μικρούς υπήρχε ένας κεφάλας, ο πιο [illegible] και ο πιο κακός! Όταν τον [illegible] προς [illegible] στο [illegible] με [illegible] με τα [illegible] [illegible] [illegible]. Ξεσπούσε το τσούρμο εναντίον μου. Με [illegible] τότε οι [illegible], οι [illegible], ντρεπόμουνα κι έτρεχα στο σπίτι. Όμως απ' όλα το πιο [illegible] μου [illegible] όταν ο μικρός έτρεχε μπροστά μου και κουνούσε σαν αυτόματο στο κεφάλι του μια δεξιά μια αριστερά. Αυτή η κίνηση όμως δεν είχε καμμιά σχέση με το ρυθμό του περπατήματος και δεν ήταν ένα φαινόμενο που με αναστάτωνε. Μισούσα εκείνο το παιδί όπως μισούσα [illegible] εκείνο το κεφάλι που [illegible] μπροστά μου ασύγχρονα να κουνιέται με τρόπο που [illegible] [illegible].

Τὸ προσεύχονταν πολλὲς φορὲς νὰ μὴ τρέχει μπροστά μου. Αὐτὴ ὅμως ἔτρεχε καὶ τὸ ἔκανε ἐπίτηδες. Μὲ ~~[illegible]~~ προσποιούμουν μὲ σπουδή (;), κι' ἔτρεχε ~~[illegible]~~ καμαρωτὴ - καμαρωτὴ μπροστὰ ἀπὸ τὴ μούρη μου. Κάποια μέρα δὲν τὸ ἄντεξα. Ἡ κατσαρίδα τό 'χε τραβήξει στὴ μαγκιά. Πῆρα φευγάτος (;) μιὰ μεγάλη πέτρα καὶ τοῦ τὴν ἄνοιξα. Ἔτσι τό 'πιασε νὰ σπάσει (;) καὶ νὰ θρέψει στὴ πέτρα, τὸ χέρι μου, τὰ μάγουλά του. Τὸ παιδὶ ἔλιωσε. Κι' ἐγὼ ἀνατρίχιασα σὰν εἶδα καὶ εἶπα στὴ τρομάρα (;) εἶν' ~~[illegible]~~ σκαρφάλωσα στὸ μπαλκόνι (;) καὶ γάμπωσα στὴ στροφή του (;). Ὥσπου ὅπου ἦρθε ὁ πατέρας μου, μὲ τὴν αὐτοκρατορία (;)..., ~~[illegible]~~ ἔβγαλε τὴ μύτη ἀπὸ τὴ μέση καὶ μὲ σκοτώνει... ~~[illegible]~~ Τέλος πάντων ἐγὼ ~~[illegible]~~ ἔφαγα πολὺ ξύλο τὸ παιδὶ πῆγε στὸ νοσοκομεῖο καὶ συνῆλθε. Τελικὰ καὶ εὐτυχῶς ποὺ ἦρθε ἡ μετάθεση γιὰ τὴν Ἤπειρο γιὰ νὰ φύγουμε ἀπὸ κείνη τὴ γειτονιὰ ποὺ ἀγαπάγαμε (;), νὰ μὲ κάνει ~~[illegible]~~ φονιὰ στὰ παιδικά μου χρόνια!

Ἡ μετάθεση ἦταν εὐνοϊκή. Στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1928 κυβερνοῦσε ὁ Βενιζέλος καὶ ποιὸς ξέρει κάποιος ~~[illegible]~~ κυβερνητικὸς παράγοντας ποὺ γνώριζε τὴ πολιτικὴ τοποθέτηση τοῦ πατέρα μου ἐνήργησε ὥστε νὰ πάρει αὐτὸς τὴ ~~[illegible]~~ ὑψηλὴ θέση τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κλάδου μέσα στὴν Ἀναπτυξιακή (;) Γενικὴ Διοίκηση Ἠπείρου. Ἀνάλογος ἦταν καὶ ὁ μισθός του. Τὸ σπίτι μας, τὸ φαγητό, τὰ ροῦχα μας οἱ διακοπές ~~[illegible]~~ τὰ λεφτὰ ~~[illegible]~~ οἱ ἐκδρομὲς καὶ οἱ τιμὲς ~~[illegible]~~ τῆς ἐξουσίας!

(28) Στὰ Γιάννενα συνέβηκαν συνταρακτικὰ γεγονότα γιὰ μένα, ὁ ~~[illegible]~~ ἐρχομὸς καὶ ἡ γνωριμία μὲ τὸν παππού μου τὸν καπετάνιο (;) τὸν Μιχάλη, ἡ γέννηση τοῦ ἀδερφοῦ μου στὰ 1932, καὶ τὸ κατόρθωμα ποὺ ἔκανα στὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, μάλιστα, στὸ πρωθυπουργὸ τῆς Χώρας!

Τὰ θυμᾶμαι τὰ ~~[illegible]~~ ἀφύσικα [illegible]

Γιατί χειμώνας με τα χιόνια και [illegible] παγωμένα λίθρα, το κυνήγι, [illegible] το Χάλι στο κεφαλίδι,

Το παιχνίδια του [illegible]

Άλλα σημαντικά ήταν το δημοτικό σχολειό και το κατηχητικό, οι Εβραίοι, [illegible] η λίμνη με και το νησί και τα χωριά με τα βουνά, τα χωριά, τους χωριάτες της Ηπείρου. [illegible]

Ο πατέρας μου που τότε όπως είπα έστειλε πολύ [illegible] δεν ήταν μόνο χοντρός αλλά και ψηλός. Έφτανε τα ένα και ογδόντα και είχε παχύ μαύρο μουστάκι. Στα μάτια μου φαινόταν σωστός γίγαντας κι όταν ήμουν κοντά του δε φοβόμουν τίποτα. Πίστευα πως δεν υπήρχε άλλος δυνατός σαν κι αυτόν. Και όμως που μια μέρα έβλεπα στο σπίτι ένα γίγαντα πιο ψηλό από αυτόν. Μου είπε εκείνος είχε μεγάλη άσπρη, μουστάκια φοράει μέχρι από όλους κρεμόταν [illegible] η χρυσή καδένα του ρολογιού του, και όταν ρώτησε

— Αυτός είναι ο Μιχαλάκης; [illegible] με τη τραχουλή κρητική προφορά του και η μητέρα μου έσπευσε να με διατάξει

— Φίλησε το χέρι του παππού σου, Μιχάλη!

— Ήταν παππούς σαν αυτούς, είπε με ανοησία και θυμό εκείνος Μιχάλη το βαφτίσατε Μιχάλη θα τον λέω. Έχω εγώ το Μιχάλη.

Τον κοίταζα με φόβο γιατί ο παππούς που ήξερα είχε άλλη όψη. Ήταν πιο κοντός. Είχε κι αυτός άσπρα μακριά μουστάκια. Μόνο που εκείνου γύριζαν από τα χείλια στο σαγόνι εδώ σηκώνονταν στα τσιγκέλια [illegible] ψηλά από τα ταβάνι. Όμως αφού προσπαθούσα να συνηθίσω δίνει μια και μ' αναστατώνει ψηλά πάνω από το κεφάλι του και λέει:

— Και δεν φοβάσαι θα μοιάσεις του γενιά μας; Θα γίνεις Κρητικός;

Ύστερα φορά είδα στο πατέρα μου να στέκεται ένα μικρούτσικο άνθρωπο. Με το ναι και με το ναι.

Και τότε που κατάλαβα σαν γρήγορο γέλιο στη μάνα μου

— Κοίτα τον Τσουλάκια, ο μπαμπάς μου, αναφωνούσε και κατέβαζα μπροστά του. Έτσι κι έπαιζαν ο παππούς ο πατέρας αντιλαμβανόταν λες και του τίναζε φανταρία κι έβγαζε σίγουρα να θέλαν τίποτε, μπαμπάς; « Εκείνος ήταν πάντα αυστηρός, συνοφρυωμένος, δυσοίκεπτος και είχε συνήθεις που έπεσαν όλοι και τις σηκώνετε.

Να ξυπνήσει να σηκωθεί να ψιλιάσει προσεχτικά τα μουστάκια του πού καθότανε με τη ώρα να νυστάζει ~~προσεχτικά~~ να βροντήσει, παντελόνι, γιλέκο σακάκι — τα παπούτσια τα γυαλισμένα οι δημοσιογράφοι ο Σιδηρόπουλος μεγάλη κοινωνική θέσεις και μεσάνυχτα είχαμε δύο — μήτε να πεί στην τραπεζαρία τού καφέ του πάντα χωρίς ζάχαρη να ~~[illegible]~~ βγάλει τη ~~[illegible]~~ γκαρίζα επισήμανα να σηκωθεί και πάει στον καθρέφτη της ανταρί να πάρει το βαρύ καρπουζένιο μπαστούνι του και να κατεβεί τις σκάλες χωρίς να βγάλει τσιμουδιά. Μέναμε τότε απέναντι από τη Ζωσιμαία Σχολή στο κέντρο της πόλης κι ό παππούς μου του άρεσε να περπατάει στους δρόμους να χαιρετάει τους γνωστούς βγάζοντας διακριτικά τη ρεπούμπλικα και να καθόταν πάντα στο ίδιο καφενείο απέναντι από το Διοικητήριο για να διαβάσει τον αθηναϊκό και τοπικό τύπο.
~~[illegible]~~ Τώρα πού ήταν κοντά μας ο παππούς μου ο πατέρας μου ήταν πάντα στο σπίτι ώρα του. Μήπως όχι όταν τον έβλεπε στο σαλόνι ή στην τραπεζαρία και έπαιρνε τη κουβέντα να πεί στοί γιαννα μου να ~~[illegible]~~ σχολείου με το πηρούνι οι μεγαλύτεροι πάνω στον πουρέ «ο θεός του αρτίσει πολύ» τη έλεγε και οι ψηφοί διακριτικά μπής και φωνάζει και ταραχθεί ο μπαμπάς του. Είναι φυσικό να μη χωνεύει αυτά τα καταστάσεις. Ο παππούς μου έλεγε έναν-δύο τα αστειάκια. Αυτός σηκώθηκαν πρώτο, τον πρόσεχαν σαν να ήταν μικρό παιδί. Δηλαδή εγώ! Εφ' όλων και κείνος ενώ από το «τι κάνεις σήμερα Μιχάλη;» δεν ρώτησε τίποτε παρα πάνω. Και μετά το μεσημεριανό όταν ροχάλιζε ~~[illegible]~~ στην πολυθρόνα, ο πατέρας πηγαίνει στο λογιστήριο των πολλών και «σουτ» από δω «σουτ» από κεί δέξ και το σπίτι μας είχε γίνει νεκροταφείο. Και όταν ξυπνούσε, κοιτάζει την ώρα στο ρολόι του γιλέκου του και πεί «σπερνίδια σε άργησα» και πάει στην κουζίνα να σηκωθεί — και η μαμά από κοντά και τού κρατεί στο σπίτι κι έτσι να ξαναγυρίζει για να μπεί το

σπίτια στό παζάρι τό ρυθμό [illegible] Γιαννούτσει,
~~[illegible]~~ καμμιά φωνή ή στριγγλιά από τή κουζίνα
πού μού άρεσε νά τή τσιμπώ στό μπράτσο πού ήταν
τόσο άφράτο καί γλυκό.
Από τή συζήτηση πού άκουσα κατάλαβα ~~[illegible]~~ ότι
ότι ό κ. Μιχαήλ Θεολόγου, πατέρας του κ. Αναστασίου
ήταν ~~β~~ αντιβενιζελικός. Έτσι γρήγορα έγινε τό κέντρο
τής προσοχής όλων των φανατικών αντιπάλων του Βενιζέλου
πού όσο πλησίαζαν οί εκλογές γινόταν ~~[illegible]~~ καί πιό
φανατικοί καί δραστήριοι.
«Μή ανησυχείς, έλεγε ήρεμα στή μάννα μου ό πατέρας,
όμως πώς νά τόν πείσω. Θά γκρεμίσει τό σπίτι από τή
φωνή...» Καί αμέσως στά μπαλκόνια ~~[illegible]~~.
κατάλαβα ~~[illegible]~~ γιά πρώτη φορά τί θά πεί πολιτική
κόντρα:
«Άκουσε, Γιώργο, φώναξε (εκτός εαυτού) στό πατέρα μου ~~[illegible]~~ [illegible]
τό κεφάλι, αυτός ό Βενιζέλος είναι ή καταστροφή
τής Ελλάδος. Άνοιξε όλο τό έθνος καί
προσβολή θά στή μεγάλη μας πατρίδα, στή Κρήτη
Καί πού θά έχεις στή ευτυχία μου κατάρα αν τολ-
μήσεις, παραβαίνεις τίς ιερές οικογενειακές μας
παραδόσεις, νά υποχωρήσεις έντεκα φορές είτε μωρο-
φιλοδοξία, πρό αυτόν τό αναίσχυντο τού όποίου
μήτε τό όνομα καταδέχομαι νά προφέρω.
«Εσύ Θεόδωρε, μπαμπά, απάντησε ό άλλος (σου) φωνάζοντας
πιό γλυκά, όχι κατάρα μόνον τό ύπερηφανία μου
καθήκον. Έντούτοις πρέπει νά αναγνωρίσετε καί
υμείς ότι σήμερον έχομεν Κυβέρνησιν Βενιζέλου.
«Μήν προφέρεις αυτό τό όνομα. Δέν ήθελα νά
τό ακούω. Μού βρωμίζει τά αυτιά.» Καί ούτω
καθ' εξής. Νά ξέχασα νά πώ ότι καί οί
δύο μεγάλωσαν μεταξύ της είς αντίθεσιν καθαρεύουσ-
σαν. ~~[illegible]~~ ..
~~[illegible]~~ Οί Τούρκοι είχαν σκοτώσει τόν πατέρα του
παππού μου ~~[illegible]~~ όταν ήταν σχεδόν μωρό. Η μητέρα
του έμεινε χήρα νέα μέ ~~[illegible]~~ ορφανά στό σπίτι.

~~Ἡ καθαρμίζηση ἦταν [illegible] ἀπό τά ἕνα [illegible] χωριά~~
~~[illegible] [illegible] ἦταν τά [illegible] [illegible]~~
~~καί [illegible] [illegible] [illegible] πού εἶχ-~~
~~τό ἴδιο ἐπώνυμο.~~ Οἱ οἰκογένειες
Ἀλλά ἄς ~~[illegible]~~ δοῦμε τί γράφει ὁ κ. Ν. Β. Πιμπλῆς
στόν κήρυκα Χανίων στῆς 28 - I. του 1962.
« Γενάρχης του (Μίνω) εἶναι ἕνας Γραμπουσιανός ἐπαναστάτης ἀπό τό
χωριό Κάμπος στῆ Κισσάμο (Βλέπε τόμο Γ σελ. 73)

Ολόκληρη ή γενιά των Θεολογάκηδων ξεκίνησε από τόν
Θεολογομανώλη, ξακουστό λυράρη καί τραγουδιστή. Αυτός
αρραβωνιάστηκε κάποτε νά παίξει σέ ~~[illegible]~~ ένα γλέντι στό σπίτι τού
αγά. Σέ μιά στιγμή μπήκαν [illegible] καί χόρευαν
μπροστά του κι αυτοί πετούσαν στραγάλια στό πάτωμα
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ πού τά πατούσανε χάνανε τήν ισορροπία τους
πέφτανε στό πάτωμα καί φαινόντουσαν τά εσώρουχά
τους καί γελούσε ό αγάς. Τό ίδιο βράδυ ό Θεολογο-
μανώλης τούς έσφαξε κάμποσους καί τόν σκότωσε. Μιά
καθώς έτρεχε γιά νά ~~[illegible]~~ κρυφτεί ~~[illegible]~~ έχασε τόνα παπούτσι του
καί μαρτυρήθηκε. Οί Τούρκοι πιάσανε τή γυναίκα
καί τά παιδιά του καί τά κλείσανε στό κάστρο στά
Χανιά. Καί βγάλανε φιρμάνι «Αν δέν παραδοθείς
θά κόψουμε τή φαμελιά σου». Όπως τί νά κάνει
ό Θεολογομανώλης παρουσιάστηκε στό πασά, στά
Χανιά, κι αυτός ~~[illegible]~~ δικάζει καί τούκοψαν τό
κεφάλι. Ενώ από τή γενιά του είναι πού πήρε
φυγή κι αυτή, από τά Σφακιά στό Κάιρο
Ήταν θεόρατος κι είχε μιά μεγάλη ~~[illegible]~~ κατσούνα
καί [illegible] στή κλίμακα πού βγαίνει στό τείχος, κι εί-
χανε [illegible] βλέποντας τή θωριά του «~~[illegible]~~ Όπου
δείχνει ή κατσούνα μου σύντομα τά μέρη ντούτα είναι
δικά μου» ~~[illegible]~~ Καί στερίωσε στό Κάιρο.
Όταν ό παππούς μου γύρισε από τήν Αίγυπτο αυτοχειριά-
θηκε μέ απ' εκλογή τού αντιζήλου του στή Βουλή
στη Κρήτη. Έγραψε ~~[illegible]~~ στούς [illegible], γύρισε
μέ τό σόγο τά Χανιά, έβγαλε λόγο. Είχε
μεγάλη μόρφωση. Έφερε μαζί του μιά μεγάλη
βιβλιοθήκη. Μιλούσε καί χειριζότανε τό γραπτό
λόγο μέ ~~[illegible]~~ κομψότητα καλλιέπεια καί φαντασία.
Γιά νά ζήσει αναγκάστηκε ν' ανοίξει ραφτάδικο
στά Χανιά. Τό πρώτο μαγαζί Ευρωπαϊκό ντύσιμο
Φράγκικο, όπως τό λέγανε. Καί είναι φυσικό πού

όλοι οι συμπατριώτες έγιναν οπαδοί του. Ανάμεσα
και ο Βενιζέλος. Κι αυτός υπήρχε συγγένεια
[illegible] «Εξάδελφε Μιχαλάκη» τον αποκαλούσε ο
ένας «Εξάδελφε Λευτεράκη» απαντούσε ο άλλος.
Η συγγένεια προερχόταν από (τη γυναίκα του) τη γιαγιά μου από Αικατερίνη
το γένος Σφακιανάκη, που ήταν ο οπλαρχηγός της
Δυτικής Κρήτης και κατ' ευθείαν απόγονος του στρατηγού
γού Χάλη. Από τους Χαλήδες φαίνεται κατάγονταν και
η μητέρα του Βενιζέλου. Κι από κει η συγγένεια.
Όταν ο Βενιζέλος έγινε πρωθυπουργός ο παππούς μου
του έγραψε τα γράμματα. Και όμως λίγο αργότερα
κάποιοι Βενιζελικοί δεν ήταν που σκότωσαν τον
αγαπημένο ανεψιό του παππού μου; Κι από τότε
η αγάπη και συγγένειες έγιναν μίσος ~~[illegible]~~
άσβεστο.– Ο θείος μου ο Πέτρος, αδερφός του
πατέρα μου, μου είχε διηγηθεί πολλές φορές τη
σκηνή της τελικής ρήξης: ο Βενιζέλος πρωθυπουργός
επισκέπτονταν το γραφείο που ήταν απέναντι
στο Διοικητήριο. Περίμεναν συγχωριανοί και συγγενείς
λίγοι όπως ο παππούς μου που κάθονταν θλιμμένος.–
~~[illegible]~~ Έκανε πως δεν κατάλαβε και είπε
«Γειά σου Μιχαλάκη, ήρθα και σου παραγγέλνω
ψηστικά κουτσούρια»
«Δεν έχω ανάγκη ούτε από το σπαθί σου ούτε
από την παρουσία σου»
«Μα Μιχαλάκη, άσε τα πολιτικά»
«Σε παρακαλώ φύγε και μη ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ξαναβάλεις το πόδι σου εδώ..»
Και ο Βενιζέλος έσκυψε το κεφάλι και έφυγε
και σε λίγο βούλιαξε ο τόπος και ~~[illegible]~~ οι πιο
πολλοί συγχωριανοί, που ήταν Βενιζελικοί, δεν ξανα-
πάτησαν στου παππού μου και φύγανε και γενικά
μαζί της έσπασε η οικογένεια.– Αυτά στα 1912-13 –

Ὁ πατέρας μου ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὴν [illegible] βασιλικὴ [illegible]. Ἦταν 16 χρονῶ καὶ τραυματίστηκε σὲ Μπιζάνι. Μετὰ σπούδασε Νομικὰ καὶ ὅταν τέλειωσε μπῆκε στὸ Πολιτικὸ [illegible]. Διορίστηκε πρῶτα στὴ Δράμα καὶ μετὰ στὴν Ἤπειρο. Ἐκεῖ ~~[illegible]~~ τὸν γνώρισε ὁ Στεργιάδης που ὅταν ἀργότερα στὰ 1920 ἔγινε ἁρμοστὴς στὴ Σμύρνη τὸν κάλεσε κοντά του καὶ τὸν ἔκανε βοηθὸ ἁρμοστοῦ μὲ ἕδρα τὰ Βουρλά.[1ο] Ἐν τούτοις ὁ πατέρας μου [ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ πατέρα] [illegible] ἦταν βασιλικός. Γύρισε καὶ ἔγινε φανατικὸς βενιζελικὸς ἐκεῖ στὴ Μικρασία γιατί εἶδε τὴν προδοσία ἀπὸ θέση πολιτική. [illegible ἀπὸ [illegible] χεῖ.] Τὸ χε ὅμως πάντα κρυφὸ ἀπὸ τὸν πατέρα του γιατὶ τὸν σεβότανε καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν στενοχωρήσει. Κάποτε ὁ παππούς ὁ Μιχαὴλ ἔφυγε ~~[illegible]~~ [ἀπὸ τὰ Γιάννενα] γύρισε στὴν Κρήτη καὶ μᾶς ἦρθε ὁ „Βενιζέλος".

Μπήκαμε στὸ ἄλλο σπίτι [τότε] [illegible] τὴ [illegible], καὶ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] στὸ σπίτι μας. Πλυσίματα, καθαρίσματα, γιατί, μαγειρέματα. Ὡς καὶ ἡ [illegible] ἔβαψε ὅλες [illegible] μας. Ἀπὸ νωρὶς εἶχαν ἔρθει καὶ οἱ φίλες τῆς μητέρας μου ἡ κυρία [illegible] [illegible], ἡ κυρία [illegible] Ταμβίου [καὶ] ἡ κυρία [illegible] πού εἶχαν [illegible] στὴς [illegible] καὶ τὸ [illegible] [illegible]. [illegible] μὲ [illegible] αὐτὰ τὰ φαγητὰ καὶ [illegible] τὸ [illegible] ἀπὸ [illegible] πίσω μεριὰ τοῦ σπιτιοῦ – εἴχαμε ἕνα μικρὸ κῆπο – πῆγα στὴ [illegible] νὰ [illegible] μὲ τὰ [illegible] τοῦ [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] στὸ [illegible]. Γι' αὐτὸ κι ἄφησα τὰ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] στὸ [illegible]. Τὸ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] μας [illegible]. [illegible] [illegible] εἶχαν [illegible]. Τὰ [illegible] ὅταν [illegible]. Καὶ [illegible] εἶχε [illegible] στὰ ~~[illegible]~~ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] νὰ [illegible] τὸ φορτάκι τοῦ Βάσια ~~[illegible]~~ [illegible] τὸ [illegible] καὶ ἀπὸ πίσω καθότανε ὁ [illegible] πατέρας του μαζὶ μ' ἕναν γέρο μὲ ~~[illegible]~~ [illegible] μουστάκια καὶ μουστάκιον νὰ [illegible] καὶ νὰ [illegible] τοῦ κόσμου. Τὸ αὐτοκίνητο [illegible] κατὰ τὴ [illegible] τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἀκολούθησα κι ἐγώ. Ὅταν ἔφτασαν [illegible] καὶ [illegible] [illegible] [illegible] ἦταν [illegible] ἀπ' τὸ σπίτι. [illegible] [illegible] κόλλας. ~~[illegible] καὶ [illegible] [illegible] [illegible]~~

[1ο] ὅταν γύρισε [illegible] καὶ τὰ [illegible] [illegible]

[illegible] από την πόρτα, χωρίς να με πάρουν χαμπάρι, και γύρω-γύρω αντίκρυσα τη σκάλα. Πήγα να μπω στο σαλόνι όμως ένας κύριος μου λέει «Πού πας; Δε βλέπεις πως είναι γεμάτο;» Τότε βγήκε η μητέρα μου από τη κουζίνα [illegible] Κρατούσε τη πουτσέτα [illegible] και [illegible] και σ' αυτή τη στιγμή ήταν [illegible] «Ξεκόλλησε! Αχρείε! Δεν ντρέπεσαι! Και σε [illegible] και να πει [illegible] δεν έχουμε, αναθεματισμένε! Γρήγορα να ντυθείς και να βάλεις τα καλά σου!» Και ένας άλλος [illegible] να με βγάλει από τη σκάλα μου και μου σπρώχνει τη θέση μου [illegible], μου σπρώχνει και τα μπράτσα μου και η μάννα μου έχει γίνει έξω φρενών εξ αιτίας του κι εγώ θα [illegible] ασφαλώς [illegible] με τη σκέψη για χατίρι του. Ωστόσο [illegible] και [illegible] δεχόμουν να φορέσω εκείνο το γελοίο κοστούμι το ναυτικό [illegible] να δω τι θα γίνει. Μπήκα στο σαλόνι και τους είδα να κάθονται στις πολυθρόνες. Ο πατέρας [illegible] όσο [illegible] μπροστά του το [illegible] μου. [illegible] και με το [illegible] «Ιδού κύριε Πρόεδρε ο [illegible] Μιχαήλ [illegible]. Έχει το όνομα του [illegible] σας...» λέει με [illegible] και χαμογελάει. Ο Βενιζέλος που μου έπιασε το χέρι και [illegible] μου; «Ναι, δόξα θα γίνει κρητικάρος σαν τον πατέρα σου;» και μου δίνει ένα [illegible] στο μάγουλο. Και προσθέτει «Αλήθεια με μισεί ακόμη ο Μιχαηλίδης;» «Μα όχι τι λέτε κύριε Βενιζέλε. Τον είχαμε εδώ πριν λίγο καιρό. Θα έλεγα ότι είναι οπαδός σας.» Θεέ μου τι γράμματα [illegible] σκέφτηκα ο μπαμπάς. Μόλις άκουσα το όνομα Βενιζέλος θυμήθηκα το [illegible] που του έκανα. «Δε θέλω ν' ακούσω το όνομα αυτό!» Ωστόσο [illegible] αυτός ήταν «Λοιπόν Μίκη. Δηλαδή Μιχάλη, μου λες γιατί ο πατέρας, θα πας τώρα στο [illegible] και [illegible] και μετά τα μαθήματά σου. Χαιρέτησε [illegible]...» «Τότε [illegible] με όλη αυτή τη [illegible] και όπως το [illegible] όταν [illegible] είχα δίκιο άρχισα να [illegible] και να [illegible] τις [illegible] και [illegible] μπροστά μου. Έγινε ένα μικρό πανδαιμόνιο. Επενέβη ο Βενιζέλος και είπε «Μα τι θέλει το παιδί;» «Να καίτσει μαζί της» «Και γιατί δεν του κάνετε το χατίρι;» «Μα τι λέτε κύριε Πρόεδρε θα τον [illegible]» Και [illegible] με [illegible] από τα [illegible]. Τότε ο Βενιζέλος σηκώθηκε και με πήρε στην αγκαλιά του. Με κάθισε στα γόνατά του. Όλα ήταν πια πολύ ωραία. Γιατί σ' αυτή τη [illegible] [illegible] όταν [illegible] ότι [illegible] τα [illegible] όλοι και ότι [illegible] με αγκαλιά [illegible] κατσαρώθηκα στη [illegible] μου και αισθανόμουνα αυτόματα μια [illegible] υγρασία στα [illegible] μου [illegible]

Φαίνεται ότι σε κάποια στιγμή ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως αισθάνθηκε τη [illegible] από παντού να μη [illegible] για τι συνέβαινε — και φυσικά, εγώ όπως φύγει-φύγει. Εγκαταλειμμένος από όλους και ντροπιασμένος, έτρεξα στο κήπο και χώθηκα στο κρυψώνα μου στο κοτέτσο περιμένοντας τη συντέλεια του κόσμου.

Ο Γιαννάκης γεννήθηκε στο σπίτι μας [illegible] στους Μέρτζου στη Ζωσιμαία Σχολή. Δεν ήταν η πρώτη φορά που [illegible] η μητέρα μου του κρεβατοκάμαρα, μόνο η δούλα μ' έκλεισε και με κράτησε μακριά στον κήπο, [illegible] φορά και στο [illegible] και ξαφνικά η μάννα μου [illegible] να [illegible] και να μου λέει η δούλα «Δεν είναι τίποτα θα της περάσει». Έτσι [illegible] δύο [illegible], και τα δύο αγόρια, γι' αυτό κι αυτό η [illegible] με τον αδερφό μου [illegible] χρόνια. Μου είπαν πως έχω ένα μικρό αδερφό, ότι τον έφερε κάποιο [illegible] και τον παράτησε στο κρεβάτι δίπλα στη μάννα μου, ότι θα έχω κάποιον να παίζω μέσα στο σπίτι. Όμως απ' όλ' αυτά εκείνο που έβλεπα εγώ ήταν ότι κανένας δε γύριζε να με κοιτάξει. Ήταν εκείνες οι χαρές και τα χάδια του πατέρα μου, που όλη την ώρα και στιγμή βρισκόνταν [illegible] σκυμμένοι [illegible] από την κούνια του μωρού, που ήταν [illegible] και κακάσχημο και δεν καταλαβαίνω πώς όλοι μα όλοι [illegible] «Μα τι ωραίο μωρό είναι» ο πατέρας του. Ήταν όμως και να το [illegible] ένα γερό [illegible] για μένα. Έξω από το σπίτι η θέση μου δύσκολη, από [illegible].
Μέσα στο σπίτι η θέση μου, [illegible] και γίνει [illegible] και να με ο καημένος ο Γιαννάκης [illegible] θα [illegible] από μένα τα [illegible] από θέση ισχύος [illegible]. Και όταν [illegible] [illegible] και μένα με [illegible]. Δε [illegible] κι εγώ θα [illegible] να τον αγαπούσα, όμως δεν τον συγχώρεσα [illegible] κομμάτι από την αγάπη των γονιών μας. Φαίνεται [illegible] όμως μου [illegible] ποτέ.

(37) Εν [illegible] σιγά-σιγά τα πράγματα ξαναβρήκαν τον κανονικό τους ρυθμό. Τα σχολεία άνοιξαν. Τώρα θα πήγαινα στη δεύτερη δημοτικού. Την πρώτη μέρα [illegible] μπροστά στο σχολείο Χωροφύλακες κρατούσαν [illegible] με [illegible] και τους χτυπούσαν στο κεφάλι με μακριές [illegible] κόκκινο από το αίμα. Ένοιωσα μια μεγάλη [illegible] και [illegible] γι' αυτούς τους [illegible] που έχυναν τόσο [illegible] από το [illegible] κόκκινο υγρό, το αίμα. Μα το θεό, [illegible] μια στιγμή [illegible] ο χωροφύλακας [illegible] κακό. Αντίθετα για μένα [illegible] το δικό μας κόσμο. Δε μας [illegible]

θυμόνταν σκεφτούνται παντού; Εμένα δεν με πρόσεχαν; Δεν μου έκαναν
δεσίματα και δεν έδιωχναν καμμιά φορά με τη κρυψτούλα της
μητέρας και της άλλης κουνελίτσας που μπουσούλα ~~σε~~ ενοχλητική
γωνιά. Δεν σκότωναν το « Διοικητή Χωροφυλακής» που με αγαπούσε τόσο
πολύ γιατί ~~σ~~ του έβαζα το τσιγάρο αυτού έρποζε στα πόρτα που
κουνούσε στις κάθε βόλτες; Μπροστά όλους της ντόπιους
μεγάλους και μικρούς, μαύλιζα της μικρούς ~~και~~ της φιλοξενούμενες
του βρώμικους που έτρεχαν πιο γρήγορα από μένα, σπουδαία
μοναχικά απ' μπόρα. Έκανα σεντόνια κι όλη μου καιρό σκυλάκι
κι όλα με κορδέλιτσαν ~~[illegible]~~ που ήταν καθαρές ~~[illegible]~~ φορούσα
παπούτσια και άσπρα ρούχα καινούργια αθηναϊκά. Υπήρχε
μέσα μου μια τάξη. Αυτή μια ο κόσμος ο δικός μας των
υπαλλήλων και των αρχόντων και απ' άλλη οι βρώμικοι που μύριζαν
στις μαχαλάδες και που σκύβανε το κεφάλι μόλις έβλεπαν
το χωροφύλακα. Πάντα και οι δύο πλευρές τάξεις στο δημοτικό
πήγαινε χαρούμενες. Στενοχωρούσε ο ένας κάποιο σου έλεγαν τα μικρά
βρώμικα δωμάτια. Είναι μέσα από η δασκάλα γνώριζε τζιμικά
ποιος είναι ποιος. Όλοι καινούργιοι γονείς. Οι περισσότεροι, φτωχοί
με μύξες και με ψείρες. Στο τέλος όλα δεν πήγαιναν είτε δε
με σκέφτονταν είτε ήμουν άρρωστος με το Αρχάγγελο Μιχαήλ
στο προσευχητάρι. Και τη γιαγιά τη Στασούλα ~~=~~ γονατιστή στο
καφενείο της μητρός στα εικονίσματα να γέρνει Αλληλού-
ια χάρη του άσεβών. Απ' όλα αυτά την ιστορία θυμάμαι το
κατηχητικό. Κι αυτό γιατί εκεί άκουσα να τραγουδάνε
μαζί. Ευθύς αμέσως όμως όταν άρχισαν τα παιδιά ήμουν
και τη ομαδική προσευχή ένιωσα μια βαθειά μελαγχολία.
Ένα ψυχικό πόνο. ~~γιατί ότι έκανα~~ κι έτσι σώπασα και δεν
~~[illegible]~~ ξανατραγούδησα. Ποιο ψυχικό πόνο; Ίσως γιατί η διασκέδαση του
κατηχητικού νόμιζα επειδή τη συνήθεια έλεγα να δεν
ήθελα επικοινωνεί με το θεό. Απλώς κατά αφύσικο και
γελοίο. Να γίνεσαι άλλος από κείνο που είσαι. Γι' αυτό
αλλά ότι δέχομαι αυτή ~~[illegible]~~ και μασκαρεύομαι στις απόκριες
όπως να βάζω φουστανέλα - μάσκα ή ~~άλλες~~ φορεσιές στη σχολική
γιορτή. Δεν ήθελα να γίνω άλλος, να κρύβομαι του κόσμου
«Εδώ είμαι εγώ. Ποιός είμαι;» Είχα σπαραχτικά αηδία
με τα μασκαρέματα κι όταν με πέρναν με το ζόρι
καθόμουν σε μια γωνιά και δε μιλούσα. Ήταν όλα γύρω
μου μελαγχολικά.
Πόσο μ' άρεσε το χιόνι που τα καθάριζε και τα ομόρφαινε
όλα όπως οι βρώμικοι μαχαλάδες και τα χαμόσπιτα.

Ὅλα γίνονταν ἐκεῖ μαγεῖες παραμυθένια ἀπό τόν πύργο
σά γλαρί στή κερκαβανόκάμαρας ὅπου τά σπίτια
καί οἱ ἄνθρωποι βλέπαμε μέσα σά κρύσταλλο
κι ἔμοιαζαν τίς πολύχρωμες φωτεινές του ἀνταύγειες.
Ἀπ' τά δέντρα κρέμονταν σταλαχτίτες πού χαμογελαστοί
τρεμόσβυναν καθώς τή χαϊδευαν οἱ ἀχτίνες τοῦ ἥλιου
Τό τραμ πού ἀνεβαίναμε ἀπό χτές γιατί τά πόδια του — καί τό αὐτοκίνητο.
ἡ λίμνη εἶχε γίνει ἕνας ἀτελείωτος καθρέφτης. Τά Γιάννινα
ἔλαμπαν ἀντίο φωτεινά ἀντίο μυστήρια ἀντίο θεάματα.
Εἶμαι τώρα ἕνας τόπος μαγικός. Κατοικῶ, στά ὄνειρα
ὅπως αὐτοί πού βλέπεις αὐτό τό μικρό ἀγόρι παιδί
πού εἶναι ἀληθινό. Σοῦ τό ἀγάπησα καθόλου...
Τίς μέρες αὐτές οἱ φίλοι τοῦ πατέρα μου Ἀγριόπαπιες
καί φέρναν κυνήγι.
μέ πολύχρωμα φτερά καί δροσοσταλίδες, ἀπό
τόν παράδεισο. Ἄλλη μαγεία αὐτή. Καί τό μεσημέρι
ἡ μαμά ἀνάγγελλε τραγουδιστά «Σήμερα θά φάμε
χήνες ψημένες στό κεραμίδι»
Τά δυό καλοκαίρια πού πέρασα σχεδόν ἀπομονωμένος ἔξω
ἀπό τά Γιάννινα. Τή δεύτερη χρονιά μάλιστα, πού εἶχε μετα-
φέρει, ὁ πατέρας μου μ' ἄρεσε νά μένω μαζί κι τό νοσο-
κομεῖο, ὁ ἕνας πολύ ψηλό καί ἄγριο
μηχανικό σέ σκηνή, σ' ἕνα πολύ ψηλό καί ἄγριο
μέρος πρός τό Μέτσοβο. Τήν ἡμέρα βοηθοῦσα
κι ἐγώ στή χάραξη τοῦ δρόμου πού περνοῦσε,
κανένα κοντάρι, καί πού κουβαλοῦσε κανένα μηχάνημα.
Ἡ φύση ἦταν ἄγρια ὅλο βράχια θάμνους χαράδρες
Ὅπου ἀντηχοῦσε τό μάτι σου βουνά. Σ' ἔπιανε ...
Δέν ξέρω μά ἐγώ πού εἶχα μάθει, ὡς τότε μέσα στή θάλασσα
ἐνώνουμε καί νοιώθω πάντα παράξενα ὅταν βρίσκομαι
ἐγκλωβισμένος θαρρεῖς μέσα στά βουνά. Γι' αὐτό δέν
θυμᾶμαι ἀκόμα νά ἔνοιωσα τό συναίσθημα πού
κυριολεκτικά μ' συνεπῆρε, συναίσθημα μιᾶς ἀπελευθέρω-
σης χαρᾶς καί μιᾶς ἀπολύτρωσης ὅταν τό φορτηγάκι
τοῦ Βανία κατηφόριζε στά 1933, ἀπό τά
Γιάννινα γιά τήν Πρέβεζα.. Αἰσθανόμουν, σά πλησίαζε
ἡ θάλασσα. ὅτι σέ λίγο θά εἶμαι καί πάλι ἐλεύθερος.

καὶ μουγκρίζαν νὰ βάλω τὴ φωνή. Ἐκεῖ πάνω σ' ἡ
νύχτα ἀκούστηκαν ἀπότομα. Οἱ ἐργάτες ἑτοίμαζαν
τὶ φωτιές. ~~Ἔτσι ἔβαζα~~ Βάζαμε ~~...~~ στὸ κατσαρόλα
γιὰ τὸ φαΐ καὶ λέγανε κουβέντες ποὺ δὲν κινοῦσαν
τὸ ἐνδιαφέρον μου. Ἄδεια νὰ φύγω νὰ περπατήσω πού
ὅμως νὰ μ' ἀφήσει ὁ γεροκυνηγός καὶ τὰ τσιράκια
του. Λές καὶ ὅλοι εἶχαν ἐντολή νὰ μὴ μὲ χάσουνε
ἀπὸ τὰ μάτια τους. Ἀπό κατὰ βάθος μου ἄρεσε πού
ἤμουν ἕνα πρόσωπο τόσο σημαντικό. Ἐξ ἄλλου ἤμουν
καὶ ὁ μόνος ποὺ εἶχε καπέλο γιὰ τὸν ἥλιο σὰν
κι αὐτὰ ποὺ φοροῦν οἱ ἐξερευνητὲς Ἄγγλοι στὴ Ἰνδία.
Τὸ ἄλλο σημαντικό ἦταν οἱ γνώσεις μου γιὰ τὴ γεωγραφία
ὅπως λόγου χάρη Κένυα Κογκό Ἀργεντινὴ κλπ κι ὅλ' αὐτὰ
φυσικὰ ἀπὸ τὰ γραμματόσημα. Ἔλεγα σ' αὐτούς
«Στὸ Κογκὸ δὲ μαγειρεύουνε στὶ φωτιά ὅπως ἐδῶ»
κι ἀρχίζουν μὲ κύπελλα, ἄλλοι μὲ ἀστρίτη κι ἄλλοι μὲ
θαυμαστά. Ἀκόμα φυσικὰ σπουδαιότερο ἦταν τὰ
παρουσιάζοντας ὅτι «στὴ Τραπεζούντα τὰ πουλιὰ ἔχουν
φτερὰ καὶ σπίτια σὰν ἀετοί.» «Κι ὅταν μεγαλώσουν;»
ρωτοῦσε κάποιος «Δὲ μεγαλώνουν αὐτὰ» ἀπαντοῦσα
βιαστικὰ μήπως ρωτηθῶ. «Καὶ πού τὰ ξέρεις» θέλησε
κανένα ἀπὸ κεῖνα τὰ ζυμάρια χωριατόπαιδα
πού κάναν πάντα τὸ ἔξυπνο «Ἔχω πάει καὶ τὰ
ἔχω δεῖ» τοῦ κάρφωνα, δίνοντας στὴ φωνὴ μου ὅσο γίνεται
περισσότερη σοβαρότητα καὶ αὐτοπεποίθηση... Ἔτσι ὅλη
τὴ μέρα καθὼς γύριζαν ὁ βοηθοὺς στὴ δουλειά σκορπισμένοι
τὴ ἐξυπνάδα θὰ σου τὸ βρεῖς γιὰ νὰ μὲ θαυμάσουν.
Μιὰ μέρα ἀνακαλύψαμε τὸ ἀδύνατο τους σημεῖο:
Ἦταν ἡ θάλασσα! Κανεὶς ἀπὸ τοὺς ντόπιους δὲν
μποροῦσε οὔτε νὰ τὴ φανταστεῖ - πῶς εἶναι «Τόσο
πολὺ νερό; Καὶ πῶς δὲ χύνεται;» ἦταν ἡ συνήθης
ἀντίδραση. - Φτάναμε στὸ σημεῖο νὰ δεχτοῦν ὅτι
μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ πάνω σὲ μιὰ βάρκα. Ὅταν
ὅμως τοὺς ἔλεγα γιὰ πλοῖα βαπόρια τὰ ...

Καί μάλιστα σιδερένιο. Όλα τά είχα σχεδιάσει καί τώρα από όλα είχα ένα τέτοιο σχέδιο δικό μου καί όλα εγώ τά κουμαντάριζα. Όμως τελικά [illegible]. Τότε [illegible] μόνο αυτό με τά δικά μου [illegible] [illegible] τό αυτοκίνητο [illegible] μια [illegible] [illegible] καί [illegible] έτσι [illegible] τά κύματα καί νά [illegible] πρός τή μηχανή.. Όταν [illegible] ό [illegible] με [illegible] καί βεβαίωσε πώς αυτό δέν είναι [illegible] ούτε [illegible] ούτε [illegible] αλλά τέχνη. Γενόμενος αυτός ό [illegible] — έτσι ονομάζονται — [illegible] πολλά. Έχουν τό θείο δώρο. Καί τούς [illegible] σέ [illegible].» Κατόπιν με κύτταξε [illegible] νά μή καταλάβω ότι με κοροϊδεύει. Καί μου είπε «Σήμερα [illegible] καί [illegible] νά [illegible] [illegible]» Τήν ώρα πού [illegible] [illegible] [illegible] «Καί τότε τί γυρεύει εδώ στά βουνά;» Ή «θά ξαναγυρίσει [illegible] [illegible]» είπε ό μηχανικός κι [illegible] τήν κουβέντα. Στενοχωρέθηκα πολύ. Κάτι δέν πήγε καλά. Ίσως τό [illegible] καί τώρα όλοι θά με κοροϊδεύουν όπως [illegible]. Τί [illegible] νά κάνω; Αποφάσισα νά τούς [illegible] [illegible] όχι με λόγια αλλά με έργο. [illegible] τό πιό [illegible] μουλάρι τό [illegible] καί [illegible] [illegible] νά μή πάρει χαμπάρι είχα φτάσει στά [illegible] μακριά. Άφησα τό μουλάρι νά με πηγαίνει όπου θέλει. Άλλωστε δέν είχα σκοπό. Τό μόνο πού ήθελα ήταν νά [illegible] νά [illegible] καί [illegible] καί τά [illegible] [illegible] καί νά [illegible] καί νά με [illegible] στού [illegible]. Ήταν μιά καλή [illegible], [illegible].

— [illegible] πού πάει; με ρώτησε ό μουλαράς.

— Πήγαινε όπου θές, δέν έχω πρόγραμμα.

— Ξέρεις ποιό είναι πρόγραμμά σου; επιμένει.

— Δέν ἔχω κανένα σεβασμό [illegible] για την [illegible] του.

— Άκου νά δεῖς μού λέει, εγώ δέν μοιάζω κανένα τούς ~~Κυριάκης~~ κοντούς — σού τούς Καραϊσκάκης μέ ~~τά~~ ~~[illegible]~~ τά πολλά πού [illegible] σάν [illegible] καί κάτι ἄλλο πού κάνουν τά σημεῖα στή θάλασσα. Ἐγώ εἶμαι μονάχος καί πάλι Τετρακόσια! Ξέρεις τί σοῦ λείπει;

— Τί μου λείπει;

— Σοῦ λείπει πού εἶσαι ὁ Αρχάγγελος Μιχαήλ καί δέν ἔχεις φτερά!

Έπιασα τό σκουφί μου. Πραγματικά τό μοιάζει. Τάχε τετρακόσια καί δέν μπορούσα καί τό ~~Καραϊσκάκη, [illegible]~~ φεγγαριού [illegible] τῆς πόλης. Βρίσκω νά τόν πῶ τήν αλήθεια / Σκεφτόμουν λίγο

— Καί μετά γυρίζοντας ~~[illegible]~~ τό κεφάλι μέ ενθουσιασμό:

— Γιατί σοῦ δώκανε αυτό ὁ θεός;

— Ποιός θεός;

— Ὁ θεός! Ένας εἶναι ὁ θεός. Δέ τόν ἔχεις δεῖ;

— Πού νά τόν δῶ;

— [illegible]! [illegible] τό [illegible] μέρος...

Έπεσε καί πάλι βαθειά σιωπή. [illegible] σέ μιά αλλαγή. Δεξιά μου χίλια μέτρα γκρεμός, Βουνά [illegible] μου χίλια μέτρα χαράματα. ~~[illegible]~~, Στό βάθος σάν φίδι [illegible] τό ποτάμι. Η [illegible] [illegible] έκανε [illegible] [illegible]. Όλα τό [illegible] καί [illegible]. Τί [illegible], [illegible] τά [illegible] τόσο [illegible] καί [illegible]! Νά τό θαυμάζεις!

— Ξέρεις τί λέω, ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ τό [illegible] κατά τό [illegible]. Νά σέ πάω σέ κείνη τήν κορφή καί νά σ' αφήσω. Τό βράδυ νά [illegible] [illegible] καί νά κοιτάς κατά τόν ουρανό. Ίσως τόν δεῖς.

— Τό θεό;

— Ναί ποιόν σοῦ λέγαμε;

— Πού κάθεται;

— Ψηλά [illegible] στ' ουράνια. Θά δεῖς τό θρόνο του. Τότε [illegible] σέ [illegible]

— Καί θά μ' ακούσει;

— Φυσικά! Τί θεός εἶναι; Όλα τ' ακούει!

— Καί τί νά τοῦ πῶ;

— Πές του [illegible] νά σοῦ βάλει τά φτερά.

Πράγματι τὸ σούρουπο φτάσαμε στὴ κορφὴ κι' ἐγὼ κατέβηκα τὸ εὐχαρίστησα τὸ χαιρέτησα καὶ πῆγα νὰ ψάξω μέρος γιὰ νὰ ξαπλώσω. Εἶδα γύρω μου ὅλη τὴν Ἤπειρο καὶ τὴ μισὴ καὶ πιὸ πέρα νόμιζα πὼς [illegible] τὴν Κίνα καὶ τὴν Ἀργεντινὴ καὶ τόσες τόσες ἄλλες μακρινὲς χῶρες ποὺ τὶς γνώριζα ἀπὸ ἔξω κι' ἀνακατωτά. Τὸ μουλάρι χάθηκε πίσω ἀπὸ τὰ ~~[illegible]~~ βράχια. Ἀποσύρθηκε διακριτικὰ γιὰ νὰ μ' ἀφήσει νὰ μείνω μόνος μὲ τὸ Θεό. Σὲ λίγο νύχτωσε καὶ γύρω-γύρω οἱ βροντὲς ἀκολουθοῦσαν τὶς ἀστραπὲς ποὺ φώτιζαν τὰ βουνὰ ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ξάπλωσα καὶ ἄρχισα νὰ κοιτάζω προσεχτικὰ τὸ κατάμαυρο οὐρανό. Εἶδα ἕνα-ἕνα τὰ ἀστεράκια ~~[illegible]~~ στὶς θέσεις τους ὅπως μόνο ποὺ ἦταν καὶ στὴ Λέσβο. ~~[illegible]~~ Τὰ φωτεινὰ ἀστέρια καὶ τὰ πλανῆτες ὁ Βέγας ποὺ τὸν θαύμαζα εἶχαν τώρα πάρει θέσεις ἀλλόκοτες σὰ νὰ γύρναγε γρήγορα ἡ γῆ. ~~[illegible]~~ Ξαφνικὰ ἄρχισε νὰ πέφτει ~~μιὰ ἀστεριῶν~~ μιὰ βροχὴ ἀστερίσια φωτεινὴ καὶ τότε εἶπα μέσα μου «Καλὸ σημάδι. Φαίνεται πὼς σὲ λίγο θὰ φανεῖ ὁ Θεός» Κάρφωσα τὸ βλέμμα μου ~~[illegible]~~ μέσα σὲ μιὰ μαύρη τρύπα, ἴσως εἶναι ὁ δρόμος ποὺ θὰ περάσει, σκέφτηκα. Καὶ περιμένοντας-περιμένοντας νὰ φανεῖ μὲ πῆρε ὁ ὕπνος. Τὸ πρωὶ νά 'σου τὸ μουλάρι, αντάμα μὲ τὸν ἥλιο ἀπὸ πάνω μου.

— Λοιπόν;

— Τίποτα. Δὲν τὸν εἶδα.

— Αὐτὰ τὰ πράγματα, πρόσθεσε σαρκαστικά, δὲν εἶναι εὔκολα. Θέλουν ὑπομονή.. Ὅμως καὶ δοκιμασίες μεγάλες. κόσμος πέρε κι' φέρε καὶ νὰ σκύψει κάτω γιατὶ θὰ γλιστρήσει στὰ πόδια μας.

Ἀνέβηκα στὴ ράχη του καὶ σὲ λίγο βρεθήκαμε κάτω [illegible] κατάκοπος, ὅπως κι' ἐγὼ ~~[illegible]~~ εἶχα κατεβάσει πόσο δύσκολο

— Κάνε καὶ μπαίνω μου, λέει. Μονοπάτι Τὸ νερὸ εἶναι παγωμένο ~~[illegible]~~ Χρειάζεται προσοχή. Μετὰ θὰ μπῶ κι' ἐγὼ νὰ μὴ τὸ βρωμίσω μὲ τὶς ἀκαθαρσίες ποὺ μὲ τρομάζουν

Σὲ λίγο ἀπομάκρυνε. Φυσικὰ τὸ μουλάρι εἶχε ἄφθονο χόρτο μπροστά του. Ἀφοῦ μάσησε μιὰ δυό φορές

σαν νά κατάλαβε τί σκέψη μου μού 'ρθε:

— Εἶναι νά σέ πάω σέ κάμποσα αγριαχλαδιές νά ξετρελάνεις τή ψυχή σου... Βρίσκαμε σέ ξέφωτο γεμάτο βαγιανιδιές θάμνους καί στή μέση οἱ αγριοαχλαδιές φορτωμένες καρπούς. Μόνο πού σύμφωνα στό καιρό της είχαν πάνω οἱ οχιές φωλιά καί μαζόνταν ειρηνικές καί ξεχνούσανε.

— Μήν τ' ακούω, γιά τό μουλάρι, θά μή δαγκώσουν!

— Πρόσεχε μόνο μή τίς πατήσεις. Διαφορετικά δέν έχουν λόγο νά σέ πειράξουν. Τί νομίζεις πώς είναι, άνθρωποι; Πήρα θάρρος καί κατέβηκα καί αρχιτεκτονικά καμμιά όχιά δέ φοβήθηκα στ' αλήθεια. Μόνο ή πιό μεγάλη πού είδα πού τραβοσκοτώναμε νά δεί από θά πατήσω. Εγώ όμως απροσεχτικά καί ευγενικά προσποιήθηκα νά μή τούς ταράξω, τί είδα τότε. Ήταν ολόγυρα μιά τόσο θαυμάσια μέρα πού σέ καλούσε σέ ξεκούραση καί ρεμβασμό. Σκαρφάλωσα στό δέντρο κι' άρχισα νά μαζεύω κι' όρεξη τούς στιφούς καρπούς.. Τότε φάνηκαν ξαφνικά οἱ χωριάτες όλοι μέ γκλίτσες καί μέ κατηγορητικό συναγερμό. Μέ είδαν στό δέντρο νά μασουλάω ήσυχα κι' από κάτω μαζί τους οἱ όχιές.

— Πρόσεχε μού φώναξαν, θά σέ φάνε, θά σέ δαγκώσουν, θά σέ δηλητηριάσουν, θά πεθάνεις μέσα ακρίτικος καί μετά άρχισαν νά ρίχνουν πέτρες, πάνω στίς όχιές κι' ένας αγωνιώντας καί μέ μιά αρμαθιά χτυπούσε όποια έβγαινε κάτω πάνω καί οἱ σκοτώνει καί ήρθαν κι' άλλοι καί σκοτώσαν πολλές καί μένω, εγώ καί τό μουλάρι, κατακόκκινοι στά μάτια σ' όλη τή διάρκεια του σκοτωμού, σάν νά ήμαστε πάνω τά κουφάρια τά φιδίσια πού μαζεύονταν ήσυχα ήσυχα μακριά μπαμπάς καί παιδιά, τόσο πανομοιότυπα, όπως ό αδερφός μου στά Γιάννενα, καί πάει καί ό θείος

πάντα κάτω φοβερά, τί μού μέ αφορμές, μέ δυό κουτσούρια στά πλευρά πού μόλις αντέξω, όταν θά γυρίσει. περπατούσε στό ρέμα, καί στρατ

τό

Εκεί βρίσκαμε σπίτια μας με τον πατέρα μου και άλλους υπαλλήλους από τη Γενική Διοίκηση. Το ~~[illegible]~~ απόγευμα μαζευόταν όλο το χωριό στην ~~στα~~ πλατεία και τότε βγήκαν όλες μαζί από ένα στενό καμιά δεκαπενταριά κοπέλες ως είκοσι χρονών. Όπως μας είπαν τα γυναί κορίτσια που φορούσαν τα χρυσά ραμμένα στο πάνω στο δέρμα του [illegible] της. Φορούσαν μακριά μαύρα φορέματα από χοντρό ύφασμα κι από πάνω ποδιές με χρυσοκέντητα κεντήματα. Στο μέτωπο και στο στήθος είχαν φλουριά. Στήσαν θέση στη γραμμή απέναντί μας και τότε ακούστηκε η [illegible] ~~[illegible]~~ Ισιριχτή ~~[illegible]~~ [illegible] που τη σφύριζαν και ~~[illegible]~~ το νταούλι που έδινε το ρυθμό καθώς το ~~[illegible]~~ χτυπούσαν με μια βίτσα. ~~[illegible]~~ Οι κοπέλες σηκώσανε τα χέρια ή μια έβγαλε μια μεγάλη ψιλή φωνή και οι άλλες απάντησαν σ' άλλο τόνο και άρχισαν όλες μαζί να κουνιούνται σαν [illegible]. Ο πατέρας μου είχε έρθει στο χωριό καθώς είχε πει τα [illegible] του και οι ντόπιοι που του κρατήσαν προσεχτικά αναγνωρίσανε μόλις [illegible] ότι ο κ. [illegible] γενικός [illegible] [illegible] με τα προγράμματά του. Εγώ [illegible] [illegible] με τη [illegible] του ~~[illegible]~~ [illegible] τόσο [illegible] όσο [illegible] [illegible] ήμουνα [illegible] [illegible]. [illegible] ρυθμοί [illegible] [illegible] τι σχέση είχαν όλ' αυτά με τα γραμματικά μου. Βρισκόμαστε μέσα σ' αυτές τις [illegible] [illegible] και στη βαρειά [illegible] όπου αντιλήφθηκα [illegible] και κοπέλα λίγο πιο μεγάλη από μένα όπως [illegible] χρονώ με [illegible] [illegible] στα μάτια. Φορούσε κατά [illegible] / και ήταν γυναίκα [illegible] όμως το βλέμμα της ήταν καθαρό και [illegible] ~~[illegible]~~ φιλικό. Άρχισα λοιπόν να την κοιτώ κι εγώ και τότε αυτή με [illegible] κανένας δεν την [illegible] [illegible], γιατί όλοι είχαν [illegible] μένει με το χορό και μου έλεγε "θα [illegible] [illegible] μαζί μου". Την ακολούθησα [illegible] και το [illegible] και σε λίγο βρεθήκαμε μαζί σ' ένα [illegible] έξω από το χωριό. Σταθήκαμε ο ένας απέναντι στον άλλον και τότε εκείνη πρότεινε βιαστικά: ~~[illegible]~~ «Αλλάζουμε ρούχα;» Η [illegible] και πάλι εκείνο το [illegible]

τό ναυτικό κοστούμι, μιά άσπρη παντελόνι καί
άσπρο σακάκι μέ φαρδιά γιακά. Καί σάν χωρίς
να τό συνηθίσω μέ αναστατωμένη θάλασσα άρχισα
να γδύνομαι. Έβγαλα καί κείνο τό κουρέλι σου κι αυτό
μέσα στην τρέλα μου γυμνή!! Βγάλτα, όλα μου λές
τα θέλω κι αυτά!! Έτσι γδύθηκα τελείως. Πήρε τά
ρούχα μου καί τα δίπλωσε προσεχτικά. Παρατήρησε
τη λαχτάρα καί τη γύμνια «Εσύ δεν έχεις τσουτσούνα;»
«Εγώ είμαι κορίτσι» «Καί πώς κατουράς;» «Έλα νά
σου δείξω, καί μου πιάνει τό χέρι. Βγάλε αυτό τό
τριγωνάκι; αυτό κεί βρωμάει?» Μετά μου πιάνει τό πουλί
καί λέει «Έχει κι ό αδερφός μου τό ίδιο. Μόνο
πού εκείνου μεγαλώνει» «Πώς μεγαλώνει» «Τό
πιάνει καί γίνεται τόσο» «Καί τό δικό μου θά
μεγαλώσει όταν θά γίνω σάν τό μπαμπά μου» «Έχει
μεγάλο ό δικός σου;» «Ναί τόσο» καί της δείχνω
είκοσι πόντους «Καί ό δικός σου;» «σι ωραίο [illegible]»
ό δικός μου τόχει τόσο» καί μού δείχνει τό [illegible].
Τέλος πάντων δεν μπορεί νά τά βγάλει μέ τις [illegible]
καί τις χωριάτες. Όλα της είναι καλλίτερα καί
μεγαλύτερα, ~~[illegible]~~ σκέφτηκα. Τότε σηκώθηκαν
θύμωσε καί τό κορίτσι έκανε νά φύγει. «Πού θά
φύγεις;» τη ρωτώ «Μαμά! καί σύ;» «Πίσω
μπαμπά Μιχάλη - Μιχάλη...» Πήρε τά ρούχα
μου μαζί της μέ ξεφαντώσουμε.. Έμεινα μόνος
καί τότε άκουσα παίζει τό ντουφέκι, καί σάν σι-
γά [illegible] αποφασίζοντας τον ήχο ξαναβρέθηκα στην
αγκαλιά. Οί κοπέλες έφεραν ακόμα γύρω-γύρω
μα όταν έφτασα γυμνός σάν [illegible] στό μέσο
στην αγκαλιά όλα [illegible]. Τώρα ακόμα γύρω
γύρω [illegible] δυό σου [illegible] μου καί τότε [illegible]
[illegible] από τό [illegible] μου τα [illegible]!! Δώσε μου τα
χέρια σου» μού [illegible] ό Αρχάγγελος Μιχαήλ
καί μέ σήκωσε στον ουρανό

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βενιζέλου καὶ τὴν ἄνοδο τῶν Λαϊκῶν ὁ πατέρας ποὺ εἶχε ~~…~~ τόσο ἐκτεθεῖ μὲ τὴν ὑπηρεσία του στὰ Γιάννενα — καὶ μάλιστα σὲ προεκλογική περίοδο — καὶ εἶχε ~~[illegible]~~ πληρώσει στὴν πολιτική καριέρα ~~[illegible]~~ — τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ ὑπουργεῖο σὲ περίπτωση νίκης τοῦ Βενιζέλου — πῆρε μετάθεση δυσμενή. Ἤδη τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1932 [illegible] ἀντιπροσωπεία τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος στὰ Γιάννενα ἐπισκέφθηκε τὸν κ. ~~Π~~Τρικούπη στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ τοῦ ζητήσει τὴν μετάθεση τοῦ πατέρα μου. ἐπὶ πίνακι...
Ἔτσι τὸν Ἰούνιο τοῦ 33 καταλείψαμε τὰ Γιάννενα καὶ ἔπειτα πρὸς τὴν Πρέβεζα. Πήραμε τὸ ἀργό στὴ γραμμή, περάσαμε τὸν ἰσθμό ~~…~~ στὴ Λευκάδα, πιάσαμε στὸ λιμάνι τῆς Ἰθάκης κι ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Σάμη-. Ἐκεῖ γνώρισα τὴν ἀριθμητική· μετάθεση δυσμενής σήμαινε ἀπὸ 12 χιλ. στὰ Γιάννενα 4 χιλ. δραχμές στὸ Ἀργοστόλι. «Ζήσαμε χάρη στὰ βάσανα ~~…~~ τοῦ χωροφύλακα τάδε κάτω τὸ Γαλατά...» Πόσες καὶ πόσες φορές θὰ τὸ πεῖ καὶ θὰ τὸ ξαναπεῖ ὁ ~~…~~ [illegible] ὑπουργός καὶ νῦν διευθυντής τῆς Νομαρχίας Κεφαλληνίας ~~[illegible]~~, μὲ νομάρχη τὸν κύριο Γεωργίου καὶ ταγματάρχη τὸ μεγαλύτερο ἀδελφό του, θεῖο Θεόδωρο [illegible]. Πιάσαμε ~~…~~ τὸ ~~…~~ ἰσόγειο στὴ μονοκατοικία τῆς δίδας [illegible], συνταξιούχου καθηγήτριας τοῦ γαλλικοῦ. Τὸ σπίτι ἦταν ἀπέναντι ἀπὸ τὴ νομαρχία ~~[illegible]~~ ποὺ βρίσκονταν στὸ μέσον τοῦ δρόμου ποὺ ἑνώνει τὴν πλατεία Βαλλιάνου μὲ τὴ Φραγκιά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τῆς νομαρχίας ἔμεναν σὲ μονοκατοικία μὲ κῆπο ὁ θεῖος Θόδωρος μὲ τὴ θεία Μαρίκα-Βαρβάρα. Ὁ πατέρας ~~…~~ μου ἦταν προϊστάμενος τοῦ ἔργου [illegible] τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ του, τοῦ [illegible] ἀπὸ ξένη χώρα ... παρουσίαζε πλείστα τὰ συμπτώματα ποὺ εἶχε ~~[illegible]~~ καί [illegible] μὲ τὸν πατέρα του!! Ἀλήθεια καὶ ὁ θεῖος Θόδωρος ἦταν φτυστός ὁ ~~[illegible]~~ παππούς. ~~…~~ Πιὸ κοντός καὶ πιὸ χοντρός, ὅμως ~~…~~ μὲ τὸ ἴδιο μουστάκι, ὅπως τὸ εἶχε μαῦρο, τὸ γέμισμα, τὴν [illegible], τὴ γκέτη, τὸ μπαστούνι. Καὶ ἰδίως ἀγέλαστος. Αὐστηρός, συννεφιασμένος, κατσούφης ἄνευ λόγου. Μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνδρισμοῦ! Δηλαδή τὸ ἀντίθετο τοῦ πατέρα μου. Ὅμως πίσω ἀπὸ αὐτή τὴ μάσκα ἦταν ἕνας γλυκός καὶ συμπαθητικός ἄνθρωπος ποὺ τὸ βράδυ ὅταν ἦταν σπίτι ὅλο δὲν τοῦ βγῆκε κανείς, ἔβγαζε τὰ ρούχα κι ἔπαιζε τὰ παιχνίδια, ὑπὸ ~~…~~ τὴν ἐπίβλεψη τῆς θείας Μαρίκας. Ὁ Μιχαήλ [illegible] παντρεύτηκε τὴν Αἰκατερίνη [illegible] καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὸ Γαλατά 7 χιλιόμετρα δυτικά ~~…~~ ἀπὸ τὰ Χανιά. Τὸ χωριό εἶναι χτισμένο πάνω σὲ λόφους μὲ ἐλαιόδεντρα καὶ κήπους ἕνα χιλιόμετρο περίπου μακριά ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τὸ σπίτι

στη γωνία μετά

μας από τα πρώτα του χώρου, δεξιά [illegible] του [illegible]
καπετανάκη, αριστερά και σε διπλανό μάρμαρο πλάκες, πάνω
στο κάθε κελλί πιο πέρα, σε κεντρικό δρόμο, δεξιά βρίσκονται
τα σταυροδρόμια, ένας ολόκληρος μαχαλάς, που σημαίνει ότι στο
χωριό υπήρχαν πολύ σπουδαίοι κι ότι ο παππούς μου πήγε συχνά
έτσι εξηγείται κτίση που κάποια γραμμή στη μαρμαρένια του [illegible] αυτά
τα αζήτητα κομμάτια που σκόρπισαν του οικογενειακού μας
τάφο στο νεκροταφείο του Γαλατά. Λένε μάλιστα πως η ίδια διάταξη
η τοποθεσία γιατί από κει φαίνεται πέρα η θάλασσα
στη Σούδα από όπου συνήθως έβγαινε, κάποτε ο ήλιος. Σ' αυτό το τάφο
μπήκαν γενιές και γενιές όμως τα ονόματα άρχισαν να μπαίνουν στο
μάρμαρο από τα 1936 όταν πέθανε η γιαγιά μου η Αικατερίνη.
Με του πατέρα μου ο μύθος του τάφου μαζί με τη μυθολογία
για το θάνατο ήταν από τα κύρια θέματα που μας απασχολούσαν
από όταν πάτησε τα εβδομήντα και ο νους του άρχισε να
προσανατολίζεται προς το νεκροταφείο. Στο νοσοκομείο που πέθανε
στην Αθήνα ένα πρωί κοιμήθηκε στο λαβαρ [illegible] και όταν
ξύπνησε μου είπε «Ξέρεις που βρισκόμουν;» «Πού φυσικά» [illegible]
«Ήμουν με τη μαμά μου και το μπαμπά μου στο τάφο μας» Μιαν
αληθινή φορά πάλι στα 1976 μαζί ένα χρόνο πριν μας αφήσει
πήρε το Γιάννη και μένα και πήγαμε επίτηδες στο νεκροταφείο να κοιταχτεί
(?) στη τελευταία του κατοικία. Ξάπλωσε πάνω στο μάρμαρο που
γράφει ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ να δει από τον χώρο το μνήμα και
μετά μας είπε αυστηρά «Προσέξτε με μου καμιά κανένας Χουντέρο.
Εδώ θα με φέρετε. Αλλιώς δε θέλω να σας κληρονομήσω. Έχω καταθέσει
όλα τα χρήματα για τη μεταφορά στην Τράπεζα» Είναι
αλήθεια ότι ο Χτίστης που ανέλαβε και [illegible] καλοπήσει
το μνήμα το κούτιψε και υπήρχαν προβλήματα κατά την ταφή
του θείου Αλέκου. Από τότε αναγκαστήκαμε να κάνουμε το ξόρκισμα
για να χωρέσει. Πριν δυο χρόνια γλύτωσα κι εγώ πάνω στην
ενάρετη παρουσία του αδελφού μου και που νεκροθάφτης και
ο τελευταίος πήρε [illegible] καινούργια μεγάλα(?) εργαλεία. Σε ένα
εργασία μ' αυτό μη συνεχεί. Έχοντας ασχοληθεί πολύ με το
θέμα μπορεί φοβερό και πρακτικά να έχει βαθύ μάλλον στη ψυχή
η ιδέα ότι υπάρχει ένας τόπος τελικής ανάπαυσης του σαρκικού.
Όμως πέραν τούτου βρίσκω ότι η ζωή — σαν βιολογική διαδικασία
εκτός από ασυνείδητη — εξακολουθεί και μετά θάνατον. Κάποτε
είπε ότι αποτελούμαστε από μόρια κι ότι κι αυτά είναι μέρος
της αστρικής ουσίας που δημιουργεί το Σύμπαν. Από εδώ
αλλά μέρη ότι αυτά τα μόρια θα συναντήσουν στο δρόμο
τη διαδρομή αυτή, θα γίνουν χυμοί στα δέντρα και στα
φυτά, θα ανακυκλωθούν [illegible] σ' ένα καινούργιο βιολογικό
κύκλο, πάνω θα μείνουν, [illegible] δίνουν το ένα επαναλαμβανόμενο στο

Το ποίημα με ιδιαίτερο

στή γεύση του ξεχασμένου [illegible], στό άρωμα του οίνου, δεν είναι λίγο. Έτσι λοιπόν το θεωρώ σημαντικό και γι' αυτό [illegible] ο θάνατος είχε πάντα για μας, στην οικογένειά μας, αυτή την [illegible] της σημασίας και τη συνέχεια, ώστε να μη [illegible] και στιγμές στιγμές να τον θεωρούμε αιτία και ως [illegible] δεδομένου ότι η ζωή την αυθεντικότητα μας έχει απογυμνώσει από την εποχή των παιδικών μας χρόνων. Στα 1967 όταν τελείωσαν οι αναμετρήσεις για την ομάδα μας των [illegible] καλέσανε τον πατέρα μου στο τέταρτο παράρτημα, στη [illegible] και μετά με [illegible] [illegible] και [illegible], [illegible] γραφείο, [illegible] ο Λάμπρου, Μαίρη, Μπαϊρακτάρη Ηλίου, [illegible] και άλλοι για να μας αναπαυνάσουν [illegible] στην ανάκριση. Ήθελαν τον πατέρα μου προ[illegible] το [illegible] στην ανάκριση. Του λέει «Δε [illegible] λίγο [illegible] για να με [illegible]. Και μου λέει «Δε [illegible] [illegible] για να με [illegible]» [illegible] συνηθισμένοι για όσους έχουν [illegible] αυτή τη κατάσταση. Και [illegible] μας λέει ότι παραπέμπεται με βάση το άρθρο τάδε του νόμου τάδε. Ο πατέρας μου δεινός νομικός [illegible] απ' αυτούς από έξω όμως [illegible] «Μου δίνετε [illegible] το βιβλίο για να μου [illegible] οι νόμοι;» Στο σχετικό άρθρο είχε υπογραμμισμένη τη φράση «δις εις θάνατον». Τότε ο [illegible] μου [illegible] τρεις και [illegible] «[illegible] Μίμη». Υπογραμμίζουν οι κύριοι την φράση δις εις θάνατον [illegible] και μας [illegible] δεν γνωρίζουν [illegible] ότι για την οικογένειά μου ο θάνατος αποτελεί ευλογία θεού. Όταν [illegible] γίνεται για την [illegible] και τα [illegible] ιδεώδη. Γι' αυτό σου δίνω από τώρα την ευλογία μου... και [illegible] »

Ο Μιχαήλ και η Αικατερίνη έκαναν τρεις γιους και μία κόρη. Πρώτος ο Πέτρος, δεύτερη η Χρυσή, τρίτος ο Γιώργος, ο πατέρας μου και τέταρτος ο Γιάννης που πέθανε μικρός. Όλοι [illegible] ότι η θεία Χρυσή υπήρξε μεγάλη καλλονή στην εποχή της. Έτσι που ερωτεύτηκε ο Τσιτσίνης, γόνος μεγάλης οικογένειας, από τα Φάρσαλα, όπου σπούδαζε γιατρός που μόλις είχε [illegible] την [illegible] επιστήμη σε γάμο όμως οι δικοί μου [illegible] συντηρητικοί [illegible] [illegible] [illegible] γυναικείας [illegible] την πρόταση. Τότε ο Τσιτσίνης οργάνωσε [illegible] από πενήντα έφιππους ένοπλους μπήκαν στο [illegible] βίαια [illegible] τη γυναικεία μονή και [illegible] τη Χρυσή. Αμέσως όπως συνηθίζεται έγινε ο γάμος [illegible] στα βουνά. Αυτό όμως δεν εμπόδισε το θείο Πέτρο και

οργάνωσε κι αυτός το δικό του ιππικό και ~~[illegible]~~
ν' αρχίσει την καταδίωξη. Δεν γνωρίζω αν ~~[illegible]~~
συναντήθηκαν οι δύο αντίζηλοι, ~~[illegible]~~ αν έγινε μάχη, αν
χύθηκε αίμα. Το γεγονός πάντως είναι ότι οι Θεολογάκηδες
δεν αναγνώρισαν ποτέ αυτό το γάμο [15] κηρύσσοντας τη Τσοτσο-
ρίδη θανάσιμη έχθρα των. Εννιά μήνες αργότερα γεννήθη-
κε ο Επαμεινώνδας. Η Χρυσή έμεινε με τη Τσοτσορίδη, όμως
πάντα σε κρησφύγετο για το φόβο της απαγωγής, ενώ ο γαμ-
πρός Τσοτσορίδης άλλαξε τη [illegible] του. Πολύ και-
ρό [illegible] το [illegible] του που του άνοιξε
όλη τη νύχτα. Ήταν γιατί φυσικό και τον βρού με-
χαιρωμένο σε κάποια ερημική παραλία. Δεν έγιναν ποτέ
ανακρίσεις γιατί οι υπόδικοι, δολοφόνοι του, όλοι κτηματίες,
[illegible] τοις εκατό. Το χειρότερο όμως απ' όλα ήταν
ότι ο νταρής γιατρός ~~[illegible]~~ είχε αρπάξει [illegible] σπό[illegible]
μετά [illegible] θεία Χρυσή ο δε Επαμεινώνδας πολύ
έγινε έφηβος [illegible] συμπεριφορά σχιζοφρένειας. Τότε
~~[illegible]~~ η οικογένεια δέχτηκε στο κόλπο της κόρη και
γιό, ~~[illegible]~~ [illegible] ρομαντική
ιστορίας που θα μπορούσε να έχει ευτυχή κατάληξη.
Νομίζω στα 1928 η γιαγιά Αικατερίνη και ο Επαμεινών-
δας έμειναν μαζί μας και ένα χρόνο στη Μυτιλήνη. Ήταν
ένας έφηβος [illegible] ψηλός, [illegible] με τεράστια μάτια
που μέσα τους υπήρχε [illegible] και ~~[illegible]~~ [illegible] για
κείνη την εποχή [illegible]. Πιο αργότερα παρουσιάστηκαν οι
κρίσεις. Ο πατέρας μου τον έβαλε σε κλινική στην Αθήνα
και τον επισκεπτόταν συχνά. Στο 41 όμως στη [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ μαζί [illegible] και [illegible] του
[illegible] της [illegible] και από στην Τρίπολη και [illegible]-
[illegible] στην [illegible]. Η [illegible] [illegible] από τους
Ιταλούς το 1942 και όταν [illegible] στην κλινική
έμαθε ότι ο Επαμεινώνδας ~~[illegible]~~ πέθανε από πείνα και ότι
το πτώμα του θα το πήραν [illegible], από το [illegible].
Όπως το [illegible] όπως ~~[illegible]~~ το συνήθιζαν τότε.
Οι θεία Χρυσή [illegible] από [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], που την [illegible] με ένα κομμάτι ψωμί. Μαζί
μας έμεινε στα 1938, στο Παίρι. Αυτή γίνεται

στό Γαλατσί νά φροντίσει τόν πατέρα της πού πέθανε δυό χρόνια αργότερα κοντά στά [illegible] τοῦ πολέμου στήν Αλβανία. Ήρθε ή Κατοχή καί μετά ή Χρυσή [illegible]. Είχε από έμμονη ιδέα πώς θά τήν παντρευτεί ό ναύαρχος [illegible] καί γι' αυτό περνούσε μέ τίς ώρες αγναντεύοντας τό [illegible] μήπως φανεί ό αγγλικός στόλος. Όλο τό χωριό γελούσε μαζί της. Όμως ιδιαίτερα ή νεολαία της εποχής είχε βρεί ένα θαυμάσιο θέμα νά σατιρίζει τήν τρέλα της. Έφταναν ακόμα καί νά τής κουνούν νά της χτυπούν τενεκέδες τή νύχτα, όταν ήταν μόνη καί έτρεμε στό μισογκρεμισμένο σπίτι γεμάτο μέ τά φαντάσματα τοῦ [illegible] καί τοῦ νεκρού της πατέρα. Στά 1949 κατέβηκαν οἱ γονείς μου καί ό Παππούς στό Γαλατσί, γιά νά μείνουν οριστικά. Ή Χρυσή ήταν πιά σκελετωμένη καί ακίνητη μέσα σέ ανατρι-χιαστική βρώμα καί αθλιότητα. Τό χωριό δέν γελούσε πιά. Ή [illegible] είχε λήξει. Μόνο πού ή δυστυχισμένη γυναίκα δέν ήταν πιά σέ θέση νά αναγνωρίσει ούτε τόν αδελφό της. Αρνούμενη νά φάει σχεδόν τίποτα έσβυσε περνώντας στό τάφο σάν οπτασία [illegible] [illegible] τη [illegible] πού έγινε αιτία νά γνωρίσει τόσες τραγω-δίες.

Δέν ξέρω αν έγινε επίσης όπως νομίζω ότι δέν υπάρχει πρέπει νά στό κόσμο άλλη πόλη, όπως τό Αργοστόλι όπου οἱ κάτοικοι νά χτίσανε από τή μιά πλευρά τοῦ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] κι' από τήν άλλη, τό Δρέπανο, τήν πόλη τών νεκρών. Ανάμεσα της μιά λευκή ασπρη γέφυρα μέ καμάρες χωρίζει καί ενώνει τή ζωή μέ τό θάνατο. Ακόμα οἱ γυναίκες κάτοι-κοι στή μιά πλευρά θέλουν δέ θέλουν βλέπουν αυτούς [illegible] τό βράδυ αντικρυστά [illegible] άλλη, τήν οριστική της κατοικία. Λέω αυτό νά τούς βοηθεί νά μπορούν σωστά τά όρια τοῦ ανθρώπου. Φυσικά εγώ τότε σάν παιδί δέν έφτανα σέ τέτοιου είδους φιλοσοφικούς συλλογισμούς. Μονάχα αυτό ό Δρέπανος, ή πόλη τών νεκρών, ασκούσε μιά παράδοξη γοητεία μέσα στην ψυχή μου. Άλλωστε ό [illegible] τόπος ήταν ειδυλλιακός

κουταρρίσιο, με πανύψηλα κυπαρίσσια. Φανταζόμουν [illegible] τη νεκρή να σηκώνονται τις νύχτες όλοι ομοιόμορφοι με τα [illegible] κάτασπρα σάβανα να κάθονται στα κλαδιά ή στα σκαλοπάτια των τάφων μάλλον αυστηροί, θα έλεγα ιεραρχικοί, σα διάκοσ[illegible] πού ο καθένας έχει το δικό του ρόλο και θα πρέπει να εκτελέσει κίνηση προκαθορισμένη με τελετουργικό χαρακτήρα γιατί ο νεκρός είναι ένας σοβαρός άνθρωπος που δε ενοχλεί, δε χειρονομεί και αυτή η ακινησία του ~~[illegible]~~ δείχνει ότι έχει φτάσει σε ένα υψηλό βαθμό γνώσης και κατανόησης γι' αυτό και προκαλεί το σεβασμό και τον αποφεύγουν όλοι. Σκύβουν το κεφάλι και κάνουν το σταυρό τους. Άλλωστε αυτά τα έλεγαν με μυστήριο διάφοροι τύποι από τη [illegible] παλιά συνοικία που υπήρχαν κατά γειτονιές. Ότι δηλαδή ο τάδε είχε περάσει [illegible] νύχτα σε γεφύρι και ότι τους είδε και τον είδαν και τον [illegible] στη παρέα τους. "Έχουν πρόσωπο;" ρωτούσε κάποιος οι [illegible] δεν [illegible]. "Άλλος έλεγε "Ναι έχουν", άλλος βεβαίωνε "Όχι [illegible] υπάρχει σάβανο ή μάλλον αυστηροί [illegible]...."

"Μιλούν; Βλέπουν; Μυρίζουν;", τέτοια και πολλά άλλα ήταν τα ερωτήματα. [illegible] ο ίδιος [illegible] του τόπου όμως ο ποιός [illegible] να περάσει νύχτα σε γεφύρι;

Καταλαβαίνετε τι σημαίνει ένας [illegible] να φτάνει στην [illegible] και δη στο Αργοστόλι! Καλύτερα ένας [illegible] στο Παρίσι. Η βαρειά [illegible] προφορά ερχόταν σε χτυπητή αντίθεση με τα τραγουδιστά ιταλιάνικα ομιλίες που έχουν οι κάτοικοι των Ιονίων νήσων. Δικαίως λοιπόν είχαν [illegible] ο [illegible] του [illegible] στη ηλικία μου [illegible] που [illegible] τη πόλη μας στο [illegible] του Λασκαράτου. Είχα όμως [illegible] και [illegible] να [illegible] τη θέση μου μέσα στη [illegible] κοινότητα με κάθε θυσία. Δυστυχώς σ' αυτές τις περιπτώσεις η κάρτα που [illegible] στη [illegible] είναι μόνο η βία και το αίμα. Ο αρχηγός των [illegible] μου ήταν [illegible] του Ποντικαίικο. Κάθε μέρα [illegible] κι ένα [illegible] στο βάρος μου για να κάνει τους άλλους να γελάσουν ~~[illegible]~~ μαζί μου. Κατέβαινα σε [illegible] του σπιτιού μου

όπου είχαν αιχμάλωτα σκαθάρια — βαβούρες τα λέγαμε — τα ταΐζαμε με ζάχαρη και άφηνα να πετούν δεμένα από ~~[illegible]~~ μια κλωστή. Μετά τα ξανάβαζα στα κουτιά τους, σκεπασμένα από τσιγάρο ή ~~[illegible]~~ και σπιρτόκουτα με τρύπες για να ανασαίνουν αυτά. Εκεί άρχισα θαρρώ [illegible] με πάθος τα πρώτα μου τσιγάρα. Ωστόσο τότε κατέβαινα μερικές φορές να σκεφτώ, να συγκεντρωθώ. Δε μπορούσα να είμαι κλεισμένη σε σπίτι ή ~~[illegible]~~ και πάντα ήθελα να πάω να σκαρφαλώνω στις μουσμουλιές ~~και~~ και στη βερικοκιά. Το σπίτι-σπίτι και πάω στο απέναντι σπίτι — μας χώριζε ένα στενό καντούνι — όπου έμενε η κυρία Πανάι ο άντρας της ήτανε καπετάνιος, με τις δύο κόρες της ~~[illegible]~~ Αννούλα συνομήλικη της Παναγιώτας και της Μαρίτσα ~~[illegible]~~ στην ηλικία μου. Εκεί είχαμε το αγαπημένο παιχνίδι, το πιάνο που δε χρησίμευε σε τίποτα και κάθε Σάββατο στη μεγάλη σκάφη οι μανάδες μας έπλεναν κατά σειρά. Πρώτα τα μικρά και ύστερα τα μεγάλα. Όταν ~~[illegible]~~ μαθαίναμε όλοι καινούργιο παιχνίδι μαζί με κορίτσια τότε ήταν από άρχιζαν μαζί μου το τσούγκρισμα στη γειτονιά. Επειδή [illegible] θυσία να εγκατα-λείψω το Ποντιακό που τα ξένα [illegible] καθημερινά εναντίον μου. Μάταια προσπαθούσα να τον αντι-κρούσω με λόγια. Μα στο τέλος έφευγα και στο [illegible] αγαπημένα μου τα [illegible] κόκκαλα στο [illegible] κι έτσι έχανα στη μάχη πριν την αρχίσω. Η ευκαιρία μου δόθηκε όταν το Ποντιακό μου πρότεινε μια ανταλλαγή - Εγώ θα του έδινα [illegible] από το κήπο στη Νομαρχία κι αυτός δυό μεγάλες βαβούρες. ~~[illegible]~~ Έτρεξα όπως πάντα σε χαρές να κόψω και να φέρω το χαρτί, έπειτα το έτρεξε γρήγορα γρήγορα και μετά μου δίνει ένα σπιρτόκουτο και λέει «Άνοιξέ το σιγά-σιγά μήπως πετάξουνε». Κι εγώ το άνοιγα σιγά-σιγά και τα [illegible] κοίταζα κι όλο το άνοιγα και βαβούρες δεν φαίνονταν κι ύστερα το άνοιξα όλο και ήταν άδειο

Ξεσπάσανε οἱ μεγάλες [illegible] καρούλες με ἀρχηγό τὸ
Ποντικάκι. Βγαίνω τότε στὸ δρόμο [illegible] ἕνα
κομμάτι ἀπὸ κεραμίδι μυτερό τὸ παίρνω στὸ
χέρι καὶ μονάχα ὅπως τὸ Ποντικάκι εἶχε τὸ
βλέμμα του τράβηξε καὶ τὄβαλε στὰ πόδια. Εἶδα
καὶ πάει τὸ [illegible] κεραμίδι νὰ [illegible]
γρήγορα δεξιὰ ἀριστερὰ καὶ τοῦ [illegible] τὴν
πέτρα. Ἔπεσε κάτω ἀπότομα βγάζοντας φωνές.
Τὰ ἄλλα παιδιὰ τὸ σκάσανε φοβισμένα
κι ἐγὼ πάγω καὶ χώθηκα στὸ τοῖχο τοῦ κήπου
κάτω ἀπὸ ἕνα [illegible] χαλί. Ἐκεῖ με βρῆκε
ὁ πατέρας μου ἀργά, σὰ νύχτωσε με χτύπησε
με τὶς φωνές καὶ μ' ἔστειλε νὰ [illegible]. Ἀπό
τὴν ἄλλη μέρα τὰ παιδιὰ με κοιτάζανε με
θαυμασμό. Τὸ Ποντικάκι εἶχε [illegible] στὸ κε-
φάλι. Τέτοια μοῦ [illegible] καὶ μοῦ [illegible]
νὰ μπῶ στὸ συμμορία. Τὸ πρῶτο βράδυ κλέψαμε
ντομάτες καὶ ἀγγούρια ἀπὸ τὸ μποστάνι ποὺ
ἦταν [illegible] στὸ [illegible] σχολεῖο. Ἕνα ἄλλο
χτυπήσαμε ἕνα μανάβικο. Οἱ μισοὶ [illegible]
τὸ κανάβη με φωνές καὶ οἱ ἄλλοι κλέβανε
ὅ,τι βρίσκανε στὸ μαγαζί. Ἀποδείχτηκα καλὸ
τσιλιαδόρος καὶ γενικὰ καλὸ κλέφτης. Ἔτσι
με κάλεσαν ἕνα μεσημέρι, ποὺ ὁ [illegible] κοιμᾶται
νὰ πάω στὸ [illegible] νὰ γνωρίσω τὸν ἀρχηγό.
Αὐτὸς ἦταν μεγάλος, [illegible] καὶ 17 χρονῶ.
Ὑπῆρχε ὅμως [illegible] ἡ [illegible] τοῦ [illegible] ποὺ θὰ
ἔπρεπε νὰ μάθω ἀπὸ μνήμης γιὰ νὰ εἶμαι
[illegible] μέλος τῆς συμμορίας. Τὸ
ὅρκο ἀρχίζει ὡς ἐξῆς «Τὸ μουνί τὸ [illegible] νὰ
καὶ τὸ [illegible] καντήλι – Τὸ μουνί τὸ [illegible]
νὰ τὸ καὶ τὸ [illegible] [illegible]...» Μετά

Πηγαίναμε όλοι μαζί στις σουπιές έξω από την πόλη. Ζούσαν σέ μεγάλα χαλάσματα μέσα στό ~~[illegible]~~ δημοτικό νοσοκομείο στό δρόμο για τό φάρο - αυτό στη θάλασσα. Τις βρίσκαμε να πιάνονται όλες πάνω σέ βράχο, όλες ~~[illegible]~~ στό γρασίδι. Τις βγάζαμε τους όλοι έξω και δίναμε αυτός ήταν ο πιό μεγάλος. θά παίρνεις αυτόν δεκάρες» Τό Λουτσιακό, ξεκαθάριζε τό ζύγιζε και τό έπαιρνε. Ένα μακρύ σκουλήκι, Επιμένουν ~~[illegible]~~ κέρδιζε τη δεκάρα, όπως τη κέρδιζε κάθε φορά - Τό άλλο ήταν να σκοτώσεις ένα κοτογέννητο γατάκι. Να τό βάζεις πάνω σε πέτρα και ~~[illegible]~~ να τό χτυπάς με άλλη πέτρα. Τόκανε με σύ πρώτος ο Αβραάμης, ο ~~Αλέξανδρος~~ γιός του Ευαγγελάτου και γι' αυτό δίκαια πήρε τήν αρχηγία στη συμμορία της γειτονιάς στου Φαρασί. Μιά φορά τό χρόνο οι Αναξίμενες γινόταν ο πετροπόλεμος. Η μιά συμμορία έπρεπε να κρατούσε τό ύψωμα. Να ανοίξει κατράκυλα να βγάλει χλέα, και ~~[illegible]~~ να κατακτήσει τα οχυρά της. Ο πετροπόλεμος κρατούσε μιά βδομάδα. Ετοίμαζαν να μαζευτούν πέτρες. Να ~~[illegible]~~ κατασκευαστούν σφενδόνες, λαστιχάκια, ασπίδες ~~[illegible]~~ ξύλινα σπαθιά - Οι μάχες ήταν άγριες ~~[illegible]~~ και οι τραυματίες βογγούσαν σαν όλες τις μέρες. Ήταν αδύνατο να βρεις παιδί χωρίς σπασμένο κεφάλι. - ~~Όμως~~ Τα πιό πολλά παιδιά τραβούσαν τό πιό πολύ τους ξύλο όταν ~~[illegible]~~ γκρεμισμένα σπίτια τους τα βράδυα για να δέσουνε τις πληγές τους. Εκεί οι πατεράδες με βρισιές, ξύλο, και στερεότυπη φωνή ~~[illegible]~~ τα χτυπούσαν ~~[illegible]~~ ώσπου χάνουν τις αισθήσεις τους.

Τό ίδιο έκαναν κι οι δικοί μου γιατί φοβόνταν μη κάνουν θά σκοτωθώ στην ένταση τού φοβερού πετροπόλεμου. Τό άλλο ήταν τα ~~[illegible]~~ οδοιπορικά σκυλιά που πριν τα πιάσει η μουρμούρα για να τα ανεβεί στό μέσο του θαλασσινού ~~[illegible]~~ μαζεύονταν να βασανίζονται άγρια. Τα δέναμε τενεκέδες

στὸ πέρα καὶ μετὰ τὰ ξαναβγαλούσαμε ἢ τὰ τρυπούσαμε μὲ μυτερὰ ξύλα καὶ καρφίτσα. Τὸ λουστράκι εἶχε σὰν τέχνη νὰ τὰ βγάζει τὰ μάτια μ' ἕνα καρφί. Καὶ τότε αὐτὰ ~~[illegible]~~ σπαρταροῦσαν, στέκονταν κάτω, τρέχανε δεξιὰ ἀριστερὰ στὰ τρελλά ~~[illegible] συμμαχίες, χαρτάκια ποὺ εἴχαμε [illegible] φιλίες, λέγαμε, παίζαμε στὸ μυαλό. Αὐτὸ φαινόταν καὶ ἀπὸ τὴ στάση τοῦ Λεχωροῦ ποὺ παίζαμε τὸ [illegible] ὅλα τὰ [illegible] γύρω γύρω παίζαμε ἀπὸ τὰ [illegible] συνεχίζαμε τὸ ὁμηρικὸ ἦθος ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό — [illegible]~~ σὰν ἴδια πάντως κατέβαιναν ~~[illegible]~~ μὲ τῆς πρώτης στοιχης.

Πήγαινα στὸ 4ο Δημοτικό. Κάποια μέρα ὁ δάσκαλός μας ὁ κύριος Σταματόπουλος μᾶς εἶπε ὅτι σὲ λίγες μέρες θὰ ἐρχόταν στὸ σχολεῖο ὁ ~~[illegible]~~ μητροπολίτης καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε ὅλοι καθαροὶ καὶ ντυμένοι μὲ τὰ καλά μας. Ἦταν Φλεβάρης ἕνα ἡλιόλουστο χειμωνιάτικο καὶ ὁ δεσπότης, ὁλοκάθαρα ντυμένος, καθόταν στὴν ἕδρα τῆς τάξης καὶ γύρω του ὄρθιοι ὁ κύριος Σταματόπουλος, ἡ κυρία Λίνα καὶ οἱ ἄλλοι δάσκαλοι καθαρίστριες καὶ ὁ "Σπύρος" — αὐτὸς ποὺ μᾶς πρόσεχε τὸ βράδυ καὶ παίζαμε στὴν αὐλὴ καὶ κρατοῦσε μαστίγιο. Ἔπρεπε ἕνας-ἕνας μαθητὴς νὰ σταθεῖ ὄρθιος μπροστὰ στὴν ἕδρα καὶ νὰ τραγουδήσει τὸ [illegible] ὅταν [illegible] τῆς καλήμερας κι αὐτοὺς ποὺ "εἶχαν αὐτί" — ἤμουν κι ἐγὼ ἀνάμεσά τους — μᾶς εἶπε σὲ λίγες μέρες τὸ ἀπόγευμα νὰ βρισκόμαστε στὸ παρεκκλήσι ~~[illegible]~~ τῆς μητροπόλεως γιατὶ ἀνοίγανε στὸ κατηχητικὸ τοῦ ~~[illegible]~~.

Ἦταν μιὰ πολὺ μικρὴ ἐκκλησία, μισοσκότεινη, ποὺ μύριζε ἔντονα λιβάνι ~~[illegible]~~ ροδόνερο καὶ ἀγγελικὴ ~~[illegible]~~ ἀρωματικὰ ἀπὸ τὰ φρέσκα ἄνθη ποὺ στόλιζαν τὶς εἰκόνες. ~~[illegible]~~ Ὁ μητροπολίτης καθόταν σὲ μιὰ ~~πολυθρόνα~~ μπροστὰ στὴν ἱερὴ πύλη καὶ μᾶς εἶπε νὰ ~~[illegible]~~ στρωθοῦμε ὅσο ἀπλώνει γύρω του. Εἴμαστε ὅλοι καμμιὰ δεκαριά. Μᾶς ἐξήγησε τί ἀκριβῶς συνέβη τὴ Μεγάλη Παρασκευή. ~~[illegible]~~ Πῶς κατέβαζαν προσεχτικὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ἀπὸ τὸ σταυρό, πῶς βγάζανε τὰ καρφιὰ καὶ ἡ μητέρα του ἡ Παναγία ἔπλυνε τὶς πληγὲς μὲ ροδόνερο καὶ μετὰ οἱ γυναῖκες τὸν παραλάβανε μὲ μυρωδικὰ τὸν τοποθέτησαν πάνω σ' ἕνα πρόχειρο ξύλινο φορεῖο ποὺ σήκωσαν οἱ μαθητὲς

[illegible]

τον καί σιωπηλοί τόν πήγανε και τόν κλείσανε στό τάφο.
Ο ύμνος ή ζωή ἐν τάφῳ σημαίνει ακριβώς αυτό.
ότι δηλαδή ό Χριστός μας είναι ή ζωή και ότι ή κακία
τού κόσμου προσπάθησε νά τόν σκοτώσει καί νά τόν κλείσει
μέσα στό τάφο. Από τό Σάββατο όμως στήν άλλη μέρα κι όλας
θά βγεί και θά αναστηθεί. Γιατί δυό Αρχάγγελοι θά
βγάζουν τίς μεγάλες πέτρες πού φράζουν στό στόμα τού τάφου
ενώ ό Θεός θά ρίξει μιά μεγάλη σκάλα νά σκαρφαλώσει
στόν ουρανό. Μάς έγραψε λοιπόν τό σχετικό τροπάριο κι εμείς
καί μετά τό ξαναπήρε φράση - φράση γιά νά τό μάθουμε.
Αυτό ήταν τό πρώτο μάθημα. Μετά σηκώναμε ταχτικά
δυό τρεις φορές στήν εβδομάδα - είχαμε ειδική άδεια
από τό σχολείο - ό δεσπότης μάς έδωσε και κείνο το
μικροσκοπικό βιβλιαράκι πού είχε μέσα τά ιερά
κείμενα κι απάνω ένα κατακόκκινο χάρτινο εξώφυλλο
με βυζαντινίζοντα τυπογραφικά στοιχεία. Όσο έπαιρνα
θάρρος τόσο άφηνα τή φωνή μου νά βγαίνει αβίαστα
καί στό τέλος είχε τόσο δύναμη και γλύκα πού ό δεσπότης
δεν μπορούσε παρά νά τό ~~[illegible]~~ προσέξει. Οι άλλοι με
αγριοκοίταζαν και με τσιμπούσαν από κακία κι όταν
βγαίναμε στό δρόμο άλλοι με κλωτσούσαν κι άλλοι
με χτύπαγαν μπουνιές. Χτυπούσαν όλοι μαζί κι εγώ
έτρεχα νά γλυτώσω τό ξύλο τους κι έφευγα αδιάκοπα
σκυφτός. Τέλος έπαψα νά πηγαίνω τό παρασκήνιο όμως
αφού ό μητροπολίτης, πού στό μεταξύ είχε μιλήσει και
στό πατέρα μου «έχει πολύ ωραία φωνή» και ~~[illegible]~~
με γνώρισε από τό σχολείο και ό κ. Σταματόπουλος μου
λέει "Έλα εδώ γιατί δεν πας στό μάθημα κάθε
σκουπαρχείο;" και με πλησίαζε ν' απλώσω τά χέρια
μου αυτό τό ένα και αυτό τό άλλο και νά αντ-
ικαταβάλει με κείνη τη τέχνη πού είχε τή
βέργα τού πού έπαιρνε κάθε πρωί νά τού τή
αναντιώνομε από τά φυτεμένα πού ήταν γύρω
στό σχολείο και πού τά χέρια μου πρήζονταν
ώς τρεις και τέσσερις μέρες κατακόκκινα
τόσο πού για δυό μέρες δεν μπορούσα ν' αγγίξω ούτε

πηρούν. Τον άλλο χρόνο ήρθε μαζί ὁ Δεσπάκης στὴ τάξη μας. Ἐμένα δὲ μὲ χώνευε ὁ κ. Σταματάτος ντρεπόσαντε γιὰ ὅτι εἶχε συμβεῖ τὸν περασμένο χρόνο ποὺ τὸν εἶχα κάνει ρεζίλι. Φύγαμε ὅμως στὸ μεταξὺ ἀπὸ αὐ καίρω γειτονιὰ καὶ ὅπως εἶπα πιάσαμε τὸ σπίτι τοῦ κ. [illegible] γιατὶ σὰν Φαραώ ὁπότε μπῆκα στὴ συμμορία μὲ ἀρχηγὸ τὸ Σπυρακάκη γιὸ τοῦ Εἰσαγγελέα ποὺ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ~~Χ~~ Αγγλία εἶχε ἄλλα πέντε παιδιά ὅλα ἀγόρια. Ὑπῆρχε ἀκόμα καὶ ὁ Καντσαίκης γιὸς τοῦ Διευθυντῆ τῆς Χωροφυλακῆς οὕτως ὥστε ἡ ~~[illegible]~~ ἡγεμονία στὴ συμμορία ἔμεινε τώρα Κρητικοὶ ἀποφασισμένη ~~καὶ~~ νὰ ξεκαθαρίσουμε τοὺς λογαριασμούς μας μιὰ γιὰ πάντα μὲ τοὺς Κεραμονίτες. Οἱ γονεῖς μας τὸ ἄλλο κάνανε παρέα. Κάθε ~~[illegible]~~ ἀπόγευμα οἱ πατεράδες μας παίζανε μπιλιάρδο στὸ Δημοτικὸ Καφενεῖο καὶ τὸ βράδυ καταφθάνανε καὶ οἱ μαμάδες γιὰ νὰ κάτσουν ὅλοι μαζί ~~[illegible]~~ σ' ἕνα τραπέζι ~~[illegible]~~ στὴν πλατεία νὰ παραγγείλουν γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ οἱ γυναῖκες σπάνια οἱ ἄντρες καὶ στὸ λογαριασμὸ κάθε ~~[illegible]~~ φορὰ ἔλεγαν καὶ οἱ τρεῖς «αὐτὰ εἶναι δικά μου» ὅμως ἡ [illegible] εἶναι ἡ σειρά ~~[illegible]~~ καὶ τοῦ ἀφήνουν νὰ πληρώσει αὐτός. Τότε σηκώνονταν καὶ μᾶς ἔψαχναν μεσ τοῦ παίζαμε, νὰ πᾶμε στὸ σπίτι γιὰ φαΐ καὶ ὕπνο. Στὴ καίρω γειτονιὰ καθόμαστε ἀπέναντι ἀπὸ τοῦ Καντσαίκη. Στὴ πάνω, λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ τοὺς Σπυρακάκηδες. Καὶ τὰ ἕξη παιδιὰ ἦταν γεροδεμένα, ὅλο υγεία καὶ δύναμη. Μπροστὰ στὸ Δημοτικὸ μέγαρο κάναμε ἀγῶνες Κρητικοί — Κεραμονίτες, δυὸ ὁμάδες, βασικὰ παίξαμε καὶ τρέξιμο. Ἤμουν καλὸς στὸ παίξιμο. Ὅμως μόλις ἔβγαινε τὸ ἀντίπαλό μου κόμμα τότε τρέχανε οἱ Κεραμονίτες καὶ σπρώχνανε ὅλοι μαζί ἀπάνω μου. Ὁπότε τώρα εἶχα τοὺς Σπυρακάκηδες ποὺ αὐτοὶ τοὺς τρομοκρατοῦσαν τοὺς πιάνανε καὶ τοὺς

αποτύγχανε τοί πολεμούσα. Δώσαμε μερικές μάχες ~~καί~~ ~~[illegible]~~ τίς όποίες κερδίσαμε όχι μόνο χάρη στή δύναμή μας. Οί αντίπαλοί μας ήταν άγνωστοι καί πρό παντός πονηροί. Τά σχέδιά τους βασίζονταν πάντα στή βρωμιά ~~[illegible]~~ ή στό αίσχος τού άλλου. Οί γιαννιώτες είναι αυθεντικοί αγαθοί καί ίσιοι. Δέν βάζουν ούτε ~~[illegible]~~ πονηρό ούτε κακό μέ τό μυαλό τους. Λένε τή σκέψη τους όπως είναι. Καί μέ τήν αλήθεια. Είδα κι έπαθα τέτοιοι αυτό μ. [illegible] νά γίνω κεφαλονίτης. Τό ίδιο, καί τά άλλα παιδιά. Όμως σέ όλα συνηθίζει κανείς καί άρχισα στο πονηρό ~~[illegible]~~ πού έχει αποτέλεσμα τού καθενός πού γνωρίζει τή πονηριά του. Ακριβώς γι' αυτό τό λόγο [illegible] από νίκη σέ νίκη καί οί κεφαλονίτες από νίλα σέ νίλα γιατί ήξερα τά κόλπα τους καί τά δικά μας κόλπα σκορπίζονταν επάνω στά δικά τους. Κάνανε μέχρι [illegible] θά μάς [illegible]θούνε μέσα από τό Κήπο. Συγκεντρώνανε πέτρες δυνάμεις. Στείλανε ~~[illegible]~~ // [illegible] για νά μάς δώσουν πληροφορίες. Εγώ [illegible] όμως τό σχέδιο ήταν νά μάς χτυπήσουν από άλλη μεριά [illegible] πίσω από τά σπίτια τού Τσαγκάρη πού είχε δέντρα καί τάφρους. Κάναμε [illegible] κι έτσι [illegible] επιτιθέμενα-με από τόν Κήπο καί ρίχναμε τή δύναμή μας πίσω από τή δική τους. Τούς δείραμε άγρια καί τί χορταίναμε. Στό τέλος τούς κερδίσαμε κουλουράκια, ~~[illegible]~~ [illegible] τεντελέκια καί βούρ κατά στό σχολείο νά μάς θαυμάσει όλο τό Αργοστόλι. Επενέβαινε τότε ό "Δήμος" κι τό μαστίγιο νά τούς [illegible] καί μέ ~~[illegible]~~ τούς [illegible] πού είχαν μιά τέτοια ~~[illegible]~~ προστασία. (59) Έτσι μέ τό αέρα τού νικητού βγήκα καί τραγούδησα μπροστά στον κύριο [illegible] [illegible] καί μέ [illegible] ό κ. Σταυρακόπουλος. Τού είπα τό τραγούδι

Μ' όλο παρά μιά τρία χρόνια στο Σχολείο [illegible]

«πήρα που θα φύγεις και θα πας στα ξένα», που το έλεγε [illegible] σφιχτοσφιγμένο με τη μάνα μου στο σπίτι και τρέχανε τα μάτια της θείας Μαριγούλας από τη συγκίνηση γιατί της θύμιζε τον Τσέτση. Η φωνή μου έβγαινε βραχνή και κάπου-κάπου από δάκρυα και έλεγα [illegible] για να δώσω συγκίνηση. Όταν τελείωσα λέει ο Δεσπότης «Μπορείς να κάνεις σεγόντο;» «Και βέβαια» του λέω. Τότε επιδέξια άρχισε το τραγούδι «Ένας βράχος στο βουνό» το οποίο το λέγαμε στις εκδρομές στη [illegible] ή στον [illegible] όταν γυρίζαμε το βράδυ και ο ήλιος είχε πέσει γύρω [illegible] στο Ιόνιο πέλαγο και [illegible] αυτό θα είμαι συνήθως πότε σεγόντο και πότε τέρτσο. Σ' αυτή τη αλλαγή ο μητροπολίτης με κοίταζε πονηρά και [illegible] θα το [illegible] και όταν [illegible] το πετύχαινα τότε αυτός χαμογελούσε με νόημα ενώ τα μάτια του έλαμπαν με ενθουσιασμό. Να θυμήθηκε άραγε ο κ. Σταματίου τη σκηνή αυτή όταν στα 1949 συναντηθήκαμε στο Α' τάγμα στη Μακρόνησο; Ήταν ωραία ανάμνηση στη ζωή του που ο ίδιος ήταν συμμαθητής μου στο δημοτικό και εκείνη τη στιγμή όχι μόνο συγχώρεσα αλλά ξεχάσαμε το [illegible] που μου είχε δώσει. Ο Δεσπότης [illegible] χαρούμενος και μου [illegible] να έχω τη [illegible] στο [illegible] και [illegible] ότι θα [illegible] σόλο στη Μητρόπολη τη [illegible] Μεγάλη Παρασκευή και όλοι οι άλλοι [illegible] θα με [illegible]. Τότε ένιωσα [illegible] για πρώτη φορά. Ένα [illegible] ο πατέρας μου ανήγγειλε ότι θα με πάρει το βράδυ [illegible] στο Δημοτικό Θέατρο — είχε [illegible] μουσική — [illegible] Στη σκηνή υπήρχε το ολόχρυσο [illegible] στη [illegible] ένα όρθιο πιάνο και σε λίγο βγήκε ένας κοντός [illegible] κύριος με παπιγιόν που [illegible] κοσμημένο [illegible] το κοινό [illegible] δεν ήταν [illegible].
«Οι [illegible]», έλεγε ο πατέρας μου, «όπως ο Αττίκ δεν

δώ τούς συγκινεῖ». Ἔτσι πού τέλος ~~τοῦ~~ (καθε) τραγουδιοῦ — τραγουδοῦσε ὅλη καθώς ἔπαιζε τό πιάνο — ὁ πατέρας μου χτύπησε δυνατά παλαμάκια καί φώναξε «Μπράβο Μπράβο» ~~κάθε σέ κάθε τραγούδι~~, ἀπό τό τέλος ὁ Αττίκ γύρισε καί ὑποκλινότανε ἀσυγκράτητα μπροστά στό ~~[illegible]~~ δυσώρεστι μας κι ἔβαζε με συγκίνηση τό χέρι [illegible] στό κεφάλι [illegible]. Ὅταν βγαίναμε ἀπό τό θέατρο ἦρθα φάτσα με φάτσα με κάποια κυρία, θυμάμαι νά ὑποθέσω ἕως τριάντα χρονῶ. Τήν κοίταξα στά μάτια με κοίταξε κι αὐτή κι αὐτό ἦταν. Ἔνιωσα σά μιά ἀστραπή ἄλλαξε ἡ ζωή μου. Ἐκείνη τή μέρα πού ἔχασα. Ὅμως τό Ἀργοστόλι ἦταν ἕνα χωριό. Τήν ξαναβρήκα ὕστερα μέρα στό [illegible] καί γυρνοῦσε στή βιτρίνα καί ἀπό τότε ἔμεινε ἡ σκιά της. Πήγαινα καί στό πατέρα μου. Ἤθελα νά μάθω τί εἶναι αὐτό πού ἔνιωθα. Καί τοῦ ἐξήγησα πώς θά ἦταν σωστό νά μένω μαζί της ἤ [illegible] νά μένει ἐκείνη μαζί μας. «Θέλω νά τήν δῶ, γιού μου» λέει» καί μετά ἀπό αὐτό δέν τοῦ ξαναμίλησα. Εἶχα γίνει μελαγχολικός, δέν ἔπαιζα, ἤθελα νά εἶμαι μόνος. Τήν συναντοῦσα πού ἤθελα. Κι ἐκείνη μου ἔριχνε μιά ματιά σά νά ἤξερε «Ποιός εἶναι αὐτός ὁ μικρός ἤ ποιανοῦ εἶναι; Ποῦ τόν ἔχω ξαναδεῖ;» κλπ. Ἕντεκα χρονῶν ἐγώ. Τριάντα ἐκείνη. Πῶς νά τή λύσεις νά καταλάβει ὅτι ὁ σκοπός σου ἦταν σοβαρός. Ὅτι τήν ἀγαποῦσες καί ἤθελες νά μένεις μαζί της ὅπως μένεις με τή μαμά καί τό μπαμπά σου. Ἔμαθα τό σπίτι της. Μιά διώροφη μονοκατοικία. Ζοῦσε μόνη. Ἴσως ὁ σύντροφός της νά ἦταν καπετάνιος ὅπως ὅλοι οἱ Κεφαλονίτες. Καί τότε ἕνα βράδυ ὅταν κοιμήθηκαν ὅλοι τρύπωσα ἀπό τό σπίτι. Εἶχε πανσέληνο καί [illegible] καί σηκώθηκα στά σκαλιά τῆς [illegible] Βαγιανοῦ ἀπέναντι ἀπό τό μπαλκόνι της. Σέ λίγο τό φεγγάρι

φώτιζε τό παράθυρό της. Δέν ξέρω πώς τό σκέφτηκα
όμως αυθόρμητα βγαίνοντας από τά μύχια της καρδιάς
μου πέρασε σάν χείμαρρος τό ή ζωή σε ... κα-
τεστεδής χαρτί. Στην αρχή σιγά όμως όλο
και πιό δυνατά ή φωνή μου έσπαγε μέσα στη
ησυχία της νύχτας και ταίριαζε τόσο πολύ με
τό ασημί χρώμα του φεγγαριού πού γινόταν
όλο και πιό ισχυρό μέ και ~~ο αρχάγγελος~~
κίνηση αρχάγγελου κρατώντας ένα μεγάλο προβο-
λέα για νά φωτίσει τό σπίτι. Και τότε μέσα
από τό δωμάτιο φάνηκε στην αρχή σάν μιά
σκιά μα καθώς σίμωνε στό μπαλκόνι έγινε
κοίταζε. Ήταν εκείνη μέ τό μακρύ αραχνοΰ-
φαντο νυχτικό της μέ τά μαλλιά ξέπλεκα
πού έβγαιναν εδώ-εκεί και σπίθιζαν, μουρμου-
ρίζοντα αποτραβιόταν ελαφριά τού μαύρου
~~...~~ ήταν στολισμένοι ~~...~~ και γυαλιά. Στην αρχή
κοιτούσε μακριά όμως μετά μέ ανακάλυψε,
με κοίταξε στά μάτια με έκπληξη και μένα ή φωνή μου
γινόταν μιά δυνατή μιά σιγανή από τη
συγκίνηση. Η καρδιά μου χτυπούσε δυνατά
η αναπνοή μου ήταν κοφτή. Κι αυτό προσπάθησα
στο μεγαλύτερο ένα ζεστό τραγούδι. Η μορφή
της θύμιζε πώς και τάφων σκιές... Ήταν
όλα τόσο σπουδαία λές και είχαν ανακαλύ-
γει στο θρόνο του το θεό και κείνος είχε
τη μορφή και το σώμα αυτής της γυναίκας
~~Και όλα~~ Και όλα ξαφνικά γίνηκαν ~~...~~ σκιά. Τί
σκιά, σκοτάδι αδιαπέραστο, όλα χάθηκαν
ως διά μαγείας. Ούτε θυμάμαι πιά τί έγιν-
ε. Πώς βρέθηκα στό κρεβάτι μου; Και όταν
[πιό αργά μετά] ξύπνησα μουσική από τό μοιραίο σπίτι
όταν όλα τά παράθυρα κλειστά
δείχνα ότι οι ένοικοι είχαν φύγει χωρίς ~~...~~
κανένας νά ξέρει από πού και αν θά γυρίσουν
ποτέ.

Η μουσική έκφραση είναι ένα από τα συστατικά του διαμορφωμένου και εξελιγμένου του ανθρώπινου προσωπικότητας. Χοντρικά, χωρίζεται στη λαϊκή και στη λόγια – έντεχνη – μορφή της. Η πρώτη εμφανίζεται μέσα σε φυλετικές ~~και [illegible]~~ θρησκευτικές και πιο γενικά εθνικές ενότητες. Δημιουργείται και εξελίσσεται αργά, βασανιστικά θα λέγαμε. Σιγά-σιγά διαμορφώνει το δικό της είδος, το αισθητικό της πρόσωπο κι από κει και πέρα δέχεται παραλλαγές ανάλογα με τις γεωγραφικές - κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν. Έχει γενικά χαρακτήρα συντηρητικό και δέχεται με μεγάλη επιφύλαξη και δυσκολία τις ξένες επιρροές. Έτσι άπαξ και διαμορφωθεί ένα είδος π.χ. ένας ρυθμός, μια μελωδική ταυτότητα, μπορεί να παραμείνει ως έχει επί δεκαετίες και και αιώνες! Η δεύτερη μουσική έκφραση, η λόγια ή έντεχνη παρουσιάζεται, μέσα σε ~~[illegible]~~ κοινωνικές - ταξικές, επειδή ~~[illegible]~~ ~~υψηλού βαθμού~~ που έχουν κατακτήσει ένα υψηλό βαθμό μορφωτικό, και γενικά πολιτιστικό επίπεδο. Πολύ περισσότερο [illegible] από εκείνο που επιτρέπει τη γέννηση και ανάπτυξη των άλλων τεχνών. Κι αυτό γιατί η λόγια μουσική απαιτεί ειδική γνώση, ~~[illegible]~~ συνειδητή, μια βασική και βαθιά πολιτιστική αγωγή και ακόμη συναισθηματική συμβίωση με τα έντεχνα μουσικά έργα. Υπάρχουν πολλά «κλειδιά» που πρέπει να χρησιμοποιήσεις αφού θέλεις να ανοίξεις έτσι τη πόρτα που θα σε οδηγήσουν στην αληθινή κατανόηση και αφομοίωση ενός μουσικού έργου που στηρίζεται σε κανόνες και φόρμες ~~[illegible]~~ που είναι καρποί του αφηρημένου μουσικού συλλογισμού και της μουσικής λογικής που εκφράζει τα συναισθήματα και ιδέες του συνθέτη. Στο ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ισχυρίζομαι ότι η σύγχρονη μουσική φόρμα και ειδικά η φούγκα και η σονάτα είναι κατασκευάσματα του γερμανικού ιδεαλισμού. Έχει [illegible] μια ιδιαίτερη σημασία να δούμε μέσα σε ποιες κοινωνικές συνθήκες πραγματοποιήθηκε η πορεία προς την κατάκτηση αυτών των μορφών. Πράγματι θα διαπιστώσουμε ότι κατά τον 17ο τον 18ο και 19ο αιώνα, η γερμανική αριστοκρατία επέλεξε τη λόγια μουσική σαν κύρια μορφή καλλιέργειας και έκφρασης των μελών της. Οι περισσότεροι πρίγκιπες, αριστοκράτες και υψηλά ιστάμενοι κληρικοί έπαιρναν από μικροί πλήρη μουσική εκπαίδευση. Πολλοί από αυτούς ήσαν ~~[illegible]~~ ικανοί δεξιοτέχνες σε διάφορα μουσικά όργανα. Και μπορούμε να πούμε ότι η ακρόαση από μέρους των μιας σονάτας ή ενός κονσέρτου εγχόρδων αποτελούσε πηγή

ψυχικής και πνευματικής απόλαυσης. Εξ άλλου δαπανούσαν τον μεγαλύτερο ελεύθερο χρόνο που διέθεταν — και φυσικά γι' αυτούς ο περισσότερος ή και ολόκληρος ο χρόνος της ημέρας ήταν ελεύθερος —, στη μελέτη και ακρόαση της ωραίας μουσικής. Ήσαν με άλλα λόγια "ενταλμένοι συνομιλητές - ακροατές" των μεγάλων συνθετών εκείνης της εποχής οι οποίοι αν δε ζούσαν μέσα στα (ανάκτορα) συνέθεταν κατά παραγγελία και απηύθυναν τα καινούργια τους έργα μόνο σ' αυτό το αποκλειστικό κοινό των αρχοντικών μεγάρων και ανακτόρων. Όμως η μουσική δημιουργία είχε τη δύναμη αντί να χρησιμοποιηθεί από την ανώτερη κοινωνική τάξη εκείνης της εποχής να την χρησιμοποιήσει και σαν μιαν απαραίτητη υλική βάση αλλά και σαν μιαν αυθεντική κοινωνική ανάγκη που διέθετε, εκείνο τον καιρό, μονοπωλιακά την πνευματική αγωγή, τη μουσική γυμναστική και γενικά την πολιτιστική παιδεία για να δεχτεί και να καταλάβει τα έργα της.

Μέσα στη ροή του χρόνου, η ιστορία φαίνεται ότι να μεταχειρίζονται από το ένα και από το άλλο προικισμένων να διευκολύνει το θαυμαστό της προόδου. Μια τέτοια μεταχείριση υπήρξε και τότε. Οι ιστορικές συνθήκες δημιούργησαν ένα πνευματικό "θερμοκήπιο" για να ευδοκιμήσει ένα είδος πνευματικής δημιουργίας που η ανάπτυξή του απαιτεί ειδικές συνθήκες. Αυτή η προϋπόθεση δυστυχώς ισχύει και σήμερα. Και γιατί δυστυχώς γιατί και σήμερα ακόμη μόνο κοινωνική ελίτ διαθέτουν τον αναγκαίο ελεύθερο χρόνο (μαζί με την παράδοση και την πνευματική αγωγή) που της επιτρέπει να δέχονται και να καταλαβαίνουν το λόγιο μουσικό έργο αυθεντικής ψυχικής και πνευματικής ευχαρίστησης.

Έκανα αυτή την παρένθεση για να τοποθετηθώ, σαν επίλογο συνθέτης, μέσα στην Ελλάδα της δεκαετίας 1925-35 που προσπάθησαν οι γενικότερες γραμμές να παραγράψω μερικές για πόλεις, γεγονότα και καταστάσεις που περιέβαλαν και διαμόρφωσαν τα πρώτα-πρώτα νεανικά μου. Κατά τον ίδιο περίπου τρόπο μεγάλωναν και τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας μου, η γενιά του 1920 του 25 και του 30, χωρίς μεγάλες διαφορές ανάμεσα μεταξύ τους, έξω από τη ζώνη της υψηλότερης κοινωνικής ελίτ στην οποία η ευκαιρία τους επέτρεπε να έρχονται, στην Αθήνα και στην Ευρώπη, σε επαφή με τα υψηλά πνευματικά επιτεύγματα και ιδιαίτερα τα μουσικά

Ἐγώ λοιπόν μού ἀφήνουνε, δηλαδή τοῦ παιδιοῦ πού ἀνήκει σέ οἰκογένεια δημοσίου ὑπαλλήλου, τό πολιτιστικό – πνευματικό καλλιτεχνικό καί εἰδικά τό μουσικό χάος εἶναι ἀπίστευτο. Γιατί σέ ἀντίθεση μέ τό παιδί πού μένει μόνιμα στό χωριό ἤ στήν πόλη ~~[illegible]~~ καί πού ἔχει ἕνα σταθερό σημεῖο ἀναφορᾶς – ἔστω χαμηλό καί ἀνεπαρκές – τό παιδί πού βρίσκεται συνεχῶς δέν προφταίνει νά ἀφομοιώσει τίποτα. ~~[illegible]~~ Γι' αὐτό μιλοῦμε γιά χάος. Γιατί, ὅταν δέν ὑπάρχει ὁ ἀπαραίτητος χρόνος, ἀλλά καί τρόπος, γνωριμίας ἑνός εἴδους καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης, τότε δέν ἔχουμε πρόσθεση πολλῶν γνώσεων ἀλλά καταστροφή καί ἑπομένως χάος. Ἀναφέρομαι φυσικά στά διάφορα μουσικά εἴδη ὅπως τά ζοῦσε τότε ένα παιδί στή ~~[illegible]~~, στήν Ἤπειρο ἤ στήν [illegible]. Μιλῶ γιά τό δημοτικό εἶδος – τό δημοτικό τραγούδι καί χορό στήν ἰδιαιτερότητά του. Δέν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι τό παιδί τοῦ χωριοῦ – ἰδιαίτερα – ~~[illegible]~~ ἀφομοιώνει πλήρως ὅλο τό παραδοσιακό καλλιτεχνικό ὑπόβαθρο: τραγούδια, χορούς, παραμύθια, ζωγραφιές. Αὐτό γιά μένα, τουλάχιστον, παρέμεινε ἄγνωστο. Δηλαδή δέν θυμᾶμαι ποιά ἦταν ἡ γνήσια μουσική – ~~[illegible]~~ πιό καλά νά πούμε ἡ δημοτική γιά (νά μήν σᾶς μπερδεύουμε μέ λαϊκό τραγούδι) στή Λέσβο ἤ στήν Ἤπειρο. Ἀσφαλῶς κάπου κάτι θά ἄκουσα. Ὅμως δέν ἔμεινε χαραγμένο μέσα μου τίποτα ἤ σχεδόν τίποτα. Τί ἔφτανε; Τό ἀθηναϊκό ἀστικό τραγούδι τῆς ἐποχῆς. Τραγούδια ~~[illegible]~~ καντσονέτικα εὐρωπαΐζοντα πού κατά προτίμηση τραγουδοῦσαν στό σπίτι μας οἱ πρόσφυγες τῆς Σμύρνης καί τοῦ Ἰονίου. Σπάνια αὐτά πού ἦταν ~~[illegible]~~ σμυρνέικα τραγούδια. Ἴσως γιατί αὐτά τά τραγουδοῦσαν "οἱ φτωχοί", στίς συνοικίες τῆς Σμύρνης εἴτε "οἱ περιθωριακοί" καί ἑπομένως εἶχαν τό στίγμα τῆς ἁμαρτίας. Τίς βυζαντινές καί βυζαντινίζουσες μελωδίες μέσα στό σπίτι καί ἀργότερα στήν ἐκκλησία. ~~[illegible]~~. Τίς καντάδες, τά ἀργόσυρτα καί ὅλων εἰδῶν κυρίως ~~[illegible]~~ τή μουσική τῶν δίσκων πού διέθεταν καί ἀπό ὅπου ἦταν πιό βαθειά ἐπίδραση ~~[illegible]~~ μοῦ προξενήσαν, ὡς φαίνεται, τά βάλς τοῦ Στράους καί τά ~~[illegible]~~ ἀθηναϊκά ἤ εὐρωπαϊκά τραγούδια σέ στύλ καντάδας ὅπως π.χ. τό "Ἕνα μεσάνυχτα

και η φύση ησυχάζει κι ένας ήχος που σπαράζει „κλα-
ψει μηχανικό που παίζει για σου τραίνο". Όμως αργότερα
μου ήθελα να υπογραμμίσω ότι κι αυτά ακόμα τα
αναπόσπαστα γεγονότα δεμένα στο περιθώριο του
ελεύθερου χρόνου (δηλ. του εκτός σχολείου)
που δαπανιόταν αποκλειστικά στη γειτονιά στο
παιχνίδι και αργότερα όπως έλεγα στις συνήθεις
και τα επικίνδυνα παιχνίδια. Δε νομίζω ότι οι
κλέφτες και χωροφύλακες που τελικά μας διασκεδάζου-
σαν στις πραγματικές κλεφτουριές, η „στιχοπλεχτική" βωμολοχία
και ο υποχρεωτικός συγχρωτισμός με τις συντάξεις,
ο απροσπέλαστος που ήταν ένας πραγματικός παιδικός
κόσμος και τέλος ο βασανισμός της ασυναίσθητης
ζωής στο δείγμα ενσωμάτωσης στην παιδική κοινό-
τητα — σε όλα αυτά ήταν αυστηρώς ήθη και έθιμα
στη δομή ή αντίθετα σε αντανακλούσαν μια κοινωνία
βαθμιαίας στην κι αυτή που θα έπρεπε να αντιμετω-
πίσουμε αργά ακόμα κατά - κατά συνειδητοποίημα-
τίζει και πως ότι αυτή η αναγκαστική θυσία σ' αυτή
τη πραγματική κατάσταση με κατάσταση και τα
δικά του χρόνια στοιχεία αντικοινωνικό.
Η παθολογική προσήλωση και απασχόληση μου με τη
μουσική όπως συγκεκριμενοποιήθηκε τα χρόνια
αργότερα του 1938-39 στον Πύργο στη Τρίπολη
είχε κατά βάση σαν ψυχολογικό κίνητρο μια
δική μου προσωπική αναζήτηση — ένα είδος φυγής
αλλά και αυτοεπιβεβαίωσης — από τα ιδεατά
τείχη που είχα υψώσει γύρω μου
αρνούμενος ακόμα και να συμμετάσχω μέσα στην
κοινότητα των συνομήλικων. Είχα κλειστεί στο σπίτι
μας και δεν άνοιγα τα παντζούρια παρά
μόνο τη νύχτα για να ανασάνω. Εκεί μέσα
ένα ολόκληρο καλοκαίρι ανέβαινα όπως ο ανίκητος
από τη μουσική γιατί έτσι πίστευα ότι θα κρα-
τηθώ στην επιφάνεια και θα κερδίσω - Αντίθετα
από τον προσωπικό μου ενθουσιασμό στη κεντρική
Ευρώπη που κορυφαίοι παίζουν στην μουσική παράδοση

αλλά καί στή δυνατότητα, τήν πρόκληση πού
τού παρέχει τό ίδιο τό κοινωνικό περιβάλλον
Εγώ αισθανόμουνα πέρα από τό αισθητικό [illegible]-
τικό χάος πού μέ περιέβαλε καί αυτό τό
νόμο τής ζούγκλας πού είχα προφανώς να
τον βιώσω ως παιδικό παιχνίδι καί να τόν γνωρίσω
τόσο καλά ώστε αρνούμενη τήν κοινωνία τών
ανθρώπων (καί τών παιδιών) να θεωρήσω τή μουσική
πού ευτυχώς μόνη έτυχε να ανακαλύψω σάν
τό μοναδικό ωραίο πού ήθελα να συνεχίσω
να ζω καί να περπατώ όρθια σ' αυτό τόν αγαπησ-
Αλλά ποιά όπλα; Εφόδια; Με ποιές γνώσεις; Ποιά
βοήθεια; Ποιά προετοιμασία, αποθέματα, αισθη-
τική καί μουσική αγωγή καί παιδεία;
Ώστε για μένα ή Μουσική υπήρξε ένας τρόπος ζωής,
ένας εξ αρχής, πού θα έπρεπε να τόν ανακαλύψω
καί τόν ανακάλυψα ευτυχώς μόνη χωρίς καμμιά
απολύτως βοήθεια από πουθενά. Ούτε από τήν
κοινωνία, ούτε από τήν Πολιτεία, ούτε από τό σχολείο, ούτε από τήν οικο-
γένεια ούτε από τούς φίλους (πού δέν υπήρχαν
κι όταν υπήρξαν είχαν, όπως είναι φυσικό, [illegible]
περί μουσικής).
Ποιά όμως ή Μουσική; Από τό Αργοστόλι, σάν άκουσμα τών
γυμνασιακών χορωδιών ή τής Φιλαρμονικής, δηλαδή τή μελωδία
με αρμονία, πού τελικά δημιουργούσαν τό έντεχνο μουσικό έργο,
ένοιωθα μιάν αντίληψη [illegible] καί σιγά σιγά μέ
καταλάμβανε ένα είδος γλυκειάς θα έλεγα μελαγχολίας
για να μή πω καί πόνου, σάν αισθανόμουν [illegible] (όπου έκαναν μουσική)
όταν περνούσα μπροστά από ένα τέτοιο κτίριο)
πρόβα θα [illegible]. Έτσι σιγά-σιγά έκανα μόνη μου αυτή
τη [illegible] στροφή τής ζωής μου σε βιολί. Ήθελα ένα
βιολί όμως ή οικονομική κατάσταση δέν επέτρεπε την
αγορά του. Μιά φορά πού κάποιοι έβγαζαν χρήματα
χρήματα πού όμως δέν αρκούσαν, δέν έφταναν τήν
αξία έστω καί ενός αντικειμένου οργάνου. (Καί όμως πού [illegible] [illegible] από

πόρτα σε πόρτα μανιωδώς κι από εκείνα ένα βιολί
συνεχώς [illegible] στο νου μου. Οι δικοί μου ήταν κατάπληκτοι
από χαρά. Μετρήσαμε τα χρήματα στο κρεβάτι τους
και όταν διαπιστώσαμε ότι δεν ~~[illegible]~~ ήσαν αρκετά, η μητέρα μου
έκλαψε και ο πατέρας μου γύρισε από αυτό το κρεβάτι
με ένα κρύο στην έκφρασή του. Τότε πήγα στα καταστή-
ματα και αγόρασα [illegible] δώρα για όλους και
για τον εαυτό μου μια αληθινή μπάλα για το ποδό-
σφαιρο. Λίγο αργότερα, στην Πάτρα, όταν τα οικονομι-
κά μας βελτιώθηκαν, μου αγόρασαν επιτέλους περιποθητό το
πρώτο βιολί. Τι ήταν όμως αυτή η έλξη, αυτή η
αναστάτωση, αυτός ο έρωτας; Εδώ θα πω ο άνθρω-
πος ~~[illegible]~~ Έτσι μόνος ξεκινούσε σ' αυτό το συναρπαστικό
ταξίδι που είναι η ανακάλυψη της μουσικής
ο με ~~[illegible]~~ ένα ίσως μοναδικό εφόδιο: ~~ότι, οι μουσικές~~
~~[illegible] μέσα μου οι γενιές που [illegible]~~.
Τα μουσικά ακούσματα, την επίδραση της μουσικής — όπως η
~~[illegible]~~ επίδραση του [illegible] που ίσως να υπήρξε ένας
από τους δημιουργούς ριζίτικων τραγουδιών και χορευτικών
μελωδιών της Δυτικής Κρήτης — και γενικά τη ~~[illegible]~~ συνύπαρξη
μουσικής αγάπης και καλλιτεχνικής δημιουργίας μέσα στις
ψυχές και το νου των προγόνων μου. Και από τις δύο
πλευρές. Αλήθεια από την πλευρά της μητέρας μου υπήρχε
έντονη η παρουσία της καλλιτεχνίας. Ο αδελφός της
αν και [illegible] υπάλληλος στην [illegible] Χώρα στη ~~[illegible]~~
έπαιζε πιάνο, ακορντεόν, κιθάρα, συνέθετε τραγούδια
του [illegible] και ήταν και θαυμάσιος [illegible] μαντολίνο
[illegible] με [illegible] [illegible] στις [illegible], [illegible]
[illegible] ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΚΡΗΑ [illegible]
από τα μουσικά [illegible] του για [illegible]
του [illegible] [illegible] χαρά. Ο [illegible] [illegible] [illegible]
τη μητέρα μου [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] μέσα στο [illegible] της
[illegible] της δεκαετίας του 1930. Πάντως πάντα πίστευα
ότι η μητέρα μου μου έδωσε την καλλιτεχνική [illegible]
και ο πατέρας μου ~~με όλη [illegible] τις [illegible]~~
~~[illegible] [illegible] προγόνων και του ίδιου [illegible]~~

85 πού δεν ξέρω αν θα θελήσω και πότε να τα πραγματοποιήσω — -7- → Όμως πού σταματούν τα όρια της μιας δραστηριότητας και πού αρχίζουν της άλλης; 42

στο πατριωτικό, στο αγωνιστικό και στο [illegible]. Να όμως πού η ύπαρξη στην κορυφή του κρητικού [illegible] ~~[illegible]~~ δεύτερου ενός φαινομένου στην εποχή του [illegible] και τραγουδιστού με έκανε να αναθεωρήσω αυτή την καθαρά σχηματοποιημένη ~~[illegible]~~.

~~[illegible] ανάμεσα στη Μικρασία και στην Κρήτη~~

αλλά ευκολοχώνευτη εικόνα για τις δύο κληρονομιές των δύο κόσμων. Στο τέλος θα διχοτομούσε μέσα μου [illegible] ο ένας τη θέση [illegible] βάρος του άλλου. Δηλαδή να γίνω πεδίο εσωτερικών μαχών, να διαιρεθώ, να διασπασθώ ~~[illegible]~~ και να προσπαθήσω τελικά να βρω μια κάποια εναρμόνιση και ακόμα και συνεργασία (ανάμεσα) μέσα μου στην τέχνη και στη ζωή μου.

Σχετικά με τα τραγούδια, η μουσική αυτή ~~[illegible]~~ είχε στιγμένα κάθε χρόνο και διαφορετική απήχηση. Στην αρχή αποτελούσε ένα ξέσπασμα ~~[illegible]~~ που ηλεκτροδοτούσε τα χασάπικα [illegible]. Είχε επίσης και το αστείο, τον τρόπο που τα τραγουδούσαν [illegible] τα [illegible], και οι τρόποι, όλοι μαζί [illegible] σαν ~~[illegible]~~ κάτι που είχαν [illegible] (κι αυτό ήταν οι "[illegible]"). Και [illegible] και το χαρούμενο, το [illegible], το αυτοσχεδιαστικό. Ήταν να [illegible] κάποιος „[illegible] δεν [illegible] ~~[illegible]~~ όπως μας έρθει, έτσι για διασκέδαση..." Δεν έπιασα νομίζω αυτή την ουσία της τέχνης — ούτε και τώρα — που είναι η [illegible] αρμονική στη γλώσσα. Και τέτοιο παρα- [illegible] και στη βραζιλιάνικη μουσική. Έχουμε και στις δύο περιπτώσεις μια "επιστροφή" από την κλασική αρμονία όπως διαμορφώθηκε κυρίως στην Κεντρική Ευρώπη μέσα στους 3-4 τελευταίους αιώνες και από [illegible] επειδή οι φυσικοί ακουστικοί νόμοι. Η βυζαντινή μουσική [illegible] αποκλειστικά επάνω στις διάφορες κλίμακες για να εκφράσει, αποκλειστικά ένα μελωδικό ύφος, [illegible] την αρμονία μόνο τον ισοκράτη — το pedal. Το ίδιο έγινε και με τη δημοτική μας μουσική που με ελάχιστες εξαιρέσεις, ήταν μελωδική — μονοφωνική. Μια από τις εξαιρέσεις είναι τα ηπειρώτικα τραγούδια όπου υπάρχει ~~[illegible]~~ και μια δεύτερη φωνή και έτσι σχηματίζεται αρμονία.

Γο Και έτσι εξηγείται το γεγονός

~~[illegible]~~ Δηλαδή η μονοφωνία — χωρίς αρμονική συνοδεία — ενσάρκωσε της μουσικής μας παράδοσης. ~~[illegible]~~ Γο Ότι η απομάκρυνση της αρμονικής γλώσσας αποτέλεσε για μένα το μεγάλο μουσικό τραυματισμό ~~πρόβλημα~~. Αυτό που με απασχολούσε: Όπως τόσο χρόνια με έριχνε γυμνό και ακόμα μόνο στην αφηρημένο σκοτάδι — του κόσμου της λόγιας μουσικής — που όλα για μένα ήταν άγνωστα, πρωτόγνωρα, ανεξήγητα. Είχαν αρχές και νόμους; Όπως το ~~[illegible]~~ πιο σπουδαίο ήταν ότι εγώ ο ίδιος, αυτός ο αυτοδίδακτος Νεοέλληνας στα 12 μου στα 1937, θα έπρεπε να βιώσω τις νέες ηχητικές καταστάσεις που δεν είχαν καμμιά σχέση με την παράδοση όπως μου την μετέφεραν οι γονείς μου και το επαρχιακό κοινωνικό ~~περιβάλλον~~ μέσα στο οποίο ~~[illegible]~~ αναπτυσσόμουν και διαμόρφωνα την προσωπικότητά μου.

Η μουσική τέχνη αφού συνδέθηκε πρώτα στην κλασσική αρμονία ~~[illegible]~~ την συνέχεια εκτροπή. Χρησιμοποιώ ηθελημένα τη λέξη εκτροπή ~~[illegible]~~ γιατί πιστεύω ότι οι νέγροι μουσικοί χρησιμοποιούσαν τη μουσική της επιθετικά, ενάντια στη γενική κατα-πίεση, προσπαθώντας να μεταφέρουν μια γλώσσα εντελώς δική τους που θα τους διαφοροποιούσε, που θα τους αποκάλυπτε τη δική τους νέγρικη ταυτότητα. Και γι' αυτό θα έπρεπε η ταυτότητα αυτή να συνδέεται όσο το δυνατόν αμεσότερα επιδέχεται στη γένεση. Και στη μουσική αναφερόταν το μεγαλύτερο ήταν η αναπαραγωγή της αρμονίας ~~[illegible]~~ που θα συνείχε το λόγιο μουσικό έργο. Καμμιά φορά έχω την αίσθηση ότι η δεύτερη ή η τρίτη φωνή που συνοδεύουν την πρώτη ηχούν "φάλτσα" δηλαδή κόντρα στους ακαδημαϊκούς κανόνες. Γο Όμως ποιοί κανόνες; Αυτοί, που όπως είπαμε επέβαλαν οι μεγάλοι κλασσικοί της μουσικής που ήταν από την γένεση, όλοι τους λευκοί. Μήπως το ίδιο δεν κάνουν και οι βραζιλιάνοι; Εκεί υπάρχει σήμερα πολυφωνικότητα. Γο Δηλαδή σε άλλο τόνο δείχνουν το τραγούδι και συχνά σε άλλο το

Γο ότι σατυρίζουν ή ακόμα "εκπαιδεύουν" [illegible] την κυρία μελωδία. ότι αρμονικές ηχητικές [illegible] και πιο συχνά διπλοφωνία.

τό ἄκουσμα της μακρόθεν αποτελεί

το αρμονικό [illegible]. Κι αυτό ~~[illegible]~~ τη βαθειά γνωριμία τη βυζαντινή μουσική. Παρά ταύτα όμως ~~[illegible]~~ οι αρμονικοί νόμοι εξελίσσονται όπως εξελίσσεται και το ανθρώπινο αυτί. Αλήθεια και οι "φωνές" αποφεύγονται ~~[illegible]~~ στην ίδια ανάγκη με άλλα μέσα γι' αυτό ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ και θα χαρακτηρίσω σαν εξέλιξη στην ανάγκη της αρμονικής γλώσσας που κατέληξε στη μουσική ατονάλ — ατονική — ή πολυτονάλ — πολυτονική με αποκλίσεις συχνά παράδοξα από ό,τι εκείνα της τρέλλας. Θα το γράψω για να κλείσω από το κεφάλαιο ότι αρμονική γλώσσα της τρέλλας όπως η γλώσσα της Σχολής της Βιέννης, αλλά και των Ελλήνων και της σοβιετικής Σχολής. Και ~~[illegible]~~ σε σύγχρονη ευρωπαϊκή, αγγλική και αμερικανική συνθετών βρίσκονται έξω του αλφαβήτου της αρμονικής γλώσσας. Κι εγώ τότε μόλις αναπαίρνοντας το Α. Θα επανέλθω όμως όταν μιλήσω για τη [illegible] και για τη σύνθεση μου εκείνης της εποχής. Γνωρίζουμε όμως ήδη ότι επήρα ένα αργό δύσκολο δρόμο με εξελίξεις ενθουσιώδεις επιτυχίες. Και όταν λέω επιτυχία εννοώ τη σύνθεση ενός έργου - επιτυχών μουσικού έργου που να ~~[illegible]~~ μπορεί να σταθεί στα πόδια του...

Στα 1936 έγινε στη χώρα μας Δικτατορία. Προσωπικά δεν κατάλαβα τίποτα. Εκλογές, κινήματα, Δικτατορίες όλα γίνονταν όλα παίζονταν και αφορούσαν και στην Επαρχία έφταναν σαν μακρινό [illegible] που μόνο οι μεγάλοι και μάλιστα οι θιγόμενοι ή ενδιαφερόμενοι παρακολουθούσαν. Έπειτα αλήθεια είχαμε τιμωρηθεί - από τη Δεξιά - το λαϊκό Κόμμα - σαν έλθει η Δικτατορία. Δεν ξέρω τι σκεπτόταν ο πατέρας μου εκείνη την εποχή αλλά ίσως επειδή ήμουν μικρός ~~[illegible]~~ αντιπαρερχόταν και αγνοούσε τον κόσμο και στα παιδιά μου δεν μου μιλούσε ποτέ γι' αυτά. Τι θα πει κυβέρνηση, κόμμα, εκλογές νομίζω όχι μόνο εγώ αλλά και τα παιδιά της ηλικίας μου είχαν μπερδεμένα — Γνωρίζαμε την αρχή του τόπου,

Γι' αυτό έχω ανάγκη σε [illegible] ότι κάπου παρακολουθείς [illegible] "χρώμα" κανονικής [illegible]

τὴ χώρα, τὸ χωροφύλακα, νοιώθαμε τὴν Ἐξουσία
σὰν μιὰ επανάληψη τῆς σφαγμένης. Ὅπως δεχόμαστε
τὰ μαγαζιὰ καὶ ὡραῖα σπίτια μὲ τὰ ἀκριβὰ ἔπιπλα
τὰ κτίρια στὴ πόλη καὶ τὰ χαμόσπιτα στὴ γειτονιὰ
πού δὲν ὑπάρχει οὔτε δρόμος οὔτε ἠλεκτρικὸ καὶ τρεχούμενο
νερό. Ὁ καθένας δεχόταν τὴ μοίρα του. Μόνο πού ὁ
δημόσιος ὑπάλληλος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ κάνει ~~[illegible]~~ κοινὸ
θέαμα τὴ οικονομική του μιζέρια. Κρυφὰ ἔβαζε ὁ πατέρας
μου τὸ συγχωριανό του χωροφύλακα γιὰ τὸ μηνιαῖο δάνειο
ὅπως κρυφὰ ἀπὸ μένα τηλεφωνοῦν κρατώντας τὸ δανεικὸ
~~[illegible]~~ γράφοντας καὶ ξαναγράφοντας μὲ τὴ μητέρα
τὰ εἰσπράξιμα ἔξοδα μήνας καὶ φτιάχνοντας οἱ ἀριθμοί-
τῆρες καταλαβαίνω ὅτι οἱ δικοί μου ἦταν προσμακρασμέ-
νοι. Ἔχοντας δυὸ παιδιὰ καὶ δυὸ γονεῖς σὰν ἡλικία
τους ἔπρεπε μὲ τὰ ἴδια ὅτι ἡ κυβερνητική ἐξουσία
θεὶ τοὺς ἔδινε ἀκόμα πιὸ χαμηλὰ ἀπὸ τὸ κατώ-
τατο ὅριο τῶν 4 χιλιάδων δραχμῶν τὸ μήνα. Ὁπότε
ἡ πείνα μᾶς παραμόνευε στὴ γωνία τοῦ χρόνου μὲ λύσσα
ἀνυπόμονη νὰ μᾶς καταβροχθίσει. Στὰ 1936 λίγο πρὶν
οἱ δικτατορία ὑπάρξει καὶ πάει κάποια ἄλλη στὴν Ἀθήνα
γιὰ νὰ μᾶς στείλουν ξανὰ στὰ Γιάννενα. Ἐδῶ οἱ φορὲς δὲν
σήμαινε τὰ ἔπιπλα ὅτι νοικιάσαμε σπίτι. Μείναμε στὸ
ξενοδοχεῖο "Ἀθηνᾶ", ἐκεῖ πού τώρα εἶναι ἡ κεντρική
πλατεία. Μετάθεση ἐνοικίου πού ὅμως δὲν κράτησε παρὰ
λίγους μῆνες. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία ~~[illegible]~~ μᾶς ξαναστέλνει
πάλι στὸ Ἀργοστόλι καὶ ἐκεῖ περιμέναμε τὰ χειρότερα
ὁ πατέρας μου πῆρε μετάθεση γιὰ τὴν Πάτρα. Τί συνέβη;
Ἴσως χάρηκε ἡ θεία. Ἴσως τὰ τέσσερα χρόνια πού
μεγαλώσαμε νὰ ἦταν πολλά. Ἴσως κάποιοι ὑποστηρικτοὶ
παραμονεύοντας τὸ υπουργεῖο νὰ τὸν συμπαθήσουν. Δὲν
ξέρω. ~~[illegible]~~ Ἔτσι μόνο ὅτι ἡ Πάτρα γιὰ μᾶς ἦταν
μετάθεση ἐνοικίου, γιατὶ καὶ ὁ μισθὸς ἀνέβηκε στὶς
7 χιλιάδες ἀλλὰ καὶ ἡ Νομαρχία ~~[illegible]~~ Πατρῶν
εἶχε ~~[illegible]~~ διευκολύνσεις νὰ καλύπτει ἔξοδα κατ
ἔλεγες ἔτσι ὥστε νὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ σημαντικὴ
μηνιαία αὔξηση ὅταν ὁ πατέρας μου ξαναϊκανοπ

καὶ παίζει τὸ γνώριμο δρᾶμα τῶν βουνῶν καὶ τῶν χωριῶν
τῆς ὀρεινῆς κυρίως Ἀχαΐας.
Πρὶν ξεκινήσουμε τὸ Ἀρχοντικό ~~[illegible]~~ εἶδα τὸ Θεσπιστόρα.
Ἕνα πρωινό, τὸ μεγάλο καλοκαίρι ἔτσι ὅπως ὁ Μεταξᾶς
τρώει στὸ Ἑστιατόριο: «Ἀπ' ἔξω περιμένει τὸ κοριτσάκι
φορτωμένο για να τὸ πάρει. Ἐγὼ μπαίνω στὸ σωμάτιο ~~ἐπιστρέφω~~
Κουβέντα: ὁ Μεταξᾶς βγαίνει ἀπὸ τὸ ἐστιατόριο. μὲ τὴν ~~[illegible]~~
περιέργως ἀρκετή συντροφιά του. ~~ἀγία, μὲ [illegible]~~, θὰ πηγαίναμε ~~σε~~ Πλωτὴ ἐπίσκεψη
τὸ χωριό του. Νοτισμένοι Μεταξᾶς. Ποιοὶ αὐτοί;
Ἦταν πολὺ κοντοί, ραβδοφόροι, φοροῦσαν μαγκάλια τσαρούχια.
Καμαρωμένοι καὶ ἥμεροι, Σκαρφαλώσαν στὸ ἀμάξι
καὶ κάθονται στὸ πίσω θέσι βοηθώντας για νὰ μιλήσουν.
Τότε ἕνας γέρος μπροστά του ἀγκάλιασε, τοῦ πιάνει τὸ
χέρι καὶ τοῦ τὸ φιλάει. Καὶ τότε ὁ Μεταξᾶς πολὺ
φυσικά γελάει νὰ θυμάται τὸ χαστούκι δίνοντας
τὸ δίνουσι ποὺ ὁ γέρος ἔχασε στὴν ἱστορία του
καὶ συνείδηση τὸ δρᾶμα. Ἱκανοποιημένοι οἱ χωρι-
κοί ἔφυγαν ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ Ἀρχηγοῦ στρέφοντας
νὰ τοῦ φιλήσουν ἀκόμη τὸ χέρι καὶ νὰ ~~τὸν~~ σύρουν
στὴ συμφορά. Στὸ φορτηγό βρισκόταν μὲ
οἱ χωριάτες καὶ περιεχομένη ἡ φανέλα
συντροφιά.
Λίγο ἀργότερα ~~καθιστήκαμε~~ ~~[illegible]~~ (οἱ οἰκογένεια)
τὸ ~~Ἀνακτοσύνο~~ ἴδιο περνοῦσαν ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ
μαγαζιοῦ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ νηπιαγωγοῦ κι ἀπὸ κεῖ
συναντήσαμε θεὲ γλίτωσαν τὰ σπίτια τους
περιμένων. Αὐτοὶ πρὶν καταπραΰνουμε πρὸ
τῆς Σάρας. ~~[illegible]~~

ΠΑΤΡΑ

Ἡ Πάτρα ἦταν ἡ πόλη. Καί ἡ πόλη ἀναπνέει, κοιμᾶται, ξυπνάει, βάζει παλτό, κρατᾶ ὀμπρέλα καί τό καλοκαίρι γδύνεται πάει στή θάλασσα. Ἦταν [illegible] Ἰούνιος τοῦ 37, ἐκεῖνος [illegible] καί ὁ κόσμος τά βράδυα σεργιάνιζε στούς παραλιακούς δρόμους, στήν κεντρική προβλήτα τοῦ [illegible] σέ μιά στρογγυλή μικρή πλατεία στό μέσον τοῦ λιμανιοῦ, στό κέντρο της ἦταν ὁ φάρος καί γύρω γύρω ἀπό τή βάση του, ζαχαροπλαστεῖο. Ὅταν καθόσουν ἐκεῖ δέν [illegible] ἀπό [illegible] τά ἐπιβατικά πλοῖα καί [illegible] καί τούς ἐπιβάτες στίς καμπίνες τους. Νοικιάσαμε ἕνα δωμάτιο [illegible] στό παλιό ξενοδοχεῖο [illegible] βασιλέως Γεωργίου [illegible] κοντά στήν προκυμαία. Ἐγώ διάβαζα γιά νά δώσω ἐξετάσεις ἀπό τ' Δημοτικό στό Γυμνάσιο κι' ἔτσι εἶχα μιά σοβαρή ἐργασία νά κάνω πού μέ ἀπορροφοῦσε. Συνέχιζα ὁ θαυμασμός μου γιά τήν πόλη δέν [illegible] καθώς ἀνακάλυπτα καινούργιους δρόμους, πλατεῖες, κήπους, δασάκια, ἐργοστάσια, συνοικίες. Ἀπλωτοί, ἴσιοι, ἴσιοι δρόμοι παράλληλοι ὁριζόντιοι καί κάθετοι μέ γεωμετρική ἀκρίβεια σοῦ ἔδιναν τήν ἐντύπωση ὅτι ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς ἀνώτερης κοινωνίας πού ἔχει τή δύναμη νά ἐπιβάλει τή δική της τάξη στήν οἰκοδόμηση τῶν σπιτιῶν πού στόν κάθε δρόμο ἔχουν ὅλα ὑποχρεωτικά καμάρες ὥστε τό καλοκαίρι νά ὑπάρχει σκιά καί τό χειμώνα προφύλαξη ἀπό τή βροχή. Ἀρκεῖ πού νά ἑδρεύει ὁ παντοδύναμος νοῦς αὐτῆς τῆς κοινωνίας πού κάνει τήν πόλη νά δουλεύει σάν ρολόϊ.

Στήν Πάτρα ὑπῆρχαν λίγα αὐτοκίνητα. Ταξί, λεωφορεῖα, φορτηγά. Καί φορτηγά ἁμάξια μέ ἄλογα καί κάρα. Συχνά ἄκουγες τό διαπεραστικό σφύριγμα τοῦ τραίνου πού ἐρχόταν ἀπό τόν Πύργο ἤ τήν Ἀθήνα καί ξεφόρτωνε τούς ἐπιβάτες καί τούς [illegible]. Μετά ἕνα μήνα μετακομίσαμε σπίτι, τό [illegible] σέ μιά [illegible] μονοκατοικία μέ μικρό κῆπο στή γωνία. [illegible] καί [illegible], πλάϊ στήν πλατεία [illegible] ἀπό τό σπίτι [illegible] πόλη, [illegible] Ψηλαλώνια. Ἀπό τή μιά [illegible] ἀπό τό σπίτι [illegible] μέ τό ἐργοστάσιο [illegible] ΒΕΞΟ κι' ἀπό τήν ἄλλη ἕνα [illegible] μαγειρεῖο-ταβέρνα μέ [illegible]. Διέκοπτε ἀπό τά παράθυρα καί τά [illegible] οἱ γειτονιές. Ἔβλεπα τό βράδυ τά παιδιά [illegible] καί [illegible] — αὐτό δέν [illegible], τό Ἀργοστόλι — νά παίζουν στό δρόμο ἤ νά κουβεντιάζουν ὅλα μαζί καθισμένα γύρω ἀπό [illegible] τοῦ [illegible]. Ἐγώ δέν [illegible] γιατί δέν ἤξερα κανέναν. Ὅλη μέρα διάβαζα, ἀνέβαινα στό [illegible] ἔριχνα νερό [illegible] μου καί ἔκανα ἡλιοθεραπεία ἤ [illegible] μέ τόν ἀδερφό μου πού τώρα ἦταν [illegible] χρονῶ. Τό βράδυ συχνά ἀνέβαινα τούς γονεῖς μου στόν περίπατο τους, πού [illegible]

92/

 45

~~τό για παιχνίδι~~ στό Φαληρικό ἤ στήν ἀρχοντορία [illegible] γιά παιχνίδι. Μιά
φορά σ' ἕνα βράδυ ἀνεβαίναμε στό θερινό κινηματογράφο.
Τότε ἦταν τῆς μόδας τά μιούζικαλ τοῦ Χόλυγουντ με
σταρ τή Μάρθα Έγκερτ καί τόν Ζαν Κιεπούρα — ἴσως
αὐτοί οἱ δύο νά ἦταν τοῦ γερμανικοῦ κινηματογράφου
πού ἐπίσης θριάμβευε με τό μουσικό εἶδος — τήν Ντιάνα
Ντάρμπιν, τό Μίκυ Ρούνεϋ καί Σίρλεϋ Τέμπλ. Πρίν
ἀπό τό φίλμ καί στά διαλείμματα ἀκούγαμε ἀπό τά με-
γάφωνα ἑλληνικά τραγούδια με τόν Δανάη, τή
Σοφία Βέμπο τήν Κάκια Μένδρη. Τραγούδι τοῦ
Ἀττίκ ἀφιερωμένο στό κινηματογράφο στά Γιάννενα
τό 1936 κατά θυμᾶμαι τήν ἐπίσκεψη ἀπό μου
εἶχε κάνει ἡ Παπαγιώννου ἀπό γιά μιας [illegible] στήν
πόλη μου. Σέ λίγο, με τά καλλίτερα οἰκονομικά μας
θά ξανάρχονταν ~~οἱ ἐργασίες, καί~~ τά γλέντια καί
~~οἱ χοροί~~, οἱ μουσικές βραδιές στό σπίτι μας πού ἦταν
ἀπ' τά Γιάννενα ὥσπου με τίς κουβεντοκαρέκλες, τή
μεγάλη κουζίνα, τό Τραπεζαρία καί τά σαλόνια
ὅταν εἴχαμε χορό ἀνοίγαμε τίς ἐνδιάμεσες πόρτες καί
σχημάτιζαν μιά ἑνιαία αἴθουσα ὥστε νά
ἔχουν ὅλα τά ζευγάρια γιά ~~[illegible]~~ στροβιλισμούς καί
ὅλα τά τρελλά νούμερα τοῦ ~~τοῦ~~ τσάρλεστον.
Εγώ γνωρίζω καί λέω πολύ τιμή! Δηλαδή
τό κουβέντα καί ἀπ' ἀλλαγή τοῦ δίσκου στό γραμμό-
φωνο ἀπό γνώριμη ξανά ~~[illegible]~~ δίξες. Πού καμιά
καμιά ξανασταθοῦμε στό νέο μας σπίτι ἡ μάννα μου
με σπίτι νά κάνει τά οἰκονομικά νά φάγουμε γιά τελει-
ωσης. Καθισμένοι στούς μικρούς καναπέδες κι ἄλλοι ~~[illegible]~~ γυρά-
τον γλάστρες μπροστά στά [illegible] σπίτια τους
πού ὅμως ὅλα ἔλαμπαν ἀπό τό φρέσκο ασβέστη, οἱ
ἀπόστρογγυλες μας ἔφτιαχναν προσωπικά καί [illegible]
τό [illegible] μας. Η μητέρα μου ντυμένη πολύ [illegible]
αἰσθητικά με τό κασκόλ τό [illegible] καί τά [illegible] στή σύ-
ναυλία? Εγώ καθαρό με κοντό μαλλί παντελόνι, [illegible]
[illegible] καί καλά παιδιά. Θά ἔβγαιναν [illegible] μεταξύ

της, οἱ πρόσφυγες, πού πολλοί ἄντρες φοροῦσαν βράκα καί οἱ γυναῖκες μαῦρα τσεμπέρια: «Τί θέλουν αὐτοί οἱ ἀλήτες στό μαχαλά μας; Ἔχασαν τό δρόμο; Ἦρθαν γιά νά [illegible] μέ τά [illegible] μας;» Σταμάτησαν σ' ἕνα σπίτι καί ἡ μητέρα μου εἶπε: «Ψάχνουν νοικάρη. Καμμιά οἰκογένεια ἀπό τόν Τσεσμέ. Εἴμαστε τώρα κι ἐμεῖς πρόσφυγες. Τό πατρικό μου ἦταν [illegible]. Ἀσπασία [illegible].» Μόλις εἶδαν αὐτή τή ράτσα πρόσφυγες, δικοί της, ἄλλαξε [illegible] ἡ στάση της ἀπέναντί μας. Μάς πρόσφεραν καθίσματα, νερό, γλυκό τοῦ κουταλιοῦ καί τό ἕνα σπίτι ἔγινε τό ἄλλο. «Εἶναι δικοί μας. Ἀπό τόν Τσεσμέ. [illegible] ἡ κυρά Ρήνη.» Σέ λίγο ἦρθε καί ἡ [illegible] μέ τόν ἄντρα της πού ἡ βράκα του χτυποῦσε δεξιά-ἀριστερά. Ἦταν γείτονες, ἡ κυρά Ρήνη καί ὁ μαστρο-Νικόλας στην ηλικία τῶν γονιῶν τῆς μάννας μου, τά παιδιά της δυό ἀγόρια εἶχαν χαθεῖ στό Σαγγάριο μέ τόν ἑλληνικό στρατό πού τά ἐπιστράτευσε. [illegible] ὁ ἕνας [illegible] τοῦ ἄλλου. [illegible] πού γεμάτο [illegible] στή [illegible] γυναίκας. Μετά [illegible] ὁ λόγος, ἔφυγαν οἱ [illegible] κι ἀρχίσανε οἱ ἐπισκέψεις. «Γυναίκα τοῦ [illegible] τῆς [illegible]!» ἔλεγαν ὅλοι μέ θαυμασμό καί χαϊδεύανε τή μητέρα μου. «Ἐδῶ [illegible] τό σπιτικό καί δέ θά [illegible] νά [illegible] τό γειτονικό τῆς κυρα-Ρήνης.» Σέ κάποιο [illegible] πού [illegible] στό σπίτι μας τό [illegible], πού [illegible] τό καιρό, ἡ μάννα μου εἶχε [illegible] στό [illegible] [illegible], ὁ ὁποῖος [illegible] τοῦ μαστρο-Νικόλα [illegible] στό [illegible]. Σιγά-σιγά [illegible] ἡ μάννα μου κατάφερε νά βάλει τό [illegible] δω τό ἄλλο [illegible] γιά [illegible] ἤ γιά μισθό. Οἱ περισσότερες οἰκογένειες τῶν προσφύγων εἶχαν πρόβλημα δουλειᾶς καί κατοικίας καί ἐπιβίωσης. Οἱ πιό πολλές ζούσανε μέ βοήθειες τῶν συγγενῶν καί κυρίως μέ [illegible] τῶν [illegible] πρόσφυγα...

προσέξαμε ποτέ. Ἀκούγοντας "μεταξική νεολαία" – ΕΟΝ – οἱ νέοι σήμερα συγχέουν τὶς κομματικὲς νεολαῖες ἀπὸ τὴν ΕΠΟΝ καὶ δῶθε. Ὅμως ἡ ΕΟΝ βασικὰ ἦταν μιὰ ὀργάνωση μὲ δύο κύρια χαρακτηριστικά: πρῶτον τὴν ἀγωγὴ καὶ δεύτερον τὶς παρελάσεις μὲ τὸ φασιστικὸ χαιρετισμό. Μὴν ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι τότε ὁ Μουσολίνι καὶ ὁ Χίτλερ ἦταν προσωπικότητες ὄχι μόνο σεβαστὲς ἀλλὰ καὶ ἀποδεκτὲς ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ πολιτῶν. Ἡ Γερμανία ἦταν χώρα συμπαθητική! Αὐτὸ μάλιστα τὸ «ἐθνικοσοσιαλιστικὸ πείραμα» μπροστὰ στὴ ἴδια «μεγαλοφυΐα» γονεία! Καὶ ὅταν ὁ Χίτλερ χτύπησε τὴ χώρα μας ὑπῆρχαν 50% γερμανόφιλοι! Στὸ σχολεῖο σὲ κάθε τάξη δὲν ἤμασταν πάνω ἀπὸ εἴκοσι μαθητές. Ἔτσι οἱ καθηγητές μας εἶχαν τὴν ἄνεση ὄχι μόνο νὰ διδάσκουν σωστὰ ἀλλὰ καὶ νὰ κουβεντιάζουν μαζί μας γενικὰ ποὺ μᾶς βοηθοῦσαν ψυχολογικά: τὸ σχολεῖο δὲν ἦταν μόνο μιὰ ἀγγαρεία ἀλλὰ παρουσίαζε γενικότερο ἐνδιαφέρον. Ἐγὼ τουλάχιστον διάβαζα μὲ ὄρεξη. Κι αὐτὸ ἦταν ὁ γενικὸς κανόνας.

Πῶς γίνονται οἱ φιλίες σ' ἐκείνη τὴν ἡλικία; Σὲ λίγο βρέθηκα μὲ δυὸ φίλους τὸν Τηλέμαχο καὶ τὸ Νίκο. Σιγὰ-σιγὰ γίναμε ἀχώριστοι. Μέσα στὸ σχολεῖο στὰ διαλείμματα, στὰ ἀθλητικὰ παιχνίδια καὶ ὅταν εἴχαμε καιρὸ ἐλεύθερο τὰ Σαββατοκύριακα βγαίναμε βόλτα μαζὶ στὸ [illegible], τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ μετὰ τὸν ὑποχρεωτικὸ ἐκκλησιασμὸ στὸ Σύνταγμα καὶ τὸ βράδυ σὲ ἀτέλειωτους περιπάτους. Σιγὰ-σιγὰ βγήκαμε καὶ στὴ γειτονιὰ συνδεθήκαμε μὲ τὰ παιδιά. Πολλὲς φορὲς τὰ βράδια παίζαμε νυχτερινὸ μὲ τὶς ὧρες, κρυφτούλι μὲ τὴ Βαρβάρα, τὴν κόρη τοῦ Γιατροῦ, ποὺ τελικὰ ἀκούγαμε ὅλοι ἐπειδὴ τὴν προσπαθοῦσαν νὰ τὴ βγάζουμε καμμιὰ τρίχουλα ἀπὸ «ἐκεῖ» καὶ κυρίως ὅταν τρώγαμε τὰ βράδια", κάτω ἀπὸ τὴ λάμπα μὲ τὸ ἀναμμένο φανάρι,

96/

«Σκληρή καρδιά» – «Δυό μαύρα μάτια» «Λαμπαί Γειτονιαί», τά μεγάλα σουξέ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς χιλιάδες φορές πού τά τραγουδοῦσα στή γειτονιά τῆς Πάτρας καί ἀργότερα στό Γυμνάσιο τοῦ Πειραιᾶ, στήν Ἀθήνα. Φτιάξαμε μαθητικό σύλλογο πού τόν λέγαμε μέ σκοπό ὀργανωμένες ἐκδρομές. Εἴχαμε καταστατικό γιά κανονική συμμετοχή, καί συνεισφέραμε. Τετάρτη καί Σάββατο ἀπόγευμα ὅταν εἴχαμε σχολάσει, βγαίναμε ἀπό τό σπίτι καί πηγαίναμε στήν καταπράσινη πλαγιά πού βρίσκονταν στή ρίζα τοῦ βουνοῦ τοῦ Παναχαϊκοῦ. Ἐκεῖ παίζαμε κουβεντιάζαμε κάναμε μουσική. Εἴχαμε ἀπαραίτητα τή φυσαρμόνικα Χόνερ (μέ τό στόμα) καί προσπαθούσαμε νά συγχρονιστοῦμε σάν μιά μικρή ὀρχήστρα. Τά σουξέ μέ τή φυσαρμόνικα ἦταν συναγωνίζονταν ἡ Παλόμα (Μακριά σου θά ζήσω μακριά στή ζεστασιά) καί τό Γειά σου Δημοσθένη. Τό καλοκαίρι μέναμε στήν Ἰτιά, στό θερινό σινεμά ΦΩΛΕΑ πού μᾶς παραχώρησε νά ψάλει ὁ κύριος Πανταζῆς πρόεδρος τοῦ ἐπιμελητηρίου καί ἐμεῖς στό πάτωμα. Ἦταν κινηματογράφος μέ τή θάλασσα ὅπου μπαίναμε τό πρωί καί βγαίναμε τό βράδυ... Ἀκόμα γιά περιπέτεια τό μεγάλο γεγονός τῆς ζωῆς μου. Τή μουσική! Πρῶτον, τό σχολικό βιβλίο μουσικῆς μέ ὅλα τά παραδείγματα γραφῆς, τά πεντάγραμμα... Ὅταν ὁ Δημήτρης Σοστακόβιτς, πού ὅπως γράφεις

Έτσι κι ό,τι μεγάλο της μάννας μου έμαθα από έμπορα ξένος.
ως τα βαθειά της γεράματα έμεινε πιστή στη γη της επαρχείας.
Δεν αφομοιώθηκε ποτέ στη μεγάλη Ελλάδα — όπως την έλεγε
και τα βουνά της Κρήτης οι μοσχάτοι — πολλοί πρόσφυγες —
είχαν μάθει [illegible] την αδυναμία της και τρέχαν στο χωριό
απ' όλα τα μέρη του νησιού. Και κείνη τους έδινε όλα.
Τέλος άδειαζε το σπίτι από ρούχα, μαξιλάρια, χαλιά
επιπλάκια, βαζάκια, [illegible] μαγειρικά. Το ίδιο και στην
Πάτρα. Έστελνε [illegible] μια μεγάλη κασέλα τσάντα
με όλα φαντασμένα. Τρόφιμα, ρούχα, παπούτσια
και τα σφαγμένα κάθε βδομάδα στο συνοικισμό.
Αν και η κοινωνική της θέση, απαιτούσε σχέσεις με
κυρίες του ίδιου επιπέδου εκείνη διάλεγε τη πραγματική
της φιλία από τις πρόσφυγες. Και ήταν αστείο όταν
συνέβαινε να συναντηθούν στο σπίτι του σπιτιού της ο
[illegible] βρέθηκαν να συνέβαινα και ο συνοικισμός
να κατέβαινε. Ο ένας με βράκα κι ο άλλος
με [illegible] κουβεντιάζουν τα τελευταία ερωτικά
μόδας [illegible]. Μάταια ο πατέρας μου [illegible] της έλεγε
και της θύμιζε για την κοινωνική της θέση. Η απάντηση
της μητέρας μου ήταν πάντα αδιάφορη. «Αυτοί είναι
οι φίλοι μου. Αυτοί είναι από τα μέρη μας»
«Κι εγώ τι είμαι;» «Ξενιτεία...» όμως
κι ο πατέρας μου μισοκατάλαβε ξένος κι ας μη το έλεγε. Επίσης
στο Αγρίνιο υπήρχε εφημερίδα αντιβενιζελική και επίσης
και αντικρητική. Η Πάτρα δημοκρατική — λαϊκοί είχε αφήσει
βαθειά ίχνη. Και τώρα με το Μεταξά της κρητικής υποψίας!
Έλεγε ότι στο Αγρίνιο [illegible] αναγκαστήκαμε να κάνουμε διαρκείς
κρητικούς. Αλλά και στα Γιάννενα [illegible] στην Πάτρα, Αίγιο
και Τρίπολη [illegible] οι κρητικοί δικηγόροι υπάλληλοι, τραπεζικοί,
[illegible] αξιωματικοί, του στρατού και της χωροφυλακής [illegible]
[illegible] προσπαθούσαν να έχουν σχέσεις στενές
καθαρτικής πού τις μπορούσαν και στα παιδιά τους. Θυμάμαι
δύο τρία δείγματα για να φανεί πόσο οι στενοί δεσμοί ήταν
ισχυροί και πόσο αφελώς η φιλία στο χαρακτηρίστηκαν

~~Τότε ανακάλυψα [illegible] μας είχε κι ένα βαθύ ιδεολογικό χαρακτήρα. Δεν εννοώ μ' αυτό κομματικό - ακολουθούσαμε [illegible] [illegible] ιδιαίτερα από [illegible] [illegible] [illegible] για [illegible] [illegible] στη κρίση για [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] ιδεολογία ήταν η αγάπη μας για την Ελευθερία. [illegible] Στον Τείχος [illegible] [illegible] μ' [illegible] [illegible] Βενιζέλου. Σήμερα ο Μιχάλης Βενιζέλος [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], είναι Αντιστράτηγος [illegible] του [illegible] [illegible] Στρατού. Να μονάχα οι [illegible] γράμματα από την Κοζάνη~~

(77) Έτσι ήμουν κι εννοείται — όλα εκείνα τα χρόνια — Τεμπέλης [illegible]. Στην επαρχιώτικη, στην αφόρητη και στην κλειστική. [illegible] λίγο [illegible] θα [illegible] και μια Τετάρτη [illegible] από τη [illegible]: το [illegible], ειδικά για κείνη την εποχή ~~[illegible]~~ και κείνη την ηλικία μου! Η [illegible] μου [illegible] από τη Δευτέρα του Γυμνασίου, δηλαδή 13 χρονώ. [illegible] [illegible]. Όσο γράμματα [illegible] [illegible]. Και [illegible] θα παρουσίαζα ~~[illegible]~~ ένα αστείο [illegible] για να γελάσουν οι [illegible] μου ή να με κυττάξουν [illegible] και [illegible] από την [illegible].

Όπως σ' εκείνα τα χρόνια, στη Πάτρα, ίσως ήταν η [illegible] μου από την [illegible], όπως η θέση του πατέρα μου στο [illegible] να γίνει [illegible] από όλα τα. Ίσως η ηλικία και η [illegible] που [illegible] και το Γυμνάσιο [illegible], [illegible] [illegible] αυτά τα δύο χρόνια της Πάτρας θα τα χαρακτηρίζω στο χρόνο [illegible]. Έλειπαν [illegible] και [illegible] στη [illegible] Σχολή. Δηλαδή το Γυμνάσιο [illegible] με τη [illegible] τάξη. Τα κτίρια καινούργια τότε βρίσκονταν δυο βήματα από το σπίτι μας. Εκτός από τη [illegible] και [illegible] [illegible] διέθετε και γυμναστικούς χώρους [illegible] [illegible] για κείνη την εποχή. Ο Γυμνασιάρχης κύριος Παναγόπουλος ήταν από τη πιο σημαντική καθηγητής. Εκτός από γυμναστική ασχολούμασταν καθημερινά με τον ~~[illegible]~~ κλασσικό αθλητισμό, το βόλεϊ και το μπάσκετ. Στη Δευτέρα Γυμνασίου όταν όλοι οι μαθητές [illegible] υποχρεωτικά στην [illegible] κάθε ~~[illegible]~~ Τετάρτη ντυμένοι με τη στολή της μεταξικής νεολαίας κάναμε ένα άλλο είδος γυμναστικής: σχηματισμούς [illegible], πάντα με τον κύριο Παναγόπουλο, που ~~[illegible]~~ [illegible] είχαμε ~~[illegible]~~ [illegible] κι εκεί βαθμούχο, και νομίζω ότι αυτό ήταν ~~[illegible]~~ όλο κι όλο το μάθημα της "Εθνικής Αγωγής" όπως το χαρακτήριζαν. Ίσως να υπήρχε και ~~[illegible]~~ κάποια σημεία όπως όταν τα [illegible] μου [illegible] [illegible] [illegible]

ή μητέρα του τον σπρώχνει όταν ήταν 9 χρονώ
να μάθει ~~[illegible]~~ πιάνο και στα ~~[illegible]~~ δώδεκα
ήταν μαθητής του ~~[illegible]~~ Γκραγκονιάν στο Ωδείο
Εθν. Β [illegible], επίδοξος συνθέτης, έβγαζε μαζί
άσπρα φτερά στο μυαλό του τυπικής κότας!
Ωραία ήταν η σχολική Χορωδία υπό του κυρίου
Παπαβασιλείου, καθηγητή της μουσικής. Από την
πρώτη μέρα δήλωσα συμμετοχή. Τι καθόταν
στη σειρά Β [illegible]. ~~[illegible]~~ Τραγουδούσαμε σε
τετραφωνία! Κάθε φορά όλα τα Γυμνάσια
συγκεντρωνόντουσαν στους Λαμπάρας για την Προσευχή.
Εκτός αυτού η προσευχή ήταν σύνθεση του
Πόλτερ Χάιντ. "Εσ στην γλώσσα και θεϊ-
κή φύση [illegible] — όμως [illegible] καρδιά και
ναι [illegible] [illegible] — κι εγώ το
λέγω σ' όλα: 'Πατέρα είμαι [illegible]
σε [illegible] και [illegible]"... γι' αυτές
τις δύο μουσικές φράσεις η μέρα για μένα
το σχολείο [illegible] όμορφα. Θυμάμαι σε
~~[illegible]~~ κάπου-κάπου [illegible] κάποιον [illegible]
καθηγητή για να [illegible] αυτής της φράσης.
Φαίνεται ότι τραγουδούσα ~~[illegible]~~ συγκινητικά, είχα
γλυκιά σπάνια φωνή πού σιγά-σιγά [illegible]
[illegible] και μετά χάθηκε... Το τρίτο γεγονός
ήταν η αγορά του πρώτου βιολιού. Ο
κ. Παπαβασιλείου να [illegible]
κανένα ~~[illegible]~~ βιολί για [illegible] [illegible]. Το γεγονός

98/ παίσσι

20

Είναι ότι επειδή της γενιάς μου ότι έχω ταυτόχρονα.
Και τέλος, στην κορύφωση αυτή μουσικά θεάματα
στην εποχή γνώρισα το ωραίο Πατρινό
του Τάσου Βιτσιού, φυσικά και όπως τότε
ιππότη αρχικά και τα θεωρητικά με τον κ.
Σινούρη. Δίκαια λοιπόν νομίζω ότι θεωρώ την
Πάτρα σαν την αρχή της μεγάλης στροφής ~~[illegible]~~
στη ζωή μου γιατί από κεί και πέρα θα έμενα
μόνο στην επιλογή μου για τη μουσική. Μετά
το 1960 ~~[illegible]~~ έδωσαν ~~[illegible]~~ μεγάλες συναυλίες
σε πολλές χώρες με πολύ μεγάλη επιτυχία.
Στο 1964 στο Δημοτικό Θέατρο, πρωτοπαρουσίασα
και τον Μάρκο Φαρανσίδη. Όπως ~~[illegible]~~ μετά
την ~~[illegible]~~ επιτυχία στη Χαλκίδα ή Πάτρα — δηλαδή
το κοινό που ήρθε στη μεγάλη συναυλία —
έδειξε ότι δεν έχει αλλάξει η αγάπη του. Από
την πρώτη αρχή, το 1972, όταν έδωσα
το CANTO GENERAL με ~~[illegible]~~ της μεγάλης
επιτυχίας και γέμισαν χαρά το "Καραϊ-
σκάκη", το "Παναθηναϊκό" και το "Καυτανζό-
γλειο", οι Πατρινοί συμπλήρωσαν τη συναυλία.
Κι από τότε πήγα από το κακό στο χειρότερο
στις καλλιτεχνικές σχέσεις μου με τη
ώσπου όταν αποφάσισα να δώσω πάλι μια
συναυλία, έπεσαν όπως οι θεοί στη Πάτρα να μεταδώ-
σουν γιατί με βρήκαν σε ένα δρόμο ~~[illegible]~~
— τη μουσική — που κατά τη γνώμη τους όχι
μόνο δεν λειτουργούσε αλλά και κακοποίησα.
~~Είναι ... ότι η Πάτρα όπως είναι και θα~~
~~είναι μια ... ...~~

Και οι θεοί της Πάτρας σήμερα δεν αστειεύονται. Κυβερναί-
να! Για μένα ειλικρινά ~~[illegible]~~ το κακό άρχισε από το
Μάη του 1967 όταν απαγορεύτηκε δια νόμου η Μουσική
μου. Και μαζί τότε κάποιοι λαϊκοί θεοί με τιμωρούσαν
για τα φρικτά μου εγκλήματα..! Τίποτα όμως, απ' όλα
αυτά δεν θα μπορέσει ποτέ να αμαυρώσει μέσα μου
εκείνα τα χρόνια όπου έζησα εδώ και στη πρώτη
μου συνοικία, στις Ιτιές, ~~[illegible]~~ όπου βρήκα ένα συμφοιτητή μου στο Ωδείο
τροχιακό. Επειδή όμως (και μετά τραγουδιστή μου)
απ' μισθό μου και με τις εισπράξεις αγόρασα τέσσερις
γκαζοστιανικές, ξύλινα ~~[illegible]~~ καρέκλες και σχοινιά και κατασκεύασα μιά
θαυμάσια σχεδία. Έπειτα και ένα σεντόνι για πανί
και φανταζόμουν στο καράβι του Πασπαϊκού
στα αρχιπελάγη ... μαζί με την ερημιά
μαζί με τη Μουσική, τη θαλασσινή! ~~Εκτός~~
~~από τα μουσικά κομμάτια~~ Τα χαμένα τραγούδια, τα
γυναίκεια, ήταν δύο ειδών: εξαιρετικά ανθεκτικά, ιδιαίτερα, του
Καζαντζίδη με δηλωτικό ύφος και φωνή, βαρειά
του κλασσικού. Μπετόβεν, Μότσαρτ, Χάϊντν, Βέρντι,
κλπ. Έτσι ορχηστροποιούσα από αρχής ~~[illegible]~~ μου γνωριμία
με τη μεγάλη μουσική τέχνη. Επίσης στη μουσική βιβλιοθήκη
της ~~[illegible]~~ γυναικολόγισσας Χόνεγκερ υπήρχαν μερικοί,
κλασσικοί για δύο ή τρεις φωνές. ~~[illegible]~~ Μπράμς εύκολος
— από τότε χαρείχονταν στη μνήμη μου — μου έκανε
το τραγούδι του Μπετόβεν "Είναι νύχτα οι αρχαγγέλοι
κάθε ... που πονεί", από όπως Λαϊκό αργότερα
ήταν λαϊκοί του δεύτερου μέρους της Αππασιονάτας
και το Νανούρισμα του Μότσαρτ. Τότε επίσης γνώρι-
σα μεγάλη αθάνατη μελωδία που με συγκινούσαν
όπως η Σερενάτα του Σούμπερτ, ~~[illegible]~~ και του
Παραμύθια του Χόφμαν - όμως συμφωνικό έργο δεν
έγραψα να ακούσω παρά από 1942, πέντε χρόνια

Και μετά από ... είκοσι για τα εγκλήματά μου ... να ... τραγουδήσω ...

ολόκληρη αργότερα και μάλιστα στον κινηματογράφο: Σε γερμανική ταινία με τίτλο "Η ΕΝΝΑΤΗ ΤΟΥ ΜΠΕΤΟΒΕΝ". Έχουν διασωθεί από τότε δύο τετράδια μουσικής. Οι πρώτες μου απόπειρες να γράψω μουσική. Γιατί τόσο νωρίς; Τι με παρακίνησε; Όχι μόνο η ανάγκη να προσεγγίσω περισσότερο τη μαγεία της ορχήστρας από φυσαρμόνικες. Υπήρχε, το θυμάμαι ακόμα, κάτι πιο βαθύ. Μια ανάγκη και μια απόλαυση που δεν μπορούσα να εξηγήσω. Γράφω κι εγώ τις δικές μου νότες για να βγουν οι δικοί μου ήχοι. Δημιουργώ από το τίποτα ένα μικρό κόσμο από ήχους. Από μια συναρπαγή. Είχα γράψει, τότε, και ένα δικό μου [illegible] για βιολί το οποίο έπαιζα την ώρα που περνούσε από το σπίτι το κορίτσι της συνοικίας που είχα ερωτευθεί και που ήθελα πάρα πολύ να το ακούσει. [illegible] αυτό. Περπατούσε [illegible] στο πεζοδρόμιο και [illegible] που έβγαινα έξω με το [illegible]. Και φυσικά και φυσικά κάθε μέρα. Ήταν [illegible] ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο της είπα ότι την αγαπούσα γιατί δεν τόλμησα ποτέ όχι μόνο να της μιλήσω αλλά ούτε καν να την δω από μακριά στα μάτια... Έχω μπροστά μου το πρώτο μουσικό τετράδιο με ημερομηνία 1937. Στην αρχή αντιγραφή ασκήσεων σολφέζ. Του ίδιου έτους. Μετά ένα βυζαντινό κείμενο «Της μεγίστης φωστήρος της τρισηλίου Θεότητος...», που δείχνει ότι κάπου, στο σχολείο ή στην εκκλησία γνώρισα βυζαντινούς τροπαρίους και μετά σε μια σελίδα με κεφαλαία γράμματα: «ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΣΜΑΤΩΝ κατασκευασθέντων υπό Μιχ. Γ. Θεοδωράκη». Και αρχίζουμε με την "Νο 1 ROMANCE B" για HARMONIKA. Μετά "Νο 1 ROMANCE A" με υπογραφή στα γαλλικά Michel Theodorakis. Ακολουθούν οι στίχοι ~~[illegible]~~ ενός σατιρικού τραγουδιού που έγραψα για τον

101 101 ~~25~~

Καθηγητή στο γυμνάσιο_ Μετά ~~[illegible]~~ τη σεζόν έχω κοπεί με το γυαλί.. ~~Θ~~ Ήταν ένα χρόνο στα 1938 συγκεντρώνω τα λόγια μου τραγούδια και τα γράφω σε ένα μικρό τετράδιο μουσικής ~~[illegible]~~ Τραγούδια « ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ». Ιδού οι τίτλοι :
« Προσευχή » "Η Πατρίδα" "Τ' αμπέλι μου" (~~[illegible]~~ Παλαμά Γ. Δροσίνη) Προσευχή 2" (Μαστρώνη). Μετέπειτα ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΖΩΗΝ»: "Το Καραβάκι" "Λευτεριά" "Τα Μαύρα Κυπαρίσσια" (Κ. Παλαμάς) "Το ρόδο" (~~Θ~~ Βαλαωρίτης) "Η Δάφνη και τ' αηδόνι" (Βαλαωρίτης) « Δεν είναι μονάχα τ' αηδόνια" (Κ Παλαμάς) « Δεν σε ξεχνώ" (Τετράγωνο) "Το θάμα" Και στο λόγο με ενσωματωμένη μουσική (σημειωμένο) το βυζαντινό μέλος " Σπίτι μου στη συνοικία ήρεμο το Κεφάλαιο"
Την πρώτη "Προσευχή" (δεν είναι σημειωμένο το όνομα του ποιητή) που ξεκινούσε με τους στίχους "Με την μπλε σκοτεινή ουρανό με Χαρούμενο ξυπνώ και στέλνω προσευχούλα ψηλά στον ουρανό.." την τραγουδούσαμε κάθε βράδυ οι παρέες του Γιάννη, που καθόταν, όλη η οικογένεια μαζί σε δίφωνο μετά τρίφωνο και τέλος τετραφωνία. Ενώ τέλος όταν δύο αδερφές μου, οι Βλάχμαν ~~[illegible]~~ μένανε στο σπίτι, της σπιτικής μας την αρχή-αρχή της κατοχής ~~[illegible]~~ μας ακούσανε ~~[illegible]~~ και της ψάλανε ~~[illegible]~~ οικογένεια ~~[illegible]~~ και παρακολουθούσαν σε βραδινή μας προσευχή! Στο τέλος της πάνω το δείπνο βγάζαν τη φωτογραφία με την φωνή τους και με τις δείχναν. Ήταν αυτό το Μακεδονίου και μια μέρα μας είπαν ότι φεύγουν για το ανατολικό μέτωπο... Σημειώνω σε μουσική αυτού που το δείχνει ότι το πρώτο μου τραγούδι:

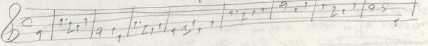

=

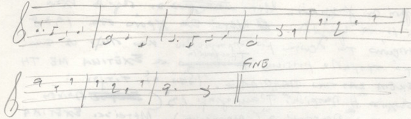

(84) Φυσικά στὴ πρώτη-πρώτη γραφή ὑπάρχουν δυσκολίες ἀπό μέρους μου γιὰ τὴ σωστή ὀρθογραφική ~~[illegible]~~ διατύπωση - ~~[illegible]~~ Μόλις εἶχα ἀρχίσει σολφέζ στὸ ωδεῖο καὶ στο γυμνάσιο καὶ στο βιολί, ὅπως εἶναι γνωστό τὰ πρῶτα μαθήματα εἶναι σχηματικά καὶ βαρετά καὶ δεν ἔχουν νά κάνουν καθόλου μ' αὐτό πού θὰ ὀνομάζαμε μουσική. Ἴσως γι' αὐτό δεν ἔχω στη συνείδησή ὅτι ἄρχισα [illegible], γιατί βιαζόμουν νά "κάνω μουσική" καὶ δεν εἶχα τὴν ὑπομονή νά ἀφοσιώνομαι καθημερινά στις απαραίτητες ~~[illegible]~~ πληκτικές τεχνικές ασκήσεις. Μόλις ἔπιανα τὸ βιολί ξεσπαθώνοντας καὶ μελετώντας ὅμως μὲ τὸν ἦχο του μουσικές ἰδέες γέμιζαν τὸ μυαλό μου κι ἄρχιζα νά αὐτοσχεδιάζω τὸ ἴδιο ἀρχίζοντας καὶ μὲ τὸ πιάνο. Φυσικά, τὴν ἐποχή ἐκείνη δεν εἶχε καν περάσει ἀπό τὸ μυαλό μου ὅτι κάποτε θά γράφω μουσική σαν ἐπάγγελμα. Ἀγνοοῦσα δεν ἤξερα καν ὅτι ὑπάρχει ~~[illegible]~~ τέτοιο ἐπάγγελμα. Ἀκόμα καὶ τέτοια ἀσχολία. Ἐπειδή τὰ μεσημέρια καὶ τὰ βράδυα μετά τὸ φαγητό συνηθίζαμε σιγά-σιγά νά τραγουδάμε στὸ τραπέζι, εἴτε ἤμασταν μόνοι, εἴτε εἴχαμε ~~[illegible]~~ ξένους, ἄρχισα νά παρουσιάζω ἕνα-ἕνα τὰ δικά μου τραγούδια πού οἱ γονεῖς μου τὰ δέχονταν χωρίς σχόλια. Ἴσως ~~[illegible]~~ καὶ ἴδιοι νά τὸ ἀπωθούσαν αὐτό τὸ ~~[illegible]~~ γεγονός. Σε μένα ὅμως παρουσίαζε [illegible] ὅτι νά εἶναι ἐντελῶς φυσιολογικό κάθε παιδί κάθε ~~[illegible]~~ οἰκογένειας νά προσφέρει μετά τὸ φαγητό ἕνα καινούργιο τραγούδι.

ΠΥΡΓΟΣ

Τό καλοκαίρι του 1939 ὁ πατέρας μου πῆρε ~~[illegible]~~ μετάθεση γιὰ τὸν Πύργο τῆς Ἠλείας. Μετάθεση δυσμενής οπωσδήποτε καὶ ἀπό ἄποψη σημασίας του διοικητικοῦ πόστου ἀλλά καὶ κυρίως στὴν οἰκονομική. Φαίνεται ὅτι ~~ὁ πατέρας μου~~ παρ' ὅλη τὴν ἀφοσίωσή του στα ἐπαγγελματικά του καθήκοντα τὰ ὁποία ἀγνοοῦσε

ξεγελασμένα
τά ~~αναμμένα~~ με τρόπο άχαρο ~~καί ...~~ καί στήν
~~...~~ αίσθηση πού ένιωθε στήν αριστοκρατία γύρω στή
καταστροφή τής οικογένειας από τό πολιτικό λάθος τοῦ
παππού μου, δέν κατόρθωσε τελικά νά αφομοιώσει
τή(ν) αίσθηση φυγής στή Δικτατορία γιά τήν οποία
ή παρουσία ενός γνωστού βενιζελικού – κρητικού σ' ένα
τόσο σημαντικό πόστο, όπως στή Πάτρα, προκαλούσε
αρνητικά τά αισθήματα τῶν εθνικοφρόνων. Ή Νομαρχία
Πάτρας ήταν δεύτερης κατηγορίας. Καί έτσι όλα συνη-
γορούσαν ~~...~~ στό υποβιβασμό: Τό σπίτι πού θά μέναμε,
τό έπιπλο τοῦ φαγητοῦ, ~~...~~ ό ρουχισμός, ~~...~~
ή Πασχάλαινα δηλαδή τό ~~...~~ ζαχαροπλαστείο καί
οί βεγγέρες στό σπίτι μας.. Τό χειρότερο γιά μένα ήταν
ότι καί ή μετάθεση αυτή έγινε καλοκαίρι, δηλαδή
εποχή πού δέν υπάρχουν σχολεία όπου ~~...~~ συνάπτεις
νέες γνωριμίες. Καί έτσι ~~...~~ έζησα
όλο ~~...~~ ένα καί δεκαπέντε καί βάρος ...
καλοκαίρι – δηλαδή αυτό καί πόσο – βρήκαμε ένα
βράδυ τό Επαρχείο ~~...~~ στό κεντρικό πλατεία νά
συναντήσω ~~...~~ μέ τή μητέρα μου ... τούς συμπολί-
τες πού έμεναν άγνωστοι μπροστά στό φαινόμενο! Αμέσως
λαβώθηκα στά παιδιά πού έπαιζαν στή παρυφή
τής πλατείας ότι είμαι από τή Πάτρα. Πράγμα
πού σήμαινε γιά κάθε συνηγορία πού ... τόν
εαυτό του ότι είναι κάτι χειρότερο από ...
καί ... σύγχρονος. Τό σπίτι πού νοικιά-
σαμε ήταν ακριβώς κάτω από τή πλατεία. Έτσι
τό άλλο πρωί, όταν ξεκίνησα τό απόγευμα ~~...~~
γιά μιά πρώτη γνωριμία στή πόλη άκουσα
... ενθουσιαστικό θόρυβο: Όλα τά παιδιά
τής συνοικίας καθισμένα στά ~~...~~ σκαλιά τής
πλατείας χτυπούσαν ντενεκέδες καί μού πετούσαν
... συγχρόνως μέ ...
... τό σύνθημα «Έξω Πατρινέ»

~~[illegible]~~ Έστρεψα τό βλέμμα μου ~~[illegible]~~ πρός τό
πολυγωνικό τό Σοφού όπου υπήρχαν (μερικοί) μεγάλοι
εμπλεκόμενοι σε κάποια περιπέτεια — προσωπικά
από μέρους των. Όπως με φρίκη διαπίστωσα ότι
~~[illegible]~~ βρισκόμουν αυτομάτως φωτογραφημένος τό προφορικό
και επομένως ως «πασρινός», δεν μπορούσα να έχω
θέση στα ιερά χώματα του σπιτιού. Τι να κάνω;
Γύρισα μόνος στο σπίτι μου κλείστηκα στο κρεβα-
τάκι μου και δεν ξαναβγήκα παρά για να πάω, με
στη συνοδεία του πατέρα μου, στο Γυμνάσιο. Δηλαδή
γύρω στα μέσα του Σεπτέμβρη. Τό ~~[illegible]~~ διαμέρισμά
μας, κι αυτό στο πρώτο όροφο μιας μονοκατοικίας,
χωρίζονταν σε δύο μέρη από έναν στενό διάδρομο; Δεξιά
τό σαλόνι, η κρεβατοκάμαρα των γονιών και η
κουζίνα με την τραπεζαρία (αυτά τότε πηγαίνανε
μαζί!). Αριστερά η τραπεζαρία, ~~[illegible]~~ και
τό υπνοδωμάτιο τό δικό μου, μαζί του [illegible]
μου και, τέλος, της υπηρεσίας (η δούλα είχε
καταργήσει και τον τίτλο «υπηρεσία»). Στο δω-
μάτιό μου, γωνιακό, είχα δύο παράθυρα με θέα
νοτιοανατολική. Απέναντί μου, η ~~[illegible]~~ ωραία
Τιτίκα και ο ~~[illegible]~~ εύπορος «κομμουνιστής», νομίζω
ότι τον έλεγαν Παπακωνσταντίνου. Ίσως τό «κομμουνιστής»
να σχετιζόταν με τό γεγονός ότι συχνά ~~[illegible]~~ από τον
αέρα του ~~[illegible]~~ ακουγόταν ~~[illegible]~~ ένα
περίφημο τραγούδι «Ο θεριστής του Βόλγα»
που τό έλεγαν χορωδιακά με συνοδεία κιθάρας.
~~Αλλά~~ Στο δωμάτιο εκτός από τό κρεβάτι είχα
και τό τραπέζι, που χρησιμοποιούσα για γραφείο
και που συνήθως ήταν γεμάτο με γραμματόσημα
~~[illegible]~~ υπήρχαν από τις κασετίνες και, από ότι ~~[illegible]~~ υπερβολική
[illegible]. Πολλές φορές η υπόλοιπη οικογένεια πήγαινε
με τό τραμ τραμβάι του «Κυρ-Σούρτη» στο Κατσίκι
για μπάνιο. Εγώ δεν τους ακολουθούσα. Μόνος στο σπίτι
~~[illegible]~~ μετέτρεπα τό [illegible] να ζω τον κόσμο

από μακριά και το βράδυ ~~…~~ ξάπλωνα
~~…~~ για να μπει στην κάμαρή μου ~~…~~ το απόβραδο
εκεί που ξύπναν. Συχνά οι κουνουπιέρες σταματούσαν
κάτω από το μπαλκόνι μας. Στο παραθυρένιο δωμάτιο
η Ανδριανή, δεκαπέντε περίπου χρονών, δεν τους
μπορούσε ν' ανοίξει από τα παραθυρόφυλλα
ήταν όμορφη. Μελαχρινή με ροδοκόκκινα ~~…~~
μάγουλα, ρόδινο δέρμα και βαθιά μαύρα μάτια.
Κάποιο βράδυ όταν οι άλλοι είχαν κοιμηθεί, ήρθε
στο δωμάτιό μου πήγε ~~…~~ μπροστά στο ανοιχτό παρά-
θυρο κι άρχισε να χτενίζει τα ~~…~~ μακριά μαύρα μαλ-
λιά της. Εγώ ξαπλωμένος την παρακολουθούσα με μάτια
γουρλωμένα. Η ανάσα μου γινότανε όλο και πιο γρήγορη
και το δέρμα μου παρόμοιο από ένα καυτό συναίσθη-
μα που με κυρίευε για πρώτη φορά: τον πόθο. Όμως
πίστευα επειδή οι σπαγοί ότι δεν άφηνε να κάνω ού-
~~…~~ παραμικρή κίνηση, όλο γνώριζα και τι ~~…~~
να κάνω. Και προ πάντων [πίστευα ότι] δεν θα έπρεπε να καταλάβει
η Ανδριανή τι μου συμβαίνει. Αυτή είναι αθώα ...
Εγώ δαιμονίζομαι κι αυτό είναι ντροπή. Έπρεπε να το
κρύψω με κάθε θυσία. Έκανα πως κοιμόμουν
ενώ όχι μόνο τα μάτια μου αλλά όλες μου οι αισθήσεις
όλο μου το δέρμα είχαν ξυπνήσει ~~…~~ για να αγγίσουν
τα χυτά μαλλιά και ν' αγκαλιάσουν το [λεπτό] σώμα που
φαινότανε καθαρά μέσα από το διάφανο νυχτικό
της. Η Ανδριανή με βοηθούσε όπως οι κατά-
σταση γιατί δεν μου έδειχνε σημασία. Έκανε πως
δεν με βλέπει. Θα πίστευε ότι κοιμόμουν. Και
ίσως σκέπτονταν στο παράθυρο ώσπου κάποια ώρα
~~…~~ εξαφανίζονταν [του δέρματος] ~~…~~ όπως ~~…~~ ...
~~…~~. Μετά τον καιρό, μια νύχτα, έκανε
πως με είδε — Δεν κοιμάσαι; — με ρώτησε
και ήρθε και κάθισε στην άκρη του κρεβατιού.
Ασφαλώς θα έβλεπε την ταραχή μου. Το
τρεμούλιασμα του κορμιού μου. Μ' αγκάλιασε

μαγαζί αντιλαίσθητα, σαν από μαγεία, αυτή
εδώ και αυτή έκλεισε, και αργότερα ~~[illegible]~~ συγκινούσαν
για να φύγει. Η Αγγελική, παρηγορούσε και από
το δωμάτιο του Γιάννη, που τότε ήταν εφτά
χρονών. Όπως μου έλεγε αργότερα ο αδελφός μου
μ' αυτό ήταν μια ξεκάθαρη. Τον έβγαζε ~~[illegible]~~
και τον χάιδευε. Κάποτε βάζοντας ~~[illegible]~~ [illegible]
στο σχέδιο του. ~~[illegible]~~ Αφού τα έκανε όλα αυτά
~~[illegible]~~ και μετά πια σιωπηλά από την [illegible]
ση [illegible] κοιμόμαστε κανονικά, η
ωραία Αγγελική πήγαινε στο χαρτί της [illegible]
[illegible] από τα κουζίνα [illegible] ~~[illegible]~~
μια [illegible] από εκείνα ~~[illegible]~~ [illegible]
που [illegible] και από [illegible] κατ' ευθείαν στο
στόμα [illegible] [illegible] [illegible]. Μα άλλα [illegible]
το [illegible] από κάθε [illegible], φυσικά αργότερα
το χειμώνα, όταν και είχα κάνει τη γνωριμία
του και έπαιζα στη γειτονιά, περασούσα το
[illegible] για να [illegible] να βρω την Αγγελική.
Είχαν γίνει οι [illegible] μου οι νυχτερινές
της [illegible] κι αυτό μου [illegible] [illegible] [illegible]
από [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]. [illegible] [illegible]
η [illegible], η [illegible], η [illegible] μου από
[illegible]. Η μάνα μου θα έλεγε στη γωνι-
νια ή [illegible], ο Γιάννης στο δρόμο με [illegible]
[illegible]. ~~Και~~ η Αγγελική να [illegible],
να ~~καμουκλώνει~~ ή να χαμογελά. Της έλεγα
"[illegible] μου [illegible] [illegible] [illegible]" και [illegible] [illegible]
που [illegible] για την κουζίνα [illegible]
[illegible] στη [illegible]. Εκείνη ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] να [illegible]. Την [illegible] [illegible]

στό πείσμα, ~~τῆ~~ τῆ ~~σα~~ σηκώνω τή φούστα,
τῆς ἔσκιζα τό φερμουάρ καί ὅσο ~~α~~ ἐκείνη
ξεφώνιζε τόσο μούγκριζα περισσότερο βίαια-
τή χτυπούσα μέ ὅλη μου τή δύναμη κι αὐτή
μοῦ ἀνταπέδιδε τά χτυπήματα. Τή
τράβηξα στό κρεβάτι κι αὐτή ἔμπηγε τά
νύχια της στά μάγουλά μου. ~~[illegible]~~ Κυλιόμασταν
στό πάτωμα σάν ἄγρια ζῶα. Κάτω ἀπό
τό τραπέζι, τό κρεβάτι της [illegible].
Σπάγαμε τά ἔπιπλα. Τό σπίτι σειόταν
ἀπό τήν πάλη. Εἴχαμε γεμίσει αἵματα.
Ἀκόμα δέν ἔχω ξεκαθαρίσει ἄν ~~[illegible]~~
ὅλο αὐτό ἦταν ἐρωτικό παιχνίδι ἤ
μιά ἀληθινή βίαιη συμπλοκή πού μέσα της
ὑπῆρχε καί τό ἐρωτικό παιχνίδι. Θυμάμαι
μόνο πώς μιά μέρα πού [illegible] [illegible]
[illegible] καί μέ εἶδε [illegible] αὐτή
νά πετάξει νά φύγει [illegible] ἥσυχα ἥσυχα
τά κουρέλια της καί ξάπλωσε ἀνάσκελα στό
κρεβάτι μέ τό ρόδινο λινό της τραβηγμένο.
[illegible] ἦταν ὑποχωρητική. Ἐγώ ὅμως τάχα
[illegible] χαρά. Ἦταν μιά νέα κατάσταση
πού τήν ~~[illegible]~~ καταλάβαινα ἀλλά δέν μποροῦσα νά τήν
ἀντιμετωπίσω. ~~Ἐξάλλου ἡ νέα ἀντιπαράθεση~~
~~καί ~~[illegible]~~ [illegible] στή [illegible] Ἀνδρεάδη μέ~~
~~ἀπογοήτευσε. [illegible] Ἦταν [illegible] γελοία.~~
~~Κι αὐτό μοῦ ἔφερε ἀηδία. Κάθισα [illegible] στό~~
~~κρεβάτι κι ἄρχισα νά [illegible] χαϊδεύω [illegible]~~
~~καί [illegible] ἡ [illegible] μου~~

Προτιμούσα στὴ σχέση Ανδριανή στὴ ἀτίθαση, κι αυτοί εδώ μου φαίνονταν [illegible] σαν ένα [illegible] που το λένε τι πρέπει να κάνεις κι αυτό υπακούς, δουλεύεις. Επιπόθησα κι έφυγα κι από τότε το λάθος που είχα μέσα μου μες και [illegible] όπως το νερό από ένα κουβά. Αλλιώτικα το μόνο καταφέρανε ο πατέρας και τ' αδέρφια της. Η Ανδριανή τους είχε μιλήσει για τη βραδιά της επίσκεψης κι αυτοί ήρθαν με πρόγραμμα να την παντρέψουν με τον «κληρονόμο». Όμως αυτός ήταν γόνος εύπορης οικογένειας και κανένα τρόπο δεν ήθελε για νύφη μια χωριάτα και μάλιστα υπηρέτρια. – Είχε δίκιο όπου έλεγε και παίζει η μετοικεσία στη εύπορη δίψα της; Γιατί πάνω από όλα γενναιότητες υποστήριξαν ότι είχαν ολοκληρωμένη σχέση με την Ανδριανή. Ήταν μάλιστα τη τελευταία ο πατέρας μου δέχονταν σε μια οργή στη δίκη και το μοιραίο χτύπημα από την υπεράσπιση του κατηγορούμενου «Αλλιώτικα [illegible] από πολλούς έρωτες της σημαδεμένη και ο γιος σου μάρτυρας. Δηλαδή εγώ... Για να πω θα έλεγα ναι. Όμως μια ολοκληρωμένη σχέση; Όταν η Ανδριανή δεν χτενίζονταν μπροστά στο καθρέφτη ή όταν δεν συμμετείχε σε κανένα τις κουβέντες και ξεφαντωτικές μας συγκρούσεις ήταν η Μούσα και το [illegible] μου. Μέσα σε κείνα στο αντάξεων- τη μοναχικά παίζοντα από τη Μουσική και από τα βράδια μου όπως ο ναυαγός από τα μαλλιά του.

~~Εγώ~~ Έγραφα, έπαιζα καί τραγουδούσα συνεχώς. Αναπαρήγαγα πολλά τραγούδια. Καί αφού απ' όλα τής μουσικής κλίμακος. Τίς δίεσες καί τίς υφέσεις. ~~Τε~~ Τελειοποίησα τή μουσική γραφή. ~~Ιδ~~ Ιδιαίτερα τή ρυθμική. ~~Α~~ Άρχισα νά γράφω γιά σόλο βιολί. Συνέχισα τά τραγούδια μέ ποίηση από ξένους στή βιβλιοθήκη μας καί στά σχολικά βιβλία. Καί συνέθεσα καί τό πρώτο μου ταγκό όπως αυτό το «Φύγε δίχως νά μού ~~σκορπάς~~ ματώνεις τή ζωή μου καρδιά...» πού είχε γίνει σέ μεγάλο ~~οικογενειακό~~ σουξέ στήν εποχή της οικογενειακώς — ψυχικώς μέ ~~συγκεντρώσεις~~ συναυλίες — Δώ έπαιζα όμως μόνο γιά τό Ανδριανή. Είχα αναπαραγάγει καί τό Τιτίνα πού είχε περάσει βαθμίδα, ίσως καί πράσινα μάτια. Πού νά δείς όσα καθαρά; Τό περιβάλλον της ακόμα καί πιό χαμηλά σάν δικό μου ήταν σ' απόσταση τριακοσίων μέτρων. Καθόντουσαν κοντά μέ τίς ώρες. Τήν είχα ερωτευτεί όπως στό σχολείο κοπέλα στής Πλαίτρας καί τή έπαιζα μέ πάθος στής νέες μου συνθέσεις, ίσως από τίς ωραιότερες μελωδίες μου εκείνης τής εποχής — καί είναι τό ΡΗΜΑΓΜΕΝΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ σέ ποίηση ~~[illegible]~~ Γεωργίου Δροσίνη.

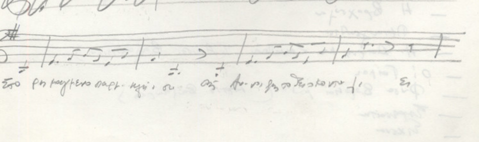

No 32

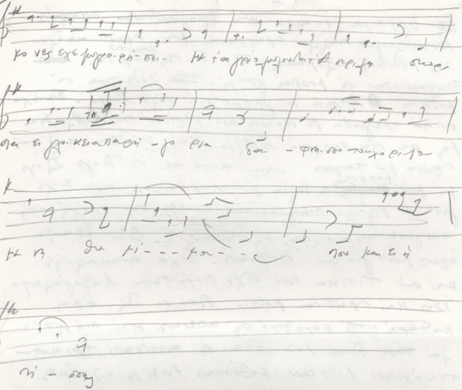

Έχω μπροστά μου ένα μεγάλο μουσικό τετράδιο με [illegible] ετικέτα με το κοκκινόμαυρο πλαίσιο. Έχω γράψει με κεφαλαία: «Μουσικαί συνθέσεις Μ.Γ. Θεοδωράκη Μαθητού Γ΄ Τάξεως Γυμνασίου». Επάνω αριστερά και κάτω από τον τίτλο «ΜΟΝΟΦΩΝΑ» υπάρχουν τα εξής τραγούδια:

— Η Αγρυπνία - σε ποίηση Αριστ. Βαλαωρίτη
— Η Βροχούλα
— Πεταχτούλα
— Η Δάφνη και τ' αηδόνι (Αριστ. Βαλαωρίτη)
— Οι Γέροι
— Φύσα Βοριά μου (Αριστ. Βαλαωρίτη)
— Εσπερινός
— Εικόνα

– Ταμπογραφίζ μας (Γ. Δροσίνης)
– Εσπερινός (Γ. Δροσίνης) από ανθολογία του σχολείου
– Εμένα (fox trot) σε λόγια δικά μου

Αξιόλογο θεωρώ το άσμα, στο "Αγριολούλουδο", που είναι σε ρυθμό καλαματιανό και έχει ενδιαφέρουσα μουσική φράση:

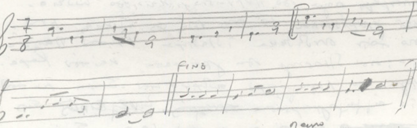

Καθώς και το "Φύσα βοριά μου" ~~από~~ πάνω στο οποίο αργότερα ο Λογγίνος θα ~~[illegible]~~ προσάρμοζε νέα λόγια για να γίνει ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΕΛΑΝ. (~~Ελ~~ Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό). Να η γραφή:

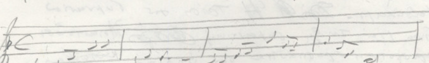

Στον Πύργο άρχισα να χρησιμοποιώ το βιολί σαν μαντολίνο. Αυτό με βοηθούσε να μελετώ και να βρίσκω τη μουσική κλίμακα και αμέσως να κάνω διάφορα τραγουδάκια σε μια καινούργια σου, άλλη φωνή. Μα το σοβαρό, έπαιζα τα ΒΑΛΣ. Όπως π.χ. ΤΟ ΒΑΛΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΝΥΧΤΑΣ (147 ακριβώς μέτρα!). ΤΟ ΒΑΛΣ ΤΗΣ ΑΠΟΚΡΙΑΣ. ΤΟ ΒΑΛΣ TRIOLETO. (αφιερωμένο στον "αγαπημένο μου πατέρα (1939)") ΤΟ ΒΑΛΣ Νο 4 – ΤΟ ΒΑΛΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ – "Duetto (δύο βιολιά) εκ του Βαλς της Αναστάσεως" – Εκτός από τα βαλς βρίσκω στο

στά χαρτιά μου μία ΣΕΡΕΝΑΤΑ καθώς καί ένα DUETO
Έργον διά βιολί - Έργον Νο 1. κλπ. Τώρα ή μουσική γέμι-
ζε τή ζωή μου σέ μεγαλύτερο βαθμό. Μπορώ νά πώ
ότι αυτό τό καλοκαίρι τής ζωής μου [illegible]
αυτοψυχανάλυσης
αί [illegible] δραματοποιήσω τά μελλούμενα μου (?) πρός τή
μουσική. Φυσικά καί τότε δέν είχα συνειδητοποιή-
σει αυτό τό γεγονός. Αρχίζοντας (?) στά μέσα του
Σεπτέμβρη στό Γυμνάσιο καί στό Ωδείο.
Εκεί γνωρίστηκα μέ τούς νέους τής ηλικίας μου.
Από τότε συνδέθηκα ιδιαίτερα μέ τόν Παυλό-
πουλο, πού διάβαζε τά γράμματα, καί τόν Καρα-
γιώργη, τόν μεγαλύτερο αδερφό του Σάκη μέ τόν
οποίο αλληλογραφούσαμε ανελλιπώς έως
καί τίς αρχές του 1944. Στά γράμμα-
τά μου, άν τά έχει φυλάξει, βρίσκονται όλες
μου οί σκέψεις, οί αγωνίες, οί έρωτες καί οί
[illegible], από τά 1940 ώς τη μέρα πού
[illegible] έως καί τά Δεκεμβριανά. Μετά
Χατζιδάκη (?) - [illegible] Τέλος του Γυμνασίου
Είναι μιά τάξη σημαντική. Απαιτούσε
περισσότερη προσπάθεια πού όμως κατέβαλα
ευχαρίστως γιατί τά περισσότερα από τά μα-
θήματα παρουσίαζαν ενδιαφέρον. Τότε άρχισε
καί ή ιδιαίτερη αδυναμία καί κλίση μου
πρός τά μαθηματικά. Πρέπει σ' αυτό μάς
έφερνε ό καθηγητής Μαζεβίτης (?). Ένα σωρό
[illegible] καί κορίτσια πού όλα μαζί έκαναν
ένα ενδιαφέρον (?) γιά τά τότε αντικείμενα μας
γνωστικό σύνολο. Τραγουδούσαν τά παιδιά,
όπως καλλίτερα από όλα τά γνωστά

γερμανικούς μπαγάσηδες και τραγούδια στη
μουσική Σούμπερτ και άλλων. Το ήδη
βγάζει τη βιτρίνα" όταν ο εθνικός μας ύμνος.
Όμως σαν περάσαμε σαν έπεσε το τραγούδι
σαν μεγάλο για σένα κόσμος του ταβερνιάρη
του πέθανε και μαύρισα σαν αναμνήσεις για
και της μεγαλειότητας το μαύρο κρασί του Ρήνου.
Φτιάξαμε και στο Μόναχο συναντηθήκαμε για εισβολές
και κυρίως για γράμματα. Μαζί με
της σημερινής βιβλιοθήκης οι βασικές μουσικές
εκείνης της εποχής. Έτσι αρχίζει και η σοβαρή μνήμη
στο σύγχρονο ελληνικό και παγκόσμιο γραμματο-
για που για μένα ήταν βασικοί ή αναπόφευκτοι
δύο μεγάλοι έλληνες ποιητές του Σεφέρη
και του Παλαμά - Ελυτώνικο έργο στο φωτογραφικό
στο Ταξίδι, ένα κομμάτι από το συναισθηματικό. Οι
σχέσεις μας όμως δεν γνωρίζαμε ένα δύο πρωταγωνιστικά
ερωτικά ή σκοτεινά σε κάποιες λεωφορειακές
περιόδους και ίσως και ένα εγώ - το αρχικό
για μένα - φωτογραφία και έπαιζαν στις
του τραίνου. Φτάσαμε και τρόμο κυριαρχ-
χτίσαμε τότε στις ερωτικές σχέσεις. Όχι μόνο
οι γονείς, τα αδέρφια και οι συγγενείς αλλά
και η "κοινή γνώμη", δηλαδή περίεργοι από
δεισιδαιμονίες τιμωρούσαν με ξύλο κόμματα
και με μαχαίρια όσους παιδιά τολμούσαν
να βρεθούν μαζί μαζί απόψε και στο
δρόμο. Αυτό συνέβη και με μένα που μου
αιτίες στη Ταινία άσχετοι, έντεχνης με παίζουν

μπροστά σε μιά εκκλησία — έχω ακόμα στο νου μου εικόνα
καί με χτύπησαν με σουγιά. Ευτυχώς ήταν χει-
μώνας (φορούσα παλτό, καί οι πληγές ~~[illegible]~~
δεν είχαν βάθος. Έτσι είπα για με στο Ταξίδι.
Εφ' άλλου τό κινητό μου ενδιαφέρον είχε στρα-
φεί καί πάλι στο εσωτερικό του σπιτιού μας.
Κάποιο απόγευμα ~~[illegible]~~ την ώρα πού άνοιγα την πόρτα είδα
μπροστά μου έναν κύριο ως δεκαοχτώ ετών. Ήταν ψηλός, λεπτο-
καμωμένος, ξανθός με μακρύ μαλλί καί φρέσκο ξύρισμα. Με ρώτησε:
— Εδώ είναι τό σπίτι του κυρίου Θεολογίτη;
— Μάλιστα!
— Έχω ραντεβού με την κυρία Θεολογίτη.
— Περάστε, παραμέρισα να περάσει τρέχοντας τό κορίδόρ
με τό κουδούνι καί έφυγα. Όταν γύρισα τό μεσημέρι από τό
γυμνάσιο είχα ξεχάσει την πρωινή συνάντηση. Αφού άφησα
στο γραφείο μου τα βιβλία καί τα τετράδια έτρεξα στην
κουζίνα να τσιμπήσω κάτι καί να πω με τη μάνα μου, καθώς
μαγείρευε, κανένα τραγουδάκι, ποίημα [illegible]. Αυτή ήταν
η καθημερινή μου συνήθεια. Καί τι βλέπω! Η πρωινή καλοσύνη
με πολλά να [illegible] παιδαγωγική καί χαμογελαστή
μαζί με τη μητέρα μου. Παρατήρησα ότι η παρουσία μου της
έφερε μιά μικρή αναστάτωση. Τό παιδί της ενθουσιασμένο
από γέλια κι έγινε [illegible] στη χούφτα [illegible]
[illegible] της.
— Μίμη, μου λέει η μάνα μου, να σου συστήσω τη δεσποι-
νίδα Αγλαΐα. Από σήμερα θα μένει μαζί μας.
— Χαίρω πολύ δεσποινίς, της λέω
— Κι εγώ, μου απαντά σχεδόν γελώντας. Έπειτα [illegible] σιγά.
Η μητέρα μου έλαμπε από ευτυχία καθώς απασχολούσε τις κατσαρό-
λες της καί εξηγούσε στη νέα της μαθήτρια πώς ~~τα~~ γίνεται τό ένα
καί αυτό τό άλλο. Όμως έβγαινε ξεκάθαρα ότι εκείνο που έλεγα η
χαρά της πήγαζε από τό γεγονός ότι ο γιος της ~~είχε μιά [illegible]~~
με μακριά παντελόνια καί με χνούδι ~~[illegible]~~ πάνω από τα χείλη
γινότανε άντρας. Αφού είχαν να κοκκινίσουν ακόμα καί οι
δεκαοχτάρες... Βγήκα βιαστικά από την κουζίνα καί κλείστηκα
στο δωμάτιό μου. Κάτσε τό βράδυ. Αυτό είναι [illegible]. Τώρα
θα τραγουδήσω τό πιο ωραίο τραγούδι αγάπης για κείνο τό

το ερωτικό αγκάλιασμα που σαν θείο δώρο μπήκε μέσα στο σπίτι μου.
Άλλο ν' αγαπάς ένα φάντασμα κι άλλο μια συγκεκριμένη
κοπέλα με κορμί, πρόσωπο, μάτια, μαλλιά και φωνή που τρέμει.
~~[illegible]~~ Άρχισα γελοία να αυτοσχεδιάζω και
η μουσική μου έπαιρνε το χρώμα μιας ερωτικής εξομολόγησης. Στο
τραπέζι, η μαμά μου, που τα πρόσεχε όλα, με ρώτησε
μ' ένα ελαφρότατο μειδίαμα «Τί γράφεις; η μουσική σου είναι
αλλιώτικη. Είναι νέο σου έργο;» «Φυσικά νέο μου», της
είπα νευριασμένος γιατί δε μ' άρεσε αυτή η κουβέντα «Και
γιατί θυμώνεις;» Η Αγλαΐα έσκυψε από πάνω μου κρατώντας
τη σουπιέρα και φάνηκαν για ένα δευτερόλεπτο τα στήθη
της. Ζαλίστηκα, είπα πως δεν πεινώ και πήγα στο σαλόνι
και κλείστηκα. Το πρώτο βράδυ δεν μπόρεσα να κοιμηθώ όπως
αν ένιωθα μόνη της εκεί πίσω από το κρεβάτι μου. Την
Τετάρτη οι γονείς μου λείπανε όλο το απόγευμα. Ο Γιάννης πήγαινε
στο σπίτι [illegible]. Εγώ συνήθως έπαιζα στη γειτονιά ή πήγαινα
στο σπίτι του Μαγαβίτη. Όταν έφυγαν όλοι και μείναμε μόνοι
στο σπίτι με κατέλαβε ένας απείθαρχος ηδονικός τρόμος.
Προσπάθησα να διακόψω την ταραχή μου και να παίξω γρή-
γορα αυτοσχέδια. «Να παίξω μουσική; Να τραγουδήσω;
Να τη φωνάξω να μου φτιάξει καφέ; Ή να πάω ~~κατευθείαν~~
να της μιλήσω κατ' ευθείαν;» Η πόρτα άνοιξε χωρίς να
χτυπήσει και μπήκε η Αγλαΐα. Έμεινε εκεί ακίνητη και με
κοίταζε. Εγώ κολλημένος στην καρέκλα του γραφείου να μη
μπορώ να σαλέψω. «Ήρθα να σου πω για να με κάνω και
για να μου αρχίσεις τα θέλεις. Ως αργά..» Δεν
είπα τίποτα. Μόνο σε μια στιγμή έσφιξε τα χείλια της
σα να δάγκωνε. Είχε όλη την ομορφιά [illegible] και την
κατατομή μιας κοπέλας από εκείνες που βλέπουμε στις
εφημερίδες και συνήθως τις ονομάζουν πριγκήπισσες. «Που βρέθηκε
μια τέτοια αριστοκράτισσα ~~[illegible]~~ σαν δώρο», σκεφτόμουν
και μάζευα από χρυσό! Μπορεί και όλα αυτά δεν είναι
αληθινά «Είσαι φάντασμα;» της λέω «Τί είναι αυτό;»
γέλασε κοροϊδευτικά. «Δηλαδή δεν έχεις σώμα, σάρκα.
Είσαι σκιά, αέρας» «Κι εσύ;» με ρωτά «Θέλεις να
δεις;» «Ναι». Ήταν φανερό ότι με ήθελε. Τί έπρεπε
γρήγορα να κάνω; Σηκώθηκα και πήγα κοντά της. Σταύθη-
κα δίχως αναστάτωση καμιά, σε μια στιγμή έσκυψα να
τη φιλήσω. Τότε απότομα έβγαλε μια στριγγλιά μ' έσπρωξε

(και τις έκαναν)

δυνατά και βγήκε τρέχοντας από την πόρτα. Από πίσω κι εγώ. Κι αρχίζει έτσι δαιμονισμένο κυνηγητό σε όλο το σπίτι. Εκείνη από τη μια ~~[illegible]~~ στριγγλίζει και από την άλλη γελάει. Κάπου κάπου την έπιανα και κάπου-κάπου μ' έπιανε ξεφωνητά κι αυτή. Ήταν ένα παιχνίδι που το ολόφωτε με μανία και με πάθος η Αγλαΐα. Μετά από πολλή ώρα αρχίζαμε να κουραζόμαστε στο παιχνίδι. Μα πάντα ξέφευγε την πιο κρίσιμη στιγμή. Τέλος ύστερα από δύο και πλέον ώρες τρεχάματα, φωνές και παιχνίδι βρήκε να σταματήσει κάπου από το κρεβάτι. Τότε ήταν κι αυτή εντυπωσιακή. Με αγκάλιαζε με φιλιά, με χαμόγελα και ανάσες στα μάγουλα με τσιμπήματα (τη δάγκωμα με δάγκωμα) [illegible] παντού. Επουδενί όμως δεν ήθελε να ξεφύγουμε. Μόνο ταίριαζε. Και να μη βγάλουμε. Τυλιγμένη μέσα σε οργιαστικό πάθος βγάζοντας σχεδόν αφρούς είχα την αίσθηση πως κορμί ~~[illegible]~~ πάνω σε μια φουρτουνιασμένη θάλασσα φτιαγμένη από ανυπολόγιστα ηδονικά ρίγη και αισθησιακά κύματα που τρανταίζανε και το τελευταίο κύτταρο του σώματός μου. Πάνω απ' όλα όμως κυριαρχούσαν τα μάγουλα της Αγλαΐας που μαζί με το πάθος άλλαζαν κι αυτά και άλλαζαν έκφραση ~~[illegible]~~ και χαμογελούσαν για να γίνουν ξανά ένα με κείνο το ~~[illegible]~~ λαμπρό φωτεινό κύκλο που έλεγε πως είναι ο ~~[illegible]~~ ήλιος ο ήλιος και κείνη τη γλύκα και την αποδοχή που ήταν σίγουρα η αγάπη. Από τότε και κάθε Τετάρτη επαναλαμβανόταν η ίδια ιστορία της κι άρχιζαμε πάντα από την αρχή. Τις άλλες μέρες μόνο βλέμματα και κανένα χαμόγελο χαμένο από μέρος μου στα κλεφτά. Οι γονείς μου παρατήρησαν σίγουρα την αλλαγή. Έβλεπαν τα σημάδια ~~[illegible]~~ από ένα μέχρι την άλλη. Την λαχτάρα συγκρατούσαν. Και ο πατέρας μου με λαχτάρα αρχίζαμε έναν ψυχολογικό έλεγχο στο δωμάτιό μου. Ένα βράδυ αργά που πήγα στο κρεβάτι της Αγλαΐας αυτή σηκώθηκε όρθια ~~[illegible]~~ τυλιγμένη με τα σεντόνια. Ήταν προσκεκλημένη. Κατάλαβα πως δεν γίνεται τίποτα και αρκέστηκα

σ' αυτό που μου πρόσφερε η Τιτσάρη. Λίγο πριν ~~[illegible]~~ αφήσουμε το Πύργο
για να τελειώσει, στα 1940, η Αγλαΐα έφυγε από το
σπίτι μας. Τη ζητούσαν, είπαν, προξενειό οι δικοί της
και πήγε στο χωριό να παντρευτεί. Αυτό πού με χαράκωσε.
Έφυγε μ' αφήνοντας μέσα μου μια βαθειά πληγή που δεν
έκλεισε ούτε θα κλείσει ποτέ. Πόσο μάλλον που τό κράτησα
μυστικό. Εάν αυτή τη στιγμή που γράφω αυτή την ιστορία
δεν την ξέρει κανείς. Ούτε ~~[illegible]~~ σε κάποια φίλη
μου τού είπα. Φυσικά όλοι είχαν υποψίες δεδομένου
ότι όλοι και με τον Ανδρέα οι κανταδόροι, πο-
λιορκούσαν κάθε βράδυ το σπίτι μας ~~[illegible]~~ με την
μπαλάντα και τη φωνή ~~[illegible]~~ ένα βράδυ η ωραία
Αγλαΐα. «Μα ποιον τη θέλει;» ρωτούσαν. Και
το καλοκαίρι όταν πηγαίναμε συντροφιές-συντροφιές
στο Καστέλλι για μπάνιο μερικοί κρατούσαν το
μπουζουκάκι με τη βαλίτσα και το κουβαλούσαν και
τ' άλλα τα πιτσιρίκια, στα μισόκλειστα βαγόνια του
«Κωλοσούρτη». Ήταν το δόξωμα. Έλεγε λοιπόν
ο Βαγγέλης «Θάλασσα στα τα καλαμάκια, κουτσομπολιό
τσιμπούκια». Η κάθε καμπίνα είχε εσωτερική
σκάλα που κατέβαινε στη θάλασσα. Ο Κώστας έβαλε
προσεχτικά το μπουζουκάκι στο πάγκο και μου λέει
«Γιατί δε δοκιμάζεις και συ; Ποιος τη βγάζει;»
Τότε υπήρχαν τρεις τρόποι να ικανοποιήσεις την
ανάγκη σου: μπουρδέλο, αυνανισμός, παιδεράστια. —
Βουτούσα στη θάλασσα και καθώς προσπαθούσα
να ξεσκεπάσω τη ~~[illegible]~~ χαρά έβγαινα τη ~~[illegible]~~ πιτσιρίκια
οχτώ έξι με δώδεκα χρονών να ανεβοκατε-
βαίνουν τη σκάλα της καμπίνας μας... Ο πατέρας
μου ήταν τρομοκρατημένος «Να θα βουτήξουμε», έλεγε
κρυφά στη μάνα μου, από κεραυνούς φοβούμενος.
Ο αδερφός μου μι μιλά να μπω μέσα καθενός
αλλά αυτό δεν θα πρόκειται να το κάνω ποτέ.
Προτιμώ να πεθάνω...» Και μετά «Προσοχή

στό Λύκειο. Εἶναι ἱκανή νά μᾶς τινάξει στόν ἀέρα».
Δέν καταλάβαινα τίποτα γιατί κανείς ἀπό τήν
ἀγορά καί τήν γειτονιά δέν ἔλεγαν γιά τόν κίνδυνο
καί γενικότερα γιά τήν κατάσταση. — Οὔτε ὑπέρ, οὔτε
κατά. Τίποτα. Σάν νά μήν ὑπάρχει. Ὁ Μεταξάς
~~καί~~ τά ἐμβλήματα, τά ἐμβατήρια, τή Δικτατορία
βρίσκονταν φυσικά παντοῦ καί πάντα. Δέν ἔμπαιναν
ὅμως μέσα στή ζωή μας, στό σπίτι μας, στή συντροφιά μας.
Ἐγώ τουλάχιστον δέν θυμάμαι νά ἔμαθα ἀπ' τούς φίλους μου
αὐτά γιά κυβέρνηση, κόμματα, καθεστῶτα, ἰδεολογίες. ΕΟΝ
γιά μένα σήμαινε ἐκδρομές μέ πίκ-νίκ ἤ παρελάσεις μέ
φορεσιά ἀθλητική μέ τή στολή πού κάθε μέρα γυάλιζα καί
χειρότερα. Ἀπελπισία, τσαμπουκάδες. Χάλια. Ἐμεῖς, στό
σχολεῖο χαιρόμαστε γιατί γλυτώναμε τά μαθήματα καί
περνούσε μέ ~~[illegible]~~ καλαμπούρια, σάν ἐκείνο τό
γυμνάσιο, ἡ ὥρα μας. Ὑπῆρχαν καί τά μαθήματα τῆς
ἐφημερίδας "Ἐθνική Ἀγωγή". Αὐτά ἦταν γιά κλάματα!
Μιά μέρα θά μοῦ πεῖ ὁ κύριος Βαρζάκης καθηγητής στή
φυσική καί ὑπεύθυνος γιά τά μαθήματα αὐτά «Γράψε
τήν διήγηση γιά τό Κομμουνισμό». Στό δρόμο ~~[illegible]~~
σταμάτησα στό σπίτι ἑνός φίλου — ἀριστερά νά μοῦ
πεῖ τί σημαίνει αὐτό. Καμμιά ἀπάντηση. Δέν γνωρί-
ζει κανείς. Στήν κουζίνα ὅπως συνήθως ἡ μάνα μου
σφουγγίζει «Τί εἶναι μαμά ὁ κομμουνισμός;»
«Δέν ξέρω παιδί μου» «Εἶναι καλό ἤ κακό
πράγμα;» «Κακό» «Δηλαδή;» «Θυμάσαι
στό Πάσχα τούς Ἑβραίους;» «Δέν τούς εἶδα ποτέ»
«Καλύτερα. Δέν θά γνώσεις τέτοια. Θυμάσαι ποῦ
οἱ μεγάλοι ἔλεγαν δέν ἀφήνουν νά πᾶς στό
μαχαλά τῶν Ἑβραίων;» «Αὐτό τό θυμάμαι.
Ποῦ ἔβγαιναν μέ τά βαρέλια πού εἶχαν
μέσα καρφιά» «Καί βάζαν τά παιδιά»
«Καί μετά ρίχναν τό αἷμα» «Αὐτό κάνουν

και οι κομμουνιστές» «Σε ποιο μέρος; Έχουν κι εδώ
λιώτες μαχαλάδες; Κι αυτός απαντούσε σε αθλητικές
«Τους θα σε γελάσω» Τα τραγούδια τους όλα-
κουστά τα επαναστατικά και τα άλλα από άλλα μέρη
στο κύριο Βαρδάκη. Τα έλαβαν προσεκτικά και
ανέβαινε σε ομιλία μου περί κομμουνισμού, όλες
και που μου έλεγε γιατί. Επειδή τα μέρη μας
είχαμε για τη μεγάλη θυσία για το Έθνος
του Αθανάσιου Διάκου. Τραγούδια που είχαμε ακούσει
επανειλημμένες φορές. Και μετά τραγουδήσαμε όλοι μαζί
το «Μαύρη η νύχτα στα βουνά» που αφού τελειώ-
σει καλά-καλά βρισκόμαστε στο διάδρομο
τρέχοντας προς την αίθουσα μου εθνικής κορυφής.
Είχε το όνομα Αγλαΐα και μας παρέμενε
το ντεγκαζόκαιρο γιατί είμαστε - ήμερα
της «Εθνικής Αγωγής» - ήταν Τετάρτη - όπως σας είπα.
Το μεγάλο μουσικό σοκ επειδή της εποχής ήταν η
αποκοπή της δυτικής - Ευρωπαϊκής αρμονίας. Όπως εγώ
άρχισα να τη γνωρίζω από τα βάθη του Στρατού
οι μουσικοί του Λύκαρ, αυτά αποσπασμένα από όπερες
τη λαϊκή ρεμπέτικη του κλασικού, τα κανταδές
κι τα ελαφριά τραγούδια. Κάποτε βρέθηκα στην
αίθουσα του «κομμουνιστή». Η παρέα του, όλοι παιδιά που είχαν
βγάλει το γυμνάσιο, με μουσικάντ, και μουσικοί λαϊκοί.
Ένας έπαιζε κιθάρα κι ένας άλλος μαντολίνο. Τραγουδούσαν
Τσιτσάνη κι όμορφα όταν έπιαναν το κόντρα και
το κρουστό και σχεδόν γονάτιζαν τα μάτια μήπως
του ξεφύγει. Έπαιζαν στα μυστικά της τρίτης φωνής. Του
μπάσου. Αυτό σήμαινε πού έδινε
μια νέα διάσταση στο ρεμπέτικο - σημεία. Λες και
το έντεχνο πότε ζουν και πότε άλλοι. Και το χρω-
ματικό. Έπειτα με μια μικρή αλλαγή στο μπάσο
η μελωδία έχανε το ρόλο της. Κι όνειρο μας,
Έμενα για μια στιγμή μετέωρος. Θα πάει από δω;

Θα παίξει αυτό κει; Όλα τραβούσαν από την όρεξη και τη κίνηση του μαέστρου. Και όμως πού στο τέλος έπαιρνε κανείς ακριβώς ό,τι είχε. Έτσι ήταν τόνοι. Έτσι ανακάλυπτα τις σπουδές (αρμονικές) και τις «μεταφορές», δηλαδή τι περνούσε με τη βοήθεια των αλλοιώσεων (διέσεις και υφέσεις κλπ) από τον ένα τόνο στον άλλο. Είχα εφαρμόσει το ίδιο για να μη χάσω τίποτα. Το βιολί άλλαζε και γινότανε όργανο σύνθεσης, όπως κι αυτό γνωρίζανε. Μελωδίες τρομερή ή αρμονία. Που την έβρισκα στη χορωδία της οικογένειας Μαζαράκη και στα τραγούδια του «μαθητευόμενου». Εκεί έπαιζα και το «Βάλσο-Βάλσα» [illegible] και [illegible]. Το «ζεϊμπέκικο του Φώτη» ήταν από τα πιο ελαφριά. Τα άλλα είχαν ένα βάρος κι ένα σκοτάδι ασυνήθιστο. Και ξέφευγαν από τη συνηθισμένη γραμμή. Αυτά τα γύριζαν στις καντάδες «Σ' είδα - είδα στη Χαραυγή...», κι έτσι ξαναβρήκανε τα νερά μου. Τώρα που θυμάμαι το μεγάλο ήχο του Πύργου, δηλαδή των πρώτων μου τραγουδιών, βρίσκω ότι αυτός ο ρυθμός κρατούσε περισσότερο από κάθε άλλη με το μεγάλο ήχο από [illegible] στη δεκαετία του '60 και μετά. Που σημαίνει ότι εγώ βρισκόμουν σ' ένα μουσικό περιβάλλον θα προσάρμοζα τη [illegible] μου και θα γίνονταν τραγουδιστές έτσι στα [illegible] έτσι σε ελαφρό τραγούδι της εποχής. Ανάλογα με το τι άκουγα και για αυτό θα έγραφα. Όμως ο Πύργος ήταν μια περιοχή αυτόνομη από κάποιου είδους καλλιτεχνικές δραστηριότητες — όπως είχε η γενική Επαρχία. Έτσι η μουσική για μένα ήταν μια μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που παρέμεινε κλεισμένη μέσα σε αυστηρά προσωπικά πλαίσια, όπως η συλλογή γραμματοσήμων, η φωτογραφική και η κατασκευή που απασχολούσαν

τὰ παιδιά εκείνη τη εποχή. Έγραφα βιβλίο για
μένα, για το σπίτι μας, την οικογένειά μου και της
ζωής της χώρας αυτής και διηγούμαι ότι αυτό θα είναι
η διαθήκη μου, τα επαγγέλματά μου. Μηχανικοί και μουσικοί
σπουδές ήθελαν να γίνω κανείς επιστήμονας, διευθυντής, μουσικός
μηχανικός. Και γι' αυτό σίγουρα υπήρχαν και τα σχέδια.
Τα στοιχεία αυτά θα αρκεί να προστεθούν, σε σχέση με τη
μουσική που δραστηριοποιούνταν εκείνη την εποχή, είναι όλα σαν
επιλογή τραγουδιστή και μια λογική σύνθεση δεν είχαν συνομι-
λήσει. Δεν είχα ακροατήριο με μουσική και μαζί τον δημιο-
ύργημα μουσικά ενδιαφέροντα. Δεν υπήρχε [illegible]
να ακριβαίνουν μου ούτε ένας άνθρωπος που να είχε ακούσει
κάτι για αυτή την έντεχνη μουσική — τις συμφωνίες, τα ορατόρια,
τα κοντσέρτα, μόνο κάπως τις για όπερα. Αλλά κι αυτό σαν
φήμη. Έτσι η κοινωνική μουσική δραστηριότητα ήταν
οι χορωδίες που έκαναν οι διάφορες σχολές. Οι κανταδόροι.
Οι εκκλησιαστικές χορωδίες και ο σύλλογος του Χριστιανισμού
και της Μεγάλης Εβδομάδας. Και η "ορχήστρα" με φυσαρμό-
νικα που είχε καταφέρει να κάνει και ένα θίασο
και η οποία μαζί τα έβαλε και συνοδεία σε κινηματο-
κινηματογράφο.

Τρίπολη

Το καλοκαίρι του 1940 και μάλλον επειδή γειτονική Τρίπολη.
Φτάσαμε, με τις βαλίτσες κλπ. και τη βαλίτσα
και τα καλάθια σιδηροδρομικώς μέσω Πατρών–Κορίνθου
και Άργους. Στην αρχή μείναμε σε ένα ισόγειο διαμέρισμα
κοντά στη Νομαρχία. Το πρώτο απόγευμα βγήκαμε και
πήγα για τον σπείραμε σε κλασικό νυχτο-
πάζαρο κοντά τα Δικαστήρια. Τότε η φθορά το ύψος μου είχε
φτάσει στο 1.95. Το κεφάλι μου έβγαινε
πάνω από τους στρατιώτες. Ήταν φρίκη. Αλλάζαμε
[illegible] και πήγε. Και έτσι λοιπόν βρέθηκα
αυτοεγκαταστημένος σ' αυτό το σκοτεινό ισόγειο
μ' ένα παράθυρο σε σκοτεινό κήπο [illegible]
μένο ανάμεσα στον ψηλό τοίχο του
γειτονικού σπιτιού

Αδιάφορα από κάθε συναίσθημα. Μούδιαζε και η όρεξη για τη μουσική. Αισθανόμουν εσωστρεφικά μόνος σαν ναυαγός στη μέση της θάλασσας. Δεν ήθελα να βλέπω αυτή και τους δικούς μου. Άρχισα να διαβάζω και να μελετώ εντατικά. Να μεταφράζω. Να συγγράφω έπη, δράματα, ποιητικές συλλογές. Και φυσικά ποιήματα που μερικά από αυτά τα τύπωσα στα 1947 με τον τίτλο ΣΙΑΟ. Ήταν η πρώτη και τελευταία ποιητική μου συλλογή. Έχει σημασία να τονίσω να δείξω το πνευματικό και ψυχολογικό υπόστρωμα εκείνης της εποχής όπως εκφράζονταν μέσα από το λόγο γιατί επειδή [illegible] χτίστηκε η πλήρης φάση της μουσικής μου ανακάλυψης που θα με οδηγήσει — τεχνικά και εκφραστικά — ένα βήμα πιο μπροστά. Παράλληλα αυτό το [illegible] κλείσιμο στον εαυτό μου με μοναδικούς μου συντρόφους τον Πλάτωνα, τον Αισχύλο, τη Σοφοκλή, του Σαίξπηρ, του Γκαίτε, το Αντερσεν, τον Χάισσον, τό Νίτσε, καί τό Καζαντζάκη, το Σολωμό και το Παλαμά — για να αναφέρω τους κυριότερους — Και παράλληλα στην Παλαιά Διαθήκη με τον Ιώβ, τους Ψαλμούς του Δαυίδ, και το [illegible] με οδηγούσε στην αναζήτηση του Ύψιστου. Δηλαδή του σημαντικότερου κέντρου που βρίσκεται πολύ βαθειά μέσα μας και συγχρόνως πολύ μακρυά γιατί είναι ο Νόμος του Κόσμου — της Αρχής και του Τέλους. Από τα [illegible] [illegible] στη Αγγλία, κορυφαίων και βαθύφωνων μέσα στο [illegible] ιδανικό. [illegible] και αγαπημένοι οι «Αθάνατοι και οι Ωραίοι» όπως έγραφα και μείζονα σε [illegible] επιθέσεις σε μας [illegible] και τα [illegible] σκιών μένουν κι ύστερα κάθε ψυχή που [illegible] διαλύονται μες στη Συνείδηση του Απείρου και γίνονται ένα με το Σύμπαν» όταν η βροχή στη στέγη καταχτύπαγε εγώ πάντα [illegible] και πάντα μόνος άφηνα τη σκέψη μου να ταξιδεύει. Και το πιο τέλειο καταφύγιο [illegible] μας [illegible] σπίτι (είχε μείνει [illegible] από μας [illegible] Χαρίλαος [illegible]) [illegible] στο μέρος του Μαυρογένους στο

Το που παρουσίασα στο εξώφυλλο κοινό

μεγάλο δρόμο ~~[illegible]~~ με τίς πανύψηλες φοίνικες πού οδηγούσε πρός τήν Αη-Πέτρη, ~~[illegible]~~ αυτοσχεδιάζαμε καί παίζαμε στό μπροστινό δωμάτιο. Δέν ήθελα νά δῶ κανέναν. Οἱ γονεῖς μου έβαλαν τό ~~[illegible]~~ δίπλα με τό φαγητό μπροστά στήν πόρτα μου καί όλοι με κοιτοῦσαν σάν απελπισμένοι. Μετέφραζα τότε ποιήματα, έγραφα ένα εφηβικό χειρόγραφο σέ ρυθμό "Βικτωρίας" τοῦ Κνούτ Χάμσουν καί κυρίως θεμελίωνα τή κοσμοθεωρία μου: «Τά πάντα στό Παν, έγραφα, αποτελοῦν μιά τεράστια αρμονία, ασταμάτητη Αρμονία καθώς περιδινίζονται γύρω από τό Ἱερό Κέντρο τοῦ Κόσμου» ~~[illegible]~~ Η τελείωση τοῦ ανθρώπου επιτυγχάνεται με τήν ταύτισή του μ' αυτό τό κέντρο. Όμως δέν τό πλησιάζει τόσο τό σῶμα του, όσο, περισσότερο, ἡ ψυχή του. Δέν είναι «ένα σύμπαν καταστραμμένο.» Παρά «ἡ πνοή τῆς αταξίας τῆς σύγχυσης καί τοῦ χάους πού έχουν αιχμαλωτίσει, πού έχουν υπερνικήσει» Έτσι ἡ ψυχή «διαγράφει συνεχῶς άτακτα σχήματα, καμπύλες καί όχι ευθείες» Επιστρέφει «σε τό Ἱερό κέντρο μιᾶς καρδιᾶς. Μᾶς έλκει σάν τεράστιος μαγνήτης. Εμεῖς, όταν γνωρίσουμε τόν εαυτό μας αισθανόμαστε αυτή τήν ασυγκράτητη έλξη» Παρακάτω υποστηρίζω ότι «ἡ ψυχή έχει σάν κύριο καί ουσιώδες ιδιότητα τήν αντανάκλαση - όταν ένα φαινόμενο δυναμικό πού όμως ναυαγεῖ άμεση σχέση με τή νόηση πού τόν δίκαιων τεθεῖ μονομιᾶς μπροστά της τότε αυτή ΔΕΝ τό καθρεφτίζει μονάχα παθητικά αλλά τό μιμεῖται δυναμικά, δραστικά καί κινεῖται σύμφωνα με τή δική του κίνηση» Παρακάτω τό λόγο παίρνει «ἡ Βαίγορη αποκαλύπτει της έναν άλλον κόσμο Αρμονικό.» Ποιός τή γράφει; «Η Φαντασία με τό Νοῦ» Έτσι απαντάω ~~[illegible]~~ σά μεγάλες τή συμπαντική αρμονία τοῦ «μεγαλόκοσμου» δημιουργεῖται «ό μικρόκοσμος» όμως τή στιγμή πού πάνε αυτά τά δύο κέντρα νά ταυτιστοῦν τότε ό Νοῦς, αυτός ό ίδιος πού

δημιούργησε τὸ μικρόκοσμο ποὺ [illegible] γιατί ὁ Νοῦς συνδέεται μὲ τὴ Μνήμη καὶ ἡ Μνήμη μὲ τὴ φθορά... Τὰ στοιχεῖα ἀναλύω γιατί τόσο ἡ Ἠθική ὅσο καὶ ἡ Ἐπιστήμη μας ἐξακολουθοῦν μπροστὰ στὴ πόρτα τῆς Ποίησης.

Καὶ γιατί ὁ Χριστιανισμὸς «σὰν θρησκεία, σὰν τὸ σύστημα ποὺ σκοπεύει νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὴ Τελείωση εἶναι μάταιος, εἶναι ἀδύνατος μέσα στὴ σημερινὴ ὑλικὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνίας». Ὅπως [illegible] καὶ ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ «σημερινοὶ ἠθικοὶ ἥρωες γεννιοῦνται μόνο καὶ πεθαίνουν χωρὶς νὰ χαρίσουν στὴ ψυχή τους ἐλπίδα τὴ ἁρμονικὴ κίνηση βάζοντας μπροστά τους τὴν Ἁρμονία τοῦ δικοῦ τους μικροσύμπαντος ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ καθρέφτισμα τῆς Παγκόσμιας Ἁρμονίας». Ἀφοῦ διαπιστώνω ὅτι «ἡ Τέχνη σήμερα ἀναγκάζεται νὰ διακωμωδήσει τὸν κουρασμένο βιοπαλαιστή, τὸ κενό, νὰ [illegible] σὲ ἀγωνία τῆς δουλειᾶς. Κι ἔτσι ἔχουμε κωμωδίες γιὰ στενὸ κύκλο μυστῶν καὶ γιατρῶν ποὺ κινδυνεύουν τὴ ζωή τους (...) καὶ ποὺ εἶναι ἐλάχιστοι καὶ χωρὶς [illegible] τῆς.»

Ρωτῶ: Τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ γίνει; Δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα; Ναὶ ὑπάρχει. Κι αὐτὴ εἶναι μόνο μία: «Νὰ μπορέσουν τὰ ἄτομα νὰ γνωρίσουν τὴν Ἁρμονία τοῦ Παντός». Πῶς; Ποιὸς θὰ φέρει αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα; «Οἱ Τέχνες ὅλες μαζὶ συνενωμένες». Ἔτσι μὲ βάση αὐτὴ τὴ κοσμοθεωρία γράφω τὰ δικά μου "Εὐαγγέλια", ποὺ δὲν τὰ ἔδειξα φυσικὰ ποτὲ σὲ κανέναν καὶ μέσα ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἀναζήτηση ὁδηγοῦμαι σὲ διάφορα μεγαλόπνοα ἔργα — ὁρατόρια — ὅπου ὁ Λόγος διαδραματίζει τὸν κύριο ρόλο.

"Ἂς μείνουμε ὅμως γιὰ λίγο ἀκόμα στὴ Ποίηση ἐκείνου τοῦ καιροῦ μιᾶς καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει ὅπως εἶπα τὸ ψυχικὸ καὶ συναισθηματικὸ κόσμο — τὸ δίλημμα τῆς πραγματικῆς προσωπικότητας αὐτοῦ τοῦ ξένου, τοῦ ἀπομονωμένου καὶ τοῦ μοναχοῦ ποὺ τόσο φοβᾶται τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα ποὺ τὸν κατατρέχει καὶ τὸν τρομάζει. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μόνη διέξοδος ἡ ποίηση μὲ

τή φύση «Σάν παναρμόνια φθινοπωρινή θέλω τή δύση — σέ μιά φωτόχυτη στιγμή ηδονική — νά γίνω ~~μέ σένα~~ ένα με σένα ω φύση!» ~~(Τό βιβλίο πού ήταν τής Εκδόσεως «ΠΕΝΤΑΛΑΣ» ΑΘΗΝΑ — ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 15 — ΤΡΙΠΟΛΗ — 1939 — είχε τυπωθεί μέ μονοτονικό σύστημα — Τό όνομα ΕΙΔΟ σήμαινε αυτή τή ... κοινή γλώσσα.) «Στό τελευταίο ποίημα, γράφει ο Φοίβος Γεράκης (Γεράσιμος Κωνσταντινάτος) — εγώ είχα αλλάξει τό Ντίνα Μαίη — στο ΕΠΙΛΟΓΟΣ ... ένας νεοσσός ανθρώπου μελαγχολία, πού νοιώθει μέσα του βαθειά μιά ύπερθη πνοή.» Ο συγγραφέας ... κι' εγώ~~ Προσπαθούσα ~~...~~ νά βρώ ένα λόγο σοβαρό γιά νά υπάρχω — Πέρα από τής οικογενείας μου και μιά χούφτα φίλους αυτό πού λέμε κοινωνία τών ανθρώπων ήταν ένα θολό ποτάμι, άγριο, εχθρικό χωρίς πρόσωπα και προσφέρει παρά μονάχα απειλή και φόβο ~~...~~. Γι' αυτό κι' εγώ στά δεκαπέντε μου χρόνια ήθελα «ν' απλώσω τη περίφημη ψυχή μου — μές στο ροδάφεγγο του ουράνιου ωκεανού — Νά ρουφήξω νά διαλυθώ — στίς αρμονίες μέσα τών χρωμάτων — σαν όνειρο εφήβου ευγενικό — Νά μαγευτώ και νά μεθύσω — τίς σιωπηλές ακούγοντας φωνές των ουρανών (....) Νά κοιμηθώ ηδονικά — στή χλόη των αστεριών και των ηλίων!» Υπάρχει καταγραμμένο τό αίσθημα τής αυτοαναίρεσης τής αυτοκαταστροφής. ~~...~~ Αυτό θά με οδηγήσει δυό χρόνια αργότερα στις 25 Μαρτίου του 1942 νά χτυπήσω τον ιταλό αξιωματικό στη πλατεία ... με πρόθεση νά τραβήξω επάνω μου τά καταστροφικά αποτελέσματα. Ευτυχώς όμως βγαίνοντας ... από τό φέρσιμο επιβεβαίωνα τη βαθύτερη ανάγκη μου επιθυμία για διαφοροποίηση από ένα κόσμο πού με πολιορκούσε ~~...~~ προσπαθώντας νά μού επιβάλει συμπεριφορά, τρόπους και σκέψη πού ~~...~~ αρνιόμουνα. ~~...~~ από ευτυχία και από αντίληψη πού είχα σχηματίσει γιά τή ζωή και τη ανθρώπινη ευτυχία. «Νοιώθω βαθειά μου ένα αγκάθι — νά με τρώει και νά με θανατώνει! — Κι' είμ' έτοιμος νά υψώσω τό μέτωπό μου — και νά σηκώσω τα στήθη μου — στα ύψη των θεών — Κι' είμ' έτοιμος νά πώ: — Θεοί θεοί γεννήθηκε ο θεός σας — Νοιώθω βαθειά μου τη ύπέρθεη πνοή ~~...~~ πού θά σας υποτάξει! — Τότε και μουγκρίζει ο τόπος —

στην ιερή ορμή του λόγου — κι απόρησαν τα υψίπτερα πουλιά — και σώπασαν την προσευχή — τα χόρτα συντριμμένα σαλεύτηκαν — και τ' άνθη μαράθηκαν — Κι ως κι ο λαμπερός ο Ήλιος — οπισώστρεψεν σ' ερωτικά αγκαλιάσματα — πιο πίσω απ' τα βουνά του κήπου με τη Γη — έτρεμε να κρυφτεί απορημένος — Κι ευθύς ήρθε και σκέπασε την πλάση — νυχτ[illegible] 105 άφεγγη βαθειά και σιωπηλή » Και τότε σιγά σιγά μέσα από τα φύλλα στη γη [illegible] σχηματίσουν μια « απέραντη θροή » κι απόδοσαν τρεις λέξεις : « Δεν είσαι σύ » υπογραμμισμένες στο ποίημα « Του καταρράχτη »: « Ήτανε μια κιθάρα θλιβερή — Κανείς δεν ακολουθεί — στη βάρκα την κείτεται ένα παιδί — Κι είχε το όνομα τόσο ευγενικό τόσο γλυκό — ένα παιδί.... » Και για να πραγματοποιηθεί του λόγου το ασφαλές δεν έφτανε η "ερωτική" έξαρση κατά του κατηχητικού. Κάπου εδώ κοντά πρέπει πήρα δυο κουτιά αντικρινά και κινώ και κίνησα να πάω σ' ένα ερημικό ~~[illegible]~~ εκκλησάκι στο δρόμο βρίσκεται ~~[illegible]~~ λίγο πιο πέρα στην πόλη, δεξιά". Κάθισα κάτω από τα πεύκα και τελικά έγραψα ένα τραγούδι « Διαβαίνει η ζωή — διαβαίνει κι η χαρά » όπου υπάρχει και ο σχετικός διάλογος με τον ίδιο το Χάρο. Σε άλλο κείμενο με τίτλο « Ο Σωκράτης στη φυλακή » θα γράψω « Όποια βέργα ενανθρωπισθεί σε κόρη θα συντριβεφτεί. Μα πάντα ένα τέτοιο σύντριμμα είναι και μια νίκη. Λέγεται να λυγισθείς για να μείνεις άφθαρτος στον Αιώνα των Αιώνων. » ~~Ξεκίνησα να γράψω ένα πρώτο μουσικό δράμα με τίτλο ΓΙΟΧΑΝΑΝ και ιμ-διάτου του [illegible] Λαγουστίνη. Δεν το αρχίζω.~~

Η μετατόπισή μου προς το μαρξισμό που άρχισε, και συντελείται εκείνη την εποχή (1942 και μετά), είχε σαν κυρίαρχο υπερβατικό αίτημα την αναζήτηση ενός νέου ~~[illegible]~~ κέντρου αναφοράς πιο κοντινού και ~~[illegible]~~ περισσότερο οικείου από το ~~[illegible]~~ αφηρημένο και ιδεατό ~~[illegible]~~ συμπαντικό. Που όμως να επηρεάζεις από άλλο δρόμο την ανάγκη της Αρμονίας με τον εαυτό μου και τη συμφιλίωσή μου με τη ζωή και την αιωνιότητα. Η αλλαγή αυτή σημειώνεται μέσα στη σύνθεση δύο μακρόσυρτων έργων: στο « ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΘΕΟ για τετραφωνική χορωδία σκοπεία Αρμόνιο » σε ποίηση ~~[illegible]~~ της ~~[illegible]~~ [illegible] είναι ~~[illegible]~~ μου Γεωργίας Κωνσταντινοπούλου που παρέμεινε ανέκδοτης και στη « ΣΥΜΦΩΝΙΑ Αρ. 1 » που ολοκληρώνεται στο τέλος του Γενάρη του 1945. Εκεί η αναζήτηση του Θεού [illegible]

του συμπαντικού Κέντρου αφού περάσει από το Πνεύμα του Σκότους και το Πνεύμα του Φωτός καταλήγει στην ~~[illegible]~~ αναγνώριση του Θεού στο πρόσωπο του Εργάτη. Ευτυχώς μόνο θα πουν ~~[illegible]~~ όσοι ειρωνεύονται τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Σε μια ~~[illegible]~~ κόσμου πέντε χρόνων παιδικής και εφηβικής αναζητήσεις μέσα μου και γύρω μου. Τελικά κατόρθωσα να συνθέσω ένα έργο ολοκληρωμένο για τετράφωνη μικτή χορωδία και διπλή ορχήστρα εγχόρδων χωρίς να έχω ως τώρα την τύχη και στη συνέχεια να το ακούσω. Ήταν προγραμματισμένο για να παιχτεί από την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και τη Χορωδία Αθηνών με τη διεύθυνση του δασκάλου μου Φιλοκτήτη Οικονομίδη. Ο οποίος όμως όταν μετά τα Δεκεμβριανά έμαθε από μένα ότι πήρα μέρος στη μάχη και θα σε περίμεναν ά-μεταμόρφωτοι, αρνήθηκε να το παίξει. ~~Ήταν~~ Έτσι η «Συμφωνία Αρ. 1» υπήρξε το πρώτο θύμα της αντικομ-μουνιστικής υστερίας που θα συνοδεύει και θα σημαδεύει ως σήμερα από μα την καλλιτεχνική μου δραστηριότητα.

Όλες αυτές οι φιλοσοφικές, υπαρξιακές ~~και [illegible]~~ και εσωτερικές αναζητήσεις συνέπιπταν με συγκλονιστικά ιστορικά γεγο-νότα. Η αντιφασιστική μου το καλοκαίρι του 1940, ~~[illegible]~~ η δράση κατά σειρά, ήταν φυσικό να προβληματίζει τη γονείς μου. Έτσι το Σεπτέμβριο ο πατέρας μου αφού πρότεινε στο θέλω να πάω σε κατασκηνώσεις της ΕΟΝ στα βουνά της Αρκαδίας. Αφού αντιστάθηκα τελικά υπέκυψα. Εκεί κάτω κάπου θα βρισκό-μουν κοντά στη φύση που τόσο την είχα ανάγκη. Φυσικά το εμπόδιο ήταν οι «άλλοι». Επρόκειτο για επιλεγμένους μαθητές για να γίνουν βαθμοφόροι κι έτσι κάποιο πρωινό βρέθηκα με το σακίδιο στον ώμο πάνω σ' ένα σαραβα-λιασμένο φορτηγό γεμάτο παιδιά. Το ταξίδι σήμερα γεω-γραφία της αυθαίρετης και σε λίγο βρέθηκα να κουβεντιάζω μπορεί να και τραγουδώ αγκαλιά με τη ..., Το βράδυ κοιμηθήκαμε στο δημοτικό σχολείο ενός ορεινού χωριού και την άλλη μέρα χαράματα ξεκινήσαμε για τη [illegible] Βρίσκεται σε 1600 μέτρα υψόμετρο στην καρδιά του Μαινάλου. Ανάμεσα στα πυκνά τα έλατα βρήκαμε ένα ξέφωτο ~~[illegible]~~ και μέσα σε μια βδομάδα κι αρχίσαμε αμέσως να στήνουμε τις σκηνές. Εκεί αρχηγός ήταν ο Φαλαγγάρχης Άκης Παπανικολό-πουλος, [illegible] και όλοι οι άλλοι — καθηγητές συνοδοί —

παιδιά από 15 ως 17 ετών. Σε λίγο κατέφθασε ένα μικρό φτωχό μαγειρείο με τα καζάνια ~~[illegible]~~ και τον μάγειρα. Ο φαγητατζής μάς ανακοίνωσε το πρόγραμμα και όρισε τις σκοπιές γύρω-γύρω από το στρατόπεδο. Μπορεί να ήμασταν 10–12 σε προωθημένες θέσεις βαθειά στο δάσος κι εκεί κι έπαθα και μη το σκούζω από το φόβο μου. Σε κάθε ήχο έβγαινα φαντάσματα και με πιάνανε ρίγη. Η μέρα μας διαρκούσε με σωματική και στρατιωτική ασκήσεις. Για όπλα χρησιμοποιούσαμε τα φλόμπερ που σκάνε σαν τρακατρούκες. Τα όπλα 3–4 ώρες την ημέρα. Μετά πλύσιμο, καθάρισμα, φαγητό, σκοπιές και ύπνος. Τις τρεις μέρες είχαμε καταλάβει και το στρατόπεδο γκρεμίσαμε. Μαζέψαμε ~~[illegible]~~ τα υπάρχοντά μας και τις σκηνές κουτσά κουτσά μπήκαμε στα φορτηγά και το βράδυ φτάσαμε στο Χρυσοβίτσι, που είναι σ' ένα χωριό του βουνού. Κι εκεί τα ίδια. Ο ύπνος στο σχολείο και οι ασκήσεις (εγκατάσταση) έξω από το χωριό σ' ένα οροπέδιο κοντά σε μια μεγάλη ρεματιά βρύση που ήταν κέντρο συνάντησης ιδιαίτερα των κοριτσόπουλων του χωριού. Εκεί και μείς θαυμάζαμε και χτενιζόμαστε κάθε λίγο και λιγάκι για να βλέπουμε και να μας βλέπουν τα κορίτσια. Στις 16 του Αυγούστου ήρθε στο χωριό ο πατέρας μου και με βρήκε στο καφενείο. Μας είπε ότι στην Τήνο τορπίλισαν την Έλλη, μάλλον οι Ιταλοί, κι ότι η κατάσταση γίνεται κρίσιμη. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, στις 28 του Οκτώβρη, είχαμε ήδη αρχίσει τα μαθήματα. ~~[illegible]~~ Πήγαινα στην Τετάρτη τάξη του Πειραϊκού Γυμνασίου Αρρένων που τότε στεγαζόταν στο δρόμο πίσω από το Νοσοκομείο. Σε λίγο όμως οι Ιταλοί επίταξαν το κτίριο και μας μεταφέρανε κοντά στο [illegible] του Αρχιερ- ~~[illegible]~~ Μας το πήραν ~~[illegible]~~ κι αυτό, το 1943, και τότε βγάλαμε τα θρανία μέσα σε κάποια σπίτια. Στην τάξη θυμάμαι ότι ήμασταν πολλοί από τους οποίους ~~[illegible]~~ δυο τρεις μου ήταν ήδη γνωστοί από το Χρυσοβίτσι. Οι αίθουσες μικρές και βρώμικες, οι μαθητές πολλοί, οι καθηγητές λίγοι. Ό,τι θυμάμαι είναι μια χαύρα. Περάσανε μήνες για να καταλαγιάσει η αρχική βουή ώστε να γνωριστούμε μεταξύ μας και να γνωρίσουμε και τους δασκάλους μας. Όμως πάνω εκεί ξέσπασε ο πόλεμος. Η Τρίπολη, καθώς σου αναφέρθηκα, άρχισε να μ' αρέσει. Σιγά-σιγά με το χρόνο όλα τα ξέχνας. Ακόμα και τη θάλασσα! ~~[illegible]~~ Χτισμένη σε ύψος 700 μέτρων, πάνω σ' οροπέδιο περιστοιχισμένη από βουνά. Αλλά μακρυνά, με τη Σπάρτη και αλλά ακριβώς ~~[illegible]~~ πάνω από το κεφάλι της, στο βόρειο μέρος, ~~[illegible]~~ προς τη Βυτίνα. Οι συνοικίες, όπως και τα Γιάννενα, τούρκικα, μαχαλάδες. Όμως το κέντρο ωραίο και όμορφα

παραμελημένο. Η ομορφιά του Αη Βασίλη με τα πλατάνια
πλάτανα, που έκρυβε ένα ανθρώπινο από καιρό τα μηλι-
φιά του γιασεμί του άφησε. Το άλλον του Άρεως, με
τα κενοτάφιο του θρυλικού Κολοκοτρώνη, στης κεφαλής, τα
πευκοδάση, το „Δικαστικό Μέγαρο" και το νεόκτιστο
τότε ξενοδοχείο „Μαίναλον". Έτσι αναστομωμένη στη
πόλη υπάρχει ο Μαν-Θανασάκης ένα ... και
στη Δύση ο Αη-Γιώργης δείχνει με πεύκα και το κάστρο
η εκκλησία με την ομορφιά και το καφενείο. Και οι
δυο, πλατείες ο δεύτερος, ήταν ο αγαπημένος περίπατος
των κατοίκων της πόλης και πλατείες της πολιτείας. Νότια
ο κάμπος της Τεγέας γεμάτος ήλιουσια χωριά. Ανατολικά
προς τη Μαντινεία οι κορυφές με
της ... και της „Πύργος". Έτσι ονομάζονται
εκεί τα χτίσματα. Ακόμα και καλύβες. Προς τη Μαν-
τινεία, στο εργοστάσιο οινοποιείο του Καμπά, ο
δρόμος έχει διακλάδωση αριστερά για Λεβίδι, Βλαχέρνα,
Βυτίνα, Δημητσάνα, Ζάτουνα. Έβγαινα σιγά σιγά από
το καβούκι μου. Η καινούργια πόλη και
η καινούργια κατάσταση προσκαλούσαν όλα και από σιγά
το ενδιαφέρον μου. Ο πατριωτισμός, βαθειά
εντυπωμένος μέσα μου έβρισκε τώρα τροφή όπως η
φλόγα που γιγαντώνεται με
του ανέμου. Με την επίθεση των Ιταλών
στην Ήπειρο λες κι άνοιξε μια ...
μένη πόρτα στην ψυχή του λαού κι ελευθερώθηκε. Τέσσερα
χρόνια η δικτατορία προσπαθούσε το φασισμό και το
ναζισμό, του Άξονα, το Χίτλερ και το Μουσολίνι. Και τώρα
όλοι ξεσηκώθηκαν όλα αυτά τινάχτηκαν στον αέρα,
όπως ο δικτάτορας υποχρεώθηκε να πει ΟΧΙ στο
τελεσίγραφο του Ντούτσε. Έτσι δημιουργήθηκε μια πρωτο-
φανής εθνική ομοψυχία - λαός, στρατός, κυβέρνηση,
νέοι γέροι όλοι μαζί - ενωμένοι - τρελοί ο κόσμος
μεθούσε από την ξαφνική ψυχική ευφορία. Οι καμπάνες
χτυπούσαν χαρμόσυνα. Οι φαντάροι κατέβαιναν στο
σταθμό γελαστοί με τους δικούς τους

και σπασμένα κόσμου
, τραγουδώντας και χορεύοντας. Έτσι
μπαλκόνια αντηχούσαν οι σημαίες κι οι γυναικούλες φω-
νάζανε η μία στην άλλη «— Θα τους νικήσουμε — Θα τους
τσακίσουμε» Διαδηλώσεις μόνες έφταναν
το βράδυ οι ειδήσεις με τα πρώτα πολεμικά
ανακοινωθέντα. Και μεις φυσικά πηγαίναμε στο σχολείο
μόνο για μικροπράγματα, κουβέντα, τραγούδια και κανένα
χορό πάνω στη προσωρινή έξαρση. Και μια φορά
ένας καθηγητής μας έβγαλε λόγο και μας εξήγησε πώς
έχει η κατάσταση. Ποια η δύναμη του Ιταλού. Ποια
η δική μας. Τι θα κάνουν οι Γερμανοί — οι Άγγλοι;
οι Γιουγκοσλάβοι κλπ. κλπ. Μια μέρα καταμεσήμερο
ακούσαμε βόμβο αεροπλάνων και αφού κοιτάξαμε και
καταλάβαμε οι γονείς ή [illegible] [illegible]. Έπεσε πανικός.
ο κόσμος έτρεχε δεξιά αριστερά. Ξαφνικά έγινε ησυχία.
λίγο αργότερα διαδόθηκε ότι ήταν ιταλικά και έριξαν
μόνο μια βόμβα. Έτρεξα κι εγώ και είδα γκρεμισμένη
τη γωνία ενός μικρού σπιτιού. Υπήρχε μια γυναίκα νεκρή.
Το άσπρο φόρεμα. Κι αυτή έλεγαν πως ήταν η μητέρα του Γιαννάκη
με τον οποίο θα συνδεόμουνα τόσο πολύ ύστερα από
λίγο καιρό. Ο πατέρας του ο κ. Κωνσταντινόπουλος ήταν δάσκαλος
και αριστερός [illegible], στη Μπορούση. Κι είχε απ' όλους πολλά
Αρχίσαμε να καταλαβαίνουμε τι θα
πει πόλεμος. Στα παράθυρα κολλούσαν χάρτινες ταινίες. Τη
νύχτα υποχρεωτική συσκότιση. Σκάψανε τάφρους για
πρόχειρη προφύλαξη από τους βομβαρδισμούς. Δια-
δέχτηκαν ανακοινώσεις που [illegible] οι καταστροφές.
Έγιναν όπως [illegible]. Όμως παράξενα αυτή η
νέα δυναμική άλλαξε τη καθημερινή ρουτίνα στη
συνέχεια. Σαν καθένας άνθρωπος παρέσυρε τις σκέψεις
πιο πέρα της ψυχής στο [illegible] που ξαφνικά έγιναν
φωτεινοί και ωραίοι. Τα μάτια έλαμπαν. Τα χείλη
γελούσαν. Χωρίς να το συνειδητοποιώ αποφάσισα να
πάω στο Μέτωπο. Είχα διαβάσει τις σημειώσεις
του πατέρα μου ο ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΥ που με πόση

ὑπερηφάνεια διηγεῖτο τή φυγή του ἀπό τό Κάιρο
— κρυφή ἀπό τούς δικούς του — γιά νά πάει στό Μέτωπο
πού, κατά σύμπτωση καί τότε βρισκόταν στήν Ἤπειρο.
Ἀπογοητευμένη τό βράδυ τῆς Τετάρτης πῆγα στό σταθμό
καί μπῆκα στό τραῖνο. Δέν πῆρα τίποτα μαζί μου
γιά νά μή κινήσω τήν ὑποψία. Τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ
ἄνοιξαν ὅλοι τά μαντήλια μέ τά τρόφιμα καί
ἔφαγα ἕνα κομμάτι τυρί. Ἀπό τό σταθμό Πελοπον-
νήσου πέρασα στό σταθμό Λαρίσης καί μόλις
πρόλαβα τό τραῖνο γιά τή Λάρισα. Ἀπό κεῖ οἱ
στρατιῶτες μέ αὐτοκίνητα ἤ καί μέ τά πόδια
θά συνέχιζαν γιά Γιάννενα στρατιῶτες ~~[illegible]~~ ἀπο-
σπασμένοι ~~[illegible]~~ στό Μέτσοβο. ~~Στό σταθμό [illegible]~~
Ἐξαντλημένη ἀπό τό ταξίδι κοιμόμουν βαθειά
~~[illegible]~~ κουβαριασμένη στό ξύλινο πάγκο τοῦ
τραίνου ὅταν μέ ξύπνησαν. Ἦταν ξημερώματα. Κα-
τάλαβα ἀμέσως ὅτι τό ταξίδι μου ἔφτασε στό τέρμα του.
Χωρίς πολλές κουβέντες κατέβηκα ἀπό τό τραῖνο καί
μπῆκα στό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ἀπογοητευμένη καί
ντροπιασμένη ἀρνήθηκα νά φάω. Ἀκόμα καί νά πιῶ
νερό. Μισοῦσα τόν πατέρα μου καί ὑπόσχομουν νά
τό πῶ νά τόν τό πῶ καί νά φύγω. Μέ
περίμενε ὁ σταθμός στήν Τρίπολη. Δέν εἴπαμε
τίποτα μπροστά σέ τρίτους. Βαδίσαμε σιωπηλοί
ὥς τό σπίτι μας ὅπου ἡ μάννα μου μέ τόν
ἀδερφό μου περίμεναν ἄπραγοι μου κλαίγοντας
καί ἀνησυχώντας. Ἀργά πέρασε ὁ καιρός μετά.
Τότε ρώτησα κάποτε τόν πατέρα μου « Εἶσαι γενναῖος
τοῦ θεοῦ, γιατί μέ ἔκανες πατριώτισσα καί μέ κατα-
δίκασες νά κάνω αὐτό πού καθήκον μου ὅπως
φώναζες καί » Δέ βρίσκεις ὅτι τό ἐπιχείρημα πού
τό εἶπε αὐτός ἦταν 16 κι ἐγώ μόνο 15 χρονῶ.
Ἦταν ἀστεῖο. Τότε τούς δήλωσα ὅτι δέν ἔχω
θέση στό σπίτι καί ὅλοι ἤμουνα κατάθλιψη

τρέχοντας τή σκάλα καί βγήκα στό δρόμο. Πήγα στά
Κεντρικά γραφεία τῆς ΕΟΝ. Ἐκεῖ εἶχαν ραδιόφωνο καί
άκουγαν συνεχῶς ειδήσεις καί μουσική. Μπροστά [illegible]
στό αφτί. Κάθισα μαζί της καί [illegible] μετά καιρό. Μετά
πέρασα στο διπλανό ~~[illegible]~~ γραφεῖο καί κάθησα πάνω
σ' ένα ~~γραφεῖο~~ τραπέζι. Εκεί άρχισαν να [illegible] και
σημειώνω [illegible] έγγραφα σε λευκό χαρτί. Μου
έδωσαν ένα [illegible], ένα [illegible], [illegible] με νερό και
[illegible]. [illegible] στο [illegible]. Ετοιμαζόμουν
[illegible] να [illegible] και τα [illegible]. Ξα-
φνικά [illegible] τις [illegible]. Κοίταξα [illegible]
στό [illegible] [illegible] νερό από
τη [illegible] κορυφή. Άρχισα ν' ακούω [illegible]
την ηχώ του [illegible], του [illegible], του δάσους. Τότε
[illegible] να [illegible] [illegible], καρό ή [illegible].
[illegible] την ησυχία [illegible] τα παραθύρια
με τα [illegible]. Άλλοτε [illegible] κι άλλοτε
[illegible] με πιο γρήγορο [illegible]. Που και που
[illegible] [illegible] ή [illegible]. Και όλα ~~[illegible]~~ με
τον [illegible] χαιρετισμό "Καλημέρα", "Καληνύχτα"
[illegible] [illegible] [illegible] και [illegible]
[illegible]. Όμως [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] με [illegible] να
[illegible]. Μ' άρεσε όμως η [illegible] ταχύτητα
που [illegible] να [illegible] [illegible] και να
[illegible] [illegible] [illegible] αέρα. Έδινα τα έγγραφα
και [illegible] στην [illegible] του [illegible]. Με
τη φαντασία μου [illegible] [illegible] [illegible] μια [illegible]
[illegible] [illegible] και [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] μυστικά που θα [illegible], [illegible]
του [illegible]. Ήμουν ένας [illegible] αγγελιοφόρος
και κάπου [illegible] [illegible] [illegible] ο εχθρός
— [illegible] [illegible] με [illegible] με
τα [illegible] [illegible] [illegible] με [illegible],

Άξαφνα ό κ. Φαλαγγαράκης μού ανέθεσε νέα [illegible] καθήκοντα. Νά επιστατώ στά λαϊκά συσσίτια πού άρχισαν νά διοργανώνονται στίς σκηνές γιά τίς οικογένειες τών στρατευμένων. Σέ λίγο άρχισαν νά καταφθάνουν οί πρώτοι τραυματίες. Τά ξενοδοχεία τό ένα μετά τό άλλο μεταβάλλονταν σέ στρατιωτικά νοσοκομεία. Μπαίναμε στό χειμώνα. Τυχαία πληροφορήθηκα από τό σιδηροδρομικό σταθμό ότι τό τρένο έφερνε τούς τραυματίες στην Αθήνα κι αυτοί ξαπλωμένοι στό παγωμένο τσιμέντο δέν μπορούσαν νά κάνουν βήμα. Πήγα στό σταθμό καί τούς βοήθησα νά [illegible] [illegible] [illegible]. Μερικοί έπιασαν έναν [illegible] ανάπηρο καί είπα στούς άλλους νά μάς ακολουθήσουν.

Είχε σκοτάδι, είχε χιόνια καί στό δρόμο λάσπες καί γλίστρες. Φορτωμένος τόν ανάπηρο πού σήκωσα είχε ένα πόδι καί με ηλεκτρικό φανό στό χέρι άνοιγα δρόμο. Έως τό πιό κοντινό ξενοδοχείο τή Σεσίλ [illegible] δέ κάναμε πολλές καί μιά ώρα ώς νά φτάσουμε. Στό φωτεινό καί ζεστό χώλ καί στά σαλόνια φρεσκοβαμμένοι, αξιωματικοί, παράξενοι καλοντυμένοι καί υπερήφανοι οί ξενοδόχοι μιλούσαν καί έπιναν χαρούμενοι. Οί τραυματίες βρώμικοι, λασπωμένοι κολλούσαν στούς τοίχους, έτοιμοι νά καθόντουσαν όπου βρούν ξαπλωμένοι λιποθυμισμένοι. Ο ιδιοκτήτης τού ξενοδοχείου μέ αγριοκοίταξε σάν [illegible] φωνή [illegible] τό [illegible] μου. Νά ύψωσα τή φωνή γιά νά ρωτήσω τί έχει καί έτσι «Δέν υπάρχουν δωμάτια». Κανένας από τούς παρευρισκόμενους δέν συγκινήθηκε. Ναί πού εγώ όμως ήμουν βαθμοφόρος, λοχίας σέ ΣΟΝ, μέ επίσημη [illegible] στή στολή μου καί μέ τό κεφάλι πού μού έδινε ή [illegible] εξουσία μου στόν [illegible]. «Θέλεις μέ τό καλό νά μάς δώσεις τά δωμάτια ή μέ τό κακό;» Από τότε καί κάθε βράδυ πού τό τρένο μάς έφερνε τραυματίες είχα γίνει ό μόνιμος βραχνάς τών ξενοδόχων. Τούς υποχρέωνα νά μάς δίνουν τά καλύτερα δωμάτια

καθαρά σεντόνια. Κουβέρτες, σαπούνι, πετσέτες
περιποίηση. Με σπάνιες εξαιρέσεις ήταν οί περισσότεροι
εχθρικοί γιατί μέ τούς τραυματίες χάνανε χρήματα
αλλά καί τά δωμάτιά τους έπαιρναν από κάτω βόλτα.
Βρώμα, γάζες, αίματα. αναστεναγμοί.. Ποιός σκεφτό-
ταν πως τά παιδιά αυτά είχαν θυσιάσει άλλος ένα
χέρι κι άλλος ένα πόδι ή ένα μάτι γιά τήν πατρίδα;
Μετά τίς πρώτες ενθουσιαστικές μέρες μπαίναμε σιγά-σιγά
στό γνώριμο τού « ό καθένας γιά τόν εαυτό του »
πού θά κατέληγε σέ κείνο τό όργιο τής μαύρης αγοράς.
Εγώ πάλι, έτσι σάν αγγελιοφόρος, έτσι σάν κλητήρας
έτσι σάν νυχτερινός μεταγωγέας, μόνος καί πάλι
ολομόναχος. Χωρίς γνωστούς καί φίλους. Καί τώρα πού
είχα φύγει κι από τό σπίτι δέν είχα ανθρώπους νά
μιλήσω, εκτός από τούς τραυματίες καί τούς [illegible].
Μού έκανε μεγάλη εντύπωση πού όλοι οί τραυματισμένοι
ήταν χωριατόπαιδα. καί όλοι οί αξιωματικοί
των μετόπισθεν αριστοκρατόπαιδα καί κυρίως στελέχη
τής ΕΟΝ. Όλοι σχεδόν οί βαθμοφόροι τής Εθνικής
Οργάνωσης είχαν μείνει στά [illegible] χωμένοι,
σέ διάφορα γραφεία. Μιά μέρα μαζί τους έπιασα
ένα από τίς Γλασουιτικής, ηγέτες τής ΕΟΝ καί
κουβεντιάζει μιά φωτογραφία [illegible] σ' ένα γραφείο,
Φορούσε ό αθεόφοβος τό δίκοχο επί-
σημης στολής καί κάτω ήταν γυμνός. Εγώ φυσικά
τόν χαιρέτησα μέ σεβασμό φασιστικά κι αυτός
αντανακλαστικά έγνεψε τό χέρι κι αισ-
θάνθηκα νά πιάσει σό σπασμένο τό
αριστερό [illegible] στή συναγωνιστικότητα. Πλη-
σίαζαν τά Χριστούγεννα καί τότε μού ήρθε στό
μυαλό μιά μεγαλειώδης ιδέα. Πρότεινα νά
οργανώσουμε χορωδία από μέσα στήν οργάνωση
νά πούμε τά κάλαντα καί νά μαζέψουμε
χρήματα νά φτιάξουμε δέματα καί τά πάμε
σ' Λουτράκι — πού είχε γίνει νοσοκομείο —

νά τά δίνουμε στούς τραυματίες καί νά τούς αρέσει. Καί τά καίγανε. Έτσι άρχισαν οἱ μουσικές σπουδές όπως εκείνη από τά γνωστά τραγούδια τοῦ ~~[illegible]~~ Κραδή κι ένα δικό μου. Πάνω στήν Τρίπολη αὐτή ἡ χρονιά ἦταν ἕνα γεγονός. Εἴμαστε πάνω ἀπό πενήντα φωνές. Κι ὅπου παρουσιαζόμαστε ἔρχονταν ἑκατοντάδες νά μᾶς ἀκούσουν καί νά μᾶς χειροκροτήσουν. Ἐγώ ὑπό μόνο διεύθυνση. Γιά πρώτη φορά ~~[illegible]~~ στή ζωή μου. Γυρω-γύρω ἄλλα παιδιά βαστοῦσαν κουβέρτες κι ὁ κόσμος πετοῦσε χρήματα, τρόφιμα, δῶρα. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Μετά δουλεύαμε μέρα καί νύχτα καί ἑτοιμάζαμε ἑκατοντάδες δέματα καί παραμονή Πρωτοχρονιᾶς μπήκαμε σέ δύο νοικιασμένα φορτηγά καί πήγαμε στό Λουτράκι. Ἐκεῖ πάγαμε [illegible] ~~[illegible]~~ στίς αἴθουσες τῶν ~~[illegible]~~ νοσοκομείων καί μετά κρεβάτι μέ κρεβάτι μοιράζαμε τά δῶρα στούς τραυματίες. Ἀφοῦ τραγουδήσαμε καί στίς [illegible] μπήκαμε στά αὐτοκίνητα ~~[illegible]~~ γιά νά γυρίσουμε νύχτα στήν Τρίπολη. Τήν ἴδια μέρα γύρισα κι ἐγώ στό σπίτι. Ὁ Στρατός μας νικοῦσε στά βουνά τῆς Ἀλβανίας. Ὁ πατέρας μου εἶχε ἑτοιμάσει ἕνα μεγάλο χάρτη ~~[illegible]~~ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες ὅπως μπορούσε νά δεῖ κανείς τίς διατάξεις τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων. Τήν ἡμέρα πού μπήκαμε στήν Κορυτσά ἔμαθε τό νέο γιά τό θάνατο τοῦ παπποῦ στήν Κρήτη. Ὅταν ἦλθε ἡ μητέρα σου ~~[illegible]~~ εἴμαστε στό Ἄργος. Τότε κλείσαμε τρία μερόνυχτα στό σπίτι καί κλάψαμε σάν μικρά παιδιά. Τώρα βγῆκε βιαστικός καί γύρισε ἀργά τή νύχτα. Ἔπεσε [illegible] στό σαλόνι καί μπροστά στό γραφεῖο του. Γρήγορα οἱ νίκες τοῦ στρατοῦ μας ἔβγαιναν τήν ἀγγελία του. Τό ~~[illegible]~~

γενικό ψυχικό βερβέρισμα βρίσκονταν στην ένδειξη; Ενθουσιασμός κι αυτοί παραδίδονταν τους πάντες και τα πάντα. Και ξαφνικά ήρθε η κατάρρευση. ~~Ξε~~ Ξένα στρατιωτικά τμήματα γιουγκοσλαβικά και Εγγλέζοι, όλοι σε μηχανοκίνητα ή σε αυτοκίνητα μ' όπλα και κανόνια και άλλα βαριά όπλα πλακώνανε στην πόλη με κατεύθυνση την Καλαμάτα. Κανένας δε μιλούσε. Ούτε χειροκροτήματα ή άλλη χειρονομία. Αυτοί σιωπηλοί ίσως και ντροπιασμένοι εμείς μ' ένα σφίξιμο στο στήθος σαν χαμένοι. Σε μιά στιγμή, ήρθαν με μιά ανταρσία, μας έπιασε μανία να φύγουμε και μεις. Κάποιοι Εγγλέζοι μας πήραν μαζί τους σ' ένα μηχανοκίνητο. Όπως ήρθε στην πόλη η στρατιωτική της αστυνομία καταδίωξε τους Έλληνες. Μετά άρχισαν ~~τα ...~~ οι επισκέψεις των αεροπλάνων. ~~Κα~~ Κυνηγούσαν τη στρατιωτική φάλαγγα. Τους πολυβολούσαν και κάποιοι τους είχανε μπόμπες. Αυτοί τρέχανε σαν τρελοί κάτω από δέντρα ή μέσα σε χαράδρες να κρυφτούν. Τέλος άρχισαν να βομβαρδίζουν και την πόλη. Η μάνα μου και η γιαγιά τσίριζαν και γονατούσαν από το φόβο. ~~...~~ Τους πήγαμε σ' ένα καταφύγιο που ήταν φτιαγμένο από πέτρα. Εγώ βγήκα και στριφογύριζα στην έρημη πόλη. Ανέβηκα στο τείχος και τότε βρέθηκα νεκρούς τραυματίες. Δε θα ξεχάσω ένα συμπαθητικό μου που το θραύσμα του έκοψε ανοιχτό την κορφή του κρανίου κι το έκανε σαν ποτήρι. Κι αυτός εκεί μισοπεθαμένος στον τοίχο με τα μάτια ανοιχτά και εκφραστικά σα να μου λέγε "Γεια σου χαρά, τι θα γίνει από δω;" Από όλα στα στρατιωτικά μείναμε τελικά ο Νίκος Δεληβοριάς κι εγώ

καί γιαχνούμε μέσα στά καπνισμένα ερείπια.
Ετσι αρχίζει τό σύνθημα είχε λήξει. «Αδειάστε
από αυτά — όλοι στά βουνά». Όταν τελείωσαν
οι βομβαρδισμοί καί ο τελευταίος έφυγε
θα καρτερούν μι μπαρμπέρης τώρα στό Καφενείο
μιά ατέλειωτη σιωπή έπεσε στήν περιοχή. Εμείς
μείναμε κοντά στη μονή της ~~[illegible]~~ επάνω Κέντρου είχαμε
μαζέψει πάνω στις κουβέρτες πού κουβαλούσαμε μα-
ζί μας. Κάτω η πόλη νεκρή. Μακρυά
ο ποταμός βουβός. Ακίνητος. Κάποτε φάνηκε
κάποιο όχημα ~~[illegible]~~ από τη μεριά του Αχλαδοκάμπου.
Πέρασε το Σπίτι καί οι μηχανές ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ στόν ~~[illegible]~~ σταθμό καί ολόισιο δρόμο.
Ηταν οι πρώτοι Γερμανοί πάνω σε μοτοσυκλέτα.
Ο Νομάρχης καί ο Δήμαρχος είχαν πεί
«Ολοι να βγουν κρατώντας άσπρα σεντόνια
στά σπίτια σας» ~~[illegible]~~ Σε μιά βιτρίνα
κάποιος είχε γράψει ΧΑΙΛ ΧΙΤΛΕΡ. Πίσω
από τις μοτοσυκλέτες μετό καμιόνι ~~[illegible]~~ ακολουθούσαν ως
πάνω η άκρη ολόκληρου του δρόμου. Καί μισό
χιλιόμετρο πιό ~~[illegible]~~ πίσω φάνηκε νά
μπαίνει στό Κάμπο η φάλαγγα. Ο
κόσμος έξω κι αναποφάσιστος. Οι βάρβαροι
ήρθαν επί τέλους. Είναι κι αυτοί μιά κάποια
λύση. Τρέμαμε μήπως όλοι σε λίγο
νά τούς δούμε από κοντά. Είχαν ήδη
διασχίσει το κέντρο και φτάσανε ως τις συνοικίες πριν ήρθουν
~~[illegible]~~ στην περιοχή του σπιτιού. Είναι
τανκς καί πάνω τους καθισμένοι πολλοί
στρατιώτες καί μας πού καπνίζαν καί γελούσαν.
~~Ηταν [illegible]~~, μουτρωμένος όπως
~~[illegible]~~ Οι πιό μεγάλοι συνταξιούχοι

ήρθε μαζί τους τσιγγάνα, χορεύοντας και τη
πρώτη βράδυ - Νιξ-Νιξ. και κανονικά
ήταν αυτή που αρχηγούσε. Μιλούσαν για
ένα εγγλέζικο αεροπλάνο που είχε πέσει
κάπου στο δρόμο και ο πιλότος του είχε σκο-
τωθεί - Βρήκαν σημαίες. Μικές μέσα στης παι-
δεις του παλιού του Άρεως και γέμισαν από συντρί-
μμια ~~και~~ με καθαρό νερό. Τις πρώτες μέρες
έπαιρναν μπάνιο ~~[illegible]~~ πλένονταν με σαπούνι, το έβα-
ζαν μετά στα γυμνά κορμιά τους και έκαναν ηλιοθεραπεία. Έπαιζαν
καθισμένοι στις φοτογωνίες ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ και το βράδυ, ανάβαν φωτιές ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ και τρα-
γουδούσαν όλοι μαζί με [illegible] νοσταλγικά τραγούδια
της πατρίδας τους. Την τρίτη μέρα πρωί
τους ξυπνήσανε με μπαταριά τραγουδιστά κόρτα ~~[illegible]~~
Οταρία-Οταρία ~~[illegible]~~ πάνω στο ρυθμό από τις μπότες που
χτυπούσαν με θυμό το χώμα. Πήγαιναν για
ασκήσεις έξω από την πόλη προς την Αττι-
κή. Μια μέρα χτύπησαν την πόρτα μας. Ήταν
Γερμανοί συνοδεία με διερμηνέα. ~~[illegible]~~ Ανέ-
βηκαν και επιθεώρησαν το σπίτι. Μετά
έδειξαν το σαλόνι και είπαν ότι ~~τ~~ επι-
τάσσεται και ότι θα έρθουν να μείνουν δύο
Συνταγματάρχες. Θα κάνουν χρήση ~~[illegible]~~ της
τουαλέτας και του μπάνιου. Κατά τα άλλα
δεν θα μας ενοχλούν. ~~[illegible]~~ Σε λίγο κατέφθαναν
οι αξιωματικοί με τις ορντινάντσες τους. ~~[illegible]~~
Έβαζαν ρούχα και μύριζαν σαν κλειστό
[illegible] και [illegible] ~~[illegible]~~ στο διάστημα
όταν [illegible] στη τουαλέτα ή στο μπάνιο
όπως συναντούσαν, αλλά μας [illegible] χαιρετούσαν
χτυπώντας τα τακούνια - Προσπαθούσαν να κάνουν

το [illegible] βροντούσαν τα [illegible]

Έφυγαν σύντομα οι Γερμανοί και ήρθαν Ιταλοί. Μπήκαμε για καλά στην Κατοχή. Απαγόρευση κυκλοφορίας. ~~[illegible]~~ Το ηλεκτρικό κόβεται ~~[illegible]~~ το βράδυ. Άδεια για να ταξιδέψεις έξω από την πόλη. ~~[illegible]~~ Στρατιωτικά περίπολα. Μυστική ~~[illegible]~~ ιταλική αστυνομία με πολιτικά. Ταυτότητες ~~[illegible]~~ από την Καραμπινιερία. Έλλειψη τροφίμων. Πείνα. Τα ρούχα ~~[illegible]~~ να γίνονται κουρέλια. Στα παπούτσια μπαλώματα και ~~[illegible]~~ σόλες πέταλα (όπως λέγαν) με χαλκά. Μας ήρθε νομάρχης ο κ. Βογιατζόγλου. Γνωριστήκαμε και οικογενειακώς σχέσεις και ο μικρός Αλέκος ήταν ένας από τους πρώτους ακροατές των τραγουδιών μου. Στο γυμνάσιο ήρθε ο κ. Λιβαδέας, Διοικητής Χωροφυλακής, με το γιο του, τον Κώστα, που έμελλε να γίνει γνωστός σκηνοθέτης θεάτρου. Συνδέθηκα με φιλία που διατηρήθηκε ως σήμερα με τον Γιώργο Κωνσταντινόπουλο ~~[illegible]~~, που διέπρεψε στην αρχαιολογία, ιδιαίτερα στη Ρόδο και ~~[illegible]~~ έγινε Διευθυντής του ~~[illegible]~~ Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών. Τον Θεσσαλό ποιητή Γιώργο Κοτζιούλα, δάσκαλο, που τα ποιήματά του «Στην Αθήνα» χρησιμοποίησα στην Έβδομη Συμφωνία μου. Ποιήματά του έγιναν τραγούδια την εποχή εκείνη. Τον Τάκη Αθηνογιαννόπουλο, που ζει πάντα στην Τρίπολη. Τον Βασίλη Κωνσταντόγλου, καθηγητή, που βρεθήκαμε μαζί ~~[illegible]~~ εξόριστοι στον Άγιο Κήρυκο της Ικαρίας. Και τέλος τον Μάκη Καρρά. Τον είδα για τελευταία φορά στα 1948 όταν ήμουν παράνομος. Υπηρετούσε στην αυτοκινητοπομπή της περιοχής του Πειραιά. ~~[illegible]~~ Ήρθε με άδεια στην Αθήνα και επισκέφθηκε τη μάνα μου: «Έχω προαισθανθεί ότι δεν θα τη γλιτώσω», της είπε. Έμενε κοντά μας σ' ένα δωμάτιο που τα είχαμε νοικιάσει μαζί. Πήγα και τον βρήκα. Του ξέρω ~~[illegible]~~ ότι είσαι παράνομος και ότι αυτή τη στιγμή κινδυνεύεις να πιαστείς. «Θα με βασανίσουν και θα με εκτελέσουν. ~~[illegible]~~ Γι' αυτό σε παρακαλώ πάρε με μαζί σου στο βουνό. Θα βρεθεί κάποιος τρόπος». «Δεν ~~[illegible]~~», μου απαντά μετά από πολλή σκέψη. Κι όχι για άλλο λόγο παρά γιατί θα μου είναι αδύνατο να σκοτώσω. ~~[illegible]~~ Θα είναι σαν αυτοκτονία κι ότι ~~[illegible]~~ θα προτιμώ να με σκοτώσουν».

— Μα είναι βέβαιο ότι θα με σκοτώσουν αν μείνω εδώ.

— Είναι λαγκερτικοί. Δεν θα σε σκοτώσω εγώ...
— Κι εσύ; Πώς είσαι βέβαιος ότι θάναι εσύ;
— ~~[illegible]~~ ο νόμος των πιθανοτήτων...
Ήταν απροσάρμοστος. Χωρίσαμε στο σκοτάδι κι έκαμα δρόμο στη Νέα Σμύρνη. Ύστερα από λίγες μέρες όταν βρισκόμουν [illegible] στη Δάφνη έμαθα για το θάνατό του. Το πτώμα που το μετέφεραν προσπέρασαν οι νεκροί και δεν έγινε τίποτα. Ο Μαύρος έγινε βροχή, όπως γράφω ~~[illegible]~~ της Μπαλλαρίτης. Και στην Τρίπολη στο νεκροταφείο κάπου από αυτούς βρίσκεται το όνομά του ή σκιά της γατιώς του. Τον συλλήψανε ~~[illegible]~~ στο ΠΡΩΤΙΑ με Συμμετοχή... Πάλι συμφωνούμε ότι από το 1941 που τον πρωτογνώρισα κανένας άνθρωπος δε μου 'χει μιλήσει όπως εκείνος. Μιλώ ~~[illegible]~~ για τη συνάντηση αυτή στο ΧΕΙΟΣ. ~~[illegible]~~ Είχε όμως από τότε χαραγμένη στο πρόσωπο τη σφραγίδα του θανάτου.
Και μέσα σ' αυτό το ατέλειωτο ταξίδι της ζωής που αρχίζει να με βαραίνει δε βρήκα άλλο κανένα να πλησιάσει στο καταγάλανο και ~~[illegible]~~ καταχωνιασμένο ψυχή του αυτού. Κι έτσι έμεινα και πάλι μόνος. Στη τάξη μας οι μαθητές είχαν χωριστεί σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη ήταν αυτοί που πεινούσαν και μισοθερμαίνονταν πάνω στο θρανίο. Στη δεύτερη, αυτοί που πεινούσαν χωρίς να λιποθυμούν. Και οι τρίτοι αυτοί, που τρώγανε όσο ποτέ στη ζωή τους. ~~[illegible]~~ γιατί οι πατεράδες τους ήταν αγρότες, μαυραγορίτες ή και τα δύο. Εμείς οι πεινασμένοι, της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας, αποφασίσαμε να βάλουμε τέρμα σ' αυτή την κατάσταση. Οργανωθήκαμε και μια μέρα ανακοινώσαμε στην τάξη ότι είναι απαράδεκτο οι μισοί να ~~[illegible]~~ παχαίνουν και οι μισοί να πεθαίνουν της πείνας. ~~[illegible]~~ Οι χωριάτες έβαλαν τις φωνές. Είχαν και τον αέρα που τους έδινε η σωματική τους ευρωστία. Όμως εμείς ήμαστε οι περισσότεροι και οι αποφασισμένοι για όλα. Είπαμε: «Δεν μπαίνει κανείς στην τάξη αν δε βάλει τρόφιμα (πατάτες, αβγά, σταφίδα κ.λπ.) στο καλάθι που θα βρίσκεται μπροστά στην πόρτα». Την άλλη μέρα ένα τρεις έφεραν τρόφιμα. Οι άλλοι πήγαν να περάσουν με το ζόρι. Έπεσε ξύλο. Όταν μάθανε οι καθηγητές τα καθέκαστα γελούσαν συνεταράχθηκαν για το γεγονός αυτό. Τελικά ~~[illegible]~~ όλοι «σπάσανε» τα ~~[illegible]~~ αναγκαστικά

«δόλοι» Μπραΐλαγγ τα τρόφιμα στους συγκεντρωμένους συμμαθητές μας. Σε λίγο όλο το Γυμνάσιο έκανε το ίδιο. ~~Τα παιδιά [illegible] από τα χωριά [illegible]~~ Έτσι εκείνη τη χρονιά δεν είχαμε θύματα από την πείνα. Κι όταν λέω θύματα δεν εννοώ μόνο το θάνατο αλλά και τις βαριές αρρώστιες που προκαλεί η έλλειψη τροφής. Η Μαύρη Αγορά φούντωνε. Στην αγορά δεν έβρισκες τίποτα. Αρχίσαμε να πουλάμε ό,τι είχαμε και δεν είχαμε. Ασημικά, κοσμήματα, έπιπλα, ρούχα. Ως και το φράκο του πατέρα μου το πήρε ένας από Καρπενήσι για μισό τσουβάλι πατάτες. Στην Τεγέα πηγαίναμε ταχτικά με το Γεράσιμο, το Γιώργο, τον Τσίτα και το Μάκη. Ο πατέρας του Γεράσιμου έστελνε μηχανή. ~~[illegible]~~ Στεκόμαστε φορτωμένοι στα σχολειά και φωνάζαμε «Μια πατάτα για ένα κομμάτι, μηχανή» και τα παιδιά μας γέμιζαν τα τσουβάλια. Δίναμε κι άλλα πράγματα. Ο καθένας ό,τι είχε. Τα σπίρτα φορτωμένα άλλα 20 και άλλα 30 οκάδες ~~[illegible]~~ στον ώμο. Και στα πανωφόρια να βγαίνουν οι τρύπες και να μας μαλώνουν. Είχαμε γίνει πραματευτάδες. Και έτσι σωθήκαμε. Στο σιδηροδρομικό σταθμό γίνονταν το σώσε. Μαυραγορίτες από την Καλαμάτα, την Τεγέα, τη Μεγαλόπολη, τη Τρίπολη φορτωμένοι τρόφιμα συνωστίζονταν ίσαμε ~~σε~~ τις σκάλες των βαγονιών. Για μια θέση μπορούσε να γίνει και φόνος. Καυγάδες, φωνές, ξύλο, σιδηροδρομικά μαχαιρώματα για μια «θέση στον ήλιο», που θα τους οδηγούσε στην καρδιά της πεινασμένης Αθήνας. Εκεί με μια βαλίτσα πατάτες ~~ή ένα κιλό λάδι~~ άρπαζαν ή μια μονοκατοικία όπως συνέβη και με το πατέρα μου. Πήγε ~~[illegible]~~ αυτοκίνητο ταξί και αγόρασε μια μονοκατοικία. Στο Παγκράτι! Στον Κολοκυθού λέγανε από το Φθινόπωρο του 1941, οι δρόμοι της Αθήνας είχαν αρχίσει να γεμίζουν με σκελετωμένα πτώματα.

Το σπίτι το έλυσε το ρίξε ένα νοικιάσει [illegible]

Πόσο μακριά βρισκόμαστε από την έναρξη της μάχης στην Αλβανία. Πού πήγαν όλοι αυτοί οι ήρωες; Όλο το καλοκαίρι του 41 περνούσαν μπροστά από το σπίτι μας ρακένδυτοι, φαντάροι. Αξύριστοι, βρώμικοι, ξυπόλυτοι, αποκαμωμένοι, με άγριο μάτι [illegible] νερό και ψωμί. Ήσαν οι ήρωες της Αλβανίας, που ορισμένοι γνωρίζανε μας, που όμως οι πιο πολλοί όχι. Φώναξε κάποτε [illegible] ο καημένος μου πατέρας « Είναι κανένας Κρητικός; » Μιά μέρα κάποιος του φωνάζει « Γιώργο! Με γνωρίζεις; Είμαι ο Βασίλης Τσικνάρης, ο συμμαθητής σου ... » Ανέβηκε στο σπίτι, ήπιε νερό [illegible] « Είμαι ταγματάρχης δηλαδή ήμουν ... Πάω για [illegible] ... » Τον κρατήσαμε μαζί μας. Αργότερα έφερε και τη γυναίκα του και τη σπίτωσε στην Αθήνα — ένα γυναικάκι που έμελλε να γίνει πολύ μου φίλη. Ως και το παλτό του μου στείλανε στον τσαγκάρη για επιδιόρθωση... Ότι τούλειπε το [illegible]. Μιά μέρα μας το πήραν Γερμανοί στρατιώτες. Τό χάσαμε. Τό [illegible] για να το καλοπιάσουν [illegible]. Έφερε μαζί η Αθήνα κι ήταν σπαραχτικό [illegible]. Ήρθε σπίτι και μας την είπαμε να είχες να πάς μακριά και να ζητήσεις τη βοήθεια του Αη-Γιώργη; Πήγε και πρόσεχε. Ήθελαν οι Γερμανοί [illegible]. Επήγαμε μαζί στον Αη-Γιώργη να το [illegible]... Μετά [illegible] χωριανοί του πατέρα. Τους κράτησε όλους και τους έδωσε με [illegible] σύν ο Ταγματάρχης στην υπηρεσία επισιτισμού που με τα [illegible] και [illegible]. Βρισκόμαστε ένα [illegible] σε κάποιο χωριό στη Τεγέα [illegible] να φυλάξουμε τα τσουβάλια μας και να [illegible] για τον Τσίπουρα όταν [illegible]

Γ Κι αυτό μετά [illegible] στο νησί.

και θα χάνονταν μέσα στον καπνό που σκοτείνιαζε.
Στο γυμνάσιο τα συνεχίσαμε όλα καλά.
Οι σύντροφοί μου ήταν αυτή τη φορά δύο συμμαθητές μου, στη Τρίτη Κατηγορία, που οι γονείς τους ήταν κάτοικοι από την [illegible]. Αργότερα βρεθήκαμε μαζί στην καθοδήγηση του γυμνασίου μας όταν δημιουργήθηκε η πρώτη κομματική ομάδα του ΚΚΕ την Άνοιξη του 1942. Κατασκευάσαμε την επιχείρηση "Εθνική Τιμωρία" όπως την βαφτίσαμε. "Η Φλόγα της Αντίστασης" άναψε σε μας πάντα ενάντια στον [illegible] μαχητικό [illegible] και [illegible] καταστροφή. Αυτά τα δύο παιδιά μου έδωσαν ένα χοντρό βιβλίο [illegible] με κόκκινο εξώφυλλο και μαύρα γράμματα "ΛΕΝΙΝ (Βιογραφία)". Ήταν τυλιγμένο σε χαρτί [illegible] μέσα σ' ένα καλάθι με πατάτες. "Όταν θα το διαβάσεις και το θάψεις στο κήπο σου, μου λες [illegible] [illegible] [illegible]" [illegible]
Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Τρίπολης ήταν ο Ευάγγελος Παπανούτσος. Τότε ο [illegible] [illegible] δάσκαλος. Πήρε άδεια και [illegible] και μας [illegible] του μαθήματος. Γνωριστήκαμε. Μελετήσαμε τα βιβλία του. Την Τριλογία του Πνεύματος. Τα Αισθητική, Ηθική και τα Λογική. [illegible] σε κάθε ευκαιρία του μεταδίδαμε τις γνώσεις του. Νομίζω ότι η παρουσία κοντά μας ενός μεγάλου σύγχρονου διανοητή μας [illegible] ψυχολογικά. Άκουσε και τη μουσική μου και με [illegible] ηθικά στις προσπάθειές μου. Μίλησε μάλιστα και στο έργο μου όταν οι φίλοι μου οργάνωσαν μια συναυλία με έργα μου. Όταν [illegible] την ΕΑΡΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ, σ' ένα [illegible], του τη δώσαμε για να μας πει τη γνώμη του. «Έχει γράψει Χρυσό» μας είπε.
Από τη νεότερη ποίηση σχεδόν δεν ξέραμε τότε τίποτα για το Σεφέρη και τον Ελύτη. Είχαμε ακούσει για τον Επιτάφιο και τη Ρωμιοσύνη. Είχαμε διαβάσει με πάθος τα ΕΡΓΗ [illegible] ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ του Νικηφόρου Βρεττάκου. Και τώρα ανακαλύπταμε το Γιάννη Ρίτσο. Γνωρίσαμε πολύ καλά και βαθιά τη νεοελληνική ποίηση. Επτανησιακή σχολή - Μαβίλη. Μαλακάση - Εφταλιώτη - Λάμπρο Δροσίνη - Παλαμά - Λάμπρο Πορφύρα - Βάρναλη - Σικελιανό - Καζαντζάκη - Καβάφη - Καρυωτάκη. Εγώ π.χ. ήξερα απ' έξω ολόκληρο το Δωδεκάλογο του Γύφτου και τώρα μάθαινα την ΕΑΡΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ.

καταιγίδα. Μαζευτήκαμε κάτω από τον πλάτανο, στο μέσο της πλατείας και χαμπηλώσαμε μαζί [illegible] και το κρύο τσουχτερό. Τότε έφτασε ένα φορτηγό φορτωμένο πουλιά από την Αθήνα. Τα κατεβάσαμε ευθύς μαζί τους όλα σκεπασμένα και [illegible]. Στριμώχνονταν στα κλουβάκια τα ένα πάνω στο άλλο για να ζεσταθούν έχοντας τρομαγμένα [illegible] ένα γύρο. Κατέβηκε ο σωφέρ και ζήτησε στο καφενείο τον [illegible]. «Ποιός κάνει κουμάντο εδώ;» ρωτάει. Καμμιά απάντηση. «Ποιός είναι ο πρόεδρος;» ξαναρωτάει. Κάποιος του λέει «Τι τον θες;» «Να του δώσω αυτό το έγγραφο να το υπογράψει, θέλω να του παραδώσω τα πουλιά.»

— Και τι θα τα κάνουμε εμείς;
— Σας τα στέλνει η Αθήνα [illegible] να τα [illegible].
— Κι εμείς πώς [illegible] το φαΐ.
— Δεν ξέρω. Αυτή είναι η εντολή.
— Να τα πάρεις και να τα πας στο [illegible], [illegible] κάποιος άλλος [illegible].
— Δεν τα παίρνω πουθενά, [illegible] ο σωφέρ και γυρίζει το φορτηγό. Ανοίγει το πίσω μέρος και:
— Εμπρός κάτω! Πουλιά όλοι κάτω. Τέρμα τα δίδραχμα!

Τα πουλιά, [illegible] άρχισαν να πηδούν [illegible] όλα μαζί, στο [illegible], [illegible] αντίκρυσαν [illegible] και [illegible]. Το φορτηγό έφυγε. Και τότε ο κ. Πρόεδρος και οι συγχωριανοί του άρχισαν τις [illegible]:
— [illegible]! Ούστ! Βουρ!
Τα πουλιά όμως ένα κουβάρι. Η βροχή [illegible]. [illegible]. Αυτοί [illegible]. [illegible] τα [illegible] του [illegible]. Κι αυτά [illegible] το [illegible] από [illegible]

Η συντροφιά μας έπαιρνε όλο και πιό πολύ τό χαρακτήρα μιάς πνευματικής - καλλιτεχνικής όμάδας. Μετά τη κάναμε καθημερινά και στό αυθεντικό μουσικό! Αυτό με τοποθέτησε ακόμα και στό κτύπημα, στό χτένισμα, στις συνήθειές μου. Ο ράφτης έκοψε τό φθαρμένο παλτό τού πατέρα μου και μου τό έκανε παντελόνι. Θά βγαλώ λίγο πιό μακρύ από συνήθως. Τό είχαν άρπάσει τό «μουσικό παλτό». Έτσι στήν εποχή ακόμα της Αλβανίας ο Νομάρχης μου παραχώρησε ένα σπίτι για νά συνεχιστεί ή προπαίδεια με τη χορωδία. Πρόσθεσα και μιά "ορχήστρα", ενώ ψυχαγωγούσε ο Γεωργίτσης, πού ήταν ψάλτης στον Προφήτη Ηλία, δίδασκε βυζαντινούς ύμνους. Ο Γιώργος έκανε ιστορία της Τέχνης. Και όταν καθίσαμε. Στήν Κατοχή προσπαθήσαμε νά εκδίδουμε φιλολογικό περιοδικό. Έχω ακόμα τά δοκίμια. Όμως δέν τό κατορθώσαμε. Τυπώσαμε μόνο στό συνοικιακό μας "συλλογή" "Είδο" στό Εκδοτικό Πλάτων, πού βγήκε με γερμανόφωνα (γιατί οι Ιταλοί απαγόρευαν τύπωμα έργων χωρίς άδεια) και με ψεύτικη ημερομηνία, 1939. Για νά ικανοποιήσω τη συγκίνησή μου για τίς εκδρομές βρήκα άλλη παρέα: Τόν Αργύρη Μπερτσιώτη και τό Γιώργο Σαρρή-Φεγγάρη από τό Σάββατο τό βράδυ ώστε τό χάραμα τή Κυριακή νά μάς βρει όσο γίνεται πιό ψηλά στό βουνό. Παντοτεινός μας στόχος ή κορφή τού Μαινάλου, ο Αη-Ντίνος. Μόνο μιά φορά φτάσαμε ως εκεί, όπου υπάρχουν λάχνες και σύννεφα και έτσι είδαμε γύρω γύρω όλη τη θάλασσα πού γυρίζει τήν Πελοπόννησο. Μιά φορά καθώς κατεβαίναμε και σκοτείνιασε κάποιο ορεινό χωριό μάς ρίξανε σφαίρες. Μάς πήραν όπως είπαν γιά γερμανούς. Όταν φτάσαμε στην πλατεία, κι χίλια βάσανα, και μας αναγνώρισαν οι συμμαθητές μας, καταχαρούμενοι γέλασαν για τή διάσωσή μας. "Ώστε χτυπάτε κι όλα τούς γερμανούς;" Αυτό για μάς ήταν κάτι τό εντελώς νέο. Αποφασίσαμε τότε νά κάνουμε τις εκδρομές μας κρύβοντας κανένα από τά καψούλια πού είχαν ρίξει οι γερμανοϊταλοί εδώ κι εκεί. Όμως τό πιό σημαντικό ήταν τό ότι άρχισε νά δημιουργείται στό μυαλό μας η ιδέα αυτονομού πού θα ήταν στην ιστορία με τη λέξη "Αντίσταση". Μετά την άλλη από φιλολογική παρέα διοργανώναμε κοινές εκδρομές όπως π.χ. πρός τό Καρπί πού βρίσκονται και ο "πύργος"

του Μάικη Καρέλη. ~~Κρατούσαμε μαζί μας δύο τρόφιμα~~ στο δρόμο τραγουδούσαμε, ~~[illegible]~~ όπου βρίσκαμε δροσιά και νερό κολατσίζαμε ως ότου φτάσουμε στο προορισμό μας. Παίζαμε με το κουτάκι — ξύλινο καφετί βαλί κι αυτό μαυρισμένο — μουσικό κρασάκι [illegible] είναι μου συνδεδεμένη γραμμένη και τούτο και μετά αρχίζαμε την απαγγελίες. ~~[illegible]~~ Είχαμε κι ένα βράχο, πλάι από το σπίτι του Μάικη, που τον βαφτίσαμε «ο Βράχος του Ρίτσου», γιατί εκεί πάνω απαγγέλαμε ~~[illegible]~~ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ και το ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ που τα διαβάζαμε [illegible] και θερμά τη μέρα, όπως είπαν οι φίλοι μου — με επιμέλεια του [illegible] Νίκο [illegible] που θα γινόταν σαν [illegible] ο «[illegible]», και που αργότερα κακό βρήκε φρικτό θάνατο όταν κάποιοι παράνοιοι τον [illegible] ζωντανό μέσα στο γραφείο του — διοργανώνουν οι [illegible] συναυλία με έργα κλασικής μουσικής και Χ[illegible]. Στην Τρίπολη όχι μόνο είδα αλλά και άκουσα πιάνο, από την Ντόρα Αποστολίδου, ένα κορίτσι στην ηλικία μας, που βρισκόταν την εποχή εκείνη, από άποψη δεξιοτεχνίας, στη μέση προς την ανώτερη τάξη. Απ' αυτήν άκουσα το κλασικό ρεπερτόριο αυτών των εποχών: Σούμαν, Μπετόβεν, Μότσαρτ, Σοπέν, Σούμπερτ — γράφω τα ονόματα στη σειρά που τους απαντούσα στο πιάνο. Έτσι μπήκε η [illegible] μου για βιολί, άρχισα τώρα να γράφω για πιάνο: Σονατίνες, Ετιούδ, Βαλς. Επίσης τραγούδια για φωνή και ~~[illegible] γραμμένο σε όργανο σόλο~~ πιάνο με ρόλο πρωταγωνιστικό. Είχα νοτίσει κι ένα τραγούδι που ανέβαινε τα πρώτα μέτρα, από τον ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΘΕΟ. ~~[illegible]~~ Η συναυλία οργανώθηκε στο σπίτι της οικογένειας Μεϊντάνη, ενός εξαιρετικού [illegible], ~~[illegible]~~ Είχα συνδεθεί και με τους τρεις γιους όμως πιο πολύ με το Πάνη το μεγαλύτερο, που βρέθηκε στη συναυλία μου στο Κέντρο Σεντέρ στο [illegible] το 1980 όταν έπαθα καρδιακό επεισόδιο στη ώρα που δίνονταν για να μου ~~[illegible]~~ παράσχει, σαν [illegible] καρδιολόγος που είναι, τις πρώτες βοήθειες. Εκτός από την Ντόρα συμμετείχε και ο Μουσικός Όμιλος Τριπόλεως, με διευθυντή τον κ. Τσαντήλα, που ~~[illegible]~~

ἑρμηνεύει ~~147~~ 73

~~[illegible]~~ τὴ ΚΑΣΣΙΑΝΗ. Μετὰ τὴ συναυλία ὁ Παπανού-
τσος ~~[illegible]~~ [illegible] στὸ μικρὸ ἀκροατήριο καὶ μίλησε
γιὰ τὴ μουσικὴ ποὺ ἄκουσε διακινδυνεύοντας καὶ κάποια
πρόγνωση γιὰ τὸ μέλλον. Ὅταν πολὺ ἀργότερα ἦταν
καθηγητὴς στὸ Δοξιάδη μὲ κάλεσε γιὰ μιὰ διάλεξη
σχετικὴ μὲ τὸ ἔργο μου μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε
δεθεῖ ψυχικὰ ἀπὸ τὴν ~~[illegible]~~ ἡρωικὴ ἐποχὴ τῶν
πρώτων προσπαθειῶν. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμι-
σης, τὸ 1964, αὐτὸς ἦταν Γεν. Γραμματέας τοῦ
Ὑπουργείου Παιδείας, μὲ ὑπουργὸ τὸν Λουκὴ Ἀκρίτα
κι ἐγὼ βουλευτὴς τῆς ΕΔΑ ~~[illegible]~~ τοποθετημένος
ἀπὸ τὸ Κόμμα νὰ ~~[illegible]~~ ὑποστηρίζω στὴ Βουλή, τὸ θερινὸ τμῆμα,
~~[illegible]~~ τὶς θέσεις μας ἀπόψεις. Ἔτσι εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ
βρίσκομαι σὲ συχνὴ ἐπαφὴ καὶ μὲ τὸν Ἀκρίτα καὶ μὲ
τὸ Παπανούτσο ποὺ [illegible] καὶ ὅταν ἤρθαμε ~~[illegible]~~
συχνὰ σὲ [illegible] ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκυκλίου 1010
— ποὺ ἀπαγόρευε τὴ μάθηση καὶ συμμετοχὴ σὲ [illegible]
[illegible] — καὶ ποὺ [illegible] ἦταν οἱ [illegible]. Ὁ
Παπανούτσος ~~[illegible]~~ στὴ [illegible] Κατοχῆς ὁ γιός του ~~[illegible]~~ — μάλλον
ἦταν παιδὶ στὴ γυναίκα του ἀπὸ ἄλλον ~~[illegible]~~ ἄνδρα — ~~[illegible]~~
εἶχε προσχωρήσει στὸν ΕΛΑΣ. Ἐξάλλου γνωστὸ ὅτι καὶ ὁ
ἴδιος ἀνῆκε στὸ ΕΑΜ. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴ ~~φύση~~
~~[illegible]~~ αὐτή — ~~[illegible]~~ ποὺ δὲν ξέρω ἂν [illegible]
τὸ πραγματικότητα — ὁ Παπανούτσος ἦταν, σὰν ἄτομο,
συντηρητικός. Ἀκόμα καὶ στὶς στοχαστικές προσπαθοῦσε νὰ
[illegible] τὸ ἀντικείμενό του ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς
ἀποφεύγοντας νὰ ριψοκινδυνεύσει μιὰ λύση του [illegible]
θεωρία. Σὲ βοηθοῦσε νὰ βγάλεις ἐσὺ τὸ συμπέρασμα.
Στὸ μεταξὺ ὅμως χωρὶς νὰ τὸ λέει ὁμολογοῦσε αὐτὸ
τὸ συμπέρασμα στὰ νεύρα του... Ἕνας φωτισμένος αὐτός —
ἔτσι τὸν εἶχα καταλάβει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ τὸν ἔβλεπα
[illegible], στὴ Βουλή, νὰ προσπαθεῖ νὰ συντονίσει
τὰ ὅπλα του μὲ τὸ [illegible] γυναικεῖο θαυμασμὸ τῆς
γυναίκας του. Τὴ κρατοῦσε ἀγκαλιὰ καὶ σχεδὸν χορο-
πηδοῦσε χαρούμενα, ὅταν ἔχανε τὸ βάθος, ἐνῶ σύγχρονα
χαιρετοῦσε δεξιὰ κι ἀριστερὰ «Καλημέρα σας» καὶ

«Πού είσαι;» Ο κ. Παπαευσταθόπουλος, καθηγητής της μουσικής στο Β΄ Γυμνάσιο, διδάσκει πιάνο και θεωρητικά. Πηγαίνω σπίτι του δυό φορές τη βδομάδα. Μελετούσα — και αγαπούσα — μιά ώρα, πιάνο πρίν από κάθε μάθημα. Μετά τα πρώτα θεωρητικά αρχίσαμε αρμονία. Για συμπλήρωμα παρακαλούσα την οικογένεια Μεϊντάνη πού με καλούσαν κάθε Κυριακή πρωί, ~~[illegible]~~ την ώρα πού θα λείπανε στη λειτουργία, να μελετώ πιάνο στο σπίτι τους. Όλες τις άλλες ώρες, χωρίς πιάνο, αυτομελετούσα. Το βιολί δεν με ικανοποιούσε πιά. Άρχισα να έχω ήχους μέσα στο κεφάλι μου. Χωρίς την ευχέρεια πού απόκτησα αργότερα να τους αποτυπώνω στο χαρτί όπως και τώρα. Το πιάνο έγινε απαραίτητο βοήθημα γιατί υπάρχουν χίλιες δυό μετατροπίες, κάθε αρμονικής, πού σου ξεφεύγουν. Ή πού θα αρέσει να τις εξηγήσεις. ~~[illegible]~~ Εβγαίνω από το σπίτι ορμητικός. Έρχεται το σώμα μου στη παγωμένη βροχή. Συνταρακτικά με τον Αλέκο σηκώνουμε καθημερινά, λαχτάρα το σύννεφο με τις λαχτάρες, στο δάσος στον Αη-Γιώργη για να βραχτώ ως το κόκαλο. Και μετά να νοιώθω τον χιονισμένο αέρα να περνά το παλτό, τα ρούχα το δέρμα της σάρκας και να φτάνει στο μεδούλι. Γιατί αυτό θα έπρεπε να τιμωρηθεί, να πονέσει, από υπάρχω σ' αυτή την πόλη χωρίς να μπορώ να αγωνιστώ τα 3-4 πιάνα πού ~~[illegible]~~ και πεθαίνουν από αδεία και μοναξιά στα πλούσια σπίτια. Ένα παράλογο μίσος γέμιζε τη ψυχή μου για την κοινωνική αδικία. Γελοίο. Όπως μάθαινα το πιάνο ήταν ίσως και πάρα ~~[illegible]~~ πολύ αυτό, ότι είναι ~~[illegible]~~ το προνομιακό για τα φροντιστήρια. Όταν αναμαζώχτηκα και να κλείσαμε ένα μικρό αρμόνιο ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Καλύτερα κάπως. Το πιό σπουδαίο για κείνη την εποχή είχε γίνει. Μπορούσα πιά να φτιάχνω και να ακούω όποιες αρμονίες

ήθελα. Στά 1942 οι Μαγάζες Τρία ή Τριπογιτσά
είχε αναστατωθεί από τη μάχη της Τριών Κασσιανών
όπως την ονόμαζαν. Το τσούλιμπον και τα μοιράσματα
Πατριωτικών οργανώσεων που ακολούθησαν την παράμβαση
την ιταλική κατοχή και ο αφορισμός από το Δεσπότη
του Γιάννη Κοίρου με την αιτιολόγηση να δοθεί η
Κασσιανή του στη Μητρόπολη προσέλευση εκκλη-
σιαστική Χαρακτήρα στην ατμόσφαιρα. Έκοψε από τον
Κοίρο ο καθηγητής μου κ. Παπασταθόπουλος είχε
γράψει τη δική του Κασσιανή που θα την έψαλλε
ο Μ.Ο.Γ.Τ. στη Μητρόπολη Αθηνών κι εγώ τη δική
μου που θα την έψαλλε στην Αγία Βαρβάρα. Ο
Κοίρος βρήκε τυχαία κάποιο φτηνό έργο από
την εποχή. Το έργο του ήταν γραμμένο στην Αρχα-
ία Μουσική δηλαδή με [illegible] αναλύσεως της
Βυζαντινής, δηλαδή του Ιωαννίδη. Ο Γιλος ήταν
καθηγητής ιχνογραφίας στο Γυμνάσιο [illegible]
γιατρός του Αη-Βασίλη, η Μητρόπολη και
κοινωνίας μέσω τραγουδιστής με επιτυχία των επι-
τραπεζίων "κοραλλοτραγούδια" όπως ήταν γνωστά:
πολύ γνωστός, [illegible], θυμόσοφος και [illegible]
και γερο-ποιητής [illegible], ένα
[illegible] θρύλο. Στην Κασσιανή του στη φράση
"ως εν τω παραδείσω", είχε βάλει φωνές
που έκαναν "τσίου-τσίου" δηλαδή τα πουλιά
του παραδείσου, πράγμα που έδινε χαρα-
κτηριστικό την εικόνα και ίσως γι' αυτό τη δήλωση
ο Δεσπότης τον αφόρισε. Δεν ήξερε
ότι η βυζαντινή τέχνη δεν [illegible],
να παραμένει απογυμνωμένη από [illegible]-
κά τεχνικά όπως είναι τα "πουλάκια" ή
τα μουσικά όργανα ή μια νέα αντίληψη
για τη μελοποιία που να ξεφεύγει από τα
ιερά πρότυπα, και την παράδοση, στη [illegible],

Η συνάντηση στη Λαϊκή μου Καστανιά έγινε στις αρχές του 1942. Τότε είχα μια Λαϊκή μου ~~[illegible]~~ τετράφωνη χορωδία στην Αγία Βαρβάρα για το μέγα στη γειτονιά. Έγραψα «Χερουβικό» «Σε υμνούμεν» και άλλα μέρη. Άρχισα τις πρόβες αμέσως. Κάθε χορωδό ξεχωριστά. Έτσι κάθε μέρα δούλευα τέσσερις ώρες μόνο, για τη χορωδία. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Ανακάλυψα και ένα θαυμάσιο βαρύτονο — ήταν μόνιμος επισκέπτης — για το οποίο έγραψα ένα μεγάλο σόλο. Στη Λαϊκή μας επισκέψεις στην Αγία Βαρβάρα χάρη στον πατέρα μου, ήρθαν οι αρχές της σχολής. Ο Παπανούτσος μας έφερε στο Ντεζγκιανόγλου. ~~[illegible]~~ Ο Κώστας Παπάς με πιάνο — ψάλαμε από το γυναικωνίτη με μεγάλο τρακ και συγκίνηση. Ακόμα θυμάμαι το φάλτσο που έκανε ο τενόρος που ~~[illegible]~~ ως συνήθως τραγουδούσε πάντα λίγο χαμηλά. Τον είδα να τεντώνει το μυαλό του και είπα «Τώρα θα το κάνει» και το έκανε. Από έπεσαν τα ραγιά της στιγμής. Ο Παπανούτσος όλο χαρά μας έσφιγγε τα χέρια, στο προαύλιο της αυλής. Μετά και οι τρεις χορωδοί σπίτι μας σε μια δουλειά ταβέρνα. Φάγαμε ήπιαμε και οι αδερφοί, γνωρίσαμε και τις τρεις Καστανιές. Η συνεργασία μας επαναλήφθηκε σε λίγο καιρό ~~[illegible]~~ κινηματογράφο. Επειδή σιγά ~~[illegible]~~ το ελληνικό κοινό ήρθαν σχεδόν όλοι οι Ιταλοί αξιωματικοί από τους οποίους ένας μουσικός — μαέστρος θέλησε να με γνωρίσει καλλίτερα και παρακολουθούσε τις πρόβες της επιμελητικής χορωδίας. Στον ίδιο κινηματογράφο κάποτε στην εποχή παίχτηκε ένα γερμανικό έργο με φόντο την καταγωγή της ... του Μπετόβεν. Θυμάμαι ακόμα το σκηνικό. Ένα μεγάλο χωλ με ~~[illegible]~~ αυτές μεγαλοπρεπείς σκάλες γεμάτες γυναίκες και άνδρες τραγουδιστές. Έχασα τη μουσική μου — ~~Και~~ Από την άλλη μέρα κοίταζα

σπουδάσανε στον Τάιγη και ξέρουνε στο κ' μουσική,
τα Μαθηματικά που με ενοχλούσαν εξαιρετικά γιατί
ως τότε ~~[illegible]~~ περπατούσα με πάθος στην Άλγεβρα
και στην Τριγωνομετρία (εγώ και μόνο θεωρία της
Σχετικότητας που συνεπαίρναμε μαζί) — και του
έλεγα «Επειδή δεν θέλω να γίνω καθηγητής
στη ~~[illegible]~~ δημοτική σ' αυτό εδώ και σ' όλη μ' ενδιαφέρει
μόνο η Μουσική. Αυτό το βιβλίο που κρατώ
είναι βιβλίο Μουσικής, κι εδώ θα διαβάζω τέτοια
βιβλία. Τα μαθήματα του Σχολείου δεν με
ενδιαφέρουν. Ούτε τα Μαθηματικά. Είσαστε
υποχρεωτικά. Αν θέλετε μπορείτε να με
αποβάλετε ...» Ήταν βλακεία. Κι αυτό μου το
είπαν όλοι οι συμμαθητές μου. Τόλμησα κι εγώ.
«είμαι Όμως γιατί το έκανα; Μήπως για να ~~[illegible]~~
μάγκα» ~~[illegible]~~ στη Μουσική; Ήταν παράλογο κι όμως
αληθινό. Για δυο χρόνια το Γυμνάσιο έγινε
πολύ δύσκολη υπόθεση γιατί οι καθηγητές με
αντίκρυζαν κι εγώ συνήθως δεν απαντούσα και
με μισούσαν. Με τα πολλά και με περίσσευμα
του πείσματος και των ευχών μου δέχτηκα να
κάνω το μίνιμουμ για να προβιβαστώ. Σ' αυτό
βοήθησαν και οι καθηγητές. Στο βάθος ήταν μια
επίδειξη που καθρέφτιζε από ψυχολογία και από πνευματική
~~[illegible]~~ συμπεριφορά στην εποχή. Το «Όλα ή τίποτα» του
Ιψενικού Μπραντ, ο «Ζαρατούστρα» του Νίτσε δηλαδή
η κατάκτηση του ανώφελου και της πνευματικής
καθαρότητας ήταν τα ~~[illegible]~~ μεγάλα ιδανικά. Το
~~[illegible]~~ καβαφικό «Το μεγάλο ΝΑΙ και το μεγάλο ΟΧΙ»
μαζί με το ~~[illegible]~~ «Καφενείο» δηλαδή την προσωποποίηση
του καιρού σαν ένα γεφύρι και ότι είναι να κάνεις
άρχισε να το πραγματοποιήσεις τώρα. Για να μη πει το
βαρυσήμαντο «Κανείς δεν μπόρεσε ποτέ να γίνει άλλος»
Δεν ήθελα να γίνω άλλος. Ήθελα να γίνω αυτός που

είμαι. Κάθε στιγμή. Έτσι δεν είναι παράξενο ότι σε ηλικία
17 ετών βρίσκομαι ραντεβού με τη μητέρα και τη θεία της
Έλλης για να την παντρευτώ. «Και πού θα μένετε;
Πού θα τρώτε; Τι θα τρώτε;» ~~Και εκείνη, η Έλλη~~
~~[illegible] χρόνων, καθισμένη στον καναπέ [illegible]~~
~~[illegible] σπρωχνει «Εγώ δεν το θέλω —~~
~~εγώ δεν το θέλω». Και μετά [illegible] από [illegible]~~
~~[illegible] [illegible]~~ — Όμως το πρόβλημα
για μένα ήταν ότι δεν ήθελα να κάνω κάτι κρυφά
υπό την αίγιδα της κοινωνίας. Έτσι και με το τσι-
γάρο. Άναψα ένα μπροστά στο γραφείο στο τραπέζι και
του είπα «Δεν θα καπνίζω κρυφά. Θα καπνίζω
μόνο ένα τσιγάρο μπροστά σας.» Σηκώθηκε να φύγει και
και τότε προσθέτω «Είναι βλακώδες να βάζουμε
αυτή μέσα σ' ένα χαρτί. Είναι αυθαίρετο, ναι.
Αληθινό όμως;» Η Έλλη, ο έρωτας της δεκαπε-
ντάχρονης, με ξαναγύρισε πίσω στην εποχή
των ταπεινόφρονων σπουδών στο Αργοστόλι και
στην Πάτρα — Άλλωστε βρισκόμουν σε μια συνεχή
συνεπαρμένη υπερδιέγερση που με απογείωνε όλο
και πιο πολύ από την καθημερινή πραγματικότητα.
~~Εγκατέλειψα~~ Άκουγα, έπαιζα και έγραφα μουσική.
Διάβαζα βιβλία και ιδιαίτερα ποίηση. Αυτά
τα δύο ήταν τα κύρια. Τώρα με την Έλλη είχα
ένα συγκεκριμένο σκοπό για να εμπνευστώ και για
να δημιουργήσω. Όχι μόνο δεν υπήρχε σαρκικός πόθος
αλλά ντρεπόμουν και να το σκεφτώ. Μια μέρα
ο Αριστείδης ο Κούνας, ~~[illegible]~~ φίλος ζωγράφος,
είδε καθώς περνούσε από μπροστά μας «Τι κόρα-
τσο δικό μου. Να το φας..» και από τότε
τη συχνάζουμε. Περνούσα μπροστά από το σπίτι
της πάντα φως τη μέρα. Όταν βγαίναμε για
περίπατο θα περπατούσαμε και μισή ώρα κάτω
από τα παράθυρά της. Κάποτε της βρίσκαμε
ραντεβού. Ήρθε σε μια διασκέδαση «Λοιπόν τι

με θέλεις; — είπε με μεγάλη πίκρα. Εγώ σού απάντησα να ψιθυρίσω γρήγορα «Θέλω να σου πω»

— Μα βέβαια! Ορίστε!

— Μιά άλλη μέρα.

— Πότε;

— Αύριο.

— Πού;

— Εδώ. Αύριο τέτοια ώρα.

— Δεν μπορώ αύριο. Μεθαύριο.

Από το βράδυ γύριζα. «Θέλω να σου πω» εγώ «Πείτε το μου» εκείνη. Ένας από τους φίλους που οργάνωναν συναντήσεις στο βιβλιοπωλείο του Αθανασόπουλου, του «Τύπου» στην οδό Σόλωνος. Κρυφά στο γραφείο και όταν έλειπε ο Θάνος, ο «Τύπος» (που τον συνάντησα το 1973 στο Σικάγο) βγήκε έξω και μίλησε στο μέρος του μαγαζιού. Εγώ έμεινα και ήρθε στο γραφείο. Η Θεσσαλία ήταν σαν φωτιά. Τη φίλησα ~~[illegible]~~ στα χείλη και το στόμα μου γέμισε αγκύρια. Δε θα το θέλει. Δεν ήθελα τότε να ξέρω ότι η Θάλεια είχε σάρκα όπως όλες οι γυναίκες. Με κατακτούσαν όπως οι άλλοι. Οι φίλοι μου που περιμένουν στις μονές του δρόμου. Αλλά και η Θάλεια που γνώριζαν ότι θα παρεξηγήσει την τόση προσοχή μου αγρόικα. Στα 1945, ~~[illegible]~~, ήρθε στην Αθήνα, είχε μάθει ότι σπούδασα στα Δεκεμβριανά. Περάσαμε ένα απόγευμα μαζί. Πήγαμε στο Ζάππειο και (στού Φιλοπαππου) (απέναντι της ώρας) ένα δρόμο βρήκα το θάρρος να της πω ότι ~~[illegible]~~ ήρθε μαζί και ότι αγαπώ μιά κοπέλα που σαν ήταν Μυρσού. Έγειρε το κεφάλι της σαν να απορεί που παίζαμε και διάβαζαν και έλεγαν ειρωνικά. Την άφησα να ~~[illegible]~~ να ξεμακρύνει. Την πονούσα και την αγαπούσα

όπως ή συντροφιά μου απ' τον άλλο. Χωρίσαμε
φιλικά και από τότε δεν ξαναϊδωθήκαμε ποτέ.
Δεν ήταν μόνο ή ζωή μας ή δική μας κατοχή που μας
καταπίεζε. Σε όλα τα μέτωπα τα χιτλερικά στρατεύματα
τα νικούσαν. Μέσα στην Ευρώπη ή Βέρμαχτ προχωρούσε
βαθειά μέσα στη Σοβ. Ένωση. Ο πατέρας μου δεν πρό-
φτασε να αλλάξει τα συμπεράσματα του [illegible] στον χάρτη
της Ρωσίας. Από την άλλη μεριά ο Ρόμελ χτυπούσε στην
Αφρική. Όταν πήρε το Τομπρούκ κλειστήκαμε
όλοι στα σπίτια μας. Αυθόρμητα χωρίς να μας το
πεί κανείς. Κλειστήκαμε να μείνουμε μονάχοι με
την απογοήτευσή μας. Οι Ιταλοί βγήκαν στους δρόμους
τραγουδώντας και χειροκροτώντας. Κάπου - κάπου είχαν
και κανένα [illegible]
, για να μας θυμίζουν το
θρίαμβο του Άξονα. Τομπρούκ σήμαινε Αλεξάνδρεια -
Κάιρο Μέση Ανατολή πετρέλαια και όλα
φανταστικά. Μπήκαν και οι Ιάπωνες στο χορό.
Θεαματικά με την ~~καταστροφή~~ του Περλ Χάρμπορ.
Και μετά άρχισαν κι αυτοί τις επιθέσεις και τις
νίκες. Μέσα σ' αυτό το θλιβερό ντεκόρ έφτασαν στις
αρχές του 42 αντιπρόσωποι από τη "Μυστική Οργά-
νωση" της Αθήνας. Διάφοροι [illegible], συνήθως
απόφοιτοι γυμνασίου και φοιτητές έπαιρναν κάθε
μέρα και ύφος περισσότερο σοβαρό. Δείγμα ότι
μπήκαν στο κόλπο και ότι τώρα ετοιμάζονται [illegible]
[illegible]. Μερικοί έβγαλαν και [illegible]. Έκαναν
δυό - δυό βόλτες στην πλατεία του Αη - Βασίλη
και συζητούσαν χαμηλόφωνα μεταξύ τους και όλοι
γύρω στην πλατεία τους παρακολουθούσαν και
σκέφτονταν ότι τώρα πια παίρνονται μεγάλες
αποφάσεις. Ακόμα δεν τους [illegible] Χαλκιδ[illegible],
ή γερμανική και ιταλική [illegible]. Λίγο ο
ένας μετά τον άλλον από τον κύκλο μου
έπαιρναν επαφή με αυτό το μυστηριώδες και σύγχρονο
Πειραϊκό ηγετικό κέντρο. Δεν γράφω τα ονόματα

γιατί οι περισσότεροι από αυτούς εξελίχθηκαν σε συντηρητικούς
και μερικοί σε αντιδραστικούς και ακόμα και σε κομμου-
νιστοφάγους. Όμως εκείνη την εποχή όλα ήταν αλλοιώτικα
και κυρίως το κοινό σημείο επαφής ήταν η ανάγκη να
αντισταθούμε. Όλοι μαζί - [illegible] για τις 25 του
Μάρτη του 1942 και ο μόνος που είχε μείνει απ' έξω
ήμουν εγώ... Δεν ένιωθα κανένα λόγο εκτός από κείνους
~~[illegible]~~ της εφηβικής ανταγωνιστικής και της παιδιάστικης ζήλειας.
~~[illegible]~~ Ίσα-ίσα που η δράση που είχε εκείνη τη στιγμή και
η επιθυμία μου που κόλλαγα μου θα έπρεπε να τους κάνω
να με φωνάζουν ~~[illegible]~~ από τους πρώτους. Μάλιστα
όμως με άφησαν απ' έξω επειδής γιατί; <u>Για να με τι-
μωρήσουν</u>! Από εκείνη ακριβώς τη στιγμή είχε διαγραφεί ολόκληρο
το μέλλον μου. ~~[illegible]~~ Πάλι μέσα από προσωπική παράσταση
θα με "τιμωρούσαν", ~~[illegible]~~ μέσα σ' ό,τι θα πρόσχημα
~~[illegible]~~
πάντα όταν η προσφορά μου με έκανε όπως φαίνεται
αντιπαθή σε κείνους που κινούσαν τα νήματα από το
παρασκήνιο. Συμβαίνει επίσης και το παράξενο — όπως
έγινε και το ξεκίνημα αυτής της επαναλαμβανόμενης
ιστορίας — αυτοί που με διώχνουν και με καταδιώκουν
γιατί είμαι "δίκαιος", συνήθως μας αφήνουν χρόνους.
Εννοώ ~~[illegible]~~ το γενικό μας κίνημα.. Τι είπαν αυτοί
στενοί μου φίλοι; «Να μην του πείτε τίποτα
γιατί είναι ύποπτος επειδή ο πατέρας του είναι διευθυντής
στη Νομαρχία» Αρχές του Μάρτη η κατάσταση
γινόταν αφόρητη. Τώρα με αποφεύγαν και οι καλύ-
τεροι φίλοι μου. Τέλος έμαθα ότι η "μυστική
οργάνωση" κανόνιζε το γιό να πάει στις 10
απεργία, τη γενική στις 25 του Μάρτη στο Τάφο
του Κερατσινιώτη. Επειδή την ημέρα ο μεν πατέρας
μου θα έπαιρνε το αυτοκίνητο για την Αθήνα,
η δε μητέρα μου ήταν άρρωστη στο κρεβάτι. Εγώ
είχα ψυχικά ταυτισθεί με τους μυθικούς ήρωες
που από θυσιαστού για την πατρίδα πεθαίναν
και πανηγύριζαν με ηρωικά ζήτω.

Ένα πρωί-πρωί, ανήμερα της Εθνικής Γιορτής, πετάχτηκα
από σκάφη και ντύθηκα. Έβαλα καθαρά ρούχα,
φόρεσα γραβάτα και [illegible] και βγήκα στο δρόμο
Βαδίζοντας [illegible] άρχισα να κοιτάζω με
ένα νέο μάτι τα δέντρα, τα σπίτια, τα σημάδια
της [illegible]. Όταν άρχισαν να χτυπούν οι
Άγιοι Βασίλειοι τις [illegible] [illegible] βγήκα κι εγώ
στην εκκλησία του Άρεως. Να πω ότι [illegible]
— αυτό που ήμουν προσφυγάκι — με βλέπουν με
απορία και με ανοχή. Να φύγω από ήλιο
και χαρές. Και [illegible]. Πήγα στο [illegible].
Μπήκα φοιτητικά από τα Δικαστήρια. Πρώτο
η Χωροφυλακή και μετά οι Ιταλοί με
~~[illegible]~~ τη μουσική της και όλοι είχαν
στη [illegible] μου να [illegible] σε ένα
[illegible] πατριωτικό έξαρση και φόβο.
Κάποιος είπε «Τον Εθνικό μας Ύμνο». Ένας
άλλος ~~[illegible]~~ μάλλον γελώντας έβγαλε το Λα-
κωνικό και φώναξε το ΛΑ να δώσει τόνο. Άρχισε
το τραγούδι. Φάγαμε όπως είναι φυσικό. Ξαφνικά
μεταξύ οι [illegible] [illegible]. Πολλοί τρέχουν
μέσα στα [illegible]. Άλλοι φεύγουν από
πίσω. Εγώ φυσικά κινούμαι από [illegible]-
[illegible]. Προσωρινά, [illegible]. Δεν έχω
ακόμη τη στιγμή που [illegible] πατριωτική
έξαρση. Κυριαρχεί αίσθημα [illegible] είναι [illegible] η
περιφρόνηση και η ανάγκη να τιμωρήσω την
τιμωρία μου. Γι' αυτό αποφασίζω να χτυπήσω
τον Ιταλό [illegible] που έχει στο ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] και στο [illegible] του [illegible]
[illegible]. Οι φίλοι μου κραυγάζουν. «Μη
Μη φύγε φύγε [illegible] [illegible].» Ο [illegible]

Εγώ αγέρωχος συνοδευόμενος ίσως με τις σκιές του Αχιλλέα και του Λεωνίδα. Φυσικά με σακάτεψαν στο ξύλο. Πρόφθασα εντούτοις ~~και~~ να φωνάξω ΖΗΤΩ Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ. Έτσι σαν μια ύψιστη πρόκληση[o] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Μετά με μεταφέρανε στην δεξιά κινηματογράφο. Με φωτογραφίσανε. Και όπως οι Ιταλοί ήταν περήφανοι για τη μαγεία του κόσμου στο αεροδρόμιο με έδεσαν με ~~[illegible]~~ βαρειές αλυσίδες μαζί με τον συμμαθητή μου τον Μιχαηλόπουλο και μας πέρασαν σαν [illegible] ήρωες μέσα από τους δρόμους για να μας κλείσουν στο Καραμανλικ[illegible]. Όμως το κεφάλι μου [illegible] [illegible] [illegible] και ευχαριστούσα τους κατακτητές ~~[illegible]~~ για το ξύλο και τις αλυσίδες που με ~~[illegible]~~ από τους ~~[illegible]~~ ανέβασαν ~~[illegible]~~ στους ουρανούς. Έτσι ~~[illegible]~~ ιταλική φυλακή προσγειώθηκα. Με βασάνισαν [illegible] σχοινιά στο [illegible] και [illegible] Επενέβη ο κ. [illegible] και σώθηκα. Με μεταφέρανε σε ελληνική φυλακή όπου συναντήθηκα με εκπροσώπους του ΕΑΜ και του ΚΚΕ ~~[illegible]~~. Μυήθηκα, οργανώθηκα και όταν βγήκα από τη φυλακή ~~[illegible]~~ έγινα γραμματέας στην οργάνωση του Γυμνασίου μας. Ήταν το [illegible] του [illegible]. Χωρίς να το καταλαβαίνω παρασυρόμουνα μέσα στη δίνη του καιρού μου. Ό,τι θεωρούσα σαν μόνιμο και στέρεο οικοδόμημα γύρω μου και μέσα μου από τα [illegible] έως του [illegible] [illegible] από το [illegible] και το [illegible] [illegible]. Μαζί τους έννοιες, ιδέες, πίστεις, [illegible] τα [illegible] ο [illegible] τη καθημερινή [illegible] των γεγονότων. Που τώρα [illegible]

(margin:) Επηρεασμένος ίσως από την [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

μα νά τα ξεχωρίσεις και νά τα αντιμετωπίσεις στη μικρή σου Επαρχία. Ό,τι συνέβαινε στη μικρή μας πόλη στα ξεχασμένα, συνέβαινε ακριβώς το ίδιο στη πόλη της Νορβηγίας της Αμερικής [illegible] του Νότου στη Νοτιοανατολική Ασία στη Βόρεια Αφρική. Μοιάζουν οι νύχτες. Μοιάζουν τα [illegible] ο [illegible] και η ψυχή μας. Όλα εκείνα τα παγκόσμια, που τροφοδότησαν τη σκέψη και τη ζωή σου [illegible] γίνονται τώρα πραγματικότητα. Ο σύγχρονος παγκόσμιος το ανέκδοτο των κακών παγκόσμιο και του καλού το ίδιο. Η πόλη του [illegible] παγκόσμια η γειτονιά είναι παγκόσμιο και η φυλακή [illegible]

Και όταν [illegible] γνώσεις θα έχεις και αυτές αναγνωρίσιμες παγκόσμια βάση, [illegible] χαρακτήρα και στόχο. Σε [illegible] στιγμή και στο [illegible] τόπο όλα αυτά σημαίνουν για μας ένα μοναδικό στόχο: να κρατήσουμε ανοιχτά τα [illegible] τη ελπίδα. Και γι' αυτό [illegible] να χτυπήσουμε το κακό στη ρίζα του. Τις πρώτες [illegible] με τους Ιταλούς τις έκαναν φασίστες. Μπήκαν [illegible] τους [illegible] και τους μεταφέρανε στην πόλη [illegible] κουβάδια χτυπημένους. Έπειτα πάλι της άκουγες να [illegible] στα υπόγεια [που τα σφάζουν στα] καραμπινιερία που βρίσκονταν απέναντι από τα Κεντρικά Αγορά. Εκεί τώρα έχει [illegible] η μάχη του Ταίναρου [illegible] από το υπόγειο που [illegible] βασανίστηκαν. Θόλωνε ο νους και κοκκίνιζε το μάτι μ' αυτά που βλέπαμε και ακούγαμε. Μετά μας είχαν [illegible] ορισμένους από αυτούς τους εκτελέσανε. Το πρώτο αίμα. Σιγά σιγά η πόλη μας σκεπάστηκε από το ρίγος της τρομοκρατίας. Παρακολουθήσεις, συλλήψεις, ανακρίσεις βασανιστήρια, φυλακές. Η πείνα μεγάλωνε και με αυτά και οι χειμώνες έγιναν πιο ψυχροί — ο πάγος [illegible] και έσπαγε [illegible]. Τα ξύλα λίγα. Ανέβαινε στα σώματα ίσα να [illegible] το δωμάτιο και να φάμε και μετά κουκουλωνόμασταν στα κρεβάτια μας για να ζεσταθούμε. Τις νύχτες βγαίναμε με [illegible] και [illegible] για το [illegible] τα κόβαμε όλα και πιο νωρίς. Απ' έξω στο δρόμο τα [illegible] όταν δεν [illegible] άνθρωποι [illegible] τα σκυλιά για να περάσει η ώρα τους. Υπήρχαν Ιταλοί [illegible] που [illegible] όσο και μας τους [illegible] καθώς και τη [illegible] την [illegible]. Ένας [illegible] Ιταλός, ο Μαυρίκης μας έφερνε κάθε [illegible] για καραβάνια [illegible]

στό ~~[illegible]~~ τσαγκαράδικο τοῦ .... , ὅπου βρίσκεται [illegible] αὐθαίρετα στό Χρόνο πλάι σέ [illegible] [illegible] Τρόμαρε μέ τό Ἰλ. Κοντάκη ὁ Μάνος, ἐγώ καί ὁ τσαγκάρης κι ἀπό πάνω μας ὁ Ἰταλός [illegible] στήν ἔκφραση τοῦ προσώπου μας γιά νά εὐχαριστηθεῖ μέ τή δική μας εὐχαρίστηση. Πώς τό κάνει; Δέν ὑπάρχει κανένας λόγος. Ἐξόν ἀπό τήν δική του ἀνάγκη νά βοηθήσει. Ἴσως νά ἦταν ἀντιφασίστας ἤ ἁπλά [illegible]. Τί ὑπάρχει ὅμως ἀλήθεια χαμένο μές στόν κόσμο μές στόν ἄνθρωπο! Ἄσε πού κινδύνευε νά καταποντισθεῖ ἀπό τόν [illegible] [illegible] οἱ φασίστες. Τέτοιοι Ἰταλοί ἦταν οἱ πιό [illegible] γι' αὐτό καί τούς ἀγαπούσαμε. Ἰδιαίτερα [illegible] τά κορίτσια μας. Πού ἦταν ~~[illegible]~~ ἐποχή πού καλοί τρόποι καί [illegible] [illegible] «ΟΧΙ» ὅπως [illegible] πού μόλις τελείωσε ἡ [illegible] [illegible] καί φύγει. Ἀπό ἀπό κεῖ καί πέρα ἀρχίζουν τίς [illegible] καί τό «Χάιλ». Ἐκπαίδευση [illegible] [illegible]
τα ~~τά~~ κορίτσια μας, ἐκπαίδευση ἄλλου τύπου. οἱ [illegible] μας: ἰταλική καί γερμανική σχολή, ἐγγλέζικη μετά καί τέλος ἀμερικάνικη [illegible] [illegible] τῆς καλλίτερης βασανισμός τοῦ κόσμου. Μαζί χέρι μέ χέρι, ἡ βασιλική με χωροφυλακή μέ τούς ἰταλούς φασίστες καί [illegible], Μαζί πίνουν, μαζί [illegible], μαζί χορεύουν! Στίς 25 τοῦ Μάρτη [illegible], [illegible] [illegible] ὁ [illegible] [illegible] μέ τή [illegible] [illegible] καί τό [illegible] στό χέρι. Καί ὁ [illegible] τοῦ [illegible] μας, ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] νά [illegible] γιά τά χάλια τοῦ πατέρα του. Μαζί καί ἡ ἑλληνική ἐξουσία, ἡ ἑλληνική «ἀριστοκρατία». Μαζί καί οἱ [illegible] πού [illegible] [illegible] στήν κοινωνική ἱεραρχία. Ἀκόμα καί [illegible], βρεθήκανε [illegible] κι ἕνας τρόπος ~~[illegible]~~ τῶν [illegible] τοῦ [illegible] [illegible] μέ τά [illegible]. Ὁ πατέρας ~~[illegible]~~ κάθε μήνα [illegible] θά [illegible] στήν Ἀθήνα μέ τρόφιμα γιά τή συγγένεια. Ἐκεῖ [illegible] [illegible] [illegible] ὁ ἀδερφός τῆς μητέρας μου ὁ [illegible] [illegible] μέ τή γυναίκα του στήν [illegible] του στό [illegible] καί [illegible] [illegible] [illegible]. Χωρίς τή βοήθεια πού [illegible] [illegible] ἡ μητέρα μου [illegible] [illegible] [illegible] ἀπό τήν πείνα. Ἐκεῖ, τά βράδια [illegible] «τό σπίτι τῶν τριῶν κοριτσιῶν», ὅπως τό [illegible] ὁ πατέρας μου

γιατί εκεί είχαν ένα κρυφό ραδιόφωνο και άκουγαν
BBC. Φαίνεται όμως ότι κατασκοπεύονταν γιατί ο
μπαμπάς έδειχνε τώρα να πηγαίνει πιο συχνά στην
Αθήνα. Μετά τις ειδήσεις ανέβαιναν οι φωτογράφοι
και χόρευαν. Εκτός από τα τρία κορίτσια, τη
Σταύρα τη Μυρσίνη και τη Μυρτώ, ο κύριος Ηλίας
Αλεξόπουλος, γυμνασιάρχης καθηγητής της γαλλικής
είχε και ~~[illegible]~~ αδελφές δύο γυναίκες, τη Μαργαρίτα,
σύζυγο και την Ουρανία, ανύπαντρη. Η τελευταία, ξαδέρφη
σχετική με οικογενειακή είλις που από την ~~[illegible]~~
Νάξο έφτανε στη κοντά στη Βαρότσα της
~~[illegible]~~ Βενετίας. Ήταν "μοντέρνα", Αντιλαμβανόταν με
και έγραφε ραδιοφωνικά σκετς στα γαλλικά. Τα
μεγάλα παιδιά του γιατρού μου ήταν δύο, ο Χάρης
και η γαλλική. ~~[illegible]~~ Με την κυρία Ουρανία χόρευαν
κουτσελάτα και μιλούσαν στα γαλλικά ευγενικοί αριστο-
κρατικοί. Γυρνώντας στο σπίτι άρχιζα από τότε
να μου αρέσει το μυαλό για τα τρία κορίτσια
και τη φιλοξενία τους, ευγενικοί και
η ατμόσφαιρα που όλο γελούσε... Αγαπώ από τη
καλοσύνη με τις βαλίτσες του θείου ταξίδι.
Στα 1943 όταν ~~[illegible]~~ κατέβηκα ~~[illegible]~~ να περάσω
τον χειμώνα στο σπίτι για την Καλλιθέα ~~[illegible]~~
με προμήθευσαν βιβλία και μια δεκαριά ρούχα-
ρες που ο πιο μεγάλος θείος δίπλα χρόνων.
Κοίταξα κρυφά, με θάρρος τη βαλίτσα που την κρατού-
σα κάτω από το σπίτι μου για να την τραγου-
δάω. ~~[illegible]~~ Γύρω μου οι ~~[illegible]~~ Λαβαίτες πηγαινο-
ερχόταν, ή σταματούσαν αδιάφοροι. Το δώμα μου φαινόταν
ήταν συνηθισμένο. Έκανα ό,τι της έλεγα. ~~[illegible]~~ Της
έβαλα ~~[illegible]~~ τη σειρά μόνος φοβισμένος. Εκείνοι όμως
είχαν το σύστημα της διαμαρτυρίας από τον αέρα.
Θέλησαν χρόνο να το καταλάβω και οι ένα
λεπτό είχαν κουρελιάσει τη βαλίτσα με τα
φυλαχτά που κρατούσαν αποκλειστικά στα
χέρια της. Μετά κλωτσούσαν ό,τι υπήρχε
~~[illegible]~~ στο ~~[illegible]~~ έδαφος ⟶

Τὸ ἔβγαζαν στὴ μάζα τρέχοντας καὶ πανικὸς σκορπίζε
πού κρέμονταν ἀπὸ τὰ κουρέλια της καὶ δρόμο.
Προσπάθησα νὰ μαζέψω ἕνα ψωμὶ καὶ λίγη σαλάτα,
μόνο ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ ~~[illegible]~~ εἶδα μόνο μου
«Ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ Λαμαρτινικὴ κατάσταση..»
ὁ συνταγματάρχης Θεοτοκόπουλος ὅταν ὁ ἄρχων τῆς Τρίπολης -
Διοικητὴς τῶν Καραμπινιέρων, δηλαδὴ τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας,
ὅταν ὑπεύθυνος γιὰ τὸ Νόμο καὶ τὴν Τάξη. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Δηλαδὴ τὸ Νόμο τοῦ ἰσχυρότερου. ~~Τὸ Νόμο τοῦ~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Τὰ θηρία αὐτοί, τὰ φυτοφάγα -
τὰ κυριολεξία — ἐμεῖς. Ἐγὼ ἀρχὴ κυνηγοῦν τὴ
φωνὴ στὰ βουνά. Ἀγριότερα τῆς ἐνταφῆς. ~~[illegible]~~ Ὅταν ἔβγαινε
ἡ νύχτα ἀνάβανε. Ὅταν γύριζε τὸ μεθυσμένο πρῶτα ἀπὸ
τὸ ξένο ἀπὸ ἔπαιζε στὴ μονοκατοικία ποὺ εἶχε
σπασμένα τὰ τσάμια παντοῦ. Κρατοῦσε δυὸ καὶ τρία
μπουκάλια καὶ οἱ καλοὶ ἀγκαλιασμένοι, διαβάζοντας
τὰ γυμνὰ σημεῖα καὶ τέρατα. Δὲν ἤθελε ὅμως
καὶ πολὺ σπρώχνει γιὰ νὰ τὸ καταλάβεις κανείς. Οἱ
~~[illegible]~~ φωνὲς τὰ τραγούδια, τὰ τσιρίγματα τῶν
γυναικῶν δὲν τὰ ἄφηναν τὴ νύχτα νὰ ~~[illegible]~~
κοιμηθοῦμε. Ἀφοῦ βγῆκε στὰ ἄγρια ἔβαλε σὲ με-
γάλη σύγχυση καὶ ἀρχίζει τὴ βόλτα στοὺς νυ-
χτερινοὺς δρόμους, Ἀλλοίμονο σὲ ὅποιον τύχαινε μπρο-
στὰ του. Τὸ χτυποῦσε μὲ μανία.. Τὸν γυρίζει
καὶ μετὰ ~~[illegible]~~ τὸ ἔλιωνε ἀπὸ τὴ μύτη καὶ
τὸν ἀνάγκαζε νὰ ~~[illegible]~~ κάνει ὅ,τι ἀπὸ τὴ στάση
συνέχιζε μαζί του. Τὰ ἀφιονισμένα δημόσια,
τὰ γραφεῖα τὰ πάντα ἐπιφανειακοί δηλ.
υποβιβάσθηκαν ὅπως τὸ δημόσιο ὑποστήρι-
ξη. Πηγαίνουν οἱ ἀριστοκράτες στὶς συνοικίες
καὶ κυττάζουν δεξιὰ ἀριστερὰ νὰ ~~[illegible]~~
πάρουν κομμάτι ~~[illegible]~~ ἐκφράσεις ἀπὸ τὴ
κεφαλή τους γιὰ νὰ ὁρμήσουν μὲ τὸ μαστίγιο.

Όπως θα θυμούνται αργότερα ο Φρισσούτσος ήταν παρανοϊκή προσωπικότητα. Ένας ανώτερος αξιωματικός του [illegible] του στρατεύματος, ο αντισυνταγματάρχης Ρόσι, [illegible] (ήταν εφοδιαστής στη [illegible] [illegible]) έλεγε δα και ο Φρισσούτσος υπήρξε [illegible] του. Εγώ θυμούμαι [illegible] μου από Κάστρο κιν/φο μαζί με της αξιωματικής ήταν και ο Δοσιακος των Καραμπινιέρων που όπως φαίνεται [illegible] ή [illegible] [illegible] που σε κείνη την [illegible] υπήρχε στη νέα [illegible]. Την Άνοιξη του 1943 [137]

— τέλειωνα πια το Γυμνάσιο — η [illegible] [illegible] αποφασισμένη να εφοδιαστεί τυπογραφείο. Είχαμε ανάγκη από χρήματα και [illegible] [illegible] σε [illegible] μιας [illegible] [illegible] — με [illegible] κυρίως [illegible] — ώστε και υπάρχει [illegible] για την [illegible] του αναγκαίου ποσού. Τότε μας [illegible] θα με [illegible]. Όταν κοντά-κοντά [illegible] να το [illegible] Νάσσον ο Φρισσούτσος στο [illegible] του Άρεως απέναντί μου. Έσχιζαν [illegible] και με [illegible] [illegible]. Τώρα κάνουμε [illegible] οι δυο μας. Οι Ιταλοί στρατιώτες είχαν [illegible] τα [illegible] κι αυτοί στο [illegible] μου σιγοτραγουδούσαν το La donna e mobile. Αφού [illegible] [illegible] δυο φορές [illegible] [illegible] με [illegible] από ξενοδοχείο ΜΑΙΝΑΛΟΝ που το είχαν μετατρέψει σε νοσοκομείο [illegible] Ιταλικού στρατού. Έβαζε να με [illegible]. Στο [illegible] [illegible] ο πατέρας μου στο οποίο ο Φρισσούτσος [illegible] στη γλώσσα: «[illegible] [illegible] και [illegible] [illegible]. [illegible] στο γραφείο μου» [illegible] [illegible]. Υπήρχαν [illegible] ότι η Ιταλία θα [illegible] η Γερμανική Διοίκηση. Από το ΜΑΙΝΑΛΟΝ ως το σπίτι μας ήταν τριακόσια μέτρα. [illegible] [illegible] [illegible]. Τρίτο και [illegible] [illegible] το [illegible] μας [illegible]. Και [illegible] το [illegible] με [illegible] [illegible]. [illegible] μου [illegible] [illegible]. Μια ομάδα [illegible]

και ~~[illegible]~~ αυτοκινητιστές με πολιτικά [illegible] μπροστά μας ~~[illegible]~~ μετά από το δικαστήριο και με αγνόησαν. Εδώ πιο πέρα μου από πάγκο και διαμαρτυρηθεί πούλησαν δύο κοντακιές και τα βαλάντωσαν κάτω. Η μάνα μου έβγαλε μια φωνή. Όπως τη στράβωναν από κάτω (μετά όπλα με έπιασε) το φύλλα με τα χέρια της. Ο Γιαννάκης καθόταν.
Με πέρασαν χειροπέδες και πήραμε κατεβαίνοντας προς το δρόμο στη Καμαριώτισσα. Είχε φεγγάρι κι έβλεπα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ τα σπίτια στη σειρά να χάνονται πίσω από τους λόφους. Σταματήσαμε και με κατέβασαν κάτω. ~~[illegible]~~ Μπροστά μας είχαν σταματήσει μια φτηνή γερμανική φάλαγγα. Τρεις μοτοσυκλέτες με καλάθι. Ένα γερμανικό τζιπ και ένα τριών τετάρτων φορτωμένο φαντάρους και τρεις Έλληνες δεμένους πισθάγκωνα. Ήταν χτυπημένοι και δεν είχαν όρεξη ούτε να δουν ούτε ν' ακούσουν. Με το κεφάλι κάτω σα σφαχτάρια που τα πάνε στο σφαγείο αποφασισμένοι για το αναπόφευκτο τέλος. — Οι φασίστες με παραδόσανε στους γερμανούς. Μίλησαν για το καμαρίνι μερικές φορές κοντακιές και άντεχα τόσο που νόμιζα πως μου βγαίνει η ψυχή. Μετά με χτυπούσαν όλοι ήμουν ξαπλωμένος στο χώμα και καθώς με σήκωναν για να με δέσουν πως με τραβούσαν από τα μαλλιά πιο άγρια έπιασε τα δύο δάχτυλα βαθειά στα μάτια μου να με στραβώσει. Τώρα [illegible]. Μ' ανέβασαν μαζί τους [illegible] καθώς καθόρουν. Μιλούσε μια κι ο γερμανός ~~[illegible]~~ που τη [illegible]. Είχαν ένα καμαρίνι στη γλώσσα τους. Γέλασαν. Ευχαριστημένοι. Έσκυψα το κεφάλι να δω τα μάτια των Ελλήνων. Με παρακολουθούσαν κι αυτοί. Ύστερα [illegible]. Άλλα ποια; Φύγαμε κατά στο Καμαριώτισσα.

Κάπου σταθμεύσαμε. Οι φαντάροι κατέβηκαν κι' άφησαν από έξω ένα φρουρό. Ξεκινήσαμε ξανά και σε λίγο μπήκαμε σ' ένα χωριό. Ήταν έρημο. Μόνο σκυλιά και κότες στο δρόμο. Σταματήσαμε στην πλατεία. Οι φαντάροι κατέβηκαν ξανά. Μπήκαν στα καφενεία, στα παντοπωλεία. Άρπαζαν, έπιναν, έτρωγαν, πυροβολούσαν τις κότες και τα σκυλιά. Ήταν της χαράς ο αλαλαγμός και της μέθης. ~~[illegible]~~ Βάλανε φωτιά σε τέσσερα σπίτια και μετά πάλι στο δρόμο για τον Καλαφαίτα. Μπουρίνι κατακαμπό- κηρα θάλασσα και σπήλαια βαθιά σαν άλλο μας κατέβασαν. Μας έλυσαν τα χέρια και μας δώσανε από ένα μικρό φτυάρι. ~~[illegible]~~. Από κάτω που ανοίγουν χαρακώματα. Καταλάβαμε. Ένας μας λέει "καπούτ" και μας δείχνει το μέρος που θα σκάψουμε για τον τάφο. Είχαμε σκάψει ως μισό μέτρο όταν έσκασε μια βόμβα — θα 'ταν μάλλον όλμος — αφού στο ~~[illegible]~~ τρία και αφήσε από τόπο του αεροπλάνου που βγαίνουν σκουριασμένο από καθρέφτισμα από είχε σκουριάσει στο καπό ~~[illegible]~~ - ~~[illegible]~~ Γρήγορα κατάλαβε της γκεστα- πίτης όχι τόσο για αι βόμβα όσο για τον αεροπλα- τινό. Φύγαμε όλοι μαζί. Ένας έδειχνε το βουνό. Άλλος εμάς. Ένας τρίτος το δρόμο. Ο σκοπός των τριών-τεσσάρων ο σκοπός στη θέση ~~του~~. Τότε σκάζουν δύο βόμβες μαζί, η μια κοντά μας και μας ~~[illegible]~~ γεμίζει με ~~[illegible]~~ χώματα. Από το βουνό αρχίσαν κροτάλισμα πυροβόλων ~~[illegible]~~ και τότε στη γερμανική που είχαμε μια φωνή να σταθούμε να κινηθούμε. Ο γονιός σκοτώθηκε στον τόπο. Ο δεύτερος τραυματίστηκε μαζί με τον τρίτο. Χωθήκαμε στο σκοτάδι. Ούτε καταλάβαμε καλά καλά τι έγινε. Σε μια στιγμή ανοίξαμε τα μάτια

Ένα δύο τρία τέσσερα. Οι γερμανοί έπεσαν. Μετά τίποτα. Μακρυά σαν ν' ακούσαμε ιταλικά. Πήραμε το τραυματία ένας από τη μασχάλη ο άλλος από τα πόδια και τρέξαμε σ' ένα [illegible] [illegible] πέρα γύρω στο βουνό. Τον βάλαμε κάτω από μια [illegible]. Ο άλλος προσπάθησε να δει ένα γύρω. Ησυχία. Βράδιασε. «Νερό» ψιθύρισε ο τραυματίας. Του ανοίξαμε το στήθος και τα αίματα χοχλάζαν κάθε [illegible] βαρειά. Είχε και άλλα τραύματα. Ένα στο πλευρό, διαμπερές κι ένα στο χέρι που τούχε τσακίσει το κόκαλο και κρεμόταν. «Πάω να βρω νερό» μου λέει ο άλλος κι εγώ μένω να τον φυλάξω το μισοπεθαμένο. Εκεί απάνω έρχεται κατά το [illegible]. Με μιας [illegible] από παντού σκυλιά με αφρούς στο στόμα [illegible]. Επειδή [illegible] να τα φοβερίσω ~~[illegible]~~ ενώ τα [illegible] μου [illegible] γρήγορα «Τι να κάνω;» Τον αρπάζω από το χέρι το καλό και τον ~~[illegible]~~ σέρνω στη [illegible]. Ένα σκυλί [illegible] να μου ~~[illegible]~~ αρπάξει το πόδι. Επορεύτηκα [illegible] [illegible] ίσαμε δυο μέτρα [illegible] από το χώμα και τον τραβώ από το χέρι. Τον [illegible] από [illegible]. Αυτός βογγούσε. Βαριά. Όπως η [illegible] στο [illegible]. Όταν ήταν [illegible] [illegible] από το χώμα ένα σκυλί [illegible] [illegible] και τον αρπάζει στο πόδι. Τους [illegible] απάνω ~~[illegible]~~ και τους δυο. Τραυματία και σκυλί. Τέλος το σπίρτο [illegible] [illegible] και [illegible]. Τον [illegible] όπως όπως [illegible] φάγει. Σαν [illegible] βογγούσε. [illegible] όμως σιγά-σιγά η ψυχή του [illegible].

Δεν είχε δύναμη να στενάξει. Το αίμα έτρεχε και
το πόδι του ήταν καλύτερα να μη το δεις.
Τι να κάνω. Τα σκυλιά εκεί γύρω γλείψανε το
αίμα. Ουρλιάζανε σα λύκοι. Τι να γίνηκε ο άλλος;
Και πώς να έφερε το νερό; Αν βρει...
Ξημέρωσε. Ο ήλιος [illegible]. Έπεσε [illegible]. Σύννεφα
οι μύγες σκεπάσανε τη σφαγή. Το σώμα. Τα μάτια.
του τραυματία: [illegible]. Ζούσε ακόμα. Σε μια στιγμή άνοιξε τα
μάτια. Με είδε. Παραμιλούσε και [illegible].
Καλύτερα έτσι. Δεν θα πονάει πια. Διψούσα.
Πονούσα. Άρχισα να έχω παραισθήσεις.
Έβλεπα τα σκυλιά που τριγύριζαν ανήσυχα
γύρω-γύρω. Κάποτε - κάποτε κάποιο [illegible].
[illegible] τα [illegible] του να μας [illegible]. Αγκαλιά
με το νερό κοιμήθηκα. Ήρθε η νύχτα.
Και πάλι ξημέρωσε... Και τότε ως φαίνεται φάνηκε
ο άλλος με το νερό και με ένα καραβάνι
που περνούσε να φορτώσει στου [illegible].
Ήταν πολλοί. Διώξανε τα σκυλιά. Θάψανε
το νεκρό και μένα [illegible] - με δέσανε
[illegible] πάνω σε ένα μουλάρι. Φτάσαμε σε
ένα χάνι. Με [illegible]. Ξύπνησα. Κοίταζα γύρω
μου να πάρω επαφή. Σιγά-σιγά θυμήθηκα. Ο πρόσωπο
ένα χωριανό που με κοίταζε καλά-καλά. Δεν μ' έφερνε.
Έτσι να το σκεφτώ. Ήμουν ακόμα αδύναμος. Και τι
να πάθω; Τη νύχτα ήρθε η ιταλική αστυνομία
και με πήρε στο [illegible]. Με κλείσανε σ' ένα στενό
μικρό [illegible] σκοτεινό. Όταν συνήθισα στο σκοτάδι είδα πιο πέρα
ένα [illegible]. Είχε [illegible]. [illegible] τα μάτια κι [illegible]
και η [illegible] του [illegible] - [illegible] από το [illegible]
Ίσως [illegible] να του είχαν και [illegible]. Δε [illegible]
καθόλου. Ίσως και να είχε πεθάνει. Το δεξί του χέρι κρεμόταν
από το κρεβάτι. Τ' αριστερό [illegible] στο σώμα του μια [illegible]
[illegible] και κάτω νύχια. Φορούσε παντελόνι από
χοντρό ύφασμα [illegible] [illegible]. [illegible]. [illegible]
[illegible]. Και [illegible] και [illegible]. Το [illegible]

γνωστά βιαστικά στα χέρια. Ξύπνησα κι η σπαρμένη μου ~~…~~ και
αθόρυβα κοίταξα τα νύχια του χεριού μου. Οι ίσκιοι είχαν
μπει στη σάρκα. ~~…~~ Έχοντας λευκά κομματάκια από καρφί βαθιά
βαθιά κάτω από το νύχι. Και μετά κι άλλο, κι άλλο… Συνηθ-
θηκα χωρίς να με τσακίσουν. Ήταν [illegible]. Το καταλάβαινα.
Με πήγε σ' ένα άδειο γραφείο και μου έδειξε μια καρέκλα. Έπεσα
λοιπόν σ' αυτή και το κεφάλι μου χτύπησε στο τραπέζι. Δεν μπορού-
σα να σηκώσω το σώμα μου. Και πάλι άνοιξε η πόρτα. Ο
ίδιος [illegible], με κάποιο [illegible] και δύο καραμπινιέροι που
με πιάσαν από τις μασχάλες. Βγήκαμε από την πόρτα
και με ανέβασαν σ' ένα αυτοκίνητο ~~…~~ σκεπασμένο, με
πράσινη [illegible]. Κατεβήκαμε στα Δικαστήρια, στην ανακριτική
[illegible]. Είχε νυχτώσει για καλά. Με ανέβασαν στις σκάλες.
Εδώ χτες σπρώχνει ο πατέρας μου. Αυτή ήταν η πρώτη
[illegible] της [illegible]. Από εκεί και πέρα [illegible] στη Χάρταινα
[illegible] στη ζωή από τέτοια κατάσταση. Βλέποντας τα
[illegible] γυρίζοντας τα μάτια σε ερωτηματικό: «Δεν είναι
[illegible] μου, του [illegible], απ' [illegible]. Άνοιξε η πόρτα και
[illegible] στο γραφείο του Φρουράρχου. Μεγάλο, [illegible]
[illegible] μείναμε σιωπηλοί και [illegible]
[illegible]. Και [illegible] μαζί [illegible]
[illegible]. Φωνάζει τον γιο μου γιατί [illegible] μαζί στα
[illegible]. Δεν [illegible] ~~…~~, [illegible]
[illegible]. Με είχαν καθίσει
[illegible] να μη [illegible] στη γωνία.
σε μια καρέκλα απέναντι του «Χαιρετώ τον πατέρα σου
μπροστά του καραμπινιέρου, όπως μπροστά και το [illegible].
Είμαι [illegible], θέλω να σώσω το γιο σας γιατί είναι
γενναίος. Ναι μας [illegible], όπως [illegible] της γενναίας
του αντιπάλου. Έπειτα έχει ταλέντο. Δεν αφήνει να χαθεί.
Όμως [illegible]
τα [illegible] όλα. Αυτό σ[illegible] [illegible].
Είναι [illegible]. Παραδίδω στο [illegible] [illegible]. Και
αυτοί δεν [illegible]. Κύριε [illegible], [illegible] με
[illegible] του πατέρα μου. [illegible] μ' [illegible]
στην Αθήνα. [illegible] γιά να τον σώσω, [illegible]
με…» Έτσι [illegible] ο [illegible] [illegible]
των καραμπινιέρων Φρουράρχου. ~~…~~ [illegible] και με
[illegible] και [illegible] και στο [illegible]
[illegible] από [illegible] του [illegible] να
[illegible] και [illegible] της [illegible]. Και
[illegible]. Το [illegible] ~~…~~ όταν [illegible]

οἱ Τριπολιτσιῶτες βγῆκαν στά μπαλκόνια τους κρεμα-
σμένοι. Ἡ διοίκηση εἶχε σημαῖες τῆς γερμανικῆς.
«Πρόσεχε τή ζωή σου. Μή μᾶς ἀφήσεις. Ἡ μητέρα
σου ὑποφέρει. Κλαίει ἀπαρηγόρητη νυχθημερόν. [illegible]
σου. Φρόντισε μας...» (162) [illegible] μαχαιριές. Θα φροντίζουν
τίς [illegible] καί τό [illegible] ἀπ' αὐτές τίς [illegible] πού
σοῦ [illegible] τά [illegible] – Ἀπό κεῖ καί πέρα οἱ [illegible] μου
τίς [illegible] ἐκεῖνο πού θα μέ [illegible] πιό πολύ ἦταν
πού [illegible] τή ζωή τῆς μάνας μου. – Ἀπό ἦταν
τό μαρτύριο κι ὅλα τ' ἄλλα δευτερεύοντα. Ἔφταιγε ὅμως
κι αὐτή πού μέ τό "[illegible]", πού [illegible]
γιά [illegible] [illegible] νά κάνω αὐτό πού δέ
[illegible]", ὅπως [illegible] κι ὁ [illegible]. Καί πραγ-
ματικά δέν τό [illegible]. Σέ κάθε [illegible] [illegible]
[illegible] πού [illegible] μου «Τί θέλεις ἐσύ ἐδῶ; Τί [illegible]
ἔχεις ἐσύ μέ ὅλ' αὐτά;» Καί πραγματικά τί εἶχες
[illegible] νά ἔχει ἡ συμμετοχή μου σέ [illegible]
[illegible] – [illegible] [illegible] ὅταν τό [illegible]
[illegible] [illegible] μου ἦταν νά βρῶ [illegible] κάποια
[illegible] – [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible]
ζωή; Ἡ θεά τύχη μέ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
καί [illegible] δρόμους γιά νά βρῶ τόν ἑαυτό μου.
[illegible] [illegible] νά [illegible] ὑπάρχω. Νά ὅμως ὁ [illegible].
[illegible] τό σύμβολο τῆς βίας καί ὁ τρόμος [illegible] τῆς
[illegible] [illegible] πού μέ [illegible]. Ἴσως μαζί [illegible] τῆ
[illegible] μου; Ποιός [illegible] τό [illegible] [illegible];
[illegible] τοῦ [illegible] γιά νά [illegible] στρατιωτικά
ἕνα [illegible] πού [illegible] δέν [illegible] τό [illegible] καί
τό [illegible] (καί [illegible] πού θα τό [illegible] ποτέ). [illegible]
ὁ [illegible] καί ὁ Ἔρνεστο (πού τόν [illegible] Πίο)
ἦταν οἱ δύο [illegible] – [illegible] μου [illegible] τοῦ [illegible].
Εἶχαν [illegible] [illegible] γιά νά μέ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] τῶν [illegible] [illegible] Ἀθήνα. – [illegible]
[illegible] [illegible] ἀπό [illegible] σέ [illegible] νά [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], τή [illegible] [illegible] ἤ [illegible]
γερμανικής. Μέ [illegible] [illegible] ἀπό [illegible] [illegible]
καί [illegible] τσαίτρα-παίτρα τά [illegible] πού εἶπαν

«Εσύ ποιητής, ηλίθιες πρόσωπο χήρα. Καθαρός; Καπίτο;»
Αφήκαμε το Πο καμιόνι και χωθήκαμε ~~[illegible]~~
κάτω [illegible] βρήκαμε το δρόμο προς την Αθήνα.
Σταματήσαμε. Κάποιοι έβγαλαν τα χαρτιά από τις
τσέπες ο Πιο που είχε πάρει θέση εκεί στο όπλο.
Ανοίγει ~~[illegible]~~ η γυναίκα που άφηκε το πίσω
μέρος. Ο φαντάρος έριξε το φακό ~~[illegible]~~ στο πρόσωπο του Παύ-
λου, που του είπε «τσάο» και μετά σ' εμένα. Κατέ-
βασε το σιδερένιο παραθυράκι και άρχισαν ν' ανεβαίνουν
Ιταλοί ~~[illegible]~~ στρατιώτες με όπλα παλαιά. Ήταν φορτωμένοι.
Στριμωχθήκαμε. Περιμέναμε [illegible] και
αργά-αργά ξεκινήσαμε. Είχαμε μια μεγάλη φάλαγ-
γα ~~[illegible]~~ που ανέβαινε τα [illegible] του [illegible]
[illegible]: οι Ιταλοί [illegible] από [illegible]. Κοι-
μήθηκα ~~[illegible]~~ πάνω στα γόνατά μου και κάποια
κάποιος ένιωσα το χέρι του Παύλου να σπρώξει όταν
έχανα την ισορροπία μου. Ακόμα και να μου χαϊδεύει
[illegible] το πρόσωπο. Μύριζαν [illegible] φρέσκο νερό και
όταν σταματήσαμε κάπου [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
καραβάνια του [illegible]. Αυτοί οι Ιταλοί κα-
λοπερασάκηδες. Και στη φάλαγγα ακόμα είχαν
κινητό μαγειρείο. Πώς να τη βάλεις όπως με της
γερμανικής; Την άλλη μέρα ~~[illegible]~~ μπαίνοντας
στην Αθήνα η φάλαγγα σταμάτησε στο Δαφνί. Το
~~[illegible] ο Πιο [illegible] του Παύλου [illegible]~~
~~[illegible] συνεχίσουμε μόνοι. «Απαγορεύεται» [illegible]~~
~~"Προσοχή"~~ Το αυτοκίνητό μας συνέχισε. Κατεβήκαμε
από αυτό το μηχανικό στα γερμανικά στις γραμμές του
τρένου. ~~[illegible]~~ «Εσύ σπίτι σου» μου λέει ο Πιο. Πήραμε
τον ηλεκτρικό στο Μοναστηράκι και κατεβήκαμε στην
Καλλιθέα. Από κει με τα πόδια ως τη Συγγρού
όπου στη γωνία υπήρχε άλλο μηχανικό ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] του Χαροκόπου κι από κει ~~[illegible]~~
δεξιά για να περάσουμε τη γέφυρα του [illegible]
της Καλλιθέας. Πίσω [illegible] από το χτίριο που
~~[illegible]~~ το είχαν καταλάβει οι Ιταλοί
[illegible] το σπίτι της θείας Αντώνης. [illegible] 39

[Left margin, vertical:] Το καζάνι [illegible] οι φαντάροι και μείναμε μόνοι μ' τον Παύλο

— Εσύ ποιος; Έρχεσ' καραμπινιέρια... Αττεντσιόνε ~~[illegible]~~ τεττέσκι και φασίστι (προσοχή τους γερμανούς και τους φασίστες). Στην Ιταλία οι εκδηλώσεις ήταν σα ραψωδίες. Ο Μουσολίνι ζήτησε από προστασία του Χίτλερ. Στο νότο προσποιούνταν η αντιπροσωπεία του Μπαντόλιο. Όταν έβγαινε φωνάζαμε στο βαλκόνι του Λαυρίου και βγήκαν γερμανοί να πιάσουν με το ζόρι ιταλούς αιχμαλώτους! Στο ΡΕΧ ένας ιταλός φαντάρος κρύβεται στη σκάλα του Σινιάκ και έβγαλε τα στρατιωτικά τα ρούχα. Πειραιώτικη Λαϊκή του έδωσαν άλλα ανταλλάσσοντας άλλα ρούχα για να τον σώσουν. Στη Μεγαλόνησο έκαναν πάρτι με δυο ιταλοί. «Πορτινο Πορτινο» φώναζαν «Παρακαλώ Παρακαλώ». Ευτυχώς η πόρτα στη Χρυσούλα Αθηνά ήταν ανοιχτή. Τους έκρυψαν μέσα. Ήταν σηκωμένα τα χέρια. Την άλλη μέρα χιλιάδες αιχμαλώτοι κατηφόριζαν στη Συγγρού. Δεξιά αριστερά γερμανοί με αυτόματα τους φρουρούσαν. Τους φωνάζαμε οι Αθηναίοι και άλλα πετούσαμε τα φαγητά και τους ανοίξανε τα ... του Βαρωνικού. Άλλοι τους ξεβάφανε τα βαγόνια που όπως είπαν τα απέναντι στον ισθμό Κορίνθου και τα φρούραγε. Το ίδιο βράδυ βρήκαν τον Πάολο και τον Σέρτζιο κουβαριασμένους πίσω από τις θυρίδες του κήπου μας. Είχαμε ένα χαρματσάβανο υπόγειο γεμάτο βαρέλια και μπαούλα. Τους έβαλα μέσα και τους τάιζα έως ότου σταμάτησε η μπόρα. Τους έβαλα ρούχα πολιτικά. Μάθανε ελληνικά όσο ψυχή, φτωχοσπρωγμένοι σ' ένα γνωστό μου, περιπολεύοντας ~~[illegible]~~ μουτζουρωμένοι από ... έκαναν δουλειά με τα χέρια. Για ένα κομμάτι κανονικής κουζίνας μαζί. Ήταν ... του Παπαδόγιαννου που μας είχε έρθει από Σαλονίκη ... Αργότερα ο ~~[illegible]~~ Σέρτζιο

και ο Πάολο μπήκαν στη Δημαρχία του σαν ΕΛΑΣ
Νέας Σμύρνης. Φωτογραφίσαμε δίπλα ~~δίπ~~ δίπλα, και
σαν [illegible] του στρατού όταν η καλλιτέχνις
στο [illegible] και στους Εγγλέζους. Ξέραμε από πού
θα αρχίσει να χτυπήσει και από πού να φύγεις.
Τον θυμάμαι στη Τήρα να μας φάνε, σαν
Μακρυγιάννη καθώς συναδελφώναμε τους Εγγλέζους
πούχαν σκαρφαλώσει στον Παρθενώνα με μυδράλια
τα [illegible] (κρυφοσκόπεια) τόσο..., και
μες στα [illegible] χτυπούσαμε μπαταρίες ~~κανονιά~~ και
[illegible] "Αέρα" όταν είχαμε ~~..~~ αυτό [illegible]
[illegible] "να κόβεται και να πέφτει στη [illegible]" ~~..~~ από τα [illegible]
του ιερού ναού στο [illegible], και να
[illegible] στα μάρμαρα. Στη Νέα Σμύρνη οι γυναίκες
και τα παιδιά μαζεύανε μπόμπες [illegible]
[illegible] με [illegible] στο [illegible]. Τις
[illegible] [illegible] [illegible] στο Άλσος στη [illegible]
[illegible]. Από την ΚΟΒ κάποιος είπε από Χρυσή
[illegible] για να τη [illegible] στις μακρύ-
[illegible] για [illegible] ~~..~~ σε [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] στο Άγιο [illegible] και
οι Εγγλέζοι [illegible] το [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] από το [illegible]. [illegible]
~~[illegible]~~ ότι θα τα [illegible]. [illegible]
[illegible] και [illegible]. [illegible] και
[illegible] Κωνσταντινούπολη 3-4. Ήταν νύχτα
και οι μάχες [illegible] στη γωνιά. Η Μυρώ
ήταν σαν [illegible] του [illegible]. Κρατούσε στο [illegible]
με [illegible] [illegible] με κόκκινα [illegible] τα
γράμματα ΕΛΑΣ. Μου το [illegible] και [illegible]
[illegible] να [illegible] φίλη [illegible] στο
[illegible] και [illegible] φτάνει στη
[illegible] και [illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible]
στο Άγιο [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

~~[illegible]~~ Προσγείωση. Ή μηχανή
χτυπούν τα μπουκάλια(?) και ... [illegible] οι
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], στη [illegible] και στη-
σω από τα δέντρα. Το αυτοκίνητο [illegible]
[illegible] [illegible] τα βλέμματα κι εγώ
~~[illegible]~~ σκύβω λίγο με το μάτι [illegible]
μπροστά. Στο "Μυλί", θα είναι χειροπεδο-
βες. Και τώρα τι γίνεται; [illegible] όλη θα
[illegible] Ίσως και [illegible] μέτρα. Οι νύχτες
προσφέρονταν για ~~[illegible]~~ στην αναπαύση του τοίχου
στη μάντρα του Μακρυγιάννη και μπορούσαν
να είναι όχι μία αλλά δυο [illegible],
Γράμματα ~~[illegible]~~ στο «Μυλί» ήρθαν οι χειρο-
πεδήσεις. Εγώ [illegible] μπροστά. Ούτε [illegible]-
[illegible] ούτε άλλες [illegible]. Μ' αυτό το [illegible]
κινδύνευα ν' [illegible]. Έχω, όπως πάντα,
το [illegible] στη [illegible], [illegible], χειρο-
πεδήσεις όλα κανονικά. ~~[illegible]~~ Μια μουσική
που θα τη ζήλευε ο Ξενάκης κάτω στη λαμαρίνα
και γκρου-γκρου από το αυτοκίνητο. [illegible],
[illegible]. Στο φως έσκασε το πιο αριστερό
λάστιχο και το [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] και [illegible] [illegible] [illegible] στο [illegible]
δρόμο αριστερά και δεξιά. Οι επιβάτες με
[illegible] και [illegible] [illegible] το φορτίο με
[illegible], που [illegible] στο [illegible]. « Ένας μου
λέει « Οι Ιταλιάνοι σε [illegible]. Μου είπαν
πως έχουν [illegible] [illegible] » Αναγκάζομαι ~~[illegible]~~ και
[illegible] στην εκκλησία. Εκεί στον τοίχο - στη γωνία του
δρόμου, τρεις [illegible] νεκροί όρθιοι! Της [illegible]
η ειρήνη και της [illegible] [illegible] και καθώς
[illegible] [illegible] ο ένας πάνω στον άλλο και μένουν
κόκκαλα με τα μάτια ανοιχτά. Νομίζω ~~[illegible]~~
να θα σου μιλήσουν. Δυο μέρες πιο πάνω [illegible]

ΧΑΝΙΑ 4 – 9 – ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ 1985

το γυμνό ~~[illegible]~~ άσπρο σπίτι πού είχαμε λύσει
μαζί σπασμένη — σώμα ~~με~~ με σώμα — για να το σπάσουμε.
Εκεί γεράσαν ο Παύλος και ο Ξενίδης — ο ίδιος — με
σπίτι για τη σπίτι. Με φωτογραφία του αρχηγού
όπου σπαθώνουν το Στάθη Κυριακίδη συνεχίζοντας μέσα
τόσα τόσους και τόσους (υπεύθυνος κομματικού και) Καπετάνιος — ο λοχαγός.
μας σπάζουν του [illegible] σε όλες μονάδες στη περιοχή [illegible] έχει εξαφανισθεί και αυτή.
θα έχω τη Πλάκα (~~[illegible]~~) στο [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ και του Μανουσογιάννη
(το Στρατόπεδο) Πληροφορήθηκα να φτάσει επιτέλους στο σπίτι μου
πρώτα το μοναστήρι. Όταν έφτασα σκοτώθηκε όλοι όσοι
βρίσκονταν εκεί από ώρα στο Τερσάτσο. Αντίο Παύλο
Αντίο Ξενίδη. Δε θα σας ξαναδώ ~~[illegible]~~ ποτέ πια.
Νομίζω ότι τέλειωσα με τα γεγονότα πού έζησα στη
Τρίπολη ανάμεσα 1940 και 43. Τουλάχιστον με τα πιο
σημαντικά και στις πολύ γενικές τους γραμμές. Θα φανεί παράξενο
όμως μέσα σ' αυτή τη δίνη ~~από το 40 ως το 43~~ ήμουν ουσιαστι-
κά μόνος. Θέλω να πω ότι εκτός από σπάνιες περιπτώσεις δεν άφηνα
ή δεν μπορούσα ν' αφήσω τον εαυτό μου να αγαπήσει, να φοβηθεί και
ουσιαστικά τους άλλους. Μπορεί και με έναν σπάνιο τρόπο.
Αλλά με τους μεν και άλλα ~~[illegible]~~ με τους δε — όπως τα βιβλία
οι συμπαίκτες μου η Τέχνη. Έπειτα οι εικόνες και η ομορφιά
στο βουνό και της φύσης. Έπειτα ο σεισμός πού άρχισε και τα
πιο καταπληκτικά. Σε κάθε περίπτωση φτιάχνουν ένα κομμάτι
του μυαλού ή της ψυχής. Ανάλογα ελαφρύτερο ή πλουσιότερο.
Όμως ποτέ δεν ~~[illegible]~~ ήμουνα ολόκληρος αυτό πού είμαι. Ποτέ
δεν αποκαλύφτηκα το εσωτερικό μου κόσμο, αυτός πού ήταν
ή πού έμελλε να γίνει. Έτσι το πιο ουσιαστικό τμήμα της
ζωής μου το πραγματοποίησα μόνο όταν μπορούσα να είμαι ο-
λοκληρωτικά μόνος. Κι αυτό συνέβαινε στις μοναχικές μου
περιπάτους με τη Αλέκο και στο [illegible] κλειστό
δωμάτιο μπροστά στα χαρτιά, της νότες και τα βιβλία μου.
Τότε ήμουν ελεύθερος να εκπληρώσω στους ονειροπολήσεις μου
να βγω και να αισθανθώ τα γεγονότα για τους συναισθήμα-
τα πού μου προκαλούσαν όλους κινδύνους να νοσταλγώ.
Το δυστύχημα για μένα ήταν ότι η σιωπή μου οραματο-
ράσει ~~[illegible]~~ πολύ πιο γρήγορα από τις μουσικές μου δυνα-
τότητες. Σήμερα το μουσικό υλικό ήταν φτωχότερο

από τη σημασία που του δίνει. Ασχολήθηκα όπως είπα με έργα για πιάνο. Όμως πώς ήταν δυνατόν να μη παραμείνω στην κατηγορία του αρχαρίου ; Μακρινοί απόηχοι από τα αριστουργήματα των μεγάλων συνθετών που με ρίχνουν [illegible] στο πιάνο η [illegible] [illegible]. Οι γνώσεις μου στην Αρμονία προχωρούσαν όχι τόσο χάρις στα σχολαστικά μαθήματα του διδασκάλου μου όσο στις αναλύσεις των ίδιων των έργων και σε δυο βοηθήματα. Ένα βιβλίο του Καλομοίρη και αργότερα του Σόλωνα Μιχαηλίδη. Τα Χορωδιακά μου έργο, αντίθετα, εκείνης της εποχής, είχαν καλλίτερη τύχη. Κι αυτό κατά τη γνώμη μου οφείλεται στο γεγονός ότι ενώ εκ παραλλήλου υπήρχε μια μακραίωνη τετραφωνική αισθητική χορωδιακή τόσο σε εκκλησιαστικά όσο και δημοτική μας παράδοση. Ο Καλομοίρης ήταν ένα υπόδειγμα. Χορωδιακά έργα. Σε ύμνους για τους ύμνους της Λειτουργίας : Χερουβικό, με [illegible] κι εγώ τα είχα αφιερώσει στο [illegible]. Στο θέατρο στην ΚΑΣΣΙΑΝΗ μου, σαν κάτι θα έλεγα το αντιλήφθηκα όταν συνέγραφα τα λίγα τεχνικά μέσα και τα ελάχιστα αποτελέσματα [illegible] του καιρού. Είναι ίσως το μόνο έργο από το θέατρο άξιο να σταθεί μαζί στις καλλίτερες δημιουργίες μου του κατοπινού καιρού. Έχω στο αρχείο μου όλα τα σχέδια για να [illegible] για άλλη μια φορά τη [illegible] μου προσπάθεια για την τεχνική διαμόρφωση μιας μεγάλης η ενός συνόλου. Επιστρέφοντας φθάνω στο [illegible] [illegible] [illegible] στην τεχνική του [illegible]. Μετά τα έργα για πιάνο - βιολί και τα Χορωδιακά έρχονται τα Τραγούδια. Αυτό [illegible] γίνεται [illegible] για το αν θα αρχίσει ή όχι να μεγαλοποιείται η ποίηση. Τα Τραγούδια αληθινά θέμα - πρόβλημα. Έμεινα όμως σε με συγχωρήσετε. Δεν είναι με τον ΕΠΙΤΑΦΙΟ που εγκαινιάζω αυτή την καλλιτεχνική μου σταδιοδρομία. Πάντα όπως είπα από την αρχή της σταδιοδρομίας μου στη μουσική δεν έκανα τίποτα άλλο παρά το να μελοποιώ τα ποιήματα που μου αρέσουν και τα διαβάζω και να τα αναγγέλλω.

Αρπάζω και γελοιάζω, όσο το επιθυμώ, αλλά εγώ θα ξανανιώ
όταν διαβάζω ένα ποίημα
αλλάζει «ακούω» και αλλάζει δεν «ακούω» τη μουσική
του. Λατρεύω τον Καβάφη αλλά ποτέ δεν έφτασε
στ' αυτιά μου ο παραμυθάς μεγαλύτερο όχι
μέσα από συναισθηματική - ψυχική - νοητική αναπαραγωγή που
μου προκαλεί το διάβασμά του. Σ' όλη την εφηβεία, ο Καρίο και Μαυρογένη
είχα αυτό μαζί με Καβάφη. Βέβαια ο [illegible] μουσικό
μέτρο του. Όμως δεν το μεγαλοποίησα. Τι έκανα θα το πω τώρα συνεχίζοντας
όπως δεν μεγαλοποίησα τα 99/100 από τα ποιήματα που διάβασα και
διαβάζω. Αυτό που τύχαινε να μεγαλοποιήσω πιότερα είτε ήταν ποιήματα
του Αθανάση και του Βαλαωρίτη είτε του Μαλακάση και του Γρυπάρη, εφηβ.
τα τραγουδούσαμε στο σπίτι και στη συντροφιά. Ως και σήμερα, οι φίλοι μου
σε ταβέρνα επαίνους τα θυμούνται και τα τραγουδούν. Δύο από αυτά τα χρησιμο-
ποίησα «αφιερώματα» ποιήματα με άλλη αρχή: ένα σε ΤΑΞΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ
ΝΥΧΤΑ και τ' άλλο στο ΕΠΙΒΑΤΗ. Πριν ξανανιώσω στο έργο [illegible]
της εποχής. Θέλησα να μιλήσω για τα «πνευματικά γεγονότα», από όπως
και τα άλλα τα ζωή και τα «καθημερινά» ή «ιστορικά», τα έκανα
[illegible] από ζωή. Ο άνθρωπος είναι αυτό που ζεί κι αυτό που σκέφτεται.
Ο άνθρωπος είναι οι άλλοι που συναντά και τα βιβλία που διαβάζει.
Ο πνευματικός μου ενθουσιασμός ήταν ο πατέρας και η μάνα μου. Είχα από τη
δεύτερη μια χαμένη πατρίδα που δεν κατάφερα ποτέ να τη γνωρίσω.
Κι αργότερα δύο, πατρίδες: Μια μυθική, την Κρήτη. Και μια πραγματική
την Ελλάδα. Η Ελλάδα των σχολείων ήταν μόνο από μακριά. Της Επαρχίας
ήταν να τη γνωρίσω. Και της Μεγαλοπόλης ήταν να την τέρψω. Ποιά να
διαλέξω; Η πατρίδα της μικρής μου πόλης με τα παιδιά της συνοικίας
είχε πρόσωπα από αρχή έχθρικό, άγριο και μόνο με φόβιζε. Μαζί
άρχισε με τον χρόνο τότε αλλάζαμε πόλη και φτάσαμε από αρχή-
ζού τόσο συνήθεια. Η πατρίδα μου ήταν το σπίτι μου, οι δικοί μου.
Όσοι μη αγαπούσα και μη δούλευα χαίρονταν ότι μας συνηθίσαμε με
πάντα, κι ο πατέρας μου έλεγε «πονόψυχος ο φίλος» «καημένε
Καρλ ο μπακάλης». Αυτοί όλοι ήταν μόνοι.
Η οικογένειά μας ήταν πάντα απομονωμένη από έναν αόρατο κίνδυνο.
Υπερβολικά σημαίνει φόβο, αναπαράγεται ο υπερβολικός πρέπει να είναι
κρυφός και μη δείχνει ποτέ στη σκέψη του την δειλία και να είναι ευχάριστος στο
προσωπικό και να προκαλεί το σέβας ή το δέος των υφισταμένων!
Η χαρακτήρωση, ο εθνικός ύμνος, οι παρελάσεις ήταν παιχνίδια
του μυαλού και' εικόνες των Αθηνών. Τη αόρατη φωνή
που κυβερνά Νομάρχης Στρατηγός Διοικητής και Χωροφύλακας.
Η μάνα μου ζει όπως στην Εκκλησία
μας είχε την καρδιά του Χριστού. Ο δε πατέρας μου στεφανωνόταν οι
[illegible] του από την άρθρωση του Μεγάλου Αγιασμού στη γιορτή του
Εκκλησιαστή «Ματαιότης ματαιοτήτων τα πάντα ματαιότης»

Η ποίηση του Καβάφη [illegible]

Πάντα και οι δύο συνταιριάζονταν και συντα[illegible] με την "αυτο-καταστροφή – αυτοκαταστροφή" σε [illegible] το ίδιο φανταστικοί με μένα. Γιατί έβλεπαν μια αληθινή πραγματικότητα μέσα στη γνώση του [illegible]. Όσο για τις [illegible] και τις ιδέες ο [illegible] μου τις είχε να φαίνεται [illegible] και [illegible] και [illegible] και μου το [illegible]. Η Αλβανία βέβαια [illegible] όταν μιαν [illegible] που μας [illegible]. Όμως εκείνος, εκεί που βρίσκονταν [illegible].

[illegible] από προδοσίες που περίμεναν [illegible] κάποιο [illegible] ποτέ γιαγιά. Αν [illegible] δεν μ' [illegible] ο ίδιος για το [illegible]. Όπως [illegible] ο πατέρας του. Γιατί [illegible] και από όσο όταν στο 1972 [illegible] μέσα σε μια [illegible] στο [illegible] στη Χανιά για να [illegible] το [illegible] στο [illegible] του καφενείου στο [illegible] μου. Και [illegible] ένα [illegible] και [illegible] και [illegible]. Του [illegible] το [illegible] κι' ένα [illegible] και [illegible] « Άρης [illegible] το [illegible] τότε [illegible]. [illegible] να φανεί [illegible] ». Δεν [illegible] ως φαίνεται, ο πατέρας μου, να [illegible] στο [illegible] τη [illegible] με [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible], και [illegible] τα παιδιά του κόσμου. Το ίδιο και στην Αντίσταση, [illegible] δεν το [illegible] καλά, [illegible] δεν το [illegible] κάτι, δεν του [illegible]. Και φυσικά όταν [illegible] με [illegible] τρόπο και [illegible] με [illegible] (όποιος;) [illegible] και με ποιο τρόπο [illegible] και ποια [illegible] τότε [illegible]. [illegible] ο [illegible] ο [illegible] στη [illegible], ο Κρητικός [illegible] το [illegible] του μέσα [illegible] [illegible] οι [illegible] του « [illegible] ένα [illegible] « Έτσι [illegible] έτσι [illegible] δύο [illegible] να [illegible] ! Το [illegible] είναι [illegible] μαζί του ! Όμως και μένα ο [illegible] δεν μ' άφηνε να του [illegible] στη [illegible] μου. Ίσως και [illegible] να [illegible] πραγματικά [illegible] να [illegible] το [illegible] με [illegible]. [illegible] όπως [illegible] τον Εαυτό του [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] εγώ και ο Εαυτός μου και να [illegible], [illegible] [illegible] για [illegible]. [illegible] και μένα οι [illegible] ένα νύχι και [illegible] [illegible] [illegible] μου [illegible] το [illegible] πραγματικά [illegible] [illegible] πέθανε και [illegible] ο [illegible] [illegible] μου και [illegible] « Τι [illegible] εδώ; Δεν [illegible] η Κατάσταση » Υπάρχει [illegible] ένα [illegible] [illegible] του ανθρώπου. Του [illegible] μου, ερευνητικά και με απορία, τον [illegible], του [illegible] [illegible]. Τη [illegible] που [illegible] [illegible] και τη δύο [illegible] [illegible] και το νύχι μου. Ήταν [illegible]! [illegible]. [illegible] [illegible] με όσα [illegible] για τον άνθρωπο που [illegible] [illegible] και [illegible] του Θεού... [illegible] [illegible] τον Εαυτό μου

Γ κι' αυτό της [illegible] να [illegible]

θα τα είχα πάντα. Και με τη γερμανική, τη εθνικόφρονες, τους Χουντικούς. ~~[illegible]~~ Ποια ήταν λοιπόν η πατρίδα μου; Πού ήταν η πατρίδα μου; Σίγουρα αν δεν είχαμε πόλεμο και κατοχή η εξωτερική όψη της ζωής μου θα ήταν διαφορετική. Γιατί η ~~[illegible]~~ βία που την γνώρισα για 5 [illegible] έβγαλα μέσα στη καθημερινή μας σχέση βρήκε [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] της δρόμης. Βία ήταν βέβαια και οι βομβαρδισμοί [illegible], οι Γερμανοί, οι Ιταλοί, οι [illegible], οι Σπαρτιάτες τα παιδιά στο σχολείο, τα χωριά μετις ψείρες με τα μαχαίρια. Βία ~~[illegible]~~ τα αδέσποτα σκυλιά και τα [illegible] [illegible] [illegible] κι οι [illegible] [illegible] τους. Βία ~~[illegible]~~ τα [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], που [illegible]. Όμως η βία του [illegible] και της Κατοχής ήταν η [illegible]-βία [illegible] [illegible] [illegible]. Μόνο ο [illegible] [illegible] [illegible] θέση [illegible] στο [illegible] βασανιστή. Ήταν για μένα μια [illegible] [illegible] η αντίδραση μου στη βία. Πάντα την είχα. Από μικρός. Όμως τώρα [illegible] [illegible] [illegible] μέσα μου τα [illegible], [illegible] οι [illegible], ήταν [illegible] γιατί ο βιαστής ήταν ξένος και δεν [illegible] [illegible] [illegible] η [illegible]. Όποιος [illegible] ~~[illegible]~~ στο δρόμο του [illegible] να τσακιστεί. Και μόνο η [illegible] [illegible] τη βία με [illegible] — ακόμα και σήμερα — μέσα στο [illegible] ~~[illegible]~~ της [illegible] από που [illegible]. Έτσι τα [illegible] που στη [illegible] και [illegible] τα [illegible] σαν ένας ξένος, ένας τρίτος, ένας παρατηρητής που είχε το [illegible] [illegible] να μάθει [illegible] το [illegible] ~~[illegible]~~ της μοίρα του ανθρώπου. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Και η εξωτερική όψη της ζωής μου [illegible] το δρόμο που [illegible]. Όμως η [illegible] [illegible] του εαυτού μου θα [illegible] τον ίδιο δρόμο είτε είχαμε είτε όχι πόλεμο και κατοχή. Γιατί στα πρώτα 15 χρόνια της ζωής μου τα παιχνίδι είχε παιχτεί. Είχα γνωρίσει τον κόσμο και είχα [illegible] το πρόσωπό μου. Δεν βρήκα το Θεό. Δε βρήκα τον Άνθρωπο. Όμως τα [illegible] μου με [illegible] να [illegible]. Και τότε [illegible] από τη Μουσική. Όχι ποια μουσική. Την Αρμονία που ήταν μια [illegible] [illegible] [illegible] δώρο από μέρους [illegible] [illegible] μουσικών που είχαν μείνει σε χώρες ~~[illegible]~~ μακρυνές, [illegible] με [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], μουσικά όργανα και πρόσωπα [illegible] και [illegible] ικανά να [illegible] το [illegible] και να το [illegible]. Νομίζω ότι η [illegible] της [illegible] ([illegible]) μουσικής [illegible] [illegible] — ~~[illegible]~~ στο μέσον της ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] της [illegible] [illegible] ήταν μια αυθόρμητη [illegible] που [illegible] το στοιχείο της [illegible] [illegible] [illegible] με το αποκρουστικό της για μένα πρόσωπο. Ούτε [illegible], ούτε [illegible] ούτε [illegible]: ΚΛΑΣΣΙΚΑ πού;

Στον Αύγουστο του 1939 και τον Ιούνιο του 1940! Ή Σ' αυτή τη γραμμή της αποστασιοποίησης θα έμενα σταθερός ως τη 1960 παρ' όλα αυτά ή ιστορική μου μοίρα θα γνώσω [illegible] λόγος εξήγησε τα γεγονότα μέσα στην καρδιά που γεννιόταν [illegible] μοιραίωνοντας το γυμνό και την αγωνία μου με όλα που αργά μπορεί να ονομάσει — λαού - Έχοντας από μιά τούμπα του Καβάφη και από [illegible] της Μπραΐλας θα μοιραζόμουν παρανομίες, μάχες [illegible] και [illegible] με το [illegible], το ύφασμα, τον σκοπευτή, το χαρτί που δεν είχαν φανταστεί από [illegible] του. Ζωή παράνοιας. Είχα μια. Βρήκα όμως ένα δάσκαλο. Δεν έλειψε. Τα μεγαλύτερα μάγια για να με ολοκληρώσουν. Του Κωστή Παλαμά και το Διονύσιο Σολωμό. "Εσπευσε ή μελέτη [illegible] της αναμορφής "Εθνικής" ποιήσεως. Ήθελα τώχα ποιοί ήταν τη αλήθεια. Διάβαζα όπως έγραψα στον καιρό μου τον Νίτσε. Ιδιαίτερα οι "Γέννηση της Τραγωδίας" που με δίδαξε πολλά. Όπως αυτό που χωριστά και εύκολα οι πιό ποιητές αποκαλούν [illegible] « Νιτσεϊκό » ανέλυσα εγώ το βρήκα [illegible] στον εαυτό μου — που είχε ανάγκη να αυτο-υμνηθεί για να κοιμίσει — και το συνέχεια το [illegible] από τον Παλαμά:

— Μέσα στους ξεχωριστούς ο ξεχωριστός εγώ είμαι. [illegible] [illegible] της διαλεχτούς είμαι ο διαλεχτός εγώ του [illegible] (....) Μόνος και γυμνός. Χαμένος και [illegible] με το [illegible] μινι. Να κι οι ανθοί (...) οι [illegible] στ' αγρια τ' άγριο σου [illegible] οι [illegible] στέφανα του γάμου σου αγ γενού με την άσκεπη Ζωή με όλων τη μορφή (...) Και είναι τ' άστρο ή [illegible] κι ή άσκεπη κι ή γυναίκα σου ή Ζωή, και όλων ή μορφή. Ξένε, και μαζί μ' αυτή θα να καβαλλάρης ν' ανεβής, τ' άστρο σου [illegible], ν' αστραποβροντίζεις και [illegible] το κατόπι σου [illegible] να σκορπάει βοή (Τρισ... και τρισα...) [illegible] Υπογραμμισμένο δύο φράσεις (1877)

Το απόσπασμα αυτό είναι από το ποίημα «Το κεφάλι και μιά λέξη «ΞΕΝΕ» του Κωστή Παλαμά. Το [illegible] από του ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΤΩΝ «ΑΛΥΣΙΔΩΝ» του Κωστή Παλαμά. Το [illegible] τόμο [illegible] στου Παλαμά πραγματοποιήθηκε χάρη σ' ένα [illegible] δέμενο με χρώματα [illegible] και χρυσή γραμμή στη ράχη «ΔΕΙΛΟΙ ΚΑΙ ΣΚΛΗΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ» Πρόκειται για μιά έκδοση που έγινε στα 1928 από την «The Neohellenic Mercury Publishing Company» του Σικάγου - Στο πρόλογό του ο ποιητής γράφει πως στον «Στίχο τούτο, ύστερώτερο, [illegible] τελειότερο πόσην αδελφικών του, στο [illegible] — [illegible] των Στίχων του χρόνων [illegible] [illegible] από τα [illegible] των [illegible] είναι ο ανθρώπινος λόγος « εν τάξει και [illegible] » και που είναι, στο μικρόκοσμό του ρυθμικό [illegible] το σύμβολο του ρυθμού που κυβερνά το Σύμπαν... » [illegible] αυτός διατυπωμένος με [illegible] πυκνότητα [illegible] να [illegible] ή να [illegible] [illegible] το [illegible] με κάτι τις [illegible] — [illegible] για Κόσμο και για Μικρόκοσμο και για την Αρμονία του Σύμπαντος

Από την άλλη μεριά με βοηθούσε να βρω το δόγμα με το οποίο θα γαλήνευε η ψυχή μου από την τόσο ασχήμια στη ζωή και να τακτοποιήσω τη θέση μου στο ΧΑΟΣ που ήμουν. Θα παραθέσω και μερικά άλλα αποσπάσματα από το βιβλίο αυτό. Αλλά πρώτα να πω ότι το είχα διαβάσει τόσες πολλές φορές ώστε και σήμερα (Σεπτέμβρης του 1985) που τα αναπολούμε [illegible] της Κρήτης τα θυμάμαι σχεδόν απ' έξω. Θέλω να πω ότι ο Παπαρρηγόπουλος με τη Θεωρία και [illegible] του στίχου, με [illegible] του [illegible] με [illegible] και με [illegible] – [illegible] επίσης εδώ τη μουσική του [illegible] ποιημάτων που [illegible] και που ήταν οι πρώτες σοβαρές επιτυχίες μου στο μικρό μου ακροατήριο.

Αργότερα από τη φιλοσοφική σκέψη του Παπαρρηγόπουλου οδηγήθηκα στη σύνθεση [illegible] τα δύο πρώτα μου σημαντικά έργα τον ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΘΕΟ και τη ΣΥΜΦΩΝΙΑ αρ. 1. Θ' αρχίσω τη ανάλυση της [illegible] μου έργων με το έργο αυτό. Πριν όμως [illegible] παλιότερα [illegible]. Κυρίως για να [illegible] στην ποίηση του [illegible] ότι [illegible] καλύτερα από κάθε άλλη προσπάθεια [illegible] την ψυχολογική – φιλοσοφική και τεχνική αυθεντική πορεία εκείνης της εποχής. – Ο Παπαρρηγόπουλος πιστεύει ότι ο ρυθμός στην ποίηση – το ρυθμικό περιεχόμενο [illegible] συμβολίζει το ρυθμό που κυβερνά το Σύμπαν. Εγώ, σαν μουσικός, θα πρόσθετα και την Αρμονία ~~[illegible]~~. Δε θέλω πολύ φιλοσοφία για να καταλάβει κανείς ότι τη ρυθμική [illegible] ολοκληρωμένο [illegible] σε όλο το ΣΥΜΠΑΝ. Ποιος όμως ο Νόμος που τα καθορίζει όλ' αυτά; Πίστευα τότε [illegible] αρμονία που καθορίζει τις κινήσεις των άστρων. Ποιος είναι όμως ο Νόμος; Ο Συμπαντικός Νους; Ο Θεός;

Η Αρχή και το Τέλος που [illegible] οι προφήτες; Ο [illegible] Πίστευα τότε ότι η ΤΕΧΝΗ, κυρίως, είναι η μόνη δύναμη που μπορεί να δημιουργήσει μέσα μας το μικρόκοσμο σε πλήρη αντιστοιχία με τον Κόσμο. Να μιμηθεί το Νόμο που καθορίζει την Αρμονία του Σύμπαντος μέσα μας. Να μας κάνει, τον καθένα μας, μικροσκοπικά [illegible] και χωριστά αστρικά συστήματα. – Ώστε ο καθένας από μας να "κουβαλάει" [illegible] να με το Διάστημα που μας περιβάλλει. Να εναρμονιστεί η εσωτερική μας αρμονία με την Παγκόσμια. ~~[illegible]~~ και να γίνουμε έτσι μόρια [illegible] της μιας και μόνης Αρμονίας. Αυτή η τελείωση μας αντιστοιχούσε για μένα ~~[illegible]~~ με τον υπέρτατο σκοπό στη ζωή. Είδα μια [illegible] φράση που [illegible] μέσα στην ψυχή [illegible]. Η Τέχνη με τους αρμονικούς νόμους της [illegible] στη ψυχή του ανθρώπου [illegible] του [illegible] και [illegible] και ομοίωση της. Δηλαδή μετακάνουν να κινούνται (νους και ψυχή) [illegible] το Νόμο που θα δημιουργεί (η Τέχνη) μέσα στον Άνθρωπο. Όμως αυτός ο Νόμος δεν είναι άλλος από το Νόμο του Σύμπαντος, της Ολικής Δημιουργίας. Οπότε ο μύστης συνταυτίζεται με την Παγκόσμια Αρμονία. Ζει! Ο μαρξισμός ήρθε σε μια κρίσιμη εποχή για μένα γιατί έφερνε να λύσω μέσα τον [illegible] τη θέση του "άλλου". Ο άλλος ήταν ως τότε ο αδιάφορος, ο εχθρικός, ο κακός. Όμως γιατί; Στο [illegible] γραμμής υποδέχτηκα και [illegible] αυτή τη νέα για μένα κοινωνική θεωρία και γενικότερα φιλοσοφία, σαν ένα όπλο ώστε η [illegible] Αρμονία να επιτευχθεί και σε κοινωνικό επίπεδο. Ο Μαρξισμός [illegible] είναι η θεωρία που εναρμονίζει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Φυσικά για να φτάσει σ' αυτό το επίπεδο [illegible] και [illegible] ότι θα πρέπει να [illegible] μια σειρά [illegible] προβλήματα που [illegible] τον άνθρωπο να αναπτυχθεί [illegible] σε τέτοιο βαθμό ώστε να είναι ικανός να εναρμονίζει τις [illegible] δραστηριότητές του μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Δέχτηκα [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] τη [illegible] γιατί δεν υπήρχε άλλη λύση. Όμως

ΜΥΤΙΛΗΝΗ - Βαθύ 10-9-1985

από τότε άρχισα αντιμετώπιζα με μεγάλη σκεπτικισμό τα «στεγανά» γιατί όχι μία αλλά πολλές φορές διαπίστωσα ότι συχνά χρησίμευαν για να καλύπτουν τη μετριότητα και γενικά τη έλλειψη αξίας. Φοβόμουν ότι η νέα δομή — η κομματική — παρ' όλο όπως είπα το μ-μ-η-ξίλογο του καιρού ήταν δημοκρατική έκρυβε σε βάθος μια τάση αναπαραγωγής της κυρίαρχης δομής της κυρίαρχης τάξης... Μου ήταν όμως καταλαβαίνετε ιδιαίτερα οδυνηρό και γελοίο να ξαναζώ την «Νοτιάρχη» την «Διοικητή Χωροφυλακής» και το «Χωροφύλακα» σε προοδευτική πια μεταμφίεση — [illegible] — εγώ που είχα μισήσει όλες αυτές τις καταστάσεις μέσα από την Εξουσία — [illegible] ώστε η έλλειψή τους από τη ζωή μου είχε ένα στοιχείο της ίδιας ελευθερίας και αναγκαιότητας. Δεν μου ήρεσαν αυτές οι σχέσεις ώστε να τις δω να αναπαράγονται σε [illegible] επαναστατικό (όλον) καμουφλάζ. Η λέξη «όλον», δείχνει ότι δεν γίνεται επανάσταση δίχως το γκρέμισμα των «δομών» και ~~[illegible]~~ και ακόμα χειρότερα όταν διαιωνίζονται με «επαναστατική» μεταμφίεση — όπου και όποτε... Γ°

Δεν είδα τότε τη Τέχνη σαν ένα από τα μέσα για την [illegible] «κοινωνική εναρμόνιση». Όπως ~~[illegible]~~ το προσπάθησα π.χ. τη δεκαετία του 60 επιστρατεύοντας στο λαϊκό τραγούδι τον έντεχνο λόγο — τη λόγια ποίηση — και με τις δίεσες μου που έδωσαν στο τραγούδι όπως π.χ. τη κίνηση α, β και γ βαθμίδας ~~[illegible]~~ το λαϊκό ρεπερτόριο και τη μπουζουκομανιακή μουσική. Υπήρξε τότε μια «εναρμονιστική συμμετοχή», γεγονός που με οδήγησε στη σκέψη μήπως ήταν η έντεχνη λαϊκή μουσική που δημιουργήσαμε αυτό το φαινόμενο όπου βρισκόμαστε στην αναπαραγωγή μιας «Τέχνης για τις μάζες». Μία αρμονική «ανταγώνιση» από τη πηγή καθημερινότητα έως τη παραγωγή ~~[illegible]~~ της ολοκληρωτικής πραγματικότητας με τη δημιουργία και τη μορφοποίηση δηλαδή μιας συγκεκριμένης κοινωνικής πολιτικής δράσης με στόχο την απαρτίωση ~~[illegible]~~ του ατόμου μέσα στην ολότητα της ανασυγκρότησης του κοινωνικού συνόλου. Με τα δύο αυτά στοιχεία — ~~[illegible]~~ πραγματική απαρτίωση, κοινωνική αναγέννηση — πίστευα ότι πάμε πιο γρήγορα και πιο ουσιαστικά προς την κατάκτηση της εναρμόνησης της μεγάλης μας δομής κοινωνίας και επομένως προς τη Κοινωνική ~~[illegible]~~ Αρμονία. Η πεποίθηση αυτή, η [illegible] αυτή η προσδοκία με οδήγησε τότε στην προσπάθεια να αναπαράγω και να βοηθήσω με όλα τα μέσα νέους συνθέτες, ποιητές, μουσικούς τραγουδιστές, ώστε να δημιουργηθεί ένα «κίνημα» ικανό να ανταποκριθεί στους στόχους που πίστευα ότι μπορούσαν να επιτευχθούν και που στην πολιτική διάλεξα μπορούμε να τη συγκροτούμε στον συνδυασμό τη πολιτική με την πολιτιστική επανάσταση. Σήμερα δεν μπορώ να αξιολογήσω με ακρίβεια τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας. Κι αυτό γιατί χτυπήθηκε από όλες τις πλευρές — τη Χούντα, τα συντηρητικά τα προοδευτικά τα αριστερά και τα λεγόμενα επαναστατικά κόμματα της χώρας μας. Δε χτυπήθηκε το κίνημα αυτό καθ' εαυτό. Ο στόχος ήμουν εγώ. Έμενα θα ήθελαν να κατεδαφίσουν και επομένως όταν θέλαν να χτυπήσουν τον Ανταίο χτυπούν τη Γη γιατί μόνο μπορεί να πατήσει και να πάρει δύναμη. Έτσι όλοι ανεξαιρέτως οι παράγοντες της δεκαετίας του 70 και μετά κομματικοί, κοινωνικοί, δημοσιογραφικοί, καλλιτεχνικοί, εξουσιαστικοί χτύπησαν μέχρι ~~[illegible]~~ τελικής εξοντώσεως το κίνημα αυτό και φυσικά τα κατάφεραν αφού χτύπησαν όλοι μαζί να το περιθωριοποιήσουν, υποβαθμίσουν, περιφρονήσουν με αποτέλεσμα να ξαναγυρίσουμε στην παλιά καλή εποχή που το ελληνικό τραγούδι χρησίμευε στην ψυχαγωγία στην εκτόνωση και συχνά στον αποπροσανατολισμό του «καλλιτεχνικού» καταναλωτή.

Γ° Και όταν δε γίνεται επανάσταση τότε θα μπορεί να υπάρξει και κοινωνική Αρμονία.

Γ° μικρό

Μετά από όλα αυτά — ίσως και σαν φυσικό επακόλουθο επιβίωσης μέσα σ' αυτή τη κατάσταση του αυτο-εξορισμού - αυτοεγκλεισμού αφού οι «άλλοι» έκαναν ό,τι της περνούσε από το χέρι για να με διώξουν — ξαναγυρίζω στην ανάγκη κείνης της εποχής που περιγράφω τώρα. Ότι δηλαδή η «φύτευση» με την Τέχνη και η κατάκτηση της εσωτερικής Αρμονίας με τη βοήθεια της αυστηρής μιας μοναχικής πράξης. Μια ελευθερωτική, ενότητας. Φοβάμαι όλα μοναχοί μας θα κατακτήσουμε, ένας - ένας την Αρμονία όπως μονάχοι μας υπερβαίνοντας πάμε στο θάνατο, και όπως μονάχοι μας αντιμετωπίζουμε τα κορυφαία σ' ζήσαμε και τις δυσκολίες δοκιμασίες που βάζουν μπροστά μας η ζωή και κυρίως οι «άλλοι». Πού να φανταστώ ότι ~~το~~ ο στίχος που έγραψε ο Λαπαθιώτης στα 1907 για το δωδεκάχρονο τον γιο του θα γινόταν τόσο επίκαιρος — ~~[illegible]~~ και για μένα — ύστερα από ένα σχεδόν αιώνα :

«Γνώμες καρδιές, όσοι Έλληνες, ακούστε με κι εμένα: μας πήραν χρόνια δίσεχτα, στενά, καταραμένα. Έργα δεν έχω, τίποτε που αξίζει να στη ~~[illegible]~~ φέρω-κρύος, άπραγος δεν ξέρω παρά να τραγουδώ (....) Γνώμες, καρδιές, όσοι Έλληνες, ρυθμός ουρανοδρόμος ήλιος απαρασάλευτος για τα Έθνη κάποιος Νόμος θα υπάρχει. Και καλότυχος γιατί ο λαός πλανήτης του Νόμου που μαγνήτης υπάκουο τον κρατά (...) Δεν απομένει ανάξιο τίποτε, δε γεννιέται που να μη ρεύει, ~~το~~ τίποτε και που να μη χαλιέται. Μα πώς από το χάλασμα πετιέται αξιολογώτερη πηγή! Πώς ξαναπαίρνεται εκεί κι η αρχή, η πηγή! Πώς είναι μια η πατρίδα μας κι είναι πολλές όπως λέμε, και όπως σταθούμε, μέσα μας πατρίδα μια γυρεύουμε, μια με φωνές ονόματα, πρόσωπα, προσωπίδες. Δε ζει χωρίς πατρίδες η ανθρώπινη ψυχή (...) Γνώμες καρδιές όσοι Έλληνες ό,τι είστε, μην ξεχνάτε δεν είστε από τα χέρια σας μονάχα, όχι. Χρωστάτε και σε όσους ήρθαν, πέρασαν, θα έρθουν θα περάσουν. Κριτές θα μας δικάσουν οι αγέννητοι, οι νεκροί (...) »

Μέσα σ' αυτό το ποίημα διδάχτηκα για πρώτη φορά τον αληθινό διεθνισμό. Πλάτυνε η ψυχή και ο νους μου. Από την μικρή μας πόλη ξαφνικά έκανα πατρίδα μου όλη τη πατρίδα. Γι' αυτό ένιωσα πιο πολύ απ' οι «ιθύνοντες» ήξεραν ποιος είναι ~~ο~~ «ο αληθινός Λαπαθιώτης»... Ακόμα το «τα πάντα ρεί» του δικού μας Ηρακλείτου, που τον γνώρισα από τον Ηράκλειτο του Κοραή, όπως και μια «ποιητική» ανοιχτή προς όλους της εξουσιάζοντες και ελπίζομένως ~~ο~~ ένα θεμέλιο για χτιστεί γερά η μοναδική ~~[illegible]~~ ελευθερία της αναρχίας. Και φυσικά ο γνωστός μας και «ρυθμός ουρανοδρόμος», και ~~[illegible]~~ θα ήσουν ποιητής Λαπαθιώτη, χωρίς αυτή τη ζ... ταπείνωση για κάποιον «ήλιο απαρασάλευτο» δηλαδή τον παγκόσμιο «ρυθμό» που θα λειτουργεί σα «Νόμος» για όλα τα Έθνη. Και κείνος ο λαός που σαν πλανήτης θα ~~[illegible]~~ εναρμονίζει την κίνησή του σύμφωνα με τη μαγνητική έλξη αυτού του «Νόμου»... Στο ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΤΡΕΛΟΥ, αφιερωμένο στον Αριστομένη Προβελέγγιο, μας αφήνει διαθήκη — το «μας» σημαίνει τους «απροσάρμοστους», τους «ξένους» — :

«Κι εγώ είμουν ο παραξένος, ο μαγικός ο ηλίθιος, και σαν εμέ κανείς. Για τούτους είμουν ο τρελός, για κείνους ο φτωχός, για σας ο αδικητής. (...) Πες τι ~~[illegible]~~ μου, πού είμαι; στο βουνό; στην ακρογιαλιά; στον κάμπο; Τρελός δεν είμαι εγώ. Καημοί μου άνθρωποι, ακούστε με, σπίτι, ανοίξτε μου, νάμαι, κλείσ', σε μαχαιρώ (...) Σκυλιά, και με δαγκώνουν γειτόνοι, και με πήραν για κλέφτη, για ~~[illegible]~~ φονιά. Και βαρδιές και [illegible] και δέσαν, και με δείραν, Θε μου! τι αγωνία. Κλέφτης δεν είμαι

συντροφιάς. Καημοί του ανθρώπου έρωτες, σιγή, και σκιές τό πού. Μιά μοίρα με κατατρέχει, μά με πετροβολάει, τό όργανο! Πονώ (...) Πετροβολάει με, άνθρωποι, βασανίστε με, Αγάπη, στή μαύρη φυλακή. Τό σώμα μου είναι αβάσταχτο. Γνώρισα τήν Αγάπη, σ' έχασα πιά, ψυχή! » Διαβάζοντας και ξαναδιαβάζοντας στή δεκαπενταετή μου χρόνια τους στίχους αυτούς είχα τή βεβαιότητα ότι έβγαιναν όπως οί μεγάλοι στή στρογγυλή γωνίτσα τή ~~κελλί~~ μου. Από τό πρώτο σπίτι γνώρισμα — πού και γιατί δέ θυμάμαι — ότι ο Λαζαρίδης μιλούσε για όλη τη χαμένη γλώσσα στή σκοτεινή βάθη τής μηχανικής επιτυχίας. Εν πάση περιπτώσει και αν τα πράγματα δέν ήταν έτσι ή ποίηση με δίδασκε ότι το τίμημα τής αγάπης είναι το ξύλο και η μαύρη φυλακή. Όμως ο ποιητής δέν είναι πρόβατο πρόθυμο να αποχωρήσει βελάζοντας από τη γνωριμία το σφάγιο του. Είναι ωδός, πλανόδιος μουσικός, γιατί ή μοναξιά του και ή πάλη με τόν εαυτό του τον καθαρίζουν από τα μηδαμινά πού καθημερινά τό μαύρο ~~[illegible]~~ στό άσπρο και τόν αναγκάζουν να αντιμετωπίσει ~~και~~ με ξεκινήματα πού καίγεται τό αίνιγμα του κόσμου.:

— « Ακούστε. Εγώ είμαι ο γκρεμιστής, γιατί είμ' εγώ ο χτίστης, ο διαλεχτός τής άρνησης κι ο ακριβογιός τής σίγουρης. Και θέλει και το γκρέμισμα νου και καρδιά και χέρι. Σαν μέσα τα μεσάνυχτα τρέμει ένας πόθου αστέρι. Κι αν είμαι τής νυχτιάς βλαστός, του χάους μου πατέρας, πάντα κοιτάζω προς το φως το απόμακρο τής μέρας (....) Των πρωτογέννητων καιρών ή πλάση με τ' αγρίμια ξαναρχίζεται. Καιρός να 'ρθει. Γκρεμίζω στο ασκητήριο. » Τι φοβερή επίδραση ~~[illegible]~~ είχαν μέσα μου οι πάρα κάτω στίχοι μουρμουρίζω συνέχεια και τα φαντάζομαι-τε: « Είμ' ένα ανήλικο παιδί πού σκιαχτισμένο το 'χει το δαχτυλίδι, κι όλο ρωτά και λέει ναι, λέει όχι δέν του αι-σθάνεται κανείς και πέει κι όλο προσμένει το λόγο πού δέν έρχεται, και μιά ντροπή ~~[illegible]~~ το δένει... (Ο ΓΚΡΕΜΙΣΤΗΣ, αφιερωμένο στον Ίωνα Δραγούμη)

Είναι τάχα μόνο αυτό το βιβλίο του Παλαμά πού με επηρέασε; Σίγουρα όχι. Είχε όμως οπωσδήποτε ή παλαμική ποίηση — στο πρώτο μισό της εικοσαετίας — μιάν άλλη γεύση. ~~[illegible]~~ Αδρότερη, εκφραστικότερη, φιλοσοφικότερη συνδύαζε την ορμητικότητα με τον στοχασμό ~~[illegible]~~. Μα θα 'νταν λαξευμένη πάνω σε πεντελικό σκληρό μάρμαρο. Ένιωθες τον κόπο του ποιητή. Τη βαριά του ανάσα καθώς έσκυβε μέσα του να δώσει μορφή στις Σκιές.

Από το βιβλίο αυτό άλλοτε «έπαιρνα» την ~~[illegible]~~ 161 πνευματική τροφή μου με το λογικό μου κι άλλοτε με τη διαίσθηση. Έτσι βάδισα στο πρώτο μου φιλοσοφικό μέσα από την ορμή τών νοημάτων και τών εικόνων και να έχω οι ιδέες τα χρώματα του στοχασμού. Γράφω σήμερα ένεκα του Σεπτέμβρη του 1985 τις γραμμές αυτές καθισμένος στο ακρογιάλι τής βίλας μας στη ~~[illegible]~~ Βαρειά τής Λέσβου, τής ΒΙΓΛΑΣ, δυό βήματα από τα φράχτη πού στόν Ίκαρο ς πέτρα και το δρόμο κι έπιασα το χέρι μου. Η κόρη τής συντροφιάς μας Α τής κυρά Βασιλικής, η κυρία Ελένη, δώδεκα χρόνια μεγαλύτερή μου θυμάται επίσης τις αθάνατες μέρες. Ήμαστε κι οι δυό γυναίκες συνομήλικοι μου που παίζαμε τότε πριν από μισό αιώνα μαζί. Κι έτσι κουβεντιάζοντας πού αναθυμούμαι από το βυθό τής μνήμης μου το στοιχείο των αγαπημένων τής μάνας μου πού όλο και το φίλευε και δεν άφηνε να τό παραβλέψει. Κατακαλόκαιρο και κείνος πάντα με τη φουστανέλα του στις εκδηλώσεις. Να γυρίσει πίσω από τα ρέματα — πού είναι απόμακρο — να κατορθώσει για

για να δώσει δύναμη και βάθος στα χρώματά του. Αυτές τις εικόνες κι αυτά
τα χρώματα που τα χαράχνωμε [illegible] με τη [illegible] – καθόντουσαν 200 μέτρα
από το σπίτι μας θυμήθηκα τώρα [illegible] για τη [illegible] ποίηση
και γενικά για την ποίηση όπως τη γνώριζα στα εφηβικά μου χρόνια
Στην Τρίπολη τρεις φίλοι μου [illegible] είχαν για την εποχή της [illegible] γνώσης
ο Κωνσταντινόπουλος, ο Καζολέας και ο Βασίλης Κωστούλας. Ήταν και η παρουσία
του [illegible] που μας έρχεται. Στο τέλος [illegible] ότι γνωρίζω
από τα [illegible], μαζί στον [illegible] Γέρου του [illegible],
[illegible] από Αρχαία Αγορά ή στο Πνύκα καθώς οι [illegible] γνωρίζω
από διάφορα θέματα – ιστορικά, αισθητικά, φιλολογικά – έπαιρναν
στη μέση [illegible] αγώνων. Δανειζόμουνα [illegible] βιβλία
και τα [illegible] για να [illegible] τις [illegible]. [illegible]
φορές τα νοήματα ήταν σκοτεινά και οι λέξεις [illegible]. Ο Κωστούλας
από τη Βλαχέρνα είχε ή φαίνεται [illegible] στο χωριό του τη μικρή
Εθνική Βιβλιοθήκη. Δεν ήταν [illegible] το πλήθος των γνώσεων 500 σε χε-
[illegible] της γλώσσας, το [illegible] των λέξεων για να βρω φράσεις
που [illegible] και [illegible] τι να [illegible] του.
Και ακόμα το "[illegible]" [illegible] το παιχνίδι του αντιπάλου
για να [illegible] στη [illegible] και δέχεται το τελικό [illegible]
[illegible] της "[illegible]" [illegible].
Με το Βασίλη [illegible] μαζί του Δαίγκα(?) στις [illegible], συνεχίσαμε(?)
ως το 1948. Έτσι μαζί στο ίδιο σπίτι με το Δημήτρη [illegible],
καθηγητή, πατέρα του Πέτρου. Έτσι κοινωνήσαμε [illegible] μέρα [illegible]. Θυμά-
μαι το πρώτο βράδυ που μας μίλησε για το τι είναι μαρξισμός –
ποια η ουσία του μαρξισμού. Πυκνά [illegible] που [illegible] και [illegible]
με [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] του [illegible]-
[illegible]. Μαζευτήκαμε [illegible] [illegible] τριάντα από τα [illegible]
σπίτια. Καθίσαμε [illegible] το [illegible]. [illegible] [illegible].
Στο εξωτερικό [illegible] στο [illegible] [illegible] και [illegible] για
τα μαθήματα και περνούσαμε το Βασίλη. Όταν άρχισε να μιλά με κείνο
το στόμφο που έδινε [illegible] στην κάθε λέξη [illegible] [illegible] με-
ταξύ τους οι [illegible] συνεχίσαμε. Όπως [illegible] από το [illegible]
είχαν κι όλας [illegible] μέσα στο [illegible] του λόγου. Έτσι [illegible]
και [illegible] κι ο [illegible] [illegible] στους [illegible] ή στις [illegible]-
δες. Μια μέρα [illegible] στο [illegible] με κάποιο Τσίβα, το όνομα, από
τον Πειραιά. και κει [illegible] [illegible] [illegible] στη [illegible]. Είχε [illegible]-
[illegible] γνώσεις κι ακόμα [illegible] [illegible] τρόπο να τις [illegible] και
να [illegible] το ακροατήριο. Μια [illegible] [illegible] για μας
[illegible] της [illegible] κι [illegible] τη [illegible]. Δοκίμασε
ο [illegible] [illegible], δεινός [illegible], όπως ο [illegible] [illegible]
με [illegible] [illegible] τι θα πει "[illegible]" και μας άφησε
[illegible]. Ήταν [illegible] και [illegible] με [illegible] [illegible] τη συνάντηση
Τσίβα – Κωστούλα. Οι δύο προσωπικοί [illegible] δοκίμαζαν
ο ένας τη δύναμη του άλλου. Η [illegible] [illegible] από τα [illegible]

Μόλυβος 11-9-1985

στου Καντ. Και φυσικά Χέγκελ, και μετά Χέγκελ. Όπότε ο δικός μας Βασίλης αποφάσισε να επιτεθεί όταν πιά είχε επισημάνει τα αδύνατα σημεία του αντιπάλου του. Εσύ τώρα [illegible] [illegible] [illegible] και είχες την εικόνα του ταυρομάχου πού κάνει να [illegible] το [illegible] ταύρο. Χειροκροτούσαμε σε κάθε φάση όπως το τέλος ο Γρηγόρης [illegible] παραδεχόμαστε την αποτελεσματικότητα του φιλοσόφου σε τέτοια ζητήματα! Λίγα χρόνια αργότερα τον Εμφύλιο και συγκεκριμένα μετά τον 1948, την εποχή της συνεχούς περιπολίας όπως την ονομάζουμε, όλο και [illegible] τα σπίτια πού μας προσφέρανε για να κρυφτούμε τις νύχτες. Οι ποινικές [illegible], οι συλλήψεις από κάθε πλευρά φοβερές, οι άνθρωποι πού ρισκάρανε την ησυχία τους γινόντανε όλο και πιό λίγοι. [illegible] [illegible] να κοιμόμαστε [illegible] φορές μέσα σε γειτονιά ή δημόσιο κήπο. Κι ήταν Γενάρης–Φλεβάρης κι ο καιρός βροχερός. Μας είπαν από οργάνωση ότι μπορούμε να αποταθούμε και σε δεξιούς "κατεστημένους", δηλαδή με [illegible] εναντίον μας, αν είχαμε γερή γνωριμία και δε φοβόμαστε πως θα μας "δώσουν". Και να τούς προτείνουμε [illegible]. Δηλαδή [illegible] με [illegible] εσύ αύριο σε κρύβω εγώ. Σκέφτηκα τότε τον Γρίβα. Ήταν [illegible] [illegible] στο Πειραιά, κομμουνιστοφάγος. Και ο ίδιος έκανε εθνικιστικής οργής σε [illegible] [illegible] σε εθνικοφροσύνη για να τα φανατίσει εναντίον μας. Ιδανική περίπτωση. Βρήκα τα σχέδια, [illegible] και [illegible]. Με δέχτηκε με ενθουσιασμό! [illegible] [illegible] το νομίζω στην οδό Τζαβέλλα μετά το [illegible] [illegible] [illegible] να περώ το τρένο να κατέβω στον [illegible] σταθμό κτλ. κτλ.. Σ' ένα μακρύ στενό και λίγο ανηφορικό δρόμο παράλληλο προς τη θάλασσα [illegible] [illegible] σ' ένα [illegible] σπίτι με στενή πρόσοψη. Εντυπωσιακό. Η πόρτα ανοίγει με σχοινί και πέρασα στο μικρό χωλ από όπου ξεκινούσε μιά μακριά [illegible] σκάλα [illegible] με [illegible] και χρυσά βάζα και [illegible] κλπ. Από τη κορυφή της ο Αλέκος — [illegible] και τ' όνομα — με καμαρώνοντας με μεγάλη ευχαρίστηση. [illegible] με το σαλόνι μου είπε χαμογελώντας «Ας μη πούμε στη μητέρα μου ποιός είσαι..» Είχε νυχτώσει. Στα παράθυρα κρεμόταν οι βελούδινες κουρτίνες σε χρώμα βαθύ βυσσινί ήταν κλειστές έτσι πού το σαλόνι ήταν σκοτεινό εκτός από ένα χαμηλό αμπαζούρ [illegible] βαθύ κόκκινο πού πετούσε ένα κίτρινο φως γύρω στο τραπεζάκι και τις πολυθρόνες. Δε μπορούσα να αποφύγω ένα βλέμμα ερευνητικό «Μη φοβάσαι τίποτα, τό πρόσεξε ο Αλέκος, εδώ έχεις 100% ασφάλεια. [illegible] [illegible] έχω ομιλία στη σχολή ναυτικού με θέμα «Τό εγκληματική φύση του κομμουνισμού». Λοιπόν αναπαύσου. Μήπως πεινάς; Όχι; Τότε [illegible] [illegible].» Είχα να φάω δυό μέρες και τ' αυτιά μου είχαν [illegible] από την πείνα. Όμως οι [illegible] [illegible] δεν [illegible] αυτή να μην [illegible] [illegible] [illegible] τα σπίτια πού [illegible]. Πρώτη φορά νομίζω [illegible] μου δοκίμαζα [illegible] με τη πείνα μου γινόντανε [illegible] πιό πολύ [illegible]. Εκείνος το [illegible]. Δε με [illegible] τίποτα για το τι κάνω και [illegible] [illegible] [illegible] «Πώς θα βγαίνουμε τη νύχτα; Θέλεις να σου [illegible] και από το ταμείο μου [illegible];» [illegible] από [illegible]. Πεινώ, [illegible], τι να κάνω; [illegible] τα [illegible] από την ίδια «Βέβαια, βέβαια του [illegible] θα το [illegible] [illegible] [illegible]..» [illegible] και [illegible] μ' ένα [illegible] χειρόγραφο. Πίσω από τα [illegible] [illegible] τα [illegible] του [illegible] «Ξέρεις, σκέφτηκα ότι ήταν η ώρα να του [illegible], η οργάνωσή σου [illegible] την ίδια [illegible]» «Ποιά;» «Αυτά με λέγε. Ερώτηση «Σε λίγο, προσθέτω [illegible] και [illegible]. Αυτό το χρόνο η εξουσία θα είναι δική μας...» «Να δούμε και [illegible]. [illegible] τό, [illegible] [illegible] εμπιστεύομαι.. Εγώ το κάνω από φιλία [illegible] φιλία. Εκεί [illegible] για το ταμείο σου. Δε μ' ενδιαφέρουν καθόλου οι ιδέες σου. Ούτε και οι δικοί μου. Το [illegible]. Και [illegible] το [illegible] μου το [illegible]. [illegible] και το [illegible]. Και τη [illegible] όλους... Λοιπόν

ἀρχή μου; » Ξαπλώνω ὅσο γίνεται πιό ἀναπαυτικά. Ἐκείνη [illegible] γύρω τά χαρτιά
του καί μέ φωνή σάν γρύλου [illegible] καί τα [illegible] μου δίνοντας [illegible]
[illegible] μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες. [illegible] πού ἡ περιγραφή της γίνονταν
μέ τρόπο ποιητικό γεγονός πού ἔδινε μεγαλύτερο ἐνθουσιασμό στη σκηνή.
[illegible] καί [illegible] ἀλλά [illegible] ὑπομονή. Ἦταν φανερό ὅτι εἶχε ἀνάγκη
ἀπό κάποιον για νά τον διαβάσει, [illegible] καί καλά τό ἔργο του και [illegible]
[illegible] εἶχε δεχτεῖ τήν πρόταση μου. Πού [illegible] [illegible] καί [illegible]
[illegible]. [illegible] δυό ὥρες καί [illegible] μπαίνει ἡ μητέρα του. Σηκώθηκε
[illegible] « Ἄντε σύ Τζίνα μου. » [illegible] καί [illegible] καί μέ [illegible]
[illegible]. Εἶχε και [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] καί
[illegible] καλά καλά [illegible] νά [illegible] εἶχε [illegible]. Ξανανοίγει τό
[illegible] βδομάδα ὅπου [illegible] ἡ ἴδια ἱστορία. Φαίνεται ὅτι ὁ
φίλος μας ὅσο πιό πολύ [illegible] στά [illegible] του τήν [illegible] του [illegible]
[illegible] οἱ [illegible] [illegible] καί [illegible], τόσο [illegible] τα βράδυα [illegible]
ἡ φαντασία του [illegible] σε [illegible] καί πιό [illegible] ἐρωτικές [illegible] ὅπου
ἡ περιγραφή του [illegible] [illegible] καί [illegible] ντυμένων μέ
ποιητικές εἰκόνες ὥστε νά [illegible] ἡ φόρμα τέχνη καί ὄχι [illegible]
[illegible] κείμενο. Ἴσως ἡ [illegible] ἑνός τόσο καλόβολου
[illegible] νά [illegible] τό [illegible] του [illegible]. Ἔτσι [illegible] νά
[illegible] τή [illegible] μας βραδιές. Πράγμα πού ἦταν τό μέγα πρόβλημα
[illegible] τῆς ἐποχῆς. Κάποτε [illegible] [illegible] [illegible] σπίτι του
Τζίνα ὅταν [illegible] [illegible] [illegible] ἀπό τό κεφάλι μου μιά φωνή πνιχτή
νά μου λέει [illegible] « Ἔλα σύ ». [illegible] [illegible]
καί [illegible] νά [illegible] [illegible] τό κεφάλι πρός τά πάνω. [illegible]
νά [illegible] [illegible] παράθυρο [illegible] [illegible] πίσω μου « Ὄχι ! »
[illegible] τό [illegible], σύ » Καί [illegible] [illegible] νά [illegible] τό
[illegible] « Εἶμαι ἡ Ντόρα (Αγνοοῦμαι) ». Τό σπίτι πού [illegible]
[illegible]. [illegible]. [illegible] « [illegible] [illegible] πρός τό σπίτι [illegible]
τό ὕψος τοῦ [illegible], [illegible] εἶχα [illegible], [illegible] τίποτα. Ἡσυχία.
Σηκώθηκα καί [illegible] ἔβαλα τό [illegible] μου στό [illegible]. [illegible]
[illegible] νά [illegible] [illegible] νά μή [illegible] τίποτα. Ὁ πρῶτος δρόμος
ἀριστερά [illegible] [illegible] [illegible] 166 [illegible] [illegible] [illegible] τό
τρόλ. [illegible] νά [illegible] [illegible] [illegible]. Ἀλλά νά [illegible] 1η - 1ση.
Ποιό τρόλ [illegible]; [illegible] [illegible]. ([illegible]) [illegible] τό [illegible]
εἶχε [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] καί [illegible] [illegible]
της. Καί μετά; Βλέπουμε. Φτάνοντας στήν [illegible] γωνία [illegible] ὁ [illegible]
[illegible] [illegible] στήν [illegible] τοῦ [illegible] [illegible].
Χωρίς νά [illegible] τίποτα [illegible] μου καί [illegible] στήν [illegible].
[illegible] στόν [illegible] δρόμο ἀριστερά καί [illegible] ἡ πρώτη [illegible].
[illegible] μέ [illegible] [illegible]. Τέσσερα σπίτια [illegible] καί [illegible] [illegible]. Τώρα
[illegible] [illegible] [illegible]. Ἄλλη [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Τί συμβαίνει; [illegible] [illegible] [illegible] ἡ [illegible] [illegible]. Δε
[illegible] [illegible] ἀριστερά ἀλλά [illegible] δεξιά καί [illegible] γίνει. Ἄλλα
τέσσερα σπίτια καί [illegible] [illegible] [illegible] δρόμο. Κανένας. [illegible] Ἀριστερά!
Βλέπω τό τρόλ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Φτάνω στον
[illegible] ὁ [illegible] [illegible] [illegible]. Τρέχω [illegible]
[illegible] [illegible] πίσω μου. Τρέχουν [illegible]. Τά [illegible] [illegible]

Όμως δεν παραβγαίνω γιατί είναι κόσμος. Φυλάγομαι. Ίσως για να [illegible]
τίποτα [illegible] του ή φασίστες. Ένας κουβαλητής κοντά στη σκάλα με κοτάλες.
Τα ρούχα του Χαραλάμπου. Μη θυμηθείς. Δε μου 'ρθε, ού
αλλά μπήκαν μέσα και προχώρησαν. Τι να κάνω; Γυρνώ νύχτωνε.
«Έρημα στη γειτονιά» μου λέει ο τύπος [illegible] «θα σε κρύψουν»
Πάλι και χώνομαι στα δρομάκια. Στρίβω δεξιά αριστερά. Κόσμος
φεύγει, κόσμος κρύβεται [illegible] και πόρτες σφαλιστούν. Ένα Χίτη με πιστόλι
και με τραβά μέσα. [illegible] μια στιγμή να του δώσω γροθιά
Ήταν γυναίκα «Μη φοβάσαι. Μόνο πάνε γρήγορα» Με βγάζει
σε μια μικρούλα αυλή κι απ' αυλή στο αχυροστάσιο «Είσαι και
ανυπόμονος» λέει και γελάει. Τραβά ένα καλάθι και φαίνεται
μια τρύπα. «Χώσου μέσα» και μου σκεπάζει [illegible]
το κεφάλι. Μετά βάζει το καλάθι και φεύγει. Σε λίγο ακούστηκαν
φωνές, βλαστήμιες, φοβέρες. Ξεσήκωσαν τη γειτονιά [illegible]. Μπήκαν
και στο σπίτι και τη γυναίκα την έβγαλαν στις φωνές. Τσίριζε, φώναζαν
ξεφωνίζοντας μπαίνουν στην αυλή. Έπειτα «Σε [illegible] θαρθεί μωρή [illegible];
Σε μια [illegible]; Δε το θέλω εγώ το [illegible] της [illegible]!»
Φαίνεται από μέσα της κάνανε (της [illegible]
το Χίτη) γιατί τα είπε αυτή και ο συγχωρεμένος έβγαλε και
Αχ-Αχ ωχ ωχ και τέτοια. Φτάσανε και στο καλάθι.
«Τι λέεις μωρή; Τα μουνόπανα σου;» «Της μάνας σου
τα μουνόπανα» του γύρισε κατά πρόσωπο τη φράση
κι αυτός [illegible] τα καλάθια και [illegible]
να τη σφάξει.. Έτσι γλίτωσα. Όταν ήρθε ησυχία και δεν
ακούγονταν τίποτα κατάλαβα πως θα κάνει πάνω στο τσιμέντο [illegible]
για να μη [illegible]. Γι' αυτό σήκωσα το καλάθι σιγά-σιγά να μην
κάνει θόρυβο. Ποιος ξέρει; Μπορεί και να μου είχαν στημένη. Τέλος βγήκα και τη βρήκα [illegible] στο
[illegible] Χάλασε. Τη [illegible] και [illegible] στο κρεβάτι. Άνοιξε
τα μάτια. Συνήλθε, κατάλαβε «Εσύ είσαι; Σώθηκες;»
Χαμογέλασε ευχαριστημένη... Μετά αμέσως «Πρέπει να φύγεις
γιατί σε λίγο θα 'ρθει ο γκόμενος. Και είναι δικός τους. Ξέρεις...»
Της έγνεψα πως να θα φύγω. Όμως να μείνει λίγη ώρα.
«Από πού θα πάω;» της λέω «Πού θέλεις να πας;»
«Κάπου να κρυφτώ. Για σήμερα το βράδυ.» «Δεν έχεις σπίτι;»
«ΌΧΙ. Και είναι αργά να γυρίσω στην Αθήνα» «Τότε να
σε βάλω στο αχυροστάσιο» «Κι άμα φανερωθώ;» «Έχει
[illegible]» Επιμένει για λίγο. Της σκούπισα τα μάτια με
το μαντήλι μου που είχε βρέξει τα αίματα από το αριστερό της

«Θὰ σ' ἔπαιρνα στὸ σπίτι. Η τσάντα μου εἶναι καλή; Ὅσες μπαινοβγαίνουν οἱ χαρτάκια.. Τί μὲ θὰ νικήσουμε; Παίζεις, ε;» «Θὰ νικήσουμε, τὸ κάνω. Καὶ ἡ κακία σου καὶ τὸ [illegible]. Κατάλαβες. « Πῶς καταλαβαίνετε; Εἶμαι κόρη τοῦ Τρόμπωνα. Θὰ τὸν βρῆς. Σου ἀρέσει [illegible]; Σου [illegible];.. Μὴ τὰ συζητᾶς. Θὰ νικήσουμε;» «Θὰ νικήσουμε [illegible]» «Θὰ 'ρθῆς καὶ σὺ βράδυ; Ἔχω καὶ μιὰ κάρτα. Μικρή τριῶν χρονῶν...» Ξανασυνάντησα μετὰ ἀπὸ χρόνια. Ὅταν ἤμουν [illegible] Δὲ βρῆκα τὸ σπίτι ὅμως δὲν ὑπῆρχε [illegible] (αὐτή κόρη) στὴν ἴδια ἡλικία. Εἶδα στὸ ποίημα, που ἦταν [illegible] κρύο νερό. Διηγήθηκα [illegible] Λαχταρίτες [illegible] κι αὐτοί τὴν [illegible] ἀπὸ προστασία τους.. [illegible] Τί μάθαμε [illegible] Γιατί τα [illegible] εἶναι [illegible]; Καὶ μιὰ [illegible] γιὰ τὸ Γρίβα; Ἡ μᾶλλον γιὰ τὴ συμμετοχή — τῆς πνευματικῆς ἀντίστασης — στὴ Γερμανική στὴν κατοχή. Καὶ [illegible] γιὰ τὸν Παλαμᾶ...

Ἀπὸ τὸ ἴδιο βιβλίο ΔΕΙΛΟΙ ΚΑΙ ΣΚΛΗΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ εἶχα μελοποιήσει ὁρισμένα ποιήματα γιατί ὅπως εἶπα «ἄκουσα» τὴ μουσική τους καὶ τὰ ἔκανα τραγούδια. Τὸ πρῶτο θυμάμαι τὸ τραγουδοῦσα μὲ τὴ μητέρα μου στὸν Πύργο. Δηλαδὴ θὰ ἔγραψα τὴ μουσική τοῦ 1939. Στὶς νότες ποὺ βρῆκα φαίνεται ὅτι δὲν ἤξερα ἀκόμα τὴ ρυθμική γραφή. Ἔβαζα τὰ περιεχόμενα ἀνάποδα: τὴ μικρή νότα μπροστά καὶ τὴ μεγάλη πίσω!

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΑΧΑ Τ' ΑΗΔΟΝΙΑ (1)

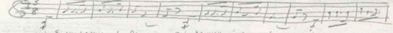

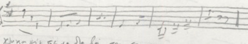

(σελ 147)

[Να μπεῖ το ποίημα]

ΜΕΤΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ (ὅπως [illegible] Ζ)

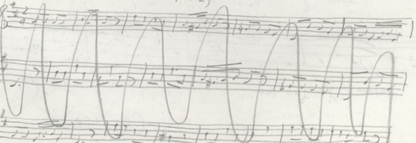

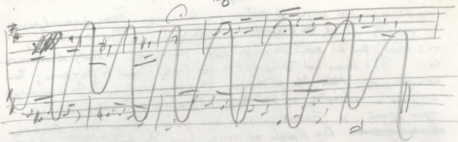

(και μετά το κείμενο) (σελ. 141)

(2)

ΠΙΟ ΠΟΛΥ ΚΙ ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΤΙΑ

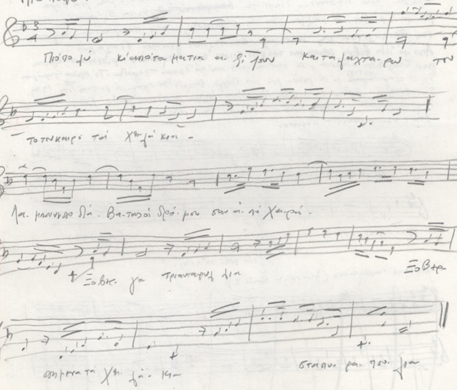

(σελ. 157)

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΟΥ

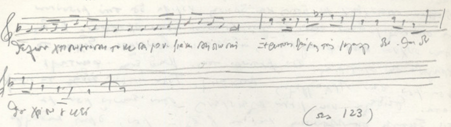

(σελ 123)

Μ' άρεσε πολύ ο στίχος «Ναι μας. Ναι μας για να θαυμάζεις!» Είχα από [illegible] από τότε τα μάτια μου ανοιγμένα για να κοιτάζουν όλη τη ομορφιά του κόσμου και θαύμαζα ακόμα και τα πιο απλά! Κι έδειχνα μ' ενθουσιασμό το θαυμασμό μου. Και πάντ' απ' όλα της συμπάθειάς μου. Ο ένας δάσκαλος στα μαθηματικά. Ο άλλος στα αρχαία. Ο τρίτος στη Φυσική. Και της το έλεγα «Είσαι ~~[illegible]~~ σπουδαίος, σε θαυμάζω!» Και κείνοι με κοίταζαν με δυσπιστία σα να σκέφτονταν ~~[illegible]~~ «Μη δουλεύεις;» Ύστερα και οι φίλοι ~~[illegible]~~ που με ~~[illegible]~~ συμβούλευαν «Δεν κάνει να του μιλάς έτσι. Θα σε πάρει αψήφιστα ...»

«Ακόμα ακόμα οι θαυμασμοί;» ρωτά ο ποιητής και απαντά:

«Ακόμα ακόμα οι θαυμασμοί!»

«Ακόμα ακόμα οι ελπίδες;»

«Ακόμα ακόμα οι ελπίδες (...) Ναι μας. Ναι υπάρχει για να ελπίζεις!»

«Ακόμα οι φωναχτοί οι αγάπες;»

«Αν είν' οι αγάπες σφαγμένες!(...) Αν τα ψυχικά της Ανοίξης τριφύλλια — ως το άνθισμα το διάμορφο — δεν ειν' η αγάπη που όλα τ' ανασταίνει; (...) Ναι μας. Ναι μας για ν' αγαπάς»

Συγκρούστηκα μέσα στον κόσμο και πότε-πότε έχανα τον εαυτό μου να τον παρασύρει ο άγριος άνεμος της γειτονιάς. Ο άνεμος του Μίσους, ο άνεμος της Βίας. Έτσι διαμορφώθηκε η βασική μου στάση απέναντι στους ανθρώπους κι αυτό και οι ιδεολογικές και πολιτικές μου επιλογές. Η Βία είναι άσχημη. Τη μισώ. Μπορεί για να την αντιμετωπίσω να γίνω ακόμα και μονομάχος. Δεν έχω υπερβολές. Ένα κύμα ανεξέλεγκτο γεννιέται ~~[illegible]~~ μέσα μου βαθειά και σ' ένα δευτερόλεπτο τα περιστρέφει όλα. Εκείνη τη στιγμή δεν είμαι εγώ. Είναι ένας άλλος που δεν υπολογίζει ούτε ποιος είμαι ούτε πού πάω ούτε τι θέλω. Εκείνη τη στιγμή βγάζει χαίτη και νύχια σαν ~~[illegible]~~ το άγριο θηρίο. Γίνομαι ο ~~[illegible]~~ ίδιος η Αντι-Βία. Από κει και πέρα καταλαβαίνω τώρα κι εγώ

ρασί έπαιζε εκείνο και όχι τ' άλλο. Πρώτα μίσησα τη Βία και ύστερα συνετάχθην με όσους και όποιους νόμιζα ότι την μισούσαν και την πολεμούσαν όπως κι εγώ. Κι αυτοί ήταν ορφανοί. Κι ήταν συχνά κακομεταχειρισμένοι, αδύνατοι, [illegible]. Είχαν τη [illegible] της ορφάνιας στο μέτωπό τους. Καθένας φάνταζε μέσα μου σαν Αρχάγγελος Μιχαήλ. Τόσο απλά είναι τα πράγματα. Ήθελα να μην κλειστώ στον εαυτό μου με τις [illegible] της μουσικής και τα βιβλία μου, όπως καθένα και μεγάλοι χτυπούσε στο τραπέζι του δωματίου μου αυτή η αποστροφή μπροστά στη Βία. Και τότε ο Άνεμος με σήκωσε ψηλά και με γύρισε στον αέρα σαν σκουπίδι.

Αυτή όμως η κατάσταση δεν με αποχώριζε ούτε μια σπιθαμή από τον Αρχάγγελό μου και την άλλη ανησυχία, την ανθρωπιστική, την υπαρξιακή. Όσο η νύχτα της Κατοχής γινόταν πιο μαύρη τόσο πάλευα με όλες μου τις ανθρωπιστικές δυνάμεις να εξισορροπήσω το εξωτερικό αναβρασμό το εσωτερικό φως. Το φως στη ψυχή, στην Επιστήμη, στην Τέχνη. Ήξερα ότι ο άνθρωπος θα είναι κακός όσο δεν θα μπορεί να ~~[illegible]~~ συγχρονιστεί στη χρονική και κοσμική βάση της αυτονομίας με την συμπαντική Αρμονία. Όμως για να το κάνει αυτό θα έπρεπε πρώτα η ψυχή του να ~~[illegible]~~ κερδηθεί από την Αρμονία μέσω της αναγνώρισης της ύλης και στους αστέρες. «Και περίμενα μόνος — και την ήσυχη ερημιά — δωμάτιό μου εκεί έξω — να βγουν οι μάγοι — με τα χέρια ανοιχτά — προς τα βάθη τ' αχνά — τ' ουρανού που αργοσβύνουν — τα Χρυσά Σημάδια...» (Δειλοί και Επίπεδοι Στίχοι)

Μετά τα τραγούδια που έγραψα πάνω στους Δειλούς και Επίπεδους Στίχους παραθέτω χωρίς σχόλια τα πιο αξιόλογα ~~[illegible]~~ όπως υπάρχουν στα χειρόγραφα εκείνης της εποχής.

Ποιά ήταν όμως ή πηγή τῆς Βίας; Μήπως ή Ανάγκη; Φτάνουμε όμως έτσι κοντά στή Φύση. Μπαίνουμε μέσα στον κύκλο τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου. Τίποτα τό πιό ξέγνοιαστο από τό χαρούμενο μοσχάρι πού περιστρέφεται [illegible] ένα [illegible] πού βόσκει δίπλα του. Είναι όμως μιά [illegible] στή ζωή τό μεγάλο ψάρι νά τρώει τό μικρό. Όμως τί νά κάνουμε; Αυτό είναι ή ζωή. Δέν είναι λοιπόν βία αυτή ή εσωτερική δύναμη — τό ένστικτο — πού τό αναγκάζει νά σκοτώσει γιά νά ζήσει. Τότε τί είναι; Βία είναι ή Εξουσία! Αυτό τό θαυμάσιο όργανο τό μυαλό τοῦ ανθρώπου, τόν σώζει καί τόν καταστρέφει. Γιατί φαίνεται ότι μέσα στό ίδιο μυαλό συνυπάρχουν τά πιό αντίθετα πράγματα. Καί τό πιό άσχημο καί επικίνδυνο απ' όλα ή ανθρώπινη δίψα του γιά δύναμη, κυριαρχία, Εξουσία, Βία. Έτσι μόνο ό άνθρωπος — απ' όλα τά θηρία — σκοτώνει γιά νά σκοτώνει. Από σκέτη ευχαρίστηση. Είναι τό <u>μόνο δολοφόνο ζώο</u>. Αυτό όμως δέ συμβαίνει σέ ατομική βάση. Αν γίνεται τότε αυτός πού τό κάνει είναι άρρωστος. Αδύναμος καί δειλός — γυμνός — τό μόνο ζώο πού δέν έχει τρίχωμα! — [illegible] καί αυξάνει τή δύναμή του στήν αγέλη. Ή Εξουσία καί ή Βία είναι κοινωνικό φαινόμενο. Ό άνθρωπος φτιάχνει τήν κοινωνία γιά νά επιβιώσει καί σέ συνέχεια χρησιμοποιεί τήν κοινωνία γιά νά καταπιέσει, νά δυναστεύσει, νά δολοφονήσει. Παρατηρούμε ακόμα ότι ή Εξουσία έχει [illegible] [illegible]. Στόν αιώνα εκείνο κυριαρχούσαν πέντε προσωπικότητες: Χίτλερ, Μουσολίνι, Στάλιν, Τσώρτσιλ καί Ρούζβελτ. Οί δύο πρώτοι καί πιό ειδικά ό Χίτλερ είχαν κατορθώσει νά στήσουν μιά πενταφανή μηχανή βίας από τή βάση ως τήν κορφή. Αυτή ή κορφή φαντάζει σάν ένας [illegible] [illegible] μέ τή πιό [illegible] φαντασμαγορική φαντασίωση. Γιά τούς τρεις τελευταίους δέν έχουμε τώρα καιρό νά αναλύσουμε [illegible] καί τό γιατί; Καθημερινά κυριαρχούσαν τά [illegible] [illegible] οί ήττες καί οί νίκες στά μέτωπα. Γιά τό μέλλον γεννιώνταν στά βάθη τῆς ψυχῆς της μιά [illegible] μέ θαυμαστή καί γιγάντια ελπίδα. Έτσι σάν αίσθημα καί προσφορά. Σάν ευχή. Έξω από κάθε λογική. Πού ήταν όμως δυνατό, συμπεριφορά ακόμα

κι ἔρθει τὰ παιδιά, νὰ μὴ ξαφνιαστοῦν οἱ ἄνθρωποι ὕστερα ἀπό τὸ μεγάλο σχολεῖο τοῦ Πολέμου καὶ τοῦ φασισμοῦ ἀπὸ ὅποτε φωτίσανε [illegible]; Δὲν θὰ ἀρκεῖ τάχα νὰ γίνουμε πιὸ τίμιοι σοφοί; Ναὶ ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη ἰδιότητα τοῦ συγγρα-κοῦ Νοῦ, ἡ κοινωνικὴ μνήμη… Η μνημοσύνη… Τὸ κοινωνικό ὂν ξεχνᾶ γιατί τὸ κάνουν νὰ ξεχνᾶ. Γιατί ἀλλοίμονο ἡ [illegible] πυραμίδα τῆς Ἐξουσίας ἀναγεννιέται σὰν τὸ φοίνικα-μῦθο ἀπὸ τὴ στάχτη της. Ἀλλάζει μόνο μορφές. Ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο: Ὁ λαὸς ποὺ βρίσκε-ται στὴ βάση τῆς πυραμίδας δὲν ἔχει λόγο στὸ σύστημα, θέληση, ὄνειρα, αἰσθήματα, γνώμη. Δὲν εἶναι ἕνας κανονικὸς ἄνθρωπος. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος σκλάβος [illegible] ποὺ ὑπάρχει μόνο γιὰ νὰ ἐκτελεῖ ὅλα τὰ κελεύσματα ποὺ τοῦ στέλνει ἡ κορυφὴ τῆς πυραμίδας. Ὥστε [illegible] φτάνουμε στὴν Ἀναρχία; Ἀπὸ φιλοσοφικὴ σκοπιά ναί. Ὅταν μὲ τὸν ὅρο Ἀρχή ἐννοοῦμε τὴν Πυραμίδα τῆς Ἐξουσίας. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ λειτουργήσει ἀναρχικῶς ἡ κοινωνία; Αὐτὸ ἦταν τὸ πρόβλημα. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα — Ἔχει σημασία καὶ ἀπὸ ὅτι τὰ γεγονότα μὲ ὁδήγησαν στὸ νὰ γνωρίσω καὶ βιώσω τὸ Χαρακτήρα τῆς Ἐξουσίας. Καὶ τὸν κύριο Νορέσχη. Καὶ τὸν κύριο Ἰωάννη Μεταξᾶ. Καὶ τὸν κύριο [illegible] Ἀδόλφο Χίτλερ. Ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρία τοῦ Ἀνδρέα Τσίρκα. Πρέπει τώρα νάναι γιατρὸς κάπου στὴ Γερμανία. Ὁ πατέρας του ἦταν ἐπιθεωρητὴς στὸ Γυμνάσιο καὶ ὁ Ἀνδρέας ἴσως ὁ πρῶτος μαθητής. Ὅταν ἡ Ἀντίσταση μοῦ ἀνέθεσε νὰ [illegible] ὀργανώσω τὸ [illegible] Σχολεῖο μας [illegible] ἀπευθύνθηκα πρῶτα σ' αὐτόν γιατί γνώριζα τὰ ἰδανικά του. — Κουβεντιάσαμε πολλὲς ὧρες καθισμένοι στὰ μαρμαρένια σκαλιὰ τοῦ Μνημείου Κωνσταντίνου. Καὶ εἴπαμε ἀκριβῶς αὐτὰ ποὺ σᾶς γράφω αὐτὴ τὴ στιγμή. «Μήπως βοηθᾶμε κι ἐμεῖς ὥστε νὰ χτιστεῖ μιὰ νέα — ἄλλης μορφῆς — πυραμίδα ἐξουσίας;» Ἐντούτοις ὁ Ἀνδρέας

με τη διαγωγή του του "δημοκρατικού συγκεντρωτισμού" του ΚΚΕ «Παραδέχεσαι ότι μόνο ~~[illegible]~~ εκεί — μόνο από εκεί υπάρχει η λύση;» τον ρώτησα. «Ναι μου είπε, αυτό το παραδέχομαι. Όμως φοβάμαι...» «Τότε πρέπει να μπεις κι εσύ να παλαίψεις ώστε να θριαμβεύσει η <u>καλή λύση</u> και όχι η <u>κακή</u>. Αυτό από κάτω-κάτω εξαρτάται από το ποιοί είναι οι κομμουνιστές, ποιοί αγωνίζονται <u>μέσα στο Κόμμα</u>...» ~~Και~~ Τελικά ο Ανδρέας οργανώθηκε. Και σε συνέχεια η μεγάλη πλειοψηφία των συμμαθητών μας. Δεν έμειναν όμως για πολύ. Τα γεγονότα κύλησαν και μαζί τους ο νέος αντικομμουνισμός. Αυτός που θα έκανε να αντιμετωπίσει τους κομμουνιστές σαν παλαιότερους εμψυχωτές της Αντίστασης. Όμως ~~[illegible]~~ πολλοί όταν σαν εχθρούς μας δέχτηκαν ~~[illegible]~~ δίναμε εμείς. Από τότε πέρασαν... Ίσως γιατί ξέραμε ελπίζαμε. Ίσως γιατί δεν μπορεί να γίνει κανείς κομμουνιστής ~~[illegible]~~ από τη μια μέρα στην άλλη. Και τότε τα κριτήρια ήταν χαρα-ρά. Και καμμιά φορά ανυπέρβλητα. Τώρα βλέπω πόσο έμεινα πιστός σε κείνη την κουβέντα μου, με τον συμμαθητή μου του 1942. Πάνε 43 ολόκληρα χρόνια! Είχα βέβαια και [illegible] που η αμφισβήτηση ήταν τόσο μεγάλη ώστε απο-σύρθηκα στο βάθος της σκηνής μου για να γλείψω τις πλη-γές. Όμως βασικά ακολούθησα αυτή τη γραμμή. Τώρα βλέπω ότι η Εξουσία δημιουργεί ένα ~~[illegible]~~ ειδικό κοινωνικό ον με ιδιαίτερη συμπεριφορά: τον οπορτουνιστή. Χωρίς τις μυριάδες οπορτουνιστές που αναπαράγονται όπως οι αρουραίοι η Εξουσία δεν θα μπορούσε να σταθεί. Αυτοί τη στηρίζουν. Αυτοί της επιτρέπουν να υπάρχει και να λειτουργεί. Έπειτα ο οπορτουνισμός δεν έχει ιδεολογία. Ιδεολογία του είναι η Εξουσία — η όποια Εξουσία. Μοναρχ-, [illegible], [illegible], [illegible].

Ρ Και γι' αυτό ~~[illegible]~~ βρέθηκε να εκσυγχρονιστεί

Γο «αριστερά»

Γο

Όμως και η Εξουσία αφιερωμένη να επιβιώσει και να τεχνοκρατήσει δεν θα συνέλαμβανε λοιπόν τους υπηρετούν. Φτάνει να τον υπηρετούν. Αναρωτιέμαι όμως να ρωτήσω ότι τα στελέχη της Εξουσίας — οι οπορτουνιστές — είναι λοιπόν τα ίδια; Αλλά έχουν την ίδια ιδεολογία με τον υπηρέτη της εξουσίας; Ασφαλώς ναι. Και οι οπορτουνιστές της αντίστασης της κατοχής αντιλαμβάνονταν όσο τα γεγονότα έδειχναν ότι η επόμενη εξουσία θα είναι κομμουνιστική. Από τις αρχές του 1944 μπορούσε να πει ότι υπήρχε ένα κύμα προσχώρησης στο ΕΑΜ που το επιταχύνει πιο γρήγορα όσο εισέρχονταν και συμμετείχαν τα αποτελέσματα, τόσο μικραίνουμε ότι το ΕΑΜ χάνει την εξουσία. Τέτοιοι οπορτουνιστές έκαναν στο ΕΑΜ και στο ΚΚΕ περισσότερο κακό απ' ότι η Τρομοκρατία και η Ασφάλεια μαζί... Με φτηνούς συνθηματολογίες. Με άδικες και αλαζονικές ενέργειες που δεν εξυπηρετούσαν κανένα σκοπό. Με εκδηλώσεις αλαζονείας επειδή κρατούν όπλο και κάνουν ό,τι θέλουν. Ίσως και προσπαθούσαν να βγουν τα αποθηρεμένα. Βέβαια δεν ξέρω. Υπάρχει ταξικό μίσος. Όμως η ώρα της εκδήλωσης εξυπηρετεί πάντα την αντίδραση. Κάθε ενέργεια και πρακτική πρέπει να μετράει να μπαίνει πάντα στο κανάλι της πολιτικής σκοπιμότητας. Να έχει ένα στόχο. Κι αυτός τότε ήταν η Λαϊκή Εξουσία. Είχαμε πολλές μορφές και εκδηλώσεις πραγματικής Λαϊκής Εξουσίας. Όμως όπως είπα υπήρχαν μεγάλες αυθαιρεσίες που αποτέλεσαν να δυσφημείται το Λαϊκό Κίνημα. Αυτό από τη μια μεριά. Από την άλλη οι οπορτουνιστές — γενικά τυχοδιώκτες εκμεταλλεύονταν μόνο του...

(Θα έπρεπε τότε να ... Εξουσία ... Λαϊκή Εξουσία ...) [illegible]

(μόνο ... [illegible])

Ἡ ἐνσυνείδητη μου συμμετοχή στά γεγονότα καθώς καί οἱ ἔντονοι προβληματισμοί γιά τό πού βρισκόμουν καί αὐτά που γινόταν — λιγότερο ὁ τρόπος μου μπορούσε ὅπως ἐνδεχόμενο τῆ ἀναπαραγωγή μιᾶς νέας ἀναρχίας σέ ἐξουσία — δέν μέ ἀπομάκρυναν ἀπό τούς ἐσωτερικούς στοχασμούς μου, τή μουσική δημιουργία καί γενικά στήν ὄψη, στά παράξενα ὀνειρικά, στό ἀνεξήγητο, στό ὑπαρξιακό. Ὅσο ἡ νύχτα στή Κατοχή γινόταν πιό μαύρη τόσο πλήθαινε μέ ὄψη μου τίς ἀνεξήγητες δυνάμεις νά μεταμορφώνω τό ἔξω-σκοτάδι μέσα μου μέσα-φῶς. Τό ἔνιωσα στή σκέψη, στή ψυχή, στή Τέχνη. Φοβόμουνα τό βάθος, τά περάσματα τά ποιητικά καί θεωρητικά βήματα πού πραγματοποιούσα μέσα στη περιοχή τοῦ ἱστορικοῦ ὁρίζοντα, ὅπου ἡ αὐθεντική θά γίνεται κανόνας ὅσο δέ θά μπορεῖ νά συγχρονίσει τή προσωπική καί κοινωνική βάση στήν ἱστορική μέ τήν αἰσθαντική Ἁρμονία. Ὅμως γιά νά τό πραγματοποιήσει θά πρέπει πάντα ἡ ψυχή του νά κατακτηθεῖ ἀπό τήν Ἁρμονία πού τή συναρμολόγησε στήν Πίστη, στήν Ἀστε- ρίσμους, σέ ξύπνο. Λέει ὁ Σαχτούρης:

« Καί λαχτάρησα μόνος — καί στήν ἥσυχη ἐρημιά — δύναμή μου ἐν' ἐμένα — νά βάψω τά μάτια — μέ τά χέρια ἁπλωμένα — πρός τά βάθη τ' ἀχνά — τ' οὐρανοῦ πού ἀργοσβύνουν — τά χρυσά δειλινά ... »

Ἔχοντας πιά τό ἀρμόνιο στό σπίτι — μέ τή χαρά τό κουβαλήσαμε ὅλοι οἱ φίλοι μαζί — προχώρησα σημαντικά στή μουσική γραφή. Δημοσιεύω αὐτούσια μερικά ἀπό τά τραγουδάκια τοῦ καιροῦ. Γιά φωνή καί πιάνο. Εἶναι ἀπ' αὐτά πού παρουσίασα σέ συναυλίες στό σπίτι τοῦ Μέϊνταρη (κι ἦταν στόν κινηματογράφο) μέ τήν πιανίστα Ντόρα Ἀποστολίτου πού ἄκουσε γιά τελευταία φορά τή φωνή σέ κάποιο δειλινό τοῦ 1948, στόν Πειραιᾶ.

ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ → → Φωτοτυπίες τῆς μουσικῆς (νά γίνουν σέ σχῆμα αὐτῶν τῶν σελίδων) ἀρχή στη σελίδα - Ἀπό 194 ἕως 230 -

196 ώς
234
Μουσική

Μελωδίες τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ χρησιμοποίησα ἀργότερα, ὅπως αὐτή ἀπό τό "Ο ποιητής καί τό Ρόδο", στο "ΤΑΞΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ", ὅπου ἐπιτηδευμένα τό Πάγκαρμά μέ λογοτεχνικό μου (ἐλεύθερα ἐρμηνευμένοι) πού ξεσηκώνει στο επανέλαβα καί μέ τό ποίημα τοῦ Χατζιδάκη "Τώρα πού πεθαίνουν τά γαρύφαλλα", στό ἴδιο κύκλο. Στό ἔργο γιά πιάνο "ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ", ἡ κύρια μελωδία τοῦ μπαίνει τελικά στό ΚΑΣΣΙΑΝΗ. Ἐπίσης, στόν ~~ΤΑΞΙΔΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ (πού ἦταν στο "Ταξίδι" ἐπιστροφῆς)~~ ΕΠΙΒΑΤΗ χρησιμοποίησα τή μελωδία ἀπό ἕνα τραγούδι πού ἔγραψα πολύ ~~πριν~~ στην Τρίπολη, πάνω στα λόγια τῆς Κωστοπούλη σέ ποίηση Μαβίλη. (3)

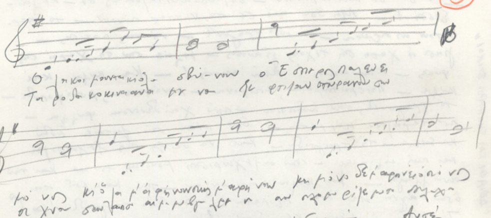

μα να κι όμα μ' ασημένια ... και μόνο δεν ... ~~Νομίζω ότι η ποίηση ... , πού γράφτηκε~~ ... Αὐτές οἱ ~~......~~ ἐπαναλήψεις ἔργων κυρίως γιά νά δείξω ὅτι ἡ μουσική μου — τουλάχιστον ἡ μελωδική μου φλέβα — δέν παρουσίασε καμμιά ἀλλαγή στά τελευταία σαράντα χρόνια!.. Μήπως ὁ δάσκαλός μου Κωνσταντίνος Παπαδάκης δέν μέ δίδαξε:

«Τό ἴδιο τραγούδι — πάντα νά τό γράφεις — τό ἴδιο τραγούδι — Είτε γελᾶς μ' αὐτό εἴτε κλαῖς — γιά ὅποια μεθύσια — γιά ὅποιες στιγμές ἐκστατικές — γιά τά ὄνειρα σου τά παραδείσια — γιά τό χτῆνος πού σ' ἔφαγε καί σ' ἔκαψε — τοῦ

χτύπος χτύπος νά 'σαι ἐσύ — τό ἴδιο τραγούδι! — Μή τό ἀλλάξεις
τό σκοπό — καθώς δέν τό ἀλλάζει και δέ σκοτώνει — τό τραχύτερο
νταβαίκι — τό σκούξιμο τῆς γκιώνης — ὅ,τι σφάζει — ὅ,τι γλυκαίνει —
ὅ,τι σάν πλάσμα ~~...~~ γιά σέ μουσική — τό ἴδιο τραγούδι τραγουδεῖ —
Καί μή σέ μέλει κι ἄν ἀκούσεις (176) ἀπό τό στόμα τοῦ Κρητικοῦ —
συβαρεμένου ἀκόμα — «Μήν ξανακαμαρώνεσαι! —
Δέν ἔχεις πιά ἄλλο τίποτε νά πῆς; — Ἡ βρύση στέρεψε! —
ὁ τραγουδιστής — ὅλο καί πιό μαρασμένοι καί πιό ψηλά — πιό
σκληρά, ὡς τ' ἀστέρια — φτερά, μάτια, χέρια! — Καί τό τρα-
γούδι γιά ν' ἀλλάξει — νά τραγουδιέται — καί νέο κάθε φορά
ἄς γενιέται — ἄς τό τριπλαίσει, ἄς τό γιορτάζει — κι ἄς τό
σπαράζει — τοῦ σίδερου ἡ φλόγα — γιά νά φανταστεῖ — φωτιά
καινούργια!» — Μήν ἀκούς! Μήν ἀκούς! — Ὅσοι γιά
ν' ἀγαπήσουν, περιμένουν τά λόγια ἑνός Κρητικοῦ — νά μή θυμηθοῦν
— ὅτι σέ κατακρίνουν — στραβοκοιτάζοντάς σε — κελαϊ-
δισμοί! — Μά ὅσοι ἀπό σέ τό νέκταρ πίνουν — τό κερ-
τήσουν ὡς ἀρχαῖοι — τό ἴδιο τραγούδι ~~—~~ νά τούς ποτίσει —
γιατί ἡ χαρά στή τέχνη γίνεται — μεγάλη σάν τή χαρά τῆς
φύσης — Μήν ἀκούς! Μήν ἀκούς! — Καί κόμπο καί
κόμπο — πεισματωμένο, καινούργιο — μονότροπο, μονόχορδο —
τό τραγούδι, σάν κόμπος — πού χαϊδεύονται φύλλα —
πού περάσουν κύματα — ὅσο κι ἄν σοῦ φαίνεται ἴδιο
κι ἐκεῖ — τό τραγούδι — καί νά δείξει πώς ξεχωρίζει
καί πώς ἀλλάζει — σάν ἀδιαχώριστη μουσική του — καί τήν
ἀνάλυψη — Καί κόμπο καί κόμπο — τοῦ καιροῦ καί
ὅσα ἀγνά καί ὅσα κρίματα — τό ἴδιο τραγούδι!» Τό
Τί ὡραία ἡ λέξη: κελαϊδισμοί! / Καί σκέφτομαι τώρα
μήπως ὅταν λάθος πού τό τραγούδι μου πάει τό ἀσήμω-
μα πού πάει ~~Ἕνα τραγούδι καθε~~ Καί τί μέ νοιάζει
ἐμένα, σά καίω — καίτω. Δέ παρακαλῶ κανέναν γιά
νά μ' ἀκούσει. Κανέναν γιά νά μέ τραγουδήσει. Ἐγώ
«κελαϊδῶ», ἀπό ~~ἀνάγκη~~ Χαρά. Γιατί ἔσυ μ' ἄρεσε. Ἔτσι
τό νοιώθω. Ἐξ ἄλλου ἄλλοτε εἶχα ὅ,τι ἤμουνα μου.
Ἔγραψα γιά σένα. Μετά τή φύλαξη μου. Καί τώρα
πάλι τή δική μου. Καί μετά ξεχωριστή φωνή
τραγουδιστή πού δίνω εἶδος στή μουσική μου. Πόσο
μέ γλιτώνει αὐτή ἡ μοναξιά! Ἔτσι διαβάζ.

Γιά "ΔΕΙΛΟΙ ΚΑΙ ~~ΣΚΛΗΡΟΙ~~ ΣΤΙΧΟΙ"

οἱ κριτές καί ἡ «κοινή γνώμη»! Μιά ~~ἀπ~~ συντροφιά
ἀπό φανταστικούς καντάδόρους — ὅπως ὁ ἐπίλογος τῆς (Τό ἴδιο τραγούδι!)
κομπανίας — μέ φτάνει γιά νά γράψω ἕνα τραγούδι.
Ξέρω ὅτι ἐμένα «μέ βαραίνει ἡ ἁμαρτία τῆς
ἀγάπης καί τῆς φωνῆς», ὅπως ἔγραψα τότε.
Μέσα σέ ~~[illegible]~~ ἀναφορά στή μουσική καί στίς
ἱστορίες — μαζί μέ τά γεγονότα — ~~[illegible]~~, νο-
μίζω ὅτι γιά νά ὁλοκληρωθεί ἡ εἰκόνα, θά ἀρκέσει
νά παραθέσω ὅσο γίνεται λιγότερα — ἀλλά καί
χαρακτηριστικά σημεῖα — ἀποσπάσματα ἀπό τήν
ποίησή μου ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Ἔτσι θά ἔχουμε ~~τό~~
ὁλοκληρωμένο τό στίγμα τῆς συνταρακτικῆς συναισθηματι-
κῆς ἀνάγκης. Ἦταν χάρη ὁ ἐρωτοτροπισμός, σάν
στοιχεῖο ἠθικῆς καί συναισθηματικῆς ἐπιβίωσης: ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

«Κι ὅταν ἀγαπήσαμε κι ὅταν μισήσαμε —
βρήκαμε πώς τό μίσος κι ἡ ἀγάπη μας — δέ μπόρεσε
νά πάει πιό ἔξω ἀπό μας — Καί βάλαμε σέ
κάποιον ἀπ' ἀλλοῦ στήν καρδιά μας — νά τό μισήσουμε,
νά τό λατρέψουμε» Μέ ἡμερομηνία 3 Φεβρουαρίου
τοῦ 1943 (Τρίπολη) βρίσκω ~~[illegible]~~ πάνω σέ ἕνα κιτρινια-
σμένο χαρτί χαραγμένους, μέ φουντωμένη γραφή, αὐτούς
τούς στίχους: «Ὅτι ἀγαπάς εἶναι μακριά σου — Νά
σέ φωτίζει πάντα κάποια ἀνάμνηση — Τά πορφυρά τριγύ-
ρω ὀνειρεύεται σου — Καί φέρε ἐκεῖ μιά νέα ζωή —
Καί τόνισε ἀπό κεῖ τό ἴδιο τραγούδι — Καί κέρνα πόνους
στήν καρδιά — Ἕνας ἀτέλειωτος δρόμος κι οἱ πιό τρανές
χαρές — Κι ἀνύπαρχτο πού ζεῖ μονάχα — στή φαντασία τή
δική — ἡ εὐτυχία μονάχα — ὅτι ἀγαπάς εἶναι μακριά
σου — Μές στήν καρδιά σου κρύψε — μονάχα ὅτι πονάει —
Ὅ,τι φτάνει στή ψυχή κι ὅ,τι θλίβεται — σάν εὐτυχία
ποθητή γιά πάντα — τραγουδάει». Ἀφήνω ὁ ἴδιος νομίζω
νά δημοσιευτεῖ ἐδῶ ἡ φωτογραφία ὁλόκληρη ἡ ἔκδοση τοῦ «ΣΙΑΟ». Μαζί
μέ τά εἰκονογραφημένα τοῦ ΦΟΙΒΟΥ ΓΕΝΑΡΗ (Γεώργιος Κωνσταντινίδης)

(Φωτοτυπούνται όλες οι σελίδες
του ΕΠΑΟ
και οι σημειώσεις)

ΦΑΚΕΛΟΣ Α

Μ᾽ ὅσα εἶπα, δηλαδή τίς συνήθειές μου σ' ἐκεῖνα καί τά πάθη καί τήν περιπέτεια ἐκείνου τοῦ καιροῦ, φαίνεται αρκετά καθαρά ὅτι μπορούσα — ἤ θά μπορούσα — ἀπό τήν Τέχνη κάτι πολύ πιό ὑψηλό. Πῶς ὅμως νά τό περιγράψω; Τά τεχνικά μου μέσα ἦταν πάντοτε φτωχά. Στό ωδεῖο Αθηνῶν ἄρχισα νά σπουδάζω ἀπό τό Φθινόπωρο τοῦ 1943. ~~[illegible]~~ Αὐτό θά μου ἔδινε τή δυνατότητα νά ὁλοκληρώσω τήν πρώτη μου Σύνθεση «Συμφωνία αριθ. 1» στήν ἀρχή τοῦ 1945. Ὅπως τά Γράμματα ἀνήκουν τά περισσότερα στήν ἐποχή πού ἔγραψα δηλ. τό 1942-43. — Ἡ Τέχνη πιά γιά μένα εἶχε μιά ἀποστολή πέρα ἀπό τήν αἰσθητική ἱκανοποίηση πού μᾶς πρόσφερε. Ἔπρεπε νά περάσει ἕνα μήνυμα στόν ἄνθρωπο. Κι αὐτό γιά μένα ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν πρωταρχικά ἡ ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή τοῦ Νόμου τῆς ~~[illegible]~~ συμπαντικῆς Ἁρμονίας;

Τό πιό ψηλό σκαλί τῆς Ἡσυχίας θά φτάσεις
ὅταν δώσεις τή Μνήμη στό Ἀνύπαρκτο.
Κι ὅταν μετρημένος πάνω στή φθορά
μπορέσεις στήν ἀκινησία τῆς Αἰωνιότητας!
Αὐτό πού κρύβεται πίσω ἀπό τό Φῶς!
Τό πρόσωπό σου θά πάρει τότε
τή σύσπαση ἐκείνη τῶν Ἀθανάτων
Κι ὅλα θά ἡσυχάσουν καί θά σωπάσουν
Ἐνῶ ἡ μεγάλη φωνή τοῦ Θριάμβου
θά 'χει ὑψωθεῖ σ' ἕνα ἦχο ἀσύλληπτο
~~[illegible]~~
τῆς Σιωπῆς!

Ἔτσι ἄναβε ὁ σπινθήρας πού μέ ὁδηγοῦσε σταθερά ~~[illegible]~~ καί ἐπέμενε στήν ἀναζήτηση τῶν πρωταρχικῶν Νόμων ~~[illegible]~~ τοῦ Θεοῦ, πρῶτα μέσα ἀπό τούς στίχους καί σέ συνέχεια μέσα ἀπό τή μουσική. Ἦταν φυσικό ὅσο θά γνώριζα καλύτερα τήν εὐρωπαϊκή ~~[illegible]~~ καί χορωδιακή μουσική στό ωδεῖο Αθηνῶν καί στό Χ[illegible] Ἀθηνῶν νά ἐπηρεάζομαι ἀπό τά μεγάλα ἀρχέτυπα. — Ἔτσι βλέπω σήμερα ~~[illegible]~~ καί ἀποδέχομαι τή «Συμφωνία αριθ. 1» περισσότερο

Τα μουσικά ὅσ' ἔγραψα τά ποιητικά

στην πρόθεση — επιδίωξη και φρόντισα στην αποτέλεσμα. Διάλεξα σαν εκφραστικά μέσα την Τετράφωνη Χορωδία και το κουιντέτο εγχόρδων. — Βιολί και ~~ορ~~ ορχήστρα εγχόρδων. Αν ~~...~~ επιμένω σήμερα στην περιγραφή και ανάλυση του έργου αυτού είναι γιατί βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την καθημερινότητα ~~...~~ μιας ζωής αφιερωμένης στη βιοπάλη, στη σπουδή και την Αντίσταση. Και κυρίως αντίθετη με το περιεχόμενο [illegible] πνεύμα στη έξαλλη ζωή: ~~...~~ Συμφωνία, ~~...~~ Διονυσιακή, πανέξοχη όπως στην εποχή οι συνθέσεις με [illegible] στη μοναξιά το ίδιο και τώρα ο διακηρυγμένος [illegible] ψυχικό και συναισθηματικό μου κόσμο δεν είχε καμμιά σχέση — καμμιά και αντιστοιχία μ' όσα πραγματικότητα — ~~...~~ ένας πρωτότυπος ξένος στον κόσμο ~~...~~ περισσότερο από [illegible] τον καθημερινό [illegible] εις όλο τον τη [illegible]

Τη "Συμφωνία αρ. 1" την έβλεπα σαν μια σύγχρονη Τραγωδία. ~~...~~ Το σκηνικό είναι ένας άδειος χώρος (~~...~~) όπου στο μέσον υπάρχει ~~...~~ ένας χορταριασμένος βωμός. Οι Χοροί γυναίκες και άνδρες είναι χωρισμένοι σε δύο ομάδες: τις λευκές και τις μαύρες δηλαδή με λευκούς και μαύρους χιτώνες. ~~...~~ Υπάρχει ο Άνθρωπος, η Ψυχή, η Φωνή, ο Κορυφαίος. Το πρώτο ποιητικό σχεδίασμα δείχνει ότι η αρχική μου ιδέα με οδηγούσε κοντά στη φόρμα της Τραγωδίας. ~~...~~ Σιγά-σιγά όταν άρχισε και η μουσική κατέληξα στο Ορατόριο, αφού [illegible] στη Μουσική. Όσον αφορά στο ~~...~~ περιεχόμενο η Μάχη του Δεκέμβρη και η "επαγγελματοποίηση" μου στο κομμουνιστικό κόμμα [illegible] με οδήγησαν σε μια ~~...~~ επικαιρική φωνή — κάθαρση: Ο Θεός ήταν, η εργατική τάξη! Έτσι έθεσα τέρμα και στις "μεταφυσικές" μου αναζητήσεις.

(180) ΠΡΩΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Άνθρωπος: Ω Συ που σπέρνεις τ' άστρα απ' όπου περνάς — Συ που σκύβει σαν καρπός μπροστά σου ο ουρανός — και που για Σε παλεύουν οι Κόσμοι μες στο Άπειρο — Πνεύμα σιωπηλό και αιώνιο — Μου έδωσες σώμα γερό να νικώ τους κινδύνους — Πόδια που να με φέρνουν εκεί που μπορώ — Τα μάτια μου βλέπουν μακριά

Γι' αυτό [illegible] ο [illegible] αυθεντικός για προσωπικός να βρει [illegible] κόσμο για μένα πρόβλημα [illegible]

καὶ καθαρά — Καὶ τὰ χέρια μου πιάνουν ὅ,τι θελήσω — Πρὸ πάντων ὅμως μοῦ δωσες Νοῦ — Καὶ στὸ Πνεῦμα μου φύτρωσες φτερά — Έτσι νικῶ κι μ' αυτή τη Φύση — Καὶ τη Παντοδυναμία που μόνο Σὺ δύνασαι — νὰ ξεπεράσεις — Μπορῶ ακόμα ν' αγαπῶ καὶ νὰ μισῶ — νὰ θέλω καὶ νὰ μὴ θέλω — Μὲ μιὰ Σκέψη μου μόνο τὰ βουνά γίνονται κάμπος — θάλασσες οἱ στεριές — Καὶ πιάνω στὴ χούφτα καὶ τὰ βράχια — φτιάνω τὰ κοπάδια μου νὰ βοσκήσουν — Μ' ἔκανες ἕνα παντοδύναμο καὶ απέραντο πλάσμα — Καὶ γι' αυτό σ' ευχαριστῶ» Χ ο ρ ω δ ί α, « Ὁ Θεὸς αγαπάει τον ωραίο καρπό του — ὁ Κύριος αγαπάει τὸ πιὸ μαγικό πλάσμα του — Αλληλούια» Χ ο ρ ό ς Λ ε υ κ ῶ ν : « ὁ Καρπὸς αγαπάει τὸ Θεό του — Τὸ πλάσμα λατρεύει τὸν Κύριό του — Αλληλούια» Ά ν θ ρ ω π ο ς : « Ὅμως δὲ μοῦ δωσες ακόμα την ψυχή καὶ τὸν πόθο — Μοῦ χάρισες μι' άλλη ζωή έξω από τούτη που ζῶ — Μιὰ ζωὴ που υπάρχει πιὸ βαθιά μου καὶ πιὸ μακρυά μου — Δὲ τή γνώρισα γιατί ποτέ μου δὲν σου ζήτησα — ὅμως μπορῶ νὰ ορκισθῶ πὼς σοῦ αισθάνομαι τόσο πολύ — πονάει σὰ νὰ τὴ ζῶ — (....) Η ψυχή μου πεθαίνει καὶ γεννιέται κάθε στιγμή — Πιάνω καὶ αφήνω δίχως τελειωμό — θέλω κάθε στιγμὴ δίχως ποτὲ νὰ πῶ δὲ θέλω — Κυνηγῶ τοὺς Πόθους μου κι οἱ πόθοι κυνηγοῦν ἐμένα...» Χ ο ρ ω δ ί α : « Ὁ Θεὸς πού αγαπάει τὸ ωραίο του πλάσμα — θ' ακούσει καὶ τούτη τη φωνή — Κύριε χάρισε [illegible] γαλήνη — (...) Η σκοτεινιά γεμίζει κάθε γωνιά τοῦ πλανήτου — ~~[illegible]~~ »

Στὴ παρτιτούρα τῆς μουσικῆς πού έχω μπροστά μου είναι σημειωμένα τὰ εξῆς : ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΡ 1 (περιλαμβάνει τὰ εξῆς ~~[illegible]~~ κατὰ σειρὰ μέρη : Εισαγωγή, Χορικό I. Χορικό II, Στάση I, Χορικό III, Στάση II, Intermezzo, Στάση III Χορικό IV) ΓΙΑ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ, ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΕΓΧΟΡΔΩΝ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΦΩΝΗ ΜΙΚΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑ. Στὴ τελευταία σελίδα δύο διαφορετικὲς ημερομηνίες : Αθήνα 3.I.45. καὶ ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ I.II.45. ~~[illegible]~~ Στὴ Μάχη τοῦ Δεκέμβρη είχα πάντα μαζί μου τὰ χειρόγραφα. Όπου περίμενα τὰ βράδυα σὲ κάποιο διάλειμμα στὴ μάχη, εγὼ έγραφα. Άλλοτε μὲ μιὰ λάμπα. Άλλοτε μ' ένα σπερματσέτο. Θυμάμαι στοῦ Μακρυγιάννη έναν Αγωνιστή φοιτητή Μαθηματικῶν πού ήταν [illegible] μου σκοτώθηκε. Η μονάδα μου, ~~[illegible]~~ απέναντι στὸν Χατζηγιάννη είχε πάρει τὰ [illegible] στὸ [illegible] Κόσμο. Από βραδύ μπήκαμε σ' ένα [illegible], τὰ αρμένικα, όπου οἱ κοπέλες ~~[illegible]~~ μᾶς σερβίραν νερό βραστό μὲ λάδι μέσα σὲ [illegible]. Εκεί έμαθα καὶ μιὰ διαφορά από μπουγγ-

γιατί με επισκέφτηκε ένας δαίμονας, ο συναγωνιστής Μαργαρίτης.
Μετά βαδίσαμε πρός τή μεριά τῆς Νέας Σμύρνης και
ἐγκατασταθήκαμε σ' ένα δίπατο σπίτι. Έκανε κρύο και
τρέμαμε καθώς ήμασταν νηστικοί και κατακουρασμένοι. Πλαγιά-
σαμε σ' ένα σωρό άχυρα μαζί. Βρέθηκα αγκαλιά
μ' έναν έφεδρο που αργότερα διαπίστωσα πως ήταν κοπέλα.
Σαν ροχαλητό, ένας βόγκος, μέσα στο αγκάλιασμά μου και
τρέμαμε σαν ψάρι. «Σφίξε με συναγωνιστή, μού ψιθύρισε,
θα πεθάνω από το κρύο» Μείναμε λίγη ώρα ακίνητοι. Ήταν
ευχάριστο καθώς νιώθαμε το σώμα της να ψυχορραγεί
και πάλι μετά. Τότε με φώναξε ο υπεύθυνος να πάω σκοπιά
στην ταράτσα «Να μη πρόβαλλεις έξω από ώρα στο
[illegible], μου λέει. Να παρακολουθείς και να αρπάξεις
από τη μεριά της Αρτάκης μήπως και μας κάνουνε
κάνα ντού..» Μόλις βρέθηκα έξω με περόνιασε και
πάλι το χιονόνερο και ο παγωμένος βοριάς. Πήγα προς
τό καταφύγιο όπως το φώναζαν "Στο" το "Φρούριο". Ήταν
εκεί. Το γεράκι τώρα και ανατριχιάζω. Κρατούσε στο
χέρι με το σώμα του και τα μάτια του, δυο άσπρες
φωτιές γυάλιζαν γκαν-γκαν. Με κοιτούσε προκλητικά.
Θαρρώ απειλητικά. Που δε σκέφτηκα ούτε μια στιγμή
τον κίνδυνο από τις σφαίρες που πέφτανε εκεί γύρω μου
συνεχώς. Ευτυχώς απ' το ψύχος, φωτίστηκε ο ουρανός. Δεκάδες
φωτοβολίδες που σκέπασαν ανάσες ψηλά και φώτιζαν
πλαγιές ολόκληρες. Μετά άρχισε το μπαράζ με τα
όλμα. Κάτω στο δρόμο ένας φρουρός δικός μας σκο-
τώνει ένα έφεδρο που πήγε για κατούρημα και δεν
ήξερε το σύνθημα. Φωνές, βλαστήμιες, φασαρία. Μετά
ησυχία. Αλλάζει ο ήχος της μάχης, οι φωτοβολίδες και
το "Φρούριο" πάντα στο είσοδο του γυμναστηρίου.
Σκέφτομαι θύμωσα «Τί στο διάβολο πουλερικό είσαι και
φοβέρα σαν φάντασμα..» Με αποφασιστικότητα βάρεσα
το σημάδι. Και τότε θυμήθηκα από μια μεγαλειώδη
ψύχρα που με τύλιξε. Ένας άντρας με σήκωσε και με
αντάμα στο αυτί γυναίκας Ταράτσας. Ήταν ο δεύτερος
άλλος που έπεσε σχεδόν απ' αυτό μου χθες να με

σκοτώσει. Ο πρώτος ήταν στη γωνία Αθανασίου Διάκου
και Τζιραίων, στον Μακρυγιάννη. Εκεί που βρίσκεται σήμερα
τα Στούντιο του γιου μου. Τόφερε έτσι η Μοίρα ώστε να
αγοράσω το σπίτι αυτό απέναντι του που πέρασα τις ωραιότερες
κι έντονες και δραματικές στιγμές στη ζωή μου. Από τη 10
έως τη 20 του Δεκέμβρη του 1944. Και κείνος ο έρμος
με σκότωσε γιατί ήταν τρία μέτρα μακριά με όλη τη
γωνιά του τοίχου. Οι συναγωνιστές μου με είδαν να υψώνο-
μαι στον αέρα και μετά να πέφτω στα πόδια μου για
να μη συμβεί τίποτα. «Θαύμα», είπε κάποιος. Και πράγματι
τι ήταν το θαύμα; Είχα σκοντάψει! Με σήκωσαν να κατέβω.
Βγήκαμε στο δρόμο. Ήρθε και ο κομματικός υπεύθυνος της
συνοικίας που βάδιζε μπροστά μου παρέα με το γιο του.
Ήταν παράξενο αυτό το ζευγάρι. Δε μιλούσαν. Κοιτούσαν
μπρος συλλογισμένοι. Έμοιαζαν ο ένας φοβόταν για τη ζωή
του άλλου. Ένας ανθρώπινος σκεπτόμενος και σκεπτικός στη
μέση δυο-δυο τους στενοί συγγενείς. Είχαν πεθάνει τα
σώματα τους στο δεξί τους ώμο ακριβώς με τον
ίδιο τρόπο. Όλο στραβά. Κάναμε τις ίδιες κινήσεις και
το ίδιο τα χτυπήματα θα είχαν τον ίδιο θάνατο από
μια ριπή αυτόματου στο ρέμα που πάει προς το
Φάληρο. Σταματήσαμε μπροστά σ' ένα ισόγειο σπίτι
συνοικισμού. Αντίκρυ από το νεκροταφείο της Αγίας
Βαρβάρας. Χτυπήσαμε την πόρτα. Τίποτα. Μετά με τον
υποκόπανο. «Ανοίξτε! ΕΛΑΣ! ΕΛΑΣ» Τέλος
είδαμε μια γριούλα φοβισμένη και δυό στη χαραμάδα
της πόρτας. «Παιδιά μη φοβάστε», της είπα μέσα, για
να τη ησυχάσει. Γύρισε από γύρω να μας αφήσει
να μπούμε και κλείσαμε στη κουζίνα της. Το σπίτι
μύριζε φτώχεια. «Οι Βρωμιάρηδες κινδύνια» είπε κάποιος.
Κι αναστοιχειώσαμε. Καθίσαμε ένα γύρω για συνεδρίαση.
Ακριβώς απέναντί μας σε δέκα μέτρα απόσταση
τα σπίτια τα κρατούσαν οι Κούρκας — με το
κίτρινο σαρίκι. Είχαν φήμη φονιάδων και μάλιστα

με [illegible] μαχαίρι. Έμεινε δε της γνωρίσαμε αυτό που [illegible].
μια σκέψη και ο Μαρμαρίδης με τα βαρειά μουστάκια
απ' αυτό έλεγε. Πρὸς τὸ παρόν θα έπρεπε να γυρνώ
σπίτι μου [illegible] μέσα από κάπου μέρος και να έχω
αφήσει πλύσει και με επιτήδειο τρόπο. Συγκεντρώσαμε
τα νούμερα και [illegible] μόλις το 4 - 6. Κοιμήθηκα
λίγο. Το πρωινό ήταν ήσυχο και καθαρό. Μετά
ένιωσα εκείνο το γνώριμο σφίξιμο μέσα μου
από τον αέρα το φθινόπωρο, τι δεν είχα χαρτώσει ποτέ
τον ύπνο. [illegible] Πήρα όλη τη σημερινή και
μόλις βγήκα άρχισα να σέρνομαι στη γη [illegible]. Σε
λίγο μπαίνοντας στο κήπο, το χώμα ήταν βρεγμένο.
Προχώρησα λίγα μέτρα αλλά με σταματήθηκα να
κρύψω το σώμα μου μέσα στις φυλλωσιές. Είχα
το αυτόματο μπροστά μου έτοιμο να ρίξει και
προσπαθούσα να δω μέσα στο σκοτάδι. Έπιασε βροχή,
μετά σταμάτησε. Ακούστηκε κι ένας πυροβολισμός. [illegible]
Η κορυφή του βουνού έβγαζε έναν λίθινο χνούδι.
Ξημέρωνε. Εγώ θα έδινα, με μια πρώτη βολή, το
ξεκίνημα στη μάχη. Έτσι είχε συμφωνηθεί. Γι' αυτό θα
έπρεπε να είμαι 100% βέβαιος ότι οι κινήσεις
είχαν [illegible] εκτελεσθεί. Δηλαδή είχαν βγει
απ' το σπίτι. Τους είχα δει να σφυρίζουν μεταξύ
τους στα φύλλα. Άνοιξα τα μάτια διάπλατα όμως
δεν έβλεπα τίποτα. Μετά διέκρινα το σφύριγμα
και μια αυλή ανοιχτή. Ο μάγκας με είχε δει
σκεπτόμενο και με σημάδευε με το μαχαίρι.
Ήταν όμως έτσι; Δεν έπρεπε ούτε να βιαστώ
δηλαδή να χρησιμοποιήσω τα αυτόματα. Ούτε να καθυστερήσω
δηλαδή να αφήσω να με σκοτώσουν. Το φως διαρκώς
αυξανόταν. Άλλος ένας πυροβολισμός. Και είδα το σφυρίχτρα
του έναν μαύρο μπροστά μου σχεδόν στο λάσπη.
Θα αρμόζει με το μαχαίρι, όταν η ρίψη μου τον
έστειλε γρήγορα. Αστράφτει σηκώθηκαν κι άλλα
σφυρίγματα. Γρήγορα όμως έπεσαν στο χώμα από τα

διασταυρούμενα ~~[illegible]~~ πυρά. Αμέσως η μάχη γενικεύτηκε.
Εγώ, όπως είχε συμφωνηθεί, υποχώρησα και μπήκα στο
σπίτι ~~[illegible]~~ πού τα παράθυρά του είχαν γίνει μετερίζια.
Ευτυχώς γιατί ο κύκλος [illegible] από τη Χατζηβορβίδη
φάνηκαν και οι Εγγλέζοι πού είχαν επιτηρήσει τη
διαδρομή μας [illegible] [illegible] η υπόθεση ήταν γι' αυτούς
παιχνίδι. Τότε από τη [illegible] [illegible] άρχισαν
να κελαηδούν τα πολυβόλα του Μαρκεζίνη - Κουρκή
και Εγγλέζοι, [illegible] οπισθοχωρήσει [illegible]
την [illegible] με την προστασία του μόνιμου
ΕΛΑΣ. Όταν απομακρύνθηκαν αρκετά τα πολυβόλα
απότομα σταμάτησαν. Κοιταχτήκαμε χωρίς να
ξέρουμε τι ~~[illegible]~~ να κάνουμε; Πέρασαν δεκαπέντε
λεπτά — αιώνες. Και τότε οι Εγγλέζοι άρχισαν
~~[illegible]~~ γενικό μπαράζ. Χωρίς τα πολυβόλα
είχαμε γίνει εύκολος στόχος. Όταν βρεθήκαμε
στο ρέμα είχαμε από τους [illegible] είκοσι του
αρχικού λόχου μόνο πέντε. Τότε έφταναν τα
καταδιωκτικά πού κατέβαιναν στα είκοσι
μέτρα και σκόρπιζαν ανελέητα θάνατο. Προσπα-
θούσαμε να τρυπώσουμε στις κουφάλες ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ πού σχημάτιζαν οι ~~[illegible]~~ όχθες. Τότε
χτυπήθηκαν πατέρας και γιος και έμειναν στον
τόπο. Φτάσαμε [illegible] [illegible] εκεί πού τώρα είναι
η [illegible] και μας [illegible] [illegible]. Και
τι να δούμε! Όλη τη διμοιρία του μόνιμου ΕΛΑΣ
[illegible] [illegible]. Μαζί και τα πολυβόλα,
ο Μαρκεζίνης πού μας γνώριζε [illegible] και [illegible]
[illegible] μας και μας [illegible] [illegible] τα [illegible]
[illegible] [illegible] πού σφράγιζαν όλη τη [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] συναγωνιστή
Όπως φαίνεται ότι ο ΕΛΑΣ δεν είχε [illegible]

Γιος [illegible]

νά μάχεται στην Αθήνα. Δηλαδή εμείς τα μωνάρια. Έτσι μέσα στη μάχη πέθανε Λαπατζή και φύγαμε...» «Και γιατί δεν μας ειδοποιήσατε;» «Δεν προφταίναμε.» «Ξέρεις πόσο, σωθήκαμε; Μόνο εμείς οι τρεις». Όταν ξαναγυρίσαμε οι υπόλοιπες δυνάμεις είχαν υποχωρήσει και είχαν εγκατασταθεί κοντά στο Κατσιπόδι. Δεν βρίσκαμε κανέναν να πει αυτό που είχε συμβεί. Μόνο το είπε κτηματίες πέθανε ο νέος Λαπατζής και προχωρήσουμε ομαλά προς τον Αρτάκη. Όταν ρωτήσαμε «Πού είναι το σχολείο;» μας είπαν «Πηγαίνετε και θα σας ειδοποιήσουμε». Φτάσαμε και πάλι στα ζαρμπάδικα. Μόλις σκάψαμε κρυφά είδαμε τα τανκς των Αρτάκη προς το Νεκροταφείο. Αφήσαμε μας έριξαν. Και αμέσως άρχισε βροχή από σφαίρες. Το αναγνωριστικό που ανήκει μόνιμα από πάνω μας μάς είχε εντοπίσει. Τότε πήραμε διαταγή να διασχίσουμε ένα οικόπεδο και να πάμε κατά τα υψώματα της Νέας Κοκκινιάς. Περνούσε ένας-ένας και οι άλλοι παίρναν μαζί το όπλο. Όταν ήρθε η σειρά μου οι άλλοι αναφερόμενοι έβγαζαν τα χέρια. Στο δεξί πόδι είχα σκίσει το ανοιγμένο παπούτσι μου με κουρέλια. Φορούσα γερμανικό κράνος. Και στο χέρι αντίκρυ μιά γκέτα και βέρτα. Πέφταν οι σφαίρες και με σποραχνανε και οι άλλοι γελούσαν με το Χαΐδη μου, «Γλίτωσες γεια!» και δίνουν χειροκροτήματα. Σ' αυτή την κατάσταση, αντιφερόμενος νάτος ένας αξιωματικός του ΕΛΑΣ με αυτοματικό όπλο που φράζει το δρόμο. Έχει το δεξί πόδι πάνω σ' ένα

Γιά τό ξύλο που περισσεύει – φτάνει από αυτό τό [illegible] μου [illegible],

βράχο και με το χέρι δείχνει στον Αρτέμη όπως ο Μιχαλοστάθης στον Τριαντάφυλλο;
— Πού πας Ελασίτη; μου λέει με στόμφο.
Τον κοιτάζω και σκέφτομαι «Τι είναι πάλι τούτο το φρούτο». Αυτός όμως αυτόματα συνεχίζει:
— Εσύ είσαι ο [illegible]!
— Ναι, εγώ, του ~~[illegible]~~ λέω και προχωρώ.
Ήταν ο Μιχάλης Κατσαρός!
Σε λίγο θα [illegible] — Είμαι μαζί με το Τριαντάφυλλο διοικητή λόχου και τα κουβεντιάζουμε. Ο μόνιμος ΕΛΑΣίτης μας [illegible] στη κρίση της μάχης. Πόσοι σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν, πιάστηκαν από την υποχώρηση; Και τώρα με ποιο σχέδιο συνεχίζουμε; Με ποιο σκοπό; Ποια προοπτική; Συμφωνούμε ότι το σωστό είναι να οχυρωθούμε στα υψώματα και να περιμένουμε εδώ τον εχθρό αντί να κατεβαίνουμε στη χαράδρα με [illegible] γινόμαστε εύκολος στόχος. Ήμουνα τότε δεύτερος γραμματέας του ΚΟΒ [illegible] στη Νέα Σμύρνη. Ψάχνω και βρίσκω το σπίτι που είχαμε [illegible] προσωρινά το γραφείο. Του λέω την άποψή μου που ήταν άποψη και του Τριαντάφυλλου. Όχι, το σχέδιο είναι άλλο, θα διεισδύσουμε και πάλι πίσω από τον εχθρό. Βρεθήκαμε με τον Τριαντάφυλλο και καμιά [illegible] εθελοντές μαζί σε μια [illegible] με κέντρο το Νεκροταφείο της Σμύρνης. [illegible] με το Νεκροταφείο της Αγίας Βαρβάρας. Για να πάμε ως εκεί διασχίσαμε ένα [illegible] με ψηλό τοίχο σπίτι που είχε δύο ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~. Από τα πολλά βήματα είχε σχηματιστεί μονοπάτι. Δεξιά κι αριστερά [illegible] [illegible] [illegible]. Από [illegible]

Γιατί διέσχιζε το σπίτι από το ένα άνοιγμα στο άλλο.

ένα χέρι, ύστερα ένα πόδι ή ένα κεφάλι. Άλλοι μουρμούριζαν κι άλλοι καθισμένοι με την πλάτη στον τοίχο. Όπως φαινόταν εκεί γίνονταν πρόχειρες επεμβάσεις κι από τις δυο μεριές. Πίσω στο μοναδικό υπήρχε ένα βαρέλι κι εκεί μέσα είχαν βάλει έναν κοντό που φαινόταν ολόκληρο αφού ξεχώριζε μόνο το κεφάλι του που ήταν σημείο γιατί είχαν είδη χώρο κι είχε τα μάτια του ορθάνοιχτα. Καθώς λάβαινε νόημα από το [illegible] με τα [illegible], ο Τριαντάφυλλος με ρώτησε «Τι λες το κόμμα;» «Μπορεί κανείς να κουβεντιάσει; Συνωστισμός. Κωσταρίδη (ο γραμματέας της Περιοχής Αχτίδας που έσπασε στο [illegible] [illegible] στο [illegible]) ο Χαλκιαδάκης (δεύτερος γραμματέας. Έσπασε κι αυτός λίγο αργότερα στη δίκη της συντρόφισσας) η γυναίκα του, η Τραγουλίδεια Δανιήλ, η αδερφή της Κωσταρίδη, η Βέτα, ~~[illegible]~~ γραμματέας της Κόβας Παγκρατίου Φαλήρου.. Κοίτα. Τώρα αυτοί αποφασίζουν..» «Και τι αποφασίσουν;» «Διεισδύσεις.. Αντιστασιακές..» «Ρώτησε μαζί μου μόνιμο; ο (ΕΛΑΣ)» «Το Παγκράτι..» «Εμάς όταν θα μας επισκεφτούν από πού θα φύγουμε; Αυτοί μας φτιάχνουν [illegible]. ~~[illegible]~~ Θα χτυπήσουν και με τα τανκς» «Μάλλον μας προσέχουν για θύμα και [illegible]» Στη συμπλοκή μας πήραν σιγά-σιγά μέρος κι οι [illegible]. Καινούργια εντολή στο Τριαντάφυλλο: «Κι εσύ τι ~~[illegible]~~ σκέφτεσαι;» Μη στο γλώσσα στη μαύτρα, με τους [illegible] να σκάνε γύρω μας, τους κρότους από τα [illegible] και τη σβέλη ~~[illegible]~~ του [illegible] που [illegible] [illegible] σπίτια και [illegible] της [illegible] [illegible] μια [illegible] [illegible] [illegible] όπου [illegible] με το [illegible] όλη η [illegible] του κόμματος στη σχέση με τη μάχη του Δεκέμβρη. Έχω τις ~~[illegible]~~ μέχρι για τις λύσεις μου [illegible] που με γέμισαν με τα φύλλα της [illegible] από την [illegible] στιγμή. «Μόλις [illegible] τα αυτόματα [illegible] (στη Νέα Σμύρνη) [illegible] των ΚΟΒ να [illegible] τη [illegible] [illegible]. Πήγα ο ίδιος ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ και βρήκα τον Αντώνη και μαζί με το συνεργείο όλη τη νύχτα [illegible] [illegible] [illegible] σπαρτά με κίνδυνο της ζωής μας γιατί συνεχώς [illegible] [illegible] [illegible] και αυτοκίνητα. Γυρίσαμε τα χαράματα και τότε ο γραμματέας μας λέει: «Πήγα στην Αχτίδα και μου είπανε ότι δεν πρέπει να χτυπήσουμε τους Εγγλέζους. Ούτε να τους [illegible] και [illegible]. Να πάς να βγάλεις

τού Συνασπισμού..» Ο καθένας είχε μιά περίσσια
εμπειρία πού όλες μαζί έβαζαν μπροστά μας καυτά ερωτήματα.
Και το κυριώτερο «Γιατί δέν μπαίνει στή μάχη ο μόνιμος ΕΛΑΣ
παρά κάθεται και μάς παρακολουθεί νά μάς σκοτώνουν;
Γιατί δέν μπαίνουν στή μάχη βαρειά όπλα. Οι Εγγλέζοι μάς
χτυπούν με τάνκς, αεροπλάνα, τεθωρακισμένα, κανόνια, από το
νερό, με εμπειρία πολέμου κι εμείς τούς αντιμετωπίζουμε με
πιστολάκια και παιδάκια στρατιώτες χωρίς... Μιά τέτοια
βοήθεια δέν θά χάναμε στην Αθήνα..» λες και κάποιοι το
ήθελαν επίτηδες νά χάσουμε και την Αθήνα και τις δυνάμεις
μας... Όπως λ.χ. τώρα πού όπως και χτες μάς θυσίαζαν εύ-
κολα! Έτσι η γενική σκέψη κατέληγε σ' αυτό πού οι αυτοί
ονομάζουν "στάση", όμως για μάς ήταν επανάσταση μέσα στην
επανάσταση. Γιατί σκοπός μας ήταν και νά οργανώσουμε τις
δυνάμεις μας αλλά πρό παντός νά κρατήσουμε με κάθε θυσία
την Αθήνα.. Όμως γι' αυτό έπρεπε νά καθιερώσουμε μιά νέα
τακτική. Για κείνη τη στιγμή αποφασίσαμε νά υποχωρήσουμε
ως τα [illegible] και κεί νά κάνουμε οχυρωματικά έργα.
Όμως δέν προλάβαμε. Γιατί αμέσως ένας αρχηγός
λοχαγός και έφερε τρέχοντας και φωνάζοντας ότι θά μάς καταγ-
γείλει. Θέλησαν νά τού είπουν όλα τους και δεύτερο μας επιχείρησαν
σε είκοσι λεπτά άκουσαν τό γυμνό πού κάλεσε τού Τριαντα-
φύλλου και μόνο νά παρουσιαστούμε αμέσως στο Κέντρο συναλ-
λαγής. Κατεβαίναμε. Μάς είχαν καταλλείσει και γύρευαν
νά πάρει μονό μας για νά μάς εκτελέσουν - Ημερομηνία, στο
1970, επισκέφθηκα μαζί με τον Βαφειάδη, γραμματεία
του ΠΑΜ στη Δυτική Γερμανία, τη θανάσιμη Αναστασιάδου-
στη Βόννη. Είχε καρκίνο και πέθανε ύστερα από λίγους
μήνες. Είχε γίνει όπως είπε «ο μεγάλος οπαδός» του σοσια-
λισμού και του κομμουνισμού! «Για φαντάσου, πρόσθεσε, παρά
λίγο νά είμαι υπεύθυνος για το θάνατο του Γ. Μάξη. Εγώ
γνώση η ανταρσία σας κόντευε ανταρτοδικείο, εγώ
ήμουν πρόεδρος, και καταδικάσαμε τον Τριανταφύλλου
σε θάνατο...» Ζήσαμε νά το βαφτίσω το παιδί
για νά γλυτώσει τελειωτικά το Χάιστα. Και τώρα έχω
λίγες μέρες τό παιδί σπουδαίο χρόνια

(Είχε το βαφτίσει αντάρτισσα)

~~[illegible]~~ κι ἐγὼ ὅλα καὶ συνηγόρουν ὅσες ὑποχρεώσεις... Πανικο-
βλήθηκα/ Δὲν τέλειωσε τὸ "χωνί" κι ἄρχισε ἡ ἐπίθεση. Βολευτή-
καμε ὅπως-ὅπως μέσα στὰ Τριανταφυλλάκια στὴ μάντρα. Τρέμει
με κουτάλα με [illegible] ἀπὸ [illegible] μάτια καὶ
μοῦ λέει «Μὴ φοβᾶσαι, σύντροφε, νὰ μὴ ἐκτελέσουν οἱ δι-
κοί μας!» Καὶ κεῖ πάνω στὸ "μας" μιὰ σφαίρα μπαίνει
ἀκριβῶς στὸ κούτελο καὶ ἀνοίγει τριανταφυλλάκι. Τὰ
μάτια μένουν μὲ τὸ μοιρολατρικὸ καὶ νομίζω ὅτι καὶ
σήμερα ταξιδεύουν μέσα στὸν καιρὸ χωρὶς νὰ ἔχουν
πάρει ἀπόφαση ἀπὸ [illegible]. Τούτη τὴ φορὰ τὸ ~~[illegible]~~ ἐχθρικὸ
μπαράζ ἦταν συνεχέστατο. Τὰ τανκς ἀναποδογύρισαν τὴ μάντρα
κι ὅσοι δὲν σκοτώθηκαν γκρεμίστηκαν μαζὶ μὲ τὶς πέτρες
καὶ τὸ χῶμα μέτρα μακρυά. Ἄλλοι τραυματίες ποὺ σκού-
ζανε, ἄλλοι γιατροὶ ποὺ τρέχανε ὅπου-ὅπου μαζὶ τὰ
[illegible] καὶ οἱ ἄλλοι [illegible]. Ἔφτασα ὡς τὴ μάντρα-
[illegible] καὶ τὸ [illegible] στὸ βαθὺ [illegible] ποὺ
νομίζω ὅτι τὸ [illegible] τοῦ [illegible] εἶχε γίνει [illegible].
Ξέχασα, ναὶ αὐτὸ ὅτι ἦταν τὸ [illegible] τῆς [illegible] ὅπως
τὴ λέγανε, μαζὶ τό 'χανε βάλει καὶ τὸ χακὶ [illegible]
~~[illegible]~~ μὲ σὰ μάγια φοῦντα. ~~[illegible]~~ Μπαίνει κι ὁ
Σκουζακίδης, στὴ "μεταφορικὴ διμοιρία", (ἦταν τότε
ὁ στρατιωτικὸς τῆς ἐπιθέσεως) καὶ μοῦ λέει νὰ τὸν ἀκολου-
θήσω. [illegible] τρέχοντας τὸ [illegible] καὶ μπαίνουμε
στὸ συνοικισμὸ μέσα στὶς γραμμὲς τοῦ ἐχθροῦ. Φτάνουμε
σὲ σπιτάκι ποὺ τό 'χαμε παρατηρητήριο γιὰ τοὺς ὅλμους
μας. Ἐκεῖ ζοῦνε μιὰ γυναικούλα φοβισμένη μαζὶ ὁ
γιός της, [illegible], εἶχε [illegible] καὶ τὸν εἶχαν κλείσει
στὸ [illegible] τοῦ σπιτιοῦ. Μ' αὐτὴ ὅλα [illegible]
[illegible] καὶ [illegible]. Εἶχε [illegible]
κι ἕτοιμα ρεβύθια. Μᾶς γνώρισε. Καθίσαμε καὶ πήρα-
με [illegible] μὲ τὰ χέρια. Τὰ ~~[illegible]~~ σκληρὰ [illegible] κι ὅλοι
καταπίναμε [illegible] ἀπ' τὴν πείνα. Τὴ [illegible]
[illegible] εἶχα δεῖ ἕνα [illegible] νὰ [illegible] καὶ νὰ
[illegible] σὰ [illegible] μιὰ [illegible]
[illegible]
[illegible]. Τῆ λέει ὁ Σκουζακίδης «Ἐδῶ ποὺ καθόμουν εἶναι

Το σου [illegible]

~~[illegible]~~ στο σπίτι μου. (Της έδωσε όλα τα συμπράγκαλα) Μπορεί Γο
να πας να δεις μήπως γίνεται να πάω να κρυφτώ; »
Γύρισε σε λίγο. Γοο Έβγαλε τον οπλισμό του, ~~[illegible]~~ (φο-
ρούσε και γαλότσες και μου φαίνονταν αστείο
να τον βλέπω να κρατάει τουφέκι με γαλότσες!)
~~[illegible]~~ χειροβομβίδες, σφαίρες, πηλήκιο, [illegible]
και βγήκε στο δρόμο. Πέρασε λίγη ώρα. Η μάχη έφυγε ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ προς το Καστρινό. Ο [illegible] μέσα στο [illegible]
είχε [illegible]. Η [illegible] του [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ τσολιάδες στα δυο [illegible] στο [illegible]. Απο-
φάσισα να το σκάσω. «Πού θα πάω;» σκέφτηκα. Στο
σπίτι μου. Έπρεπε γι' αυτό να περάσω όλη τη συνοικία
που βρίσκονταν ανάμεσα στην οδό Αρταίνης και την Αγία
Φωτεινή ~~[illegible]~~ δηλαδή στα στέκια μας Ταΐγετο, Κόρινθο κλπ. που θα περάσω ~~[illegible]~~
ο κόσμος μας γνώριζε σαν [illegible] [illegible].
Αποφάσισα να βγάλω κι εγώ τον οπλισμό μου, το κράνος,
~~[illegible]~~, τα φυσεκλίκια,
~~[illegible]~~ [illegible] χειροβομβίδες με τις [illegible] [illegible]
Εχώρισα [illegible] τέσσερις ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ το [illegible] μου [illegible], με ~~[illegible]~~ [illegible],
που όμως δεν έκαιγαν πάντα φωτιά. Ήταν [illegible]-
[illegible]. Μόλις βγήκα στο δρόμο [illegible] [illegible] [illegible]
θάνατο. [illegible] να γυρίσω, όμως δεν πρόλαβα. Σαν αστραπή
[illegible] από τη γωνία δυο [illegible] με [illegible]
το [illegible] και τη [illegible]. Όμως είχαν [illegible]
να κρυφτούν ~~[illegible]~~. Ο ένας κρατούσε [illegible] και μου τόβαλε
στη μέση. Ο άλλος έβγαλε ένα μακρύ μαχαίρι που άστραψε
στις τελευταίες αχτίνες του ήλιου. Μούδωσε [illegible] [illegible]
[illegible] και στη μέση που όμως δεν μου έκαναν πολύ κακό
[illegible] δεν χτύπησε με δύναμη, βαθειά. Τότε [illegible]
από τη παράθυρα οι γειτόνοι και φώναξαν «Όχι
~~[illegible]~~ εδώ! Δε θέλουμε σφαγή[illegible]! Έχουμε παιδιά!»
και τέτοια. «Τρέχα» μου λένε και με χτυπούν.
Και με πάνε σε [illegible]. Κοντά μου [illegible]. Το
[illegible] του [illegible]. Το [illegible] ότι δεν φοβού-
μουν το θάνατο. Όμως δεν ήθελα να με σκοτώσουν ΕΚΕΙ.

Γομόνο

Ευχαριστιόμουνα. Τους λέω «Παιδιά, πάρτε ένα»
«Γονατίστε» με πλησιάζει αυτός με το μαχαίρι, ενώ
όταν κοντός και χοντρός «Θέλω να σε σφάξω
σαν μοσχάρι» Μέσα στην ταραχή τους ξέχασαν να με
γδύσουν κι εγώ εκεί τώρα χαϊδεύω τη σκανδάλη
με το δείκτη του δεξιού μου χεριού από το έχω βαθειά
στην τσέπη. ~~[illegible]~~ Είχα βγάλει πάντα από [illegible]
κουβέρτα πάνω στον ώμο και [illegible] τα χέρια.
Καθώς τον σημάδευα στην κοιλιά έλεγα μέσα μου
«Αρχάγγελε Μιχαήλ κάνε το θαύμα σου» [illegible]
και η σφαίρα τον κάνει να κουτρουβαλήσει αστραπιαία
μπροστά στα πόδια μου. Αμέσως βγάζω το όπλο
~~και η [illegible]~~ για να χτυπήσω τον άλλον αλλά με
σημάδευε με το δικό του. [illegible] σχεδόν ταυτό-
χρονα. Η σφαίρα ~~[illegible]~~ του μου χτύπησε το δεξί χέρι και
το πιστόλι έπεσε στο χώμα. Η δική μου τον
χτύπησε στον ώμο γιατί έκανε ώχ και τον έπιασε
με το αριστερό του χέρι. Μετά το βάζει στα πόδια.
Ο άλλος [illegible] ~~[illegible]~~ στο χώμα [illegible]. Του δώσαν [illegible]
[illegible] αδιάκοπα με το αριστερό πόδι γιατί
το δεξί μου είχε [illegible] και με [illegible].
Ξαναγύρισα στο σπιτάκι «Άσε τη [illegible], σε
λέω στη γυναίκα μου, και δέσε μου το χέρι» Πήρε
~~[illegible]~~ οινόπνευμα και το έβαλε καλά. Μετά ~~[illegible]~~
έσχισε ένα [illegible] και μου το έδεσε. Με
παρακάλεσε «[illegible] να δεις το παιδί μου. Να
το [illegible]» Άνοιξα το [illegible]. Ήταν καθισμένο
στο τσιμέντο κι [illegible] από την [illegible]. Κοιτα-
χτήκαμε στα μάτια και γνωριστήκαμε. Αμέσως έγινε
καλά. [illegible] και με [illegible] «Τι έχεις;»
«Μη τρομάξεις, ο [illegible]. Τον άλλο τον χτύπησα»
[illegible] στη σκηνή [illegible]. [illegible]
[illegible] μαζί. Σε ένα [illegible] στον χαρα-
κώνω [illegible] είχε ο [illegible]
Το παιδί της γυναίκας μου ~~[illegible]~~ [illegible]

Το παιδί από τη μήτρα

μυδράλιο. Σε μιά στιγμή ένας εθνοφύλακας βγήκε
από πλαγινά. Τότε ο φίλος από κάτω τό γάμπος(?)
τόσο πέταξε πού το κορμί του κόπηκε στή μέση και
ο μισός έπεσε κάτω στό δρόμο. Εγώ δεν ξέρω από
αίμα. Η μάχη συνεχίζονταν. Όμως ο μυδραλιοβολητής
δεκαέξι χρονώ παιδί [illegible] κρατούσε από τό θώρακα
και τόν [illegible] στή μάννα του. Τώρα πού ανοίχτηκε από
τότε που είδε αυτό αρχίζει να κρυφτεί μαζί όπου νάναι
θα έρθουν νά τό πιάσουν και φυσικά θα τό εκτε-
λέσουν χωρίς πολλές τσιριμόνιες... Η μάννα του, κάθε
τόν αγκάλιαζε και τόν γλυκοφιλούσε, δεν άφηνε
να πεί ούτε καμμιά κακή κουβέντα σε κείνα από
τα έκανα καλά. Ξαναβγήκα. Φτάνω στη Τσαΐβρα(?).
Με γνωρίζουν και μου λένε «Πού πάς; Θά σε
πιάσουν οι εθνοφύλακες;» Ένας ~~[illegible]~~
με συμβουλεύει «Να κρύψεις τό χέρι σου. Και
να, πάρε ένα άσπρο μαντήλι να δείξεις πως βγήκες
να βρεις φαΐ». Τότε οι [illegible] «Μπροστά στό
Τσίγκα(?) με σταματά ένας στρατιώτης. Εκείνη τη στιγμή
ένα αεροπλάνο ρίχνει προκηρύξεις. Υπογραφή:
Γεώργιος Παπανδρέου. Μάς συμβουλεύει να παραδώσουμε
τα όπλα. Επάνω-επάνω η φράση ΕΛΛΗΝΕΣ(?)
«Ελλάς, με δύο γαϊδούρια» μου λέει ο εθνο-
φύλακας. «Ω! και προσθέτει χαχανίζοντας:
«Μήπως είσαι μ' αυτούς;» «Τί λές; ~~[illegible]~~
κάνω τό βλάκα, η μάννα μου μ' έστειλε ~~[illegible]~~
να βρω λαδάκι» Μέσα από τό Τσίγκα(?)
ακούγονταν κραυγές. Χτυπούσαν τις [illegible]
«Θα σας γαμήσουμε τις μάννες» μου λέει
ικανοποιημένος ~~[illegible]~~ από τα ουρλιάχτα.
«Τράβα». Από τα παράθυρα βγαίνω να με
[illegible] με αγωνία. Πάνω από στο Αγία
Φωτεινή κρεμασμένη κάπου σ' ένα [illegible] ενός φράχτη(?)

ἔρχεται μοῦ φωνάζει «Ἀλτ!» ~~[illegible]~~ Τό δίς ἐξαμαρ-
τεῖν σκέπτεται οὐκ ἀνδρός σοφοῦ, καί τό βάζω στά
πόδια. Τί γίνεται πίσω μου; Ριπές, φωνές, τσιρίδες.
Φτάνω στό Ἄλσος κοντά στό ξέφωτο σπιθαμή – σπιθαμή
τό περπατῶ. Μπαίνω στό καΐκι, στό [illegible] μιά
Σμύρνη. Δυό τραπέζια πιό μακριά κοντά στό
σπίτι μου κάθονται οἱ δύο γεροντοκόρες οἱ δεσποινίδες
Ἀγγή καί Γεωργία καθηγήτριες τοῦ πιάνου καί
τῶν γαλλικῶν. Εἶχα νοικιάσει ~~[illegible]~~ ἕνα δωμάτιο τους ~~[illegible]~~
πάνω γιά νά γλυτώσω. Μπαίνω ἀπό τό παράθυρο.
καί τό βρίσκω νά 'ναι κι αὐτό παραπεταμένο.
«Φύγε, μοῦ λέει ἡ Γεωργία, ἡ μικρή. Εἶναι
στό παλιό σπίτι καί κανονίζουν ξέρουνε» Κουτάλια
[illegible] καί βρίσκω [illegible] ἕνα ταψί
[illegible] στό ~~[illegible]~~ [illegible] σπίτι. Ἀγγλοι
κι [illegible] ~~[illegible]~~ ὅλα τά [illegible] τῆς γειτονιᾶς
— ~~[illegible]~~ [illegible] ἦταν Χιτλερικοί ἀπό τά
[illegible] — Χαμένοι [illegible] ὅσοι ἦταν. Τούς
λέω «Ἐσεῖς δεσποινίς Γεωργία θά πεῖτε τό ~~[illegible]~~
σπίτι μου, θά τούς πεῖτε ὅτι εἶμαι ἐδῶ καί [illegible]
ὀλίγες. Μπορῶ νά πάω; Ἐσεῖς δεσποινίς Ἀγγή θά
καθίσετε δίπλα μου στό πιάνο καί θά κάνετε
ὅτι μοῦ δίνετε μάθημα.» Ἀνοίγω τό πιάνο
καί βάζω τό [illegible] μου. Τότε καί οἱ δύο
γεροντοκόρες [illegible] λέγε «Ὤχ!»
«Τί κάθεστε; Γρήγορα!» Καί ἡ Γεωργία
βγαίνει. Κάθισα στό πιάνο κι ἄρχισα νά ~~[illegible]~~
παίζω ΗΑΝΟΝ. — Ἡ δεσποινίς Ἀγγή ~~[illegible]~~
μαζί μου ~~[illegible]~~ ἐκλαμψε σιωπηλά γιά νά πνίξει τό φόβο της ~~[illegible]~~ —
[illegible] τό [illegible] [illegible]. Μπαίνει ἡ
Γεωργία καί ~~[illegible]~~ μοῦ φωνάζει ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] «Μπορεῖτε νά πεῖτε! Μπορεῖτε!»
~~[illegible]~~ [illegible] τό [illegible]. Τούς λέω «Σᾶς
εὐχαριστῶ» καί [illegible] ἀπό τό παράθυρο

Τό κόψιμο ἀπό τό κατώι

πού είχε όψη στό άλλο δρόμο ~~τοῦ ἄλλου δρόμου~~ Από κεί πού είχα έρθει. Είχε σχεδόν νυχτώσει. Στό δρόμο δέ συνάντησα παρά μονάχα έναν εγγλέζο αξιωματικό. Έστριψα αριστερά τήν οδό Σμύρνης (έπειτα αργότερα Πλαστήρα) ένα δρόμο και μετά σάν τριάντα σπίτια τό σπίτι τού θείου Αντώνη όπου έμεναν οί δικοί μου. Είδα από τήν τζαμένια πόρτα [illegible]! ή μαμά, ό πατέρας, ό Γιαννάκης, ό θείος Αντώνης, ή θεία Σοφία, ή Έλσα. Αγκαλιές φιλιά. Και μετά «Θεέ μου αίματα!» «Τί έχεις;» και τα τοιαύτα. Όταν συνήλθαμε από τόν πρώτο [illegible] ρώτησα γιά τή Μυρώ. Η αδελφή της ή Στέλλα είχε παντρευτεί τό θείο Γιάννη [illegible] τόν αδελφό τής θείας Σοφίας τή γυναίκας τού θείου Αντώνη. Και έμενε στό ισόγειο. «Είναι καλά. Όμως νά σού πώ γιατί τό σπίτι κοιτάζει ένας εγγλέζος αξιωματικός.» Εντούτοις κατέβηκα. Και. Εσύ [illegible] ήταν τσάι. Η Μυρώ οι αδελφές της, ό θείος Γιάννης και ό εγγλέζος λοχαγός. Μόλις μπήκα έπεσε σιωπή. Μόνο πού ή Μυρώ δέν κρατήθηκε και έρριξε τά [illegible]. Φίλησα [illegible] εγγλέζο κι έφυγα. Δέν άντεχα νά κάθομαι στό τραπέζι, πού μού είχαν στρώσει και χτύπησε τό κουδούνι. «Ένας αξιωματικός» λέει ή Έλσα τρομαγμένη. «Ποιόν ζητάτε;» [illegible] είπε ό θείος μου πού [illegible]. «Τόν κύριο Θεολογίδη» «Ποιόν κύριο Θεολογίδη;» «Τόν κύριο Διευθυντή!» Βγαίνει ό πατέρας μου «Είναι ό υπασπιστής τού υπουργείου τους» ~~[illegible]~~ αναγγέλλει με συγκινημένη φωνή. Εγώ κρύβομαι. Καλό κακό, ποτέ δέν ξέρεις. «Κύριε Διευθυντά, είπαμε είναι εδώ ό γιός σας;» «Εγώ» «Όχι, Γιατί;» «Αν παραιτείσθε πάρτε τον και φύγετε αμέσως, υπασπιστώ Λεφτερνιώτης και τρέχετε από τό σπίτι τού κυρίου Παπανδρέου. Είναι εκεί και άλλοι Έλληνες αξιωματικοί. Αυτοί είπαν στούς εγγλέζους γιά τό γιό σας κι από στιγμή σέ στιγμή έρχονται νά τόν πιάσουν.» Εγώ αρνιέμαι νά φύγω αμέσως. «Ποιοί Έλληνες αξιωματικοί;» ό Γεώργιος Παπανδρέου, [illegible] στή Χαλκίδα, πού έμενε κοντά στό σπίτι μας, κρυβόντανε σέ όλα τά Δεκεμβριανά. Και τώρα βρήκε ευκαιρία νά δράσει. ~~[illegible]~~ Έβαλα τήν καπαρντίνα και ετοιμάστηκα νά φύγω. «Δέ θά πάς πουθενά!» επιτακτικά ό πατέρας.

θα φύγουμε όλοι μαζί. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Βάζουν παλτά, καπέλα, γάντια και γεμάτη
η τσιγαροθήκη [illegible] δύο δρόμο. Είχε νυχτώσει.
Στο [illegible] Ευαγγελισμό κίνηση. Παντού φασαρία. Ο
[illegible] να [illegible]. Στον Άγιο Σώστη μας σταματούν.
«Πού πάτε;» Βγαίνει ο [illegible] του [illegible]. Ο
~~Χαραλάμπης~~ του Χαλεπά. «Τι σας συνέβη κύριε [illegible];»
«Μας έκαψε το σπίτι και πάμε σε κάποιο συγγενή»
«Να σας συνοδεύσω...» Φτάνουμε στου Μανουσάκη,
Αθανασίου Διάκου και Τζιραΐων γωνία. Όταν
[illegible] στη Χαραλάμπη [illegible] του πατέρα
μου και του Χαλεπά. Μια φορά και μια [illegible]
Μια μέρα μας τη [illegible] [illegible]
στο Τείχος; Αυτός ήταν μέσα στο χτίριο της Χαραλάμπη ~~[illegible]~~. Τον [illegible]
Χαρά: «~~[illegible]~~ [illegible] στη γωνία υπάρχουν
[illegible];» «Αν υπάρχουν! Μη ρωτάς! [illegible]»
«[illegible] [illegible];» «Αν [illegible]!»
«Τι καταστροφή!» [illegible] ο πατέρας μου και
μη βγαίνει [illegible]. «Πού πάτε;» «Σε κάποιο
[illegible], [illegible] [illegible].» «Να σας
συνοδεύσω.» Φτάσαμε αργά τη νύχτα στο μικρό ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ με τυπικό [illegible]
σπιτάκι, στη γωνία με την οδό Ανδριανού. Άργησαν να μας
ανοίξουν. Ίσως κοιμόντουσαν. Ίσως [illegible] από το φόβο τους
γιατί δεν ήταν εποχή για ~~[illegible]~~ νυχτερινά [illegible] στην
πόρτα. Ο αδερφός του παππού μου, του Παύλου [illegible]
από τα Τσέσμε, είχε μετανάστευσει στη Ρωσία. Εκεί [illegible]
— ήταν [illegible] [illegible] — και [illegible] στο Καύκασο-
ντάρ. Εκεί [illegible] ο γιος του [illegible] από τους
μπολσεβίκους. Έτσι μας [illegible]. Οι τρεις κόρες, η Ελένη,
η Όλγα και η Βιργινία ήρθαν στην Ελλάδα κατά το 1930.
[illegible] παντρεύτηκε μόνο η Όλγα [illegible] μια κόρη στο [illegible]
και [illegible] —, ~~[illegible]~~ οι τρεις αδερφές ζούσαν [illegible] μαζί. Η Ελένη νοσοκόμος,
η Όλγα ~~[illegible]~~ μοδίστρα [illegible] στο σπίτι ~~[illegible]~~ με το κομμάτι,
για [illegible] [illegible] από τα [illegible] κομμάτι [illegible]

[illegible] και τρία κορίτσια

και η Βιρτζίνια, φτασμένη πιανίστα, ~~[illegible]~~ (σαν) ακομπανιατρίς σε μια σχολή χορού. Όταν έμαθε, μαζί με τη σχολή της πήραν ~~[illegible]~~ δίπλα γερμανικό εστιατόριο να πλένει πιάτα. Έπεσε μια μέρα ένα σπασμένο ποτήρι και έκοψε ~~[illegible]~~ το νεύρο στο δεξί της χέρι κι έτσι τελείωσε η πιανιστική της καριέρα και μαζί και η ζωή της. Αυτό το χτύπημα στην ~~[illegible]~~ [illegible] δεν αρέσθηκε στη τελίτσα. Με τη μαμά μου, οι τρεις αδελφές, είχαν πολύ στενές σχέσεις. Μας άνοιξαν αμέσως το σπίτι της. Άναψαν τις λάμπες. Καθίσαμε να κουβεντιάσουμε. Είπαμε την ιστορία μας. Πρόθυμα προσφέρθηκαν να μας κρύψουν και να μας φιλοξενήσουν. Περάσαμε μαζί της, ένα μήνα περίπου. Αυτές, ανάμεσά τους, μιλούσαν πάντα ρωσικά. Τα φαγητά της ήταν ρωσικά. Τα τραγούδια της ρωσικά. Εκεί, ένα βράδυ που ~~[illegible]~~ μπήκανε και έκαναν έρευνα — έμενα με έχωσαν ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ κάτω από το πιάνο. μου μέσα μια κουρτίνα που σκεπάσαμε και τούτον — και πού κρύβομαι ακόμα από αυτά τα νεύρα της Βιρτζίνιας. Δεν είχαμε άλλες ~~[illegible]~~ [illegible]. Φυσικά τη μέρα κουτσοφορούσα. Τι έκανα θα το πω όταν έρθει η σειρά του. Αυτά τα βαρετά αποσπάσματα, τα βιβλία μου, μπροστά από το χρόνο, τα θεωρώ απαραίτητα για την καλύτερη κατανόηση της μουσικής ~~που έγραφα τότε~~ μου. Η Συμφωνία αρ. 1, είναι έργο που κυκλοφόρησε στην Τρίπολη ~~[illegible]~~ όμως δημοσιεύθηκε στην Αθήνα. Έτσι είμαι υποχρεωμένος να αναφερθώ ~~[illegible]~~ σε μεταγενέστερα γεγονότα, όπως π.χ. τη μάχη του Διστόμου που τα κάνω σε αυστηρώς προσωπικό πλαίσιο δίχως ποτέ πρόθεση να γράψω ιστορία ή να κρίνω κάποιον ή να διατυπώσω από προσωπική προσωπική γνώμη. Γνωρίζω ότι ήμουν ένα φρόκαλο μέσα στη δίνη των γεγονότων. Πώς θα μπορούσε ένα φρόκαλο που μια σταματά στο χώμα και μια στροβιλίζεται στον αέρα; Πώς θα ήταν ~~[illegible]~~ οι οι εμπειρίες ~~[illegible]~~ και οι εντυπώσεις που δημιουργήθηκαν συσσωρεύτηκαν ~~[illegible]~~ τη διαμόρφωση του χαρακτήρα μου και της συναισθηματικής φόρτισης και συμπεριφοράς; Όπως είπα είχα πάντοτε απάνω μου όλη τη μουσική σημείωση του έργου που έγραφα όλη εκείνη

στο θέατρο. Έτσι όλο το μήνα που έμεινα στην Αθήνα
~~ολοκλήρωσα και καθαρόγραψα το έργο σε μια~~ και
άρχισα την τελική γραφή της "Ευγενίας σελ. 1" ~~[illegible]~~
την τελείωσα στο επόμενο καλοκαίρι μου στην Καλλιθέα
~~[illegible]~~ στο συνοικισμό. Εξ' ού και οι δύο ημερομηνίες. Εκεί
σ' ένα αριστοκρατικό σπίτι με φοιτητές στη γειτονιά ~~[illegible]~~ Συγγρού
μένει η θεία Βιργινία ~~[illegible]~~ αδερφή κι αυτή του παππού μου
της Τσεκμεζή. Γριά, θεοσεβούμενη, γεροντοκόρη αυστηρή.
Έμεινα μαζί της μερικούς μήνες μαζί της [illegible] νύχτα με μ-
τρόπου στο σπίτι του γονιού μου. Εκεί λοιπόν ~~[illegible]~~
ολοκλήρωσα την Παρτιτούρα που έχω μπροστά μου και
αρκεί τότε να ~~[illegible]~~ την αναγνώσω. Φυσικά σε γενικές
γραμμές. Όσο θα με βοηθούν να ~~[illegible]~~ αφηγηθώ
λεπτομερέστερα τη μουσική μου διαδρομή. Είδατε μέσω
σε ποιες "μεταμορφώσεις" καταστάσεις θεραπεύτηκε στη
μορφή του Δευτέρου. Είναι δυνατόν ~~[illegible]~~ σ' αυτές τις
συνθήκες ~~[illegible]~~ να αναγνωρίσω το θεό; Και όμως…
Και ποιος θα με κατηγορήσει που αφού πέρασαν όσα
πέρασαν ύστερα μέσα το Δευτέρου αποφασίζω
να αναπαραγάγω το θεό στο πρόσωπο του αρχαίου,
του διθυράμβου, στην παγκόσμιο επανάσταση; Όμως
στο βάθος δεν είχα ακόμα ξεκαθαρίσει. Ήταν μια έκταση.
Ο πόλεμος έκανε την όαση της εποχής. Ο δε
καλλιτέχνης απομονώνεται αναγκαστικά. Στο βάθος
προσπαθούσε να βρει αναπαύσεως [illegible].
Μέσα στη φλόγα του επαναστατικού αγώνα η
μοναξιά του καλλιτέχνη γινόταν ακόμα πιο αυστη-
ρή, πιο απελπιστική. Στο τέλος του έργου
θα προσθέσω και πάλι το Διονύσο. Συγχρόνως
«~~Αύριο θα γράψουμε καλά τραγούδια~~ Αύριο
θα κάνουμε καλά τραγούδια — αύριο θα γράψουμε
κάτι τραγούδια για την ανεμώνη Πανταγαπημένη»
Ένα σφράγισμα στο μέρος της καρδιάς ~~[illegible]~~ έλειπαν και
μου λέει ότι δεν υπάρχει ούτε θα υπάρξει ποτέ [illegible]

Γ' Θα αυτή ο δρόμος μου με σύμβολα Τέχνης σ' αυτό στο [illegible] Αρχαίο [illegible]

Ξαφνιάζομαι. Ώστε κοντεύω μέ Χίμαιρα; Τί νοιώθω τελικά τώρα, στά 60 μου χρόνια πού τά γράφω ορθά κοφτά; Ναί, κοντεύω μέ Χίμαιρα; Νοιώθω σάν νίκησα τή ματαιότητα; Η σάν ευδαιμονία πού μοιράζω καί τό ποιό; ~~[illegible]~~ Έχει όμως σημασία ~~[illegible]~~ τό ποιό τό ξέρω. Όχι σάν ένας ~~[illegible]~~ πονηρός θεατής. Ξαφνιάζομαι πάντα χρόνια μετά τό Χορικό τή Χίμαιρα. Πώς έμεινε. Πού ήταν, έτσι τή τελευταία τή σταγόνα αυτή τή Χίμαιρα. Καί τώρα γνωρίζω όμορφη ανακαλύψεις καί μουσική μοιράζω καί σάν ότι ~~[illegible]~~ όλα ήταν μου Χίμαιρα. Μιά υπέροχη Χίμαιρα πού ευχαρίστησε θά σάν Χίμαιρα. ~~Καί σημειώνω στό [illegible] ΣΤΟ ΧΟΡΙΚΟ Ι, μαζί ξαναβρήκα~~ μέ ορχηστρική εισαγωγή, οί μπάσοι, σέ χορωδία, εκθέτουν τό θέμα:

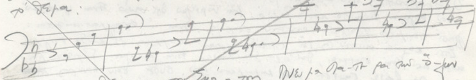

Ω-ΠΝΕΥΜΑ ΘΕΙ-Ο ΤΗΣ ΣΚΟ-ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑ ΛΑ-ΤΡΕΥ-ΜΑ ΤΟΥ Ο-ΧΛΟΥ

Ξαφνιάζομαι χρόνια ύστερα από τό τέλος τού Β Παγκόσμιου Πολέμου ζή καί τό ίδιο "Θείο Πνεύμα τού Σκότους" κυβερνά από ξαγρυπνισμένους ανθρώπους.

~~« Η Θεϊκή Σου είναι ή Μοίρα τού Κόσμου »~~

Θά ήμουν όμως όχι μόνο άδικος αλλά καί ανακριβής αν παρέλειπα νά αναφέρω ένα καινούργιο στοιχείο στή ζωή μου. Γιά πρώτη φορά ... ένα ελάχιστο φίλους [illegible] έναν άλλο τύπο ανακαλύπτω — εκτός από τη. ... καί έχω μιά νέου τύπου γιά μένα άνθρωπο μέ τόν όποιο μοιράζομαι τά ... οί συντροφιά ανθρώπων πού επικοινωνία. Η μοναξιά μου έσπασε μέ οί συντροφιά ανθρώπων πού ... Δέν είχαμε καιρό ... όμως μάς συνδέει ένας κοινός σκοπός. ... Κάθε φορά τό θέμα μας ήταν συγκεκριμένο γιά ... Πώς θά γίνει ή ταδε επιχείρηση. Ποιοί θά πάρουν μέρος. Τί θά κάνει ό καθένας. Τί θά γίνει μετά. Μοιραζόμαστε μαζί σάν κοινή αγωνία. Τό φόβο. Τά απρόβλεπτα. ~~[illegible]~~ Τόν πόνο όταν ... Τί γίνεται σέ τό ... Αυτός ήταν ... πού δέν μοιράστηκε κανείς νά ... από τόν άλλον. ... Επίσης δέν υπήρχαν λόγοι ... Επιβάλλεται ... γνώσεων. Εξαφανίζεται κάθε είδος σάν χαρακτηρισμός τους κοινωνικοί ... Έφτασα έτσι σάν υπερβολή νά θεωρώ κάθε ... μένο σάν υποψήφιο σύντροφο σέ αυτή τη ... Ο ...

260

Για το Θέατρο Τέχνης

Η αντιπάθειά μου έρχεται και από τους φασίστες [εκτός φυσικά από τους εισαγγελείς] γιατί σε σχέση με τα παιδιά που γνώρισα στο αντάρτικο της Αθήνας ήταν ολοφάνερα αρχοντομαθημένοι. Και είχαν και το σκαρί του χαρακτηρισμού. Στον εφεδρικό ΕΛΑΣ δεν είχαμε κανένα φασίστα. Εκτός από δύο εξαιρέσεις. Μιλώ φυσικά για το [illegible] Τσαγγα-[illegible] [illegible]. Το σπουδαίο του μαθηματικού που σκοτώθηκε στου Μακρυγιάννη κι ένου μαθητού του Κουν, ηθοποιού, που μά-[illegible] σε μια παράσταση του ΙΝΤΕΑΛ έπαιξε το [illegible], στην «Άνθρωποι και αντίκια». Μετά τα παράτησε όλα. Έγινε μούτσος σ' ένα (καΐκι) [Ταρζάν] στα νησιά και στη Μασσαλία. Τον συνάντησα το 1950 στο λιμάνι Χανίων και τρόμαξα να το πιστέψω. «Τι γίνονται; Να μου πεις υποκρισία και το γράμμα;» Ο άνθρωπος που αποφάσισε να τα παρατήσει όλα και να μπει στη ζωή έκανε το καλύτερο. Και νομίζω ότι αυτό είναι γνωστό γιατί το μόνο στοιχείο από τη σοφία είναι η πραγματικότητα. Έτσι κρατάει απαντώντας στα στραβά και ενοχλείται σε κάθε στιγμή αυτό που θα συμβεί, θα πει, θα κάνει είναι απόλυτα δεμένο μαζί σε. [illegible] [illegible] στα καμώματά του. Ούτε, όταν [illegible] σε. [illegible] επενδύει για το μέλλον για προσω-[illegible] πολιτικούς χρησμούς, στη μεγαλύτερη ευτυχία του σαν τυποποιημένη λόγος. Η ζωή συνεχίζεται, η κανείς. Γι' αυτό δεν έχει κοινή προσπάθεια. Για την αυτική μας θέση, συνταύτιση το λόγο μιας αντιπαράθεσης, και αρμονική συνύπαρξη δημιουργείται μέσα στην [illegible] του και όλοι πεις αφήνει να είναι συναγωνιστού. Είναι μια οικογένεια και [illegible]. Η εμπειρία αναγνωρίζεται αμέσως. Το βαρύ και μετριοπαθές. Η [illegible] [illegible] αυτοτέλεια [illegible] και η [illegible] είναι η [illegible] αυτοπροστασία. [illegible] κάποιο τομέα. Αυτό είναι πιο δύσκολο, ο άλλος τρέχει — ο άλλος συνεχίζεται σωστά μπαίνει αμέσως στο κατάστημα — ο τρίτος κάνει κριτική, το γράφει το θέμα. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει κανένας ανταγωνισμός και καλά θα κάνεις να βάζεις κάποιο όλο σου τις ικανότητες. Οι άλλοι τις αναγνωρίζουν και τις χειροκροτούν γιατί ανήκουν κατά κάποιο τρόπο σε όλους. Δεν είναι λοιπόν με αφαιρημένη σκέψη που βρήκα το θέμα στον έρωτα αλλά πιο απλά με καλοσύνη. Συγχωρούνε γιατί για πρώτη φορά αρχίσανε να πιστεύω ότι υπάρχουν καλοί άνθρωποι — ότι μπορώ να αποδώσω το Σωκράτη ότι ο άνθρωπος είναι καλός — για να το δείξει όμως χρειάζονται δύο βασικές προϋποθέσεις. Να συμμαχήσει και να πάρει από υπόθεση στα χέρια του. Είναι απείραχτοι αυτοί οι απλοί άνθρωποι, δεν με αντιμετώπισαν ποτέ σαν ξένο σώμα

Επειδή όμως δεν είσαι σπουδαίος τεχνίτης ~~…~~ και ποτέ ~~…~~ μπορεί να σε οδηγήσει σε «φιλολογία». Νομίζω όμως ότι στη «Συμφωνία αρ. 1» με κραυγές κυρίως η νέα ορμή που ανακύπτει από τη μεγάλη ανάπτυξη και κυρίως από το αντιθετικό διάλογο στη φωνή. Αυτό μάλιστα ανάμεσα αντιπαραθέσεις του συμβόλου του «Θείου Σκότους», του «Θεού», του «Φωτός» και μοιάζει με τη βαθύτερη ανάγκη να αποτυπώσει πάνω στο έργο ~~…~~ αναφοράς νομίζω ότι η ~~…~~ αναμόρφωση θα είναι η ίδια. Πάντα κοινωνική ~~…~~ σε ανάγκη να ~~…~~ γεννηθεί μ' αυτό που δεν έχουμε. Και επειδή όλα μας λείπει είναι και το πιο σπουδαίο.

~~…~~

Στην ορχηστρική ΕΙΣΑΓΩΓΗ ανοίγονται τα σπουδαιότερα θέματα του έργου:

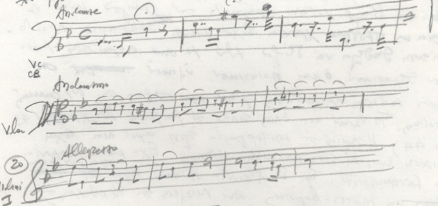

ΧΟΡΙΚΟ Ι

Ω Πνεύμα θείο του Σκότους — στάζουν μέλι στη ~~…~~ ψυχή μου ταπεινού — Η δόξα σου είναι η Μοίρα του Κόσμου — όλα μου από Σε — όλα μόνο για Σε — Μες στα βάθη του Απείρου σε μετράμε — Ζεις μονάχα μέσα στης καρδιάς μου τα σπλάχνα σε γνωρίζω Θεέ — Κι όμως αργείς να σώσεις μας — Δεν υπάρχεις; Δεν μας ξέρεις; — ραθείς αιώνες μόνο για Σε.

Αυτή τη στιγμή που είχα μέσα ένα [illegible] με ό,τι όραμα ήταν δικό του.
όταν έγραφα κατά [illegible] το [illegible]. Αν άλλωστε [illegible] το Ελ-
λάδα. Είναι πραγματικά απίστευτο να δει κανείς από μέσα ο
δημιουργός και από [illegible] [illegible] οι [illegible] [illegible] όταν
δεν υπάρχει [illegible] — [illegible] — [illegible] -
[illegible]. Αυτά είναι τα [illegible] της αυθεντικής.
Οι φραγκοκαλογέριοι, οι χαρτογιακάδες, που σε κάθε
περίπτωση — και στην επανάσταση — αφήνουν τους [illegible]
να βγάζουν τα κάστανα από τη φωτιά. Μέσα στο λόχο όλοι
ήταν παιδιά [illegible]. Μαχητές, τραυματίες, νεκροί.
Αργότερα, στις αρχές του Δεκέμβρη, με πρόταση δική μου
στη ΚΩΒ Νέας [illegible] δημιουργήθηκε η [illegible] Δι-
μοιρία με φοιτητές. Αλλά και γι' αυτό θα μιλήσω στην
ώρα του. Τώρα το θέμα μας είναι η "Συμφωνία αριθ. I"
Από τα Βαλς και τα τραγούδια του Πύργου μέσα σε
τρία με τέσσερα χρόνια είχα κάνει [illegible] [illegible].
Κι αυτό θα ήθελα να [illegible] [illegible] με την [illegible] μου
του θεματικού και ποιητικού υλικού [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] μου στη [illegible] της συμφωνικής
μουσικής. Το υλικό αυτό όπως είπα το μάζευα δύο χρόνια (43
και 44). Η τεχνική της [illegible] έργου [illegible] είχα
φοιτήσει [illegible] στο Ωδείο Αθηνών. Είχα κάνει Αρμονία
και Κοντραπούντο. Στη δε Χορωδία Αθηνών τραγουδούσα
σαν μπάσος-βαρύτονος στην εκτέλεση του Ρέκβιεμ του
Μότσαρτ και του [illegible] Ιωάννη [illegible] του Μπαχ. Επομένως
η τεχνική μορφή του έργου ανήκει στην περίοδο της Αθήνας,
[illegible] το 1943. Ενώ η [illegible] [illegible] και [illegible] οι
φιλοσοφικές και ποιητικές ιδέες είναι γέννημα της περιόδου της
[illegible]. Τα μουσικά θέματα [illegible] μεγαλύτερη
ωριμότητα. Συγχρόνως όμως χάνουν και ένα μέρος
από την "αγνότητα" — την προσωπικότητα που είχαν
τα τραγούδια μου της ίδιας περιόδου. Είναι γιατί
στη μουσική μου βάζω τώρα αθελημένα το "μήνυμα"

Η πρώτη φράση αναπτύσσεται από Χορωδία και από ορχήστρα σε τετράφωνο κοντραπούντο. (5)

Το θέμα:

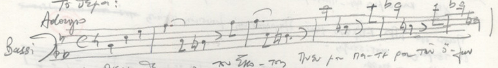

Και ένα δείγμα στη αντιστικτική του ανάπτυξης: (Από τη Συμφωνία αρ. 1) (6)

[Να φωτοτυπηθούν οι σελ. 8 και 9]

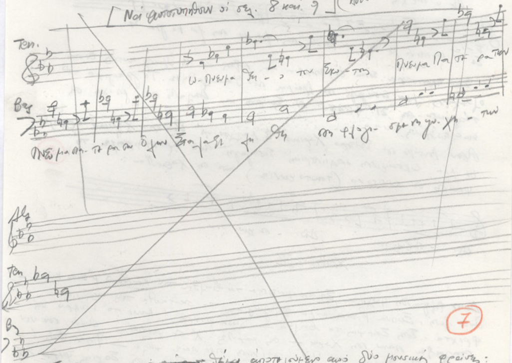

(7)

Το δεύτερο μουσικό ~~φράση~~: θέμα αποτελούμενο από δύο μουσικές φράσεις:

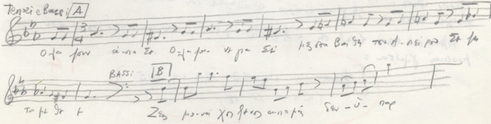

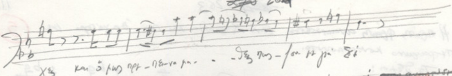

Πάνω στό ίδιο κείμενο μιά διαφορετική μουσική φράση ~~[illegible]~~ (8)
σέ τετράφωνη αντίστιξη –

Tempo di Allo ma non troppo

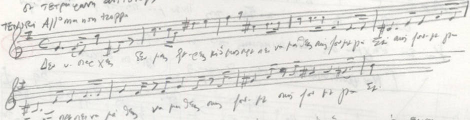

Έτσι αφετηρία είναι σημειωμένα τά [illegible] κι ο ύμνος αυτός είναι [illegible] που θ' ακολουθήσει. Τό γεγονός τό ορίζουμε μιά εισαγωγή τό δράμα [illegible] τάξ[illegible] στις 21. 9. 44. « Η Σφαγή ». Δηλαδή στό [illegible] τή συνειδητοποίηση.

Μετά μουσική σ' δεύτερο Χορικό ή [illegible] τό δεύτερο Χορικό αρχίζει με μιά οκτάφωνη ορχηστρική εισαγωγή από [illegible] τή φράση σέ ουνίσονο (τονικά) από τή Χορωδία: (9)

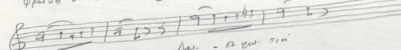

Χορικό II

Δώσε φλόγα στή ψυχή — Σε [illegible] τά [illegible] τους καιρούς μ' έναν κύμα – δώσε ζωή. Ξύπνα μ' ένα κύμα φλόγας — Τα σκοτάδια του νου τα φεχτά. Στη σκέψη τα [illegible] — Δώσε φτερά! Κάνε το δάκρυ να σταλάξει πάνω στη Χαρά — στη καρδιά. Χύσε φωτιά! Δώσε στο νου φτερά — Τή [illegible], τον Πόνο, [illegible] στις ψυχές — Φέρε Φως! Τη Γαλήνη της Σοφίας φέρε στη φωτεινή ψυχή — Φέρε Φως! Τη φωτιά [illegible] — [illegible] τό δρόμο [illegible] στη Ζωή! –

Μετά από [illegible] η Χορωδία μένει μόνη "a capella" στη μουσική γλώσσα:

[Φωτοτυπία σελ. 43 - 44 και 45]
(από τό Νο 18)

9A

Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ καταλήγει :

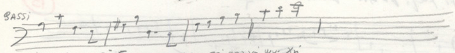

Στὸ * ΣΤΑΣΗ I τὸ μοναχικὸ ἐγχόρδιο συνοδεύει τὸν ΑΝΘΡΩΠΟ (σό-λαγγελίας):

«Ἀπὸ τὴ βαθειὰ νύχτα — μέχρι τὴν Αὐγή — κι ἀπ' τὴν Αὐγὴ ὡς τὸ σούρουπο — σὲ ἀναζητῶ — ὅμως δὲ σὲ βρίσκω πουθενά, κι ἡ ψυχή μου απομένει γυμνὴ καὶ μόνη — [....] Τώρα απομένω ~~γυμνός~~ ανίκανος κι ανίδεος δίχως νὰ γνωρίζω ἐκεῖνο που ὀφείλω νὰ κάνω — Κι ἡ ψυχή μου απομένει γυμνὴ καὶ μόνη »

Στὴν Αναγγελία απαντοῦν τὰ ALTI : (11)

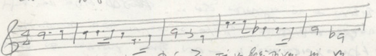

Μέσα απ' τὴν ἀναζήτηση τοῦ Φωτός, τῆς Ζωῆς, καὶ παίζει ὁ θάνατος, τὸ Σκοτάδι τὴ «λύση» τοῦ ~~[illegible]~~ μεγάλου προβλήματος.

ΧΟΡΙΚΟ III

«Στὸ Σκοτάδι θαυμαβρέθηκε τοῦ Κόσμου — εκεῖ ἡ Σιωπή κι ἡ καρδιά γιὰ αὐτὴ μαθαίνει — Στὸ Σκοτάδι τρίζει γῆ ἡ στερεότατη — τὸ ... ἀντίκρυσ τῆς ἐλπίδας [....] Τὸ Σκοτάδι σ' ολόγυρα σκεπάζει τὴ Ζωή (12)

[Φωτοτυπία σελ. 55 ~~και~~ 56 - 57 - 58 - 59]

Ο Ἄνθρωπος ερωτᾶ « Κύριε Κύριε πῶς μπορεῖ νὰ κατοικεῖς μὲς τὴ νύχτα — Σὺ ποὺ εἶσαι φωτεινότερος ἀπὸ τὸν Ἥλιο ; » Καὶ ἡ Χορωδία απαντᾶ « Αν μπεῖς στὴ μέση βυθίσου τὴ Νύχτα » Τότε ὁ Ἄνθρωπος αποφασίζει « Εἶσαι ὁ αγαπημένος τῆς ψυχῆς μου κι ἐγὼ θέλω νὰ σ' αγκαλιάσω καὶ νὰ πεθάνω μὲς τὴ Σκιά σου »

Ένα σύντομο ορχηστρικό INTERMEZZO ποὺ οδηγεῖ στὸ δυναμικὸ Allegro : ΧΟΡΩΔΙΑ « Στάσου κεῖ μὴν ανεβαίνεις ! Μὴν ανεβαίνεις τὸ κατώφλι τοῦ θανάτου. Μή ! » Καὶ πάρα κάτω « Ο θεὸς δὲν εἶναι κεῖ ! Ο θεὸς εἶναι δῶ ! »

Εδώ βάζω τό κύριο θέμα από τό Ορατόριο «Θέση», πού έγραψα
με μαζί με τον Κωνσταντινόπουλο:

(13)

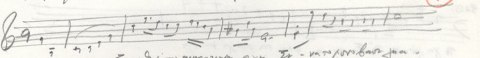

Σε υμνεί ε - - - Σε υμνεί με ανέκφραστα έπη. Σε - κατοικούσαν ...

~~Εδώ~~ Εμφανίζεται ο Θεός, αυτοπροσώπως, όπως μπαίνει
στην παράσταση του Ανθρώπου: «Κύριε δε βρίσκω τους αγγέλους σου
να σε υμνούνε — Είσαι μόνος κι όμοιος μ' εμέ.» Είχα δεν
είχα πλάσει κι εγώ — όπως οι αρχαίοι μας πρόγονοι — το θεό
στη δική μας ανθρώπινη μέτρα. Πώς να μη σχετίσω εδώ το
μεγάλο κακό που προξένησε στο αρχαίο ελληνικό πνεύμα
το σμίξιμό του με τον ιουδαϊσμό. Τι κακό αλήθεια
μας έκανε ο Απόστολος Παύλος πού τόσο μανιασμένα έψαχνε
λατρεία εκείνο «τού αγνώστου θεού». ~~Είπα~~ Είπα και άλλοτε
ότι δεν υπάρχει παραξενότερο σχήμα οξύμωρον από τη σύνθετη
λέξη «ελληνοχριστιανός» — που είναι φυσικά το θεμέλιο
της εθνικοφροσύνης. Εγώ βρίσκω ότι στην ουσία της ~~Ελληνικής~~
οι έννοιες Έλληνας και Χριστιανός είναι τόσο αντίθετες όσο
η φωτιά με το νερό. Ας δούμε επί τέλους χωρίς παρωπίδες
και ηθικο-πολιτικο-εθνικούς εκβιασμούς, τι ήσαν
οι Έλληνες και τι οι Ιουδαίοι. Ποιά η ουσία της φιλο-
σοφίας, της θρησκείας, της Τέχνης και της ζωής του ενός και
του άλλου! Τα δύο άκρα αντίθετα! Το Φως και το Σκο-
τάδι! Αυτά πού παθαίνουμε μέσα στην Ευρώπη γιατί, και
πιο αισθητά εμφανίζουν τη διχοτόμηση πού επιβάλλεται
μέσα σε κάθε Έλληνα πού γνωρίζει και αγαπά την
αρχαία κληρονομιά του ενώ τού επιβάλλεται τόσα χρόνια
η κρατική ιουδαϊκή αγωγή μέσω της επίσημης θρησκείας.
Δε θέλω της θεού (ποιανού;) να κάνω ρατσισμό.
Αλλά θαυμάζω τις επινοήσεις όλων των λαών - εκείνων
και των Ιουδαίων! Όπως μας έφερε πού τόσα 20
αιώνες αναπαράγουμε οι Χριστιανοί μέσα στο σκότος και
στο όργιο να βυθιστούμε στο Σκοτάδι και το Χάος
του μεσαιωνικού και του εκδικητικού Θεού των ~~Ιουδ~~ Ιουδαίων.

Καί τότε μας έψαλες "των Κασιανή" που "στη Θεία Λειτουργία"
στη "Μητρόπολη Ληξουρίου" και γενικά στην Εκκλησιαστική σου
μουσική; [illegible] με [illegible] αόριστα καμπόσο και [illegible].
Γιατί ή φαντασία υποσυνειδήτως δέν ταυτίζω ούτε οι θρησκευ-
τικότητα [illegible] στην Εκκλησία — όπως στο έργο — με την
ιουδαϊκή αγωγή του Χριστιανισμού. Τό ~~[illegible]~~ κήρυγμα της
Αγάπης και της Θυσίας — πανανθρώπινο — τό [illegible]
ο Χριστός που τον δέχομαι σαν ένα πνευματικό — ηθικό
[illegible] [illegible] αξίες που αναπαύουνε και
που με καθορίζουν.
«Ποτέ δεν αισθάνομαι μοναχός ν' αντικρύσω το Θεό μου
με τα μάτια...» γράφεις στις "Σελίδες [illegible] 1" και ή
φράση αυτή είναι ιδιαίτερα για κείνη την εποχή, και
[illegible] ψυχολογία, πολύ σημαντική. Ήταν μια ηθική
και πνευματική κατάκτηση. Ένα δικαίωμα από το σπίτι
μου, με το παιδί μου, μας και τί [illegible] τόσο
σημαίνει.
«Μάρτυρες [illegible] της Ελλάδος! [illegible] και αναφέρθηκε ότι
οι [illegible] του κόσμου «[illegible] [illegible] οι [illegible]
[illegible] όλο του κόσμου από το βυθό». Καί ύστερα βάζω
το τραγούδι που έγραψα — νομίζω στο 1940 — πάνω
στο ποίημα του Σολωμού:

(14)

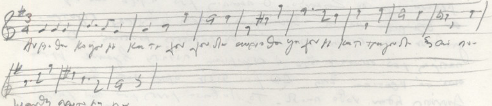

208 Καί στο συμπέρασμα (για στην εποχή εκείνη) το ενθέτει ο ΚΟΥΦΑΛΟ
[illegible] στο Χρονικό IV «Ο Θεός [illegible], είναι μια Δύναμη που ξε-
περνά τη ικανότητα του νου σου για να τη συλλάβει». Ναί
[illegible] η έννοια αυτή «στη δύναμη και στην ουσία της φύσης».
Ναί όμως περισσότερο «από τη [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] στη φαντασία σου [illegible] [illegible] μεταφυσικούς πόθους

~~αύθαδες~~ τῆς ψυχῆς σου». Ὁ Θεός δέν εἶναι μακριά σου. Εἶναι μπροστά σου. Εἶσαι σύ. Κύτταξέ τον σάν μάτια καί σώσε τον: «Ἐργάσου καί μοιράζεσαι τ᾽ ἄγριο κρεββάτι με τη Γῆς — συντρίβεις τά εἴδωλα πού πνίγουν τη Σκέψη μου καί ἀφογού-μενοι πρός τη ἰαχή των θριάμβων σε ὁρμάς τούτης ~~[illegible]~~ Ἀρχῆς, σαν ρολόγια ἀναμένει τρεμάμενο στα σημεῖα ἔξω τοῦ Κόσμου. Το γλυκό ἄρωμα της Ἀγάπης σαν καίνει τη τσακίσης να πάρουν στα σίδερα του φωτός»

Εἶναι ευλογημένο να δοῦμε, όταν έρθει ή στιγμή, μέσα σε ~~[illegible]~~ ποιές συνθῆκες και ποιά γεγονότα έγραψα εκεῖνον ~~το~~ Γενάρη του 1945 όταν χάραζα στην ~~[illegible]~~ παρτιτούρα αυτές τις γραμμές.

Τώρα όμως καιρός να ξαναγυρίσουμε στη Τρίπολη του 42–43 για να δοῦμε τη σχέση μου με τον άλλο μεγάλο μου Δάσκαλο, το Διονύσιο Σολωμό.

Ο πατέρας μου και ο παππούς μου ήσαν υπερήφανοι για την κρητική καταγωγή του ~~[illegible]~~ ποιητή. «~~[illegible]~~ Κάνε με στην ίδια Μαλαμάτα με της Σολωμής» έλεγε ο Μιχαήλ Θεοδωράκης, στα Γιάννενα, καθώς συζητούσε με τον πατέρα μου ~~[illegible]~~ τη χειμωνιάτικη νύχτα γιατί στη σόμπα. «Στην πρώτη Επανάσταση του ταύτα έτους πήγαμε στη Σύρο. Στη δεύτερη στη Ζάκυνθο. Οι Τούρκοι καίγανε τα σπίτια μας ~~και~~ τα δέντρα τα χωράφια... Μα τι γυρίζαμε και φτού απ᾽ την αρχή.» Όταν στα 1669 οι Τούρκοι πήραν τη μεγαλόνησο από τη Βενετία οι οικογένεια των Σολωμών μετανάστευσε στη Ζάκυνθο. Ο παππούς μου ήξερε απ᾽ έξω τον Ερωφίλη και τον Ερωτόκριτο. Ώρες ολόκληρες σιγοτρα-γουδούσε τους στίχους με κείνη τη μονότονη μουσική. Ο πατέρας μου πίστευε ότι η σολωμική ποίηση βγαίνει μέσα από τα κρητικά έπη. Δε μου είπε όμως ποτέ ότι ο Διονύσιος ήταν νόθο παιδί. Το έμαθα μόνος μου στα μαθή-ματα της Τρίπολης με τον Αγγελίδη. Πράγμα πού ~~με βοήθησε~~ ~~[illegible]~~ δικαιώνει την φυσική μου έλξη, όχι μόνο την ερωτική αλλά και την αισθητική, απέναντι στις υπηρέτριες. Αργότερα όταν με μάζευαν οι κουτσοί παρέα σε εκείνο σπίτι γνωρίζεσα τα κορίτσια της «Κακής Κοινωνίας», και πήγαινα στα καφενεία απ᾽ όπου μας παρακολουθούσαν τα κοριτσόπουλα, οι καθημερινές, οι υπηρέτριες,

Αλήθεια τί ιστορικό μάθημα και ποιά θ... ταξική επιβολή ό
εθνικός μας ποιητής να είναι γόνος μιάς δούλης, όπως τη λέγαν
και τη Γεωργίτσα τότε. Τη μάννα του την έλεγαν Αγγελική.
Ήταν παντρεμένη, παντρεμένη. Και στό τέλος το αρχοντικό της
— ο πατέρας του Διονύσιου — την παντρεύτηκε, εσχατόγηρος πιά,
μιά μέρα πριν πεθάνει! Τί παράξενα έργα της Μοίρας
να σώσει αυτή η μάννα τα δικαιώματα, για λόγους
κληρονομικούς! Και τί σημειώσατε! Δεν της έμεινε ποτέ
η ... θανατό της. Έτσι δυστυχισμένη ... στα
μοναστήρια της ζωής ο ποιητής. Από τον πατέρα του αριστοκράτης.
Από τη μάννα του λαϊκός. Νους αριστοκρατικός
... λαϊκή. Τό μεγάλο επιχείρημα του πατέρα μου για
να την αποδείξω τη Κυριακή στην Εκκλησία (η μητέρα μου δεν
σημαίνει αυτό) ήταν το γεγονός ότι ο μεγάλος Σολωμός όχι μόνο
παρακολουθούσε τη θεία λειτουργία αλλά ακόμα και
έψελνε. Ναι μετά από αυτό να μην [...] κι εγώ μαζί στη
εκκλησιαστική χορωδία — αυτός που έγραψε το ίσον —
στη αρχιεπισκοπική εκκλησία του Αγ. Δημητρίου; Ο
Σολωμός έψελνε με υπέροχο τρόπο το «Κύριε Ελέησον»
και διάβαζε τον Απόστολο. Δέκα χρονώ, τον έστειλαν
για σπουδή στη Βενετία. Άλλο μεγάλο επιχείρημα του
πατέρα μου που ήθελε να παρακολουθώ την Κυριακή [...] ο
Σολωμός σπούδασε νομικά» «Όμως δεν δικηγόρησε ποτέ!»
«Σπούδασε κι εσύ και μη δικηγορήσεις...» Όταν αργότερα [...]
στο Εθνικό στη Τρίπολη τότε κατάλαβα βαθειά μου το
νόημα των στίχων «Άστραψε φως κι εγνώρισεν ο νιός τον Εαυτό του».
Δεμένα με κόκκινο τσόχο τα ΑΠΑΝΤΑ του Σολωμού με την εισαγωγή
του Πολυλά έγιναν από τότε το αγαπημένο μου βιβλίο. Κάποιος
στη Ζάκυνθο ρώτησε τον ποιητή, όταν ακόμα ήταν παιδί:
«Πού βρισκόσουν πριν γεννηθείς;» Κι αυτός αποκρίθηκε «Μέσα
στο νου του Θεού». Τότε η φιλολογική συντροφιά μας ανακάλυπτε
τον Γκαίτε, τον Σίλλερ και τον Χέγκελ. Δηλαδή οι γερμανική φιλοσο-
φία. Τη σχέση της αισθητικής με την ηθική. Της Τέχνης και της
Γνώσης. Ο Σολωμός είχε σπουδάσει την ιδέα του Απόλυτου.
Και στην ενότητα ανάμεσα στο ωραίο, το καλό
και το αληθινό. Κατά τον Χέγκελ ο υψηλότερος βαθμός του
ωραίου στηρίζεται επάνω στο [...] και το υψηλό. —
Έτσι η Τέχνη εκφράζει την ουσία της Ιδέας. Και το ωραίο
την ενότητα του πνεύματος με τη φύση. «Όλα τα [...]

σε εκφράζει το Νόημα, ωσάν ένας αυτοϋπαρκτος, κόσμος, μαθηματικά βαθμολογημένος, ηρωϊσμός και βαθύς" γράφει ο [illegible] για τη "Ελεύθερη Πνευματικότητα". Την ιδεαλιστική μου Παιδεία και τείνη ανάγκη του καιρού την έβρισκα όλο και πιο πολύ να την εκφράζουν παράδειγμα ο Χέγκελ και ο Σέλινγκ. "Η Ιδέα είναι το Απόλυτο, πίστευε ο πρώτος, και η αισθητή της παράσταση είναι το Ιδανικό, το ωραίο. Η θεοποιημένη ανθρώπινη στιγμή είναι η ύπαρξη. Όταν ταυτίσεις το Απόλυτο με το Πνεύμα, τότε τα πάντα είναι μια τάξη, ένας συλλογισμός που ενώνει τη μεταφυσική με το πραγματικό. Η Θρησκεία και η Τέχνη ανήκουν στην ανώτερη πνευματική περιοχή. Η Τέχνη ξαναδημιουργεί τα αντικείμενα όμως απαλλαγμένα από τα υλικά της στοιχεία. Κι αυτό γιατί ο πραγματικός κόσμος είναι ατελής, δεν του αρκεί το Πνεύμα. ζητάει να βρει ικανοποίηση μέσα στο ιδανικό. Κι έτσι γεννιέται η ανάγκη για αναζήτηση στο "καλλιτεχνικό ωραίο". Και ο Σέλινγκ πίστευε στην ιδέα του Απόλυτου, που εφαρμόζονται μέσα στην καλλιτεχνική δημιουργία, το ιδανικό με το πραγματικό. Αυτή η ισοκρατία, δηλαδή ο [illegible] ιδεαλισμός — που τόσο σκληρά χτύπησε ο Καρλ Μαρξ — έμενα όχι μόνο με γοήτευε αλλά και με βοηθούσε [illegible] να υπάρχω μέσα σ' κείνα τα παγωμένα σκοτάδια της κατοχικής νύχτας. Όπου όλες οι [illegible] αξίες κατρακυλούσαν σε "ωραία" ερείπια γύρω μου και ο άνθρωπος είχε υποβιβαστεί στο έσχατο στάδιο [illegible] του: αυτοί μαζί [illegible] οι δήμιοι [illegible] που όλα τα [illegible] [illegible] να [illegible] τελειωθεί για την κατάντια του ανθρώπινου γένους. Ευτυχώς η [illegible] με είχε και μένα διχάσει. Σ' κείνον που [illegible] και σ' κείνον που δρα. Είπα πιο πριν ότι δράση για μένα ήταν η έμφυτη αντίδραση προς τη βία. Η βία είναι φίδι. Σέρνεται στο χώμα. Για να την αντιμετωπίσεις θα συρθείς και συ στο χώμα. Δεν είχα [illegible]. Πιο πίσω όμως από τα φυσικά μου μάτια [illegible] και υπήρχαν ένα ζευγάρι ιδεαλιστικά ορθάνοιχτα με τη βοήθεια των οποίων μπορούσα να είμαι κάθε στιγμή θεατής του εαυτού μου. Αυτή η αποστασιοποίηση με έσωσε. Γιατί φυσικά οι φυσικές πράξεις αυτές ιδίως που υπαγορεύονται από την αρχή της βίας στη βία — που ήταν η κύρια μορφή πολιτικής δράσης — υπάγονται στην περιοχή του πραγματικού εφήμερου, του πεπερασμένου, του σχετικού, του [illegible] ενώ η πνευματική μας δραστηριότητα [illegible] στη [illegible] μας για την γνώση και κατάκτηση του Απόλυτου. Ας πούμε, χαρακτηριζόμενοι, ότι στη δράση ήμουν μαρξιστής και στην σκέψη ιδεαλιστής.

Το γράφει ο Μαρίνος Σιγούρος

Η Σολωμική προσέγγιση στά προβλήματα τῆς θρησκείας καί τοῦ Θεοῦ βρίσκονταν σέ πλήρη ἀντιστοιχία μέ τά ερωτήματα πού μέ απασχολούσαν εκείνη τήν εποχή [illegible] καί [illegible], συναισθηματικά, βιωματικά, ποιητικά καί μουσικά. Μέ τή στάση μου, καί τά οράματα „Ο Θεός και η Σύγχρονη Τέχνη 1" ὁ Σολωμός ήταν θεοσεβής από μικρό παιδί. «Πιστεύω» ὁ φυσικός άνθρωπος είναι φιλόθρησκος. Ένα μυστικό αίσθημα τόν σπρώχνει νά ὑποταχθεῖ σέ κάποιαν ανώτερη άγνωστη δύναμη πού τή φοβᾶται καί τή θεοποιεῖ. Η πίστη είναι ὅμως ή δύναμη καί ή σοφία τῆς ζωῆς. Η πίστη καί ή Τέχνη γεννήθηκαν από τήν ίδια ανάγκη. Για τό Σολωμό ή πίστη είναι: «ε φως πού πατεί χαμογελώντας τόν Άδη καί τό Χάρο» - Νοιώθει τό Θεό όπως νοιώθει τήν αγάπη καί τήν ομορφιά, σάν μιάν αναντίρρητη Αλήθεια. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ποιητικοῦ του έργου παρακολουθεί τήν ανθρώπινη συνείδηση νά γίνεται ένα μέ τό Θεό. Τήν Ελευθερία τήν θέλει «μητέρα» από τό Χριστό, δηλαδή από ὅσα περιέχει ή Ηθική, ή Θρησκεία, ή Πατρίδα, ή Ποιητική [illegible]

Δέν νομίζω, τώρα πού γράφω αυτές τίς γραμμές, ότι ή έντονη συναισθηματική [illegible] εκείνη τήν εποχή, υπήρξε μιά πραγματική φυγή από τήν πραγματικότητα. Όπως έδειξα, από νωρίς, ή ζωή μου πατούσε γερά μέσα στα γεγονότα πού [illegible] φορές σημάδευαν μέ πυρακτωμένο σίδερο τό σώμα μου καί τήν ψυχή μου. Αντίθετα θά έλεγα, ότι όσο περισσότερο βίωνα τήν πραγματικότητα τόσο περισσότερο ένοιωθα τήν ανάγκη νά τήν ερμηνεύσω. Καί μπόρεσα νά τής δώσω ένα νόημα ανώτερο μέ τήν ιδέα πού [illegible] από τά βιβλία για νά έχω για τόν άνθρωπο. Αυτός ό ανθρωποκεντρισμός - πού θά χαρακτηρίσει τό σύνολο τῆς ζωῆς καί τοῦ έργου μου - δέν μπορούσε δύσκολα νά διαμορφωθεί παρά μόνο μέσα στον ακραίο ιδεαλισμό. Κάναμε για εθνικό μας ποιητή κάποιον πού άκουγε από μακρυά τούς ήχους της μάχης τοῦ Μεσολογγίου. Έκλαιγε μέσα. Δέν συμμετείχε, δε, όπως τό έπραξε λ.χ. ό Λόρδος Μπάυρον. Τί συμβαίνει; Ένα είναι βέβαιο ότι ό Σολωμός εξελίσσεται μέσα τη τήν πραγματικότητα. Αλλά ό χρόνος έδειξε ότι στίς κορυφαίες της στιγμές αυτή ή ίδια ή πραγματικότητα συναντήθηκαν σέ [illegible] τίς υψηλότερες ιδέες καί αξίες. Ίσως σέ αντίθεση με τή στάση τοῦ Σολωμοῦ, πού δέν τήν ενέκρινα, ~~[illegible]~~ προσπάθησα μέ κόπο στή ζωή μου νά βιώσω τά έργα τῶν αγίων, τήν ουσία, τό μεγαλείο τῶν γεγονότων πού αρχίζοντας από τό Αλβανικό Έπος θά ακολουθήσουν

για τέσσερις δεκαετίες στη ψυχή και το σώμα της πατρίδας μας.
Αυτό όμως δεν με εμπόδισε να θαυμάζω το Σεφέρη και να
πάρω απ' αυτόν ότι και όσο θεωρούσα απαραίτητο για την τροφή
της ανθρώπινης και της ψυχής μου. Μου φαίνεται αυτό το πού
το γράφω τώρα όμως επιβεβαιώνεται κι εγώ, όπως ο Σεφέρης,
από τον Έλληνα πίστευα — με αφορμές, όχι μόνο με λόγια —
ότι το Ύψος είναι νίκη του ανθρώπου μέσα στη φυσική εναν-
τιότητα. Αυτό με βοήθησε ίσως να εξισορροπήσω στη πραγματικό-
τητα. Ακόμα με οδήγησε σε ~~[illegible]~~ πολιτικούς
οπλισμούς και ιδεολογικής σύγχυσης σχετικά πολύ από
τις δυνατότητες και τα μέτρα του εφικτού. Φυσικά η λέξη
αυτή "εφικτό" είναι παγίδα. Δεδομένου ότι ο άνθρωπος
τελικά διαμορφώνει το εφικτό. Όταν λέω λοιπόν "δυνατότητες"
"πραγματικότητα" "εφικτό" εννοώ πρωτ' απ' όλα το
υποκειμενικό παράγοντα του ανθρώπου. Θέλω να πω ότι κάνοντας
"πολιτικά όνειρα" δεν έπεσα έξω παρά στο βαθμό πού
οι εχθροί των ονείρων κατάφεραν να περάσουν το
λαό εκμεταλλευόμενοι τα χαμηλότερα ένστικτά του. Πού
όμως είναι και τα πιο δυνατά γιατί συνδέονται τόσο με
τη σάρκα, υλική του ανάγκη, όσο προπαντός με τη
~~[illegible]~~ ζωολογική κληρονομικότητα πού είναι φτιαγμένη βασικά
επάνω στο φόβο, από αναπαραστάσεις στη ζωώδη φαντασία
και τέλος και στο δέος και επομένως υποταγή στην
δύναμη αυτής ~~Εξουσίας~~ μιας (όχι της δικής του) Εξου-
σίας. Γιατί η Πηγή της Ελευθερίας βρίσκεται προπαντός
μέσα στη γνώση του εαυτού του, στην ιστορική του μνήμη,
στη δυνατότητα να απαγκιστρώνεται από τα δεσμά της
καθημερινότητας και να μεθά με το κρασί της ~~[illegible]~~
μεγάλης Πλάνας, του Διονύσου, της Έκστασης και της Τέχνης.
Όταν ο άνθρωπος του λαού αγγίξει το πρόσωπο
του Θεού τότε αυτός γίνεται γίγαντας και αλλάζει τη
ροή της ζωής του! Αυτό υπήρξε ~~[illegible]~~ το
αίσθημά μου, από την εποχή της τριλογίας
κι αυτό προσπάθησα να υπηρετήσω και να εκφράσω
με όπλα την Τέχνη και την πολιτική στα 40
χρόνια της ~~[illegible]~~ δράσης και της ζωής μου. Το

Γ' Άσχετα όμως με το σε ποιά κατάσταση βρίσκεται κάθε φορά ο λαός μας συνέβη το εξής. Ενώ ως ερευνητής, εγώ, κατόρθωσα με το τραγούδι να ανοίξω μιά μυστική δίοδο προς στη ψυχή του και να επικοινωνώ. Αυτό φυσικά αποτελεί μέγιστο κίνδυνο για το ιερατείο της Εξουσίας που όχι λίγες φορές με δέσανε στο παλούκι και με κάψανε. ~~[illegible]~~

(Εντωμεταξύ κατάρρευσα και παλεύοντας στο όραμα...)

Ίσως η δημιουργία του 60 με το Τραγούδι και της Αρμονικής να υπήρξε κάποια αρχή της αρχής. Τώρα που το κύμα της αντεπανάστασης σαρώνει κι αυτά τα λίγα που σπείραμε με θυσίες και είμαι τι άλλο να κάνω από μια νέα αυτοκριτική; Όχι δεν έχω, και δεν μπορώ τίποτα να προσφέρω. Γιατί η ουσία της αντεπανάστασης είναι να σε κάνει ~~να μη δέχεσαι~~ να μη θαυμάζεις, να μη πιστεύεις εσωτερικά, να μην ονειρεύεσαι, και τέλος να μη δέχεσαι "τι είναι σου". - Αλλά να υποταχτείς στο ξένο. Σε ό,τι σου δίνουν. Είναι ένα σταμάτημα του βυζαντινισμού της ιστορίας, του βυζαντινισμού της δημιουργίας. Ένα σταυροδρόμι; Ίσως. Δεν κάνω όμως εδώ ανάλυση της ελληνικής και παγκόσμιας πραγματικότητας. Μιλώ, απλά, για τη μουσική μου και τη καταβολή της! Η σπορά του Τραγουδιού υπήρξε καθοριστική. Θ. Γιατί τελειώνει τώρα. Και όσο κοιτώ - κοιτάζω οι καιροί εκείνοι ήταν τόσο "υψηλοί" που φαίνεται ότι γκρεμίσαμε και μεις μαζί τους. «Δύσκολο πού να χαμογελάσουμε» Τι φταίω εγώ αν αντιμετώπισα και αντιμετωπίζω τα γεγονότα και τη κατάσταση 'από ψηλά'; Το πολύ πολύ, όσοι με κατηγορούν ας διαβάσουν τον Καζαντζάκη που λέει "και αν έπεσε ο καταδικασμένος από ψηλά όμως έπεσε" Κάποιος είπε ότι η ποίηση μαζί με το χορό είναι σκέψη που γίνεται μουσική και ότι η ποιητική τέχνη κατακτά μια μοναδική μουσική και σκέψη (Μεγάλος Σεφέρης). ο Χέγκελ θεωρούσε την ποιητική του πιο ξεχωριστό γνώρισμα στην ποίηση είναι το μουσικό στοιχείο, και κύριο χαρακτηριστικό της είναι ο ρυθμικός τόνος, κι επιβεβαιώνει ότι η δύναμη της μουσικής ξεπερνάει τη δύναμη της πραγματικής φωνής «Η μουσική, γράφει, θα ήταν η μεταμουσική γλώσσα και έτσι θα κατορθώναμε να συνεργαστεί με ήχους τόσο εύκολα, καθώς συνεργάστηκε με τη λέξη» Και ο Σολωμός, σαν ένα σημείο του θεωρούσε κι αυτός τη μουσική σαν ένα σχήμα της μεταφυσικής. - Πιστεύω ότι ο Σολωμός "παλεύοντας" τη μουσική μέσα στο στίχο του. Όμως του η ποίηση ήταν αυτός ο αγώνας να γράψει μουσική με σκέψη και με λόγο

Το όραμα, αγωνία.

Για τη σχέση του ... με τη μουσική μου ...

και ίσως γι' αυτό ~~[illegible]~~ υπήρξε τόσο «Δύσκολη» στη σχετική διατύπωση. Το ένα σχήμα αναιρούσε το άλλο. Εξηγήσεις για να τελειώσω. Όμως ποιος; Μήπως προσπαθούσε να αποτυπώσει; Να μετουσιώσει το λόγο σε μουσική; Εγώ πάντως διαβάζοντας στο 1940 τη στροφή «Τώρα που η βαθειά νύχτα μονάχη — μες πύργο απαίσιο και χωρίς βρύση — σκύβει η θάλασσα — σιγαλινά» η ζωή "σιγαλινή" με χτύπους ~~[illegible]~~ μου βαθειά. ώστε μια παράξενη αρμονία να γεμίσει το πνεύμα μου. Υπήρξε μια μουσική. Διάχυτη. Καθαρή, καθάρια. Από κει και πέρα κάθε μέρα αναπτύσσοντας μια νέα μουσική. Ένα όπου φτάσω στη ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ θα περνούσαν πολλά από σαράντα χρόνια αδιαμφισβήτητης έρευνας και αναζήτησης του «ήχου» μέσα στο δελφικό στίχο. Προηγουμένως (ανάμεσα στα 1939 και 1948) είχα μελοποιήσει στο ΑΓΝΩΡΙΣΤΗ και πολλά άλλα ποιήματα ~~[illegible]~~ πού τα έκανα τραγούδια για τη μάνα μου και τη φίλη:

(15)

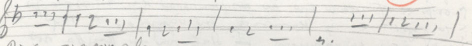

[illegible] ~~[illegible]~~

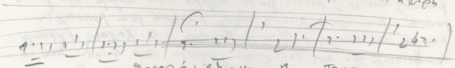

[illegible]

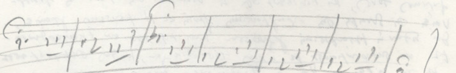

+ [illegible]

119

(16)

Η ΞΑΝΘΟΥΛΑ (όπου πρόσθεσα ένα "γιά", μουσική ανάγκη! « για να πάω σοι φέρνετε... »)

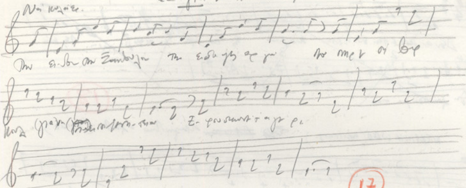

(17)

Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ, πού σάν τραγουδάει ό Μάικης καθισμένος στήν ταράτσα του νεκροταφείου τό απογευματινό του ..., έκεί πού τώρα βρίσκεται τό άδειο μνήμα του. Γιατί ό Μάικης τινάχτηκε του ... και ... σά χώμα ... σάν βροχή.

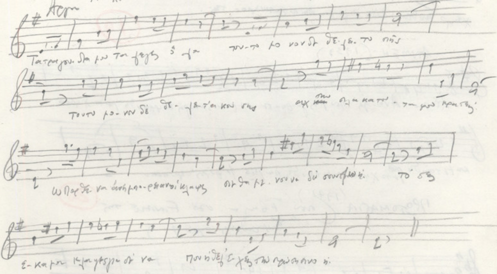

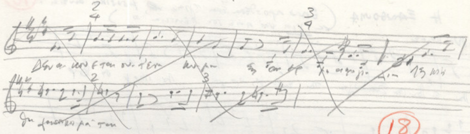

(18)

ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΑ (ανίσπαστ.) ~~Απ~~ Μαγουλιώ σχολιο (1942)

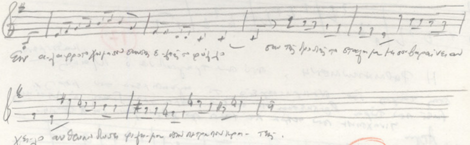

(19)

ΑΝΟΙΞΗ (1937)

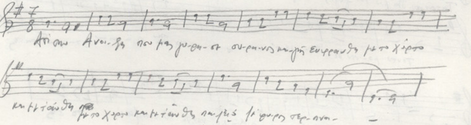

ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ (1941) (από Έβαγα — από FINALE της "Συμφωνίας αρ. 1.")

(20)

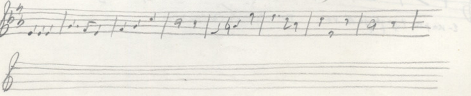

Μέ τόν ΛΑΜΠΡΟ ασχολήθηκα μιά ζωή. Εκτός από την ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΝΝΑ ~~[illegible]~~ την οποία θα μιλήσω πιό κάτω διεξοδικά, στά 1951 όταν γύριζα μέ τό Μιχάλη Κατσαρό στό Χαλάνδρι, τό ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Από όλο τό ~~[illegible]~~ σενάριο θυμάμαι μόνο τούς στίχους του Σολωμού «Τά κάρβουνα τού σπιτιού σπίθα - σπίθα ». Κι αυτό γιατί στη χειμωνιάτικη νύχτα ανεβαίναμε από τό υπόγειο στο [illegible] όπου ο καημός Νοικοκύρης του [illegible] παλιόσπιτου είχε αποθηκεύσει τά κάρβουνα του και μείς τά «δανειζόμαστε» γιά τή [illegible] μας σόμπα νά μή παγώσουμε. Σού φαίνεται μας όμως αυτό δίναμε μιά ονειρική εξωπραγματική καθώς τραγουδούσαμε κουβαλώντας τά ~~[illegible]~~ καλογυρεμένα τή μουσική πού είχα συνθέσει και πού είχε τό ρυθμό ενός έργου επιβλητικού εμβατηρίου. ~~[illegible]~~ Αργότερα πάλι στά 1953 όταν δίναμε εξετάσεις στό ωδείο Αθηνών γιά την υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών μας ~~[illegible]~~ έβαλαν σάν θέμα τό ποίημα του Σολωμού ~~[illegible]~~ Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ, απ' τό ΛΑΜΠΡΟ, και τό έκανα καντάτα γιά χορωδία και ορχήστρα. Τό έργο αυτό έμεινε σ' ένα φάκελο στά γραφεία του ΙΚΥ και δέν ξαναβρέθηκε.

*/ Ίσως μόνο γιά νά πεταχτεί στά σκουπίδια.

Κλείνω την παρένθεση με τραγούδι μ' ένα ακόμα μελοποιημένο ποίημα από τό ΩΔΗ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ., πού βρήκα καθώς αναποδογύριζα για άλλη μιά φορά τα κιτρινισμένα μου χειρόγραφα. Αν γράφω κάποτε σίγουρα θα βρώ κι άλλα, όμως ποιός ο λόγος; Τά περιστατικά βιογραφικά μόνο και μόνο γιατί φανερώνουν τις διαθέσεις και τό κλίμα της εποχής

Left margin, written vertically: [illegible] ή γράψαμε και [illegible] σε Λάμπρο

(21)

ΩΔΗ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

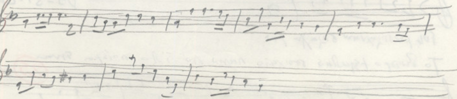

Και η [illegible] του με την ανδρική Χορωδία στ' Αγίας Βαρβάρας:

[Βλέπε Χειρόγραφο] ΦΑΚΕΛΟΣ (B)

Η "Τρελλή μάννα", ξεκινούν όπως είπα με λαϊκά μελωδικά γυμνάσματα. Στα 1945 μορφοποιούνται σ' ένα έργο για Χορωδία και ορχήστρα εγχόρδων "ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ" από το [illegible] μια και μοναδική φορά στο Συνέδριο της ΕΠΟΝ με τη βοήθεια των συμμαθητών μου από το Ωδείο Αθηνών. Στα 1946 γράφω ένα Κοντσέρτο εγχόρδων εμπνευσμένο από την [illegible] του ποιήματος και το αφιερώνω στον Αιμίλιο Κουνάδη. Στα 1949, στη Μακρόνησο, "ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ" (πρώτες) για Χορωδία και ~~ορχήστρα εγχόρδων~~ αφήνουν μεταξύ τους μεγάλη ορχήστρα. Στα 1956, στο Παρίσι, ολόκληρο το ποίημα η ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΝΝΑ για solo soprano μικτή χορωδία και συμφωνική ορχήστρα. Είναι η ~~[illegible]~~ ΤΡΙΤΗ ΣΟΥΙΤΑ. Και τέλος στα 1981, στο Παρίσι, παίρνει νέα μορφή η τελική της, το έργο: Η ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ. Σε κάθε αρχή δεκαετίας, στα 40, 50 και 60, τρεις νότες, πάντα οι ίδιες σηματοδοτούν τη δεκαετία στη μουσική μου. Στα 1940 στο αρχικό σχεδίασμα της ΤΡΕΛΛΗΣ ΜΑΝΝΑΣ:

(22)

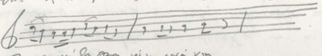

DO-SI-LA

Τω - ρα που ξα - στε - ρά - νι χα - ρα - μά - χτη

Στα 1950, στα Χανιά, πάνω στο ποίημα του αδερφού μου.

(23)

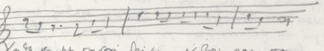

DO-SI-LA

Χάθε και με [illegible] του.

Και στα 1958, στο [illegible], ανοίγει τη δεκαετία του 60

(24)

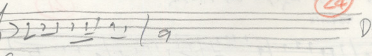

DO-SI-LA

[illegible]

Το δεύτερο μελωδικό στοιχείο πάνω στο ίδιο ποίημα είναι

(25)

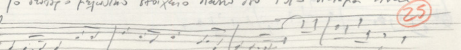

Τώρα που ξαστεριά [illegible]

 121

ὅταν μπήκαν ἀναγνωστικά γιά τήν ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ θά ἀναφερθῶ
στήν ἀντιστικτική γραφή πού γίνεται μέ βάση τά πιό παλιά
μεγάλα. Ἀξιόλογη ὑπάρχει μιά θαυμάσια ~~μεγάλη~~ Διδακτορική διατριβή στη U.T.E.
Rumler πάνω σ' αὐτό τό ἔργο πού ἐλπίζω ὅτι μιά μέρα θά
δεῖ τό φῶς τῆς δημοσιότητας και στή χώρα μας. Ἐδῶ θά περιορι-
στῶ σε ὅσα μελωδικά ἠχητικά ἔδωσε τό φῶς στην σελίδα
40-43 στην Τριλογία μου και που ~~[illegible]~~
~~δηλαδή~~ τό θεωρούσα ἄξιο να χρησιμοποιηθεῖ στη Συμφωνία
μου αυτή. Μετά τις πρώτες 7 στροφές (ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
της ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ) ὅπου τελειώνει τό αφηγηματικό μέρος
ὁ αναγνώστης - ακροατής καλεῖται να πάρει μέρος
στα δρώμενα. Πρόκειται για να διαπιστώσει ὅτι
ή σιωπηλή ἦταν ἀπάντηση μέσα στην ποίηση [illegible]
θεματική. Ἔτσι οἱ στροφές 8, 9 και 10 (ΔΕΥΤΕΡΟ
ΜΕΡΟΣ της Συμφωνίας) (μουσικά περιγράφονται ἀπό ἀκινησία τοῦ
θανάτου με γρήγορο ρυθμό αντίθετο. Δηλαδή [illegible]
και [illegible] ἀπό ἐσωτερική ἀγωνία τοῦ [illegible]
για ὅ,τι θά ακολουθήσει. Εἶναι ή Εισαγωγή, [illegible]
στην [illegible] της Τετάρτης [illegible]. Στηρίχτηκα γι' αυτό [illegible]
σε ρυθμό τοῦ ποιήματος. Δηλαδή «Δεν [illegible]
χαρμόσυνη [illegible]», ρυθμό [illegible] πού [illegible]
τό ἴδιο ἀπό τήν ἀρχή και ἀπό τό τέλος: ~~[illegible]~~

| U – U – | U U U | – U – U |

(26)

Μελωδία ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἶναι και (~~[illegible]~~ τό κύριο [illegible].
της Μαντώς: «[illegible] [illegible] ἀπό τα [illegible]»
Ἴσως αυτή ή στιγμή να εἶναι ή πιό υψηλή και σημαντική
στιγμή της περιόδου. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] τό
τροπάριο της ΚΑΣΣΙΑΝΗΣ.

(27)

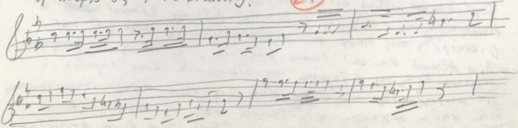

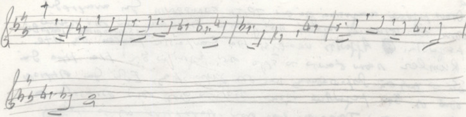

Τέλος, μεγάλη επιτυχία στη [illegible] είναι και το «Γιατί γίναμε [illegible] του χρώματος;».

28

Νομίζω ότι τελείωσα με τη Τρίπολη. Όταν αποφάσισα ν' αφοσιωθώ στη Μουσική, όπως ήμουν αποφασισμένος, εγκατέλειψα το Γυμνάσιο. Φυσικά οι δικοί μου αναστατώθηκαν και γενικά [illegible] αφού δήλωσα στους κα-θηγητές ότι το δίπλωμα του γυμνασίου έχει τυπική μόνο αξία για μένα και ότι [illegible] τα μαθήματα για να μη στενοχω-ρήσω [illegible]. Ο πατέρας μου θορυβημένος αποφάσισε να [illegible] [illegible]. Κάτι [illegible] Αθήνα να δει τι γίνεται με τη καριέρα [illegible]. [illegible] Πασαλόγλου [illegible] το υπουργείο και [illegible] ο θείος Αντώνης [illegible] στη θέση του Διευθυντού του, [illegible] στο Ωδείο Αθηνών [illegible] αρχίσει από το [illegible] Οικονομίας. Η καταστροφή έχει [illegible] Αθηναίοι [illegible] του Ωδείου [illegible] Εστίας. Κι αυτό [illegible] ο [illegible] οικονομίας του [illegible] σχεδόν [illegible] του Ωδείου Αθηνών και από [illegible]. Ο θείος μου [illegible] [illegible] οικονομίας. Δεν [illegible] [illegible] για [illegible] [illegible] για [illegible] μουσική και η [illegible] [illegible] προσωπικότητες στη μουσική. Έτσι μια φιλία [illegible]

Καί ακόμη ότι ανασπάστηκαν μουσική τους καί ~~[illegible]~~ όταν έπεσα
από τό ποδήλατό μου τό πρόβλημα αποφασίστηκε νά γίνει γνωρι-
στή στη Νέα Σμύρνη ~~[illegible]~~ όπου ~~[illegible]~~ ο Οικονόμου θα είχε την ευκαι-
ρία νά δεί τη σύνθεσή μου. Η πρώτη συνάντηση υπήρξε θετική.
Θέλησε μόνο νά μέ συναντήσει, ~~νά μή δεί~~ νά με ακούσει καί
νά τη γνωρίσει για να αποφανθεί οριστικά. Αυτό έγινε
στο 1942, όμως δεν υπήρχαν οικονομικές δυνατότητες για
ένα ταξίδι μου στην Αθήνα. Όποτε συνέβησαν τα γεγονότα πού
στη Θεσσαλονίκη καί ~~[illegible]~~ τό ταξίδι αυτό πραγματοποιήθηκε
χάρη στη συμπαράσταση του Φραγκίσκου καί με έξοδα των
κατακτητών... Έτσι τό καλοκαίρι του 1943 εγκαταστάθηκα
οριστικά στον Πειραιά καί εγκαταστάθηκα στην οδό Σμύρνης
37, στη Νέα Σμύρνη, στο σπίτι του Αντώνη Λογοθέτη. [Πρώ-
τη φορά οριστικά στο μουσικό έργο στην περίοδο 44-47 θά ήθελα
να παρουσιάσω εδώ — για πρώτη φορά — αυτούσιο ένα κείμενο της
της εποχής. Υπερβολικά [illegible] [illegible] του [illegible]
8 μου βοηθήσει [illegible] να [illegible] με ποιο [illegible] και ποιες
προκαταλήψεις (παθητικά [illegible]) αντιμετώπιζα τότε
το πρόβλημα της μουσικής σύνθεσης

κείμενο Στραβίνσκι-
Σοστακόβιτς

να αντιγραφεί μετά [illegible]
[illegible] όλη παράγραφο

ΦΑΚΕΛΟΣ Π

κείμενο Σοστακόβιτς
Στραβίνσκι

Γ΄ ὁ θεῖος Αντώνης κι ἐγώ, 282

ΑΘΗΝΑ 1943-47

Τὴν ἴδια βδομάδα πού ἔφτασα κανονίσαμε τὸ ραντεβοῦ μὲ τὸν Οἰκονομίδη. Ἦταν τότε ἀκόμα διευθυντὴς τοῦ ωδείου Αθηνῶν, καί φίλησε νὰ τὸν συναντήσουμε ἐκεῖ. Αλλὰ δέν, ζήτησα τὸ συνοικιακό τοῦ παλαιοῦ κτιρίου στὸ ὁδὸ Πειραιῶς. Στὸ γραφεῖο Παναγιωτάκη, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Χειλάκος κλασσικοὶ καί σύγχρονοι συνθέτες ἀντίγραφα τοῦ Οικονομίδη. Καθίσαμε λίγο μαζί του καί μετά ἀνεβήκαμε τὴ φαρδιὰ σκάλα ποὺ ὁδηγεῖ στὸ μεγάλο πιάνο... μᾶς ὑποδέχεται στὸ μεγαλόσκαλο. Πληθωρικός, ψηλός, μὲ παχὺ μουστάκι, ἀρχοντικὸ σινιάρο καί ἐγκάρδιος ἐνῶ μιλοῦσε μὲ τὸ θεῖο μου μὲ διερευνητικές κι ἀφανικές ματιές σα νά ἤθελε μὲ μιᾶς νὰ καταλάβει ὅλο μου τὸ εἶναι. Μόλις δυὸ φορές τὰ βρεθήκαμε μας συναντηθήκαμε καὶ αἰσθανθήκαμε κι οἱ δυὸ τα μάτια μαζί. Μᾶς καλεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε στὴν τάξη ἀριθμὸ ... δεξιὰ στὸ διάδρομο ἀπέναντι ἀπό τὶς διοικητικὲς καί οικονομικὲς ὑπηρεσίες. Η αἴθουσα ἦταν σχηματισμένη σὰ γῦρο πού ἔμοιαζε ἀπό τὸ μεγάλο παράθυρο μὲ θέα στὴν ἐσωτερικὴ αὐλή. Στὴ μέση εἶναι πελώριο μαῦρο πιάνο σταινγουεϊ. Γυρω-γυρω καρέκλες. « Πῶς σε λένε; » Δίνοντας τὸ χέρι καὶ εἶπα « Μίκη » « Λοιπόν τί θὰ μᾶς παίξεις; » Ἔβγαλα ἀπό τὸ χαρτοφύλακα τὶς νότες καί τὶς ἀκούμπησα στὸ πιάνο « Καθίστε καί παίξτε μας ὅτι θέλεις » Ἔπαιξα καί τραγουδοῦσα καί ὁ Οικονομίδης ὄρθιος ἀπέναντί μου μὲ τὰ χέρια ἀκουμπισμένα στὴν οὐρὰ τοῦ πιάνου ἐκοίταζε ἐνῶ ἄκουγε, νὰ μὲ παρακολουθεῖ διερευνητικά. Αἰσθανόμουνα τὴ διάθεσή του νά θέλει νά μπεῖ στὴ ψυχή μου, στὸ νοῦ μου, στό χαρακτήρα μου, νά τρυπώσει παντοῦ ἐκεῖ πού τελικά ἔννοιωσα ὅτι κάτι σημαντικότερο ἀπό τὰ νότια συνταιριάζει κίνηση στὴ στιγμή. Κάποια σταμάτησα γιὰ νὰ πάρω ἀνάσα καί κεῖνος αἴφνης ἀπευθυνόμενος στὸ θεῖο μου εἶπε μὲ ἔμφαση « Εἶναι γεννημένος μουσικός. Θὰ τὸν κρατήσω » Δὲν πίστευα στ' αὐτιά μου. Μέσα στο βλέμμα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶχα διακρίνει ἕνα κομμάτι κρύο ἀτσάλι πού μὲ εἶχε φοβίσει καί μὲ εἶχε κάνει νὰ χάσω κάθε ἐλπίδα. Μετά μὲ ρωτά « Μου εἶπαν ὅτι ἔκανες θέματα αρμονίας. Μπορεῖ νά μοῦ τα δείξεις; » Πῆρε τὸ τετράδιο κάθισε ὁ ἴδιος στὸ πιάνο καὶ ἀρχισε νά παίζει. Κάθε τόσο σταμάτησε καί σχεδίαζε μὲ τὸ μολύβι του ἕνα μεγάλο Χ πάνω στὴ νότες μου. Ξεφύλλισε ἔτσι ὅλο τὸ τετράδιο καί τελικά λέει « Ναί. Αὐτά θὰ τά ξεχάσεις. Θ' ἀρχίσουμε ἀπό ἀρχή. Σύμφωνος; » « Σύμφωνος ». « Τόν Σεπτέμβρη ἀρχίζουν οἱ μετατάξεις. Πρέπει νά φησει λέει στὸ θεῖο μου, κανονικά ἀπό πρώτη Σεπτεμβρίου. Μπορεῖ ὅμως νά δώσει γιὰ δύο τάξεις... Λοιπόν

ΑΘΗΝΑ 1943-47

Την ίδια εβδομάδα που έφτασα κανονίστηκε το ραντεβού με τον Οικο-
νομίδη. Ήταν τότε ακόμα διευθυντής του ωδείου Αθηνών, και μείναμε να
τον συναντήσουμε εκεί. Αλλά δεν, [illegible] το σπουδαστήριο του παλιού κτιρίου στην
οδό Πειραιώς. Στο θυρωρείο Παναγιώτης, ο Νικήτας και ο Χελιδόνης(?)
κλητήρες και άλλοι συνεργάτες θαρρώ του Οικονομίδη. Καθίσαμε λίγο μαζί
τους και μετά ανεβήκαμε τη ξύλινη σκάλα που οδηγεί στο πρώτο πάτωμα(?)
[illegible] Μας υποδέχτηκε στο [illegible](?). Πληθωρικός,
ψηλός, με παχύ μουστάκι, αρχοντικός συνάμα και εγκάρδιος
ενώ μίλαγε με το θείο μου με διερευνητικές με ζωηρές ματιές
σα να ήθελε με μιας να καταλάβει όλο μου το είναι. Μόλις δυο φράσεις τα
βλέμματά μας συναντήθηκαν και αμέσως γνωριστήκαμε και οι δυο τα ματιά(?)
αργά(?). Μας καλεί να τον ακολουθήσουμε στην τάξη αριθμός
αυτός δεξιά στο διάδρομο απέναντι από της διευθύνσεως και οικονομικής
υπηρεσίας. Η αίθουσα ήταν [illegible] στο χώρο που έφτιαχνε αυτός(?)
το μεγάλο παράθυρο με θέα στην εσωτερική αυλή. Στη μέση ένα
τεράστιο μαύρο πιάνο Steinway(?). Γύρω-γύρω καρέκλες. « Πώς
σε λένε; » Δίστασα λίγο και είπα « Λίνος » « Λοιπόν τι
θα μας παίξεις; » Έβγαλα από το χαρτοφύλακα τις νότες
και τις ακούμπησα στο πιάνο « Κάθισε και παίξε μας ό,τι θέλεις »
Έπαιξα και τραγουδούσα και ο Οικονομίδης όρθιος απέναντί μου
με τόνα χέρι ακουμπισμένο στην ουρά του πιάνου εξακολουθούσε
ενώ άκουγε, να με περιεργάζεται διερευνητικά. Αισθανόμουνα
τη διάθεσή του να θέλει να μπει στη ψυχή, στο νου μου, στο
χαρακτήρα μου, να τρυπώνει παντού εκεί που τεχνικά ένοιωσα ότι
και σημαντικότερα από τη νότα συνεχίστηκε [illegible] στιγμή-
κάποτε σταμάτησα για να πάρω ανάσα και εκείνος αμέσως
απευθυνόμενος στο θείο μου είπε με έμφαση « Είναι γεννημένος
μουσικός. Θα τον κρατήσω » Δεν πίστευα στ' αυτιά μου. Μέσα
στο βλέμμα αυτού του ανθρώπου είχα διακρίνει ένα ωραίο κρύο
ατσάλι που με είχε φοβίσει και με είχε κάνει να χάσω κάθε
ελπίδα. Μετά με ρωτά « Μου είπαν ότι έγραψες θέματα αρμο-
νίας. Μπορείς να μου τα δείξεις; » Πήρε το τετράδιο καθη-
στά ο ίδιος στο πιάνο και άρχισε να παίζει. Κάθε τόσο σταματούσε
και σχεδίαζε με το μολύβι του ένα μεγάλο Χ
πάνω στις νότες μου. Ξεφύλλισε έτσι όλο το τετράδιο και τέλος
λέει « Ναι. Αυτά θα τα ξεχάσεις. Θ' αρχίσουμε από την
αρχή. Σύμφωνος; » « Σύμφωνος ». « Τον Οκτώβρη(?) γίνονται
οι εξετάσεις. Πρέπει να φησει(?) λέει στο θείο μου, κανονικά
στην πρώτη [illegible]. Μπορεί όμως να δώσει για δύο τάξεις... Λοιπόν

ραντεβού τόν Οκτώβριο!» [illegible] καί σημειώστε νά μάς χαιρετίσει. Τήν εποχή εκείνη ή κατάσταση στήν Αθήνα είχε βελτιωθεί. Υπήρχε πάντα πείνα. Όχι όμως θάνατοι από τήν πείνα. Τουλάχιστον, εμφανώς. Η αφάνταστη μάχη τού ΕΑΜ σε δίωξη με τά λαϊκά συσσίτια ενάντια στή πείνα, για τήν επιβίωση. Βέβαια ανθούσε ή μαύρη αγορά. Γενικώς όμως έγινε, κι αυτή [illegible] μιά καθημερινή ρουτίνα. Αν είχες χρήματα ή κοσμήματα, ρούχα, κοσμήματα κλπ για ανταλλαγή εύρισκες καί τού πουλιού τό γάλα. Στά μεγαλοδρόμια υπήρχε πάντα μεγάλη κίνηση. Εξ άλλου, Γερμανοί καί Ιταλοί φύρδην μίγδην. Στούς δρόμους κυρίως στρατιωτικά αυτοκίνητα καί μοτοσυκλέτες. Καί ανάμεσά τους τά νούμερα (?) καροτσάκια (?) λεωφορεία με γκαζογέν. Ιδιωτικά αυτοκίνητα δέν υπήρχαν. Στό σπίτι μού έδωσαν ένα δωμάτιο πού ήταν ακριβώς από τό μπαλκόνι (?) της Μαρουσώς (?). Τό σπίτι, ένα διώροφο με κήπο, βρισκόταν στήν οδό [illegible] παράλληλα με τό Πλουτάρχου (?) δρόμο, Κωνσταντινουπόλεως 39. Τά οικονομικά τού θείου μου είχαν βελτιωθεί. Όμως δέν είχε τή δυνατότητα νά θρέψει ένα ακόμα στόμα. Γι' αυτό κάθε είκοσι μέρες, κατέβαινε ο πατέρας μου από τή Τρίπολη με τά βασικότατα γεωργικά τρόφιμα. Μού έδινε κι ένα μικρό χαρτζιλίκι πού δέν έφτανε για τά ναύλα μου. Γι' αυτό στήν Αθήνα πήγαινα καί γύριζα με τά πόδια. Έγινε οικογενειακό συμβούλιο καί αναζήτηση φαρδιά-πλατιά ή φράση τού Οικονομίδη «είσαι γεννημένος μουσικός». Ο θείος μου, συντηρητικός, μάς συμβούλεψε νά μείνουμε προσγειωμένοι. «Άλλο μουσική καί άλλο σπουδές. Εδώ έχουμε μόνο ένα Καλομοίρη. Δέν μπορεί νά γίνει ό καθένας Καλομοίρης. Αυτό νά τό βγάλουμε από τό νού μας.» «Δηλαδή;» ρώτησε ο πατέρας μου πού τόν είχα πείσει ότι είμαι τουλάχιστον ένας ... Σούμαν (τόν είχα παίξει ένα έργο τού Σούμαν καί ένα δικό μου καί δέν είχε βρει καμμιά διαφορά!) «Δηλαδή, απαντούσε ο θείος, μπορεί νά γίνει καθηγητής της μουσικής σε γυμνάσιο. Αν έχει μεγάλη τύχη. Τίποτα περισσότερο..» Έτσι αποφασίσαμε ότι αρκεί νά δώσω εξετάσεις στά νομικά ώστε νά έχω μιά σίγουρη επαγγελματική βάση. Δικηγόρος, ή [illegible], υπάλληλος νομαρχίας, όπως ο πατέρας μου... Ο θείος Αντώνης καί ο Γιάννης Ισηγόνης, πού έμεναν στό ισόγειο τού σπιτιού μαζί με τή θεία Βιργινία, σχεδόν κάθε βράδυ πήγαιναν για [illegible] βρίσκα στό σπίτι τού Ηλία Αλτίνογλου. Εκεί συνδύαζαν τό τραπεζάκι (?) μετά τόν ορεκτικό (?) για νά μπορούσαν νά ακούσουν από τό ραδιόφωνο τις εκπομπές τού BBC για

μη συμμορφώσεις.

στο Ελλάδα. Πολλοί γενναίοι αψηφήσανε τον νόμο του κατακτητή
και ξεσφράγιζαν τα ραδιόφωνά τους. Έτσι όταν έφτασε η ώρα
της Ευρώπης η ώρα περνούσε είτε στη μπροστινή βεράντα
είτε στο πίσω μέρος του σπιτιού, κάποιο-κάποιο, η κυρία
Μαργαρίτα, έπαιζε [illegible] στο πιάνο [illegible] άριες από
γνωστές ιταλικές όπερες. Όπως ήταν φυσικό αποφάσισα κι εγώ
και οι δύο θείοι μου [illegible]
σ' αυτές τις επισκέψεις – βεγγέρες. Εκτός από τον κύριο Ηλία
και τη γυναίκα του την Μαργαρίτα στο σπίτι υπήρχαν η μαμά
της Μαργαρίτας, η Ουρανία, το γένος Βαρότση. Ερχόμενοι,
από τη Νάξο και με βενετσιάνικη καταγωγή, τους κόντε
Βαρότσι. Και φυσικά οι τρεις κόρες, η Σταύρα(?), η
Μίμη(?) και η Μυρτώ. Η αυλή(?) οδοντογιατρός είχε το ιατρείο
της στο μπροστινό δωμάτιο του σπιτιού – εκεί που αργότερα
θα ήταν το γραφείο μου στην περίοδο της δικτατορίας του
67. Έτσι 1938, σ' ένα από τα παραθύρια(?) μας από
την Αθήνα μ' επίασε φοβερή πονόδοντος και η Σταύρα(?)
μου έβγαλε ένα δόντι. Ήταν η πρώτη μου επαφή!
Όταν ξανασμίγαμε με τους θείους μου καθίσαμε στο σαλόνι.
Ήσαν όλα τα μέλη της οικογένειας εκτός της μικρότερης.
Σε μια στιγμή ακούστηκαν τρεχαλητά στη σκάλα και
παρουσιάστηκε μπροστά μας ένα κορίτσι που απορούσα πώς
μπορεί να στέκει στα πόδια της με τόση αδυναμία.
Πετσί και κόκαλο. Επειδή όμως ήταν μικρή και ευκίνητη
και όταν σηκώθηκα για να συστηθώ με κοίταξε από
πολύ ως το κεφάλι – που ήταν διαρκώς πολύ ψηλά.
Δεν είπε τίποτα μόνο που το βλέμμα της από την
απορία πέρασε στο περιπαιχτικό. Όπως θα μου είπε αργότερα
τα έχασε με το ύψος και την πρωτοφανή αδυναμία μου. Πετσί
και κόκαλο. Ζήσαμε(?) ευτυχώς(?) και έφυγε σχεδόν τρέχοντας
να παίξει με τις φίλες της. Στον ίδιο δρόμο με μας, κάτω
από τη Σοφία(?) της οδού Ερμού(?), ήταν το σπίτι του καθηγητή Ι. Θ.
Κακριδή. Η γυναίκα του, γυμνασιάρχης, είχε φροντιστήριο.
Παρουσιάστηκα και γράφτηκα σε ένα από
τα τμήματα. Αρχαία, λατινικά, έκθεση
κλπ. Πήγαινα τρεις φορές τη βδομάδα. Τις άλλες μέρες,
κλεισμένος στο δωμάτιο μελετούσα μουσική. Κατέβαινα στο ισόγειο

όπου υπήρχε ένα πιάνο. Έκανα ασκήσεις ή αυτοσχεδίαζα. Ο θείος Αντώνης είχε ένα ωραίο Αρμόνιο με πολλά ρεγίστρα. Εκεί μου έπαιζε κάποτε κάποιο [illegible] του συνθέτη ή τα τραγουδούσε μόνος. Εμένα στην αρχή δεν με άφηνε να τ' αγγίξω όμως λίγο-λίγο μου επέτρεψε να παίζω [illegible] ώρα τη μέρα, για να μη το χαλάσω. ~~[illegible]~~ Την εποχή εκείνη ο αρχιτέκτων Τουρνοβασίλης, από την Αγκαθιά, [illegible] διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος κι έπειτα σε λίγο ή ο Τραπεζίτης γίνεται από Τριανταφυλλίδης υπάλληλος. ~~Έτσι [illegible]~~ ~~[illegible] βοηθούσε [illegible]~~ Πήγαινα μόνος εκεί συχνά να τη δω να κουβεντιάσουμε. Στη Νέα Σμύρνη δεν ήξερα κανέναν. Στο φροντιστήριο συνδέθηκα κάπως με μερικούς κι ανάμεσά τους το Φαίδωνα που ήταν ερωτευμένος με τη Λιωροφί. Εγώ νόμιζα ότι αγαπούσε άλλο [illegible]. Βγαίνοντας από το ~~φροντιστήριο~~ μάθημα συνήθως στη [illegible] όλο και κάτι θα μας έλεγε για τα προσωπικά μας όπως και τώρα ο Φαίδων εξαφανίστηκε. Αργότερα έμαθα ότι ιδεολογικά ανήκε στον ΕΔΕΣ και ότι σκοτώθηκε στην [illegible], στο δρόμο για το αντάρτικο. Ήταν πολύ όμορφος, ευγενικός, πρόσχαρος και ήταν μοναχογιός, μοναχοπαίδι [illegible] το μοναδικό σπίτι του ~~[illegible]~~ πίσω από το Ιωσηφόγλειο να γίνει ~~[illegible]~~ γυναικωνίτης ταφή για τη γιαγιά του. ~~[illegible]~~ Κάθε μεσημέρι πήγαινα με τη Λίλα σ' ένα φούρνο κοντά στο παλιό Φάληρο στο Βουρλιώτικο, όπως ~~[illegible]~~ [illegible] στην περιοχή [illegible] γρήγορα κι από κάτω [illegible]. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ μέσα στα [illegible]. Αραιά και πού υπήρχε κανένα ~~[illegible]~~ σπίτι. Αργότερα, το 1944, σ' αυτή την περιοχή κρυβόταν πυρομαχικά και όπλα. Κρύβονταν και μέλη του (ΕΛΑΣ) ΕΦΕΔΡΙΚΟΥ και καμμιά φορά όταν ~~[illegible]~~ σκότωναν κανένα αιχμάλωτο Γερμανό ή Ταγματασφαλίτη έπρεπε εκεί να γίνει η εκτέλεση και η ταφή του. [illegible] γιατί κάθε φορά είχαμε σοβαρό πρόβλημα γιατί κανένας από μας δεν ήθελε να σκοτώσει [illegible] άνθρωπο. Βάζαμε κλήρο. ~~[illegible]~~ ~~[illegible] ΟΠΛΑ [illegible]~~ ~~[illegible] έργο~~. Γιατί [illegible] τι να κάναμε με το Γερμανό ~~Ε[illegible]~~; Να τον αφήναμε;

Γι καί ανάμεσα στη [illegible]

Το σκληρό,, 286

Νά ἔρθω πού ὁ αἰχμάλωτος δείχνει λαχταριστικός. ~~[illegible]~~
Γίνεται ἄνθρωπος, Αὐτό πού οἱ πιό πολλοί ~~[illegible]~~, ήδη παιδιά
σού και μείς. Ήταν μοιραίο να σπουδάσω κι απ' αυτό στήν [illegible]
πού άφησε μέσα μου ~~[illegible]~~ Τέχνη. ~~[illegible]~~
~~Στο 1943 ήταν ακόμα άδηλος.~~ Γι' αυτό δε ξέρω τη διαλογή
~~[illegible]~~ γιά το φθινόπωρο ~~[illegible]~~ τη δουλειά μου από ακα-
~~σχολίσω ἀπογευματινά μουσικά δίπλωμα.~~ ~~[illegible]~~
Τέλη Σεπτεμβρίου αρχές Οκτωβρίου έδωσα σχεδόν ταυτόχρονα
εξετάσεις. Στη μεγάλη αίθουσα του Πανεπιστημίου θα είμαστε
πάνω από χίλιοι υποψήφιοι. Για να πάρουν μόνο τριακόσιοι.
~~[illegible]~~ Πέρασα και για λίγο
διάστημα παρακολούθησα τα μαθήματα της Χημείας. Την
ημέρα των γραπτών εξετάσεων ο καθηγητής Ζαχαρίου με
ρώτησε αν θα ήθελα να αρχίσω από το εργαστήριό του
[illegible] είναι. Ήταν καθηγητής ψυχολογίας και του ενδιέφερα
όπως μου είπε φυσιογνωμιστικά. Πήγα πολλές φορές όπου ~~[illegible]~~
μου έκαναν διάφορα τεστ. Λίγο αργότερα ο καθηγητής μού
έστειλε ένα σημείωμα που ο πατέρας, που ήταν και τόσο θρησκευτικός, είχε πάντοτε στην
τσέπη του. Το διάβαζε τόσο συχνά ώστε στο τέλος είχε αφορμή
για κουβεντούλες [illegible] και κουβέντες — ιδιαίτερα στις
βεγγέρες των Αγρινιωτών. Μιλούσε για σημαντική επίδοση
ιδιαίτερα στον τομέα της Τέχνης γεγονός που έκανε την αδερφή
να κρατάει στο κομοδίνο της αυτό το χαρτί. ~~Μόνο ο [illegible]~~
Μετά από αποφοίτηση ο καθηγητής Ζαχαρίου με θυμήθηκε
~~[illegible]~~. Με κάλεσε στο γραφείο του και μου ανακοίνωσε ότι
το Πανεπιστήμιο ~~[illegible]~~ Columbia της Νέας Υόρκης του ζήτησε
να υποδείξει ένα υπότροφο «Φυσικαί Επιστήμαι» διάλεξα εσάς
γιατί τα αποτελέσματα των τεστ ήταν πολύ θετικά.
«Γνωρίζετε αγγλικά;» «Όχι» «Τότε να αρχίσετε
αμέσως γιατί σε ένα μήνα πρέπει να φύγετε. Τα ναύλα
και οι σπουδές σας, φυσικά, είναι έξοδα δικά μας. Τι θα
σπουδάσετε;» Ήμουν τότε ~~[illegible]~~ γραμματεύς στη
Διεύθυνση στο Υπουργείο ~~[illegible]~~. Έτρεξα
στη ~~[illegible]~~ ταμειακή μου συνάδελφο ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. Μόνο και μόνο για να γελάσουμε
με την ερώτηση «Ν' αφήσω το χαρτί και να πάω για
~~[illegible]~~ πανεπιστήμιο!» Μάταια οι γονείς και οι θείοι
μου επέμεναν να πω το ναι. «Αν πάω τώρα που
είμαι 19 χρονών θα γυρίσω αρχαιολόγος». Το πιο σημαντικό

Είναι νά ζήσω μέσα στά γεγονότα για νά ζήσω τη ζωή. Επιστρατεύεται ή νέα Ελλάδα κι εμείς μαζί της... » Έτσι αντί γιά νά τελειώσω σπουδές στό COLUMBIA UNIVERSITY [illegible] φοίτησα στό IKARIA and MAKRONISOS UNIVERSITY, έπειτα δωρεάν. Μέ έξοδα της Γενικής Ασφάλειας Αθηνών. [illegible] Οί εξετάσεις στο Ωδείο Αθηνών είχαν διαφορετικό χαρακτήρα. Εκεί ο εξεταζόμενος αντιμετώπιζε μόνος του την Επιτροπή. Η [illegible] αυλή του [illegible] κτιρίου μπροστά στή Βιβλιοθήκη ήταν γεμάτη υποψήφιους και συγγενείς. Είχα κάνει κανονική αίτηση γιά τις Εξετάσεις Θεωρητικών Μαθημάτων. Στην ερώτηση «Γιά ποιά τάξη θέλετε νά εξετασθείτε» σημείωσα «Για την Α, Β, Γ, Δ και Ε» δηλαδή για όλες. Για νά μπεις στό Ειδικό Αρμονίας θά έπρεπε νά έχεις περάσει τις τρεις πρώτες των Θεωρητικών και τό Σολφέζ. Είχα μελετήσει πάρα πολύ αφού και στά μπαράκια με τον Φαίδωνα ο οποίος μου είχε έναν κατάλογο ερωτήσεων και μού έκανε π.χ. στο ώρα του ντουζιού «Πες μου ένα διάστημα αυξημένης τετάρτης» Κι εγώ [illegible] μέσα από τά θάλασσα απαντούσα «Φα-Σι». Την Επιτροπή αποτελούσαν οι Οικονόμου, ο Σκλάβος, Φαραντάτος, Νικολαΐδης, Μπουστίντουι, [illegible] Βαβαγιάννης, Κυδωνιάτης και Μπάρμπας Παπαγιάννης, που ήταν καθισμένοι [illegible] στο πιάνο. Φαίνεται ότι ο Οικονόμου της είχε μιλήσει γιά μένα γιατί μόλις μπήκα και κάθισα στό μοναδικό κάθισμα που ήταν απέναντι από τό μακρύ τραπέζι με τούς κριτές, σαν κατηγορούμενος, είπε «Αυτός είναι». Και συνέχισε «Βλέπω ότι θέλεις νά περάσεις διά μιάς και τις πέντε τάξεις» οι άλλοι μισοχαμογέλασαν «Βιάζεσαι πολύ». [illegible] Λέει ο Φαραντάτος [illegible] και τό κεφάλι του κουνιόταν σάν τίκ «Νά δώσεις και τό Ειδικό Αρμονίας και τη φούγκα... Νά τελειώσεις και νά φύγεις» Τώρα οι άλλοι γέλασαν [illegible]. [illegible] Ο Οικονόμου σοβάρεψε και με κοίταξε στά μάτια. [illegible] Λίγο ανησυχητικός στο βλέμμα θυμωμένος θάλασσα. Όλοι ταυτόχρονα [illegible] τα χείλη του είχαν ένα δυσδιάκριτο μειδίαμα σά νά μούλεγε «Προχώρα».

Δείξε μου αξία σου. Να με βγάλεις ασπροπρόσωπο. «Ας αρχίσουμε από ένα Τρίο. Μπορείς; Θέλεις;» Κουνώντα το κεφάλι μου καταφατικά. Αρχίσαμε πρώτα οι ερωτήσεις για τη θεωρία και μετά ο Παγκάνινι μου έδωσε το τόνο για το σολφέζ. Σήκωσα. «Λοιπόν συνεχίζουμε;» ρωτά ο διευθυντής. «Ναι» του λέω. Επαναλαμβάνονται τα ίδια. Ξανασήκωσα. «Τι λες, αντί για τη αλλαγή, να σταματήσουμε ως εδώ;» Κάπως έτσι «Εάν θέλει να συνεχίσει μαζί να τον [illegible]- Ας δοκιμάσουμε» Δεν είχα πρόβλημα με τα θεωρητικά, ούτε και με σολφέζ. Το πρόβλημα ήταν με το prima-vista. Δηλαδή η πρώτη ανάγνωση, χωρίς να έχεις ξαναδεί τη μουσική. Και μάλιστα από χειρόγραφο. Λέει ο διευθυντής στον [illegible] «Φέρε Πέτρο ένα βιβλίο [illegible]» Το κοίταξα. «Έχεις χρόνο μου λέει. Θέλει δουλειά» Ο Παγκάνινι έπαιξε μόνο μια νότα από αρχική για να δώσει τον τόνο και μετά σταμάτησε τα χέρια του. Άρχισα να τραγουδώ με το βιβλίο μου ύστερα που ήταν αντιγραφή του βυζαντινού. Δηλαδή η βυζαντινή μουσική έχει μια σκάλα που τη χρησιμοποιεί — δηλαδή τα ίδια ονόματα ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΙ - σε όλους τους τόνους. Έτσι κι εγώ είχα ουσιαστικά δύο κλίμακες: Μία μαζόρε και μία μινόρε. Και έβαλα τις ίδιες νότες σε όλες τις κλίμακες. Δηλαδή για μένα το ΝΤΟ ήταν η πρώτη βαθμίδα για όλες τις μείζονες κλίμακες. Όπως το ΡΕ η δεύτερη το ΜΙ η τρίτη και ούτω καθ' εξής. Με άλλα λόγια διάβαζα με βαθμίδες και όχι με νότες. Αυτό όμως σήμαινε ότι κάθε φορά που μέσα στο σολφέζ υπάρχει μια «μετατροπία», δηλαδή το πέρασμα από ένα τόνο σε άλλον που πρέπει να προσδιορίζεις κάθε φορά τη αντίστοιχη βαθμίδα. Έτσι καθώς τραγουδούσα άλλαζα συνεχώς τα ονόματα των φθόγγων. Αίφνης σου λέγεται -

γραμματοσήμων σημειωτέον ΣΙ, εγώ όμως θα το έλεγα ΜΙ αν βρισκόμαστε στη Σολ κλίμακα ή ΦΑ αν είμαστε στη ΡΕ ή ΦΑ αν είμαστε στη ΜΙ και ούτω καθ' εξής. Τότε κάποιος ξέσπασε «Μα τι νότα μας λες;» «Μα ο ήχος σου είναι συγκεκριμένος;» «Ο ήχος ναι! Απεκρίθηκα ναι. Όμως γιατί το κάνεις αυτό;» Προσπάθησα να τους εξηγήσω πως βρήκα μόνος μου στη κλίμακα και στην απόλυτη κλίμακα. Άλλοι έλεγαν "πολύ ενδιαφέρον" άλλοι "απαράδεκτο". Στο τέλος η ατμόσφαιρα θερμάνθηκε. Σηκώθηκαν κι άρχισαν να με [illegible] όλοι μαζί. Βγήκα και σε λίγο με καλέσαν ξανά. Θα έπρεπε να [illegible] τη θεωρία και συγχρόνως το Ελληνικό Αρμόνιο. Ο Οικονομίδης είπε: «Αποφασίσαμε ότι [illegible] να σου δοθεί υποτροφία». Ευχαρίστησα συγκινημένος και βγήκα. Έξω αυτή με περίμενε ο πατέρας μου. Αποφασίσαμε να [illegible] μαζί με το [illegible]. Μια έκπληξη και [illegible] αγόρασε σταφιδόψωμο. Έκοψε ένα μικρό κομμάτι για τον εαυτό του και παρέδωσε το υπόλοιπο [illegible] σε να μου [illegible] ξαφνικά [illegible] στα μάγουλα του με το [illegible] του «Σήμερα [illegible] από [illegible] μας νίκη!» και αποχώρησε [illegible] [illegible] [illegible] να πει [illegible] συγκινημένα [illegible] στους δικούς μας που μας περιμέναν με αγωνία. Πιάσαν και τα πρωτοβρόχια. Θυμάμαι βρισκόμουν [illegible] με ένα συμμαθητή μου Τριπολιτσιώτη. [illegible] ξέσπασε η [illegible] μπόρα. Ήταν η πρώτη φορά που [illegible] στην Αθήνα [illegible], [illegible] οι [illegible] ήταν [illegible], κι αυτό που πρόσφερε ένα [illegible] αίσθημα ευδαιμονίας. [illegible] να γίνεται για πρώτη φορά η Αθήνα δική μου. [illegible] και [illegible]

Δεξ

στό πράσινο τραίνο πού κατέφθανε από Πανεπιστημίου προς τα Χαυτεία τραντάζονταν από άσφαλτο μέ τη διάχυση του ρόδου. Δεν υπήρχε τίποτα πού νά μή μου αρέσει στην Αθήνα. Και στο καλό ιεροψαλτικό φροντιστήριο να επισκεφτώ όλα τα κλασικά τα μνημεία. Μόνο στην Ακρόπολη θα πή- γαινα τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα. Τώρα πού σάν έχω αισθανό- τι μου και τη συνήθεια φτάνω να σκεφτώ με τους τουρίστες πού σαν [illegible] αστεράκια στο τα μνημεία. Ποιός αθηναίος σκέφτεται πού νά δέχεται του εαυτού του καταδέχεται να κοιτάζει τα αρχαία ερείπια από τόσο [illegible] είναι συνηθισμένα μας. Τό μάθημα με τον Οικονομίδη στο Ωδείο γίνονταν κάθε Δευτέρα και Πέμπτη μεσημέρι μετά τη δύο. Τα υπόλοιπα, σολφέζ, ιστορία της μουσικής, πιάνο, μορφολογία ενορχήστρωση κλπ. ήταν σκορ- πισμένα μέσα στη βδομάδα. Μετά το πρώτο μάθημα ο Δάσκαλος μου με ρώτησε αν θα ήθελα να εγγραφώ στη Χορωδία Αθηνών. Έτσι μετά το τέλος της διδασκαλίας του απογεύματος. Ανεβαί- ναμε από Πειραιώς στην Ομόνοια ανεβαίναμε δεξιά από Σταδίου κι εκεί στον πρώτο αριστερά στην [illegible], μεταξύ Σταδίου και Πανεπιστημίου ήταν το κτίριο της Χορωδίας. Δευτέρα και Πέμπτη ο Οικονομίδης δίδασκε τη σοπράνο και άλτο δηλαδή τις γυναίκες. Τρίτη και Παρασκευή, τούς άνδρες. Τενόρους βαρύτονους - μπάσους και την άλλη μέρα σύνολο για την πρόβα. Στο ρεπερτόριο ο Μεσσίας του Χαίντελ. Κάθε Χριστούγεννα και κάθε Πάσχα η Χορωδία σε συνεργασία με την Κρατική ανέβαζαν ένα κλασικό ορατόριο: Τα Κατά Ιωάννην Πάθη, του Μπάχ. Τα Ρέκβιεμ του Μότσαρτ, του Μπερλιόζ και του Φωρέ. Τό [illegible] γιά τό Αλληλούια του Χαίντελ, τό Δαβίδ του Χόνεγκερ, ένα έργο πολύ δύσκολο του Παλεστρίνα.. Για κάθε ένα από αυτά κάναμε συνεχείς πρόβες επί 4-5 μήνες. Φυσικά εθελοντικά, αφιλο- κερδώς και το κυριότερο ενθουσιασμένοι από τον Δάσκαλο. Η Κρατική Ορχήστρα είχε τότε την έδρα της στο Μουσείο. Τα [illegible] είχαν μεταφερθεί στο υπόγειο. Ο Χώρος ήταν απέραντος. Δεξιά, μπαίνοντας ήταν τα γραφεί- α και στο βάθος σε μια ξεχωριστή, επίσης μεγάλη αίθουσα γίνονταν οι πρόβες τρεις μέρες την εβδο- μάδα. Μόνιμοι διευθυντές ήταν τότε εκτός από τον Οικονομίδη ο Λυκούδης και ο Βαβαγιάννης. Οι συναυλίες εδίνονταν κάθε Κυριακή πρωί στο Παλλάς. Αργότερα μεταφέρθηκαν στο Ορφέα. Τό πρώτο άκουσμα σε συμφωνική ορχήστρα ήταν για μένα

μιά εταιρεία συγκροτιστική. Πήρα άδεια και παρακολουθούσα ανελλιπώς όλες τις πρόβες. Παρακολουθούσα στη Χορωδία ανα-καλύπτα σε ~~[illegible]~~ βιβλιοθήκη με όλα τα αριστουργήματα της μουσικής φιλολογίας σε μεγάλες παρτιτούρες. Ζήτησα να μου επιτρέψουν να ~~[illegible]~~ την επισκέπτομαι και όταν μου δόθηκε η έγκριση κάθισα ώρες ατέλειωτες μελετώντας και αντιγράφοντας. Πήρα από τα μαθήματα και τις πρόβες άρχισα να συνδέω τον Φιλαρμονικό Οικονόμου από το ωδείο στη Χορωδία και από το Μουσείο στο ωδείο και από τη Χορωδία στο σπίτι του [illegible] Κουτσάκη αλλά από το αρχικό Δημοτικό Νοσοκομείο. Του άρεσε να μιλάει. Είχε μεγάλη μόρφωση και γνώριζε την ιστορία καθώς σημαντικούς Αθηναίους και της καλλιτέχνες. Είχε συντηρητικές ιδέες. Ήταν γερ-μανοθρεμμένος (Έγραψε μουσικά βιβλία — θεωρία, σύνθεση — μόνο και μόνο για να βρίσκει χρήματα να πηγαίνει κάποτε κάπου στη Γερμανία και ν' ακούει ορχήστρες). ~~Ήταν~~ Καθηγητής στο Ωδείο Αθηνών από πολύ παλαιά ίσως το 1910 και όλοι οι σημαντικοί μουσικοί — Βαβαγιάννης, Καλομοίρης, Λαμπελέτ, — υπήρξαν μαθητές του. Δεν μπορώ να πω ότι ήταν μουσική επανάσταση μέσα στην έννοια ενός σημαντικού [illegible] όπως λ.χ. ο Μητρόπουλος ~~[illegible]~~ συμμαθητής και φίλος του ~~[illegible]~~ και σύγχρονος η κριτική του μέσα — που όμως ποτέ δεν ομολογούσε. Ο Οικονόμου ήταν πρό παντός ο μεγάλος δάσκαλος της μουσικής και ο μεγάλος οργανωτής. Χάρη σ' αυτόν ιδρύθηκε το Ωδείο Αθηνών, η Ορχήστρα Αθηνών, η Χορωδία Αθηνών. Αυτός ίδρυσε και διηύθυνε την Κρατική Ορχήστρα. Ένοιωθε βα-θιά τη μουσική και μπορούσε κάθε στιγμή να την ~~[illegible]~~ αναλύσει εμπεριστατωμένα. Γι' αυτό και όταν διηύθυνε — και του άρεσε να το κάνει ~~περισσότερο~~ από ό,τι διδάσκει [illegible] στη μουσική — αισθανόσουν-να ότι το κεφάλι του — ο νους του — κατανοούσε κάθε στιγμή το συναίσθημα, το ένστικτο, και δεν άφηνε έτσι να παρασυρθεί στη μέθη της αναδημιουργίας. Εκείνο που πήρα από τον Οικονόμου — το πιο βασικό — είναι η τέλεια αντίληψη που είχε για τις σχέσεις

Γο Όμως στη γραφή, στη ζωή, ήταν προσβλητικός. Ποιος θα πει ότι ανέχομαι δημιουργούσε έργο Χώρη να αναπτύξει φύσις και ποίηση

και τη ισορροπίας ανάμεσα στις φωνές σε [illegible] όλη η μουσική έναν η τετραφωνία. Αν ήξερες να χειρίζεσαι καλά τη τέσσερη φωνή τότε ήξερες να γράφεις». Αλήθεια αυτή [illegible] μας δίνει η ίδια [illegible] σε διαφορετική θέση στη φωνή — Αυτό που λέμε "συναιρεί" δηλαδή "ηχεί" βρίσκονται μέσα σ' αυτές τις σχέσεις. Ο ίδιος πάντα είναι πού μου έλεγε σε [illegible] να μάθεις τόσο τέχνη τους κανόνες της σύνθεσης ώστε να είσαι σε θέση κάποτε να τους ξεπεράσεις. Και [illegible] ανάγκη να διαμορφώσεις καινούργιους». Αυτή η «σχολή» η διδακτική υπήρξε [illegible] ένα παράδειγμα σχεδόν για μένα που αργότερα καθημερινά τις γνώσεις μου και κυρίως με βοηθούσε να ανοίγω στη [illegible] μου για έργα και για ανθρώπους. Έτσι και σχέση Δασκάλου με Μαθητή γεννήθηκε εκείνο τον καιρό. Ο Οικονομίδης με αγαπούσε και με [illegible] ήταν πάντα αυστηρός μαζί μου. Σπάνια θα μου έλεγε ένα πολύ καλό λόγο. Ζητούσε από μένα — και τους άλλους μαθητές του — πάντοτε το καλύτερο. Οι φίλοι έλεγαν ότι με προόριζε για διάδοχό του στο ωδείο και στον Κρατικό. Όμως όταν μετά από αποφοίτησης [illegible] σχεδόν αποκλειστικά με στη [illegible] δηλαδή του [illegible], όπως τη [illegible], αυτή η [illegible]. Παράλληλα άρχισα να γνωρίζω και να γνωρίζομαι με τους συμμαθητές μου στο ωδείο. Το Ανδρέα Κουνάδη, το Γιώργο Σισιλιάνο, το Πάνη Χρονόπουλο, το Σπύρο Ταχιάο, το Σπύρο Τόμαρο και αργότερα το Τσίτση και στα Χανιά, [illegible] Έρση Αποστολίδη, το Νίκο Γκίνο, το Σταύρο Καζαντζή, τον Άλκη Βαλτινό, το Μιχάλη Σπάρο. Αργότερα ήρθαν στο μάθημα της σύνθεσης ο Γιάννης Ιωαννίδης και ο Γιώργος Τσουγιόπουλος. Οργανώναμε μουσικές βραδιές σε διάφορα σπίτια και μερικές φορές φτάσαμε τις βραδιές από το ωδείο [illegible] κανένα συνεργείο [illegible] Σωκράτη ή Φειδία και δίναμε συναυλίες με έργα Μπαχ στο [illegible] με [illegible] της [illegible]. Κάποτε έγινα κορμαστικός υπεύθυνος για το ωδείο. Τότε διαμορφώσαμε [illegible], το Σωματείο Νέων Μουσικών, με Αντιπρόεδρο

το Γιώργο Σεβαστιανό, τον Γραμματέα σε Αρχίες Κουτάβ, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ μαζί του.

. . . .

και θρυλικό που υπαρχονότανε. Οι δικοί μου δεν μπορούσαν να μείνουν μόνοι τους χωρίς εμένα στη Τρίπολη. Η οικογένεια ήταν πολύ δεμένη. Και έτσι ο πατέρας μου φρόντισε να μετατεθεί στην Αθήνα σε υπουργείο Εσωτερικών και αναλαμβάνει τη Διεύθυνση Ιθαγένειας. Παραλάβαμε τις δίκες όλες της μυστικής ανθέσεως ~~[illegible]~~ που στείλανε οι ελληνικές αρχές για τα εγκλήματα ~~[illegible]~~ στο Βερμαχτ και στο ΕΣ-ΕΣ. Αυτά τα ντοκουμέντα — και ανάμεσά τους η συγκλονιστική περιγραφή για την τραγωδία του Διστόμου — φυλαγόντουσαν αρχειοθετημένα στο σπίτι μας σε πακέτα του ~~[illegible]~~ — μέσα από όπου ο πατέρας μου τα ~~[illegible]~~ και φρόντισε να τα αναζητήσουν — στην υπηρεσία του η οποία ήταν μικρό. Μας αφήσανε καταστρεμμένο. Το σπίτι στη Νέα Σμύρνη και εκεί μέσα εγκαταστάθηκε όλη η οικογένεια. Το μοναδικό σαλόνι-τραπεζαρία και εκεί μέσα κοιμόμασταν εγώ και ο Γιάννης σ' ένα καναπέ. Στο διπλό κρεβάτι οι γονείς. ~~[illegible]~~ Τρόφιμα δεν υπήρχε — πάτωμα, στρωματσάδα, θέρμανση δεν υπήρχε — καθόλου, πατάτες και τρόφιμα δεν υπάρχανε όπως στη Τρίπολη που βρίσκαμε ~~[illegible]~~ δέκα μέρες. Με τις μ' το μισθό του πατέρα μου ζούσαμε δε ζούσαμε. ~~[illegible]~~ όπως λοιπόν, τι κάναμε; ο αδερφός μου ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ εγώ να του δώ. Η ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

Ελλιπής τροφή, έλλειψη βιταμινών. Εγώ πήγα και μια μεταθέτηκα σε ένα στρατόπεδο συντάγματος υπεύθυνος το Τραίν. Με μεταφέρανε σ' ένα παγκάκι και μ' αφήσανε μέσα στα χιονόνερα. Είχα υποτάξει, φαγάδες, καμάρες. Αποφασίσαμε να βρω δουλειά. Αλλά πού; Με τα παρακάλια ο θείος μου με διόρισε σε μια νεοσύστατη υπηρεσία που είχε τα γραφεία της στην οδό Φιλελλήνων κοντά στην Αγγλική εκκλησία: την Ένωση Καπνοβιομηχάνων Ελλάδος. Στην αρχή μόλις πήγα δεν είχε γραφείο και με έστειλαν στη Κοκκινιά στις αποθήκες Σαπόρτα να φορτώνω και να ξεφορτώνω δέματα με καπνό. Ξυπνούσα μέσα στη νύχτα και πήγαινα στην Κοκκινιά με τα πόδια. Δούλευα οχτάωρο και γυρνούσα με τα πόδια. Καμιά φορά ~~[illegible]~~ στο γυρισμό λιποθυμούσα για να περάσω από τον Πειραιά, στο λιμάνι, να πάρω ένα σακί σταφίδες από τον Οργανισμό Σταφίδας για λογαριασμό του θείου μου. Θα ζύγιζε είκοσι και 40 κιλά και το κουβαλούσα από τον Πειραιά ώς τη Νέα Σμύρνη στην πλάτη. Το βράδυ ~~[illegible]~~ μαζί λαίμαργα προσπαθούσα να φύγω καμμιά όσκιωση αρμονίας χωρίς εξήγηση. Αλήθεια μου ήταν αδύνατο να περπατώ.

Γ' είχε αδένες, αδυναμία, ραγάδες, φυματίωση. Δε μπορούσε να σταθεί στα πόδια του.

Δουλεύω το ωδείο. Αργότερα βρήκαμε θέση στού Αθήνου. Αντέγραφα τά πρακτικά τού συνεδριάσεων σ' ένα μεγάλο τετράδιο και μετά τά πήγαινα νά τά υπογράψουν τά μέλη τού Συμβουλίου: Παπαστράτος, Κεράνης, Καραβασίλης, Καραγιάννης κλπ. Εκείνο πού μάς έσωσε δεν ήταν ο μισθός μου αλλά η αμοιβή μας σε είδος. Κάθε βδομάδα μάς έδιναν μερικές κούτες τσιγάρα, ανάλογα με τη θέση σου. Ο πατέρας μου έρχονταν τότε στό γραφείο, κουβαλούσε, φορτωνόμαστε τις κούτες και κατευθείαν στην οδό Πειραιώς όπου οί στρατιώτες τής Αλβανίας μαγαζάτορες όπου είχαν τό μονοπώλιο της εμπορίας τσιγάρων. Εκεί τά πουλούσαμε στην τιμή όχι της μέρας αλλά της ώρας (γιατί οι τιμές ανέβαιναν από ώρα σε ώρα) και τρέχαμε στην οδό Αριστείδου όπου είχε εγκατασταθεί το κεντρο με τις γερμανικές κονσέρβες. Αγοράζαμε κυρίως Μπλούντβουρστ δηλαδή κρέας από σηκώτι με αίμα με γεύση αλλά καταπληκτικό γιά μένα και τον αδελφό μου που η κατάστασή μας χειροτέρευε μ' αυτό τον τρόπο. Με το χειμώνα, το κρύο, και την έλλειψη τροφής και θέρμανσης προστέθηκε και η γύμνια μας. Τα ρούχα μας είχαν γίνει κουρέλια. Τα παπούτσια όλο μπαλώματα. Έτσι οί γονείς μας πήραν μιά μεγάλη απόφαση: πουλήσανε τη βέρα τους για νά αγοράσουμε ρούχα νά μεταποιηθεί το κουκλάκι μας. Αυτό όμως της κόστισε πολύ. Η μάννα μας σκυφτή, όταν έμεινε μόνη και χωρίς δαχτυλίδι κοίταζε τον χέρι της και έκλαιγε. Ποιός ξέρει με ποιά συναισθήματα είχε συνδέσει τη βέρα της. Κοιτούσε και χάιδευε του πατέρα μας λές και το είχε χάσει ή πρόκειται νά τό χάσει. Μέσα στο 1944 άρχισε ο μεγάλος πληθωρισμός. Από τις χιλιάδες φτάσαμε στα εκατομμύρια κι από κεί στα δισεκατομμύρια και λίγο πριν την απελευθέρωση στα τρισεκατομμύρια!

Αίφνης ο μισθός μου για 10 μέρες έφτασε τα εκατόν δισεκατομμύρια. Υπήρχε λοιπόν πρόβλημα μεταφοράς χαρτονομισμάτων. Ακόμα με την καθημερινή αύξηση τιμών τρέχαμε να αγοράσουμε και μέ τη καθημερινή βοήθεια. Έτσι έγινε μιά ομάδα από υπαλλήλους πού πήγαινε κάθε πρωί στην Τράπεζα Ελλάδος σε υπόγειο να παίρνει σακιά. Μετά τά χρήματα έμπαιναν σε τσουβάλια πού τά μεταφέραμε στην οδό Φιλελλήνων. Μόλις γύριζαν κατά τις 2 με 3 το μεσημέρι, η πληρωμή

Τρέχαμε στὴν ἀγορὰ νὰ κάνουμε ψώνια πρὶν ἀνεβαίνουμε τὰ τρόφιμα. Ἀπὸ κάθε μέρα. Καθὼς [illegible] μὲ τὴ ὥρα ποὺ ὑπάρχει στὴ Τραπεζαρία [illegible] ἀπὸ καιρὸ νὰ γίνουν τὰ [illegible] Ἁρμονίας. Τύχη μοῦ γινόταν χαρές. Ὅσο εἶχα οἱ δυνάμεις νὰ συγκεντρωνόμαστε ἐκεῖ ἀπὸ μέσα στὶς ὀπισθοδρόμες συνθῆκες. Μιὰ μέρα ἕνας συναδελφός μου, ὁ Φάνης, καλὸ παιδὶ μοῦ λέει νὰ τοῦ [illegible]. Ἀνεβαίναμε στὸ πρῶτο πάτωμα, ἄνοιξε τὴν πόρτα μιᾶς τουαλέτας καὶ μοῦ λέει «Ἐδῶ εἶναι καθαρὴ καὶ ἄνετη. Εἶναι τουαλέτα Διευθυντοῦ. Κάτσε καὶ γράψε καὶ μὴν ἀνοίξεις παρὰ ὅταν ἀκούσεις τὸ σῆμα μου: Δυὸ ~~τρεῖς~~ ἐλαφρὰ καὶ μετὰ δυὸ χτύποι.» Τὸ χρησιμοποίησα κι ἐγὼ ἀρκετὲς φορὲς σὰν παρατηρητὴς καὶ τόσο καὶ [illegible] (ἔτσι [illegible]: «ὅταν χτυπήσεις δυὸ φορές») Ἔτσι μπόρεσα νὰ δουλεύω ἐντατικὰ στὴν Ἁρμονία τόσο ποὺ δὲν μὲ ἀργότερα ὁ Διευθυντής μου «Μὰ πότε τὰ γράφεις; ρωτοῦσε ἀφοῦ ὅλη μέρα ἐργάζεσαι;» Μετὰ τὴ δουλειὰ κατευθείαν στὸ ὠδεῖο καὶ ἀπὸ κεῖ στὴ Χαρούλα. Συνήθως φτάναμε μὲ τὸν Οικονομίδη μαζὶ, πρὶν τὴν πρόβα. Τότε ~~[illegible]~~ τοποθετούσαμε ἐπάνω στὸ πιάνο τὰ δοχεῖα μὲ τὸ φαγητό μας καὶ τρώγαμε ὄρθιοι, συνήθως. Ἐγὼ εἶχα ἕνα μικρὸ βαλιτσάκι ποὺ μέσα ἡ μαμά μου ἔβαζε ἕνα γυάλινο δοχεῖο βασικὰ μὲ μακαρονάδα, ἄλλα καὶ ἄλλα ὄσπρια. Ἐπίσης ἕνα κουτάλι ἀσημένιο ἀπὸ τὸ καλό της τὸ σερβίτσιο ποὺ τὸ μεγάλο ἀργότερα μαζί του τὸ εἴχαμε πουλήσει. Ὁ Οικονομίδης εἶχε τυλιγμένο σὲ μιὰ πετσέτα ἕνα τσίγκινο δοχεῖο ποὺ περιεῖχε ἕνα μακαρόνι. Κι ἕνα κουτάλι. Ντρεπόμουνα ποὺ τὸ φαγητό μου ἦταν καλύτερο. Ὅμως ὁ δάσκαλός μου ὄχι μόνο δὲν δέχτηκε ποτὲ ἀπ' τὸ φαγητό μου ἔστω καὶ μιὰ κουταλιὰ ἀλλὰ θύμωνε τόσο πολὺ ποὺ στὸ τέλος φοβόμουν νὰ τοῦ προτείνω. Ἐπιμένω ἀκόμη γιατὶ ἡ σούπα του ἦταν τελείως σκέτο νερὸ κι αὐτὸ εἶχε γίνει συνεχὴς συνήθεια. Δούλευε ἐντατικὰ ὅλο τὸ πρωὶ στὴν Κρατικὴ τὸ μεσημέρι στὸ ὠδεῖο καὶ τὸ

βράδυ στὴ Χαρανδία. Χωρὶς νὰ σημειώνονται, στὸ σπίτι.
~~Στ~~ Στὸ σπίτι, ὅπως μοῦ ἔλεγε, τοῦ περίμενε δῆθεν.
νὰ μεγαλώσει περισσότερο. Νὰ διορθώσει τὸ ~~..~~ μυστικό ἔ-
πιπλο. Πόσο χάρηκα ὅταν τοὺς τύχης δέχτηκε νὰ τοῦ
βοηθῶ κάπου-κάπου. Ὕπνωνα μὲ σημειώσεις στὸ σπίτι
του. Κάθισα σὲ γραφεῖο του πού ἦταν γεμάτο χαρτιὰ
καὶ διάβαζα σιωπηλός ~~..~~ προσπαθώντας νὰ κρύψω
τὴ μεγάλη χαρὰ καὶ συγκίνηση πού ἔνιωθα ἀπὸ τὴν
τιμὴ πού μοῦ ἔκανε ὁ δάσκαλός μου νὰ μὲ ἐμπι-
στευτεῖ. Ἔτσι κι αὐτὴ ἡ δουλειὰ ρουτίνας πού ἦταν
συνήθως ἡ διόρθωση τῶν ὑλικῶν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἢ
τῆς χειρουργικῆς. Ἡ Μυρτὼ εἶχε λύσει κι αὐτὴ μεγάλο τμῆμα στὸ Πανε-
πιστήμιο γιὰ τὴν Ἰατρική. Ἕνα μιὰ φθινοπωρινὴ μέρα τοῦ '43
συναντηθήκαμε πίσω ἀπὸ τὸ κεντρικὸ Πανεπ/μιο στὴν ὁδὸ Ἀκα-
δημίας. Σταθήκαμε καὶ μιλούσαμε στὴ μέση τοῦ δρόμου.
Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου πού μιλούσα ἐξ ἴσου στὸ
δρόμο μ' ἕνα κορίτσι τῆς ἡλικίας μου. Ἦταν ὀργανωμένη στὴν
ΕΠΟΝ ~~σ~~ στὴ Νέα Σμύρνη, εἶχα μάθει, εἶχε συμμετάσχει στὴν
ὀργάνωση τῆς τάξης της μαζὶ μὲ τὸ Βύρωνα Σπύρο,
τὸ Γεωργίου Κύρκο καὶ τὸν Καμπανέλλη. Πολλὲς φορὲς
τὸ Ἀμφιθέατρο ~~......~~ μεταβαλλόταν σὲ χῶρο
πραγματικῆς μάχης καὶ ἤθελε τότε νὰ ἔχεις γερὰ κότσια
νὰ βγεῖς ἀνοιχτὰ καὶ νὰ ὑπερασπίσεις τὸ ΕΑΜ
~~Α~~ τὸ ΚΚΕ ἢ τὴν ΕΠΟΝ. Ὅταν χωρίσαμε ἕνα ἐχθρικό
αἴσθημα ἔμεινε μέσα μου καὶ πολλὲς φορὲς ὅταν ἀφήγομαι
περιπέτειες ἀντιστασιακές, ἀπὸ τὶς συντροφιές μου οἱ μεταπολεμικές
ἀπὸ κείνη τὴ συνάντηση. Ἔτσι βρήκες, στὸ σπίτι τοῦ
Ἀντίγονου, πού συνεχίζονταν πάντα ὅπως λίγο πιό
ἀργότερα ἀρχίσαμε νὰ ἔχουμε στὴν τάξη νὰ καθόμαστε
παράμερα ἐγὼ καὶ ἡ Μυρτὼ γιὰ νὰ συνεχίσουμε μόνοι
μας τὴ συζήτηση. Μιλούσαμε ἔτσι μὲ τὶς ὧρες. Ἔπρεπε
ὁ ... τῆς ~~......~~ κονβέντα στὸ συνοικισμό. Ἐγὼ ...
τὴ μιλούσα γιὰ τὸν Ἔζρα. Ἐπειδὴ γιὰ τὸ Φανὶ Ντουνα-
Ἀλλὰ φυσικὰ καὶ τὰ γενικότερα θέματα μᾶς
ἀπασχολούσαν ~~.....~~ πολύ. Καὶ κεῖ διαφωνούσαμε
πάντα. Ἔτσι βαθιὰ μὲ δούλευε τὸ κεφάλι τῆς ...

μπροστά στην καθαρότητα και διαυγέστατη της αναζωογονητικής αθηναϊκής. Έτσι πέρασε ο χειμώνας. Με το καλοκαίρι του '44 άρχισαν τα σαββατοκύριακα οι ομαδικές κάθοδοι, προς τη θάλασσα, στο Καλαμάκι. Μερικοί ξεκινούσαν από το τέρμα Θησείου, με τα πόδια, έφταναν στη Νέα Σμύρνη. Εκεί οι οικογένειές μας — Αρτινογλου, Ισαγγου και Θεοδωρακη — έμεναν κι αυτές στο Καραβάνι. Όσο προχωρούσαμε από την Άνω Νέα Σμύρνη συνεχώς προστίθεντο και νέες συντροφιές ~~…~~. Στο Βουλευτήριο, κατηφορίζοντας προς τη θάλασσα κάπου φτάναμε στο μεσαίο. Στο Καλαμάκι καταλαμβάναμε όλο το εξοχικό κέντρο ~~…~~ και γεμίζαμε τα τραπέζια του με τα τρόφιμα και τα νερά που κουβαλούσαμε μαζί μας. Βάζαμε τα μαγιό και στη θάλασσα. Το μεσημέρι ομαδικό γεύμα, τραγούδι, χορός με δίσκους από το γραμμόφωνο του κέντρου, λίγη ανάπαυση. Το απόγευμα μπάνιο και κουπί βαρκάδα. Και προς το σούρουπο ο δρόμος της επιστροφής. Είχαν γνωριστεί και γνωρίζαμε κανένα μπάνιο κοντά μας. Χωρίς προσχήματα ~~…~~ Κολυμπούσαμε όλοι καλοί και μακριά. Εμείς οι μικροί της παρέας, Μύρων, Μιχάλης, εγώ και ένας-δυο άλλοι φίλοι, μας άρεσε να πηγαίνουμε σε μια βάρκα ανοιχτά από τα μπάνια ~~του~~ "Εντεμ" που το λέγαμε το νησάκι. Εκεί στη ~~…~~ γλιστερή βραχώδη με τη θάλασσα βράζοντας μας άρεσε να ξαπλώνουμε για ηλιοθεραπεία και κουβέντα. Μια μέρα του Ιουλίου καθώς γυρνούσαμε παρατηρήσαμε ~~…~~ ότι είχαμε μείνει μόνοι η Μύρων και εγώ. Κολυμπούσαμε ο ένας πλάι στον άλλον. ~~…~~ Ο ένας σταματημένος δεξιά ο άλλος αριστερά. Βλεπόμαστε στα μάτια.

Και [illegible] χωρίς να το καταλάβουμε βρεθήκαμε
ο ένας στην αγκαλιά του άλλου. Φιληθήκαμε και
[illegible] [illegible]. Ήπιαμε νερό. Βγήκαμε στο
[illegible] λαχανιασμένοι από τα φιλιά μας.
Φτάσαμε στη θάλασσα [illegible] που ήταν [illegible]
στο [illegible] και εκεί φιληθήκαμε άλλη μια φορά.
Από πάνω μας ο [illegible] μας κοιτούσε στη θάλασσα
και φωνάξαμε [illegible] «Μίκυ-Μάους! Τρέχα»
Γελάσαμε και τρέξαμε στο [illegible] τρένο. Την
άλλη μέρα Δευτέρα [illegible] στο σπίτι της και από
[illegible] να πάμε στη [illegible] στη [illegible] στο
[illegible]. Είχε βάλει ένα κόκκινο φουστάνι
και ταίριαζε με τα σκουλαρίκια ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Χειμώνα του δάσους ~~[illegible]~~
Πήραμε το τρένο από την Καλλιθέα και κατεβή-
καμε στο Μοναστηράκι. Όλο [illegible] ήταν [illegible]
[illegible] στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Διαφορετι-
[illegible] [illegible] [illegible] Ταχυτικοί. Καθί-
σαμε στα βραχάκια και νοιώσαμε [illegible]
να μη [illegible] [illegible] [illegible]. Σταθήκαμε για
λίγο στον Φιλοπάππου και [illegible] [illegible] από
τις λεύκες [illegible] [illegible] από το σπίτι
που καθόμουν [illegible]. Γυρίσαμε στη Νέα Σμύρνη
με τα πόδια. Αποφασίσαμε να [illegible] πολύ
μαζί. ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~
Την άλλη μέρα έφυγε από το σπίτι μου. Ήμουν
τόσο ερωτευμένος που δεν [illegible] [illegible] χωριών
[illegible] τέσσερις τοίχοι. Πήγα στη Μονή Πετράκη
— στην οδό Μπουμπουλίνας — και βρήκα το Γρηγόρη
(Κωνσταντινίδη.) του μίλησα όλη τη νύχτα
και ως το πρωί. Καθίσαμε μαζί από
[illegible] [illegible] στην αγάπη. Ξημερώναμε

σκαρφαλώνοντας

~~Πήγα~~ πάνω από το θέατρο του Ηρώδου να χαράξω σ' ένα Αθάνατο το όνομα ΛΩΡΤΣ. Τότε πόνεσα λίγο και υποσχέθηκα στον εαυτό μου ότι θα ~~[illegible]~~ χαράζω αυτό το αθάνατο όνομα παντού σ' τη γη, σ' θάλασσες και ουρανό!..

~~Και μόνο τότε [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] της [illegible] της [illegible]~~

Εκεί που βρίσκεται ~~[illegible]~~ σήμερα το ~~[illegible]~~ Υπουργείο Παιδείας τότε ήταν ένα „μοναστήρι" — με εκκλησία και ξενώνες. Η Μονή Πετράκη, έτσι ονομαζόταν. Πολλοί φίλοι από τη Τρίπολη βρίσκανε εκεί μιά φτωχή ~~[illegible]~~ στέγη έως ότου βολευτούνε καλύτερα. Κι αυτό χάρη στο Γρηγόρη που ~~[illegible]~~ κατοικούσε μόνιμα κι έφερνε από την επαρχία ένα - ένα τ' αδέρφια του. Ο Γρηγόρης είχε αυτή την τύχη χάρη στον προσωπικό σωφέρ του αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. [illegible] [illegible] [illegible] έφταναν τα [illegible] [illegible] η μάννα του Γρηγόρη, πονόψυχη, [illegible] μαζί της ~~[illegible]~~ κι ένα ορφανό. Κι αυτός έγινε αργότερα όχι μόνο ο σωφέρ αλλά και ο στενός έμπιστος του Αρχιεπισκόπου που τότε είχε μεγάλη δύναμη. Άλλωστε αργότερα ο [illegible] θα τον έκανε και Αντιβασιλέα. Πολλές φορές όχι μόνο σιτιζόμασταν από τη Μονή αλλά και κοιμόμασταν τα βράδυα όταν με τη συμπόνια [illegible] ώρα ~~και η κατοχή [illegible] [illegible]~~ στη [illegible] κατοχής. Συναντιόμασταν με τα παιδιά τα μεσημέρια. Είχαμε βρει μια σχετικά φθηνή [illegible], [illegible] [illegible] στη Ακαδημίας Αθηνών, μέσα στο κέντρο, κι [illegible] [illegible] τα σοκολάτα(?) της εποχής. Φορέσαμε μια [illegible] που τρώγαμε είχε [illegible] [illegible] της ένα ~~[illegible]~~ [illegible]. «Τι είναι αυτό;» «Ένας [illegible] από το [illegible] [illegible]» «Και πού τον [illegible]» «[illegible] να τον βρείτε και [illegible] οι [illegible]...» [illegible]. ~~[illegible]~~ Οι [illegible] στη Νέα Σμύρνη [illegible] όλα στη [illegible] οι Γερμανοί είχαν εγκαταλείψει τις εποχές και τις κατέλαβαν. [illegible] [illegible] να [illegible] κι [illegible]. [illegible] σε [illegible] από το ~~[illegible]~~ Άγιο Γεώργιο - Καρύτση και με τα „Τέτοια μάτια [illegible]" και τα „Δυό πράσινα μάτια" που ήταν του [illegible] της εποχής, [illegible] [illegible] στις [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] στο Τέρμα. Εκεί μας [illegible] στα [illegible] και τα [illegible] στη [illegible] και μας [illegible] [illegible].. ~~[illegible]~~ - Βίζε μας.. Τα [illegible] [illegible]

γιά μπάνιο στο Λουτρό, πού σου έδειξα [illegible]. ~~Τα μπάνια~~ Μετά
το φαγητό και τη σιέστα, το απόγευμα, κατεβαίναμε στη
Λίμνη Βουλιαγμένης. Ύστερα από μιά βόλτα στο γύρισμα το
γλυκό γιά χαλάσι στη Βούλα κι από κεί μέ τα πόδια στη
Νέα Σμύρνη. Σιγά-σιγά όμως ξεκόψαμε από τη παρέα.
Μαζί άρχισε να έρχονται μόνοι. Τις Κυριακές παίρναμε
το λεωφορείο γιά τη Βουλιαγμένη κι από κεί βαδίζαμε
μέσα στη λαγκάδα από πεύκα ως όπου ήταν στην
ερημική ακροχή του λουτρού. Βρίσκαμε λιμανάκια
~~[illegible]~~ χωρίς ανθρώπινη ψυχή, κάναμε μπάνιο, τρώγαμε,
ξαπλώναμε μέσα στα αρμυρίκια και τα πεύκα. Αργότερα
παίρναμε τη Λεωφόρο, ανεβαίναμε το βουνό και
κατασκηνώναμε ψηλά σε κανένα ξέφωτο. Η Μαρώ
έπαιρνε κουβέρτα ~~[illegible]~~ από το σπίτι της. Εγώ γνώριζα από
ωραίο κτήμα Καισαριανή. Κοιλάδες [illegible] μπροστά.
Φτάναμε ακόμα ως τη Σαλαμίνα. Παίρναμε το ηλεκτρικό
από την Καλλιθέα, στο Πειραιά το τραμ για το Πέραμα
κι εκεί ένα καΐκι ή καραβάκι, δυο δραχμές μιά,
στις γραμμές πού μας πήγαινε στα Παλούκια. Η Μαρώ
κι εμείς πολλές ανεβαίναμε σ' ένα βουνό απάνω από τα
Μπρούφια. Τα ερωτικά μας ήταν όταν ο χώρος του Φιλο-
πάππου ~~το~~ και το Άλσος της Νέας Σμύρνης όπου και τα
βράδυα γινόταν συναντήσεις από τα ~~[illegible]~~ ζευγαράκια. Όταν
δε βρίσκαμε θέση παίρναμε το Κοίμα Παπαδοπούλου
στο Βουνό [illegible]. Ένας ωραίος ρομαντικός περίπατος
ήταν πάντως ή Καισαριανή όπου φτάναμε με το τραμ.
Εκεί, πάνω από το νησάκι είχε ένα ~~[illegible]~~ καφενείο
πού μπορούσες να καθίσεις όσο ώρα ήθελες με μιά
βανίλια. Δεν είχαμε χρήματα παρά μόνο γιά
ξηρούς πασατέμπο, λεμόνια και κανένα καραμε-
λάκι. Σε ταβέρνες με τη Μαρώ καθίσαμε γιά
φαγητό μιά και μοναδική φορά το 1948 [illegible]
μέρα πού από τη ~~[illegible]~~ τελευταία συλλογή μου.
Όμως οι ελληνο-γερμανικές συνθήκες. Με μιά
κούτα τσιγάρα είχαμε τα νεύρα μας με τα τρία
δύο εισιτήρια θεάτρου και δύο ~~[illegible]~~ [illegible]

Έτσι αυτή ακριβώς πηγαίναμε στα θέατρα που τότε είχαν (από πολύ [η Κατερίνα Ανδρεάδη]) βασικούς ηθοποιούς, όπως π.χ. η Κοτοπούλη, το θέατρο ΤΕΧΝΗΣ – παρακολουθήσαμε ολόκληρο το φεστιβάλ Ίψεν – η Μανωλίδου-Αρώνη-Λογοθετίδης – ο Λογοθετίδης, ο Αργυρόπουλος κλπ. Φυσικά μας άρεσε αυτό και ο κινηματογράφος που εκεί γερμανικά [illegible] μόνο γερμανικά φιλμ και εκεί αγγλικών απαγορευόταν. Πιο αυτό απ' όλα όμως νομίζω μας άρεσε να ~~[illegible]~~ στεριώνουμε μέσα στην ίδια την Αθήνα ~~και~~ που έτσι οι μαθητές από έξω κι ανακατωτοί. Μικρά καφενεία στα Εξάρχεια, ~~[illegible]~~ μέσα από το Σύνταγμα, στην Κλαυθμώνος, στην Πλάκα και έτσι στο Λυκαβηττό όταν αρχίσαμε γνωρίζαμε αυτό. Ύστερα και νύχτες σαν κι εμείς. Φτάνοντας στην Αθήνα συνδέθηκα όπως είναι φυσικό με τους συμμαθητές και φίλους από την Τρίπολη. Ένας τέτοιος ήταν και ο Γιώργος Λαμπρίδης που μάλιστα όταν με είχαν συλλάβει οι Ιταλοί, μού έστειλε γράμματα πως θα με αποφυλακίσουν. Και θα το έκανε, τόσο θαρραλέος και γενναίος ήταν, αν δε μεσολαβούσε ο κύριος [illegible]. Στην Αθήνα, ο Γιώργος ~~[illegible]~~ οργανώθηκε στο Λόχο των Φοιτητών "Λόρδος Μπάιρον". Μια μέρα μού έδωσε ένα περίστροφο. Μιαν άλλη ένα αυτόματο με τρεις δεσμίδες. Τα έθαψα όλα στο κήπο μας στα Άνω Σεπόλια. ~~Ο Γιώργος μας~~ Την ίδια μέρα που έφυγαν οι γερμανοί σε συντακτικό "αρόδεστρα" του "Λόρδου Μπάιρον" ένα ολόκληρο καμιόνι με ~~[illegible]~~ γερμανικά όπλα από τις ~~[illegible]~~ αποθήκες [illegible] βάσης του Λαγανού Φαλήρου. Έμαθα ότι στη μάχη του Δεκέμβρη ο Γιώργος πιάστηκε αιχμάλωτος και ότι τον εκτέλεσαν και τον έθαψαν, μαζί με εκατοντάδες άλλους, στον Εθνικό Κήπο. Ο Λαμπρίδης με βοήθησε να βρω επαφή και όπως ήταν φυσικό στην αρχή δούλεψα στο χώρο της ποίησης και γενικότερα της μουσικής. Την εποχή εκείνη η συντριπτική [illegible] μουσική του ~~[illegible]~~ κόσμου στο μουσικό ανήκε στο ΕΑΜ. Γι' αυτό και έγινα μέλος του ΠΜΣ (Πανελλήνιου Μουσικού Συλλόγου) από το 1945. Άλλωστε και η διοίκηση του Συλλόγου ήταν όλη με [illegible] του ΕΑΜ στο μουσικό.

Γιά να είχε κατορθώσει και σώσει από αναστολή

Φαντάζομαι ότι στη μεγάλη [illegible], στις 3 του Απρίλη
είδα με τα μάτια μου τα μέσα το [illegible] [illegible]
του Διεθνούς για [illegible] [illegible], και [illegible]
να κρατεί την [illegible] [illegible] επιχειρήσεις στη
όμορφη του [illegible] [illegible]. Ένα [illegible] σε τσολιάδες
μπήκαν στο σπίτι μας. Ο πατέρας και ο θείος μου είχαν
φύγει. Θυμάμαι μόνο εμένα. Η μαμά μου και η θεία
μου σφιχταγκαλιασμένες. Όμως από πάντου άκουσες [illegible];
ΜΠΛΟΚΟ! Ο Όλο το τετράγωνο, όλη η συνοικία
ήταν γεμάτο γερμανούς, μηχανοκίνητα και τσο-
λιάδες. Γέμισαν οι δρόμοι με αυτούς που τους
συνόδευαν με τους [illegible] [illegible] στο
το μεγάλο [illegible]. Σήμερα είναι [illegible].
Τότε ήταν ένας μεγάλος ανοιχτός χώρος στη δεξιά της
[illegible] [illegible] [illegible]. Όταν [illegible]-
[illegible] [illegible] το μεγάλο ήταν σχεδόν γεμάτο
[illegible] και [illegible]. Γύρω-γύρω οι γυναίκες [illegible]-
[illegible] [illegible] τους στρατιώτες που
της [illegible] και στη [illegible]. Από ένα σημείο
κι έπειτα είχα την εντύπωση πως παρακολουθώ κάποια
κινηματογραφική ταινία. Όταν [illegible] το [illegible]
από τη φωνή και τις μπότες βρεθήκαμε παρατεταγμένοι
σε πολλές σειρές. Κάτι φώναξε ο γερμανός αξιωματικός και ο
Έλληνας μεταφραστής του που δεν το άκουσα ή δεν το [illegible].
Σε λίγο σχηματίστηκε μια κουστωδία με γερμανούς και
Έλληνες αξιωματικούς, στρατιώτες και τσολιάδες κι άρχισαν να
διαλέγουν τα θύματα όσο [illegible] [illegible]
μεριά μου προσπάθησα να [illegible] μια έκφραση [illegible] [illegible]
να πάρω για να μη τους γεννήσω τη υποψία. Σοβαρή;
Σκεπτική; Χαροχαμένη; Αδιάφορη; Πού καλά-κακά
τελειώσω το [illegible] μου με είχαν και μένα [illegible].
Πριν [illegible] [illegible] είχε αρχίσει να σχηματίζεται
η ομάδα των επιλεγμένων που συνεχώς μεγάλωνε.
Ξαφνικά ήρθε μια μηχανοκίνητη γερμανική
δύναμη. [illegible] από τα καμιόνια έβγαλε τρία
πολυβόλα και τα έστησε μπροστά μας με στόχο μια

άσπρη μάντρα που ήταν δεξιά μας κάθετα από το φορείο. Μπροστά από κάθε [illegible] φύλαγαν δυο γερμανοί. Έφτασε κι ένα άλλο αυτοκίνητο τύπου τεσσάρων. Κατέβηκαν δυο γερμανοί αξιωματικοί των Ες-Ες κι ένας μασκοφόρος ντυμένος από μέσα ως τα νύχια στα μαύρα. Ανατρίχιασα. Μέσα από το πλήθος σηκώθηκε ένα γέλιο που έγινε βοή. Μας πλησίασαν και σταθήκαμε στα [illegible] και [illegible] και η νέα [illegible] συνοδευόμενη από ~~Ες-Ες~~ [illegible] Ες-Ες και [illegible] άρχισε να ~~[illegible]~~ μας [illegible] έναν-έναν ~~[illegible]~~ ο αποφασισμένος ο μασκοφόρος. Μόλις έδειχνε κάποιον οι Ες-Ες τον έπιαναν με άγριες κινήσεις. Μετά τον χτυπούσαν όλοι μαζί και τον έσπρωχναν προς τη μάντρα. Εκεί το ξύλο γινόταν πιο συστηματικό. Κρατούσαν μαστίγια που οι άκρες τους είχαν μολύβια. Χοντρά ξύλα με ~~[illegible]~~ καρφιά και άλλα όργανα τέτοια ώστε σε λίγο το θύμα ήταν ολόκληρος ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ λουσμένος με το ~~[illegible]~~ δικό του το αίμα που έτρεχε από όλη τη μεριά. Μαζί με τις κραυγές του βασανιζόμενου ακούγονταν και γυναικεία τσιρίγματα από φαίνεται από κάποια μάνα, γυναίκα ή κόρη, γνωριμη του ανθρώπου της. Τέλος ο μασκοφόρος σταμάτησε μπροστά μου. Αποφάσισα να τον κοιτάξω έντονα στα μάτια. Και μ' όλο [illegible]. Είδα μέσα μου χαμένο από [illegible]. Ήταν το προκλητικό. [illegible] [illegible] αυτό το κοίταγμα από [illegible] παιχνίδι. [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~. Κοίτα τίποτα. Τότε παρατήρησα [illegible] ~~[illegible]~~ αυτά τα μάτια τα γνώριζα! Αλήθεια κι αυτός κατά κάποιο τρόπο ~~[illegible]~~ μου [illegible] με το βλέμμα του. Όταν [illegible] το χέρι δείχνοντας ότι «ναι, πάρτε τον», τότε είδα το νύχι του αντίχειρα να μαυρίζει από μέσα από κάποιο παλιό χτύπημα. Κι αυτό το [illegible] κάποιο με [illegible]. Πού όμως; Μόνο με από [illegible] τον χτυπούν τα Ες-Ες κι [illegible] έτοιμα να με πάρουν. Όμως αυτός σταμάτησε. Το βλέμμα του τώρα είχε [illegible]. Μου έγνεψε [illegible]. Κι εγώ [illegible] ότι κατάλαβα «Είσαι στη [illegible] μου. Με μια κίνηση μου ότι [illegible], ότι [illegible]. Να το κάνω; Ή όχι;» Τους [illegible] και του απαντώ «Όχι, σε [illegible]». [illegible] με «Ξέρεις τι το 'πα;» «Είσαι αυτός που μια μέρα θα [illegible] την ώρα που γεννήθηκες!» Και καθώς τράβηξα αυτά

μιά βδομάδα κατάλαβα πώς χαμογελούσα φαρδειά [illegible].
Γέλασα που τρελάθηκα. Στό αυτοκίνητο ΕΣ-ΕΣ πού με
χώνανε δίπλα σε αράπηδες με κείνο τό [illegible] που
κρατούσε. Όταν ο μοτοσυκλετιστής κατέβασε γυαλόχαρτο χάρ-
τι. Έκανα μέσα κραυγή. Όχι όχι και σφαλίσανε
τα τζάμια. Δε θυμάμαι τώρα πόσοι [illegible] [illegible]
στη μάντρα. Νομίζω δεκαπέντε. Μπαίνοντας μέσα
[illegible] κοντά [illegible] του [illegible] με τα [illegible].
Κι [illegible] είδαν ότι τα [illegible] [illegible] νά μείνουν [illegible].
[illegible] εκείνον το [illegible] ~~[illegible]~~ πληγωμένο με [illegible].
[illegible] από της [illegible] και τη νύχτα [illegible]. [illegible]-
[illegible] στο υπόγειο του αστυνομικού τμήματος της Καλλι-
θέας ~~[illegible]~~ στην αρχή του 45. Μού [illegible] ότι ο μοτοσυκλετιστής
ήταν γιος γνωστής [illegible] στη αριστερά που [illegible]
στη καλλιτεχνική κίνηση. ~~[illegible]~~ Είχε μπλέξει με τη [illegible]
αγορά και οι γερμανοί τον [illegible] [illegible] τον
έκαναν μοτοσυκλετιστή για νά τόν [illegible] [illegible].
[illegible] ο ίδιος και [illegible] σε [illegible] [illegible] [illegible] πού
τον γνώριζαν παλιά. Ένας φρουρός όταν και ο ίδιος τό
έστειλε και [illegible] νά τόν δικάσουν και νά τόν σκοτώσουν.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] τι [illegible]-
νε. Όταν άρχισαν ν' ανεβαίνουν τους [illegible] στα καμιόνια
μα ο Χαϊδάρι ο [illegible] Γερμανός [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible] πού [illegible] τη
σκηνή μέσα μοτοσυκλετιστή με ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] που [illegible]:
«Δε σε [illegible] εδώ. Πού κάθεσαι;» Τον είπα.
«Μένω μαζί σου» Κατάλαβα ότι οι οργανωμένοι κινούνταν
δραστήρια μέσα σε [illegible] και ότι ο [illegible] μου ήταν
αρκετά σημαντικό για [illegible] [illegible] [illegible] πριν
συνεχίσουν τις [illegible] τους. Χώρις νά το καταλάβω
βρέθηκα στο [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] και
τρέχοντας φτάσαμε ~~[illegible]~~ μέσα σε [illegible]
[illegible] της [illegible]. ~~[illegible]~~ Έτσι βρέθηκα στο [illegible]
τού ΕΠΑΣ. Επειδή οι μορφωμένοι, ~~[illegible]~~ της συνοικίας ήταν σχε-
τικά λίγοι με [illegible] σε ~~[illegible]~~ [illegible] στη [illegible]
των [illegible] [illegible]. Ανέλαβα οι [illegible] και μαζί με τόν
τότε γραμματέα, τόν Τσιμπουκίδη, [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ του καθηγητή Αχτίδη. Εκεί γνώρισα
τόν Κατσαρίδη και τόν Χατζηκωνσταντίνου. Λίγο αργότερα
[illegible] βρισκόμουν στην Εθνική [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Μυρτώ. Τότε είδα νά κατεβαίνουν κρασοπότες ένα καρότσι δυό
τεχνίτες. Ήξερα πώς είχαν μεταφέρει στή Νέα Σμύρνη προπαγανδι-
στικό υλικό. Όπως για λόγους συνωμοτικούς τό μόνο πού κάναμε ήταν
νά ανταλλάξαμε βλέμματα. Σπρώχνοντας τό καρότσι άδειο περα-
σαν στό Μπλόκο πού είχαν εγκαταστήσει οί Γερμανοί
και όπου έγραφαν ~~[illegible]~~ σχήματα καί σταματούσαν πρώτα δικούς των
σή μπάρα πού χώριζαν τήν Αθήνα από τό Φάληρο καί στή
Ν. Σμύρνη από τήν Καλλιθέα. Ο ένας τεχνίτης πέρασε καί
χάθηκε σάν νά μήν υπήρχε, ό άλλος μέ τό καρότσι ~~[illegible]~~
σταμάτησε για έλεγχο. Ο Ες-Ες έψαξε καλά
τά πάντα. Τόν έγνεψε. Καί μετά τό πέρασμα στά
δρομάκια πού σταματάνε στό πεζοδρόμιο, πλάι μου
πάλι ανταλλάξαμε ένα βλέμμα. Τόν έλεγαν Νίκο,
~~[illegible]~~ ήταν από τό Μοσχάτο καί δούλευε βοηθός σ' ένα
τυπογραφείο. Μήπως πού τά χαρτιά πού είχαν μπλάνια;
Άσε ήταν; Η φύτης υπάρχει Χάρις; Είναι νά φύγω
όσο γίνεται πιό φυσιολογικά. Από τή Σορβόνη ως στήν Καλλιθέα
τό ίδιο πεζοδρόμιο ήταν φραγμένο μέ γιατρό σημαιοστολισμένα.
Τά σπίτια είχαν επιταχθεί από τούς κατακτητές. Κι αυτά
πού διώχτηκαν καί σύμφωνα τό δεύτερο ή τρίτο μέσα
ή Σορβόνη μέ ~~[illegible]~~ τους δύο φοίνικες μπροστά τό ήταν
~~[illegible]~~ ή Σχολή στή Καλλιθέα. Για νά
αποφευχθεί ~~[illegible]~~ άρχισα νά περπατώ ~~[illegible]~~ πλάι στό ζαχαροπλαστείο
μέ κατεύθυνση στήν Αθήνα. Περπάτησα μέ ένα βάδισμα
από μία μέρα οί Γερμανοί κι τό Νίκο. Μπροστά
στή Καλλιθέα τό ξαφνικό στό χώρο ~~[illegible]~~ τού κανονιού
ν' ανοίξει κλεφτά καί πόλη κι ό αυτός σύσταση τού
αντιπολεμικού ~~[illegible]~~ πατώντας τέσσερα Ες-Ες
από ένα ταγματα. Όλα αυτά σιωπηλά. Μετρά, φωνές
φωνές. Δέ μπόρεσα ~~[illegible]~~ νά προχωρήσω. ~~[illegible]~~ Καί
σταμάτησα για δύο στιγμές ακολουθώντας μπροστά
σ' αυτό τή παράδοση "ιεροτελεστία". Είδα έναν
αξιωματικό νά μέ κοιτάζει αυτός σκοπό σπίτια τού
κτιρίου. Προχώρησα όσο γίνεται πιό φυσικά.
Άκουσα βήματα. Ο αξιωματικός βαδίζει κι αυτός
αμέσως πάνω στή μέση πλευρά. Επέστρεψα πώς
ήταν σύμπτωση. Στό Κεντρικό υπήρχε πύλη μέ φρουρούς.

Βγαίνει ὁ αξιωματικὸς ἀργά καὶ ἤταν ἀπότομα — βγάζει
τὸ ὅπλο μουσὸ μπαίνει στὴ μέση τῶν συγχρόνως
γαυγίζει κυριολεκτικά. Σήκωσα τὰ χέρια ψηλά
καὶ βρέθηκα μέσα σὲ Γκεστάπο. Μ' έβαλαν σ' ένα
μεγάλο δωμάτιο μισοσκότεινο — Στὸ βάθος έβλεπα τὸ
Νίκο. Υπῆρχε ἕνας ψηλὸς λοχαγὸς καὶ 5-6 ΕΣ-ΕΣ
μὲ μαστίγια κτλ. μαζί μὲ τὸν απαραίτητο έλληνα
μεταφραστή. Πού μὲ αγκάλιασε καὶ μοῦ λέει μὲ κείνη τὴ
~~[struck]~~ γλυκιά καὶ ευχάριστη τὴ φωνή. «Ἐσὺ θὰ
γυρίσεις τὸ πρόσωπο στὸν τοῖχο. Ἀλλοίμονό σου ἂν κουνη-
θεῖς. Ἂν γυρίσεις τὸ κεφάλι. Καταλαβαίνεις τί λέω;»
Στάθηκα στὸν τοῖχο καὶ πίσω μου ἕνας ΕΣ-ΕΣ πιὸ
ψηλὸς ἀπὸ μένα. Ἦταν, ἄρχισε ἡ ανάκριση τοῦ Νίκου.
Μιλοῦσε ὁ γερμανὸς μετάφραζε ὁ έλληνας πού έβαζε
καὶ σὰν δικά του δηλαδή «Μὴν εἶσαι βλάκας, ρέ —
θα σὲ σκοτώσουν — σκέψου τὴ μάννα σου, ρέ —
εἶσαι σκοτωμένος κομμουνιστής, κομμάτια, καὶ θὰ
σὲ πεθάνουμε, ρέ». Ἢ τὸ καλό «Θέλω νὰ
σὲ βοηθήσω — γιὰ τὸ καλό σου σοῦ λέω —» ~~[struck]~~
φαίνεται έλληνας ⇒ ~~[struck]~~ ὁ Νίκος
τσιμουδιά. — Δὲν εἶπε οὔτε σπίτι αφαίρεσα στὴ φωνή μου
λέξη καὶ τοῦ σφράγισαν τὸ στόμα. Καὶ ὅταν ἄρχισαν
τὸ βασανιστήριο μούγγριζε ὅσο γίνεται πιὸ σιγανά.
«Ἀπὸ πού τὸ ψηλό σου ξέρεις; — Ἐσεῖς εἶσαστε
νὰ κατασκοπεύεσαστε. — Γιατί τοὺς μεθύσατε; — Πού
συναντᾶτε τοὺς αρχηγούς; — σὲ ποιὸ τις πήγανε —
Ποιος ἦταν ὁ ἄλλος ἀπὸ μᾶς ξέρεις; Πές μας
γρήγορα — Δὲν τὸ κάνεις;» Τότε ὁ ΕΣ-ΕΣ
μου γύρισε τὸ πρόσωπο κατὰ τὸ μέρος ὅπου
βλέπανε μέσα σὲ έναν τὸ κορμί τοῦ Νίκου
ματωμένο. Ἦταν φανερό πὼς κατασκευάστηκαν
μὲ τὰ γεννητικά του ὄργανα. Γιατί ὁ έλληνας
εξηγή μιζώντας τὴ σχέση ~~[struck]~~ χυδαιο-
λογίες καὶ ὁ Νίκος δὲν μπορεῖ πιά, ἄρχισε
νὰ σφαδάζει σὰ γουρούνι πού τὸ σφάζουν. Τότε
γύρισα πιὰ πάνω φορὰ νὰ δῶ καὶ ὁ ΕΣ-ΕΣ

πίσω μου μου είναι μιά τόσο δυνατή μπουνιά που
ανοίγει από το πρόσωπό μου κόλλησα πάνω στον
τοίχο και γέμισα αίματα. Δέ μπόρεσα όμως και
αυθόρμητα ξαναγύρισα κι άλλη φορά όπου στο
τέλος έγινε μιά [illegible]. Όμως δέν το ένιωσα γιατί
όσα άκουγα και φανταζόμουν δίπλα μου ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ήταν πιό δυνατά από κάθε σκέψη και ένστικτο.
Σέ μιά στιγμή άκουσα τη λέξη «Καπούτ». Διαφωνή-
σαν μεταξύ τους; Φαίνεται δέν ήθελαν να τον σκοτώσουν
με αυτή [illegible]. Όμως κάτι τούς έλειψε. Χύθηκε πολύ
αίμα καθώς τού κόψαν τ' αχείλια; Τότε ο μεταφρα-
στής [illegible] σε κάποιο ένοχο, "[illegible] κομμουνιστή"
" [illegible] φυλακή ο [illegible] να σου [illegible] από [illegible]"
Έγινε ησυχία. Μπήκε [illegible]. Έγινα και ιδρώτας.
Έσκυψα να κάνω εμετό και τότε ο Ε3-Ε3 μου λέει
μια [illegible] και με κόλλησε ο [illegible]. Με γύρισαν.
Ακουμπούσα στον τοίχο ~~[illegible]~~
σπρώχνοντας. ~~[illegible]~~ Βγήκαν τη [illegible] τους, τα μαστίγια
τα μαχαίρια, τα ξύλα, όλα να στάζουν αίμα.
Σηκώθηκα αργότερα όρθιος. Ήμουν σαν γυμνός
σε όλη αυτή μαζί τη λύσσα του Ε3-Ε3.
Σκούπισα το πρόσωπό μου με τα χέρια μου και τότε
κοίταξα [illegible] έτοιμος για όλα. Μόνο που είχε
στο [illegible] μου [illegible] ένιωσα ένα έντονο
βάρος... «Ταυτότητα», με φώναξε ο μεταφραστής.
Βγάζω από κόκκινη γερμανική ταυτότητα που
είχαμε όλοι οί Έλληνες, ~~[illegible]~~ ο αξιωμα-
τικός ~~[illegible]~~ φωνάζει θυμωμένος «Κομμουνίστ;»
Δηλαδή "[illegible]" — τότε [illegible] [illegible]
από... [illegible] σαν [illegible] [illegible]
κι έρχεται — του απαντώ γερμανικά «Για!
Κομμουνίστ!» «[illegible];» φωνάζει και
κάνει μιά [illegible] πάνω. "Για!", οι [illegible] δίπλα μου
σώπασαν. Ήμουν γυμνός. Ξανθός (τότε). Είχα
τα χαρακτηριστικά τής άρειας φυλής. Ένα θετικό (στοιχείο)

Όπως έλεγαν 308-

(Έλληνας και κομπονίστ — πιανίστ! Αυτό τού
άρεσε όλο! «Γκουτ — Γκουτ» «Τι είπαμε
να παρουσιάσω;» ή «Είχα ραντεβού με το Μάιν Μέτχεν»
(το κορίτσι μου) «Γκουτ-Γκουτ». Τότε άρχισαν να
[illegible] αυτός ο ένας αυτός ο άλλος και να με ρωτάν
για να δουν αν ξέρουμε μαζί τους «Μπαχ; — Μποτό-
βεν; — Βάγκνερ; — Μπραμς;» όλη η γερμανική
δόξα. Σε κάθε όνομα χτυπούσαν στο τραπέζι της
τη μαστίγα και το αίμα [illegible] στο χώρο. Ο
Νίκος από πέρα τηλεγραφούσε στο [illegible]. Το
πρόσωπο μου [illegible]. Και οι δύο [illegible]
ότι ο ένας αυτός [illegible] συνεωρίσει στη
μουσική. Ευχαριστήθηκαν. Άρχισαν να κουβεντιά-
ζουν μεταξύ τους και τώρα μου λέει ο δραγομά-
νος «Κομπλιμέντο, να ξέρεις. Τα κορίτσια δεν
μ' αρέσουν να τα κρατήσουμε [illegible]
ξένος στο τον [illegible] σου. Θα κρατήσουμε σου
[illegible] και θα ξαναρθείς αύριο να σου
[illegible]... Μην κάνεις κανένα αστείο και δεν
έρθεις. Θα σε βρούμε όπου κι αν πας και θα
σε γνωρίσουμε. Όχι ένας αλλά χίλιοι. Στείλτε
δεν θα [illegible]» [illegible] οι γερμανοί με
τα [illegible] του. Μου χτύπησαν φιλικά στον
ώμο και [illegible] Αρχίζω να [illegible]
[illegible] πως στο [illegible]... Χάθηκα στο συνοικισμό
[illegible] να φτιάξω [illegible] τα μούτρα μου. Μάτια κοι-
μωμένα στη [illegible]. Δεν ήθελα για κανένα
λόγο να συναντήσω το [illegible] στο δρόμο μου. Κάποια
μέρα χάθηκαν μες στα δρομάκια του συνοικισμού δυο
Ες-Ες και τρεις [illegible] όσπερα από ένα
[illegible] που [illegible] και φάγανε τα μούτρα τους. Γιατί
όσο πλησίαζε η απελευθέρωση τόσο [illegible] οι [illegible]
[illegible] μέσα στην Αθήνα και μαζί τους
ο [illegible] ΕΛΑΣ που έφταιγε τις [illegible]
[illegible]. Τους σηκώσε νύχτα στο [illegible]
[illegible] κι εγώ [illegible] στη μνήμη μου [illegible]
και κανένας από αυτούς [illegible] [illegible] στο [illegible]

Τσέπη του Νίκου. Αντίκρυσα τους τραυματίες για τα Σπαρμα-
νια. Είχαν ακούσει, — έτσι είπε ο ένας — ότι ήταν
πιό της γερμανικής στη Πάτρα. Πληροφόρησαν οι μέρες που
διέταξαν οι γερμανοί. ~~Α~~ Το μεγαλύτερο στον αέρα.
Κάθε είδους φήμη ακούγονταν στην Αθήνα. Ότι θα ~~[illegible]~~ σαν
αναστείλουν. Ότι θα σκοτώσουν τους όμηρους. Ότι θα ~~[illegible]~~
[illegible] από τη [illegible],
βομβαρδίσουν. Μια νύχτα [illegible] του κόσμου. Το σπίτι σείονταν.
Νόμιζες ότι ήρθε το τέλος του κόσμου. [illegible] πάντου,
από τα [illegible] του. ~~Α~~ Εκρήξεις και [illegible]
Αντίθετα στον [illegible]. Ανασήκωσα τη [illegible]
της στο Πειραιά και το Φάληρο. Πήρα ένα [illegible]
ταξί για να [illegible] από τα [illegible] και τα
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] αυτό [illegible] [illegible]
το αυτοκίνητο έβγαλα ~~[illegible]~~ τη Στροφή και [illegible] τη
[illegible] με βοήθεια και χρειάζ να το [illegible]
[illegible] στη [illegible]. Οι [illegible] είχαν [illegible].
Τα σπίτια στα γερμανικά [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. Σοι
[illegible] [illegible] με [illegible]. Και [illegible].
Έψαξα μια φορά. Ήταν [illegible] που [illegible] τα
[illegible]. Ο [illegible] μου τόχε [illegible]. Βγαίνοντας
[illegible]. Αποφάσισα να [illegible] να
είναι [illegible] στο Φάληρο. Σε κάθε [illegible] το ταξί
είχα μια [illegible]. [illegible] μου έβγαλε [illegible] δυό
[illegible] ανάλογα με ~~[illegible]~~ τα αυτοκίνητα που [illegible] σε
ήχος. [illegible] [illegible] στη [illegible] [illegible] [illegible]
το ~~[illegible]~~ Διοικητήριο. Τότε [illegible] μια [illegible] [illegible]
[illegible] με και [illegible] να [illegible] [illegible] -
Άκουσα μια φωνή « Δε είσαι Έλληνας [illegible] [illegible].
[illegible] το [illegible] ». Έκλεισα το αυτοκίνητο και ~~[illegible]~~ με
[illegible] [illegible] αυτές « Δώσε μου εδώ και [illegible]
τη ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]. Αν με βοηθήσεις να [illegible]
τα κτίρια [illegible] θα γίνουμε [illegible] » « Πώς; »
« Έχουν βάλει δυναμίτες και τα [illegible] [illegible]
στο Φάληρο. Από κεί θα [illegible].
Έχουμε [illegible] λίγο [illegible]. Σε λίγο θα γίνει [illegible] »

Του απογεύθουν τρέχοντας [illegible]. Μπροστά στο δρόμο. [illegible] όταν οι άγγελοι [illegible] - Μαι-[illegible] στη μεγάλη [illegible]. Το καλοκαίρι έβγαι-να στο δρόμο και [illegible] φαγητό [illegible] χορτάρι και [illegible]. Στην αρχή προσπαθού-σα να το κάνω με [illegible] [illegible] ο [illegible]. Δεν βρίσκω τίποτα. Τα [illegible] [illegible]. Μέσα στο [illegible] βρίσκω μια [illegible]. Τι [illegible] κάτω [illegible] [illegible] με μια [illegible] [illegible]. Τό [illegible]! [illegible] μας [illegible]. Τα [illegible] όλα με ακρίβεια. [illegible] να καταστρέψουμε όλα [illegible] τα [illegible] [illegible]. « Έλα μαζί μου, μου λέει » [illegible] ο [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible]. [illegible] μου τσέπη κι αρχίζει να την [illegible]. « [illegible] και εσύ. » [illegible] τίποτα [illegible] [illegible] [illegible]. « Είσαι [illegible] ; » « Ναι μαζί ; » « Τι [illegible] ; » « Στη [illegible]. » [illegible] [illegible] [illegible] μπορεί να [illegible] » [illegible] κι εξαφανίστηκε [illegible] στα [illegible] με [illegible]. [illegible] μόνος. Το [illegible] είχε [illegible] [illegible]. Από [illegible] υπήρχαν [illegible] με [illegible] [illegible] να [illegible]. [illegible] στο [illegible] [illegible]. Ήταν [illegible]. Οι [illegible] [illegible], [illegible] με μια [illegible] [illegible] και [illegible]. [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible]. Στον τοίχο ωραία [illegible] [illegible] - [illegible] ένα το [illegible] και [illegible].

 138

βγαίνω από αυτή. Σε μια απ' αυτές η πόρτα ήταν ορθάνοιχτη. Είχε κρεμασμένα [illegible] μα-[illegible] [illegible] παλτά. Διασχίζουμε κάποια [illegible] και έχουμε μια εικόνα, πιο πολύ για [illegible] και [illegible] τι γίνεται. Τότε [illegible] δυο νεαροί [illegible] «Μη μας σκοτώνετε». «Τι είσαστε;» «[illegible]» «Και αυτοί εδώ ήρθατε;» Μάλλον [illegible]. Άσε μας να πάρουμε κανένα πανωφόρι. Επειδή οι άλλοι αναστενάχουνε σε [illegible] που είναι και όπως γίνεται [illegible]. Έτσι για να [illegible] με φασαρία [illegible] θόρυβο. Ξαφνικά μέσα από τη καπνιά [illegible] μπροστά [illegible] με ένα γεμάτο [illegible]. Σαν [illegible] [illegible] με [illegible]. Έχω τ' [illegible] του [illegible] και του [illegible]. Μου άρεσε. Και σκέφτομαι αυθόρμητα ότι είναι ένας [illegible] νεαρός. Πώς θα περάσει [illegible] Ελλάδα και Γιουγκοσλαβία; Αυτός [illegible] το βλέμμα μου και με κοιτάζει σαν να [illegible] και [illegible]. Έχουμε την ίδια ηλικία. Θα [illegible] σε άλλες συνθήκες να είμαστε φίλοι, Και μου χαμογέλασε. Του ανταπέδωσα το χαμόγελο. Κάτι [illegible] ο άλλος από κάτω που με ~~[illegible]~~ συνέφερε. «Τώρα θα με γνωρίσεις με τη [illegible]» Ο [illegible] [illegible] και το [illegible] να προχωρεί. [illegible] [illegible] ο ~~[illegible]~~ «ξανθός έφηβος» [illegible] με χαιρετά με το χέρι του. [illegible] το χέρι και του λέω «Γειά σου». Σε λίγο φτάνει ένας άλλος «ξανθός έφηβος». Έλληνας αυτός. Είναι ο Βασίλης ο Ζαΐνος που [illegible] και το [illegible] [illegible] από το 1948 στην Ικαρία και μετά [illegible] και [illegible] [illegible] το

[illegible] (vertical note in left margin)

Συντροφιά « Γραμματείας Λογοτεχνικής Λαϊκού Φοιτητού » μέ
φάει. Τόν αναδείχνουν σφιχτά ένθερμοι [illegible], [illegible] της
δεκαοχταρικής. « Ποιός είσαι ; μου λέει. Καί τί κάνεις εδώ ; »
Η φωνή του είχε ~~[illegible]~~ σιγουριά και τό θράσος της
εξουσίας. « Έκανα βόλτα, τί άλλο να κάνω, καί κοίταζα αυτά
τα χτίρια. Μού αρέσουν ! » « Αυτά της εξουσίας. Αυτά
ανήκουν στο ελληνικό λαό » « Αυτό λέω κι εγώ » « Εσύ
μπορεί να ανήκεις στη λογοτεχνική » Αποφάσισα να
ξεκαθαρίσω τη σημασία. Του είπα ποιός είμαι καί τί έκανα
εκεί πέρα. Ένας λογοτεχνίζοντας έρχεται καί μας λέει
« Φτάσανε κάποιοι από τη Θεσσαλονίκη, μισούν τον υπεύθυνο »
« Λέγονται εσύ » είπαμε ταυτόχρονα ο Βασίλης κι εγώ. Προ-
χωρήσαμε στη Θεσσαλονίκη καί είδαμε την κουβέντα. ~~Φ~~Φο-
ιτητές μας είχαν ξεκαθαρίσει. Ξεκαθαρίσαμε κι εμείς. Ξεχώρι-
σε ένας καί μας εξήγησε. Μικρό είμαστε. Η φωνή του
έτρεμε από συγκίνηση και προσπαθούσε να διασκεδάσει την
τον ένα χέρι [illegible] ~~[illegible]~~ Ιωαννίδης. Ξεχώριζε
« Είμαι ο υπεύθυνος αντιπροσωπείας
από τη Νέα Ανατολή. Εκεί κάνουν εσύ ακριβώς
φανταζόμαστε της πρώτης ~~ο~~ που συζητούν του [illegible]
κατάχρησης » Γρήγορα καί ανοίγει τη συζήτηση του.
Μετά μας σύσταση της [illegible] αντιπροσωπείας καί
συζήτησε που ανήκαν όπως είμαστε στο ΕΑΜ αντιπροσωπείας.
Αποφασίσαμε οι ~~ο~~ [illegible] — που είδαν [illegible] —
να μείνουν στο έλεγχο της λογοτεχνικής και του ΕΑΜ
αντιπροσωπείας. Για μένα ευχαριστήθηκα να πω όσο
[illegible] [illegible] για τό [illegible] μου [illegible] Σύλλογο
καί για τό ~~[illegible]~~ « Λόρδο Βύρωνα » από Φοιτητών.
Ήθελα να τού κάνω δώρο το είχα για τον Πα-
ναγία. Επέστρεψα στην Αθήνα καί πήραν από
ένα καιρό όλοι καί συγκεκριμένα « Μά αφού
ο πόλεμος τελειώνει — τελειώνει » είπαμε σε μιά στιγμή
ο υπεύθυνος « Λοιπόν » του είπε ο Ζαΐμης. Κι εγώ
συμφωνούσα σε ίσως τώρα αρχίζει για μας. Κανείς
δεν συμφωνούσε στη βάση των οργανώσεων για την [illegible] Παναγιώτου.
~~Α~~ Και το μόνο τεχνικό επιχείρημα που βούιζανε
της αντιπροσωπείας ήταν « Αυτοί εμείς [illegible] καλύτερα
από μας. Έχουν στοιχεία από τρείς αγώνες... »

Μετά σέ Βαρκίζα έτσι με μουσική καί με σημαίες στό δημοτικό [illegible] με τό νόμο «ιδιώνυμο» του Βενιζέλου (1928) [illegible] υπερασπιστής μου ήταν ό στρατηγός [illegible]. Διηγήθηκε τό πώς έσωσε όλη αυτή τή [illegible] πού σήμερα είναι [illegible] στή 20 [illegible]. Είδα αμέσως [illegible] κάποιο περισσότερο αυθάδεια πού είχαν [illegible] νά μου δώσουν. Όμως δέν μ' έβγαλαν. Μετά [illegible] τοί διευκρινίσεις. Καί λοιπόν, ναί, [illegible] εδώ! Τό Δικαστήριο με αθώωσε παμψηφεί. Ευχαρίστησα τό στρατηγό καί δέν τον ξανασείδα. Έτσι πέρα ή [illegible]. Πήγαμε καί σέ [illegible] τον Παπανδρέου [illegible] από Σύνταγμα [illegible] με [illegible] «[illegible] πολυτεχνο-μέν καί [illegible] λαοκρατίαν» Αργότερα σέ μια [illegible] του σέ εθνικό θέατρο τό [illegible] ήταν διχασμένο: «Καί ναί όχι, [illegible], όχι [illegible] λαοκρατία ή λαοκρατούμενη βασιλεία;» καί οί [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ναν [illegible] - ~~Η [illegible]~~ ~~[illegible]~~. Πώς νά περιγράψω τόν ενθουσιασμό, τό μεθύσι Χαράς, [illegible] εποχής. Ένα [illegible] κάθε μέρα ανεβαίναμε ~~[illegible]~~ καί κατεβαίναμε σέ [illegible] Χορεύοντας καί τραγουδώντας. Στό Σύνταγμα [illegible] νά [illegible]. Καί κάθε μέρα καί [illegible] νά [illegible] ~~[illegible]~~ «Τούτο τό χώμα [illegible], πού [illegible] νά μάς τό πάρει!» Πρώτα με [illegible] καί τοί [illegible] φίλους.

Μιά σέ λίγο [illegible] όλοι μιά οικογένεια. [illegible] καί οργανωτικά [illegible] ~~[illegible]~~ με βάση [illegible] τους [illegible] Τομέα [illegible] αρχή από Καλλιθέα [illegible] Τρούμπας καί τό Κουκάκι μετά [illegible] Χαροκόπου Καλλιθέα [illegible] Νέα Σμύρνη καί Παλαιό καί Νέο Φάληρο. Χιλιάδες [illegible] ολόκληρα με τά πόδια, [illegible], [illegible], [illegible]. Όσο πιό φτωχή ήταν ή συνοικία [illegible] είχε τόσο μεγαλύτερη καί ισχυρότερη ήταν ή [illegible]. Οί [illegible] άφησαν [illegible]. Ποιός θά τά καθαρίσει; Τό Κράτος ανύπαρκτο. Η νεολαία ιδιαίτερα δίψαγε γιά μάθηση, πολιτισμό, αθλητισμό. Εκεί [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] οργάνωση γιά τά μικρά [illegible] [illegible] από τής παλιάς Χαράς καί τά [illegible] νά [illegible] καί νά [illegible] όλες τίς [illegible] μορφές αυτοοργάνωσης καί πολιτιστικής δράσης. Χωρίς φυσικά ποτέ νά ξεχνάμε τήν πολιτική καί ιδεολογική [illegible] πού γιά κείνους τούς καιρούς είχε γίνει τό πιό ισχυρό μέρος [illegible] όλης τής νεολαίας. Σκεφτείτε ότι γιά [illegible] χώρα μας κυκλοφορούσαν [illegible] εφημερίδες καί έντυπα! Ο Ριζοσπάστης ή Ελευθερη

Εξάλλου, ο θίασος στη Δεξαμενή, η Νέα Γενιά και ο [illegible] το σατιρικό μας περιοδικό ήταν σαν μεγάφωνο στη δουλειά της. Το Γραφείο Διαφώτισης του Τομέα, απ' το οποίο περνούσαν οι διαφωτιστές από τα Τμήματα, είχε αναπτύξει υψηλό επίπεδο μόρφωσης και προβληματισμού. Από τις εκπαιδευτικές συναντήσεις μας εκείνης της εποχής θα αναφέρω μόνο τη συζήτησή μας για το λεγόμενο «Γραφείο Μελετών». Σε κάθε γειτονιά οι φοιτητές εξέταζαν μια εμπεριστατωμένη μελέτη σε βάθος όλων των προβλημάτων, όχι μόνο της νεολαίας, αλλά γενικά της συνοικίας. Δίναμε μεγάλη σημασία στη μορφή παρουσίασης όσο και στο χώρο του δικού των προβλημάτων που έπρεπε να γίνονται με εικονογραφημένα και φαντασία. Θυμάμαι ακόμη για να δείξει τις απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης στο Δουργούτι ο Βύρων Σαΐρης φωτογράφισε ένα τυπικό τάφο στο Α' Νεκροταφείο και μια σπιθαμιαία [illegible] παράγκα στην αρμένικη συνοικία. Κι έβαλε λεζάντα: «Μέγαρα για τους πεθαμένους και τάφοι για τους ζωντανούς». Ο Ριζοσπάστης δημοσίευσε αυτό το εύρημα. Έτσι μπόρεσα να γνωρίσω στην οργάνωση Αθήνας που είχε σαν έδρα της την Κεντρική Λέσχη της ΕΠΟΝ Ακαδημίας και Κ[illegible]. Το «Γραφείο Μελετών» επεκτάθηκε σ' όλη την Αθήνα, και η επιτυχία με αυτή προσοσφέρουσε στην κατοπινή μου θέση στη Διαφώτιση Αθήνας. Για να τιμήσουμε την ηρωική πράξη του επαναστάτη της οδού [illegible] της Καλλιθέας έγραψα μια [illegible] ύμνο που δόθηκε από τη χορωδία του Τομέα μια Κυριακή πρωί. Η Γενική [illegible] είχε αποφασισθεί από τη μουσική. Ένιωσα ότι αυτό που μου [illegible] ήταν μουσική. Είχα παρακολουθήσει τις σπουδές μου στο ωδείο και είχα παρουσιάσει τα [illegible] μου στο [illegible]. Δεν ήμουν ακόμη επαγγελματίας όπως έπειτα γιατί τότε δεν υπήρχαν με τη σημερινή [illegible]. Όπως τα [illegible] [illegible] σε [illegible] της οργάνωσης και τη βραδιά κυριακάτικη εκεί που είχα [illegible]. Γι' αυτό χαίρομαι [illegible] τα είχα [illegible]. Η [illegible] με [illegible] για τη Σχολή [illegible] που είχε έδρα στα γραφεία της [illegible] της οδού [illegible]. Διευθυντής της Σχολής ήταν ο Μήτσος Παρτσαλίδης που μας έκανε κι αυτός μαθήματα. Αρχίσαμε να παρουσιάζουμε και τα πρώτα συμπεράσματα. Θυμάμαι ακόμα μια μέρα στο Τομεακό Συμβούλιο ο γραμματέας με ρωτά: «Αυτή η [illegible] που κάνεις [illegible] ποια είναι;» «Είναι

ή τάδε «Καί τί σού είναι;» Τί να πω; «Είστε παντρεμένοι;»
«Τρελλάθηκες ε; Εγώ είμαι 19 κι αυτή 18 χρονών. Είμαστε απλά
φοιτητές. Με τί να παντρευτούμε» Εννοούσα με τί λεφτά. «Ε! τότε
δεν μπορεί να σάς βγάλει. Είναι σκάνδαλο κι ο κόσμος μάς κουτσομπολεύει.
Πρέπει να σάς παντρευτείτε. Ή να σάς χωρίσετε» «Τί είναι αυτά; Εκτός
«Αυτή είναι η γραμμή». Έτσι αρχίσαμε να βγαίνουμε με τη [illegible]
...παραίνομαι. Όπως είπα κρατούσα εγώ την οργάνωση για τα
αποκλειστικά. Μιά μέρα βγαίνω στο Συμβούλιο της υπεύθυνης για το κον-
κάτι. [illegible] και ενώπιον ο Γραμματέας ανακοινώνει
απόφαση «Η τάδε θα συμμετέχει στο Συμβούλιο σαν υπεύθυνη
για τα αποκλειστικά» «Ποιά, αυτή που παντρεύτηκε;» ρωτώ.
«Το Συμβούλιο» ήταν η απάντηση. Ξαναρωτώ. «Τελειώσαμε»
έκλεισε το θέμα ο γραμματέας. Ναι όπως πού η ποιότητα είχε
[illegible] στο μεταξύ [illegible] του Γραμματέα Αθηνών! Αλλά
Χειρότερα. Γίνεται ειδικό [illegible] συμβούλιο (όλα του κόμματος)
για να συζητηθεί η γνώση στο [illegible] ([illegible])
Βρέθηκα κατηγορούμενος σε [illegible] [illegible]. [illegible]
κοιμώ; Η [illegible] Κατσουρίδη, γραμματέας της Αχτίδας
του [illegible] επίσημη κριτική γιατί η «σύντροφος» που έγραψα
ήταν όπως είπα εξω από την επίσημη γραμμή. Όχι για
τον [illegible] της. Αλλά για τη μορφή της! ~~[illegible]~~
«Πολύπλοκα πράγματα, σύντροφε. Δεν είναι για τώρα..»
Σαν γραμματεία του Τομέα ήμαστε τέσσερις. Ο Γραμματέας, η
γυναίκα του, ο αδερφός του κι εγώ. Κάθε φορά που γινόταν εκλογή
με [illegible] ή αντιρρήσεις έλεγε ο Γραμματέας «Ψηφοφορία» και σή-
κωναν και οι τρείς οικογενειακώς το χέρι τους. ~~[illegible]~~
Και έλεγε η [illegible] — [illegible] — βάση τότε με το Λίβανο, το
[illegible], το [illegible] ~~[illegible]~~ του Σκόρου. «Γιατί;» ο ένας,
Γιατί; ο άλλος. Θεωρητικές απόψεις [illegible]. Ρωτούσαμε.
Το βαρύ κι εγώ στη γραμματεία. ~~[illegible]~~ «Γιατί;» Και η
[illegible] «Γιατί έτσι φαίνεται» «Τί [illegible];»
Οπότε: «Ψηφοφορία» και ο Λίβανος έλεγε, με τρείς ψήφους
(οικογενειακώς) εναντίον ένος. Στο μεταξύ η κατάσταση χειροτε-
ρεύει μέρα με τη μέρα. Οι Εγγλέζοι και η κυβέρνηση ~~[illegible]~~ που
τα είχαν επιβάλει το σχέδιο για όλους. Τα σύγχρονα
[illegible] για τη Νέα Σμύρνη. Από τη [illegible] [illegible]
στο κόμμα. Είμαι ο γραμματέας της ΚΟΒ με αρμοδιότητα στον
[illegible] παράνομο μηχανισμό: [illegible], όπλα, [illegible]
σύνδεση με τον ΕΛΑΣ. Ξαναπήρα [illegible], θέση μου, του
[illegible] μαχητή, στο Α' Τάγμα [illegible] σπάνιο σε όχι [illegible]

γιατί ή θα ήσουνα μαχητής ή θα άνοιγες τη πολιτική δουλειά. Εγώ θεωρούσα απαραίτητη τη συμμετοχή μου και στα δύο. Και το είχα πετύχει. Στη διαδήλωση της 3ης του Δεκέμβρη η ευθύνη ήταν και αυτονόητη όλοι ήσαμε. Εκτός από τον γραμματέα της ΚΝΕ Κόβας, [illegible] εύκολα και στη όπου το πρωί όταν διαπραγματευόμασταν του Φιξ για να δώσει τη συμμετοχή στη συνοικία της μένουμε ικανοποιημένοι. Η σειρά έχετε από τον Άγνωστο Στρατιώτη. Εκεί οι χωροφύλακες έκαναν ότι εμποδίσουν να μας προσπεράσουν. Το πλησιάσαμε όμως ακριβώς. Γιατί βρήκαμε μπροστά από μας στη πλατεία Συντάγματος και δέχτηκαν πυρά τους. Όλοι τα πυρά. Σκοτώθηκαν τόσοι νεκροί ~~[illegible]~~ χωρίς οι επιτυχείς τραυματίες. Εμείς έπειτα από ώρα είχαμε το ύψος της πόρτας του Εθνικού Κήπου – ήμασταν όλοι μαζί. Υποχωρήσαμε ως το Ζάππειο. Εκεί ανασυνταχθήκαμε. Δεν ήταν πιο βράδυ με μια γαλανόλευκη ~~[illegible]~~ στο χέρι. Προχωρήσαμε πάλι τρέχοντας προς το Σύνταγμα. Τα τανκς έφευγαν και πάλι. Όμως αυτή τη φορά λίγο πιο από τα Ανάκτορα μας. Είχε πολύ και μαζί με τους Κήπους από τα πυρά δεν έβλεπες ~~[illegible]~~ πάνω από εκατό μέτρα. Ξεχώρισα η σιλουέτα του τανκς που ήταν στη γωνία Αγνώστου Στρατιώτου και [illegible]. Σε λίγο διέκρινα και ένα μεγάλο οδηγό που μου φαινόταν γελώντας. Τότε είδα μπροστά μου τα πτώματα και τους τραυματίες που γύριζαν. ~~[illegible]~~ Το αίμα μου πάγωσε σε όλο το [illegible]. Μου φάνηκε να βουτάω σε γαλανόλευκη σε αίμα. Όταν τη σήκωσα είχε [illegible] κοκκινίσει και έσταζε αίμα μαύρο. Δεν ξεχνώ ποτέ αυτή η εικόνα μου ηλεκτρίζει. Στη στιγμή της βουβής [illegible] πυροβολούσαν οι δολοφόνοι της Ασφάλειας με τα καλάσνικοφ τους θυμάμαι ότι αγκαλιάστηκα με μια [illegible] κι ένα τραυματία με [illegible]. [illegible] μαζί με τη σημαία [illegible] και [illegible] μόνοι, [illegible] από [illegible] Μπροστά μας — εκεί που σήμερα ~~[illegible]~~ βρίσκεται το ξενοδοχείο [illegible] — ήταν το [illegible] της Αστυνομίας. Από από την [illegible] σπασμένα [illegible], που [illegible] Καθώς προχωρούσα [illegible] να μου [illegible], Ήταν [illegible] μου [illegible] μαζί με όλη του [illegible], νεκρούς και τραυματίες ~~[illegible]~~ από τα [illegible] στη πλατεία. [illegible]. Όμως καθώς η [illegible] του Φιξ [illegible] μαζί τους με [illegible] να βρεθεί στο κέντρο της σφαγής.

Τέλος νικήσαμε. Ο λαός ξεχύθηκε από παντού. Πλατείς δρόμοι, στενά γεμίσανε. Οι εργάτες κατέβαιναν τα τανκς με τον κόσμο. Εγώ βγήκα με χιλιάδες και μ' έφεραν πάνω στα δέντρα μπροστά από τα Δικαστή- [illegible]. Ξεσκίστηκα από πάνω ως κάτω. [illegible] καθημερινά στα [illegible]. Μπροστά στο [illegible] πήγαινα πάνω στη μάνα μου «ο πατέρας σου σκοτώθηκε, [illegible] σκοτώθηκε», στο [illegible] αγκαλιά και [illegible] σπίτι. Ξεκίνησα τον ανήφορο και τρέχω στο [illegible] μια στιγμή, είχε ανάγκη κόσμος η μάχη. Μετά πήγα στη ΚΟΒ. Έτσι από συνέλευση σε μάχη και από μάχη σε συνέλευση έβγαινα στο Δημαρχείο. Όταν φτάσανε οι πρώτοι τραυματίες, κινητοποιήθηκε η οργάνωση και σε μια μέρα δημιουργήσαμε φαρμακείο, νοσοκομείο (σ' ένα κεντρικό καφενείο) και χειρουργείο. Παρατήρησα ότι όλοι οι [illegible] φοιτητές είχαν γίνει νοσοκόμοι. Πρότεινα στην ΚΟΒ να τους [illegible]. Εκτός από τους φοιτητές της ιατρικής, πήραν τη [illegible] και πήγα στο νοσοκομείο. Κάποιοι είπαν «Μας χρειάζονται οι τραυματίες», και τότε [illegible] όλοι και τους είπαν «[illegible] εκείνο που [illegible] είναι να μη [illegible] οι [illegible], θα τα [illegible] μόνοι μας.» Έτσι σχηματίστηκε η [illegible] Δημοκρατία. Το πρώτο θεωρητικό μάθημα έγινε στο σπίτι του Γιώργου [illegible]. Από τις 1000 [illegible], έλεγε ότι μια στιγμή ο [illegible], μόνο μία βρίσκει το στόχο για να τους καθησυχάσει και τότε, ο Γιώργος είπε το [illegible] «Να αυτό ακριβώς σε μία φωτιά [illegible].» Η στρατιωτική επιχείρηση έγινε έξω από το [illegible], και [illegible] οι φοιτητές [illegible] μεταξύ των [illegible] και στην οδό Ομήρου. Επειδή είχαμε [illegible] για το σχηματισμό της [illegible] στη (στρατιωτική) [illegible] στη Δημοκρατία. Πάντα [illegible] από τη [illegible] από το [illegible] γράψιμο.

Εγώ πήρα μέρος στη μάχη — εκτός από τη Νέα Σμύρνη — του Χαροκόπου, του Παλαιού Στρατοπέδου και στη Μακρυγιάννη που έμειναν δέκα μέρες. Ο Γενάρης του 1945 με βρίσκει να κρύβομαι οικογενειακώς στην οδό Υπερείδου. Τις ημέρες έτρεχα να βρω κάποια επαφή. Όμως η Αθήνα είχε αδειάσει. Όλες οι οργανώσεις και χιλιάδες άνδρες βάδιζαν προς τη Θεσσαλία. Οι Εγγλέζοι έκαναν χιλιάδες συλλήψεις και οι αντικομμουνιστικές [illegible] το κόμμα διέταξε να πάρουν οι οργανώσεις μαζί τους στην υποχώρηση όμηρους. Μου έχοντας όλες δυνατότητα να φανώ ούτε οι [illegible] ήμουν ύποπτος, να ταλαιπωρηθούν άλλοι αθώοι, και αντί γι' αυτούς να σκοτωθούν από τις καταστροφές. Άρχισε Γενάρης. Κρύο, βοριάς. Τα σύννεφα χαμηλά και σκοτείνιαζαν στα σπίτια. Βάδιζα μόνος στο [illegible] από τον Ιανουάριο Σύγχρονο που ήταν γεμάτος από Εγγλέζικα οχήματα κάθε είδους. Ήταν σύσσωμο και έτοιμα [illegible] να μπούνε στον Πειραιά όταν έφυγε [illegible] πάνω από υπεύθυνο για την τροφοδοσία. Τον αποθηκάριο της πόλης. Ήταν παλιός κομμουνιστής. Οικογενειάρχης. Φτωχός και με άσθμα. Εκεί χρειαζόταν να είχαν αρχίσει έκανε τις σημειώσεις από το Ιωσηφόγλειο τόσο πολύ χτισμένο που ήταν έτοιμο να συρματοπλέγματα στα χώματα. Τον συγκεντρώσαμε και σιγά-σιγά φτάσαμε στη Σπαρτιάτη[?]. Στη γωνία ένα μαγαζάκι, «Ένα σύνταγμα», μου λέει. Θα με κρύψει σε ένα γραφειάκι ο πατέρας τους αρχειοθέτες συγκεντρώθηκαν και μαζί σύντομα στο πίσω μέρος του μαγαζιού. Εκεί πίσω από τα βιβλία και τα έπιπλα κάναμε χώρο, συνδέσαμε ρεύματα και βαλτώσαμε το σύνταγμα. Είχαμε και το όνομά του — όταν μείναμε μόνοι μιλήσαμε στην αρχή για τα δικά μας και μετά το ερώτημα «Τι κάνουμε τώρα;» Την άλλη μέρα έγραψα μια «Ανοιχτή Επιστολή στον Ουίνστον Τσώρτσιλ» όπου με δύο λόγια του έλεγα ότι η πολιτική του δε θα περάσει και ότι τελικός νικητής θα είναι ο ελληνικός λαός με πρωτοπορία το ΚΚΕ. Τον βρήκα στο κουτί χαλί. Έφυγε αμέσως. Είχαμε δυνάμεις. Ο μαραγκός

βοηθούσε όπως-όπως. Και μετά, σπίτι. Ασπιρίνες. Κομπρέσες. Μόνο και μόνο για ανακούφιση. Καθόταν με τις ώρες στο τοίχο ακου-[illegible] μου λέει. Μετά [illegible]. Μόνο έβγαζε αυτό. Βοή-θα τι άλλο. «Τελειώσαμε, Τώρα τι γίνεται;» Νέα έγνοια. Χρειαζόμαστε γραφομηχανή, πολύγραφο, [illegible] χαρτιά μελάνια... Πήγα στην Ιονική Τράπεζα που είχα εκεί τα [illegible]. Έβγαλα. Εκεί [illegible] όλα αυτά μαζί με τη σύνταξη, τα είχα [illegible] εισπράξει. Την πρώτη μέρα πήρα μια γραφομηχανή. Κατευθείαν στο μαραγκούδικο. Την άλλη μέρα [illegible] πάνω στον [illegible] στη [illegible] γυναίκα του Νίκου Μπογιάτζη. Την [illegible]. Αυτή μου είπε [illegible]. Οι άλλοι, άλλα. [illegible] δε μου [illegible] ήμασταν έτοιμοι. Μοιράζω δε τρία [illegible] σαν προκήρυξη. Πήρα και εγώ [illegible] μου συναγωνιστή στη [illegible]. Υπηρετώ στο ΚΕΑ — στο 1979 — στον άλλο [illegible]. Νύχτα της [illegible] είχαμε [illegible] στη Νέα Σμύρνη. Όπως και πόρτα ανοίγει [illegible] και με [illegible] του [illegible]. Μας είχαν συνέχεια απ' τον [illegible] μέτρα. Και μετά να τρέχουμε στον φωτογραφο-τές. Τελικά σε γλιτώσαμε κι αυτή τη φορά. Έγινε η πρώτη πολιτική οργάνωση — ο θείος, αυτό είναι το όνομά του, μου λέει. Ήθελα [illegible] και πέθανε να [illegible] για το [illegible]. Τον μεταφέραμε στο προσωρινό σπίτι της θείας Βιργινίας που είχα στο με-ταξύ [illegible] και κρυβόμουν εκεί. Όσοι ώρα συνεδριάζαμε προσπαθούσε να μείνει ξυπνητός για να ακούσει. [illegible]-και-[illegible] [illegible] [illegible] μάτια. Έτσι [illegible]. Όταν [illegible] πως πέθανε, [illegible] το σπίτι του να σε πάρει. Τώρα πια δεν κινδυνεύει να συλληφθεί. Ο Χάρος τον κέρασε [illegible] αγκαλιά του. Μόλις τελείωσα σε "Συμφωνία αριθ 1" [illegible] σε να [illegible] το δοκίμιό μου. Με δέχονται [illegible] στο γραφείο του, στο Μουσείο. Μετά φανερά ενθουσιασμένος άρχισε

νά μού διηγείται τίς προσωπικές του εμπειρίες από τά «Εγκλήματα
τού κομμουνισμού». Ο ΕΛΑΣ έκαψε τό σπίτι τού αδερφού τής
γυναίκας του. Σκότωσε τόν αδερφό τής Τζίνας Μπαχάουερ πού
[illegible] θά προσβάρει μαζί του τό κοντσέρτο γιά πιάνο τού
Γκρηγκ. Πού τά ξέρ' αυτά; ρωτούσε καί συγχρόνως μέ έβλεπε διερευ-
νητικά. Εγώ τσιμουδιά. Μετά πέρασε στά γενικά. Τή Κυβέρνηση -
τη Βασιλεία. Τό Έθνος. Τούς Συμμάχους. Καί τέλος τον [illegible]
σλαβικό κίνδυνο. Είχα τήν αίσθηση ότι άν τού έλεγα είμαι κομμουνιστής
θά μπορούσε νά τόν σταματήσει πάνω σέ γραφείο του καί νά τόν
καταβροχθίσει. Μαντεύοντας από τή σιωπή μου ότι [illegible] δέν
συμφωνώ μαζί του [illegible] «Εσύ τί έκανες όλο αυτό τον
καιρό;» καί τά μάτια του έβγαζαν φωτιές. «Συνθέσεις»
«Συνθέσεις; Καί τί συνθέσεις;» «Αυτό εδώ» καί τού βάζω
μπροστά του μιά παρτιτούρα. Άρπαξε κι άρχισε νά ξεφυλλίζει
το έργο σελίδα πρός σελίδα «Μμμ καλό.. Μμμ πολύ ~~[illegible]~~
καλό..» έλεγε [illegible]. Όταν έφτασε στό μέρος
τής χορωδίας μέ τό τετράφωνο κοντραπούντο αναφώνησε «Μά
αυτό θά συναρπάσει θαυμάσια. Προχώρησε [illegible]. Μέ
[illegible]..» Όταν έφτασε στή μέση τού έργου, αφού τούς
[illegible] κλπ. Σηκώθηκε μέ δύναμη τό βιβλίο
καί μού λέει «Ετοίμασε τίς πάρτες. Θά τό διευθύνω
Εγώ!» Προσπάθησε νά τόν [illegible]. Μετά ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] τό γλυκύτερο ύφος του μέ ρωτά
«Ο τάδε, τάδε καί τάδε, καθηγητές τού ωδείου,
καί όλοι γνωστοί [illegible] τού ΕΑΜ ήρθαν καί
μέ βρήκαν γιά νά μού πούν ότι [illegible] τή θέση
τους από τίς εγκληματίες. Κι εσύ δέν ήσουν στό ΕΑΜ;
Τί έχεις νά πείς;» Τί έχω νά πώ, [illegible]. Έχω
νά σού [illegible] καί αφού θέλει νά τ' ακούσει, άς τ' ακούσει.
Παίρνω τήν παρτιτούρα από μπροστά του. ~~[illegible]~~ Ξέρω ότι δέν αρκείται
πιά νά παιχτεί. ~~[illegible]~~ Καί άρχισα «Γνωρίζετε πόσο
σάς αγαπώ καί πόσο σάς σέβομαι. Γι' αυτό [illegible] βρίσκο-
μαι εδώ. Ποτέ δέν συμφωνώ καθόλου ούτε μέ τίς ιδέες σας
ούτε μέ τά συναισθήματά σας. ~~[illegible]~~ Θά θέλα-
να χαίρομαι μιά σχέση Διδασκάλου μέ Μαθητή. Όμως αυτό
είναι αδύνατο, όπως φαίνεται. Λυπάμαι γιά τούς καθηγητές
πού μού [illegible]. Αυτοί είναι γιά μένα οπορτουνιστές»
«Τί λές;» φώναξε. «Ναί Ναί χτές μέ τό ΕΑΜ

γιατί μελαγχολούσαν [illegible] Σύμφωνα με τους νικητές. Έπειτα
για ποιούς εχθρούς μιλάτε; Για τους συνεργάτες στη γερμανική,
της κατοχής, τους ταγματασφαλίτες, τους προδότες; Δεν
έχετε να πείτε λέξη; Πάμε για βόλτα αν θέλετε στον
Εθνικό Κήπο να σας δείξω χίλια σημάδια κομμουνι-
στών...» Έστειλε [illegible] να με καταστραφεί. Τότε
ήμουν κι εγώ ένας από τους σφαγείς. Γιατί, σηκώθηκε και
έβαλε το [illegible], [illegible] με το [illegible] στο χέρι. Κι αυτό
ήταν η αφοσιωμένη πράξη στη ζωή μου...» «Φύγε, γυ-
ναίκα, δε θέλω να σε ξαναδώ» Ακούγονταν που πόρτα
σταμάτησε «Και μια λέξη ακόμα: Εμείς θα νικήσουμε!»
Και έφυγε βιαστικά. Όταν άρχισαν οι πρόβες με τη
Μπαχάουζε [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ (ρυθμίζοντα [illegible]) και ο [illegible]
σ' ένα μέρος για να τη με βγάλει. Σε κάποια στιγμή
όμως ένας μουσικός φάνηκε με έκπληξη και κατά το
είπε. Σε λίγο ο ~~[illegible]~~ Νικήτας, ο δεξιός του κομπάρσος
(οι άλλοι δύο ήταν ο Παναγιώτης και ο Χάιδος [illegible] -
[illegible]) με πλησίασε και μου είπε «Απαγορεύεται
εδώ. Αρχίζει να φύγεις». Πήγαινα να παίζω σε γραφείο
για τη [illegible], μπροστά στο Ακαδημίας Αθηνών, στο
[illegible] του [illegible] [illegible] Χαρές. Φωνές, [illegible]
[illegible], κουνημένο. ~~Ήταν~~ οι Χίτες που κατά [illegible]
χτυπούσαν τις [illegible] μας. Ο κύριος [illegible] [illegible]
[illegible] τότε τους ~~[illegible]~~ είχε χαρακτηρίσει [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]» [illegible] της [illegible] να βρουν
νόμιμα στο κέντρο της Αθήνας. Ήταν η αρχή της περιό-
δου της [illegible]. Γύριζαν στους κεντρικούς δρόμους
κρατώντας ξύλα, μαχαίρια, [illegible] [illegible] και [illegible]
[illegible] κι όταν συναντούσαν ή νόμιζαν ότι
συναντούσαν κάποιον αριστερό τον χτυπούσαν επί
τόπου. Αυτοί κατευθύνονταν η μικρή ΕΣΑ — άγγλοι
με ~~[illegible]~~ κόκκινα και [illegible] με [illegible] [illegible] —
και η αστυνομία, άνοιγαν το [illegible] και [illegible] [illegible]
[illegible] στο [illegible] αστυνομικό τμήμα. Επει-
δή μπουντρούμι καινούργιο ξύλο. Στο μεταξύ

~~στις~~ οι υπηρεσίες ξεχάσανε γιά στοιχεία. Την άλλη μέρα τον οδηγούσαν στο δικαστήριο με τη γνωστή κατηγορία «[illegible] [illegible] τοιχοθέσει». Ο έξυπνος δικαστής ξέσπασε τον κατηγορούμενο μέσα στο σύρμα και το ρωτούσε αυστηρά «Γιατί βρε βάλατε χέρι στο [illegible] όργανο;» Μιά ποινή έως δύο [illegible] πιό γενική κατηγορία. Ναι δίκη. Αυτά οι γιατροί στο νοσοκομείο και έμεινε μέσα [illegible] χρόνια. Γι' αυτό το λόγο οι καλύτεροι δικηγόροι είχαν ένα γραφείο Α Βοηθείας στην οδό Σταδίου και έτρεχαν να προσφέρουν νομική βοήθεια στα θύματα του [illegible]. Τότε μόνο στην Αθήνα είχαμε εκατοντάδες τέτοιες καταστάσεις και από έναν της [illegible] [illegible] στη μέρα. Επειδή τη μέρα της οργάνωσης ζητούσε να τρέ-χουμε σε γραφείο του δικηγόρου και να καταγγέλουμε αμέσως το συμβάν κι αν ήταν δυνατόν να υποδει-κνύουμε και το αστυνομικό τμήμα που μεταφέραμε το θύμα. Γι' αυτό το λόγο αφήνοντας στην πόρτα τον [illegible] και ρώτησα έναν από τους ~~[illegible]~~ «αγανακτισμένους» ρωτώντας το πιό αθώο μου ύφος «Με συγχωρείτε σας παρακαλώ. Ποιοί είναι αυτοί που χτυπούν; Φοιτητές;» «Φοιτητές!» πετάχτηκε σαν να του τσίμπησε μύγα ~~[illegible]~~ Με κοιτάζει καχύποπτα «Ήθελα να πω φοιτηταί...» «Έχεις ταυτό-τητα;» και συνέχισε «Έχασα εδώ. Έχουμε ~~[illegible]~~ [illegible]» Με όλο σπρώχνει στο βάθος της αυλής. Με χαμογελά και [illegible] το [illegible] «[illegible] ένας που [illegible] και συνέχισε, «[illegible]: Ρο-[illegible], [illegible] !» Όλοι τη παραστάσαν τους άλλους και χύμηξαν επάνω μου. Ένα αισχρό [illegible] το [illegible] [illegible]. Αυτό που οι [illegible] [illegible] φωτογραφίσαμε. [illegible] ο καθένας κάνει ό,τι του κατέβει. Εγώ μιά στιγμή [illegible] ~~[illegible]~~ με δαγκώνει το στήθος. Το μούτρο του ~~[illegible]~~ [illegible] στη μύτη μου. Σηκώνει ~~[illegible]~~ το αίμα μου γλύφει τα χείλη του και μου λέει «Αίμα το αίμα σου [illegible]». Ο καθένας [illegible] τι [illegible] του. Με βάζουν στο [illegible]. Ένας αξιωματικός βγήκε

το περίστροφο και [illegible] στο [illegible]. «Φύλαξε με αυτόν [illegible] ο Βαγγέλης! Μετρώ τρία και σε σκοτώνω»... Ένα... Δύο...» Κάποια [illegible] και στριγκλιές. Ξανάσκυψαν στις γραφές της κλωστής, τα [illegible]. Έτσι τέλος με μαζεύουν από τα πολλά και τα χέρια με κάποιο τραγούδι και με [illegible] Έξω [illegible] πολλά στο Γρηγόρη. Επιτέλους και έβγαλα [illegible] πολλά. Όλα για τον Κόραη. Τώρα με [illegible] ένα [illegible] ταμείο της ΕΣΑ. Από αυτόν αγανακτισμένος, [illegible]. Φτάνω στην αυλή του Υπουργείου Εσωτερικών στο Κλαυθμώνος - Κηφισίας ο Νικήτας Θεολογίτης, [illegible] μου [illegible] φασίστας. [illegible] με περιφρόνηση. Επεμβαίνουν όμως τρίτοι και έτσι φτάνω στο γραφείο του πατέρα μου — υπουργός ο Κων/νος Τσαλδάρης — και του δηλώνω «Από σήμερα [illegible] το όπλο μου...» Και μετά [illegible]. Έμεινα δέκα μέρες στο Λαϊκό Νοσοκομείο. Κι αυτό χάρη στην [illegible] γνωριμία του πατέρα μου. Ένα [illegible] [illegible] να [illegible] στο [illegible] Οφθαλμιατρείο όταν με αναγνώρισε ο [illegible]. Είχα αφήσει με μια σφαίρα στο [illegible] και από τότε [illegible] για επιβίωση. Το [illegible] μου στο [illegible] φαίνεται τόσες διαστάσεις και [illegible] που η Φήμη του [illegible] [illegible] γραφεία της Εποχής που είχαν ξανανοίξει, μετά τη Βάρκιζα. Έμαθα ότι μια ομάδα [illegible] φασιστών της Εποχής, με επικεφαλής το [illegible], αποφάσισε να βάλει [illegible] στην κυριαρχία της φασιστικής τρομοκρατίας μέσα στο [illegible] - Πήγαν στη Λέσχη — όπως το συσσίτιο [illegible] 100% [illegible] οι Χίτες — και όπως [illegible]

Γράφαμε [illegible] τρεις και [illegible]

Γο τους φασίστες

η αφελέστατη του [illegible] ήταν τόσο μεγάλη που στο τέλος ~~[illegible]~~ βαλανιδιάς σαν καμάνι. Έγινε μας φασίστας. Και από τότε δεν ξανασηκώθηκε χέρι στο σχολείο, όχι μόνο ση ψυχή άλλα και όλων των Εχθρών. Α Το ΕΑΜ και η ΕΠΟΝ φανερώθηκαν κ.[illegible] Ξανασήκωσα παλιά δουλειά στο οδό Φιλελλήνων. Επειδή όμως δεν μας έδιναν ούτε κούτες τσιγάρα ο μισθός ήταν ελάχιστος. Έτσι αποφάσισα να πουλώ το πρωί εφημερίδες. Με σύστησαν στο Βασίλη το Καμπόσο που είχε το στέκι του απέναντι στο υπογειακό μαγαζί του κτιρίου Ριζοσπάστη. Σταδίου και Εδουάρδου Λω. Ήταν ένας έφηβος, μάλλον ψηλός, τετράγωνος στη [illegible] και ~~[illegible]~~ και [illegible] του, με φουντωτά κατσαρωμένα μαλλιά. Φορούσε πάντοτε ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ χτυπητά κόκκινα φουλάρια γύρω μαύρα για να φαίνονται αναίσχυντα οι [illegible] του χεριού του. Κοιτούσε τον κόσμο [illegible] κι έλεγε: «Μη νοιάζεσαι, είσαι δικός μας. Εσύ, μού είπε, Ριζοσπάστη. Με σύστησε στον [illegible]. Εδώ, θα πάρεις μόνο τη ΘΡΑΔΥΝΗ, από εκεί στη [illegible] θα [illegible] στο στέκι που σου δείχνω, στα Σκαλοπάτια της Ζωοδόχου Πηγής, και οι αντίπαλοι θα σου δίνουν τα υπόλοιπα φύλλα κι εσύ θα τους δίνεις τις ΘΡΑΔΥΝΕΣ. Οι Ήταν εύκολη δουλειά. Καθόμουν στα σκαλιά. Ο κόσμος ξεκίναγε [illegible] από τα ~~[illegible]~~ και πατούσαν ~~[illegible]~~ πάνω σε μια εφημερίδα τα χρήματα. Κατά της Τσοτσού παγάνα τη Πρωινή [illegible], παρέδιδα όσες είχαν μείνει και πληρωνόμουν. Σπάνια, όταν έλεγα να βγάλω πιο πολλά, έκανα σπίτια στην Ομόνοια, φωνάζοντας τα μεγάλα τα μεγάλα ξεπούλημα ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ - ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ - ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΥΠΟΥΡΓΟΥ - ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΑΜ (σε [illegible] [illegible] λχ.) κλπ. κλπ. - Μια φορά έπεσα πάνω σε ένα διευθυντή του υπουργείου έξω από τον [illegible] που έκανε με το στόμα του, χτύ. Αποφάσισα να ξαναπάω στη Χρυσαλλίδα. Έκαναν πρόβα στο Εθνικό. Καθόμουν στη θέση μου [illegible] στον Οικονομίδη μαζί με τον Ιωαννίδη και τον [illegible]. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Ήταν, για τι δουλειά μου, σαν να μην υπάρχω. Δεν με κοίταζε. Δε μου μιλούσε. Όταν όμως φτάναμε σε κανένα μέρος δύσκολο και με [illegible] να τα βγάλω πέρα και ρώτησα με τα σχέδιά μου σε εργασία στο Χρυσαφίτσα μου [illegible], τον έβγαζα να χαρακτηρίσει [illegible] [illegible] [illegible]. Εκλέχτηκα αντιπρόσωπος για το Συνέδριο της ΕΠΟΝ. Ήμουν τότε υπεύθυνος γραμματέας του Τομέα Καλλιτεχνών. Τι καταπίεση να μη μας αφήνουν να μιλήσουμε όσο θέλαμε και όσο έπρεπε Γο Μίλησα μαχητικά. ~~[illegible]~~ Κατήγγειλα την ιστορία

Γο Δώσαμε μάχη με τα ρόπαλα τη Συνέλευση Νίκο Ακριτίδη. Όταν πήρα το λόγο [illegible] [illegible] καταγγέλλοντας [illegible] στους [illegible] στη ΕΠΟΝ.

Ήταν τότε που ο Λορέντζος [illegible] [illegible] στη Δήμου [illegible] από [illegible] [illegible] Χατζιδάκις [illegible] στο [illegible] [illegible] ο [illegible] Κοτζιάς [illegible] Δεν [illegible]

αυτό στο καθε σκίρτημα

σαν πολιτιστικό τομέα. Καί φυσικά δέν [illegible] μέχρι τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου. Ἤμουν πρῶτος ἢ δεύτερος μετά τό όριο. Παίχτηκε καί τό Κοιμητήριο σέ καλλιτεχνικό πρόγραμμα. Μετά τό Συνέδριο ανέλαβα και οργανωτής του Εκπολιτιστικού. Δηλαδή Β γραμματέας Διαφωτίσεως με πρώτο τό Πέτρο (Δημήτρης Δεσποτίδης). «Λέγε θαυμάσια έργα»! Ψηλό με μαγικά μάτια και με ένα μόνιμο χαμόγελο στα χείλη. Με τό Πέτρο οι οραματισμοί από τα όνειρα καί τα βιβλία περνούσαν στην πραγματικότητα. Είχε τόσο θετικότητα πού τέλος σέ έπειθε ότι όλα είναι δυνατά. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά τό [illegible]. Δηλαδή αυτό τό ιδανικό το ζούσαμε εκείνη τη στιγμή. Διότι μας όλα [illegible]. Η ζωή έχει τόσο όμορφα όσο καί μέσα στα πιό τολμηρά μας όνειρα. Αυτός ο ενθουσιασμός κυλάει σαν χιονοστιβάδα από τη [illegible] στην κεντρική Λέσχη ως τη πιό απόμερη γειτονιά τη Αθήνας. Όταν άκουσε για πρώτη φορά τη μουσική μου, στο αρμόνιο, στη [illegible] τα μάτια του γέμισαν δάκρυα. Αγκαλιαστήκαμε και κλαίγαμε, δίχως να ξέρουμε τό γιατί. Για κάθε μουσική φράση είχε καί μιά εικόνα. Τη έβλεπε καί μιά [illegible]. Μπορούσε με μιάς να πάει στο βάθος των πραγμάτων καί να ανακαλύψει στην αληθινή της φύση. Η Επανάσταση για τον Πέτρο ήταν ένα πανηγύρι δημιουργίας, επικοινωνίας, αγάπης. Ένας ολόκληρος χορός του ωραίου καί τού αγαθού πάνω στη βαρβαρότητα, στη βία καί στη ασχήμια. Μιά μέρα μου λέει «Ανακάλυψα εκείνο το συνθέτη πού έγραψε το ορατόριο στην οπισθοχώρηση. Θα είναι στη μία το μεσημέρι στη Λέσχη.» Στο βάθος της κεντρικής αίθουσας ήταν καθισμένος ένας χλωμό αδύνατο αγόρι. Όταν πλησιάσαμε με τον Πέτρο σηκώθηκε ευγενικά. Είχε μεγάλη συστολή πού προσέθετε στη φυσική ομορφιά του. «Ο συναγωνιστής Μάνος. Ο συναγωνιστής Μίκης» Δώσαμε τα χέρια και

βαθειά και διεισδυτική στα μάτια. Κρατούσε ένα φάκελο με νότες. «Σας έφερα να δείτε αυτό», Είχαν τότε σχηματισθεί οι Χορωδία της ΕΠΟΝ και έψαχναν για νέο ρεπερτόριο. «Θα γράψης τη μουσική στους στίχους του Καββαδία» μου λέει μιά μέρα ο Πέτρος. «Το ξέρεις ότι είμαι ανίκανος. Δεν έχω καιρό να κοιμηθώ». ~~[struck]~~ Αργότερα μου ζήτησαν οι Χορωδία για τον αρχηγό. Ήταν το έργο ΤΟ ΚΑΠΟΝΑΚΙ ΘΑ ΘΕΡΙΖΟΝ- με τον Αλέκο Σπηλιανό σε σκηνοθεσία του [illegible] φωτόσοφο. Μουσική Γιάννη Χατζηδάκη. Ένα από τα Χορευτικά του [illegible] — την καλοκαιρινή — που έβαλε αργότερα ο Μάνος στην ΑΧΙΒΑΔΑ του. Θυμάμαι με τον Πέτρο εκεί, από οι Χορωδία να δημιουργήσουμε και μία ορχήστρα. Αργότερα είχαμε μιά ~~[struck]~~ ιδέα που στάθηκε σταθερή μέσα στη νεολαία γράμματα: Συγκεντρώσαμε όλους τους νέους ποιητές και λογοτέχνες από τα μεγάλα και όλους τους φτασμένους από τα άλλα: Βάρναλης, Βρεττάκος, Ρίτσος, Ρώτας, Γαλάτεια Καζαντζάκη. Η ουσία μας ήταν απλή. Οι νέοι θα παρουσιάζουν το έργο τους και οι μεγάλοι θα σχολιάζουν. Βρήκαμε και τα γραφεία ~~[struck]~~ για αυτό. Ένα νέο λογοτέχνη που πολύ είχε προσχωρήσει στην ΕΠΟΝ, τον Κώστα Κοτζιά-Μαγγίσσιανο [illegible], οργανωτή από τους δικούς θα φέρνανε με το έργο τους τα ελληνικά γράμματα: Τσίρος, Λεβεντάκης, Μιχάλης Κατσαρός, Νότης Περγιάλης, ~~[struck]~~ Ιάκωβος Καμπανέλλης, Αλέξιος ο γέρο-[illegible] Κουλπής ~~[struck]~~ και πολλοί άλλοι που αργότερα έγιναν [illegible] μου διαφεύγουν τα ονόματα. Έτσι βρέθηκα ~~[struck]~~ μέσα στην καρδιά της ιδεαλιστικής πνευματικής δράσης εκείνου του καιρού. ~~[struck]~~ Βάλαμε το Μιχάλη Κατσαρό γραμματέα — υπεύθυνο για τη λέσχη του ελληνοσοβιετικού συνδέσμου. Ήταν μόνιμος αξιωματικός στη αεροπορία και τον είχαν απολύσει και είχε ανάγκη από δουλειά. ~~[struck]~~ Σ' αυτή τη λέσχη οργανώναμε τακτικά καλλιτεχνικές βραδυές όπου γινόταν χαμός από το κοσμοπλημμύρημα. Σε μιά από αυτές παρουσιάσαμε έργα μουσικής [illegible].
Ένα τραγούδι σε στίχους του Φώτη Αγγουλέ διασκευασμένο σε μια ερμηνεία τσίχου στην Ελ Ντάιπα — εκεί που [illegible] τη

διασκευή της όμορφης οι εγγλέζοι — ΝΑΝΙ ΑΓΝΗ ΜΟΥ ΑΝΤΖΥΛΑ, που είναι και το πρώτο τραγούδι μου που ακούστηκε από το Ραδιόφωνο το 1950 με την Φραγκιά-Σπαταλακάγλου. Ακολούθησε ένα έργο για πιάνο και βιολί με τίτλο «Νυχτερινή ακρόαση στον Μακρυγιάννη». Και τέλος το τραγούδι «Τρεις του Δεκέμβρη» για βαρύτονο και πιάνο όπου το τελευταίο ακομπανιαμέντο της φωνής επάνω στο σταθερό ρυθμό — ∪ — ∪ — — — της Καπα-Καπα-ν Εφιάλτου. Τα λόγια δικά μου — της απελπισίας — Τραγούδησε ένας ευγενικός βαρύτονος, ο Κοζαφωτιάς, που μαζί με το κυρίαρχο ανθρώπινο ενθουσιασμό της στιγμής που κατακτούσε τον [illegible] [illegible] από το [illegible], βρίσκουν τα [illegible]. Τότε [illegible] και [illegible]. Ο Κοζαφωτιάς έμενε στην οδό Ξενίδου, απέναντι από του [illegible] [illegible] στο [illegible] κι εγώ και τα [illegible] συχνά γιατί μας [illegible] κι εμείς, τους [illegible], η μανία στη καθαριότητος. Το [illegible] η μέση [illegible] [illegible] γιατί μας [illegible] η μάνα μας. Όταν το [illegible] στη σκάφη. Κάθε Σάββατο. Γονατίζει και η μάνα σου [illegible] το [illegible] νερό από τον [illegible] σ' ένα δοχείο όπως εκεί όσο βρεθεί η κανονική ποσότητα μιά [illegible] μιά [illegible]. [illegible] με το [illegible] σαπούνι. Ξεβγάλαμε. Έως όσο γίνουν τρία χέρια. Όταν [illegible] [illegible] καθόσον [illegible] κι έβαζε τα [illegible] στη σκάφη. Αυτά [illegible] μου [illegible]. Επίσης τα [illegible] [illegible] τα [illegible] [illegible] μιά [illegible] [illegible]. Επομένως το σώμα σου δεν [illegible] [illegible]. [illegible] μόνο τα [illegible] στη θάλασσα — Αν έμενες στο βουνό τότε [illegible] κι αυτό. Έτσι [illegible] [illegible] [illegible] τα [illegible] [illegible] και μαζί και το σώμα μας. Άλλο [illegible] η σκάφη. Άλλο το ντους. Ο Κοζαφωτιάς ήταν [illegible] [illegible] μου [illegible] στη Τζίτζη(?). Είχε δυο [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. Το βράδυ, μας [illegible], όλες οι [illegible] τρέχουν στο [illegible] μου για να [illegible]. Να [illegible] [illegible]. Να [illegible] καμμιά [illegible]. Και [illegible] δεν μου χαλάνε το χατήρι. Στο τραίνο, να [illegible]. Τι του [illegible] το Κοζαφωτιά στα 1946 [illegible] το [illegible] [illegible]; Ήρθε [illegible] [illegible] [illegible], εγώ ήμουν [illegible] [illegible] [illegible] να μη [illegible]. Κι αρχίζει τη ιστορία με τις [illegible].

που ή κάθε μια ~~σαν~~ όταν αληθινό αρχείο για τα βίτσια πού σημαίνουν. Και μου λέει και κείνη στην ιστορία με τον σκατοφάγο. Δεν τότε μνημονεύσε σαν ή Κοπελίτσα όπως αγαπούσε δίπλα και τρίπλα. Τη έλεγε Καθαρίσσα. Αυτός μάγαρσε. Είχε όμως μέσα σε βαλιτσάκι του όλα τα σχετικά σφαγιστικά παιχνίδια. Κλείστρα κακο-μυαλή καθόταν απάνω του κι αυτός έτρωγε τα σκατά για να φτάσει στον οργασμό... Πού να φανώ από κεί και μπρος; Σιχάθηκα το φαγητό, σιχάθηκα τη ζωή μου. Και όσο τ' ακούσεις την άλλη ιστορία, συγχύθηκε ο Κολοκοτρώνης απαντήσω. Αν πεις μια κουβέντα ακόμα σε σκοτώνω. Και κείνος έπιασε την κοιλιά του από τα γέλια. Μεγάλο σχολείο ο δρόμος Ξενοφώντος. Και από τότε συμπαθούσα τρομερά τις πόρνες και τις βοήθησα σε κάθε περίσταση, ώστε δίπλα όταν βρίσκονταν στην Ασφάλεια στα 1967 τα κορίτσια από τό πέρα κι όλο κι' εμέ που με γνώριζαν μου έστελναν όλα οι πουτάνες στη Σύρο με είχαν κάνει προστάτη τους. Στα 1943 όταν πρωτοπήγα στην Αθήνα οι συμμαθητές μου από τη Τρίπολη γνωρίσανε και εκεί ακόμα από τα θαύματα της Σαλονίκης, το πορνείο. Στην επαρχία πού να πας! Στη πόλη μόνο θα σε κράξει ο πόρνος. Ένας ένας μπαίνοντας ενθουσιασμένοι σε γυναίκα!» ο ένας «Έρωτας!» ο άλλος. «Είμαι άντρας» ο παρα άλλος. Στο τέλος έμεινα παρθένος μοναχά εγώ. Φύγανε όλοι μαζί μετά το μεσημεριάτικο και πάνε όρθιοι στο «σπίτι της» σπίτια στο δρόμο Φειδίου. Έμεινα μόνος και σκεφτικός. Τέλος με έπεισαν. Μα έτσι. Μα άλλαξα. «Πες κραυγή» ο ένας. «Όχι, όχι, θα τον πείσει» φώναζε ο πιο ~~σα~~ ζηλιάρης. Τελικά όλοι μαζί με πήγανε στη Φειδίου. Οι πουτάνες είχαν κουρασμένοι όπως έχει. «Καημό το παιδί. Κοίταξε ο κακομοίρης» φώναζε η μαμά. Τι γυρεύεις καλέ. Νίτσα κοίταξέ τον Είσαι πουτσαράς καλέ;» Οι φίλοι μου στη σπίτια της. ~~Αγκ~~ Αγκαλιές φιλιά προστατευτικά. ότι. Ένας δυο αρχίσανε να λύνουν τα παντελόνια της εκεί στο σαλόνι. Ξεγύμνωσαν κι έφυγαν.

«Μαργαρίτα», φωνάζει ἡ τσατσά, «ἔλα ἐδῶ». «Θά
σέ βγάλω από τό μέρος λέει σε μένα ~~...~~ πού εἶσαι φαντάρος
νά μή φοβηθεῖς» Ἦρθε τρεχάμενη ἡ Μαργαρίτα από
μέσα από μέσα. Ήταν δεκαπεντάρα. Όμορφη μελαχρινή
χαμηλοβλεπούσα. Μπήκαμε στο δωμάτιό της. Γδύθηκε
διά μιάς τσίτσιδη. Ντράπηκα και γύρισα το κεφάλι.
«Δε θα γδυθείς;» με ρωτάει. Έβγαλα τα από πάνω,
ξάπλωσα ~~...~~ δίπλα της και της χαϊδεύω τα μαλλιά.
Και της λέω «Είσαι όμορφη. ~~Ε~~ Ίδια ἡ Μαργαρίτα
του Φάουστ» Με κοιτάζει. Το βλέμμα της χαλί και
σκληρό και ἡ φωνή της χοντρή σαν μεγάλης γυναίκας.
«Τι ~~Φ~~ Φάουστ και φάουστ μου λες. Βιάσου μόνο
να τελειώνουμε» Ήθελα να φύγω αλλά φοβόμουνα
τη καψούρα. Τέλος γδύνομαι κι εγώ κι ανεβαίνω. Πάω
να τη χαϊδέψω «Όχι χεράκια» ~~•~~ μου κάνει τη
χοντροφωνάρα. Πάω να πέσω απάνω της και πάλι
με ρωτάει «Έχεις προφυλακτικό;» «Τι είναι αυτό»
«Καπότα μωρέ». Πώς το λέτε τώρα «Έχω ξενερωθεί θα πεις. Και με το δίκιο της. Ξεκουνήθηκα
κι άρχισα να ντύνομαι «Δε θα τελειώσεις;»
«Βεβαίως, λεφτά» Έσκυψε και σβύνει τα φώτα
ντυθήκαμε και βγήκα στο διάδρομο ~~...~~. «Τι έγινε;»
φωνάζανε μαζί από τα δωμάτια οι φίλοι μου
μαζί εκεί με τις πουτάνες. «Μια χαρά» απαντώ
όταν όμως με είδαν κατάλαβαν. ~~«Δε...»~~
Και όταν χωρίσαμε «Δεν πειράζει. Την άλλη
φορά», φώναξε ~~...~~ χαρούμενα ἡ μαμά για
να σπάσει ὁ πάγος. ~~...~~ Ὁ Γιάννης Γκιώνης ~~...~~
~~...~~ συμφοιτητής μας στην τάξη οικονομικής
διηύθυνε στην Αμερικανική Βιβλιοθήκη, στην οδό ~~...~~
Σταδίου. ~~...~~ Στο γραφείο του, στο ~~...~~ πατάρι, θα είδαμε για
πρώτη φορά τους πρώτους δίσκους λονγκ-πλέι. Ειδικοί για τον
αμερικανικό στρατό. Ακούγαμε με κατάνυξη μουσική
τη Φιλαρμονική Νέας Υόρκης με τον Τοσκανίνι και [illegible]
με τον Μητρόπουλο — όταν ὁ Γιάννης έβαζε για αυτούς

φορά τη βελόνα στο πικάπ ένα ηχητικό φως πλημμύριζε το δωμάτιο: Πετρούσκα, το Πουλί της Φωτιάς, Θυσία της Άνοιξης ο Στραβίνσκυ μαζί τύφωνας κυριαρχητικός με τη λάμψη της μουσικής του. Παράλληλα ήρθαν τα Νυχτερινά, η Θάλασσα, οι Απόψεις του Φαύνου του Κλωντ Ντεμπυσύ. Κατόπιν από το 1945 και πέρα αρχίζει για μένα η περίοδος της μουσικής του αιώνα μας που θα ακούγεται με καθυστέρηση μισού αιώνα. Ραβέλ, Χίντεμιτ, Νταριούς Μιλώ, Χόνεγκερ, Προκόφιεφ Κόνταϊ, Μπέλα Μπάρτοκ, Μπερνστάιν, Κόπλαντ, Σαίνμπεργκ, Μπεργκ, Τέλος Ντιμίτρι Σοστακόβιτς που μου ερχόταν με την εκπληκτική ξεχωριστή φωνή του που προσέδιδε μια καινούργια διάσταση (στη φόρμα της Συμφωνίας. Μαζευόμαστε μαζί στο πατάρι της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (μη θεός όχι της CIA [illegible] για δανειστική βιβλιοθήκη) κι ακούγαμε μουσική με τις ώρες. Παράλληλα άρχισαν να φτάνουν στην Αθήνα περιστοιχίες σύγχρονης μουσικής. Έχοντας φτάνει. Από τη συνομήλικη επίλεξη συνθέτες ο Αργύρης Κουνάδης πίστευε μαζί με τον Ντεμπυσύ ότι ο Μπετόβεν ήταν ένας "μεγάλος κουφός". Μιλούσε σαρκαστικά για όλη τη μουσική των πριν το κίνημα του μουσικού ιμπρεσιονισμού. Έπαιζε συνεχώς όλα τα έργα του Ντεμπυσύ στο πιάνο. Το σπίτι μας στη Νέα Σμύρνη ήταν πολύ κοντά. Αυτός είχε ένα υπέροχο δωμάτιο πάνω στον κήπο, πιάνο με ουρά και τη μανούλα του και τη θεία του. Όλες υπέροχες ευγενικές και πρόσχαρες κυρίες που λάτρευαν τον Αργύρη και αγαπούσαν τους φίλους του. – Ο αδερφός του ο Κώστας μεγαλύτερος του κόμματος της γενιάς μας τότε. Ο Αργύρης σνομπ-ρεμπέτης. Όλο χάρισμα. Μια σύγχρονη σιωπή κι αυτός με τον τρόπο του. Το γεγονός είναι ότι ακούγαμε μουσική με τη [illegible]. Και γνωσιακά και σε όλη του. Που εκείνη την εποχή με ασφάλεια πλάι στο Ντεμπυσύ ήταν η πιο πρωτοχρονιάτικη από όλους μας που είχε

κυρίως στη αρμονική γλώσσα. Ο Γιώργος Σισιλιάνος ήταν
μαθητής του Γιώργου Σκλάβου. Άκουσε από "Συμφωνία αριθ. 1"
και ενθουσιάστηκε. Από τότε γίναμε αχώριστοι. Έγραψε ένα
έργο για πιάνο. Γι' αυτόν ο θεός τότε ήταν ο Στράβιν-
σκυ. Τον έφερα στου Κουνάδη να γνωριστούν. Επειδή ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ο καθένας τα δικά του. Δεν άρεσε ο
ένας στον άλλον και μου τόπαν ιδιαιτέρως. Το ίδιο έγινε
και με το Χατζιδάκι. Ο Αργύρης τράβηξε το πιάνο
με τα ιμπρεσιονιστικά του ακόρντ. Μετά ~~[illegible]~~ κάθονταν
ανάβοντας τσιγάρο και περίμενε μάταια για να (σπουδαίο πράγμα) ~~[illegible]~~.
Ο Μάνος ~~[illegible]~~ σηκώθηκε ~~[illegible]~~ δυσαρεστημένος.
Είχε διασκευάσει για πιάνο το "Φτωχό κομπολογάκι" του
που τόπαιξε με το δικό του απλό αλλά διακριτικό και
χαρακτηριστικό τρόπο. Τον ανάδειξε έτσι στη σκηνή
στη ζωντάνεια "Ήθελε να μας ενθουσιάσει", μου
είπε. Γύρισα στον Αργύρη που ~~[illegible]~~ απόμα γελούσε.
«Αυτά είναι αστεία. Δεν είναι μουσική». Ήταν
δύσκολη πάντα η συνεργασία ανάμεσα στους καλλιτέχνες
και ιδιαίτερα στη δημιουργία. Και είναι φυσικό μιας
και ο καθένας έχει το δικό του κόσμο και αφήνει
να κυριεύει στη μοναδικότητα του. Είναι αξιόλογο
ότι όλοι βαθιά συμμετείχαμε από κοινού του Αργύρη
για το Μάνο. Αλλά οι διαφορές όσο κι αν γνώριζε η μουσική
και το παίξιμο του γενναίου ~~[illegible]~~ πραγματικού που του
θεωρούσα σαν μια βάση για να χτίσει το Έργο,
όπως ήξερα. Έπεισα το Μάνο να μπει στο Εθνικό
Αρμονίας στο Ωδείο ... Εγώ μεταξύ είχαν αυτοί
καταστραφεί οι σχέσεις ~~[illegible]~~ με το δασκαλοφροσύνη του και τώρα βρισκόμουν
στο τμήμα της Αρμονίας, στο μέσον της Αντίστιξης και
στην αρχή της Φούγκας. Μίλησα στο δάσκαλό μου
που μου υπέδειξε να βοηθήσω το Μάνο να περάσει
γρήγορα τα υποχρεωτικά μαθήματα (κυρίως Αρμονία)
για να είναι έτοιμο το φθινόπωρο να μπει στην
τάξη. Σχεδόν κάθε μεσημέρι γυρίζοντας από τη δουλειά

(όχι όμως όπως πριν, υπάρχει τώρα ανώτερη για μουσική έστω ατελώς)

στη Νέα Σμύρνη έβρισκα τό Μάνο σ' όποια και
νά παίρνει συντροφιά με τή μητέρα μου. Τρώγαμε μαζί
καί μετά στό αρμόνιο κυτάζαμε [illegible], τίς αναλύσεις.
Εγραφε έχει χρόνια [illegible] - Οι φίλοι στά θέατρα
ήταν σοβαροί καί συμπαθητικοί. Δυστυχώς ήμαστε πριν
τ' άνοιγμα του ωδείου — μετά τό φθινόπωρο
του 1945 — ο Μάνος μου δήλωσε ότι εγκατασταίνεται.
Ζήσαμε μερικά μαζί στην Αθήνα. Τό ξαναγύρισμα
αυτό στον κόσμο ήταν ωραίο. Καθόμαστε στό πίσω
κάθισμα και διηγούνταν ο ένας στον άλλον
αν τελευταία του μουσική σύνθεση. Με τις φαντα-
σίες μας μεταχειριζόμαστε μεγάλες ορχήστρες:
« Τό θέμα το παίρνουν τα τρομπόνια. Αλλάζει
ξαφνικά [illegible] με κάποια φανταστική
σύνθεση που ανακαλύφθηκε εκείνο το καιρό,
και ξαφνικά επεμβαίνουν τρείς άρπες...» και
ούτω καθ' εξής. Μετά το "Καλοκαίρι" θά [illegible]
αρχαίους και δυσκολίες στό θέατρο. Τού άρεσε πολύ
μαζί μου μιά φορά στο "Μπροστά" το είδα να παί-
ζει κι αυτός [illegible] στον Καραγκιόζη και
να τρέχει στη σκηνή. Αποφοίτησε της Ενωμέ-
νης Καλλιτεχνίας από τα τρένα της στην Επαρχία.
Στη Λάρισα στις μπουκιές μπήκαν οι [illegible]
στο θέατρο για να δείρουν τις κομμουνίστριες
καλλιτέχνιδες. Δεν βρήκαν όμως παρά μόνο το Μάνο
που τον έπιασαν μόνο [illegible] το παιδί του. [illegible]
Είδαμε και τα [illegible] του σπασμένα και του
σπάσανε και τα δόντια. Το εαρινό κίνημα συνε-
χώς ανέβαινε. Ξαναπαραδίναμε όσα είχαμε χάσει με
τη Συνθήκη της Βάρκιζας και στην επέμβαση των Άγγλων.
Το Κορύφωμα ήταν οι πρώτες εκλογές το Μάρτη του 1946 -
όπως είναι γνωστό το ΚΚΕ αποφάσισε Αποχή. Εγώ
φοιτούσα [illegible] γιατί το ΕΑΜ είχε κάθε [illegible]
σε πολιτικό μου να πεί στο ψηφοδέλτιο στην Ήπειρο

κι ἀντοχὴ τὸ εἶχα ἀποδεχτεῖ. Ἄν γινόταν εἰσαγγελεὺς κι ὁ πατέρας μου βουλευτὴς τῆς ΕΔΑ, ὅλα θὰ ἄλλαζαν στὴ ζωή μας. Ὅμως τὸ κόμμα εἶναι κόμμα καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸ θὰ μπαίναμε ὅλοι στὴ μεγάλη συγκέντρωση ὅπου ὁ Νίκος Ζαχαριάδης θὰ μιλοῦσε ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ ξενοδοχείου «Βρεττανία». Ἀνάμεσα γωνία Σταδίου καὶ ~~[illegible]~~ Βουκουρεστίου. Λίγο μετὰ ἀπ' ἕνα μήνα εἶχα φτιάξει ἕνα ὡραῖο σακάκι-παντελόνι ποὺ θὰ τὸ φοροῦσα γιὰ πρώτη φορά. Λέω στὴ μητέρα: «Φαντάσου στὸν κόσμο [illegible] εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὸ μπαλκόνι. Ἔλα μαζὶ θὰ σοῦ ἔχω καὶ μιὰ ἔκπληξη». Ὅμως ἡ μητέρα ἀρνήθηκε καὶ δὲν μπόρεσε νὰ φτάσει ὡς ἐκεῖ. Κόσμος πολύς. Ὁ πατέρας μου ποὺ μᾶς μίλησε ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ ξενοδοχείου εἶπε ὅτι ἀπὸ [illegible] Στάλιν [illegible] χιλιάδες. Φυσικὰ ὅλοι καὶ ὅλες εἴμαστε μαγεμένοι ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ γραμματέα τοῦ κόμματος. Ἡ μεγάλη ἀποστολὴ εἶναι ἐδῶ γιὰ νὰ δείξει τὸ παιδὶ τῆς ἐποχῆς. Μετά ~~[illegible]~~ ὁ Κώστας διευθυντὴς [illegible] στὴν Ὁμόνοια μὲ τὴν ἐφημερίδα «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΠΟΧΗ». Φτάνοντας στὴ πλατεία εἴδαμε ὅτι γύρω-γύρω ὑπῆρχαν μεγάλες ἀστυνομικὲς δυνάμεις μὲ καμιόνια. Ἡ Ὁμόνοια ἦταν τότε γεμάτη μὲ ξύλινα ἀνθοπωλία. Προχωρώντας πρὸς στὴ πλατεία πιαστήκαμε καὶ χορέψαμε τὸ «Ἔχετε γειά ~~[illegible]~~ Βρυσούλες», σὰν ἕνας χορὸς καὶ μὲ χίλια ἄτομα ἐνθουσιασμός. Σὲ μιὰ στιγμὴ τὰ καμιόνια κινήθηκαν μπρός. Τί εἴχαμε; Τύφλωσε γύρω-γύρω ἀπὸ τὴ πλατεία. Τότε ~~[illegible]~~ πιάσαμε τὸ [illegible] σχέδιο. Ἤθελαν νὰ μᾶς ἀπομονώσουν ἀπὸ τὴ ἄλλη, νὰ δημιουργήσουν νησίδα, καὶ νὰ μᾶς χτυπήσουν. Ὅταν βγήκαμε ἀστυνομικοί — πόσοι θέλετε; Χίλιοι, δυὸ χιλιάδες μπλεχτοὶ φώναζαν «Λαοπλάνες» ἢ «Κόψτε χαλιά», «Ἀπεργοσπάστες». Ἄλλοι εἶχαν πινακίδες «Τὸ Κόμμα λέει ὄχι βία». Ὅμως μὲ τὸ πέ-σε οἱ ἀστυνομικοὶ συνταύσοντα

γύρω μας οι συχνές φάλαγγες. Ανεξήγητοι πυροβολισμοί, αυτόματα και γρήγορα και όπως η σφαίρα της βόμβας κατέρρευσε έχω για μια στιγμή την αίσθηση ότι έχουμε πιάσει μέσα σε μια πολεμική ταινία. Προχωρούσαν αργά. Απειλητικοί. Όταν πλησίαζαν αρκετά άρχισαν να τρέχουν κι όλοι τους στην ορμή. Αρχίζει η συμπλοκή. Φυσικά δεν μπορούσες να ξέρεις από πού θα σφύριζε το χτύπημα. Σε μια στιγμή μπροστά μου ένας αξιωματικός, άγριος, φωνακλάς, είχε κι ένα χρυσό δόντι, που το θυμάμαι. Τσακωθήκαμε. Κρατούσε και ανέμιζε γυμνό ένα περίστροφο με το οποίο να φανερώσει θυμωμένος να μου ανοίξει το κεφάλι. Και εγώ ~~...~~ με δυσκολία απέφευγα την πολεμική γραμμή δηλαδή Βία στη Βία ή καθένας και τις τους; του λαιμού, το χέρι, πάνω το πιστόλι και τσακ-τσακ του ανοίγω το κεφάλι. ~~...~~.

Φυσικά μας πέρναν χαμπάρι οι γύρω μπαίνοντας, βλέπουν τον αρχηγό στο αίμα και τότε να δεις ξύλο. Τα γεγονότα αναβιώνουν στα ηλεκτρογραφο-μηχανικά. Έως εδώ καλά. Να δεις που ο γείτονας συνέβαινε, του οποίου διασταυρώσει το βλέμμα βγήκαν, σηκώνει το αυτόματο και μου το κατε-βάζει ανεπανάληπτα — το είδα — κατευθείαν στο κεφάλι. Αλλά σηκώνει τα αυτόματα. Έπεσα. Λιποθύμησα. Από δημιουργίες τρίτων έμαθα ότι εν συνεχεία με έσυραν έως τη διασταύρωση με την Πανε/ριού όπου με χτυπούσαν και λιπόθυμο. Οπότε ένας αξιωματικός ~~...~~ του στρατού δεν τη βοήθεια σωστό να χτυπούν έναν αναίσθητο. Γίνονται καυγάς ~~...~~ ΟΠΟΤΕ ξεσηκώνονται οι δικοί μας ~~φ~~ και με παίρνουν. Ήταν ~~...~~ πάνω από βέβαιο ότι αν έμενα εκεί θα με σκότωναν επί τόπου ή μέχρι να ηρεμήσουν με την ησυχία τους. Καθώς με μεταφέρουν

οἱ μπάτσοι πυροβολοῦν καί ὁ ἐκ δεξιῶν μου τοῦ τρώει μιά σφαίρα στό κεφάλι.– Μέ τά πολλά μέ πηγαίνουν σέ μιά ἰδιωτική κλινική στό Μαρούσι. Ἐκεῖ συνέρχομαι.– Λέει ὁ γιατρός – ἰδιοκτήτης «Τί ἔπαθες δηλ; Ποιός σ' ἔπαθε κομμουνιστής, πάρτε τον καί οὔστ!» «Μά ἀγχώθηκε, εἶμαι μιά γυναίκα θά πεθάνει» «Ἀντίστα στό διπλανό...» Μέ σηκώνουν καί μέ βάζουν σέ ταξί. Ἦταν δύο. Ἀνοίγονω. Συνέρχομαι σιγά σιγά καί βλέπω στόν ΚΟΑ. Μή φέγγουν, ποῦ λυγίζεις πού μαίνεις;» – Τί νά πῶ. Λέει ἡ γυναίκα «Νά τον βγάλουμε τό σακάκι τό ἔχει [illegible] νά τού τό πλύνω καί νά τοῦ τό καθαρίσω», καί μέ ὑποχρεώνουν νά κλείσω στό [illegible], καί βγάζω τό σακάκι. ~~[illegible] τά χέρια [illegible]~~ Φτάνουμε στό πρῶτο βοηθείας. Χάνω καί πάλι τίς αἰσθήσεις μου καί ἀκούω οἱ γυναίκα «Μπάς καί πέθανε;» ὅταν συνῆλθα ξανά διαπίστωσα ὅτι εἶχαν μόνο ἕνα σκοτεινό διάδρομο – θυμήθηκα ποιός εἶμαι καί τί μοῦ εἶχε συμβεῖ. Τό αἷμα ἔσταζε στό πάτωμα ~~[illegible]~~ [illegible]. Πάνω τό κρεβάτι ἦταν μάρμαρο. Ἀνατρίχιασα. Μ' εἶχαν γιά νεκρό σκέφτηκα. Ξανά στό μυαλό οἱ πυροβολισμοί, οἱ ἐπιθέσεις, οἱ ἐξαφανίσεις. Πῶς νά σηκωθῶ ἀπό τό σῶμα εἶναι σχεδόν μολύβι. Θά [illegible] καί [illegible] θά χτυπήσω μέ. Ἀλλά ἐπιμένω κάπως νά φτάσω στήν πόρτα. Ἀνοίγεται μέ τά πολλά τσακίζομαι στό τσιμέντο. Μοῦ φαίνεται [illegible] καί [illegible]. Ἐπιτέλους. Τά ξανα[illegible]. Ἀπό οἱ χαραμάδες τῆς πόρτας [illegible]. Ἀνοίγοντας φωνές. Ποῦ εἶμαι; Πάνω σέ [illegible] θά [illegible]; Ὅλα καλά εἶναι. ὅλα προτιμότερα ἀπό τό νεκροθάλαμο...

Όταν τελικά άνοιξε την πόρτα και μπήκα στο διάδρομο ~~…~~ στη σάλα του άκουσα η αντιπροσωπεία της Επιτροπής με τοποτηρητή τον Κώστα Κοτζιά που είχε σταλεί να πάρει το πτώμα μου. Είχε καθίσει στη μέση σκυθρωπός στο θρόνο του. Όρθιος ο αυτός … φωνάζοντας … πάνω στο αίμα μου. ~~Και~~ ο Δεσποτίδης πάνω σε μια καρέκλα στην κεντρική θέση είπε «Επιτροπή, σκεφτείτε τη λύση του θρόνου. Το πτώμα του βρίσκεται στο Πεντάγωνο Βοηθητικό. Να γίνει επισήμως και να το πάρει …» Όταν με είδαν ζωντανό τον έχασαν. Τι συμβαίνει; ήταν αυτοί. Ποιοι είναι αυτοί εκεί κάτω; » « Είναι οι άγγελοι βοηθητές που θα κάνουν έκθεση για την δημοκρατία » « Όχι με μένα, ευχαριστώ. Έτσι μου είπε ! » Θέλει να με δουν » όπως οι συναγωνιστές που βουίζοντας να με εξαφανίσουν αφού με βρει η Αστυνομία. Στο Λαϊκό Νοσοκομείο είπαν οι τραυματίες κι αυτοί με μία φωνή του κοινού να ~~…~~ φωνάζοντας συνεχώς « Μαμά μου, ο καημός μου και Μαμά μου ο καημός μου » Με πήραν αμέσως στο χειρουργείο. Το ~~…~~ δεξί μάτι κατεστραμμένο ~~…~~. Από πάνω απ' το φρύδι ως τη μέση του κρανίου έκανε ο καθηγητής αφού είχε ανοίξει το κεφάλι, να καρφώσει με κολλήσουν και πάλι ο χειρούργος ο καλοπροαίρετος με τη συνέχεια « Εδώ κοιτάξτε το κεφάλι και όχι το ψηλότερο του » Και μετά « Καλά, καλά αφού τον γυρίσαμε θα του κάνω καλή ραφή » « Τι γίνεται εσύ συναγωνιστή, σε μένα, θα σου φέρουμε τα βιβλία » [1] Ξύπνησα πια στο σπίτι μου. [Ο πατέρας μου που έφτασε στο Νοσοκομείο κατάφερε να με απαλλάξει. Οι απεσταλμένοι, αυτοί της άλλης τραυματίες είχαν κατευθείαν στην Αστυνομία για να φανερώσουν

[1] Εκτός αυτού τραύματος η Δικτατορία έλεγε ότι είχα βαριά εγκεφαλική διάσειση. Για αυτό θα έπρεπε να μείνω ξαπλωμένος και να μου βάζουν απαλό και κρύο πάνω στο κεφάλι

[Γράψε το συμπλήρωμα 9,3 τοις εκατό] 337 151

ορισμένη τεχνική προσπάθεια. Ο πατέρας μου [illegible] υπέφερε για τη σωτηρία. Εκπροσώπησε τα αποτελέσματα περάσανε από τα χέρια του. Πριν από την Απελευθέρωση — από κυβερνητική — αναπαυτική [illegible] δημοσιογραφίας του Εθνικού [illegible] (νομίζω) του [illegible] ήταν η εποχή σε Τριάντα [illegible] έζησε ο πατέρας μου από αλήθεια.

Σε ένα άρθρο στο ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΙΜΑ κάτω από τον τίτλο "Ο πατήρ του Εφιάλτου" [illegible] του Αβγουλή [illegible] πολιτευτής αναίσχυντος κλπ.

Φυσικά άρχισαν οι διώξεις και οι δημόσιοι του [illegible] δυο χρόνια αναγκάστηκε να παραιτηθεί και να φύγει στο Γαλαξίδι. Η ΕΠΟΝ Αθήνας πόσα μέλη είχε; Αν σε όλη την [illegible] υπήρχαν [illegible] οργανωμένοι τότε η Αθήνα θα είχε τους μισούς. Από άλλη μεριά η αστυνομία καθημερινή εξουσία [illegible] σήμερα έκανε [illegible]. Εκείνη την εποχή οι κυβερνήσεις [illegible], η μία μετά την άλλη. Το πολιτικό επιτελείο ήταν [illegible] — σύνολο της αντίπαλης παράταξης. Μοναδικό της στήριγμα οι Εγγλέζοι και όσοι είχαν απομείνει και φτιάξανε στη χώρα μας μετά τα Δεκεμβριανά αστυνομία, χωροφυλακή, στρατός, κρατικοί μηχανισμοί και κυρίως τρομοκρατικές ομάδες. Το 38 % της εποχής — αυτοί όπως είπα αντιπροσώπευαν μόνο το 3 % — δηλαδή 38 % ΕΑΜ ήταν μεγάλο [illegible] κανείς τα μέτρα που πήραν. Βιαστικά μετά έφεραν και το Βασιλιά και έκλεισε την εθνικοφροσύνη και για να έχουν ένα χαρτί [illegible] για την πολιτική τους. Τώρα που [illegible] μπορώ να κρίνω τα πράγματα από απόσταση τόσων χρόνων καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η μεγάλη αποτυχία του ΕΑΜ είχε κάνει της ηγεσίας του μεγαλοψυχίας. Ας είναι [illegible]. Ας έρθουν και οι αυτοί πολιτικοί να χτίσουμε μαζί τη νέα Ελλάδα. Έχουν κι αυτοί το κόσμο της [illegible] και την πείρα τους. Φυσικά κανείς δεν παρέλαβαν [illegible] την μεγαλοψυχία. Γιατί αυτοί [illegible] είχαμε να κάνουμε με επαγγελματίες [illegible] πολιτικούς. Αδίστακτους και ψυχρούς. Τι έγινε στα Δεκεμβριανά; Στα 10 θύματα τα 8 ήταν δικά μας. Και όμως [illegible] τι θα πει προπαγανδιστικός μηχανισμός. Τα όπλα των συντρόφων που από [illegible] στη [illegible] τους έβγαζαν τα μάτια και τους παρουσίαζαν για θύματα των κομμουνιστών. Μόνο εμείς δεν [illegible] 186 [illegible]

μεσαί οι μάχες στο ΚΒ και Νέα Σμύρνη. Έπαθε κανείς τίποτα; Δε θυμούμαι. Δεν υπήρχαν εδώ τα διοικητικά της ασφαλείας [illegible] γιατί φοβούνταν. Και στα 1948 ήρθε ο [illegible] να με πιάσει. Βέβαια είπε «ο [illegible]» [illegible]. Όμως μ' εκτίμησε πολύ [illegible]. Στα χρόνια 1945 - 46 ήμουν υπεύθυνος Εκπαιδευτικού στην ΕΠΟΝ Αθήνας [illegible] χτες [illegible] το ΕΑΜ. [illegible] στη συνεργασία, στην ομόνοια, στη δημοκρατία. Αν είχε ο σκοπός το [illegible] — όπως μας λέει σήμερα κάποιος κύριος [illegible] τότε διαφορετική θα ήταν και η ζωή μας η πολιτική. Δε θα μας βρίσκανε στα 1947 στα σπίτια μας για να μας στείλουν στην Ικαρία. Άλλα χιλιάδες εξορίστηκαν σε μια νύχτα. Αλλά δεν είμαστε έτοιμοι πολύ καιρό για τον ένοπλο αγώνα. Έτσι στην πόλη. Έτσι οι [illegible]. Έχω φυλακισμένους τους Αλβανίτες και τους [illegible] κι έπειτα τέχνασαν τα μαχαίρια τους. Δε [illegible] και να [illegible] νύχτα στην Αθήνα. Συμμορίες με χίτες και [illegible] — [illegible] και μεταστάτες [illegible] τη γειτονιά μου στη Νέα κι όποιον πιάσει ο ~~[illegible]~~ Χίρος. Μια μέρα μας [illegible] στη Νέα Σμύρνη μια παρέα χίτες με μαχαίρια και ρόπαλα. Είχα όμως φροντίσει να γεμίσω τις τσέπες μου με πέτρες και τα κατάφερα να σωθώ. Φανταστείτε είχαμε γνωρίσει στη [illegible] εποχή. Μια [illegible] στη Νέα Σμύρνη έχασε [illegible] της [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] οι [illegible] καίγανε τα σπίτια των αριστερών — σ' ένα [illegible] και γάζωναν όσους [illegible] έξω και μαν τους [illegible] οι [illegible]. Ο [illegible] στη Σμύρνη, έβαλε τα [illegible] με [illegible] και τα [illegible]. Σε όλα αυτά [illegible] ήταν το 38% του ΕΑΜ [illegible] με την [illegible] [illegible] και [illegible]. Είχαμε [illegible] δύο [illegible]. Ένα [illegible] στα 45 - 46 και ένα [illegible] στα 46 - 49. Η τραγωδία [illegible] [illegible] ότι αυτή μια [illegible], του ΕΑΜ βρέθηκε ο αυτός του [illegible]. Εγώ [illegible] τι να υπάρξει [illegible] τα [illegible] στη [illegible] με την [illegible] [illegible] υποδοχή στην [illegible]; Να φανταστείτε ότι

Γράφοντας αυτό έβαλα στο χέρι να καταστρέψω το [illegible] με [illegible] [illegible] συγκλονιστικό [illegible]

όταν τον Ιούνιο του 45 κάναμε την πρώτη μας μεγάλη συγκέντρωση στο Καλλιμάρμαρο για να τιμήσουμε την επέτειο του ΕΑΜ. Επειδή μας χτυπήθηκαν πιο σκληρά από την αστυνομία έτσι όσοι φώναζαν "Ζήτω η Κύπρος" — Κι αυτό γιατί τότε εκεί υπήρχε αγγλική κατοχή — Πώς μαχαιρώνονταν οι σφαγείς; όταν με πιάσανε στις αρχές του 45 με οδήγησαν στο Τμήμα Καλλιθέας. Εκεί ~~[illegible]~~ οι κρατούμενοι. Είχαν ~~[illegible]~~ βρει τα κρυμμένα μου, τα συνθήματα, και από τα χαρτιά ~~[illegible]~~ ~~που~~ που ανακάλυψαν, συμπέραναν ότι ήμουν κάποιο σημαντικό στέλεχος. Οι λίγοι τραμπούκοι αστυνομικοί βιάζονταν να με βάλουν μέσα για να με ανακρίνουν. Ώσπου έφεραν [illegible] «αστυνομικός – ανακριτής» τα και κατάθεση. Μετά την τυπική μου φωνάζει «Πόσους σκότωσες;» «Τι θα πει αυτό;» «Πόσους έσφαξες;» «Δεν σας καταλαβαίνω» "Βάλ' το τριάντα" φωνάζει ένας. "Σαράντα" άλλος. Ο [illegible] του λέει: «Γράψε εφτά». Μετά μου δίνουν ένα χαρτί να υπογράψω. Ευτυχώς που εκείνη τη στιγμή εισβάλλει στο γραφείο ο πατέρας μου έχοντας ειδοποιηθεί. ~~[illegible]~~ "Διευθυντής Υπουργείου Εσωτερικών" [illegible] όλοι ~~[illegible]~~ [illegible]. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Τότε η Ασφάλεια [illegible] στο Υπουργείο του πατέρα μου. "Διατάξτε κύριε Διευθυντά. Τι θέλετε;" «Θέλω το παιδί» και με δείχνει. «Είναι γιος μου!» Ανοίγουν οι άλλοι ~~[illegible]~~ Και μετά δε μένει [illegible] «Είναι παιδί μου. Φεύγουμε» Είδαν κι έπαθαν να τον [illegible]. Είχε γίνει η Βάρκιζα. Δεν υπήρχε νόμος. [illegible] μόνο [illegible]. Στο ~~[illegible]~~ γραφείο ~~[illegible]~~ όμως το σημείωμα [illegible] ~~[illegible]~~. Τελικά βρήκαν το νόμο «ο γιος σας θα ~~[illegible]~~ [illegible]» «Με ποια κατηγορία;» «Με το ιδιώνυμο του 1928!» — Αν δεν είχα [illegible] πατέρα Διευθυντή υπουργείου θα [illegible] για [illegible] φόνους που ~~[illegible]~~ [illegible] πολύ [illegible] πρότεινε ο αρχιφασίστας ~~[illegible]~~. Στο Τμήμα έμεινα ώσπου [illegible] και [illegible] όπως [illegible]. Τα βράδια με ανέβαζαν στο γραφείο

του ~~[illegible]~~ Διοικητή όπου ήσαν μαζεμένοι όλοι οι αξιωματι-
κοί – ψοφούσαν για κουβέντα και κυρίως «τι θα κάνει
το ΕΑΜ». Οι πιο πολλοί ήσαν μετριοπαθείς και αρκετοί
συμπαθούντες. Αυτός ο [illegible] που γινόταν [illegible]
με άλλες δύο θέσεις. ~~[illegible]~~ Τη Μουσική και τη Ποίηση.
Μιά φορά τη βδομάδα οι φίλοι του ποιητού, ο [illegible] κι εγώ
συγκεντρωνόμαστε στη ταβέρνα του Μανσία, ένα υπόγειο εκεί
στη Χαριλάου Τρικούπη. Όταν μαζεύονταν αρκετοί τότε μ' έπαιρνε
το περίπτερο ~~[illegible]~~ του έρωτα. Γύριζα τη Νέα Σμύρνη και
γύριζα καταμουσκεμένος το πρωί κοίτα από το [illegible]
~~[illegible]~~. Είτε έβρεχε είτε χιόνιζε. ~~[illegible]~~
Η Μαύρη πάλη συνεχίζονταν φανατικά. Πάντα τόσο πολύ
που δεν είχα καιρό για βόλτες παρά τρεις φορές τη
βδομάδα. Και ~~[illegible]~~ συχνά μόνο δύο. Βρισκόμουνα έτσι
σε μιά συνεχή υπερένταση. Τότε έγραφα για να αντισταθώ ποιήματα, τραγούδια,
μουσική και στο τέλος έρωτας, και ~~[illegible]~~ στίχοι έγιναν
μέσα μου ένα και το αυτό. Όταν είχαμε ραντεβού
πήγαινα πάντα μισή ώρα πιο πριν για να χαθώ πιο
πολύ στη προσμονή. Τότε έγραφα με το μυαλό μου
μουσική. Τα πιο πολλά από τα θέματα εκείνης της
εποχής τα βρίσκω σημειωμένα στο ραντεβού. Στο
1945 μπροστά στη πλατεία Συντάγματος, όταν Μάιος,
Άνοιξη έγραψα αυτό το ποίημα «Της Αγάπης
λόγια σαν τη Άνοιξη τα φύλλα — ένας ήλιος πράσινος
και μας φιλεί στα χείλη — πέντε νέοι και μιά
νέα χορεύουν Σ' Θησείο στα Κολωνάκια ανθισμένα με μιαν
χαρά — πετάνε αγαπώντας σπίτι και ζηλεύουν τα χαρτάκια»
Συγχρονισμένα στη ~~[illegible]~~ μουσική του όπως ~~[illegible]~~ φαίνεται η Μαύρη.
Αργότερα σε άλλο μέρος ένα τραγούδι παθητικό «Αν
γυρεύεις αυτόν τον ήλιο τη χαρά — κι από πού ανάβουν τα δειλινά το
φως στη γαλήνη — μου ~~[illegible]~~ καμπανίζουν στη καρδιά σου αυτά τα μάτια
μου — θυμάμαι στη νύχτα. Σαν τον ήλιο που έχω ~~[illegible]~~ σβήνει
κι όλο μου — θα ~~[illegible]~~ αρμενίζουν οι καρδιές μας
μέσα στη γαλήνη» ~~[illegible]~~ Στα 1948 στη Δαίρνη
στην Ικαρία όταν μελοποίησα τη «Λιθ...» και το

Το κι η καρδιά σου στη στράτα.

«Έρως και Θάνατος» του Μαβίλη έβαλα και τα τέσσερα τραγούδια σ' ένα κύκλο: το «Έρως και Θάνατος». Μια τέτοια [illegible] εσωτερική αρμονία και συνεχίζουσα με τη ζωή δεν θα μου φανερωνόταν παρά μόνο στην εποχή της [illegible] στα 1963-67. Μπορεί να φαίνονται και ήσαν σύμφωνοι. Πώς όμως έδινε σημασία σ' αυτά; Υπήρχε μέσα μας μια ενωτική δύναμη, βασική δύναμη ευδαιμονίας, που μας έκανε ανίσχυρους τον καθένα ατομικά και όλους μαζί συνολικά. Είχαμε [illegible] στην αίσθηση και αν [illegible] όλοι η ζωή θα έπαιρνε τελικά τη μορφή που τη δύναμη [illegible] μέσα [illegible] αυτή από τη γέννηση ακόμα [illegible] μας. Από όλα μου τα έργα μόνο το ΦΙΝΑΛΕ της ΕΒΔΟΜΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ με την ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ [illegible] επειδή στην εποχή μπορεί να αποδώσει αυτή την ευδαιμονική ψυχική μου κατάσταση [illegible] που την αναγνώριζα και μέσα στους άλλους.

Κι αυτό είναι ίσως το πιο σημαντικό. Έπειτα και να [illegible] ο ξένος. Είχα γίνει αποδεκτός σε [illegible] μέσα σε μια ιδιαίτερη κοινότητα ανθρώπων που με [illegible] και όλοι είχαν μεθύσει από το ίδιο κρασί. Υπήρχε ένα είδος συναγωνισμού για το ποιος θα [illegible] τα πιο πολλά στους άλλους. Δεν ήταν ένα ξένο πολιτικό ή κοινωνικό [illegible]. Ήταν ένα ξεχείλισμα ψυχής [illegible] καθένας όπως [illegible]. Κάθε μέλος αυτής της ιδιαίτερης κοινότητας μπορεί να παρακολουθεί με μια [illegible] χαρά, που όσο [illegible] τόσο ψυχικώς ο [illegible]. Και ο καθένας [illegible], ενωνόμενος από μια βαθύτατη ανάγκη, να [illegible] δυνατότερος και να είναι [illegible] και [illegible]. Να χαρίσει δηλαδή ακόμα και τη ζωή του. Μια [illegible] που θα του [illegible] [illegible] με το πάθος που [illegible] μας [illegible] όλους και όλα... Θα έλεγα λοιπόν ότι η ιδεολογία εκείνου του καιρού ήταν ένας βιωματικός μαρξισμός - Υπαρξιακός κομμουνισμός, καθόλου αφηρημένος αλλά καθολικά συγκεκριμένος. Αυτή είναι νομίζω η βαθύτερη ιδιομορφία του ελληνικού επαναστατικού κινήματος. Ίσως να έγραψα τότε τη μουσική της ΚΥΡΑΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ χωρίς να το έχω συνειδητοποιήσει. Ίσως και αυτή η [illegible], αυτό το [illegible] [illegible] στη [illegible] [illegible] δεν μπορεί να αντιστοιχεί σε καμμιά άλλη περίοδο της ζωής μου παρά μόνο στην περίοδο εκείνη που «ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΩΤΑΣ» σημαίνουν αυτόματα και τη

τό ~~[illegible]~~ ΑΓΑΠΗ – Γιατί ας μή ξεχνᾶμε ὅτι μόνο ἡ ἑλληνική γλώσσα μᾶς ἐπιτρέπει νά διαχωρίσουμε ἕνα αἴσθημα ἐγωκεντρικό, τόν ἔρωτα, ἀπό τήν ἀγάπη, πού ἀνήκει στό ΕΜΕΙΣ, ἀλτρουϊστικό. Εἶχα τήν τύχη νά ξαναζήσω – σέ ἄλλη διάσταση – τήν ἴδια συναισθηματική ἐμπειρία μέ τό κείμενο τοῦ [illegible]. Ποτισμένος ὅπως ἤμουνα στή σκέψη καί τή πράξη ἑνός λαϊκοῦ ἀναγεννητικοῦ κινήματος ἐφάρμοσα μέσα στή νέα πραγματικότητα τίς ἴδιες ~~[illegible]~~ – μεθόδους – τεχνικές καί τήν παραγωγή ἀποτελεσμάτων. Μόνο πού τώρα ~~[illegible]~~ δεύτερη περίοδο εἶχα ~~[illegible]~~ ἀνακαλύψει καί τήν καλλιτεχνική ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ κινήματος: τή ἔντεχνη λαϊκή μουσική. Ἐνῶ τώρα πρώτος ὑπῆρχε ὁ [illegible] ἀνάμεσα σέ ἕνα κείμενο μέ καθαρά λαϊκό χαρακτήρα καί σέ μιά μουσική καί γενικότερη καλλιτεχνική ἀναζήτηση μέσα στή ἴδια σφαίρα καί ἐπιλεκτικά μέ ξένα καλλιτεχνικά πρότυπα. Η ποίηση πού ~~[illegible]~~ διάβαζα, ἄκουγα καί ἔγραφα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ἦταν βέβαια κοντά στήν ἑλληνική πραγματικότητα. Χωρίς ὅμως νά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἦταν κοντά ~~[illegible]~~ στό λαό καί ~~[illegible]~~ τά λαϊκά. Ποίηση ἀπό τό λαό ὄχι ὅμως γιά τό λαό. Σάν πρόθεση ναί. Σάν ἀποτέλεσμα ὄχι. Η καθημερινή καλλιτεχνική τροφή τοῦ λαοῦ καί τῶν ἀγωνιστῶν ἦταν αὐτό πού τότε σέρβιρε ἡ ἑταιρεία τῆς «μαζικῆς» τέχνης – διασκεδάσεις καί σαθρότερη ἀποχαύνωση καί τραγουδάκια «Δυό πράσινα μάτια μέ μαύρα βλεφαρίδια». Τά τραγούδια τῆς ἀντίστασης [illegible] τά τραγούδια μας [illegible] τό «[illegible]» [illegible] πού [illegible] «[illegible]» στή μουσική [illegible] [illegible] ἀπό [illegible] τοῦ κόμματος τῆς [illegible]. Τό «Έπεσες θύμα στόν ἀγώνα» [illegible] εἶχε ἔρθει μουσική καί [illegible] ἀπό τό [illegible]. Καί ποιός θά ἤθελε τήν κουλτούρα [illegible] ὁ Νίκος Ζαχαριάδης δέν εἶχε γράψει τότε τό βιβλίο του «Ὁ [illegible] [illegible]». Σάν θεωρία ὁ μαρξισμός – λενινισμός περιορισμένος [illegible] μέσα ἀπό τά θεωρητικά ἔργα τοῦ Στάλιν. Τό θεωρητικό περιοδικό τοῦ κόμματος [illegible] στίς μέρες ἄρθρα μέ τίτλο ἡ «Σταλινική Στρατηγική» πού ἦταν βασικοί οἱ ἀναλύσεις τῶν μεγάλων μαχῶν τοῦ σοβιετικοῦ στρατοῦ. Σάν [illegible] ἀνάμεσα σέ [illegible] εἶχα ἀνακαλύψει τή διαλεκτική [illegible] μέ [illegible] τῶν ἀναλύσεων. Ἄν θά ἤθελα ~~[illegible]~~ νά συνοψίσω σέ γενικές γραμμές τί ἦταν αὐτή ἡ «σταλινική στρατηγική» θά ἔβγαζα δύο συμπεράσματα. Πρῶτον ἡ ἐπιλογή τοῦ κέντρου – τοῦ βασικοῦ στόχου. Καί δεύτερον

ἡ Τεχνική τοῦ ἑρμηνευτοῦ πού σου [illegible] δουλειά στίς εἰκόνες
ὁ τρόπος σου [illegible] βασικά σου [illegible]. — Σοῦ μοιάζει ὅλες σου οἱ [illegible]
ὅλα σου τά ὡραῖα θά [illegible] νά "καλλιεργοῦν" ὅπως ἤθελα
καί νά προσαρμόζω τό τεχνικό σου χτίσιμο. Εἶναι κάτι νομίζω
πολύ σημαντικό, γιά [illegible] καί στον ἑρμηνευτή, ἀλλά καί
στήν προσωπική σου ζωή. Ἐγώ λοιπόν χάρη στό "χτίσιμο" [illegible]
[illegible] στή διαπραγμάτευση τῶν [illegible] [illegible] καί ὅσων πιστεύω
ὅτι ἔχω ἱκανές περιγραφές πού νά [illegible] στό [illegible].
Δούλεψα ἔτσι σέ [illegible] σχεδόν 15 χρόνια γιά νά [illegible]
[illegible] αὐτές τίς "περιγραφές", δηλαδή τά καλλιτεχνικά μου
ἔργα. Καί ἔφτασα σήμερα στό σημεῖο — δηλαδή στήν [illegible]
[illegible] — νά εἶμαι θά εἶμαι μέ γνώση [illegible] στίς [illegible]
— ντόπιες καί ξένες — μόνο τό ἕνα δέκατο τοῦ συνολικοῦ
μου ἔργου καί τῆς συνολικῆς μου ζωῆς. Γι' αὐτό
[illegible] αἰσθάνθηκα τήν ἀνάγκη γι' αὐτό τό βιβλίο —
ἀφήγηση. Γιά νά βοηθήσω ὅσους μέ ξέρουν καί κυρίως ὅσους
δέ μέ ξέρουν νά ποῦν τόν καλό ἤ τόν κακό τους τό
λόγο [illegible] γνώση γιά ὅ,τι λένε. Γιατί σήμερα οἱ πιό πολλοί
[illegible] [illegible] μέ μένα ἀναφέρονται κυρίως σ' αὐτό
[illegible], [illegible] πού [illegible] ἡ φήμη καί ἡ [illegible]
[illegible] μου. Ὅσοι διαβάσουν ὡς τό τέλος, ὡς τό 1985,
τό βιβλίο αὐτό εἶμαι βέβαιος ὅτι θά ἔχουν πολλές ἐκπλή-
ξεις. Γιατί εἶμαι ὄχι μόνο ἕνας ἀπό τούς λίγους [illegible]
τῆς γενιᾶς πού [illegible] τά [illegible] της καί πού
[illegible] ἀλλά καί πού [illegible] νά [illegible]
ἀπό τά [illegible] αὐτῆς τῆς γενιᾶς μόνο σέ ἔργα
μέ [illegible] [illegible] καί σέ πράξεις μέ ἱστορική σημασία —
[illegible] [illegible] δέν [illegible] ὅταν αὐτοί πού νόμιζαν
σήμερα [illegible] μαζί μου σέ βάθος τό [illegible]
καθαρότητα τῶν ἰδεῶν καί τῶν πράξεων [illegible]
καί [illegible] [illegible] αὐτῆς τῆς γενιᾶς [illegible] πού δη-
μιουργεῖ γιά τούς ἴδιους ἕνα [illegible] ἠθικό πρόβλημα.
Τό "Καραγκιόζης ὁ τανκς", τό "Γενίτσαροι", κι ἄλλα
[illegible] μέ τά ὁποῖα τόσοι πολλοί προσπάθησαν νά
μέ [illegible] εἶναι τά προσχήματα. Ἡ οὐσία εἶναι
ὅτι τῆς [illegible] αὐτῆς ἀκριβῶς οἱ πράξεις πού στίς ἱστορι-
κές του [illegible] καί τό [illegible] φαίνονται δέν κρίνονται, φαίνονται

μέσα και στη τελευταία μου νότα, στη πιό ασύμμετρη αρμονία στην καθημερινή στάση μου απέναντι σε πρόσωπα, καταστάσεις, σημάδια και γεγονότα. Το ίδιο συνέβαινε ασφαλώς με την άλλη ενηλικίωση της γενιάς μου. Μόνο που ο καθένας αντέδρασε σύμφωνα με τη μοίρα του. Όταν δεις τα καταφέρνει να είναι αυτοί πού είναι συχνά χάνονται ~~θα~~ χαμού οι μισοί της αντικατασταθήκανε όπως ~~στη~~ συμβαίνει ~~θ~~ και με τον σπόρο. Γιατί μ' αυτούς είναι γραμμένοι οι στίχοι του Ρίτσου « Τραβήξανε ψηλά πολύ ψηλά — δύσκολο είναι να χαμηλώσουνε — δύσκολο και να πουν το μπόι τους.. » ~~[illegible]~~ Πέρ' από τη μουσική-συνθετική δραστηριότητα εκείνου του καιρού νομίζω ότι δικαιούμαι να αναφερθώ στα σημειώματα, τους στίχους και κυρίως στη ποίηση πού όπως πάντα με απασχολούσε σοβαρά. Ευθύς μετά τα Δεκεμβριανά έγραψα τον « ΠΕΝΤΕ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ (Σημειωματάριο πολέμου) ». Το παραθέτω ολόκληρο για να δοθεί η πληροφορία από το ύφος της εποχής της Τέχνης και κυρίως για το περιεχόμενο πού αποκαλύπτει το ψυχικό και πνευματικό μου κόσμο ευθύς μετά τη συμμετοχή μου σε μιά κορυφαία μάχη της νεώτερης ιστορίας μας

Ποίημα
ΠΕΝΤΕ Στρατιώτες

~~[illegible]~~ Το σύνολο της ερωτικής ~~[illegible]~~ μου ποίησης είναι αφιερωμένο στη Μυρτώ. « Όλη η ύπαρξή μου είναι ένα ανθισμένο κλωνάρι αμυγδαλιάς κρεμασμένο στο περιθώριο σου » Έτσι άρχιζε το ΕΡΩΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ — αγαπημένο και

« Η φωνή μου σου μιλά με χίλια χρώματα και με χίλιες μυστικές αντανακλάσεις κι όμως εσύ μένεις βυθισμένη στο όνειρο της ζωής σου (....) Και σαν ξυπνήσεις — αφού κι δε θα ήθελες να γνωρίσεις τίποτε πιότερο από ότι θέλεις γνωρίσει — αφού και μόνο ανοίγω που σημαδεύει μ' ένα άστρο το σκοτεινό μέτωπο της φωνής αφιέρωσε τη σκέψη σου — και γίνε κι εσύ κι αυτή ακόμα χαρά! »

Τον Μάρτη του 1945 ~~α~~ ανάμεσα σ' ένα μουντζουρωμένο σημειωματάριο και μια εφημερίδα της Καλλιθέας έχω το κείμενο ο ~~[illegible]~~ αιθεροβάμων να γράφω στο ποίημα ΛΥΡΙΣ ~~της~~ αυτούς τους στίχους « Είναι σκανταλιάρικο το κι όμως αγαθινό αγαπημένο — σαν το δέντρο ολάκαιρο κι ολόκαιρο ο Θεός — χαρούμενο στο φιλί πού μου δίνουν τα νερά στο χείλι! » Πέρ' όμως συνεχίζω με τα ερωτικά επανέρχομαι στα πολεμικά με μιά ποιητική περιγραφή ενός επεισοδίου πού σας διηγήθηκα πιό πριν. Γιατί κείνη τη νύχτα σε μιά ταράτσα του Αγίου Νικολάου Σεπολίων. Το ποίημα έχει τίτλο ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1944 « Ο ~~Α~~ ουρανός κείτεται βαρύς και σκοτεινός συννεφιασμένος — Τσακισμένοι βολεμένοι με πύρινα χαμηλά τα σκοτεινά σύννεφα — ... πάνω στο σανίδι που είχε μυρωδιά καθενός — σίκαλη ο ένας αγκαλιά στον άλλον — πάνω από μας τ' αεροπλάνα της RAF — σφυρίζουν στο σκοτάδι πύρινες μαργαρίτες — οι ~~[illegible]~~ ... γίνονται στο χώμα οργισμένες — προσπαθώντας να φτάσουν τα τανκς — πού μας περικυκλώνουν σιωπηλά — μέσα στη νύχτα — ο Μαργαρίτης πηγαίνει μπροστά — στη γειτονιά σκοπιά που οδηγούσε στα σπίτια — κι ανεβαίναμε σκαρφαλώνοντας προς τα πάνω — με όλα μας

344Α

36 155

(27)

Νά ἀντιγραφεῖ σέ πεζό

Δεκέμβρης 1944

ΠΕΝΤΕ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ

(Σημειωματάριο πολέμου)

(Πῶς βρέθηκα μέ μιᾶς τόσο μακρυά;
Ποτέ δέ μπόρεσα νά καταλάβω
Πόσο ἐκμηδενίζεται ἡ στιγμή
ὅταν κάθεσαι ἀνάμεσα σέ δυό φῶτα)

'Αναγκάστηκα νά ἀμυνθῶ γιά τή ζωή μου.
Εἶχε τόσο μυστικά διαρεύσει ἀπ'τό σῶμα μου
κι'εἶχε σκορπίσει τριγύρω μου
ὥστε ἤμουν δεμένος ἀναπόσπαστα.

Προχωρήσαμε ὅλοι μαζί
ἀναγκαστικά σφιχτοδεμένοι
μέ ἀλλαγμένες καρδιές
ἀπό στῆθος σέ στῆθος.
Δέν εἴχαμε δικαίωμα νά μιλήσουμε.
Γυρίσαμε σχεδόν μαζί τά μάτια
στό βάθος τοῦ ὁρίζοντα
Χίλια πουλιά ἀσύνταχτα σβύναν.

./.

Εἴχαμε ἤδη διανύσει περπατώντας
μεγάλη ἀπόσταση.
Στό σημεῖο αὐτό πού βρισκόμαστε
μπορέσαμε νά διακρίνουμε
τήν κόκκινη πινακίδα.
Ὑποθέσαμε πώς μπορεῖ νά σημαίνει
τό σύνορο πού χωρίζει
τό παρόν ἀπ'τό μέλλον.
Σφίξαμε τότε τό λουρί τῆς κάσκας στό μάγουλο
προσπαθῶντας νά ἀναπνεύσουμε
μέ τόν παγωμένο ἀέρα
κάποια σκέψη πού ν'ἀντέχει
τό θλιβερό τοπίο.

Οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν
ξαποστέλνουν πίσω τρομαγμένοι
τούς ἤχους τῶν βημάτων μας.
Βλέπουμε τούς ἴσκιους μας
νά καθρεφτίζονται κουρασμένοι
στά συννεφιασμένα μάτια τοῦ οὐρανοῦ
καθώς προχωροῦμε προσεχτικά
πιασμένοι χέρι μέ χέρι
πάνω στή γραμμή πού χαράζει
τό φρύδι τοῦ πόλεμου.

Πίσω ἀπ'τίς σκοτεινές πολυκατοικίες
παραμονεύει τριχωτό
τό χέρι τοῦ Πολύφημου.
Εἴμαστε πέντε σύντροφοι
πιασμένοι χέρι μέ χέρι
καρδιά ξεπλυμένη στό χιόνι τῆς νύχτας
καί τά λειβάδια τῆς ἄνοιξης
ζωγραφισμένα.

./.

Χωμένος στή λάσπη
σφίγγω στό χέρι μου τήν άραβίδα.
Γιά μιά στιγμή
αισθάνθηκα τό κεφάλι νά ξεκολᾶ άπ'τό σῶμα μου
καί νά πηγαίνει σέ ἄλλο σῶμα
καί μετά σέ ἄλλο καί σέ ἄλλο
ὁ τόπος γέμισε μέ ἀκέφαλα πτώματα καί
μόνο τό κεφάλι μου γυρίζει
ἀπό σῶμα σέ σῶμα.
Τί γινῆκαν λοιπόν τά κεφάλια
τῶν συντρόφων μου;

Τά σύννεφα δέν ἀπέχουνε πού ἀπ'τή γῆ. Ἔχουν κατεβεῖ. Πιστεύω πώς μέχρι τό πρωί δέν θά ὑπάρχει πιά τίποτα. Θ'ἀρχίσουν ἀπ'τίς ψηλές πολυκατοικίες καί τά φουγάρα τῶν ἐργοστασίων στόν Πειραιᾶ. Οἱ τοῖχοι θά λυγίζουν καί θά σπάζουν λίγο -λίγο. Ἔπειτα θαφθεῖ ἡ σειρά τῶν σπιτιῶν. Τελευταῖα θά λυώσουν οἱ συνοικισμοί κι'οἱ ξύλινες μπαράκγκες στό Δουργούτι.

Τότε στήν ἀπέναντι γωνία ἀπό μᾶς
φάνηκας τέσσερις ἄντρες.
Ἤτανε τέσσερις ἄντρες τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας
καί φοροῦσαν χειμωνιάτικες χοντρές χλαμύδες.
Ἦταν πιά καιρός
γιατί τό χῶμα εἶχε γίνει ρευστό καί
τρικυμισμένο.
Περάσαμε πρός τό μέρος τους συρτά
κι'ὅλοι μαζί
βλέπαμε
τήν Πολιτεία μας
νά κλυδωνίζεται τριγύρω ἀκυβέρνητη καί
μεθυσμένη.

./.

Σιγά - σιγά εντελώς απροσδόκητα
πλάϊ σ'αυτούς τούς άντρες
ανακαλύψαμε πώς τά γερμανικά κράνη
κατεβασμένα πάνω στό μέτωπο
δέν μας εμπόδιζαν τώρα νά δούμε
τά μάτια μας.
'Η 'Ελένη
μέ χαιρετούσε στήν είσοδο τού πάρκου.

Όμως μάταια.
Μιά βουή άρχισε νά σηκώνεται
άπ'τήν μιάν άκρη τής Πολιτείας έως τήν άλλη.
Βουτήσαμε τότε αμέσως κι οί πέντε
στήν τρικυμισμένη θάλασσα.
Καθώς κολυμπούσαμε
γιά πρώτη φορά φτάσαμε στή λεωφόρο καί διακρίναμε
τήν ατέλειωτη σειρά τών κρεμασμένων,
κι'όλοι όμοιοι
ή μητέρα μου κι'ή 'Ελένη
ή μητέρα μου κι'ή 'Ελένη
ή μητέρα μου κι'ή 'Ελένη
Χίλιες φορές
ή μητέρα μου κι'ή 'Ελένη
κι'από πάνω
περνώντας τά βλήματα τών πλοίων τού Φαλήρου
νά σχηματίζουν
γιορτινή πολύχρωμη αλέα.

Οί τέσσερις σύντροφοι ανησύχησαν καθώς αργούσαμε
κρατούσαν γερά όμως στό πόστο μας
στίς στιγμιαίες λάμψεις τού πολυβόλου
μπορούσε κανείς νά διακρίνει
τή λεπτή κόκκινη κλωστή πού ένωνε
τίς καρδιές μας.

. / .

῾Ο οὐρανός καί τά σύννεφα κατεβαίνουνε ὁλοένα πρός τήν Πολιτεία.

Γύρω μας ἡ θάλασσα φουσκώνει
καί τά κύμματα
μᾶς κάψανε στό πρόσωπο τά μάτια.
᾿Απ᾿τό λόφο τοῦ ᾿Αρδητοῦ
ἀκούστηκε κάποιο χωνί νά σβύνει
"῾Η ᾿Αθήνα δέ πεθαίνει. Νικᾶ"
ὅμως ἡ αὐγή δέν ἔλεγε ναρθεῖ.

῾Ο οὐρανός μέ τά σύννεφα καθώς κατεβαίνει ἔχει ἀκουμπήσει σει τίς ψηλές πολυκατοικίες καί τά φουγάρα τῶν ἐργοστασίων στόν Πειραιᾶ.

Κι᾿ἡ θάλασσα ἀπό κάτω ἀνεβαίνει
καί μᾶς ἁρπάζει
Ξαφνικά
μέσα στήν τρικυμία φάνηκε ἕνα φῶς
κι ἡ φωνή σου ἀντήχησε δυνατή
πρίν προλάβει τό κῦμα νά τήν ἁρπάξει.
῏Ηταν τόσο γερή ὥστε νά μᾶς στηρίξει
γιά ἀρκετήν ὥρα στήν ἐπιφάνεια.
῞Ομως ἦταν πιά ἀργά
τώρα ἀκριβῶς πού οἱ καρδιές μας
ἀνοίγουν ξανά διάπλατα τίς πόρτες τους
βρέθηκε νά στερέψει διά μιᾶς ἡ ἀπέραντη θάλασσα
καί τά κύμματα
γινῆκαν μαῦρα πουλιά
῾Η φωνή σου
μᾶς ἦταν ἄχρηστη πιά
ἔτσι καθώς βρισκόμαστε ξαπλωμένοι
ἀνάμεσα τά ἐρείπια
κι᾿οἱ ἄλλοι
νά περνοῦν καί νά μᾶς πατοῦν
....

160 31

πέντε ἀμούστακοι στρατιῶτες τοῦ Δεκεμβρίου
δρασκελίσανε μέ τόση ἀγάπη
τό σύνορο τοῦ θανάτου.-

Μίκης Θεοδωράκης
'Αθήνα - Ι945

στή διάψη — τό σκοτεινό οὐρανό πού μᾶς σκέπει — Χαϊδεύω μέ τό γυμνό δάχτυλο τή σκανδάλη του όπλου — ὁ άνεμος κι ἡ βροχή χαστουκίζουν τό πρόσωπό μου — τά παιδικά μου τά όνειρα — καί τήν αἴθρια τόλμη τῆς γενιᾶς μου — (....) Ἤθελα τώρα μές τά δάχτυλά μου — πάνω στήν παγωμένη σκανδάλη νά σφίξω τῆς τραγιάσκας — μετρούσαν τό σφυγμό του κόσμου ». Στή ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ, ένα κάπως μπερδεμένο ποίημα γραμμένο στα 1946, τελειώνει ὡς ἑξῆς: « Τό σώμα έχει σχηματίσει μια λίμνη — φύγε από πάνω από τό μέρος πού στηκώθηκε — ὁ μῦθος τῆς φυγῆς αυτής μέσα — πώς στό βυθό της — κατοικοῦνε τά ινδάλματα όλων τῶν ανθρώπων — όποιος θελήσει νά δεῖ τόν ἑαυτό του — δέν έχει παρά νά σταθεῖ — πάνω από τήν ακίνητη επιφάνειά της » Βλέπει κανείς τήν αγωνία πού στήν αδελφοκτόνο διαμάχη πού καθημερινά παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Ήδη τό βάθος τού ορίζοντα άρχισε νά διαγράφεται ανατριχιαστικό τό φάντασμα τοῦ επερχόμενου Εμφυλίου. Έτσι όλα θά καταλήγουν σέ μιά πελώρια λίμνη αίματος. Καθρεφτίζονται στό πατάρι του [illegible] λυγμίζει ὁ Σταύλος σφηνωμένος γιά τήν πολιτική κατάσταση. Όλοι μας φυσικά έχουμε. Νέοι, ως επί τό πλείστον, διανοούμενοι, καλλιτέχνες, νεολαίοι. Ὁ βασικός προβληματισμός γίνεται ανάμεσα σέ δύο απόψεις. Ἡ πρώτη: « Ἐμεῖς σάν ανεξάρτητοι άνθρωποι, έχουμε ανάγκη τά κρατικά μέσα γιά νά επικοινωνήσουμε μέ τό λαό. Τό ΕΑΜ χάνει τή μάχη. Αν τό αναγνωρίσουμε τήν ήττα του τότε πώς θά επικοινωνήσουμε μέ τό λαό πού είναι καί τό βασικό μας χρέος; » Ἡ δεύτερη: [illegible] « Τό πρώτο μας χρέος είναι νά εκφράσουμε πιστά καί σωστά τό λαό. Αν τό ΕΑΜ τόν εκφράζει πολιτικά τότε κι εμείς μαζί μέ τό ΕΑΜ συμμερισμένοι τά λάθη, τό λαό μέσω τῶν λαθών τοῦ ΕΑΜ θά εκφράσουμε ἀν καί εφ' όσον επιμείνουμε νά εκφράσουμε καλλιτεχνικά τό λαό. [illegible] Τό πρόβλημα τῆς επικοινωνίας έρχεται μετά ...» Ύστερα από λίγο μόνος βρεθήκαμε οἱ μισοί στις εξορίες καί οἱ μισοί στήν Αθήνα, στά σπίτια τους, ενώ όσοι τους πρεσβεύουν ἡ αντιδραστική εξουσία κάτω τοῦ κράτους — [illegible] Σκέφτομαι εξαγόρασε τά φρονήματά τους μέ τήν ψυχή τους. Μέσα από τή συνήθεια καί τά ποιήματα, εγώ, προσπαθούσα νά σταθώ πάνω από τή λίμνη τοῦ αίματος αρνούμενος νά δῶ τό πρόσωπό μου ». — Νά είσαι δικαστής εγώ ὁ ίδιος καί όχι ένας άλλος. Κάθε εποχή έχει φυσικά τό δικό της τίμημα. Δέ σοῦ μιλώ πάντα νά σταυρωθείς γιά νά αναστηθείς, όπως εκείνο τοῦ καιροῦ, ναί — ὁ μόνος τρόπος γιά νά μείνεις ποιητής σάν έως τότε πού έσπαν νά διηγηθείς μέσα στήν εξέγερση γιά εκείνη τή στιγμή τόπησαν κουρέλια-γράμματα μέ τήν ιστορία. Θά μου πείτε «καί τί είναι; [illegible] νικήσατε; Φτάσατε στήν Ιθάκη;» Τήν απάντηση τήν έχει δώσει πρό πολλοῦ ὁ ποιητής. Σημασία έχει τό «ταξίδι». Ἡ απόφαση πού παίρνεις εσύ ὁ ίδιος καί πού σέ εκσφενδονίζει στό κέντρο τοῦ ηφαιστείου. Γίνεσαι τότε ένα μέ τή λάβα. Καί ἄν επιζήσεις τότε θά έχεις πολλά καί σημαντικά νά διηγηθείς στούς ανθρώπους. « Ἡ λέξη «συναίσθησία» είναι κάτι πού τεκμαίρει — στούς ώρους καιρούς

πού προέρχονται από μένα — Πολύ περισσότερο απ' ό,τι ένα μουσικό στοιχείο — παρ' όλο που είναι μιά φωνή που σε καλεί σε βοήθεια — Εφ' όσον οι αναθυμιάσεις αυτές του αίματος — δεν μπορώ ν' αφήσω ασυγκίνητο ούτε ένα μικρό σπόρο σταριού — Ήδη τρώγοντας γυμνή — τρίβεις τις σάρκες σου — με πόνους και χέρια» (Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ)
Μαζί με το Διόνυσο σύμβολο της βιολογικής και ανθρώπινης μέθης η επαφή με τη γη, η αγάπη για το χώμα και η ευαισθησία ξαναρχόταν τώρα μέσα μου από έναν άλλο δρόμο από εκείνον της αντροπαρέας. Η φύση τότε ήταν ~~το~~ το άλλο πρόσωπο της μεταφυσικής δηλαδή της μόνης αλήθειας και πραγματικότητας. Υπήρχε μιά προσπάθεια για μιά ειρηνική μεταστροφή. Εσωτερική και ανεξήγητη θα έλεγα προσπάθεια γιατί ο πραγματικός μου εαυτός έχοντας αναπαλλάξει με το κύριο όργανο έκφρασης τη μουσική σύνθεση βυθιζόταν όλο και πιο ανεξερεύνητες ανθρώπινες και ψυχικές περιοχές από την αυθάδεια, την έλξη, τη συνοχή. Ο διχασμός γινόταν ουσιαστικότερος. Βαθύτερος. Η αποξένωση τραγικότερη.
Ακόμα και οι ~~[illegible]~~ συνάδελφοί μου στο Ωδείο — εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων όπως λ.χ. ο Τάσος Αποστολίδης που ήταν πολύ κοντά μου — κατακρίνουσαν και σνόμπαραν τότε τα έργα κυρίως μουσικής δωματίου που τότε οι ίδιοι τα έπαιζαν. Ακούω σήμερα τα έντεχνα ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΑ για πιάνο γραμμένα στο 1947 δέκα εβδομάδες μέσα με πείσμα και σπούδαζα τόσο ~~[illegible]~~ μπροστά κατόρθωσα ταχύτατα να ξεφύγω τη μουσική μου έκφραση και τα εκφραστικά μου μέσα.
Κι όμως κανείς δεν τα κατάλαβε. Κανείς δεν τα έπαιξε έπειτα και σήμερα ~~[illegible]~~ πάνω από τριάντα οχτώ χρόνια για να τα αναπαράγουνε τρεις Αθηναίες πιανίστριες Μαντίσσες η Τίγκρα, η Μουζάλα και η Καρέλ. Ακούγοντας το έργο αυτό και τοποθετώντας το στην Αθήνα του 1947 και μάλιστα στην Αθήνα του ΕΑΜ του 1947 θα καταλάβετε την τραγική μοναξιά μου. Το ίδιο ισχύει και για το ΤΡΙΟ και ένα σωρό άλλα συγκεκριμένα έργα που θα δουν τώρα κάποτε. «Θυμάμαι σαν να μου είπες μιά μέρα — κι εγώ έκοψα λίγο χορτάρι — με τη ρίζα γυμνό χώμα — να τρίψω στα χέρια μου να ευωδιάσει»
~~[illegible]~~ Είναι οι πρώτοι στίχοι από το ανέκδοτο ποίημα με τίτλο ΕΤΣΙ ΜΥΡΙΖΕΙ ΤΟ ΧΩΜΑ ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΜΙΚΡΗ ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΗ ΒΡΟΧΗ. Θυμάμαι σαν και τώρα στη Λέσχη στην ΕΠΟΝ τον Ρίτσο να λέει «Θεέ μου τι μεγάλο τίτλο!» Και με το δίκιο του.

Και για να ξεκαθαρίσω στην ερωτική ποίηση «Ξέρεις τις μικρές ανησυχίες που ξυπνούν τον Απρίλη; — Θα ήθελα τώρα να σου αραδιάσω σιγά-σιγά — μέσα σ' ένα ουρανί πλαίσιο — Δεν υπάρχει άλλος τρόπος να σου εκφράσω — τα δάκρυα που τα δέρνουν για σένα» Φαίνεται ότι μονάχα ο Έρωτας ήταν ικανός να με σώσει από την τραγική αντίφαση που ολοένα βάθαινε μέσα μου. Εγώ, ο εραστής των άστρων, ο αιθεροβάμων, να ξέρω βουτηγμένος ως το λαιμό μέσα στη λάσπη και το αίμα που σήκωναν θάλασσα γύρω μας τα πάθη των ανθρώπων. Στο μάθημα Μεσσιάν, με το Κάτσο Παπαστράτη από όλη την Εργού έκανα στη 1η μου πρόταση «Να δοθεί γραμμή να πάνε τα μέλη μας στο ωδείο Αθηνών ν' ακούσουν την Εννάτη που είναι αυτό κι αυτό...» Και ο τιμημένος ηγέτης απάντησε «Και για Μπετόβεν ήρθατε τώρα, σύντροφε;» Υπονοώντας προφανώς ότι ο Μπετόβεν είναι ένα "στοιχείο" τόσο απομακρυσμένο από την "πάλη του λαού" όσο και το μακρινό άστρο. Έτσι μου είπε μέρα όταν διδάσκουν παιδιά ο ίδιος "καθηγητής" ακούγοντας τη Σερενάτα του Σούμπερτ από το ανώνυμο "πάνω", άρχισε στη ψυχή μου να σπάει ο Μύθος από τη μια και της Επαφής και Μουσικής ... και το λόγο είπα «Σύντροφε, ακούστε τη Σερενάτα του Σούμπερτ και θα ραγίσει η καρδιά μου. Δεν κάνω για επαγγελματικό στέλεχος. Θα μείνω αυτός. Θα είμαι απλός γραμμή... Όχι όμως επαγγελματίας. Αφήστε με...»

Υποσχέθηκα να μην επιστρέψω ξανά στη συζήτηση σε καταστάσεις και προβλήματα ιδεολογικοπολιτικά. Μονάχα στα αναγκαία για να κατανοηθεί κύρια το μουσικό μου έργο. Ασφαλώς όμως για τραγικό δίχασμα βαθύτερη αναγκαστικά αντιμετώπιση τη Μουσική με την Επανάσταση. Ήταν έτσι; Βλέπετε ότι η ίδια η φύση μου σαν καλλιτέχνη και επαναστάτη έβαζε και βάζει επιτακτικά το πρόβλημα της σχέσης Τέχνης και Επανάστασης. Ή με άλλα λόγια: της αισθητικής και της πολιτικής επανάστασης. Δεν πρόκειται λοιπόν για ένα αφηρημένο θεωρητικό συλλογισμό αλλά για μια βιωματική αναγκαιότητα που με βασάνιζε να μάθει — τι θέλω να μάθει; ούτε να εκφράσει! — όπου αρχίζω αισθάνομαι και αισθάνομαι — τα διχοτομούμαι. Να είμαι ξένος μέσα στον εαυτό μου, όταν ο εαυτός μου είναι ο αγωνιστής να είναι ξένος ο μουσικός. Και όταν γίνεται ο μουσικός να είναι ξένος ο αγωνιστής. Κι αυτό γιατί και τότε και τώρα το αριστερό μας κίνημα για χίλιους δυο λόγους

Γιατί είναι κοινωνικό πρόβλημα

με την Τέχνη είχε σχέσεις ... κοινωνικές. Αυτά μου και οι δύο στην Πλάκα. Να μην πω, κάπως — κάποια καλλιά « καμιά μέρα; » Δίκαια μου, και εγώ είχα [illegible] αυτό μια μέρα ψυχή τε και σώματι αφοσιωμένη στον Εκδοτικό της Αθήνας [illegible] ενώ αυτοί άλλα συνθέτω το "Τρίο" να προσπαθώ να συνθέσω αυτό το τραγούδι: « ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ ΜΕ ΛΥΤΡΩΣΑΝ ΑΠ' ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ » ο τίτλος είναι χαρακτηριστικός. Ποιος θα με κατηγορήσει; Ο Ριζοσπάστης μήπως δεν έγραψε στη συνέχεια στη Λευτεριά για την "Εποχή" για μένα « είναι φωτεινός ρυθμός; » Άρα δεν είχα καμμιά προκατάληψη να μη μπορώ μέσα στο "κίνημα". Να όμως που οι αρραβωνιάσεις του καλλιτέχνη έπιαναν τότε όπως και τα άλλης εποχής μυστήρια μυστικά και αλλόκοτα για την ελπίδα. « Το σώμα μου επιμένουν πολύ για να χωρίσει — το μικρό αυτό γιατί που ξεκίνησες — με τα μάτια σου δάκρυα αυτή τη νύχτα — στην καρδιά μου — Δεν θ' έβγαινα καθόλου — δεν μπορούσα να σε ξεχάσω — μέσα στο τόσο σκοτάδι — Τα μάτια σου όπως τα ένιωσα — ποιο το δικό μου το δέρμα να με διαπερνούν — στα τα κορμιά της σιωπής — Και μπορούσα να μαντέψω ακόμα — τους μικρούς Ναρκίσσους αναμμένους — πάνω από τα πρασινόχρωμα νερά τους — Δεν ήμουν πια μόνος — αιχμαλωτισμένος στης σκοτεινής δυστυχίας — Πες μου αρχίζει ήδη να φωνάζει — η πυρκαγιά που άναψες εκείνο το βράδυ — τρέμοντας με δάκρυα το γέλιο σου — πάνω στα απόκρημνα επιχαλάνια στη καρδιά μου — όπως κάνουν στα άνθη τα δάση — στις κινήσεις. Αγρίμης — Τώρα κατάλαβες κι εσύ πόσο κοντά μου — Είναι αυτή η φωτιά ώστε να κινδυνεύω — να γίνω στάχτη — Έτσι όπως που μ' έχεις ποτίσει — με κρασί και με γάλα — με χαρά [illegible] κι έμμονη στοργή — φοβούμαι θα γίνω μια γωνιά στάχτη — Θέλω μόνο να με σκεπάσεις — στη ρίζα των μικρών καρδιών — που ονειρεύονται έναν περίεργο θάνατο — θ' ανάψω πάντα πυρκαγιές — θα κάνω ν' ανοίγεται πάντα — το ωραίο γέλιο σου — Αριβαίνω όπως αν οι φωτιές μου — φτάσουν τα ζώα τόσο γρήγορα — που αντικρίζεις τη ωραία των ματιών σου — Θα μείνουν μόνο οι άνθρωποι ακόμα — αναπολούνται τους υπάρχουν — στα τρομαγμένα ζώα που τσακίζονται — στους βράχους — Κι οι μικροί Νάρκισσοι αναμμένοι — πάνω απ' τα πρασινόχρωμα επιφάνειαι της — θα εμφανιστούνε να ανοίγονται ενώ γλυκοί έκσταση — προσπαθώντας να αναπλάσουν το βυθό — που υποβάσταζε — τόσο ειλικρινά και αγάπη — ενθουσιασμένοι » Πάσι Τάχο

αυτό το συναίσθημα της αυτοκαταστροφής; Η κυρία που ως τότε
ήταν φανατικιά [illegible] [illegible] στο δικό μου σπίτι
άσχημη και φοβείται. Γινόταν κάθε μέρα και πιο συναισθηματική.
Ήσαν ήδη γείτονες στο [illegible] - οι συνάδελφοί της, επιστήμονες,
γιατροί, έκαναν τα επαγγελματικά της όνειρα. Πού όλα
φυσικά κατέληγαν σ' ένα ιατρείο γιατί αυτό το [illegible].
Δεν μου το λέγε, όμως το ένιωθα ότι ~~[illegible]~~ μαζί μου είχε πρόβλημα.
Τι θα κάναμε στο μέλλον; Από τους φτωχότατους γονείς
μας δεν μπορούσαμε να περιμένουμε καμμιά βοήθεια. Εμείς
εξ άλλου [illegible] να μένουμε στο σαλόνι του
θείου Αντώνη, ο οποίος [illegible] [illegible], και είχαμε [illegible]
[illegible] να νοικιάσουμε κάπου έστω δύο δωμάτια.
Τέλος του 46 ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ (ο Εμφύλιος) άμεσος και βαθύτατα χωρίς
[illegible]. Η μόνη μου ελπίδα το δίπλωμα Αρμονίας. Ίσως μπορώ
να βρω κάπου σαν καθηγητής στη μουσική. Ναι, όμως
που [illegible] και με ποιον! Η πολεμική μάχη
έχει μεταφερθεί και μέσα στο κέντρο Αθηνών. Οι Χίτες
(μαθητές) [illegible] ένοχοι. Από την άλλη [illegible] [illegible] να [illegible]
[illegible] για να [illegible] [illegible] έξω. [illegible] το
χώρο με καθημερινές συγκρούσεις. Ήσαν άσχημες οι
[illegible] [illegible] οι [illegible] και του καθηγητή μου.
Έτσι με [illegible] και δε μου δίνουν το δίπλωμα
[illegible] [illegible]; Γιατί της [illegible] την ιστορία
δεν γνωρίζω την ύπαρξη του κυρίου Χαϊνίχεν!
Ποιος είναι αυτός; Ένας συνθέτης - φυσικός που διαδρα-
ματίζει μεγάλο ρόλο στη συγκρότηση του τόνου - όπως
ίσως [illegible] ο τόνος υποδιαιρείται σε [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ Πράγμα αυτό σημαίνει ότι μεταξύ του ΝΤΟ δίεση
και του ΡΕ ύφεση υπάρχει ένα - έβδομο διαφοράς.
Για να δεν διαιρεθούν τα [illegible] σε ~~[illegible]~~ τρι-
δίεση και τριύφεση [illegible] ένας αιώνας
προσπαθειών. Ο καθηγητής ο κύριος Χαϊνίχεν - βασι-
κά φυσικός - [illegible] [illegible] σ' αυτό.
[illegible] εκείνος που εδραίωσε το νέο σύστημα [illegible]
ο Μπαχ [illegible] πρέλουδα και φούγκες
με ένα <u>καλώς συγκερασμένο</u> κλειδοκύμβαλο.

Ἔχοντας χάσει τὸ δίπλωμά μου μὲ τὸν κύριο Χάϊνιχεν ἀναγκαστικὰ τὸ ξαναπῆρα. Καὶ βρῆκα ἄλλη ἀντιστοιχία ἀνώτερου βαθμοῦ ἢ ἀνώτερης σύγχρονης μαθηματικῆς — μουσικῆς σύνθεσης. Ἔτσι μιὰ μέρα συναντήσαμε στὴν Avenue de l'Opera στὸ Παρίσι θυμήθηκα ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς: «Εἶσαι σὺ τοῦ Χάϊνιχεν. Προετοιμάζεις τὸ ἔδαφος γιὰ κάποιο μελλοντικό Μονάχο. Μὴ ξεχνᾶς νὰ μὴ σχολιάσουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ὅταν τοὺς χτυπᾷς ἐπάνω στὸ ἀδύνατο τους σημεῖο;» Ἀλλά ἡ φυσική καὶ ἄλλα ἡ μουσικὴ κύρια Χάϊνιχεν. Συμβολική γιαυτό καὶ ἡ αὐτοκριτική μου. Γιὰ κάποιον ποὺ δὲ θὰ μποροῦσαν ὅμως νὰ τὸ μάθουν. Ὡστόσο τὸ πρόβλημα παρέμενε. Καὶ ἄργησα καὶ μελαγχολικά. Ἀ-
ἦταν ἐκεῖ ὁ Μιχάλης Παπαδάκης ποὺ μίλησε γιὰ μένα στὸν Διευθυντή του ΛΥΚΕΙΟΥ «ΑΘΗΝΑ» ποὺ μὲ διόρισε ἐκεῖ καὶ χωρὶς δίπλωμα. Ἔτσι ἔγινα καθηγητὴς τῆς μουσικῆς. Τότε τὸ σχολεῖο ἦταν στὴ ~~Φο~~ Πλατεία Βικτωρίας. Τὸ Λύκειο εἶχε ἕνα σπουδαστήριο στὴν ταράτσα γιὰ νὰ μελετοῦν τὰ παιδιά. Καὶ μετὰ ὑποδεχόμουνα τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια (πρὸ παντὸς) ποὺ ἔρχονταν νὰ παίζουν πιάνο μὲ τὸ μάθημα τῆς μουσικῆς. Μερικὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἀφήσουν τὸν τόνο μιμούμενα τοὺς μαθητὲς μελετώντας σύνθεσης καὶ τὴ μελωδία φράσης. Ὁ Μίχαλος Λαχύρης ἡ φρασεολογία. Τὰ δὲ κορίτσια, λίγο μικρότερα ἀπὸ μένα, ξεσπούσαν λύσεις καὶ ~~[illegible]~~ ἐκφράσεις βαθιὰ γιὰ νὰ με γοητεύσουν. Ἦταν ἕνα ~~[illegible]~~ φανερὸ ἐρωτικὸ παιχνίδι με μαθηματικούς στὸ πιάνο. Εἶχα γράψει μερικὰ σχολικὰ τραγούδια. Ἕνα ἀπ' αὐτὰ σὲ ποίηση τοῦ Βασίλη Ρώτα ἦταν ὁ «Κόκορας μας». Στὸ μέσον τοῦ τραγουδιοῦ κάποια ἀπ' τὶς «μαθήτριες» φώναζε «κουκουρίκου». Ὁπότε ἀπὸ σφυρίζω καὶ στὴ ἀντεπίθεση ἕνα Χαρτοπόλεμο. Μονομιᾶς ἡ σάλα ἡσυχάζει. Μερικοὶ μὲ κοίταζαν μὲ θαυμασμό.

Τί συμπεράσματα νά βγάλω; Δέν κρατούσα ακόμα τό καθημερι-
νό [illegible]. Μόνο ξέρω [illegible] γιατί τόν Ιούλιο του 1947
με [illegible]. [illegible] οι [illegible] γιά [illegible]. — Ήδη τό μουσικό
κατασκευασμένο με [illegible] τοῦ [illegible] Δάσκαλο μου με
τιμωρούσαν γιά τη ζωή μου. — Μιά βδομάδα μετά με
[illegible] λίγο στη Θεσσαλονίκη, [illegible] [illegible]
[illegible] τού [illegible] Φαραντάτο [illegible] [illegible]
τού [illegible] [illegible] καί [illegible] τό μουσικό [illegible]
τό [illegible]. — [illegible] γιά [illegible] [illegible] μου. [illegible] ότι
θά [illegible] γιατί αυτό πού [illegible] από [illegible]
« Χαϊνίχεν ». Εγώ όμως [illegible] γιά καί τον [illegible] τό
ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΑ με [illegible] του [illegible] είχα τότε συνθέσει.
Τό ΚΥΤΤΑΞΕ με [illegible] καί μού τό [illegible] [illegible].
ΕΤΣΙ βοηθούσαν τότε οί [illegible] τής [illegible]. — [illegible]
[illegible] τά χαρτιά μου [illegible] [illegible] [illegible] σχετικά
με τό [illegible] στή [illegible] μου. Τη [illegible]. [illegible]
τού Φαραντάτο ~~το [illegible]~~ [illegible] τό [illegible] ότι
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] δέν είχε καί
[illegible] τό [illegible] μουσικό που [illegible] τό [illegible]
[illegible], τό Δαυίδ Χαϊνίχεν, πού ήταν τό [illegible] καί
[illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] οί [illegible] με [illegible]
[illegible] επειδή δύο [illegible] τού Γκέρτρου ήταν αυτή [illegible]
[illegible] [illegible] μουσικό [illegible], τού Χαϊνίχεν » [illegible] τό
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] τη [illegible].
Εγώ [illegible] τό Χαϊνίχεν και όχι ή Επιτροπή. ~~[illegible]~~
Η ζωή μου — τό μουσικό μου [illegible] — [illegible]
μεταξύ Γκέρτρου καί Χαϊνίχεν. Νίκησε ό Γκέρτρου καί
μαζί του ή σοφία καί ή [illegible] τού [illegible] μουσικού
κατασκευασμένο. « ΤΟ ότι [illegible] ένας [illegible] [illegible]
πού τόλμησα νά [illegible] σί [illegible] καί νά [illegible]
[illegible] μου σί [illegible] [illegible], αυτό δέν [illegible] [illegible]. Δέν
[illegible] νά [illegible] [illegible] [illegible] μου [illegible] με [illegible].
[illegible] όμως ότι μου [illegible] με [illegible] ». — Τόν Ιούνιο, ένα
μήνα [illegible] από οί [illegible] μου [illegible] σί [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~. Δέν είμαι βέβαιος όμως αν τον [illegible]

σαν επιταγή «Προς ήρωα» Έλυσα, ευχαρίστησα για πτυχίο. Μα χτυπούσαν όμως με έκπληξη και γαλανόσπρο (...) Η σπείρωση αυτή αυτονομήθηκε ως ένα σημείο το κατακόρυφο της Μοναδικής ηλικίας του Λαυρίου μας. Η ρουτίνα σίγουρα του Στρατού είχε σχεδόν μια τοποθέτηση εκτεταμένη με αφρικανικά τείχη επισκέψεις και ασθενείς και με σημαίες της τίμιας και ικανής εργάτης στη Τέχνη το Σχό μεταξύ τα αντάρτικα αρχηγεία και φρουρούς για ζημιές στα βουνά - όπου η τραγικωμωδία διήρκεσε τόσο οι αμυνόμενοι απόμαχοι σημαίνουν και της αντιπροσωπίας με το όπλο του Χίτλερ. - Όλα γινόντουσαν μας και παίζοντας σιγουριά, έγκαιρα καθοδηγούν τα γεγονότα.

Το ΚΚΕ, το ΕΑΜ, ο Ριζοσπάστης όλοι [illegible] κόμματα και κόμματα στην Αθήνα. Στα βουνά οι λόχοι. Σχηματίστηκαν. Αρχές του 47 ετοιμάζονταν να μας επιστρατεύσουν. Τα παιδιά [illegible] μας ρωτούν: «Τι να κάνουμε;» Το Κόμμα λέει «Να παρουσιαστείτε. Να παλαίψουμε μέσα από το στρατό» Αυτά έλεγα στους άλλους. Όμως εγώ έλυσα τις ηλικιωμένης στο τανούστομο μου και της αίγλης. Δεν πίστευα ότι θα μπορούσα να δράσω μέσα [illegible] από το εθνικό στρατό. Προτιμούσα να βγω στο βουνό. [illegible] Συναντώ τον Πλουμπίδη, Κομματικό υπεύθυνο, [illegible] με παραμορφωμένη τη φωνή από συγκίνηση [illegible] λέει το μήνυμα Όρφεα «ΌΧΙ μου λέει. Δε θα πάμε στο βουνό. Το Κόμμα πιστεύει ότι η [illegible] κύρια μάχη θα δοθεί [illegible] εδώ στην Αθήνα. Απ' εδώ θα γίνουν οι επιθέσεις του εχθρού. Εδώ είναι οι μηχανισμοί του» Έμεινα όπως η ψυχή μου ήσυχος ταπεινός - θλιβερός μαχητής του κομματικού αντάρτικου. Στους κόρφους των προαιώνιων βουνών με Απελευθέρωση στον Όλυμπο και το γιατρό (το Φεβρουάριο του 1947) «Αν ζήσεις ξαφνικά τόσο έρημος κι εγκαταλελειμμένος — από τη φωνή που χειροκροτούσαν το όργανο σύγχρονο αποφάσεις σύντροφοι, ποιοι τα χειμωνιάτικα ήλιο — και η ψυχρή μεταμόρφωση στη Άνοιξη — Ήσουν εκεί καραγκιόζης πατρίδας — με σχοινί γωνία κι όμοιος σιγής — και δυνάμεις του Καραϊσκάκη — της αχτένιστης βοριάδας της Θεσσαλίας — να κρατούν φουντωμένες τη καρδιά που φυτρώνουν — στη κορφή των αλύπητων πευκών — Κελαηδούσες ήσυχα με τον Ήλιο για με τη νύχτα — κάθε γέλιο με κόκκινους σπόρους — τις φτερούγες των πουλιών — Κι εκείνα τρέχουν χαρούμενα να τους σκορπίσουν — στις τέσσερις γωνιές της γης μας —

Φυτρώνουν από κάθε σπόρο δέντρα με κόκκινα φύλλα — κι όσοι τα τραγούδια γίνονται πουλιά σου — Ήσουν λαός μας — κι έπειτα ότι να φανερωθεί κοντά σου — και σπάζουμε τα τραγουδάκια πουλιά — να βάζουμε φωνή στο φέγγος του ουρανού — με τα τραγούδια μας — Σ' ακούσαμε πολύ να κουβεντιάζεις [illegible] — με τη νύχτα και με τον Ήλιο — Καθώς ξεχύνονται [illegible] από κάθε μουσική — τις ρόδινες [illegible] του κόσμου — και ν' ανασηκώνονται στα γόνατα [illegible] σπάραξε σήμερα δυο φωνές πουλιά σου — κι οι φωτιές μας που φλογίζουνε τον ουρανό — οδηγούν από αυτό το [illegible] σημείο — τα τραγούδια [illegible] — στο [illegible] [illegible] της Ανοίξης » Πριν περάσω οριστικά στα μουσικά έργα της περιόδου 44-47 θα ήθελα να παρουσιάσω εδώ — για λόγους [illegible] αυτούσιο ένα κείμενο γραμμένο στην εποχή. Υπερβολικό όπως [illegible] που αποφασίσαμε να βοηθήσει σήμερα να δείξει κάπου από [illegible] και πολλά περιστατικά (αναγκαία [illegible] αντιπροσώπευμα τότε το πρόβλημα της μουσικής σύνθεσης μουσική)

| Κείμενο 253Α
| ΣΤΡΑΒΙΝΣΚΙ–ΣΟΣΤΑΚΟΒΙΤΣ
| να ανοιχτεί
| χωρίς παράγραφο

Προσπάθησα να σας αφηγηθώ αυτά που έζησα και που μεταμορφώσανε σε μουσικά. Ίσως ~~[illegible]~~ (και μου επισημαίνουν παρ' όλα το κέντρο της ζωής μου. Και να θυμηθώ [αληθινά] χιλιάδες καθημερινά συμβάντα μέσα στα χρόνια στην Αθήνα, στην Κατοχή, στην Απελευθέρωση και στα Δεκεμβριανά που έζησα, και μες μαζί σας. Εν τούτοις ανεπανάληπτη είναι μέσα στα χρόνια της σύνθεσης που έγραψα τα έργα που άλλα ολοκλήρωσα και άλλα έμειναν [μισά] ~~σχέδια~~. Είναι έργα [illegible] σημαδεύοντας όλα — ένα ένα — σκαλί σκαλί ~~[illegible]~~ νότα νότα την πορεία μου προς την ~~[illegible]~~ κατάκτηση μιας μουσικής Χώρας — Αυτό που ποτέ δεν θα συνθέσω. Συνθέσεις ~~[illegible]~~ Τραγούδια, Χορωδιακά, ~~[illegible]~~ Έργα Μουσικής Δωματίου Έργα Συμφωνικά, Ορατόρια και μουσική για θέατρο. Ας τα δούμε κατά κατηγορίες:

- 354 -

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ (~~[illegible]~~) ΓΙΑ ΦΩΝΗ ΚΑΙ ΠΙΑΝΟ (1943-47)

ΕΔΩ ΝΑ ΜΠΟΥΝ ΚΑΙ ΟΛΑ ΟΣΑ ΠΡΟΑΝΕΦΕΡΑ

1. ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ – σε ποίηση του Φώτη Αγγουλέ (~~Για φωνή και πιάνο~~)
2. Πέστε κλαδιά – σε ποίηση δική μου (~~Για φωνή και πιάνο~~)
3. Απρίλης – σε ποίηση δική μου (~~Για φωνή και πιάνο~~)
4. Αν γυρέψεις αυτόν ήλιο στα χέρια – σε ποίηση δική μου (~~Για φωνή και πιάνο~~)
5. Τραγούδι στη Τσίβγα Q-Κεντρικό. (~~Για φωνή και πιάνο~~)
6. Περιβόλι μου ρημαγμένο – Δημοτικό (~~Για φωνή και πιάνο~~)
7. Οι [illegible] – σε ποίηση Μήτσου Λυγίζου ? (~~Για φωνή και πιάνο~~) Τό ξαναέγραψα στο 1957 στο Παρίσι.
8. Πέστε κλαδιά – σε ποίηση δική μου (~~Για φωνή και πιάνο~~) σε μιά άλλη γραφή με ορχήστρα αργότερα 6.I.1943
9. Νανούρισμα – σε ποίηση δική μου (~~Για φωνή και πιάνο~~) Με ορχήστρα 23.V.45 – Έπειτα στην ίδια μουσική έβαλα αργότερα τα λόγια του Αγγουλέ.
10. Το Κοιμητήριο – σε ποίηση Δ. Σολωμού (~~Για φωνή και~~ Με ορχήστρα 30.5.45 Μιά ακόμα λαμπρότερη version πάνω στο ~~[illegible]~~ γνωστό ποίημα.

ΧΟΡΩΔΙΑΚΑ (~~[illegible]~~) ΓΙΑ ΤΕΤΡΑΦΩΝΗ ΑΝΔΡΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ (1942-47)

1. ΚΑΣΣΙΑΝΗ Φεβρουαρίου 1942 19 Ιουνίου 1942
2. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ
3. ΣΕ ΥΜΝΟΥΜΕΝ (Α)
4. ΣΕ ΥΜΝΟΥΜΕΝ (Β)
5. ΑΙΝΕΙΤΕ 1 Δεκεμβρίου 1942
6. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ (Γ) 1942
7. ΣΕ ΥΜΝΟΥΜΕΝ (Γ) 1943
8. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ (Δ) 1942
9. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ (Ε) 1945
10. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ (ΣΤ) 1942
11. ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ (Α) 26. Οκτωβρίου 1942
12. ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ (Ζ)
13. ΣΕ ΥΜΝΟΥΜΕΝ (Δ)
14. ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ (Β) 7. Νοεμβρίου 1942

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΦΩΝΗ ΚΑΙ ΠΙΑΝΟ

1. "Γιά μιά πεθαμένη" ποίηση Κωστή Παλαμά (28.6.1942)
2. "Ο ποιητής καί τό ρόδο" ποίηση Κωστή Παλαμά (23.12.1942
3. "Όπου πάς τό βράδυ" ποίηση Κωστή Παλαμά (19.1.1942)
4. "Η Αγνώριστη" ποίηση Διονυσίου Σολωμού (Θέρος του 1941)
5. "Βραδινή σκοπιά" ποίηση Γιώργου Κοτζιούλα (25.4.1942)
6. "Στού φυλακισμένου απ' άκρη" ποίηση Γεώργιου Κωνσταντινόπουλου (5.8.1942)
7. "Ο σκοπός μιάς καρδιάς" ποίηση Γιώργου Κοτζιούλα (22.7.1942)
8. "Αναμνήσεις" Χαρισμένο στό Γιώργο Κοτζιούλα
   Τραγούδι γιά πιάνο (Φθινόπωρο 1942)
9. "Φθινοπωρινό Μεσημέρι" ποίηση Κώστα Χατζόπουλου
   Χαρισμένο στό Μαίρη Καρτσί (Φθινόπωρο 1942)
10. "Φθινόπωρο" ποίηση Κώστα Χατζόπουλου (Φθινόπωρο 1942)
11. "Είσαι σάν τό φεγγαράκι" ποίηση Ερρίκου Χάινε (27.4.1943)
12. "Η Ξανθούλα" ποίηση Αριστοτέλη Βαλαωρίτη (6.5.1943)
13. "Όλα κοιμούνται πίσω στα βουνά" ποίηση Μαβίλη (Άνοιξη 43)

Μετά τό 1943

14. "Νανούρισμα"
   α) σέ ποίηση δική μου (30.5.1945)
   β) σέ ποίηση Φώτη Αγγουλέ
15. "Πέστε κλαδιά" σέ ποίηση δική μου
16. "Το Κοιμητήριο" ποίηση Διονυσίου Σολωμού (30.5.45)
   Μιά ακόμα διαφορετική εκλογή πάνω στό γνωστό ποίημα
17. "Τραγούδι στής Τσαβζάς" Κρητικό
18. "Περιβόλι μου ορφανό" Δημοτικό
19. "Αγρίμι" σέ ποίηση δική μου
20. "Αν γυρίσεις απ' τόν ήλιο στή χαρά" σέ ποίηση δική μου
21. "Πέντε ναύτες" (Τό ξαναβρήκα στά 1957 στό Παρίσι)

ΧΟΡΩΔΙΑΚΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ 1940-47 (για 4 φωνή Ανδρική Χορωδία)

① "Κασσιανή" (Αρχές του 1942)

② • Έξι "Χερουβικοί ύμνοι"

③ • Τέσσερα "Σε υμνούμεν"

④ Δύο "Δοξολογίες"

⑤ Αινείτε

ΧΟΡΩΔΙΑΚΑ ~~[struck through]~~

① "Πόσοι ήσυχοι κοιμούνται" (ποίηση Άγγελου Βλάχου) για μικτή χορωδία

② "Παιδί μου" - (ποίηση Ι. Ν. Γρυπάρη) για ανδρική χορωδία

③ Θαλασσινό ταξίδι (ποίηση δική μου) για μικτή χορωδία

④ Πατρίδα μου αγαπημένη (ποίηση δική μου) για μικτή χορωδία.

⑤ Ωδή εις τον Σολωμόν (ποίηση Διονυσίου Σολωμού) για ανδρική χορωδία

ΜΟΥΣΙΚΑ ΔΩΜΑΤΙΟΥ

① ΑΣΚΗΣΗ πάνω σε ελεύθερη ανάπτυξη θέματος για 2 βιολιά. Ήταν ανήμερα της Εθνικής μας γιορτής, 25 Μαρτίου του 1945. Θυμάμαι ότι ο ήλιος έξω έλαμπε κι είχα το μεσημέρι ραντεβού με τη Μυρτώ. Ένοιωθα ευτυχισμένος. Κάθισα στο γραφείο του θείου Αλέκου και βουτώντας στο μελάνι στο ρόδι μελανιού που χρησιμοποιούσε, έγραψα μονορούφι την "Άσκηση" αυτή. Την επόμενη μέρα την έδωσα στον Τάσο Αποστολίδη και στον Νίκο Λάμπρου, στο Ωδείο, και είχα την τύχη να την ακούσω στην ίδια βδομάδα να εκτελούν το έργο μου. Έκλαψα όλη τη βραδιά λοιπ.

② ——— ② → βλέπε τη σελίδα 357 Α

③ ΕΛΕΓΕΙΟ 1 για βιολοντσέλο και πιάνο. Γράφτηκε στις 20 Ιουνίου του 1945

④ ΕΛΕΓΕΙΟ 2 (στο θάνατο του αγωνιστή) - για βιολί και πιάνο - Γραμμένο κι αυτό στην ίδια περίπου εποχή. Για πρώτη φορά εμφανίζεται το κύριο μελωδικό μοτίβο που θα χρησιμοποιήσω στην ΤΡΕΛΛΗ ΜΑΝΝΑ του Σολωμού: Στην ΤΡΙΤΗ ΣΟΥΙΤΑ και στην ΤΡΙΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ μου

⑤ ΠΑΣΣΑΚΑΛΙΑ για βιολί και πιάνο. Γράφτηκε στα 1946. Σώζεται μόνο το μέρος του βιολιού και τρεις σελίδες από το πιάνο

(Αθήνα 28-2-46)

⑥ ΚΟΥΑΡΤΕΤΟ ΕΓΧΟΡΔΩΝ ΑΡΙΘ 1

Ένα μικρό σε διάρκεια (όχι όμως και σε σημασία) έργο. Περισσότερο σαν άσκηση. Αδελφάκι με το Αρ 1. υποσχόμουνα ότι φιλοδοξούσα να ασχοληθώ σοβαρά με το κουαρτέτο εγχόρδων.

⑦ ΤΡΙΟ για Βιολί - Βιολοντσέλο και πιάνο.

Και παράλληλα δουλεύοντας όλο το Γενάρη και το Φλεβάρη του 1947 κατορθώνω το ακατόρθωτο: να γράψω το πρώτο μου έργο μουσικής δωματίου που στέκει πλάι σε όλα τα μεταγενέστερες συνθέσεις μου. Τυπώθηκε μόλις φέτος. Όμως από μεταξύ παίχτηκε στην πρώτη συναυλία μου στο ΚΕΝΤΡΙΚΟ στα 1952 με τους Κογιάση - Γαροφαλλίδη και Κολασσαίου και αργότερα ~~[illegible]~~ δυο φορές στη δεκαετία του 50 και μία στη δεκαετία του εβδομήντα. Τέσσερις δηλαδή εκτελέσεις μέσα σε σαράντα χρόνια αποτελούν ένα πραγματικό ρεκόρ για ~~[illegible]~~ ένα έργο ελληνικής μουσικής δωματίου. Όταν θα ~~[illegible]~~ μεταδοθεί και από τους ραδιοτηλεοπτικούς μας σταθμούς (εγώ δεν θα υπάρχω για να τ' ακούσω) τότε θα έχει ~~[illegible]~~ συμπληρωθεί η πεντηκονταετία της επανεκτέλεσης.

⑧ ΠΑΙΔΙΚΟ ΟΝΕΙΡΟ για πιάνο

Τελειώνει στις 9 Φεβρουαρίου του 1947. Δηλαδή το έγραψα παράλληλα με το ~~[illegible]~~ Τρίο. Ήταν ~~[illegible]~~ επόμενο ~~[illegible]~~ τα μεγαλύτερα μέρη αυτού του έργου για πιάνο και τα Χριστουγεννιάτικα μέσα στο Τρίο και το θεωρώ σαν έργο υψηλότερης σημασίας

⑨ ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΑ για πιάνο

Και από τις 3 έως τις 19 Ιουνίου του 1947 δηλαδή λίγες μέρες πριν με συλλάβουν γράφω ένα από τα σημαντικότερα μου έργα. Αυτός σημαίνει ότι ~~[illegible]~~ αν δεν ~~[illegible]~~ πήγαινα εξορία και συνέχιζα τη σύνθεση η εξέλιξη της μουσικής μου — αν κρίνω από το έργο αυτό — θα ήταν πολύ διαφορετική. Και κρίμα από μένα. Είναι από τα Πρελούντια τα χαρακτηριστικά για Εισαγωγή ~~στο τρα-γούδι~~ στη Μαργαρίτα - Μαργαρώ... Ήθελα βέβαια να τα ακούσω με οποιοδήποτε τρόπο μια, και δεν βρισκόταν πιανίστας για να τα παίξει. Εκτός από

~~⑨ ΣΕΞΤΕΤΟ για Φλάουτο, [illegible] Πιάνο και Κουαρτέτο Εγχόρδων~~

(2) ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΗ γιά ~~[illegible]~~ βιολί, φωνή καί πιάνο

Γραμμένα στίς αρχές του Δεκέμβρη του 1945 καί τις αρχές Γενάρη του 1946. Παίχτηκαν μιά καί τελευταία φορά στη Λέσχη του Ελληνοσοβιετικού τις αρχές του 1946

α) ΤΟ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ (ποίημα δικό μου) (γιά βαρύτονο καί πιάνο)

« Είμαι ποταμός θολός – στά νερά μου ο κάθε εχθρός – όταν μ' ανδρικές παίζει νά με πνίξει – έχει τέλος θά βρεί – ταύροι κι' αν με χτυπά.

Κύμα είμαι καί βροντώ – δίχως λευτεριά δέ ζώ – σύμμαχα τά βόλια πού με σκίζουν – μά εγώ σέρνω πάντα θά ορμώ – γύρω πόνοι βαρείς »

Κύμα είμαι ~~[illegible]~~ καί βροντώ – δίχως λευτεριά δέ ζώ – μές από τό αίμα των αθώων – η Ελλάδα θ' ανατείλει – θά ολβεί »

(Αθήνα 12-12-45)

β) ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ γιά βιολί καί πιάνο.

(Αθήνα 1. Ι. -46)

γ) ΠΡΟΣΕΥΧΗ [ο υπόλοιπος τίτλος σβυσμένος] γιά βιολί καί πιάνο

(Αθήνα 27-12-45)

δ) Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΗ (γιά βιολί καί πιάνο)

Τό τελικό θέμα τής ΤΡΕΛΛΗΣ ΜΑΝΝΑΣ

(Αθήνα 30.12-45)

από ηχογράφηση Λένας Κοντούβαζη πού τα ερμήνευσε σ' αυτή τη «Γνωριμία» πρώτη συναυλία με έργα μου στό ΚΕΝΤΡΙΚΟ στις 8 Απριλίου του 1952. Τα είχα παρουσιάσει τότε με τον τίτλο «Πέντε μικρά δικά [illegible] για πιάνο»

α) Γιόχαν Σ. Μπάχ — Νανούρισμα
β) De profundis — Ονειροπόλημα
γ) Τροπάριο — [illegible]
δ) Μαντινάδα — Ρουμελιώτικο
ε) Σουρεάλι — Καραγκούνα.

Στην ίδια συναυλία παίχτηκε το ΤΡΙΟ, ο «Έρωτας Χασικλώτικος» για πιάνο και κρουστά. (Στό πρόγραμμα τα ονόματα Μάνος Χατζιδάκις και Αποστ. Αργυρόπουλος. Μουσική από ο Μάνος μελωδία ανεπίσημα και τό αυτοσχέδιο ο Αλέκος Βασιλικός). «Πέντε τραγούδια», 1) Αν γνώριζες αυτόν της Χαράς 2) Έρως και θάνατος 3) Νανούρισμα 4) Λήθη 5) Νταβέλης μου ερμηνευμένα με τον Ν. Φραγκιά Σταματόπουλο (στο πιάνο ο Δ. Χρήστου-Καραγιαννάκη) και τέλος το:

(10) ΣΕΞΤΕΤΟ, για πιάνο, φλάουτο και κουαρτέτο εγχόρδων.
Τα μέρη: Πρελούδιο και Χορικό — Σκέρτσο — Φινάλε.
Και οι πρώτοι ερμηνευτές: Κώστας Κυδωνιάτης, Παναγιώτης Βρεττός (φλάουτο) Σοφρώνης Τόμπρας, Τάσος Αποστολίδης, Χρίστος Μιχαηλίδης και Γιάννης Χρονόπουλος.
Τό έργο αυτό πού τό άρχισα αμέσως μετά το ΤΡΙΟ τό τελείωσα μόνο σε διάστημα πέντε μηνών (Ιούλιος - Οκτώβριος του 1947) στις 3 Νοέμβρη του 1947. Τό μελωδικό υλικό του πρώτου μέρους χρησιμοποιήθηκε αργότερα, στα 1948, στο έργο πού σχεδίαζα τότε τον ΟΙΔΙΠΟΔΑ ΤΥΡΑΝΝΟ για ορχήστρα εγχόρδων. Για και τό φινάλε χρησιμοποιήθηκε στο ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ ΠΑΘΗ.

ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ

① **ΜΙΚΡΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ** για ορχήστρα εγχόρδων (ΣΧΕΔΙΟ)

Από το έργο αυτό προέκυψε ο "Προμηθέας Δεσμώτης", (Αθήνα 1945)

② **ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ** για μεγάλη ορχήστρα (1946)

Είναι το πρώτο μου έργο για συμφωνική ορχήστρα. Η παρτιτούρα έγινε γνωστή από σημείωση του Φιλοκτήτη Οικονομίδη. Αποδεικνύει ότι το [illegible] μέσα στην Συμφωνική του Ραδιοφώνου. Δυστυχώς δεν το θυμάμαι, ούτε υπάρχουν ίχνη [illegible] κι έτσι από [illegible] που δεν θα μπορέσω ποτέ [illegible]. Αποσπάσματα από τις σημειώσεις μου για το έργο: «Το συμφωνικό αυτό έργο δεν αποτελεί [illegible] το ομώνυμο ποιητικό έργο του Αισχύλου. Είναι περισσότερο μια ελεύθερη μουσική απόδοση του Προμηθέα σαν αιώνιου συμβόλου (....) Εκείνο που θα ήθελα να τονίσω είναι πως αυτό το περιεχόμενο δεν είναι ένα αίσθημα μόνο. Είναι ένας ολόκληρος λαός.

③ **ΑΓΝΩΣΤΟ ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ** για μεγάλη ορχήστρα (1946)

Μου μένουν μόνο τρεις σελίδες από τα πρώτα σχέδια. Η αρχή της [illegible]. Το έργο αυτό, ολοκληρωμένο, το παρέδωσα στο Φ. Οικονομίδη, στο σπίτι του, λίγες μέρες πριν με πιάσουν, όταν το 1950 τον συνάντησα ξανά τότε έψαξε και μου είπε πως δεν το βρίσκει. Ήταν το σημαντικότερο έργο εκείνης της εποχής, απ' ό,τι θυμάμαι από το χειρόγραφο. Αντίγραφο το ΤΡΙΟ και των [illegible] για πιάνο.

④ **ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΗ** για ορχήστρα εγχόρδων (1946)

⑤ **ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΣΗ ΓΩΝΙΑΣ**

α) Για ορχήστρα εγχόρδων (1946)

β) Για μεγάλη ορχήστρα (1947)

Είναι το πρώτο μου εκτελεσμένο έργο που ακούστηκε. Στις 5.5.50 στην "Ορφέα", με το Οικονομίδη και στη Κρατική Ορχήστρα. (Πιο μετά εδώ έχω [illegible] για τον αριθμό πέντε που [illegible] σε σημείωμα στη μελέτη του Πυθαγόρα. Ο [illegible] είναι σχεδόν επτά - Επτά μέρες [illegible]. Επτά τα [illegible] κλπ. Σε μένα τα πάντα [illegible] και αθροιστικά η αθροιστική στον ιερό αριθμό πέντε. Άλλωστε και ο γιος μου γεννήθηκε στις 5 μ.μ. ημέρα Πέμπτη, ημερομηνία πέντε του [illegible] μήνα. Αυτά για [illegible]) Αρχίζοντας να

τό καθαρογράφω γιά τελευταία φορά στά 1954 στό Παρίσι κατατάσσεται ως ένα νέο έργο: τήν ΠΡΩΤΗ ΣΟΥΙΤΑ γιά πιάνο καί ορχήστρα. Αξίζει ο κόπος νά δούμε τίς σημειώσεις μου ~~[illegible]~~ επάνω στήν αρχική παρτιτούρα «Τό ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΣΗ ΓΩΝΙΑΣ γίνεται κάθε χρόνο στά ΧΑΝΙΑ της Κρήτης. Τό έργο αυτό δέν τό περιγράφει παίρνει αφορμή από αυτό γιά νά δώσει μιά ατμόσφαιρα της λαϊκής φαντασίας, χαράς καί δύναμης. Είναι πιό πολύ αυτό πού ή νοσταλγία καί ο ενθουσιασμός κάποιου από τό γαλάζιο εκεί τού Αιγαίου »
Πάνω στόν τίτλο τού πρώτου χειρογράφου υπάρχει ο υπότιτλος «Κρητικό», στό δεύτερο «Συμφωνικό Σκέτσο»

(6) ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΙ (Έργο 7) Απρίλιος καί Μάιος τού 1947

(Για μεγάλη ορχήστρα)

Φαίνεται ότι έσερνα μαζί μου τήν αρχική παρτιτούρα στ' εξορίες – παρανομίες καί Μακρονήσου ~~[illegible]~~ γιά νά τήν βελτιώσω. Είναι τό έργο πού μέ συντρόφευε όλον εκείνο τόν καιρό. Αίφνης διαβάζω στό τέλος τίς εξής ημερομηνίες. "30.5.47 Ν. Σμύρνη" – "Αθήνα 3.10.47" "~~[illegible]~~ " Τρίτος Κλωβός – Σκηνή Ε5" Στό Μακρονήσι. Καί τέλος "12.4.49 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο – Αθήνα" – Υπάρχουν καί άλλοι τίτλοι. Όπως π.χ. "ΑΓΧΟΝΥΧΤΕΣ ΟΡΓΗΣ" ~~[illegible]~~ "ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΙΑ ΟΡΧΗΣΤΡΑ" "ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ". –
Τό έργο αυτό δέν ακούστηκε ποτέ ως καί είναι αναμφισβήτητα τό πιό αριστουργηματικό από όσα έχω συνθέσει όχι μόνο εκείνου τού καιρού αλλά καί μεταγενέστερα. Ή σύνθεση καί καταμερισμό στήν ποίηση καί στή μουσική στίς δύσκολες συνθήκες στήν Ασφάλεια, στή Φυλακή καί στήν Εξορία όπως συνέβη στήν περίοδο τής Δικτατορίας έχει τίς ρίζες της στό παρελθόν. Τό 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο ήταν γιά μάς τούς Μακρονησιώτες μιά ~~[illegible]~~ πιό "ανθρώπινη" συνέχεια τής κόλασης τού νησιού. Μάλιστα κι εκεί δέν μέ χτύπησαν στό δωμάτιο τής απομόνωσης επειδή ανήκαν τού παίχτη μέσα στό σανατόριο; Μάς τό είχαν απαγορεύσει. Όμως εγώ παραπονέθηκα γιατί δέν άφηναν τή συγγένεια μας να συχνάζει καί μάς επισκεπτόταν. Τελικά έγινε ή επίσκεψη. Έβγαλα καί φωτογραφία μπρος στό παράθυρο μαζί της. Καί ευθύς μετά μέ χτύπαγαν όλη τή νύχτα μέ τούς φύλακες δύο καθάρματα αλήτες. Τά γράφω αυτά γιά νά κατανοηθεί καλύτερα ~~[illegible]~~ πώς άρχιζε πίστη ή έμπνευση μου στή σύνθεση καί τό σχηματισμό ενός συμφωνικού έργου στό μέσο τής βαρβαρότητας.

«Λυρικά και παράδοξα», γράφω στις 12.4.49 πως το έργο αυτό υπήρξε για μένα μια τεχνική «εξάσκηση», μια τεχνική «σπουδή». Εκθέσουμε τα δύο θέματα με το τόσο αντίθετο χαρακτήρα, θέλησα να δω την ολοκληρωτική συνατόνιση επεξεργασίας (...) Ήταν ακόμα μια εξάσκηση ~~αρμονικής~~ αρμονικών συνηχήσεων πολλαπλής όψης (...) ενορχηστρωτικό πείραμα» Ήδη από το 1946 ουσιαστικά είχα εγκαταλείψει το σπίτι μου. Έμενα εδώ κι εκεί. Αργότερα στις φυλακές – εξορίες – στρατόπεδα. Επομένως δεν υπήρχε πια καμμιά δυνατότητα να δοκιμάζω τις συνθέσεις μου στο πιάνο. Έτσι μόνο από διάθεση ζητούσα ένα σημείο να γράφω και να ακούω τη μουσική πάνω στο χαρτί. Πράγμα που πολλές φορές γίνεται με σύντονους, οδυνηρό. Ιδιαίτερα όταν η αρμονία ~~πολύ~~ είναι πολύπλοκη θα πρέπει να καταβάλεις υπεράνθρωπες προσπάθειες για να την «ακούσεις». Για να εξασκηθώ αντέγραφα συνεχώς κλασικά και μοντέρνα συμφωνικά έργα. Ή μάλλον τα μετέγραφα από ορχήστρα σε πιάνο κάνοντας την αντίθετη διαδρομή από εκείνη που κάνει ο συνθέτης. Δηλαδή από το πιάνο προς ~~την~~ ορχήστρα.

(7) **ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ** Για ορχήστρα εγχόρδων (1946)
Προσπαθώ να δώσω το μουσικό κλίμα του αρχαίου τετράστιχου της ΤΡΕΛΛΗΣ ΜΑΝΝΑΣ «Τώρα που η βαθύτερη νύχτα μονάχη μας ήρθε αιώνια και κει που βρέχει σκοτώνει η θαλασσο-σιγαλιά». Το έργο αυτό αφομοιώθηκε μέσα στον «Προμηθέα Δεσμώτη».

(8) **«Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ»** Για ορχήστρα, αφηγητή και Χορωδία. Ποίηση του Νικηφόρου Βρεττάκου. (1946)
Πού ολοκληρώθηκε η σύνθεση αυτή σε καντάτα έγινε από τις 18 έως 21 ~~Απρ~~ Νοεμβρίου του 1946 δηλαδή μέσα σε τέσσερις μέρες. Θαύμαζα από πολύ την ποίηση του ~~Νικηφόρου~~ Βρεττάκου που με τη «Μαργαρίτα του ανθρώπου» υπήρξε ο πρώτος που μας μύησε στη σύγχρονη ποίηση. Ο Νικηφόρος ήταν η ψυχή του ομίλου των νέων Πειραιωτών στη Σπουδ. Εκεί τον γνώρισα και συνδέθηκα μαζί του. Σε μια από τις συναντήσεις μας μου έδωσε το ποίημα και λίγο αργότερα έγινε το ταξίδι της σύνθεσης του κειμένου σε μια έρευνα όπου προσπάθησα να δώσω σε αρμονία μιας γενιάς από τη δημιουργία μου. Τελικά το έργο παίχτηκε στα 1977 στο Ηρώδειο Αττικού στο Ζωναβισό μαζί με το ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ. Εδώ ~~[illegible]~~ «εσωτερική» ποίηση του Βρεττάκου προσπαθώ να αντιπαραθέσω με τη δική μου «εσωτερική» μουσική. Απαγγελία στο μοναδικό ανέβασμα της ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΣ ήταν η Λιάνα η υπογράφουσα

(9) ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΡΕΤΑ (Σχήμα) (1945)

Είχε σχηματισθεί ένας θίασος με νέους [illegible]. Θυμάμαι την κόρη του Ρώτα, τη [illegible]. Οι πρόβες γινόντουσαν στο καλύβι σπίτι του [illegible]. ~~[illegible]~~ Το έργο ήταν εμπνευσμένο από τη γερμανική κατοχή. Περιείχε ΧΒΡΙΚΑ μερικά από τα [illegible] που είχε μεγαλοποιήσει. Έπαιζα μάλιστα και το [illegible] της [illegible]: Ο [illegible] Βιολοντσέλο και [illegible]. Το έργο δεν ολοκληρώθηκε γιατί ο θίασος διαλύθηκε λόγω των γεγονότων.

ΙΚΑΡΙΑ 1947

Ιούλιος 1947. Κοιμόμαστε με τον πατέρα και τον αδερφό μου [illegible] του σπιτιού του θείου Αντώνη. Χαράματα πολύ [illegible] και [illegible] ξημερώσει [illegible] στο κήπο και μετά [illegible] [illegible] από την [illegible]. Όταν βγάζω το κεφάλι μου στο [illegible], τι να δω! [illegible] αστυφύλακες. «Εσύ είσαι ο Μίμης;» «Εγώ» «Κάτσε [illegible] όπως είσαι» «Τι συμβαίνει;» ρωτά κι ο πατέρας μου «Εσύ ποιός είσαι;», «Ο πατέρας του. Διευθυντής του [illegible]» «Κάτσε τι μας λες! Κι έχεις τέτοιο γιό; Να σου [illegible]». Όποτε ο αδερφός μου γίνεται έξω φρενών: «Με τι δικαίωμα μας συλλαμβάνετε; Έχετε το σχετικό ένταλμα του Εισαγγελέως;» Οπότε [illegible] ψυχραιμότερα ο αστυνόμος «Πρόκειται για κάποια απλή κατάθεση στο Τμήμα. Ο γιός σας μπορεί να ντυθεί...» Στο μεταξύ είχαν βγει [illegible], [illegible] και [illegible]. Η μαμά μου, η θεία μου, ο θείος Αντώνης ~~[illegible]~~ αγουροξυπνημένοι [illegible] και ρωτούν τι συμβαίνει. Μόλις κατέβηκα στο κήπο με σπρώξανε [illegible] ~~[illegible]~~ δυό αστυφύλακες. Μερικοί από αυτούς είχαν πάρει μέρος στη μάχη του Δαπάρα. Το ότι [illegible] και της [illegible] με τα σπίτια τους [illegible] και [illegible] είχε κάνει μερικούς από αυτούς περισσότερο φανατικούς. Έξω [illegible] και [illegible] φορτηγά [illegible] το ΚΒ Αστυνομικό Τμήμα, [illegible] στο θερινό σινεμά ΑΣΤΟΡΙΑ. [illegible] κόσμος. Άνδρες, γυναίκες, παιδιά. Να [illegible] όλοι μαζί και οι αστυνομικοί να [illegible] τη [illegible] μέσα και τις γυναίκες [illegible] από το Τμήμα. Τα [illegible], ~~[illegible]~~ τα γραφεία, οι δρόμοι γεμάτοι κόσμο. Οι περισσότεροι, με ~~[illegible]~~ τη [illegible] ή [illegible] και με τα [illegible]. Φυσικά όλοι γνωστοί. Όλο το ΕΑΜ

ἡ ΕΠΟΝ καὶ τὸ ΚΚΕ στὴ Νέα Σμύρνη. Ἐκατονταῖζε. Φυσικὰ ὑπῆρχε μόνο γιὰ τὰ στελέχη καὶ τὴ γνωστὴ παρέλαση. Π.χ. ὁ αὐτουργὸς Α. Τσαπόγας μαζὶ μὲ τοὺς δύο γιοὺς του. Ὁ κόκκινος Δήμαρχος Γιώργος Σταθόπουλος καὶ ὁ ἀντάρτης ὁ Ἄρης ὁ ταγματάρχης τοῦ ΕΛΑΣ. Ἔτσι καὶ βρεθήκαμε συναγμένοι μας, ἔξω καὶ ~~σπίτι~~ ἀπὸ κράτηση, συνηθισμένο τὸ ἴδιο. Ἡ ἀπογοήτευση φυσικά. Θύμηση κοντὰ ἀπὸ κοντοὶ φίλοι συναντιόντανε πρωὶ-πρωὶ γιὰ νὰ πιοῦν ἐκδρομή — Λέχθηκαν καὶ τὰ κομματικά. Ἔτσι ποὺ οἱ περισσότεροι εἴχανε ἐπιφυλάξεις παράλογα. Φανταστοῦ κουβαλοῦσε δημοσίως ὁ γιατρός, καὶ νὰ δεῖ χαμένοι μὲ τὸ δέμα, ~~ἐπί~~ μὲ τὸ ἀριστερὸ νὰ πιάνει τὸ σύνθημα νὰ μὴ τοῦ πέσει. Ὁ καημένος ὁ γιατρὸς τοῦ μᾶς συμπαθοῦσε. Θέλησε νὰ περάσει ἀπό τὸ κέντρο τοῦ αὐτονομιακοῦ καὶ τοῦ χτίσματος σχῆμα. Αὐτὸ ὅμως δὲν μοῦ τόσο κάνει. Τὸ ἔμαθα πολὺ ἀργότερα. ~~[illegible]~~ καὶ ὄχι φυσικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα μου. Ἔτσι ἤμουν κι ἐγὼ πρόσχαρος καὶ καθὼς μᾶς συνθλίβαμε στὸ δραματικὰ αὐτοκίνητα εἶδα οἱ μάννα μου καὶ πίσω ὁ πατέρας μου μισοκρυμμένος καὶ τὸ χαμόγελό της καὶ σήμαινε τὴν ἐποχὴ ~~μὲ δρόμους στο~~ γιὰ νὰ δυσκολευόμενοι. Φτάσαμε στὸ Πειραιᾶ στὴ σχολὴ Δοκίμων. Ἐκεῖ ἡ πρασιὰ μιχτρα. Τὰ παιδιὰ αὐτοκίνητα ἀπ' ἔρχονται ~~[illegible]~~ οἱ προσφυγόμενοι τοῦ ἐπικόνου θεσμοῦ ὑποδοχή „Γειά σας παιδιά„, „Γειά σας συντρόφια„ „Τί συμβαίνει;” «Τί θὲς νὰ συμβαίνει». Χαιρετοῦν οἱ μάχη καὶ ~~[illegible]~~ πιάνονται ἀπ' τὰ μαχαίρια τους,, „Θὰ νικήσουμε„ „Ζήτω τὸ ΕΑΜ„ „Ζήτω„ κτλ. „Ναί καὶ ὁ Σπάνιος, μοῦ λέει ἕνας ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ ποὺ σήκωσε τὸ σημαῖο μαζὶ μὲ τὸ δέμα» «Πῶς ποὺ θὰ μοῦ τὰ πρόσωπα μυθικά!» Λέχθηκαν νὰ μᾶς στιβάζουν στὰ καραβάκια, ~~[illegible]~~ μεγάλες βενζινάκατες, καὶ οἱ φωνές. Ὕστερα οἱ θάλασσα ἀρχίσαμε τὸ τραγούδι «Ὁ φασισμὸς ἡ δημοκρατία οὐ πασσάλια, μας ὑποβάλει ὁ ἐλευθερωτής..» Ἔξω ~~[illegible]~~ δίχως προσέχοντας οἱ ἄλλοι, «Ζήτω ὁ Λένιν Ζήτω ὁ Στάλιν Ζήτω ὁ κόκκινος στρατὸς Ζήτω καὶ Ζαχαριάδης ὁ μεγάλος ἀρχηγός», ἔξω ἄλλο «Τὰ κάστρα σας θὰ γκρεμίσουν τὰ ἀντάρτικα σπαθιά».
Καθὼς ὁ ἥλιος χρύσιζε τὰ νερὰ τοῦ Σαρωνικοῦ ὁ Πειραιᾶς χάνονταν μὲ τὰ τραγούδια μας, κάνοντας μας δὲ

ρώτησε

«Πού μας πάνε;» Εκείνο πού βάραινε ήταν ότι είμαστε όλοι μαζί. [illegible]. Χίλιοι. Και γιατί μας πάνε [illegible] σπίτια του Πειραιά πίσω απ' τα [illegible] παραθυρόφυλλα ήταν ο λαός! Ο δικός μας λαός. Και κανένας δεν μπορούσε να μας πειράξει το [illegible] μας. Ήταν οι δικοί. Και ο Ζέβας, πού τον είχαν κυνηγήσει οι αντάρτες στη Μάνη [illegible] και τώρα [illegible] [illegible] μας να [illegible] Επαναστατική κίνηση. Υπέρ του [illegible]. Και δώσ' του τα τραγούδια. Μας [illegible] στη Ψυττάλεια. Στο αμπάρι κι ένα [illegible] χωροφύλακες με μακρύκαννα και στολή εκστρατείας. Μας [illegible] χρειάστηκε να [illegible] το [illegible] πού [illegible] στην κορυφή του νησιού. Εκεί [illegible] άλλος [illegible], άλλος [illegible], άλλος [illegible]. Και ποιος δεν ήταν! Στη [illegible] του [illegible], [illegible] Ευθύμης [illegible] και αρκετοί [illegible]. Ένας [illegible] και γραβάτα. Ήταν [illegible] της πόρτας αυτής. Έκαναν [illegible] από μακριά. [illegible] ότι η [illegible] του ΕΑΜ ήταν πολύ [illegible]. Πείστηκαν αρκετοί κατά [illegible]. Άξαφνα αυτή η [illegible] πού [illegible]. «Τί σχέση έχω εγώ με όλα αυτά;» είπε ένας των χωροφύλακες [illegible] Στο [illegible] από το [illegible], το [illegible] [illegible] έκαναν [illegible] αρχίσει να [illegible] [illegible] [illegible] στα [illegible] τα τραγούδια. «Τί θα μας κάνουν [illegible]» «Είναι [illegible]; Μάλλον για κάποια [illegible] [illegible]» «Είναι καθαρά [illegible] μέτρο» «Μήπως κι είναι [illegible];» «Το βράδυ θα [illegible] στα σπίτια μας». Ξαφνικά το [illegible] [illegible]. Οι [illegible] [illegible] «Σύντροφοι, τί συμβαίνει;» «Έρχεται η [illegible] μας» «[illegible];» «[illegible] για τον Μήτσο [illegible] και τον [illegible]» «Θέλ' μου τί [illegible]». Τώρα οι [illegible] [illegible] [illegible] το [illegible] τραγούδι. Οι χωροφύλακες [illegible]. [illegible] η ώρα [illegible] να το [illegible]. [illegible] ο ήλιος ακριβώς στο κέντρο του [illegible] είχε εξαφανιστεί μέσα σε κείνο το [illegible] πού μας [illegible] να βρεθούμε μέσα στο [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] σκιά. Και η Ψυττάλεια [illegible] βράχος [illegible] πού όσο περνούσε η ώρα ανέβαινε στη φωτιά. Τότε κάποιος είπε: «Δεν υπάρχει νερό» Και μονομιάς [illegible] ότι δεν είχαμε πάρει καθόλου νερό κι όλη η γλώσσα μας άρχισε να [illegible] από τη δίψα. «Και πού θα [illegible];» «Δεν [illegible] [illegible]-

γαν» Έτσι αυτόματα άρχισε ν' ακούγεται ένα υπόκωφο μουρμουρητό. Μετά
μερικοί ύψωσαν τη φωνή «Νερό - Νερό» Και στο τέλος σηκώθηκαν
όλοι διαμαρτυρόμενοι απ' τη καθισιά. Η έκφραση των προσώπων είχε
γίνει γρανίτης. Τα μάτια πετροβολούσαν απ' τη τρέλα. Έτσι ξαφνικά
είχε γκρεμιστεί η ενότητα του συλλόγου. Τρέχαμε πάνω κάτω άσκοπα και
βρήκαμε κάποια αφορμή σχετική με το νερό. Μερικοί άρχισαν να βλαστημούν και να βρίζουν το ΕΑΜ «Αυτό φταίει που
με έφερε στη κόλαση» Άρχισαν μετά οι διαπληκτισμοί που κατέληγαν σε ξύλο. Όσο περνούσε η ώρα χωρίς νερό τόσο μεγάλωνε
η ανησυχία του πλήθους και δυνάμωναν οι φωνές. Σίγουρα θα
μας άκουγαν από τα απέναντι μέρη και θα νόμιζαν ότι μας σφάζουν.
Τότε με πλησίασε ο Γιώργος Τσαπάρης και μου είπε να τον αποφασίσω. Τύχαν απ' τον Παρτσαλίδη είχαν μαζευτεί πολλοί ολόγυρα
να δούμε τι θα γίνει. Για μας τον ίδιο αποφασίσαμε να απευθυνθούμε στην ηγεσία της πολιτοφυλακής για να κρατήσουμε την τάξη
και να μεθοδεύσουμε τη διανομή του νερού «Εκεί στο φυλάκιο
υπάρχει δεξαμενή νερού. Το πρόβλημα είναι ότι δεν υπάρχουν
αρκετά βαρέλια για τη μεταφορά του. Επειδή αν θα το πούμε;
Με τι χέρια; Θα χυθεί στο χώμα. Δεν έχουμε κουβάδες» Κάναμε
κύκλο γύρω απ' τους δύο τιμημένους ηγέτες μας για να φτάσουμε στο
σημείο που είδαμε οι πιο πολλοί και οι πιο γρήγοροι. Βοηθήσαμε
το γραμματέα του ΕΑΜ ν' ανέβει πάνω σ' ένα βαρέλι. Όμως
κανένας δεν του έδινε σημασία. Επειδή φώναζε «Σύντροφοι.
Συναγωνιστές» Αυτοί τίποτα. Να γυρίζουν τα στόματα γύρω
γύρω και ~~είναι~~ μόνοι πάνω στη γη. «Είμαι ο Μήτσος Παρτσαλίδης,» Εκεί πλησίασαν ~~[illegible]~~ γύρω - γύρω
στο βαρέλι για να τύχει να μας δέχεται. Να όμως που
και πάλι κανείς δεν δίνει σημασία «Έτσι ακούω το
Γαβριηλίδη να λέει «Έλα Μήτσο κατέβα. Θα πάθεις
τίποτα.. ~~[illegible]~~. Δε μας δίνουν σημασία...» Αποσβολωμένος στη
ώρα του ήχου του αγριεμένου κόσμου κατέβηκε η συντροφιά
από το βαρέλι κι οι δύο τους με βήματα αργά χάθηκαν
μέσα στο πλήθος. ~~Το~~ Αυτοί η σκηνή ~~αφ~~ αποτυπώθηκε
με μελάνι χαράκτη στο μυαλό μου. ~~Το ίδιο πλήθος που~~
~~[illegible] τα νερά έφταναν [illegible] ώρες~~
~~για να [illegible] σε [illegible]~~ - ~~α~~ Κάποιος μου λέει «Κατεβαίνουν κάτω - κάποιοι κανένα βαρέλι. Να χύνεται όλο
στο χώμα. Παίρνουν ξύλα ποιος να αγωνιστεί - ο μόνος τρόπος

νά πιεῖ. Εἶναι ἤτε νά πάρει ἐκεῖνο τά ἴδια ἤτε νά πάρει τό βαρέλι,
«Μόνο νά τό πάρω» «Ναί» ... γιά νά πιεῖ. Ἀφήνοντας τό [illegible]
καί μή τ' ἀφήσεις μή πίνοντας. Στό τέλος ὁ γιατρός λέει: καρδιακοί
αὐτοί πού ἔχουνε τό βαρέλι καί τά ἴδια» Πήγα πρός τό ὑγρό
πού βρίσκεται στό ἐργαστήριο. Στό ἀγκαλιάσμα τούς ἡ βοή καί τό
ἀνακάτεμα πηγαίνουν. Στό δρόμο πού [illegible] ὅλοι μαζί
μόλις [illegible] τό βαρέλι νά καταφέρει. Ὁ ἕνας ἔσπρωχνε
τόν ἄλλον, παίζοντας μέ γλώσσα νά σφηνώσουν τά χείλη τους στό
ἄνοιγμα τοῦ βαρελιοῦ. Ἔτσι βρεθήκαμε ὅλοι, ἕνα σφαιρικό σῶμα
μαζί μέ τό βαρέλι κυλώντας σάν καταρράκτης. Ἐπισημαίνω ἕνα βαρέλι. Ἀνοίγω δρόμο μέ ὅλη μου τή δύναμη καί τέλος
τό ἀγκαλιάζω. Γίνομαι ἕνα μαζί του. Κάποιος φτερουγίζει
καί πέφτει στά ἴδια. Τό νερό χύνεται στό χῶμα ἀπό ἀρπάζουν νά τό πιεῖ κανείς. Ἐγώ ἀγκαλιάζω τό βαρέλι. Γυρίζω
μαζί του. Μιά πάνω, μιά κάτω. Μερικοί ἀγκαλιάζουν καί
μού παίρνουν τή θέση. Μού δαγκώνουν τά χέρια. Μέ τραβοῦν.
Μέ χτυποῦν. Ἐγώ ὅμως τίποτα. Εἶμαι μέ τό βαρέλι. Πού
στό τέλος φώναξε ὁ γιατρός μου "Ἄφησ' το νά πάει νά
τό γεμίσει» Μαζί μου κι ὁ ἄλλος μέ τά ἴδια. Μόλις
φτάσαμε στή δεξαμενή κι εἶδα τά νερά δεξιά κι ἀριστερά
κατάλαβα ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτα ὡραιότερο στό κόσμο.
«Πιές ὅσο θέλεις», μοῦ λέει ὁ γιατρός. Πίνω πίνω πίνω.
Ρίχνω νερό στό κεφάλι στό στῆθος, στό σῶμα. Ξαναπίνω
τό σημεῖο πού σταμάτησα. Μόλις γεμίσαμε τό βαρέλι
καί βγαίνοντας ἀπό τό ἐργαστήριο τοῦ δώσαμε μιά κλωτσιά
γιά τό [illegible] πού τό [illegible] μέ ἀπόγνωση. Δέν πέρασαν
εἴκοσι λεπτά καί ἡ [illegible] μαρτύριο. Πήγα σ'
ἕνα [illegible] τοῦ [illegible] καί [illegible] πάνω σ' ἕνα βρά-
χο. Γύρω μου [illegible] ἄλλοι [illegible] κι ἄλλοι
[illegible] τά [illegible] τους. Δέ [illegible] κανείς. Ὅταν [illegible]
ὁ ἥλιος καί δρόσισε [illegible] κάπως [illegible].
Ὅμως ὁ βράχος ἀπό [illegible] [illegible] νά βράζει.
Ὅλη τή νύχτα ἄκουγες ἀπό παντοῦ ἕνα θόρυβο νά [illegible]
στό [illegible]. Μέ τό χάραμα [illegible]
ὅλοι [illegible]. Εἶχαν [illegible] ἀπό τό [illegible] καί τώρα

Λαμπερίζοντας στὸν αέρα μιὰ πλάση [illegible]. Μερικοί οργανώθηκαν σὲ γκρούπ, αποφασισμένοι νὰ επιστρέψουν κολυμπώντας. Έτσι άλλοι άρχισαν νὰ κατευθύνονται πρὸς τὸ φυλάκιο καὶ άλλοι, οἱ περισσότεροι, πρὸς τὴν αποβάθρα πού βρίσκονταν η διοίκηση χωροφυλακής. Φώναζαν, απειλούσαν. Οἱ χωροφύλακες πήραν θέσεις μάχης. Ώσπου τὸ τέλος ἦρθε ἡ [illegible]. [illegible] Γιὰ μᾶς λοιπόν μεταγωγικό. Έφτασε τὸ [illegible] κατά τίς εννιά. Τέλος καὶ σαλπάρει. Πέρα τὸ μεσημέρι, ἦρθε τὸ δεύτερο. Κινήθηκα κι εγώ πρὸς τὰ αμπάρια καὶ σὲ λίγο βρέθηκα μέσα στὸ τεράστιο σκοτάδι. Ψηλά, γύρω-γύρω [illegible] οἱ ναύτες παίζανε μαζί μας. Γνωρίζοντας τὰ λίγα μας είχαν [illegible] δέσει τενεκεδάκια — σ' αὐτά τὰ λίγα βρίσκαμε — [illegible] γεμάτα νερό ἀπὸ ἕνα σπάγγο καὶ μᾶς τὰ κατέβαζαν, πάνω από τὰ κεφάλια μας. «Συναγωνιστή παίδο!» Σαν σκύλοι πληρώσαμε. Όταν όμως τὸ παιχνίδι παρατράβηξε οἱ κουβέντες χόντρυναν. «Κωλόπαιδα σᾶς [illegible]» τους ευχαριστήσαμε κι αυτοί μᾶς αποσύρθηκαν. Θὰ μας ανέβουν. Πέρα μεσημέρι καὶ δὲν είχαμε πιεί σταγόνα νερό. Σὲ μιὰ στιγμή ὁ διπλανός μου ὁ Στεφανίδης μου λέει: «Νὰ προσχωρήσεις μπορούσα, έχει κάτι βαρέλια από λάδια. Τώρα θα έχουν γεμίσει νερό. Εκεῖ είναι. Ίσως βρεις σού λέω. Τίποτα.» Τέσπω και προχωρούσα εκεῖ τὰ βαρέλια [illegible] καὶ γύρω τους ἡ γνωστή μάχη. Κουνάχα ένα [illegible] μόνο κι έρημο. Κοντά μου. Στὸ [illegible] του σπασμένο με [illegible] λάδια καὶ τρίχες [illegible] δυο δάχτυλα νερό. Χώνομαι μέσα με τὸ δεξί χέρι γιὰ νὰ πιω ενώ με τ' αριστερό κρατούσα τὸν [illegible] σκεπαστή σὴ [illegible] φανελίτσα μου, όταν βγήκα είδα πώς κινδυνεύω νὰ χάσω όλο τὸ αντίχειρα. Καὶ δὲν πήρα χαμπάρι. Ως καὶ σήμερα ἡ ουλή μου θυμίζει [illegible] στὴν αφιλόξενη μέρα. Τί ήπια; Τίποτα. Ναὶ όμως πού [illegible] οἱ ναύτες από ψηλά μᾶς σημαδεύουν με κείνες τὶς τεράστιες [illegible]. Τὸ νερό, χοντρό [illegible] μπορεί νὰ [illegible] βόδι. Γιὰ μᾶς όμως ήταν θείο δώρο. Στριμωγμένοι όλοι μαζί καθώς [illegible] τὸ [illegible] νερό μᾶς ταρακουνά τὸ σώμα

προσπαθοῦμε νὰ κρατήσουμε μέρη σφαγῆς. Ἄλλοι παίζει σκέφτονται στὸ
πόστο καὶ γλύτωσαν τὸ νερὸ σὰν γλυκοπιές [illegible]
τὸ θερμόμετρο φαγητίνα. Τέλος ἤπιαμε νερό. Ησυχάσαμε σὰν ἄνθη στὸ
πηγάδι. Καὶ ἔβλεπε τὴ φάτσες μας. Τὸ δέρμα σὰν πρόσωπα εἶχε
σκάσει. Ἄλλοι παίζει ἔβγαζαν πυκνὲς παρτίδες φακίδες. Ὅλοι
οἱ γλώσσες μας ποὺ κρέμονταν πρησμένες ἔξω ἀπὸ τὰ στόματα ξανα-
μπήκαν στὴ θέση τους. Κι ἄρχισε ἡ πείνα. Μᾶς μοίρασαν
μισὴ κουραμάνα καὶ ἕνα κομμάτι τυρὶ στὸν καθένα. Εἴχαμε νὰ
φᾶμε πάνω ἀπὸ σαράντα ὧρες [illegible]
καὶ τώρα μόλις συνειδητοποιήσαμε τὴν πείνα μας. Μετὰ ἦρθε ἡ κούραση.
Εἴμαστε ὅλοι ὄρθιοι, στριμωγμένοι ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο. Αποφασίσαμε
οἱ μισοὶ νὰ ξαπλώνουν μὲ βάρδιες. Μόλις ξεκουραστήκαμε τότε ἄρχισε
ἡ ανησυχία καὶ τὰ ερωτηματικά «Ποῦ μᾶς πᾶνε;» «Τί θὰ μᾶς
κάνουν». Ἕνας μηχανικὸς μετρώντας μιὰ σχισμὴ ἤλιο ποὺ
διαπερνοῦσε ἀπὸ μιὰ σχισμὴ ὀροφῆς αποφάνθηκε «Η πορεία εἶναι
νοτιοδυτική. Μᾶς πᾶνε στὸ Ἑλ Ντάμπα» Νύχτωσε. Σκοτείνιασε.
Τὸ ἠθικὸ εἶχε ἀνέβει. Ἀρχίσαμε τὸ τραγούδι «Ζήτω ὁ
Λένιν Ζήτω ὁ Στάλιν...» Τότε ἄνοιξε μια μπουκαπόρτα πάνω
ἀπὸ τὰ κεφάλια μας καὶ φώναξε ὁ φρούραρχος «Ρὲ βούλγαροι,
ρὲ σφαγεῖς, ρέ..., ρέ... ἢ τὸ βουλώνετε ἢ σᾶς ανοίγω»
Ἀπὸ κάτω διαμαρτυρήθηκε ἡ ὀργὴ τοῦ τραγουδιοῦ «Ραγίζεις
ταγματασφαλίτες δολοφόνοι, γερμανοί...» Ὅποτε ἄνοιξε τὶς
μπουκαπόρτες καὶ ὁρμᾶ τὸ νεράκι τῆς θάλασσας. Ὅταν ἔφτασε
ὡς τὰ γόνατα μας τὸ ἔκλεισε. Νὰ ὅλοι ἀπὸ κεῖ δὲν μπο-
ρούσαμε πιὰ νὰ καθίσουμε νὰ ξεκουραστοῦμε. Ἔτσι μείναμε
ὄρθιοι αφήσαμε τὸ σώμα νὰ γέρνει τὸ παιχνίδι τῆς θάλασσας
καὶ νὰ [illegible]. Ἀνοίγει ἡ μπροστινὴ πόρτα
καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι βλέπουμε τὴν ἐπιγραφή «Κοινότης
Ἁγίου Κηρύκου». Μόλις πατήσαμε στέρεα νησί
πλησιάζει μὲ ὁ Φουντούκης, ὁ σφουγγαράς στὸ Κρατικὸ
«Μὲ κερνᾶς νερό;» Τοῦ λέω. Καθίσαμε σ' ἕνα καφενεδάκι
πλάι στὴ θάλασσα, ἔφερε δέκα νερά. «Μὴ φοβᾶ-
σαι μοῦ λέει ὁ Φουντούκης Στὴν Ἰκαρία ἄλλο
τίποτα ἀπὸ νερὸ πλάι δὲν ἔχει...» Ξεκουραστήκαμε μερικά
στὰ γραφεῖα τῆς ὁμάδας. Σὲ κάθε χωριὸ οἱ ὀργανώσεις ποὺ
[illegible]. Τὸ κράτος μᾶς ἔδινε [illegible]
δύο [illegible] τὸ μήνα νὰ ζήσουμε. Ὅλη ἡ ὁμάδα [illegible]
[illegible] παραγγελίες, [illegible] τρίγυρα [illegible]
νοτινὰ [illegible]. Εἶχε [illegible] ἀπὸ κεῖ στὶς κορυφές

για το συσσίτιο. Όλοι δέχονταν ανάμεσα με την ειλικρίνειά τους. Σ' ένα
ειδικό χώρο έξω βρίσκονταν τα "συνεργεία". Κουρείς, ράφτες,
τσαγκάρης. Σε κάποιο σπίτι στήνεται το ιατρείο-νοσο-
κομείο - Υπάρχει σχολή, εστιατόριο. Υπάρχουν τμήματα
λογής μαθημάτων: Μαθηματικοί, νομικοί, φιλόσοφοι. Υπάρχουν
επιτροπές καλλιτεχνικής γιορτής για την ψυχαγωγία. Ένας υπεύθυνος
μας λέει: «Εδώ θα μείνουμε μόνο οι ... Δεν έχουμε
σπίτια. Οι νεοφερμένοι θα συνεχίσουν σε άλλα χωριά. Οι Νεοφερμένοι,
τη θα πάνε στο ... Εκεί θα υπάρξει ασφαλή σκέπη.
Μπορεί να φύγετε αύριο μαζί έχουν τρόφιμα για δρόμο.» Στ-
ην ίδια νύχτα και η πορεία συνεχίζονταν μέσα στα πυκνά σκοτάδια
βουνά και καταπιόρωμα. Τα χωριά βρίσκονταν σε όχθες - ξαναγυρί-
και πάνω κάτω. Έλεγε ο αρχηγός "Προσοχή βράχος" και μετά
ο ένας επαναλάμβανε τη φράση στον άλλο "Προσοχή βράχος" -
στραβά στραβά σκοντάφτουν στις πέτρες και λίγο ίσως.
Ο άλλος και το κανόνι που ανέβαινε - Εκεί μας αφήσανε μια
φωτιά συναγωνιστές. Μπροστά σε ένα καζάνι. Μας έδωσαν από
μια βραστή πατάτα και μας είπαν να βολευτούμε όπως
όπως για τη νύχτα. Εκεί, μια παρέα από τους συναγωνιστές φροντίζει,
βρήκαμε ένα χαλασμένο σπίτι να κοιμηθούμε. Μαζί με
τον Τσαμπραγκάκη, του οποίου φωνάζαμε, μοιραστήκαμε μια
πόρτα που τη βάλαμε πάνω στο χώμα. «Προσοχή της
σκεπής - Είναι μαύροι και θανατηφόροι.» Κάθισα προσπαθώ
να κοιτάξω το βλέμμα μου μένει καρφωμένο στο στρατιω-
τάκι που ανάβει πάνω σε ένα ξύλινο τραπεζάκι.
Μπροστά του ένας άντρας καθόταν σε ένα σκαμνί κουλουριασ-
μένος. Μάλλον θα περίμενε κάποιο ή ...ο, λάμπει
στο τραπέζι μια πατάτα. Εν τέλει αναγνώρισα το
Βασίλη Ζάννο. Είχα να τον δω από πολύ. «Τι έχεις
τι λέω;» «Πεθαμένο από πείνα» «Και γιατί δεν
τρως την πατάτα σου» «Τη φυλάω μήπως κι έρθει κάνας
καθυστερημένος» Κι όλο το αυτί του, σφιγμένο, προς
το μονοπάτι. Ήρθε κάποιος ο καθυστερημένος κι ο
Βασίλης έτρεξε να τον υποδεχτεί. Τον έπιασε τον
να ξαπλώσει και του έδωσε και την πατάτα του. Ολόκληρη

Δεν είχα δει ποτέ μου τέτοιο πράγμα. «Μα τι θέλει;» σκεπτόμουν «Να δείξει ότι είναι ανώτερη από μας;» Σιγά-σιγά καθώς παρακολουθούσα τη Μαφάλντα ανοίγω μια γωνιά μέσα μου στη σκοτεινή σπηλιά της ψυχής μου «Κι αυτή είναι αληθινά ανώτερη; Αληθινά ανώτερη; Ανώτερη;» Την άλλη μέρα αργά καθίσαμε με το Βασίλη Σταμέλο σ' ένα βράχο. Έτσι απλά μας όλο το Αιγαίο. Γνέθουμε Βαγιανίδη, καρολέξ [illegible] αγρύπνια βλάστηση. Τα νερά κελαρύζαν. Αρχίζει ο Βασίλης μ' εκείνο το γελαστό ύφος να απαγγέλλει τα γνωστά ποιήματα που όλοι τα αποδίδουν στο Βάρναλη. Είναι όμως έτσι; Μας βρήκαν οι άλλοι «Δεν υπάρχει τίποτα για φαΐ. Αν έχεις λεφτά και γίνεσαι για κανένα αυγό. Τι κάνουμε;» Ο Ζαχος είχε εξαφανιστεί. Όλη μέρα τρέχαμε το χωριό στην τρελή αυτού πείνα. Τέλος ήρθε εκπρόσωπος της ομάδας. «Δεν υπάρχει δυνατότητα να μείνουμε εδώ — θα φύγουμε αύριο από άλλο μέρος του νησιού. Στο Χριστό.» Αποφασίζουμε να καταφύγουμε στον Άγιο. Τα πόδια μου έχουν αρχίσει να πονάνε. Πάλι καλά γιατί υπάρχουν και ζωντανοί. Στο χωριό ο κόσμος κάθεται στα καφενεδάκια. Αναγνωρίζω τον μαέστρο Τσακίρογλου, γαλάζιο στη μακριά του. «Πάει του Βρακάδη μου λέει.» Ρωτάει και για μας και τις «Όπως μαγειρικό υπάρχει μόνο στον Εύδηλο. Κατεβαίνουμε όλοι μαζί σ' ένα περιβόλι περιμένοντας να ξημερώσει και παίρνουμε το καΐκι για τον Αρμενιστή. Τ' αυτιά μας βουίζουν από την πείνα. Τρώμε και λίγο χταποδάκι και πιεστοί βγαίνουμε στην πρύμνη. Το καΐκι κατευθύνεται αργά σαν φάρος στην ανατολική μύτη του νησιού. Δεξιά μας η Σάμος υψώνει τα βουνά της μεγαλόπρεπη, πάνω από τα νερά. Τώρα έχουμε γυρίσει δυτικά. Περνάμε σιγά-σιγά το Καραβόσταμο και κάπου εκεί το μεγάλο λιμάνι ο Εύδηλος. Τρέχω στο μαγειρείο και με το κατοστάρικο ο [illegible] δεκαπέντε ψωμιά. Πρόσφατα, βερνίκια. Ήπια νερό. Ρούφηξα δυο φορές και βγήκα πάλι για την αποβίβαση. Στο καΐκι πάλι αρμενίζοντας για τον Αρμενιστή μια παρέα πειραιώτες καθισμένοι στην πλώρη τραγουδάνε το «Καπετάν Αντρέα Ζέππο». Καρφώθηκε το τραγούδι στην καρδιά μου μονομιάς. Είχα φάει κόλλημα

βγήκαμε καί ὅλες οἱ συνθῆκες συντελοῦσαν γιά μιά ψυχική ἀνάσταση.
Ἀπό τό Ἀρμενιστή ὡς τό Χριστό εἶναι μιά ὡραία διαδρομή. Ὅταν
φτάνουμε στό μεγάλο χωριό ἦταν πιά βράδυ. Μᾶς πῆγαν κατ' εὐθεῖαν
στή Λέσχη-Ἑστιατόριο καί μᾶς σερβίρανε τό συσσίτιο στή μέση.
Ἐκεῖ μέ ἀναγνώρισαν ἡ κυρά καί ὁ γιός τοῦ Ἠλία Ἠλιοῦ
πού ἦταν μαθητής μου στό Ὠδεῖο. Βγάζοντας χαρούμενες
φωνές μέ ἀγκαλιάσανε σάν σπίτι τοῦ πατέρα τους. Ἡ μαμά,
ἡ κυρία Ἐλευθερία, μᾶς ἄνοιξε πρόθυμα τήν κουζίνα καί ὁ
Κώστας μουσκεμένος. Ἡ πορεία ἦταν μεγάλη!
Ὁ Ἠλίας μέ τούς ἄλλους εἶχε [illegible] στή [illegible]
γιά τήν κατάσταση. Ὅσο πού μέ πρόσεξε. Φάγαμε χαρούμενοι.
Ἤπιαμε. Εἴπαμε καί τά τραγούδια μας. Τά παιδιά δέν κάθονταν
νά φύγω. Μοῦ στρώσανε στόν καναπέ σ' ἕνα ξεχωριστό δωμα-
τάκι πού ὁ Ἠλίας τό'χε γιά γραφεῖο. Στούς τοίχους χιλιάδες
βιβλία. Πῶς νά κοιμηθῶ; Ἀπό τό μεσημέρι εἶχα κατα-
βραχθεῖ [illegible]. Μ' ἔπιασε φοβερός κοιλόπονος
καί μόλις ἀρχίζαμε νά κατεβάσω τό σώβρακο κάτω
ἀπό μιά ἀχλαδιά. Πρωί πρωί ξυπνήσαμε — πάλι οἱ
[illegible] — γιά νά ἱδρύσουμε ὁμάδα αὐτή τή φορά
νά στήν νοτιοδυτική τοῦ νησιοῦ, στούς Βρακάδες. Ἔξω ἀπό τό
Χριστό, στήν Παναγιά, οἱ ἐλάχιστοι στό χωριό
ἀπ' ὡς ἀρχή τοῦ Χριστοῦ, μᾶς [illegible] ὑπόδειξη. Ἀνάμεσα
τους κι ὁ Πέτρος, ὁ Δημήτρης [illegible]. Χαρές, γνωριμίες,
φιλιά. Ἡ [illegible] μαγειρεύει. Τό [illegible] εἶναι
γεμάτο [illegible] μέ [illegible] κρυστάλλινα νερά. Μπορεῖ
φτάνουμε πάνω ἀπό τή θάλασσα τραγούδια — τραγούδια —
[illegible]. Ἀριστερά βράχια. Δεξιά ἡ θάλασσα
ὅσο πέρα τό μάτι σου. Τό μονοπάτι σάν φίδι πάνω
ἀπό τήν ἄβυσσο. Οἱ κάτοικοι στούς Βρακάδες ὅλοι σχεδόν
ἀριστεροί μᾶς δείχνουν τήν ἐμπιστοσύνη τους. Τώρα
θά χρειαστεῖ [illegible] νά ὀργανωθεῖ ἡ ὁμάδα
καί νά [illegible]. Ὅλα τά ἀπαραίτητα [illegible] μας
ἔχουν ἑτοιμαστεῖ. Ἡ [illegible] κάθε ἑβδομαδιαία
γίνεται σύσκεψη στό κεντρικό Καφενεῖο. Πρῶτα
νά βρεθοῦν τά σπίτια. Νά χωριστοῦν οἱ [illegible].
Κι [illegible] νά [illegible] τό [illegible]. Μαζί μας 5-6 [illegible]

κουβαλιούνταν σακιά με τρόφιμα, από το Χείμαρρο. Η τοπική οργάνωση
του ΕΑΜ μας έχει και σπίτια έτοιμα διαθέσιμα. Το χωριό είναι χτισμένο στις
πλαγιές ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ του βουνού, από σχηματίζουν ένα [illegible] ~~[illegible]~~ φυσικό
αμφιθέατρο. Άλλα σπίτια είναι σιμά στο κέντρο. Άλλα μακρυά και ψηλά ίσαμε
μισή και πάνω ώρα. Άλλα είναι σε καλή κατάσταση. Κι άλλα ερείπια. Άλλα
καινούρια για δύο άτομα κι άλλα για δώδεκα. Σε μια άκρη εκείνο κει
στη κορφή του βουνού. Δεν κατοικείται από. Είναι ετοιμόρροπο. Μπορεί
να χωρέσει ακόμα και είκοσι. Γίνεται επιτροπή για το μαγαζί. Βγαίνει
μπακάλης ο Μιχάλης Τσώρος. Ο Γιάννης Πάσχος αναλαβαίνει τη φωτιά
και τα έπιπλα. Βρίσκονται και μάγειρες που λαχαίνει και δύο βοηθοί.
Μέρο από αγγαρεία καθαρίζουμε πατάτες. Ο Μάγειρας μας υπόσχεται
φαΐ γλύκα μπακαλιάρο με πατάτες. Έτσι ξεκινάμε για το σπίτι.
Προμηθευόμαστε μόνο σπερματσέτα, σαπούνι, σπίρτα, καφέ, ζάχαρη, γάλα ψωμί-
κι ένα φανάρι με μπαταρίες. Οι χωριάτες μας δίνουν από μια κουβέρτα.
Φτάσαμε νύχτα και είπαμε να ξεκουραστούμε σωματικά στο σπίτι.
Το άλλο πρωί σηκωθήκαμε χαράματα. Βγήκαμε έξω και βρήκαμε
νερό. Φτιάξαμε καφέ. Στο κουζίνα, όλο πράγματα, είχε ποτήρια
κούπες, πιάτα κ.λ.π. Διαλέξαμε το φτωχικό μας, το αγαπήσαμε και
το γεμίσαμε μ' ένα καφέ. Βουτήξαμε και στο ψωμί. Η ζωή ξεκινούσε ~~[illegible]~~
όμορφα. Το σπίτι μας ψηλά πολύ ψηλά είχε θέα το χωριό και
από κει και πέρα όλο το Αιγαίο. Τη νύχτα βλέπαμε τα φώτα
από ~~[illegible]~~ το μοναστήρι στον Πύργο - Αλισσού [illegible] κουζίνα. Σιμά στο
ήσαν δύο ~~[illegible]~~ αποθήκες και σε συνέχεια τρία δωμάτια. Δύο στο
ισόγειο και ένα σε ανώγι [illegible] με εξωτερική σκάλα. Χωρισθήκαμε
σε βάρδιες. Είμαστε δεκατρείς και οι τρεις κατέβαιναν για στο
αγγαρεία για το ~~[illegible]~~ μαγαζί. Οι υπόλοιποι άλλοι καθάριζαν τα δωμάτια,
σκούπιζαν κουζίνα, ένας άνοιγε λάκκο για αποχωρητήριο. Βρήκαμε
και σκουριασμένη βρύση την φτιάξαμε τη γεμίσαμε και τη βάλαμε
μπροστά στην κουζίνα. Όλοι - Ένας ~~[illegible]~~ έπιασε τα χέρια του, το
Αρίθμησε το, πρόσωπο σαπούνι, σε λίγο.
πρόσωπο του επομένως να αγαπηθούμε και χτενίσματα να γίνουμε όμορφοι.
~~[illegible]~~ Κοντά μεσημέρι, πήραμε τα καζάνια για το μαγερειό.
Εκεί δίπλα ο Τσώρος είχε στήσει το "μπακάλικο". Από αύριο
είχαν φτιάξει στην ύπαιθρο το μαγειρείο. Το φαΐ μοσχομύριζε.
Στο φούρνο του χωριού ~~[illegible]~~ γίνονταν και το ψωμί μας. Ο
καφετζής είχε οργανωθεί από την τοπική οργάνωση. Τσίγκινα
πιάτα, κύπελλα, κουτάλια μαχαίρια. Τα πήραμε βρήκαμε τη
θέση μας στο καφενείο ~~[illegible]~~ και στα γύρω μέρη και βολευτήκαμε
τη μέση στο Χέρι καθίσαμε στην σειρά. Είχαμε να συζητήσουμε
και να λύσουμε ένα σωρό προβλήματα. Να γράψουμε στους δικούς μας
να μας στείλουν Χείμαρρο, τρόφιμα, ρούχα. Από τα Χείμαρρο τα
50% θα τα κρατούσε ο όμιλος. Τα ρούχα δικά μας. Όσο για τα

τρόφιμα ὁ κάθε θάλαμος θα αποφάσιζε μισό ή όχι [illegible] θα έχει και λίγο, κολεχτίβα. Δηλαδή κοινότητα στη διαχείριση της. Έτσι είχαμε συμφωνήσει 100% πού σήμαινε ότι όλα τα δέματα ήταν κοινά για όλους. Στις σχέσεις μας με τους ντόπιους υπήρχε ένα λεπτό σημείο. Αυτό το προβλέπει το άρθρο 10 του κανονισμού της ομάδας. Κάθε σχέση ερωτική με ντόπιους, κοπέλα ή γυναίκα ήταν απαγορευμένη. Το σκεπτικό; Πρώτον δεν μπορεί έξοδα για ερωτικές απαιτήσεις. Δεύτερον ήμασταν τόσοι λίγοι άνδρες που στο τέλος κινδυνεύαμε να σφαχτούμε μεταξύ μας και τρίτο και σπουδαιότερο η γυναίκα στην Ικαρία ήταν το πολυτιμότερο αγαθό. Αν πιάναμε σε ξένα αμπελοχώραφα κινδυνεύαμε να κάνουμε τους Ικαριώτες εχθρούς μας. Έτσι όπως πού τα κρατούσαμε μη περάσουν! Μη περάσουν από αίσθη και «Κύταξέ μας ανταγωνιστή! Μήπως μας ανταγωνιστεί» και κουχ-κουχ-κουχ. Τα κρυφά γέλια και που εμείς κοιτάμε μαντράχαλοι τρέχαμε να τις προφθάσουμε. Έπρεπε να φτιάχτουν τα συσσίτια. Οι ομάδες μόρφωσης — ξένες γλώσσες, μαθήματα — και ψυχαγωγίας. Το κάθε νοικοκυριό είχε να αντιμετωπίσει τα δικά του προβλήματα. Να βγάζει ο θαλαμάρχης οικονομικό, μηνιαίο υπεύθυνο — όπως και η ομάδα είχε τα δικά της. Όπως π.χ. να φτιάχνουμε ανθρώπους και να βρίσκω για να επιλαρθώσουμε τα ετοιμάσματα τέλεια. Δεχόταν χαράματα κι έπρεπε να προετοιμαστούμε. Ο γενικός μας μάγειρας για καθαριότητα. Μετά που θα έπρεπε να μεταφέρουμε σε χώμα σε σακιά από το βουνό — Αποφασίσαμε λοιπόν να κάνουμε μελισσοκομία με τη βοήθεια των ντόπιων. Έτσι εκεί π.χ. πηγαίναμε το λάδι για ελαιοτριβεία. Έπρεπε να κόψουμε τα δέντρα. Να τα μεταφέρουμε. Να τα κάψουμε. Καυσόξυλα. Αλλά συγχωρήθηκαν με την ανάβαση και στη σπίτια — Φτάσανε και τα δέματα. Ρούχα τρόφιμα βιβλία — Όταν έμαθε ο πατέρας μου ότι στο θάλαμο μου δέματα [illegible] κι ότι όλα τα τρόφιμα έπρεπε να μοιράζονται στη διανομή, ζήτησε [illegible] πόσο θα έπρεπε να έκανα σε ένα δικαστήριο για μένα τα [illegible] δεκατρία ανοίγει το μοναδικό μας ήπλωμα στο Γαλατά και με τη μεγαλύτερη [illegible] μας έστειλε ένα μουλάρι, φορτωμένο τρόφιμα. Είχα πάρει το μεταξύ τα βιβλία που μίλησα παρτιτούρες και πολύ μουσική — Έγραψα στη Μαίρη να έρθει να με βρει. Να παντρευτούμε και να πάρουμε ένα μικρό σπιτάκι στην άκρη του βουνού — Στο [illegible] περιέγραφα το συγκεκριμένο έργο που είχα στο μυαλό μου για το «σπίτι με της σκέψης» δηλαδή το σπίτι μας. Μου απαντούσε ότι είχε πάψει που αυτή βρισκόταν στην Αθήνα. Θα ρίξει το «σπίτι με της [illegible]» στο [illegible]. Στο μεταξύ οι κηφήνες μου δούλευαν ο [illegible] Ζήσης — Στο τέλος αποφάσισα να το κάνω συγκεκριμένο έργο — Το σπίτι με της σκέψης έγινε λοιπόν και ο Ζήσης το πρώτο μέλος από ένα μελλοντικό μοναστήρι ή ερημικό ασκητήριο.

Κάναμε συχνά εκδρομές στις λίμνες του [illegible] - Πηγαίναμε
συχνά στο Χρυσό. Είχαμε και [illegible] μας [illegible] και [illegible]. Την
[illegible] [illegible] [illegible] από μας [illegible]. Εκεί στην
Κεντρική Πλατεία νόμιζες ότι ήσουν στο Σύνταγμα. Και ο
Δαμασκηνός, ο ~~[illegible]~~ ο αρχηγός της Ομάδας ~~[illegible]~~ με
τη μουσούδα του και το επιβλητικό του παράστημα παντού
παρών να λύσει τα χίλια δυο προβλήματα. Εκεί στο Χρυσό υπήρχε
διδασκαλείο χωροφυλακής. Δεν είχε καμμιά ~~[illegible]~~ ανάμιξη με μας
που είχαμε [illegible] να κινηματογραφήσει μέσα στο νησί. Η Ιταλία
τότε ήταν συμμαχική. [illegible] [illegible] με μας. Μόνο που
μερικές μέρες μας φρουρούσαν [illegible] [illegible] μπας και το σκο-
[illegible] αυτόν παράδεισο. Μια φορά πήγα κι εγκαταστάθηκα στο
[illegible] το Χρυσό - Φυσικά με την ειδοποίηση στη χωροφυλακή.
Πήγα μαζί [illegible] και [illegible] στα κορίτσια. Τους είπαμε ότι
θα βρισκόμαστε εκεί για λίγες μέρες. Όχι [illegible] δεν [illegible]
[illegible] και [illegible] δεν είχαμε ανάγκη. Να μας [illegible]. Δεν
τη προσβάλλουμε. Όμως η [illegible] της γυναίκας είναι κι αυτό μέσα
στο παιχνίδι. Τα κορίτσια [illegible]. [illegible] πολύ.
Φώναζαν όλες μαζί Ζήτω το ΕΑΜ και μας αποχαιρετούσαν.
Σ' ένα από τα ταξίδια μου στο [illegible] με [illegible] στα
γραφεία του κόμματος. [illegible] να σου πω ότι η κομματική
οργάνωση στις εκλογές είναι «Παράνομη», δηλαδή κρυφή.
Κι αυτό για να μη δίνει στοιχεία στον εχθρό που φυσικά [illegible]
ποιοι την αποτελούν είναι ποιοι είναι και τι κάνουν οι κομμουνι-
στές. Μα θα με ρωτήσετε: υπάρχουν και μη κομμουνιστές; Ναι
φυσικά. Οι περισσότεροι. Εκεί λοιπόν στο γραφείο του κομμα-
τική [illegible] [illegible] [illegible] με [illegible] για τις συνθήκες
στα [illegible], τις συνθήκες των [illegible], το ηθικό τους, τον
προβλήματα, τυχόν [illegible] ή άλλα [illegible] στοιχεία..
~~[illegible]~~ Μου είπαν ότι με κάποιον κομματικό
υπεύθυνο και ότι εγκαίρως θα με [illegible] οι [illegible] με ~~[illegible]~~ τα
~~[illegible]~~ υπόλοιπα μέλη του κόμματος. [illegible] το πρωί στη
[illegible] και φροντίστε να βρίσκεστε έξω από το χωριό. Θα σας
~~[illegible]~~ συναντήσει ο κομματικός μας αντιπρόσωπος. Τον γνωρίζετε.
Την τελευταία φορά ~~[illegible]~~ βρεθήκατε στο [illegible] ... Φρόντισα να είμαι
έξω [illegible] για να είμαι στο ραντεβού μου. Τον βρήκα να
~~[illegible]~~ [illegible] τα βράχια το μονοπάτι από έναντι κι όταν πλησίαζε
τον αναγνώρισα. Είναι ο Βασίλης Ζαΐνος - Πήραμε ένα στε-
νό μονοπάτι από αυτό που πάει το χωριό, κάθετο προς το βουνό,

βρήκαμε ένα τεράστιο βράχο. Κάτω σ' ένα μεγαλύτερο [illegible] από τη
θάλασσα που έσκαβε [illegible] πίσω [illegible] από τα πόδια
μας «Αυτό θα είναι το σπίτι μας». Μαζέψαμε για τα [illegible]-
βρέματα μας. Ένα σωρό φασκόμηλα και πιο άγρια τα [illegible]-
ματα της γυναίκας. «Τα βράδια μιλάει στη θάλασσα. Εξαντλεί
ιστορίες κάθε λογής. Μετά έρχονται τα όνειρα και οι αιωνιότητες
ονειροπολήσεις. Έτσι που λέμε θα ~~[illegible]~~ ανοίξουμε το [illegible]
στο σπίτι μας.» ~~[illegible]~~
Είχαμε και μεις ένα φυλαγμένο κυριολεχτικά. Αδύνατος, κιτρινιάρης
με σάπια δόντια τρέμαμε να το αποσπάσει από εκεί μόνο
τριάντα χρονώ. Μιλούσε γενναία και θαρρετά από [illegible]
στο στόμα του τις ιστορίες που έλεγε. Τόσο πολύ τον άρεσαν.
«Στην κατοχή μου λέει, ήμουνα τέρμα αλανιάρης. Από φαί μυαλό
τα πόδια να τρέχουνε. Κατέβαινα με το γκαζογέν στην Αθήνα
[illegible] βρω τίποτα. Έσκαψα σωρό [illegible] μου ένα [illegible]. Χαμο-
[illegible]. Πάω να το βάλω χέρι. Αυτό τραβιόταν. Τέλος
[illegible] μέσα. Πατικωμένος όπως είμαστε [illegible] έχω
[illegible] μου. Να μη [illegible]. Τη ανεβαίνω στο γονατάκι. Τη
[illegible] λίγο [illegible]. Τον βγάζω και της τον βάζω. Φτάνα-
με στην Ομόνοια. Ούτε γάτος ούτε μάχη. Την άλλη μέρα στον ίδιο [illegible].
Μόλις φαίνει κι αυτή αφήνει τη θέση μου και [illegible] πίσω της. Μπαίνουμε μέσα.
Τα ίδια. Αυτό γίνεται κάθε μέρα. Φέβω στα πόδια μου...» Συνεχίζω τη
διήγηση του Ζαχο: «Φουκαράς τύπος. Όπως μας είπε, η γυναίκα του βγήκε
στη [illegible]. Δεν ξέρουμε πούθε χρειάζεται η σκούφια του. Τον ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~
περίμενε και του λέω δεν αφήνει κάθε βράδυ να μας λες τέτοιες ιστορίες.
Δε βλέπεις τι γίνεται; Έχουμε λιώσει στα πόδια μας με τις ρεύσεις. Τι θέλεις;
Είκοσι είκοσι χρονώ, τουλάχιστον και το σώμα μας βράζει. [illegible] να τα
ξεχάσουμε αυτά. Όμως εκείνος τα ίδια και τα ίδια... Σαν να μυρίζει το
πράγμα... Μια μέρα ο [illegible] υπεύθυνος των κατοίκων του Χωριού
μου λέει [illegible] εξαφανίστηκε [illegible] με μια [illegible].
~~[illegible]~~ και όσο αυτό [illegible], [illegible] ευτύχως στο Χωριό.. Ήταν ο μάγκας..»
Μου λέει ο Ζαννος; Την άλλη [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] εδώ. Τον το είπα.
~~[illegible]~~ Σαν να μου σου άρεσε. «Και τι λέμε να κάνουμε εκεί;» «Θα το
συζητήσουμε» «Με ποιους» «Μόνοι μας θα [illegible]» «Λέει τα εδώ»
«Τα [illegible] με τη μικρή. Αυτό [illegible]. Θέλεις να το πω στον [illegible];»
«Εσύ να αυτή τότε;» «Είναι έτσι;» «Όχι» «Τότε να τα πούμε το
[illegible] στο καφενείο» «Ποιοι θα [illegible] οι άλλοι;» «Ένας μονάχα. Φί-
λος μου. Από το Χρυσό» Να μην [illegible] το [illegible]. Όταν εκεί το
[illegible] [illegible] το βράχο [illegible]. Σα νάβαλε το χέρι στον
τοίχο θα [illegible] [illegible] ή [illegible]. «Μη φοβάσαι. Είναι
εδώ» [illegible] ο Ζαννος. Τα [illegible] [illegible] τον βγάλαμε
[illegible]. Τον [illegible] κατάματα «Ψάξτε» μου λέει. Τον [illegible]

λέει ὁ Βασίλης ἤρεμα.
καὶ βγαίνω ἀπ' τὸ γραφεῖο. Μὲ ἐξασφάλισε.
«Κανόνισε καὶ τοὺς μας τα ὅλα με τοὺς σκληρούς. Ἀλήθεια θὰ πᾶς νὰ βρεῖς
ἐκεῖνο τὸ κοχύλι ἐκεῖ κάτω» καὶ πετάει μιὰ πέτρα στὸ σβυσο.
«Πῶς σὲ λένε;» «Τσίγκλη» «Αὐτὸ εἶναι παρατσούκλι» Ἔτσι με λένε.
Καὶ γιατί; Καὶ γιατί τὸ καὶ τό. Ἡ συνηθισμένη ἱστορία. Κλεφτάκος
μπλεγμένος με ὕποπτες ὑποθέσεις. Η αστυνομία τὸν κρατεῖ. Τοῦ λέει:
Τί θέλεις; Τρία χρόνια φυλακή ἢ τρεῖς μῆνες ἐξορία; Ἐκεῖ θὰ κάνεις
ὅ,τι σοῦ λένε καὶ μετὰ ἐλεύθερος καὶ γενναῖος στὴν κοινωνία. Καὶ τί σοῦ
εἴπαν νὰ κάνεις; Νὰ μάθω ὀνόματα, διευθύνσεις, ὀργάνωση, μηχανισμούς.
Νὰ σπάω τὸ ηθικό. Δηλαδή αὐτό; Ναί, ἡ μάχη χάθηκε. Η ηγεσία
μᾶς πούλησε. Καὶ οἱ ἱστορίες πού λές τί βγαίνουν; Αὐτές εἶναι δικές
σου. Μὴν ἀρχίσουν. Ὅμως μοῦ εἶπαν: νὰ τοὺς σπάς τὸ ηθικό. Νά
βρῶ γυναίκα. Νὰ ὑπογράψουν καὶ νὰ γυρίσουν. Καὶ σὺ κοίτα
αὐτὸ τὸ χωριό. Κι αὐτὸ μὲ τὸ ποίημα. Νὰ αγκαλιάζουν οἱ ντόπιοι.
Καὶ τώρα τί θὰ με κάνετε; Καὶ κοίταξε ανήσυχος τὸ γκρεμό.
Δὲ τελειώσαμε τοῦ λέει ὁ Βασίλης. Τώρα ἀρχίζουμε. Ποιός σοῦ
δίνει γράμμα; Κι ἐδῶ στὸ χωριό εἶσαι μόνος ἢ ὑπάρχουν καί
ἄλλοι; Μέσα στὸ πλοῖο ἦταν μαζί μου ἕνας ἀστυνομικός. Αὐτός
ἤμενε στὸν Ἄγιο. Θὰ πᾶς μοῦ λέει στὸ Διοικητή Χωροφυλακῆς
τὸν κύριο Ταίδε. Μοναχὰ σ' αὐτόν. Καὶ θὰ τοῦ πεῖς «Εἶμαι ὁ ανι-
ψιὸς τοῦ Παστρικάρα» Κι αὐτὸς θὰ σοῦ πεῖ. Πήγες; Δὲν ἦταν ὁ ἴδιος
καὶ δὲ μίλησα. Θὰ πάω μεθαύριο ξανά. Δὲ θὰ πᾶς πουθενά.
Εἶσαι καλὸ παιδί. Μονάχα ἀτύχησες. Βγάζουμε τὰ χαρτιά σου. Ἔχεις
δυὸ φουκαριάρηδες κι ἡ μάννα γυναίκα. Ἔχεις με Τσούγκλη γιατί
αγωνιζόμαστε; Για ποιὸν αγωνιζόμαστε; Για σένα. Δώσε μας σὲ λεπτά
νὰ πάει ἡ ὀργάνωση νὰ φροντίσει τὸ σπίτι σου. Ἐσὺ ἐδῶ μένεις.
Καὶ νὰ ξέρεις. Τὸ μάτι τῆς ὀργάνωσης πάνω σου. Ἐσὺ καὶ κουνήσουμε
τέλος. Σύμφωνοι; Σύμφωνοι. Κι ὅτι εἴπαμε τα ξέρουμε μόνο
οἱ τρεῖς μας... Τώρα φύγε. Ἔφυγε. Μοῦ λέει ὁ Βασίλης: Νὰ μὴ τὸ
αφήσεις ἀπ' τὰ μάτια σου. Διακεκριμένα. Νὰ δοῦμε μήπως ἔχει φτιάξει ὁμάδα.
Η Ασφάλεια τὸ γέμισε μὲ προβοκάτορες. Πρόσεχε σου. Εἶναι ἐπικίνδυνος.
Μπορεῖ νὰ ἔχει γίνει κιόλας καὶ μιὰ διαφορά. Τώρα ξέρεις ὅτι
στον Ὄρθυο ἐδῶ εἶσαι σὲ κόππα. Θὰ μείνεις γι' αὐτὸ μόνο οἱ δυὸ τρεῖς
αυτόνομοι έχουμε. Καὶ τώρα κόττα. Τὸ σχέδιο εἶναι νὰ παρουσιαστεῖ
κανονικὰ «ανιψιὸς τοῦ Παστρικάρα» στὸν Διοικητή. Καταλαβαίνεις;
Ὅπως εἶπα ἡ κομματική ὀργάνωση ἐδῶ «παράνομη» - λειτουργοῦσε
στὸ κεφάλι τῆς ἐπιτροπῆς. Υπεύθυνος γιὰ τὴν αναδιοργάνωση τῆς πολιτικῆς κατάστασης.
τὴν επαγρύπνηση. Καὶ φυσικὰ γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα πού μᾶς
απασχολοῦσαν. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ πρῶτο καιρὸ εἴπαμε λίγο. Δὲ χρειά-
ζονταν ἐξηγήσεις νὰ ξεκαθαρίσουμε αφοῦ μάλιστα ἡ κατάσταση ἦταν γνω-
στὴ φωτιά. Μὲ τὶς σημαντικὲς αποφάσεις εἴχαν πιαστεῖ καλὰ λοιπὸν
ἄνθρωποι καὶ ανάμεσά τους αριστεροί, βουλευτὲς ὅπως ὁ Τσούγκλης.

Άρχιζα θυμάμαι ~~[illegible]~~ για να ξεγράψω μαζί του και τον [illegible]
καλλίτερα. Το ίδιο βράδυ όλοι πειράζανε στο καφενείο [illegible] ιστορία
σόκιν. Όμως ο Τσούγκας έκανε τον άρρωστο και δε μίλησε. Παρα-
κολουθούσαμε τη κίνηση του. Ακόμα και τα βλέμματα που αντάλ-
λαζε με τους άλλους. Ένα βράδυ αισθάνθηκα ότι με παρακολουθεί.
Αφηρημένα άνοιξα τα μάτια μου και τον είδα μισοκαθισμένο
να με ~~[illegible]~~ κοιτάζει. Δεν έδειξε φόβο παρ' όλο το βάθος [illegible]
[illegible] κινδύνων. Την επόμενη [illegible] [illegible] μου ο Ζώης
μού είπε ότι σε πολλά [illegible] [illegible] επιτυχία. Ο Διοικητής
~~[illegible]~~ όχι μόνο δεν υπογράψουμε τίποτα αλλά ειδοποιημένη βιαζό-
ταν να γυρίσει στο «[illegible] του [illegible]». Του είπε [illegible]
~~[illegible]~~ ποιοι έμεναν να συναντήσει σε ποια χωριά και τι να κάνει
όπως το είχαμε συνηθίσει στο [illegible] [illegible] [illegible] του [illegible]
και [illegible] [illegible]. Για τι μιλάει... Θα έχασαν κάθε 15
μέρες του λέει ο Διοικητής. Θα χάσουμε χρόνο. Θα τους χαρίσουμε..
Είναι με νόημα. Τώρα τι γίνεται με τον Τσούγκα; Μη σου
πω τίποτα [illegible] [illegible] τον [illegible]. Οι
άλλοι τον παρακολουθούν. [illegible] δεν κινδυνεύεις, μου λέει.
Αν όμως ~~[illegible]~~ έχει [illegible] και τον μιλήσεις τότε κινδυνεύουμε
όλοι. [illegible] δέκα μέρες ήρθε γράμμα από τη γυναίκα του Τσούγκα.
Δεν έλεγε πράγματα και του [illegible] [illegible] συνηθισμένα.
~~[illegible]~~ Η [illegible] σου από αυτή [illegible], [illegible], ήρθε και
με βενζίνη. Δεν [illegible] που [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] τρυγή-
με και ρούχα για τα μικρά και μόνο [illegible] θα φροντίσει
να [illegible] [illegible] στο [illegible] του [illegible] του αυτού [illegible]..
Σήκωσε ο Τσούγκας και ήρθε και με φίλησε. Σε ευχαρι-
στώ, μου λέει. Αναστατώθηκα. Ήταν [illegible] και [illegible]
σκηνή. Έτσι [illegible] [illegible]. Φοβήθηκα την [illegible]! Γι' αυτό
μου το [illegible] αυτό χωριό. Αν [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] να μου το πεις. Μη φοβάσαι. Αν βγήκαμε [illegible]
ο [illegible] [illegible] είχε πάρει φωτογραφίες. Σε
λίγες μέρες θα [illegible] στην Αθήνα. [illegible] [illegible].
Το ίδιο βράδυ πρότεινα να θυμάμαι να γράψουμε όλοι
μαζί ένα τραγούδι. Λέω τον πρώτο στίχο για να κινήσω
τη μηχανή. «[illegible] τα [illegible]» «Κύματα μας
[illegible]» λέει ένας άλλος. Ο καθένας ~~[illegible]~~ εύρισκε κι ένα στίχο
και έτσι θα [illegible] τον καλλίτερο. «Σ' άγριους βράχους
[illegible] ~~[illegible]~~ τα νιάτα μας φρουρούν — [illegible] [illegible] [illegible] —
τ' άλλα τα [illegible] — για να τα [illegible] στα [illegible] [illegible]»
[illegible] [illegible] [illegible] το στίχο και [illegible] το βράχο.
Το βράδυ τους τραγούδησα το νέο μας τραγούδι. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Το μάθαμε πολύ ωραία — με τριφωνίες —
που βγήκαμε στην [illegible] που [illegible] [illegible] από τη

Χαράζει και το τραγουδούσαμε δυνατά να μας ακούσουν και οι άλλοι. «Το μεσημέρι στο καφενείο μας ρωτούσανε: "Τι ήταν αυτό που τραγουδούσατε χθες τη νύχτα;"» Το ίδιο βράδυ μετά το συσσίτιο το είπαμε στο θάλαμο. Έτσι γράφουμε και τραγουδάμε το τραγούδι της Εξορίας. Έγραψα τότε κι άλλα δυο τραγουδάκια. Το ένα για το άρθρο δίκαια που με λασπώνει "ή του έχουμε γυναίκα" και το άλλο για τις "Τρεις αραβοσιτοφαγάδες των Ικαριωτών" σε ρυθμό καλαματιανό που το χορεύαμε στις μουσικοχορευτικές μας εσπερίδες. Σ' αυτές έπαιρναν μέρος και οι ντόπιοι. Έφερναν και τα όργανά τους. Τραγουδούσαν και χόρευαν ικαριώτικο χορό. Ένα από τα χαρακτηριστικά θέματα το χρησιμοποίησα στη "Συμφωνία σε τρία μέρη" που έγραψα εκείνο τον καιρό. Το μέρος αυτό το διηύθυνε, αργότερα, ο Κωνσταντινίδης με τη συμφωνική της Ραδιοφωνίας με τον τίτλο "Παραλλαγή πάνω σ' ένα νησιώτικο θέμα". Οι Ικαριώτες χόρευαν κυρίως έναν χορό όπου ο άντρας και η γυναίκα, αντικριστά, αναπαρίσταναν τη κίνηση της σεξουαλικής πράξης. Κουνούσαν τον κορμό προς τα πίσω και στη μέση προς τα μπρος με αποτέλεσμα σχεδόν να τρίβονται μεταξύ τους τα γεννητικά τους όργανα. Τον βλέπαμε και μας πιάνανε φιλοσοφίες. Όμως μ' αυτούς, τι καταλάβαινες από την έκφραση του προσώπου τους, ο χορός τους ήτανε σαν άλλες σεμνές θύμιζε ιεροτελεστίες. Ήταν μια βακχική γιορτή με την έννοια της υπέρβασης. Πολύ με είχαν εντυπωσιάσει αυτές οι βραδιές. Κι από την άποψη της μουσικής. Κι από την άποψη του χορού. Οι Ικαριώτες είχαν βαθειές ρίζες μέσα στο χρόνο. Η [illegible] ράτσα τους ήταν φανερή με γαλάζια μάτια. Όλα τα μικρά παιδιά ήταν πανέμορφα. Όμως όσο μεγάλωναν η πείνα και οι στερήσεις σταμάταγαν την ανάπτυξη. Γι' αυτό κι όλοι τα μπορούσανε [illegible] το κασί. Οι πιο πολλοί Ικαριώτες ήταν καρβουνιάρηδες και δούλευαν στη Βόρεια Ελλάδα. Άλλοι πάλι είχαν περάσει τις θάλασσες. Γυρνούσαν πού και πού, έστελναν παιδιά και καλές ερωτικές. Στο χωριό υπήρχαν κοπέλες ανύπαντρες και δάσκαλοι. Η ζωή μας είχε γοργό ρυθμό. Γιατί οι απαιτήσεις από τη ζωή σε θάλαμο είναι μεγάλες. Πρώτα πρώτα οι προσωπικές ανάγκες. Να πλύνουμε τα ρούχα και τις κάλτσες. Να τα καρυκώσουμε. Να τα σιδερώσουμε.

Νά διαβάσει ὁ καθένας τὸ βιβλίο του καὶ τὰ μαθήματά του. Νὰ γράψει στὴ αλληλογραφία του. Μετά, έβγαιναν οἱ δουλειὲς του θαλάμου. Ὁ καθένας στὴ βάρδια του έπαιρνε μέρος στὴν καθαριότητα τῶν υπνοδωματίων, στὴ κουζίνα, στὴ αυλή καὶ τὸ αποχωρητήριο. Στὴ συγκατοίκηση κουνούσαμε για τό χειμώνα κάναμε λαχανόκηπο, ὁ Λαούτης, ὁ Μπούκας, κουβαλούσαν σε μιά μέρα τριακόσιες σκαφές. Άλλοι πάλι τά έκαναν στό σπίτι. Μετά έρχονταν οἱ δουλειές στό γραφείο. Υπηρεσία στο μαγειρείο. Μεταφορά τροφίμων από τὸ Χρυσό. Και όπως είπαμε υδροφορία καὶ συνθήκες. Αρχίσαμε τις επισκευές στα σπίτια. Μετά μεταφορά χώματος για τή καλλιέργεια. Οἱ καλλιέργειες. Οἱ εκλεκτοί δούλευαν στα συνεργεία. Και όλα τελείωναν μετά τά μαθήματα, καὶ τη ψυχαγωγία. Ζούσαμε ελεύθερα χωρίς μας κανένας ενόχληση. Καί γυναίκες, όποιος ήθελε μπορούσε νά πάει στό Χρυσό ἢ σὲ άλλο χωριό. Εγώ είχα από όλα αυτά είχα και στὴ πολιτιστική οργάνωση. Συνεργαζόμαστε στα πιό ωραία μέρη γιά νά γράψουμε που βρίσκονταν στό μέσο στὴ Αυγαλέας. Όπως είπα σχέδια για σί «Ζωγραφιές σὲ 3 μέρη». ὁ πατέρας μου έστειλε πενταγράμμα μαζί με λύρες, λευκό χαρτί. Παράλληλα με σί Ζωγραφιές άρχισα νά σχεδιάζω μουσική πάνω στού Ανδρέα Ζέννο. Κάποια στιγμή τραγούδησε ὁ Βασίλης όλες τις παραλλαγές που είχα γράψει πάνω στό θέμα. Ενθουσιάστηκε. Μιλούσε μου για μουσική. Άρχισα μονάχος νά σου λέω σὰ μεγάλο παραμύθι στή μουσική. Κάθε στιγμή, στό βράχο, μόλις τελειώναμε μὲ τά καθημερινά μας συνέχιζα μὲ τή μουσική. Τό Βασίλη τού παίζανε μὲ τὸ υπόθεση Χρυσού μαζί. Κρυβόντανε στό σπίτι στη θεία μου Στεφανίδη στη μάντρα τοῦ Ανάστη που μας κουβαλούσε στά βρακάδα τά τρόφιμα. Όταν στό πήγαν στό Αυγαλέα νὰ τον αναγνωρίσει επειδή είπε σε στό του Χρυσού. Τον είχαν γυμνό καὶ δεμένο πάνω στόν πάσσαλο στό τό Χρυσό» Τη μέρα που θα τό απολύσουνε μαζί μὲ τόν Μακρίδη τό γυμνό καὶ της άλλης συντρόφισσές του, βάλαμε στό κελί τους ένα μουσικό για νά έχουν χαρά. Πόσοι γνώριμοι από τὴν Ικαρία. Ποιοί από δώ πουλιά; Τό πρωί μάς πάνε για εκτέλεση. Τότε ὁ Ζέννος γέλασε καὶ του λέει. Μιλάμε μας για τα σχέδια στην Βαρκελώνη. Τι τις θέλουν τις γυναίκες, συνέχισε ὁ μουσικός, αφού σὲ λίγες ώρες τὸ κεφάλι της θά είναι χώμα. Όμως τι νὰ κάνεις. Άρχισα

Γιὰ τὸ κουβάλημα τοῦ νεροῦ ἀπὸ τὴ πηγή.

νά τοῦ πεῖ γιά τον Νέον Καβάγια καί τον Ποντσίνι. Καί τί
εἶναι αὐτό; νά ρωτᾶ ὁ Βασίλης. Τί εἶναι τό ἄλλο; λέει.
διηγούνταν ὁ μουσικός καί πώς ἀπό το ἐργαστήρι τοῦ ἔπαιρνε
ἀληθινά κι ἐφερνε ~~τά~~ ὀπισθόδρομα μάθεις ἕνα μέτρο πρίν ἀπό το θάνατο.
Μετά ἔπεσε σιωπή. Καί ξέει κάποιος τον Ψωριάδη. Πές μας
ένα γράμμα. Ήσαν λόγια καί γράμματα ἔγραψε θαυμάσια.
Και ὁ γραφής κάπως αυτό γιατί οι αντάρτες έπιασαν
μέσα άγριοι. Τον Ζουρο καί τον Μανωλη τούς είχαν δεμένους
με αλυσίδες. Τούς ξέρω. Ορθιοι. Σε λίγο θά πεθάνουμε και
δε θά πονάει. Ως τότε όμως θά τούς ξυλοφόρτωσαν. Καί τούς
σπάσαν δόντια καί τούς βασάνισαν. Ο αξιωματικός είναι στρατιώτης
της φρουράς στό Γουδί. Εκεί είναι κλεισμένοι καί τούς δώσανε
όλοι καί γυρίζουν και τούς είπανε. Τό πρωί θα μας φέρουν
κομμουνιστές γιά εκτέλεση. Θα είναι μόνο μία σφαίρα.
Σκοτωμένοι μαζί. Σε είπαν πού θέλεις νά βρεθεί ~~τ~~
~~[illegible] σφαίρα [illegible]~~ το φυσίγγιο δεν έχει σφαίρα.
Λοιπόν μηχανές φωνάξτε σαν τρεις με τούς κατάδικους
έξω, ~~[illegible]~~ θυμάται ὁ αξιωματικός βασιζόμενος στή σιωπή.
όταν μπήκαν στο κατώι ανεβαίνουν οι γρανιτένιες σκάλες τού
αυτοκίνητο. Το φορτηγό σταμάτησε. Καί τότε είδα ένα
ξανθό άγγελο, δεμένο με αλυσίδες, να πυλά χρυσή και
να χαμογελάει. Με χαρά ούρλιαζαν. Με χαρά καί με τρα-
γούδι να πάνε στό θάνατο. Κι αρχίσαν να τραγουδάει
«Σού σέρνει δε μας το χώμα.» Σταματούσαν ένας ένας
καί πιάσανε το τραγούδι καί το χορό. Καί στάθηκαν
στον τοίχο. Παρατάχθηκε απέναντί της καί το εκτελεστικό
σώμα. Με τα χέρια των στρατιωτών τρέμανε. Λέει ὁ
ξανθός άγγελος «Αδέρφια. Δεν έχουμε μίσος για σας.
Πεθαίνουμε γιά τη Λευτεριά, πεθαίνουμε για τη λευ-
τεριά. Πεθαίνουμε και για σας.» Καί τότε ὁ
αξιωματικός πρόσταξε "Πύρ" Καί τί νά δω. Θυμάται
ο αξιωματικός. Θέαμα φρικτό. Οι στρατιώτες δεν
χτυπούσαν ~~[illegible]~~ όλοι στο στόχο. Άλλοι έπεσαν.
Άλλοι σπαράζαν. Γιένα κορμιά αιμόφυρτα στο κεφάλι
στον ώμο ενός γυμνού. Καί ὁ γυμνός έπεσε καί ὁ
κόσμος έμεινε μουσκεμένος μ' αυτά αυτό. Τότε
ένας αξιωματικός βλαστημώντας άρχισε να τούς γαζώνει

στο 7 Σαμος

μιὰ σὰ αὐτόματο. Τώρα ὅμως εἶναι Σεπτέμβρης τοῦ 1947
Ἕνα καὶ μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του καὶ ὁ Βάρναλης ὅπως
καθε [illegible] κατάλαβε [illegible] κι ἐγώ
σίγουρα σοῦ [illegible] τὸ ποίημα ποὺ ἔγραψα ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ στὶς μέρες ποὺ [illegible] καθισμένος στὰ ἴδια βράχια
κι τὸ Αἰγαῖο ~~[illegible]~~ ν' [illegible] σὰν [illegible] τοῦ κόσμου.

(διευθυνση)

< Ο καθένας [illegible] βρεθεῖ σὲ περίεργες στιγμές. Ὑπάρχουν, [illegible], ἀπὸ [illegible] ἐπιφάνειες. Πράσινη, κίτρινη [illegible] [illegible] τὶς [illegible] καὶ τὶς [illegible] μωβ ποὺ [illegible] ἀπὸ κάθε φυτό. Η [illegible] [illegible] τὸ σπίτι. Η [illegible] τὶς [illegible] τῶν βουνῶν στὸ ὑπομνηστικό μας σπίτι [illegible] τὸ τέλος τῶν δέντρων ποὺ [illegible] βουνῶν. [illegible] * [illegible] Η [illegible] [illegible] *

[illegible]

Σιγανία. [illegible] * [illegible]

[illegible] Αἰγαῖο. Χάνουμε [illegible] * ([illegible] !)

* [illegible] Αἰγαῖο [illegible] * [illegible]

[illegible] Η τε- [illegible] * Ὑπάρχει [illegible] Νότιας Ἀφρικῆς [illegible]

* Βλέπεις [illegible] * [illegible]

[illegible] Εχθροὶ μὲ ἐχθρούς; * ([illegible]

γονατίζομε σιγά. Συχνά σιωπούμε κοιτάζοντας κάτω. Μας [illegible] αυτή η συνεχής παρακολούθηση θέλουμε κι εμείς να μείνουμε μια στιγμή μόνοι με [illegible] μας μονάχα της σιωπής και της «τοίχης».

Όλη αυτή την ώρα που μιλάμε — ο βασιλιάς είχε καρφωμένο το βλέμμα στο βάθος του ορίζοντα. Λές και έβγαινε κάτι [illegible]. Θάθελα να άκουσε; Σκέπτομαι, ~~[illegible]~~ λέω ~~[illegible]~~ [illegible] και [illegible] επειδή, πως οι νεκροί είναι πιο τυχεροί από τη ζωντανή. Λές και έβαλε [illegible] το θάνατο του και μετά πολλά-πολλά χρόνια τη "μεγάλη παρένθεση" που θα [illegible] στη νύχτα μέσα σου καρδιά σας [illegible]. Είναι "μεγάλη παρένθεση"; με ρώτησε. Δεν το είπα, το σκέφτηκα. Λές μέσα σου όλ' αυτά και με [illegible] κανένας μικρός [illegible]; Πάντως όπου νάναι [illegible] [illegible]. Οι εγγλέζοι τη μάζεψαν και φύγαν. Και τώρα μας περιμένει η πιο δύσκολη [illegible]. Το χτίσιμο του κομμουνισμού. Πότε θα [illegible]; Για μας είναι. Πού μάθαμε εμείς [illegible]. Πού φανταζόσουν να ~~[illegible]~~ [illegible] όλη μέρα στο γραφείο με αριθμούς; Κομμουνισμός είναι, και το είπαμε μαζί και βγάλαμε τα γέλια σε [illegible] σαν [illegible] ίσι

[illegible] στο Χρυσό [illegible] Δεσποτίδη. «Τεμπέλη, μού λέει, Σ' ένα από τα [illegible] στο Χρυσό [illegible] του Μιχάλη (Κατσαρό). Ποιοί; Γιατί; Η Επιστροφή Διαγραφής [illegible] του Μιχάλη [illegible]. Ποιο λόγο; Αυτοί που λένε είναι πάντα [illegible] που αφήσαμε [illegible]. Για ποιο λόγο; Αυτοί που λένε είναι [illegible] από ιστορία. Αν [illegible]. Προσωπικοί λόγοι. Το και το. Και μου [illegible] από ιστορία. Αν [illegible]; Και όμως. Της [illegible] και [illegible]. Φοβούμαι όμως πως είναι [illegible]. Μήπως λές τα προσωπικά; Οι καλλιτεχνικές αντιλήψεις; Ίσως χωρίς [illegible] και τα θέλουν. Έτσι ο τίμιος και [illegible] [illegible] του [illegible] ~~[illegible]~~ αφού ~~[illegible]~~ έχασε τη θέση του [illegible] χάνει [illegible] ~~[illegible]~~ όχι μόνο τη θέση αλλά και τη [illegible] του και το [illegible] του [illegible] στην [illegible] στην [illegible]. Όταν [illegible] στην Αθήνα είχε [illegible]. Τότε οι [illegible] γλώσσες βγάλανε τη φήμη ότι [illegible] στο Μπούλγκι για να προσχωρήσει στον Εθνικό Στρατό! Λές και για να προσχωρήσει [illegible]. Έτσι μια μέρα που στην Αθήνα [illegible] είχε [illegible] να [illegible] στο [illegible]. ο Κώστας Κοτζιάς θα [illegible] να του δείξει ένα σπίτι στη [illegible] ~~[illegible]~~ να [illegible], που [illegible], στον Άγιο Κωνσταντίνο, ~~[illegible]~~ — βρήκαμε το Μιχάλη και ο Κώστας μου λέει, "Φυγαίρο! Χαιτία!" Κι εγώ [illegible] το Κατσαρό να θέλει να μας [illegible]. Εγώ όμως [illegible] το [illegible] που [illegible] τους [illegible] το Μεταφορικό.

Αφού τον διαγράψανε — οι άλλοι ποιητές — [illegible] ο Μιχάλης ~~[illegible]~~ έχασε τα μυαλά του. Μια μέρα κατέβηκε με τα σώβρακα και [illegible] στο τρόλ. Για αυτόν η [illegible] του — η [illegible] του. Έξω από [illegible] να [illegible]. Μετά κάποιος του πρότεινε, [illegible], να [illegible] στον Αντισύμβουλο. Να κάνω τι; [illegible]. Όλη σου [illegible]; Χωρίς να [illegible]; Χωρίς να [illegible]. Άλλος [illegible] [illegible]. [illegible] να πάει στο χωριό του, που ήταν ο [illegible] Στρατός και προσχώρησε, να ησυχάσει. Όταν όμως έφτασε [illegible] από [illegible], είχε γίνει [illegible] στο [illegible] και ο Εθνικός Στρατός είχε [illegible] το χωριό ~~[illegible]~~. Και [illegible] στην Αθήνα. [illegible] οι ίδιοι [illegible] συναγωνιστές που μας είπαν ότι του Κατσαρού στον Άγιο Κωνσταντίνο. Μαθαίνουμε ότι [illegible] να μας

επισκεφτεί ένα κοντινό κτηριάκιο ενός δικαστή πού θά πηγαίνει από χωριό σέ χωριό για νά συνεδριάσει τή [illegible]. Επεί όποιος ήθελε [illegible] νά παρουσιαστεί νά ανακριθεί και "άν κριθεί" όχι ένοχος νά πάρει απολυτήριο. Τό κόμμα αποφάσισε νά μή παρουσιαστεί κανείς. Κι όμως επεί από [illegible] τό κτηριάκιο ν' αδειάζει τό χωριό. Και νά φανταστείς ότι ο πατέρας μου είχε [illegible] σάν [illegible] — ανώτερο δικαστικό και αδελφό [illegible] — πού αρκεί νά μ' έβλεπε θά μου έδινε τό απολυτήριο ευχαρίστως. Εγώ όμως σάν κομματικός υπεύθυνος έπρεπε [illegible] ν' αδειάσω τό χωριό μαζί σό κτηριάκιο είχε αρχίσει ό [illegible] μέ κατεύθυνση τή [illegible]. Στο μεταξύ [illegible] σό Διοικητή Χωροφυλακής [illegible] δηλώνονται τό ένα μετά τό άλλο τα δίκτυα χαφιέδων-προδοτών και αστυνομικών πού είχαν καταρτίσει και [illegible] σ' όλο τό νησί, μέσα στή γραμμή μας. Ο "[illegible] τού [illegible]" δηλαδή ό Χωροφύλακας Έκτορας πήγε στό ταχυδρομείο τό ραντεβού νά βρει τόν "καθοδηγητή" του [illegible] όμως μέ [illegible] τού βρίσκει [illegible] [illegible] "Μήπως [illegible]". Είναι [illegible] μου ό [illegible]" Είπαν τα [illegible] και μετά ό άλλος σού [illegible] Είσαι ό Τσόρτζης; Ναι γιατί; Εμένα μέ [illegible]; Όχι. Και όμως υποσχέθηκα ότι εγώ [illegible] Διοικητή μετά [illegible] "[illegible]" [illegible]. Και [illegible]. Λέγε τί έκανες τόν Τσόρτζη; Και σού [illegible] μια [illegible] μέσα στό [illegible] τό μεσημέρι, όπως είχαν [illegible] στό Τρίμα. Νύχτα. Κι από [illegible] στόν [illegible], όπου είχαν [illegible] για [illegible] βαθμού. Δεμένο και [illegible] τού [illegible] για [illegible] γιά τήν Αθήνα. Τόν [illegible] τόν δίκασαν και τόν εκτέλεσαν στην αρχή τού 48 [illegible] ό αστυνομικός πού δεν [illegible] [illegible] Έκτορα και πού όλοι οι χαφιέδες είχαν [illegible] [illegible] νά [illegible] τό κτηριάκιο τού Δικαστικού νά δεν [illegible], [illegible]. Βοήθησε τη [illegible] του. Εμείς [illegible] ό [illegible] [illegible]. [illegible] μια [illegible] και [illegible]. [illegible] όπου [illegible]. Χαρούμενα [illegible], [illegible] και [illegible] [illegible] νά μας [illegible] [illegible] της χωροφυλακής μέ τα [illegible] νά μας [illegible]. Είναι [illegible]. Δεν υπάρχει τρόπος νά [illegible] τό [illegible]. Είναι [illegible] νά [illegible] νά δούμε οί [illegible]. [illegible]. Ένας [illegible] [illegible] της χωροφυλακής [illegible] μέ [illegible] - [illegible]. Γιατί τό [illegible]; Δέ τό [illegible]. Κάνουμε [illegible]. Όποιος θέλει νά δει τη [illegible] είναι [illegible]. [illegible] σέ [illegible] κανείς νά τό [illegible]. [illegible] φύλλο. Τότε [illegible] τον πιό [illegible]. Και [illegible]. Τό [illegible]; Και [illegible] τί [illegible]; Τό [illegible] σό [illegible]. Δε [illegible] για [illegible]. Οι κύριοι είναι [illegible] δικαστικοί. Μια [illegible] και [illegible] στα [illegible]. Νά [illegible] και [illegible]... Τότε αυτός μέ τα [illegible] [illegible] τού Τσόρτζη. Είπα νά σό [illegible] [illegible] χειρότερα. Εσύ δεν είσαι ό Τσόρτζης; Μάλιστα. Εμένα μέ [illegible]; Πού νά σέ [illegible] [illegible] [illegible] αυτού. [illegible] τόν [illegible] της χωροφυλακής. [illegible] οι [illegible] [illegible] στή κατάσταση. Ο Τσόρτζης; [illegible] ό ένας τόν άλλον. Και τί σχέση [illegible] νά έχει [illegible]; [illegible], ό αστυνομικός τόν [illegible] νά τού πει για μας. Νά τού δείξει κάποιον υπεύθυνο. Τό κτηριάκιο τού δικαστικού πού είχε [illegible] τό χωριό [illegible]. Μαζί του και όλα τα [illegible] τής χωροφυλακής και αστυνομικοί μαζί Τσόρτζη. [illegible] [illegible] [illegible] από τού Χρυσσό. Νά [illegible], [illegible], και νά [illegible] στόν [illegible]. Επεί θά βρεί ένα [illegible], [illegible], τού [illegible]. Η [illegible] [illegible] τα [illegible] έχει ένα [illegible] σό [illegible]. [illegible] [illegible] θά [illegible] Ένας κουτσός μέ ένα [illegible]. Έχει [illegible] θά τού [illegible] [illegible] τού θανάτου. Τίποτε άλλο. [illegible] σέ [illegible] και [illegible] τα [illegible]

Τα σταρίμωσαν σ' ένα άσπρο ναυτικό σάκο. Είναι σαν πακέτα «Πρέπει να φύγω»
Και στη χαραμάδα. Δεν πέρασα από το χωριό αλλά πήρα το [illegible] μέσα
από τα δάση. Ο όταν [illegible] σε [illegible] χώρο έστριβαν. Δεν
μπορώ να με δει μαζί. Τώρα αυτοί θα βασανίσουν το [illegible] του Τσούγκα
και ποιος ξέρει πόσο θ' αντέξει. Αν μας πιάσουν θα μας [illegible] μαζί
τη διαδόσαμε ~~[illegible]~~ οι σατανικοί της [illegible] - Από όσα μάθαμε αυτοί
σκότωσαν αδελφό. Από διαταγή νόμιμων κορυφαίων, για να μη [illegible] από
τη Ικαριώτη, μέχρι συμμαχίες σπιτιών και [illegible] [illegible]. Φυσικά
της οργανωμένης κυριαρχίας της πόλεως η τύχη του Έκτορα. Το [illegible]
[illegible] του Εύβοια από γκρεμό. Ωραίο ξέρανε και ~~[illegible]~~ όμορφο χωριό ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ χτισμένο - ~~[illegible]~~ αμφιθεατρικά με κατάλευκα σπιτάκια ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, χωρισμένα από στενά καθαρά καλντερίμια. Ήταν η ώρα της μεγάλης κίνησης.
Όλοι οι [illegible] στους δρόμους, στα πλατειά, στα [illegible]. Τα μαγαζιά
[illegible]. Ένα δυο με γνώρισαν. «Γεια σου Μίλτο» ~~[illegible]~~ Και σύ φίλε;
Βρίσκω το μαγαζάκι. Χτυπώ την [illegible] πόρτα και μου
[illegible] - ανοίγει ο ανάπηρος. Ρε Μίλτο εσύ; Ρε Ηλία εσύ; Μπαίνω στο μαγαζί
ο [illegible] του [illegible]. Ο Ηλίας είχε τραυματιστεί βαριά στη μάχη του Μα-
κρυγιάννη. Έφαγε ένα βλήμα στο πόδι. Αφού έτσι σε κατάλαβε τίποτα
κι [illegible] να σηκωθεί. Τότε το πόδι του [illegible] και κρεμάστηκε από
[illegible] και καιρό. Ο Ηλίας [illegible] και [illegible] στο μαγαζί μου,
[illegible] οι τραυματιοφορείς σε φορείο. Και τον έχασα. Μέσα στις
τέλη του 45 ανοίγει η πόρτα της αίθουσας [illegible] [illegible], στο ισόγειο,
ή μάλλον στο [illegible] ~~[illegible]~~ του [illegible] Αθηνών που δίδασκα θεωρία
και [illegible] και μπαίνει ο Ηλίας. Είχε γραφτεί στο τμήμα μου χωρίς
να το ξέρει. Έσο [illegible] [illegible] βοηθητική [illegible], στο κύριο μάθημα.
Τώρα είναι η τρίτη φορά που τον συναντώ. - Το κόμμα θα ορίσει να του
έχει [illegible] για να τον [illegible] σε [illegible]. Άλλωστε και
[illegible] είναι [illegible] όταν και [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] και
1948, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], μου [illegible]. Μη πας στο σπίτι
του Άρεως. Εκεί έχει εγκατασταθεί ένας φοβερός Χαφιές. Μόλις ανα-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] και το [illegible]. [illegible] [illegible],
[illegible]; Του [illegible] το ένα πόδι και έχει [illegible] ~~[illegible]~~ πρόκειται για τον
[illegible] και [illegible] στο [illegible] ότι ~~[illegible]~~ ο Ηλίας.
Μα είναι δυνατό; Πήγα στο σπίτι του Άρεως και τον είδα να κάθεται
στο [illegible] που μου είπανε! ~~[illegible]~~. Ο Κάθισα στο
[illegible] του και τον κοίταζα στα μάτια με βαθιά αγάπη. Όπως
[illegible] [illegible] γι' αυτό - Χαμήλωσε τα βλέμμα. Μετά κοίταξε ένα
[illegible] [illegible]. Τα ξέρεις; μου λέει [illegible] - Δεν μπορώ να
[illegible] Ηλία. Δεν πιστεύω τίποτα. Και όμως όλα είναι αλήθεια.
[illegible]; Είμαι ένα τομάρι. Μα γιατί; Ένα μόνο θα σου πω.
Κι αν θέλεις [illegible] με. Τα άλλα όλα τα έσπασε σαν [illegible] [illegible].
Δεν είναι τίποτα, [illegible]. Τι [illegible] [illegible] θα πρέπει να έχουν.
Ξέρεις από «[illegible]»; Σου τσίμπησε [illegible] τα πόδια - Εγώ είχα
μονάχα ένα, - με ένα [illegible], σχοινί. Έφευγε για να γυρίσει το αίμα.
Και μετά σε χτυπούν. Ο πόνος είναι [illegible] στο κόκαλο. Όμως το
αίμα που έφυγε σε χτυπά κι αυτό στο κεφάλι. [illegible]; [illegible]
κι αυτό για μένα. Και πού έσπασα; Γι' αυτό σου λέω [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] στο [illegible] της [illegible]. Μου [illegible] της [illegible]
και [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] που να τι να σου πω. Με το ένα

Το [illegible] είδε και [illegible] [illegible] το [illegible] του
[illegible] 45 και [illegible] είχε [illegible]

πάλι δεν είχα ισορροπία κι αυτό με τρέλλανε. Τί [illegible]; Μέ-
τρι-ζα-νε... Κόσμος σαν φέιγ-
και μετά συνήρθε. Με κύταξε [illegible]... Α σε Ηλία! θυμήσου
τον Ευλύγο. θυμήσου το σον Μακρυγιάννη. Ωραίες μέρες. Και τώρα; ρωτώ-
ντας κάθε [illegible] από τη ονειροπόληση του. Αρχίσει να δείχνω ένα δύο
τρεις τα μέρη με [illegible] τη [illegible]... Αλήθεια... Είναι χαρές σε!
Μού [illegible] και η έκφραση του έμεινε χυδαία. Άρχισα
να φοβάμαι. Το κατάλαβε. Και σύ πως το έμαθες; Το ξέρουν.
Ποιοί; Τα συντρόφια; Ώστε είσαι οργανωμένη; Τί να κάνω σε Ηλία;
Να καθόμαι σπίτι μου και να κοιτώ με τη μαμά μου... Γέλασε. Του
άρεσε το αστείο και η [illegible] μου. Ώστε με εμπιστεύεσαι, ε;
Με Ηλία ήρθα να σε δω με τα ίδια μου τα μάτια. Έχασες τα αίματά
σου... Πως είναι δυνατόν... Λοιπόν άκουσε! τώρα με βλέπω και
[illegible] και [illegible] από [illegible] και να σε δείξω. Εγώ όμως θα
[illegible] είναι [illegible] μου από τη [illegible] σε [illegible]
[illegible] με [illegible] για τα [illegible] και για σε [illegible] για [illegible]..
Επειδή [illegible] γέλασε. Σε ποιά [illegible] σε Ηλία;
Να πάρει σε Αρο [illegible] πού μας [illegible] σπίτι. Ανε-
[illegible] τώρα. Να μη σε [illegible]. [illegible] καλλίτερα. Επιμένω...
Και άκουσε! [illegible] με έκφραση. Σ' ευχαριστώ... Έφυγα όρθια
[illegible], σαν [illegible]. Δε [illegible] [illegible] δυνατό και [illegible]
[illegible]; Είσαι [illegible] περισσότερο [illegible]. Και
[illegible] σε Άλμα [illegible] σε [illegible] του οι [illegible]
[illegible] [illegible] να με [illegible] και μια [illegible] [illegible]
[illegible] το [illegible]... [illegible] [illegible] τον [illegible] τον Ηλία
[illegible] [illegible] και [illegible] [illegible] [illegible]
και Αλαζία. Ήταν [illegible] [illegible] και όλη [illegible] τα
πρόσωπα σε [illegible]. Οι δύο [illegible] το [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] μάτια. Όμως [illegible] [illegible] να σε
[illegible]. Ο Ηλίας [illegible] είχε και [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] κανένα κακό χωρίς να το δείξω [illegible]
μια και [illegible] και [illegible] τρέχω και [illegible] στα [illegible]-
[illegible] [illegible] [illegible]. Αληθινά σε [illegible] σου Αρ-
[illegible] Νικολαΐδη [illegible] του Ηλία κι αυτός [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] για ένα [illegible] πού
[illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible] του
Ας [illegible] όμως του Ευλύγου, [illegible], το [illegible] μας Ηλία.
Σου [illegible] [illegible] [illegible], δύο [illegible], [illegible]. Εκεί
τα [illegible] [illegible] και είχαν [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] για [illegible] και για τα [illegible]. Από [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] από μια [illegible] [illegible].
Εκεί υπήρχαν τρία [illegible] [illegible] με [illegible],
[illegible] και [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] να
[illegible] με μια [illegible] σε μια μικρή [illegible] του [illegible]
[illegible] του σπιτιού. Τα δύο [illegible] [illegible] [illegible] με [illegible]
και [illegible]. Το άλλο ένα [illegible] [illegible] και [illegible]
[illegible]; με [illegible] ο Ηλίας. Είχε [illegible] [illegible] [illegible].

Καί μάζεψαν τό συγκρότημά μου. Φανταζόμουν μέ μπουζούκια κιθάρες
καί [illegible]. Χασμουριέται. Ψωμί [illegible] Καί ψητό
κρεμμύδι. Τί απόφαση έχει ό θίασος γιά τό κλείσιμο; τού
φωτός. Γιατί εσείς έχετε απόφαση; ~~[illegible]~~ Βεβαίως! Τό
θέμα είναι σοβαρό. Μόνο πού [illegible] ή [illegible] αλλάζει
συνεχώς. ~~[illegible]~~ Τό ένα βράδυ ~~[illegible]~~ [illegible] τό άλλο κάποτε.
Πόσοι θά μείνουν σ' τό θέατρο; Δεκαπέντε σέ τρία βράδια
Καί κλαίγανε όλοι μαζί; Ολόκληρη συναυλία! Μά μού
πες πώς εμπνεύστηκες [illegible]; Μιά νύχτα της είπα:
θά γράψω ένα τραγούδι μέ ανορεξιές. Λοιπόν μέ τί σειρά..
Χα Χα Χα ό Ηλίας. Καί μετά; Ό πρώτος: Σι
ό δεύτερος ~~[illegible]~~ Σολ ό τρίτος Μι ό τέταρτος ΛΑ!
Είχα τό θέμα ~~[illegible]~~ Τούς τό σφύριξα αφού τό βάλαμε σ' ένα
ρυθμό καί [illegible]: Γράφω τόν πρώτο στίχο σέ [illegible] μας
[illegible] ~~[illegible]~~ καί τούς καλέσα νά συνεχίσουν. Τί μάς
[illegible]! ~~[illegible]~~ Πές μας τό τραγούδι.. Ήρθαν κοντά
μας καί οί άλλοι σύντροφοι. Τούς τό τραγουδώ. ~~[illegible]~~
ωραίο ~~[illegible]~~. Πολύ ωραίο. Κι αυτό σ' όλο Χτυπάει ό
Μάρκος, [illegible]... «Όσοι θέ σύντροφοι»
λέει ό ένας πού είχε βουνίσια προφορά. Μή τό πείς πουθενά
πώς αυτό τό ηρωικό τραγούδι γράφτηκε μέ ανορεξιές!
Θά τό πώ στά γεράματά μου.. Τότε θά [illegible] χτίσει
τόν κομμουνισμό.. Τότε [illegible] καί ό άλλος πού είχε
[illegible], [illegible], κι αυτό [illegible]
του. Πολύ [illegible] σύντροφε. Βγές [illegible] αυτό δω
μέσα.. Γιά νά μή χαλάσω [illegible] [illegible]
[illegible] νά κλείσει τό θέμα: θά τό πεί [illegible] αυτό μαζί
καί [illegible] τού θιάσου, [illegible]. [illegible]
τό [illegible] κι εσείς; Βεβαίως. Καί τότε χτύπησε
ή πόρτα. Ό Ηλίας [illegible] - [illegible] [illegible] καί
μας ~~[illegible]~~ [illegible] τό Βαγγέλη Ζαννο- Μετά τίς [illegible]
[illegible] μέ [illegible]. Τούς [illegible] καί έχουν [illegible]-
[illegible] - Τόν Τσίμπα τών [illegible]. Όλο τό χωριό άνοιξε τίς φω-
νές του. Είναι καί [illegible] στή [illegible]. Τώρα τόν έχω
εδώ στό Ξύλο. Έτσι οί δύο θά τό σπάσουμε. Θά [illegible] μέ [illegible]
[illegible] μας στή Χίο κι από κεί στή [illegible]. ~~[illegible]~~
[illegible] ~~[illegible]~~ είναι γερή. Έχει τά μέσα νά μας
[illegible] στην Αθήνα. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ - Μετά τό βραδινό φαγητό ξαπλώσαμε στίς φλοκάτες
μέ τις πλάτες στόν τοίχο. Ό ένας [illegible] τσιγάρο. Ό άλλος
ανάβει τσιμπούκι. Εγώ κάπνιζα τότε Καρέλια. Όπως πού νά βρείς στον

Ρ Σε Μι Μινόρε.

Ηρεμία της αυτοτάξεως. Τόχα ρίξει στο κορμοξύλο για να κάνω κούπα τα χέρια μου. Τα νέα από το βουνό ήταν καλά. Ο Δημοκρατικός Στρατός πηγαίνει από νίκη σε νίκη. Στο Σχεδιικό στρατόπεδο τα σήματα στα ασύρματα ηχούσαν καθημερινά. Διεθνώς μεγαλώνει η φήμη του Στάλιν. Τους έχουμε όλους στα δεξιά μας. Τύχη του μεγάλου φαίνεται κυρίως, όλοι κοιτάνε του [illegible]. Ο Δημητρώφ, ο Τίτο, ο Έρμπερ Χάτγκαν, ο Μάο, ο Τολιάτι, ο Μωρίς Τορέζ και ο δικός μας ο Νίκος. Παίζουμε το τραγούδι ο Ζαχαριάδης αγωνιστής βαρβατόστομα γενναίος μέγας μεγαλείτε [illegible] δίκαιο [illegible] σε γενναία κράτησης στη σημαία μας και σε φασιστικό ορθωτής το σταλινισμό! Οι σύντροφοι δε με συγχωρείτε διότι σε κουβέντα ο Μεγαλωνίτης. Δε ξέρω από πού κρατάει η σκουριά σας και δε μου αρέσει λόγος. Όμως είχα κάνει τις κουβέντες σας, και θεωρώ καθήκον μου στο κομμουνισμό να σας πω δυο λόγια. Επιστρέψτε; Ποιες κουβέντες, φωνάζει με απορία ο Βασίλης. Ναι, μιλούσατε για το κομμουνισμό. Δηλαδή αυτό που χτίζουμε. Τις προτεραιότητες... Όλα καλά... Και λοιπόν; φωνάζει ο Ζαννής. Και λοιπόν, αλλάζει τη φωνή ο Μεγαλωνίτης και το κάνει πιο αυστηρό. Σας δείχνουμε από παραπάνω το καθήκον του. Και λοιπόν πολύ Ελλάδα και Ελλάδα φως τσακμάκι, κουτσομπολεύετε με το Βασίλη και τον Ηλία σαν να είπα με «ας τον αφήσουμε να μιλάει, να δούμε πού το πάει...». Δε ξέρω τι έλεγαν. Έλεγαν Ελλάδα, κατοικούσαμε. Όμως στο κομμουνισμό σκεφθείτε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η δική μας η πατρίδα είναι άλλη. Είναι η μεγάλη χώρα του Στάλιν. Αν δεν το ξέρετε βαθειά για να μας πουν κάποτε στιγμή θα πρέπει να αναγνωρίσουμε και σε εθνικιστικά μονοπάτια που το πάνε μακριά. Από πού ξεκινάει ο εθνικιστικός; Και λοιπόν ο Ζαννής δε κρατήθηκε. Και σε ποιο κομμουνιστικό υποχρεωμένο με συναγωνιστή — τον είπε εξαιτίας του συναγωνιστή και όχι σύντροφο — είδες γράμματα κατά τύπο. Σε παρακαλώ! Πες μας ένα! Μήπως στο εβδομάδο συνέδριο; Τι είπε εκεί ο Ζαχαριάδης; Τι μας είπε; Μου φαίνεται, παρατηρητικό κι εγώ γιατί μου τον είχε δώσει περισσότερο με το στυλ της ομιλίας του σχεδόν με σιγουριά, ότι ο συναγωνιστής από δω αντιστρέφει τα πράγματα. Το σκοπό το κάνει μέσο και το μέσο σκοπό. Ερμηνεία μουσεία που υπάρχουν, συναγωνιστά και ο Ηλίας. Ο άλλος σύντροφος ο Βασίλης δεν έχει τίποτα. Παρακολουθούσε χωρίς να δείχνει με ποιον συμφωνεί. Άνοιξε το τσιγαρόκουτό του και άρχισε να στρίβει. Τι νόημα έχει αυτή η συζήτηση, ρε παιδιά; Ακόμα δεν το είδαμε γιατί τον βαφτίσαμε. Εσείς χτίσατε κιόλας το κομμουνισμό κι εδώ κινδυνεύουμε να μας πιάσουν και να μας στείλουν στο

Και ο βουνίσιος:

ΠΟΙΧΟ. – Δηλαδή έχω άδικο; επιμένει ο κεραμιδατζής. Όλοι εσύ 184
ίδιο σίγουρος θα βρισκόμαστε. Όλο το λαχνοστάσιο προβλεπτόταν μαζί.
όπως εμείς σε λόγο μας στην Ελλάδα, ο Μάο στην Κίνα.. Κατάλαβες;
Κι ο Στάλιν είναι ζωντανός ο αφορισμένος αλήτης. Και ο Ζαχαριάδης
μας κάλεσε να πολεμήσουμε στην Αλβανία. Για ποιο πράγμα;
Για την Ελλάδα. Εγώ δε βρίσκω αντίφαση. Τα παιδιά ίσως είναι
άγνωστα.. Όμως γιατί τα αποπαίρνεις; Άκουσε σύντροφοι, απευθύνεται
σε μας. Χρειάζεται και λίγη συγκράτηση. Λείπει το
διερευνητικό ιστορικό.. θέμως ο άλλος. Εδώ είσαι δημο-
κέφαλος.. Τον είδες τον τελευταίο; και με έδειξε με το κεφάλι τον έκανε τραγούδι ηρωικό
με της ανοράς.. Και το λέει και δεν ντρέπεται.. Για
ποιες ανοησίες μιλάει, ρωτά ο Βασίλης που δεν ήξερε την
ιστορία. Τον συν είπα. Βλέπεις; Να η επιβεβαίωση.. Για ποιο
ο εχθρός μας τσακμακίζει Ελλάδα και Ελλάδα.. Για της
μου με φίλη να λέω. Πάσι μας μιλάς στα ελληνικά;
Είναι η γλώσσα μου. Δηλαδή; Και πού σε βρίσκεις; Εγώ με
συναγωνιστή έγινα κομμουνιστής για την Ελλάδα. Βαρώ πρώτα
την Ελλάδα και μετά το κόμμα. Το κόμμα είναι το όργανο
το μέσο και η Ελλάδα ο σκοπός. Επεμβαίνει όρθιος ο κε-
ραμιδατζής για να με δείρει.. Επεμβαίνει και ο βουνίσιος
εδώ ο Ζαχαριάδης έβραζε. Γαμώ το σταυρό μου γαμώ δέσπο-
τη. Αύριο μπορεί να μας έχουν δολοφονήσει από το φόβο
κι αυτός εδώ μας δίνει μαθήματα. Ποιοι είναι οι φίλοι.
Αφού ξέρεις ότι όλοι [illegible] από δω μέσα ποιοι
είναι και τι κάνουν.. Είμαστε παιδιά του Στάλιν πιο
πολύ από όλα.. Και γι αυτό σκεφτόμαστε σαν τον ίδιο μας -
Αυτό δείχνει κι αυτός. Κάθε χώρα, κάθε λαός τη δική
του φυσιογνωμία.. Επεμβαίνει και [illegible] στο
τραπεζαρία. Βρε τι αρχινάτε μαζί από το πρωί
Άντε τώρα κάντε αγώνα με τέτοιους τύπους.. Δεν τον είσαι
κομμουνιστής. Άρθε ο βουνίσιος. Ο σύντροφος, μας λες ο με
γλυκιά φωνή μου τον άκουσε ο άλλος, είναι μαλάκας,
σκέτο. Όμως ίσως και γενναίος.. Δε μπορώ να σας πω.. Πάντως
καλό είναι να γίνονται κι αυτές οι συζητήσεις. Να ξεκαθαρίζονται
τα πράγματα.. Εμείς τώρα έχουμε πολύ μαζί να
λύσουμε μπροστά μας.. Είναι πολυτέλεια αυτοί οι καυγάδες
και μάλιστα σε τέτοιες μέρες Δε βρίσκετε; Εδώ
πάμε μπρος. Λοιπόν σύντροφοι, δώστε τα χέρια, λες με κείνη
τη σταχυολογή φωνή που είχε
για να λύσεις την αγωνία.. Αύριο μεθαύριο μπορεί και να
συναντηθούμε σε κάποια αποστολή μπροστά. Είπε και αυτά-

τριχιάσει. Δώσαμε τὰ χέρια. Όπως ὁ κυνηγημένος ἤθελε να'χει τὸ τελευταῖο λόγο. Εκείνος οἱ πορδές φταίνε γιὰ ὅλα... Καὶ με κοίταξε λοξά. Τὴν ἄλλη μέρα μᾶς επισκέφτηκε ένας ικαριώτης σύντροφος. Μας είπε ότι τὸ καΐκι θα φύγει στὶς δύο τὸ μεσημέρι. Είχε φορτώσει καφάσια μὲ σταφύλια. Πήγαινε γιὰ Χίο θα κάνει

δίπλα σκάλα στὸ Καραβόσταμο. Εμείς θα βγούμε ένας - ένας. Πρώτα ὁ Βασίλης που είναι μικρότερος σὲ [illegible] καὶ μετά εγώ. Θα τὸ ρισκάρουμε ώς ὅτου βγούμε από τὸ χωριό. Μας άφησε σχεδιαγράμματα από πού θα πάμε. Πάντως κανείς κακός ὁ σύντροφος θα βαδίζει, δέκα βήματα μπροστά από μένα. Όσο γιὰ τὸ Βασίλη θα τον περιμένει στη γωνία ένας γνωστός του σύνδεσμος - ντόπιος κι αυτός. Θα συναντηθούμε σε κάποιο λιμανάκι ανατολικά από τὸν Εύδηλο καὶ θα περιμένουμε τὸ καΐκι. Τύχη που μέσα στο μεσημέρι υπήρχε πάντα η κίνηση από τὸ κέντρο πρὸς τὰ διάφορα σπίτια. Οἱ εξόριστοι μὲ τον καραβάνα στο χέρι πεινασμένοι καὶ αφανισμένοι, μὲ τον χύτεί τὸ γουρνί. Οἱ χωροφυλάκοι κι αυτοί έσπευσαν γιὰ φαγητό καὶ άλλαξαν τὴ βάρδια. Οἱ χαφιέδες; τί κάνουν στὴ μέση τὸ μεσημέρι οἱ χαφιέδες; Θαρρώ βγήκαμε σε λίγο. Εμείς πάντως είμαστε να δείχνουμε φυσιολογικοί. Γι'αυτό δεν ήμουν μόνος να πάω μαζί μου τὸ ναυτικό σάκο. Έπρεπε να τὸν αφήσω στὴ γυναίκα μέχρι τὴ μεγάλη νίκη! Βγήκε ὁ Βασίλης καὶ δέκα λεπτά αργότερα ακολούθησα κι εγώ. Σε κάθε στροφή του δρόμου περίμενα πως θα πίσω πάνω στον Τσόρμη. Όμως όλα κυλήσανε ομαλά. Οἱ σύνδεσμοι μας χαιρέτησαν από μακριά μ'ένα ελαφρό κίνημα του χεριού σα νά'λεγαν καλή τύχη. Κι εμείς κολύμπαμε τη σιωπή σ'ένα βαθούλωμα πάνω από τὸ λιμανάκι καὶ σε δύσκολο σημείο. Στις δύο καὶ μισή ακούσαμε τὸ πουφ-πουφ της μηχανής πού τὸ μεγάλωνε ἡ καΐκι καθώς πλησίαζε. Από πάνω μας, στὸ μονοπάτι πρὸς τὸ Καραβόσταμο, μια ομάδα εξόριστοι γυρισμένοι σακιά μὲ τρόφιμα προχωρούσαν σιωπηλοί. Ὁ καπετάνιος τὶς είδε καὶ γι'αυτό έκανε στροφή δίπλα στις πέτρες ανοιχτά. Χάθηκε για λίγο πίσω από τὸ κάβο καὶ ξαναφάνηκε στα πενήντα μέτρα. Με σβηστή τὴ μηχανή γλίστρησε καὶ άραξε δίπλα στο βράχο. Πηδήξαμε μέσα. Είδαμε τὸ γέρο καπετάνιο καμουφλαρισμένο πάνω στὸ τιμόνι. Μας είπε «Τα παιδιά είναι γιοί μου.» Ήταν δύο παλικαράκια γύρω στα είκοσι Ίσως γιὰ τὸ [illegible] [illegible] Ίσως γιατί [illegible] Μας ζύγισαν από πάνω ως κάτω μὲ τὸ βλέμμα τους σα νά'λεγαν «Ποιοι είναι αυτοί;» Δε μπόρεσα να κρύψω ένα ελαφρότατο μειδίαμα αυτοϊκανοποίησης. Όμως γρήγορα σηκώθηκε από τὶς όμορφες σκέψεις γιατί έπρεπε να κατεβούμε στὸ αμπάρι. Εκεί κάτω από τὰ καφάσια είχαν ετοιμάσει ένα δίπλό πανί πάνω από τὴν καρίνα. Τὸ παίχτη τὴ καΐκι δεν θα φαίνεται πάνω από είκοσι - με τέσσερα εκατοστά. Ανεβαίνει μαζί έσπρωχνε τσίμα-τσίμα

Είχες την αίσθηση πως σ' έχουν βάλει μέσα σε σεντούκι. Και ~~μα~~ [illegible] όχι φέρετρο. Ευτυχώς είχαν φροντίσει να κάνουν τρυπούλες εδώ κι εκεί να μπει λίγος αέρας φιλτραρισμένος φυσικά από τα καφάσια που ήταν τρεις σειρές το ένα πάνω στο άλλο. ~~Ευτυχώς~~ Είχα δίπλα μου το Βασίλη. Ευτυχώς θα 'χα αρχίσει να σβήνω λίγο τον αέρα. Κι ας τη μείωναν. Σε λίγο μπήκε μπροστά η μηχανή ο ήχος που κάνει το μηχ. καθώς σκίζει το νερό άρχισε να γυρίζει "χειρουργικά" όπως λένε στη μουσική. Δε γελούσαμε. Στο τέλος όταν το καΐκι σταθεροποιήθηκε στη γραμμή του ταχύτατου ο ήχος πήρε ~~[struck]~~ το χρώμα του φλάουτου. Είχε ακόμα μουσικότητα. Όμως όσο βγαίναμε προς το πέλαγος αισθανόσουνα το κύμα που βγαίνοντας όλο και πιο ψηλό όλο και πιο γρήγορο. Από πάνω μας στο μεταξύ τρίζανε τα καφάσια — Εμείς τσιμουδιά βυθισμένοι στις σκέψεις μας. Φοβόμασταν κανένα βαθύ το απροσδόκητο που φυσικά συνέβη. Πάσι ξαφνικά ακούμε να σβήνει η μηχανή. Το καΐκι κουνήθηκε βίαια. Ευτυχώς όλοι άνθρωποι μπαρκαρισμένοι. Μας είχε πιάσει το απελπιστικό και γινόταν εξωπραγματική ένταση. Πρώτα ~~τους~~ σε κρύψαμε και τώρα στα καφάσια. Πάνω ακριβώς αυτά χτυπάγανε μας κάποιοι πασσάλοι φοβερά καθώς αναδύθηκε το φορτίο κι έπεφταν ας και μέσα στα σανίδια. Εγώ μα και τον χτύπησε χτύπησε δυνατά τα πόδια του να δει μήπως υπάρχει σπασμένο. Κανένας κραυγή. Ευτυχώς σε λίγο μπήκε μπροστά πάλι η μηχανή. Η θάλασσα συνέχισε κι ένας από τους μούτσους έβγαλε τα μαδέρια και μας βοήθησε να σηκωθούμε και βγήκε να πάρουμε λίγο αέρα. Ο ήλιος έγερνε δυτικά — Ανατολικά η Τουρκία και μπροστά μας ο νότιος κάβος της Χίου. Καθίσαμε πλάι στο καπετάνιο. Μας πρόσφερε τσιγάρο. Ο Βασίλης δεν κάπνιζε. Εγώ πήρα. Άναψα με κείνο του αναπτήρα — φυτίλι. Το πλήρωμα τσιμουδιά — λέει ο καπετάνιος: Αν το θέλουν οι χάρες σε δυο ώρες θα 'χουμε πιάσει.. ~~Κάτω~~, Στο έρμο το βλέμμα στο μέρος του ορίζοντα.. Φαινόταν ανήσυχος ~~[struck]~~ Μπροστά μας και βορειοανατολικά υπήρχαν ~~[struck]~~ μαυρόασπρα σύννεφα που τα χτυπούσε ο ήλιος καθώς έδυε και τους έδινε το χρώμα της φωτιάς.. Από την ξανοιχτή

έχουμε μπουρίνι.. Αν μάς πιάσει κανένα θά μάς βουλιάξει.. Βάλαμε βελάκες αυτό φορτίο.. Ποιοί ήτανε καπετάνιοι; Τό αντιτορπιλικό κατέβασε βενζίνα καί μάς τηγάνισαν.. Κάτω αυτοί κάνουν τά βρώμικα. Τά γύλωσαν.. Ίσως νά έχουν δώσει σήμα στό Χιό καί μάς περιμένουν... Τό κύμα μεγάλο αλλά σταθερό.. Μόνο πού ο αέρας δυνάμωνε λίγο καί κάποιος σφύριζε τρόμπα σάν άρρωστο. Ζούμ - Ζούμ - Ζούμ όλο καί πιό δυνατός. Τά κύμματα γίνονται άσπρα αφρόκαμα. Σωριάστηκε η μηχανή. Κι εκεί ξαφνικά ένα χαστούκι! Τό σύνθημα.. ο άνεμος καί η θάλασσα μάς δώσανε ένα γερό χαστούκι κι ενώ ήταν σχεδιασμένα μέρα έγινε νύχτα. Παρά λίγο νά μάς πάρει όλους από τήν κουβέρτα. Γαντζωθήκαμε από όπου βρήκαμε γερά ενώ η πλώρη είχε φτάσει στά ουράνια για νά πέσει στά τάρταρα. Κατά διαβολική σύμπτωση εκείνη τη στιγμή φάνηκαν μπροστά μας αριστερά τά φώτα τής Χίου. Μπήκε μέσα, φώναξε ο γέρος, κι ας μάς πάρει η θάλασσα. Μέ δυσκολία κατεβήκαμε στό αμπάρι. Ο Σαίνης κάθεται. Έπιασε τό στομάχι του σφιχτά από ήθελε νά ξεράσει. Εγώ είχα τό κεφάλι μου έξω καί παρακολουθούσα τόν καπετάνιο. Ο ένας γιός πήρε τό τιμόνι καί έλεγε στό πατέρα του νά μάς απομακρυνθεί στό αμπάρι. Τό καΐκι κουνιώταν πάνω - κάτω δεξιά - ζερβά σάν μεθυσμένο. Τά κύμματα σαρώνουν τήν κουβέρτα καί μάς είχαν κάνει παπί. Αποφασίστηκε νά μέ κυνηγήσει ο καπετάνιος. Πάμε πίσω. Θά πνιγούμε.. όμως ο γιός του τού χαμογέλασε κι έπιασε τό τιμόνι. Μή φοβάσαι πατέρα, μού λέει με τό βλέμμα του, θά σού πάρει τόν πρωτομάστορα σου. Όμως ο γέρος δυσανασχετούσε όλο καί πιό πολύ. Καί τότε ήρθε ένα κύμα κορφό σάν τοίχος καί τό σκάφος σά νά σταμάτησε γιά μιά στιγμή καί μετά γλίστρησε σάν πάπια: δέ ξέρω από πού νά αρχίσω. Μάλλον θά πάω σάν αυτό. Τότε ο γέρος μάλλον δυνάμωσε ~~[illegible]~~ είναι ένα σπίτο καί στρίφτοντας μέ όλο του τό σώμα πάνω στό τιμόνι γύρισε τό σκάφος 180 μοίρες. Έτσι πού μόλις σκάσαμε πλώρη τό νότο λές καί μάς ~~[illegible]~~ σπρώχνει η θάλασσα από γυρά σάν χέρια σε ~~[illegible]~~ οδηγώντας μας εκεί από είχαμε ξεκινήσει. Τά παιδιά απογύμναν

το βλέμμα μου κι εγώ κατέβαινα στο [illegible] και [illegible]
δίπλα στο Βασίλη. Μου ερχόταν και μένα να [illegible] [illegible]
φορά ίσως στη ζωή μου. Γιατί τρέμω η θάλασσα μ' αγαπούσε
μια που αγαπούσα και δεν είχα ποτέ [illegible] μαζί της.
όμως αυτά φεύγουν. Ήταν απαραίτητο να θέλει να μας
γνωρίσει στο όνομα του [illegible]. Πάνω και τα φώτα στη
χώρα. Σαν όνειρο. Ύστερα κοιμήθηκα και ξύπνησα
από την [illegible] μπουνάτσα. Έσκασα κεφάλι. Είδα τον έναστρο
ουρανό. Αριστερά οι Σείρες. Δεξιά μόλις είχαμε
αφήσει το φάρο της Ικαρίας και είχαμε βάλει ρότα
δυτικά. Αλήθεια; Αλήθεια πηγαίναμε στον Άγιο Κήρυκο
τρεις ώρες με τη [illegible] από το [illegible]. Ξύπνησε κι ο
Βασίλης. Βγήκαμε έξω. Δε [illegible] [illegible] [illegible] μας
λέει ο γέρος. Θα [illegible]. Σηκώθηκαν [illegible] τρίχα.
Και τώρα; Θα σας αφήσω σ' ένα λιμανάκι καμιά χιλιό-
μετρο έξω από τον Άγιο και [illegible] δικοί σας. Γίνεται
να ξαναδιηγηθούμε; Δε γίνεται! Είχαν φοβηθεί.
Πασχίζαμε για καιρό ακριβώς από το [illegible] που χανόταν
ψηλά μέσα στον ουρανό αν είχε εν τω μεταξύ σκοτεινιάσει.
Ψάξαμε να βρούμε μέρος να κοιμηθούμε. Το καΐκι
τώρα απομακρυνόταν σα να 'χε φτάσει στην άκρη του
χρόνου. Άραγε υπήρξε ποτέ; Αυτό το ερώτημα είχε
βιδώσει μέσα στο νου μου και [illegible] [illegible]
Μπήκαμε κάτω από μια πέτρα [illegible] γυρίσαμε
το ρολόι και κοιμηθήκαμε. Την άλλη μέρα [illegible]
από τον Άγιο μ' άφησε ο Βασίλης έξω από το χωριό
να πάει να δει την κατάσταση. [illegible] [illegible] [illegible]
και μπήκαμε σ' ένα σπίτι που [illegible] το χρησιμο-
ποιούσε για νοσοκομείο. Στο ισόγειο μας [illegible]
[illegible] του μηχανισμού. Μια γυναίκα μας
[illegible] τσάι με γάλα και ψωμί με
ζάχαρη [illegible] τυρί. Επάνω είναι ο Φοίβος, μου λέει
ο Ζάννος. Νομίζω ότι μπορούμε να τον δούμε.
Ανεβαίνουμε και βρίσκουμε [illegible] [illegible]
[illegible] του καθηγητή Δεσποτόπουλου. Είναι καλύτερα
μας λέει. [illegible] [illegible] [illegible] κουράστηκε. Έκανε χρέη
[illegible] νοσοκόμου και είχε [illegible] [illegible] ο [illegible]

μας καλημέριζε με φωνή ξαναζωντανεμένη από μέρες ακούγονταν.
Είπαμε δυό τρία λόγια και φύγαμε. Στο δρόμο μου λέει
ο καθηγητής. Αν πας ποτέ σου στην Αθήνα και σου πουν ότι όλες
μου οι συνθήκες είναι λανθασμένες στα γράμματα από τους [illegible]
και που είναι γράμματα κείμενα. Τον διαβεβαιώνω ότι
θα γίνει έτσι. Όμως γιατί θα πάω εγώ στην Αθήνα;
Τον ρωτάω. Έτσι είπα. Δεν ξέρω. Ίσως προαισθήματα. Κατεβαίνον-
τας στο ισόγειο μας περίμενε ο υπεύθυνος ~~[illegible]~~ του μηχανισμού.
Μας έδωσε ένα ταγάρι με τρόφιμα κι ένα παγούρι νερό.
Θα λείπετε από κει και από κει - θα βρείτε νερό ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. σε τούτο και τούτο μέρος. Οι πηγές φαίνονται μαύ-
ρες στην υπόσχεση [illegible] [illegible] - θα πάτε στο Καραβόσταμο
Μόλις μπαίνετε το πρώτο σπίτι δεξιά είναι του Δεχη-
βέρη. Του Νίκου; ρωτάω. Ναι, από την Τρίπολη. Εκεί
θα ξαποστάσετε και θα περιμένετε για το αύριο. Γειά
σας και καλό δρόμο. Όσο σκαρφαλώναμε το βουνό τόσο
μεγάλωνε η θάλασσα στα πόδια μας. Και τι θάλασσα!
Λάδι. Για μας ήτανε η χτεσινή δίψα. Φτάσαμε στην
πρώτη πηγή. Ήπιαμε το παγωμένο νερό. Μετά ξαπλώ-
σαμε απάνω στις πέτρες κι απαλά και ρίξαμε ~~[illegible]~~ με τη
χούφτα [illegible] ο ένας τον άλλο βγάζοντας φωνές
από το κρύο. Ήταν όλη ευχάριστο και καμαρώσαμε
τα τεντωμένα νεύρα. Μόλις [illegible] αγναντεύοντας
τα ~~[illegible]~~ γυμνά ~~[illegible]~~ γκριζοκόκκινα νησάκια τριγύρω
να με την [illegible] [illegible] του πελάγου αισθανθή-
καμε και πάλι ευτυχισμένοι. Σαν να μη συνέβη τίποτα.
Και σαν ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ να ξαναρχίζει η ζωή από
πάλι από την αρχή. Ότι και να γίνει, λέει ο Βασίλης,
ποτέ εγώ σε φυλακή δεν ξαναμπαίνω. Ανηφορίζοντας
[illegible] την [illegible] κι από κει αντικρίσαμε το βόρειο Αιγαίο.
Τη Μικρά Ασία δεξιά και στο βάθος η Χίος [illegible]
της αδιάφορη για το χαρωπό μας ραντεβού. Πιάσαμε κι άλλη
μια πηγή ξεκουραστήκαμε και μετά είδαμε από ψηλά
το Καραβόσταμο. Δεν συναντήσαμε ψυχή. Η πόρτα του
πρώτου σπιτιού δεξιά ήταν ανοιχτή. Ένα μεγάλο δωμάτιο
με παράθυρα προς τη θάλασσα και οι τοίχοι φορτωμένοι
βιβλία. ~~[illegible]~~ Μείναμε όρθιοι, μη ξέροντας τι να κάνουμε.
Τότε μπαίνει σαν σίφουνας ο Νίκος — ήταν ο δημοσιογράφος
του κόμματος [illegible] [illegible] του [illegible] μέσα στο γραφείο του

[illegible] τέσσερα χρόνια που [illegible] Σαντορίνη. Μόλις
με είδε πήδηξε από τη χαρά του. [illegible] και που [illegible]-
ακόμη είχε διακριθεί κάποιος δήμαρχος. Οι [illegible]
— έτσι λένε οι ντόπιοι τα παιδιά της Τρίπολης της Αρκαδίας.
Του σύστησα το Ζαννο. Δηλαδή είναι αδερφός ο σύντροφος
Βασίλης — ο σύντροφος Νίκος και μετά όλα κρυφακούσαμε από
τη γλώσσα του [illegible] ρήτορα που [illegible]. Ευτυχώς
αναφέρθηκε στις αιθεροβάμονες αφηγήσεις του μας
έβαζε να φάμε και να πιούμε ντόπιο κρασί από το
βαρέλι του φίλου του [illegible]. Ο Νίκος ασχολιόταν με ένα
[illegible] ιστορικό σύγγραμμα. Δε θυμάμαι πια καλά. Πάντως
είχε όλα τα βοηθήματα. Και πώς ετοίμασε όλα αυτά τα
βιβλία; Άλλοι [illegible] εγώ [illegible] μόνο βιβλία.. Πριν
τελειώσουμε καλά καλά το φαγητό μας μπήκε ο σύνδεσμος
να μας πάρει. Το ίδιο βράδυ κατεβήκαμε [illegible]
στη γιάφκα του Ηλία. Το σχέδιο μας ήταν να φύγουμε
με πλαστά χαρτιά με το πλοίο της γραμμής.. Το ψάχναμε
και το ψάχναμε από το [illegible]. Είχαμε μια ευκαιρία
στη [illegible] να μη μας αναγνωρίσουν. Έπρεπε να το
κάνουμε; Εκεί απάνω ήρθε η είδηση για την αμνηστεία.
Έπεσε η κυβέρνηση και ανέλαβε ο Σοφούλης.
[illegible] θα φεύγαμε νόμιμα. Όμως εμείς είχαμε
του [illegible] και όλα τα συναφή. Η βάρκα γέμισε
[illegible] με όλους όσους δούλευαν στο παράνομο
μηχανισμό και έπρεπε να φύγουν με πλαστά χαρτιά.
Το πλοίο έφτασε από τη Σάμο [illegible]. Η
[illegible] ήταν γεμάτη με εξόριστους. Φορτωθή-
καμε τα [illegible] μας και όλοι
μαζί μπήκαμε μέσα στο αμπάρι. Εγώ κατά καιρούς
είχα βγει μια τραγιάσκα και την κατέβαζα όσο γινόταν να
μη φαίνεται το πρόσωπό μου. Έσκυβα όσο μπορούσα.
Μπαίναμε οι βάρκες μας στο πλοίο είχε [illegible]
άφοδοι. Δυο χωροφύλακες βλέπανε τα χαρτιά
και λέγανε "Εντάξει", "Καλώς", "Προχωρά" κτλ.
Πέρασα τη σκάλα του πλοίου είδα γυρνώντας
κουβέντα τον [illegible] και τη [illegible]

Ο Βασίλης με σπασμένα μάτια και δεν τις αφήσαμε. Το ρεύμα αυτό που ανέβαιναν μας έσπρωχνε προς τα πάνω. Μείναμε μόνοι με μάνες με το Τσόφλη που δεν άλλαξε έκφραση. Μας και είχανε από γνωριμία. Στρίψαμε αριστερά και προχωρήσαμε. Μετά ανεβήκαμε ένα κατσάβραχο πιο ψηλά και κάτσαμε όλοι μαζί με [illegible] το φαγητό. Ό,τι ήταν να γίνει θα γινόταν εκείνη τη στιγμή. Δεν έγινε όμως τίποτα. Το πρώτο σούρουπο και μας δεν ήρθαμε σε ταραχή μαζί μας ο Τσόφλης. Θα είχανε για μας. Κι αν η σύλληψη μας αναβλήθηκε ως τον Πειραιά. Εκεί κι αστυνομικοί μας είχαν στο χέρι. Φτάσαμε νύχτα, σκοτεινά, αθόρυβα, στο λιμάνι. Ανήσυχοι κοιτάζαμε ~~[illegible]~~ ένα γύρω περιμένοντας από στιγμή σε στιγμή το κακό. Όμως όλα ήταν κανονικά. Σαν προσωρινά κανένας δεν έδειξε τους [illegible] εκτός φυσικά από έναν: τον πατέρα μου. ~~[illegible]~~ "Θα τον βρίσκαμε [illegible] στο Ζάππειο αφού είχαμε τοποθετήσει στο μεταξύ τον [illegible] μας. Γεια χαρά παιδιά. Γεια σου [illegible] και στον πατέρα μου και τη [illegible]. Πήραμε τον ηλεκτρικό. Κατεβήκαμε Καλλιθέα κι από κει στη Νέα Σμύρνη ~~[illegible]~~ πολυκατοικία. Κάπου - κάπου συναντούσαμε κανένα [illegible] με αστυνομικούς. Τα χαρτιά σας! Και φυσικά η ταυτότητα του πατέρα με κείνο το Απολυτήριο Υποτροφιών που έκανε τους αστυνομικούς να μη βρίσκουν τι ~~[illegible]~~ έκφραση να πάρουν, Ξέρω. Στο σημείο αυτό ορισμένοι αναγνώστες θα κλείσουν το βιβλίο και θα πουν. Ως εδώ και μη παρέκει. Εγώ πήρα το βιβλίο αυτό — το αφήγημα, όπου λέει — γιατί μ' ενδιαφέρει η μουσική του. Άλλωστε ο ΤΙΤΛΟΣ είναι καθαρός: Η μουσική είναι που. Κι αυτός ξεχάστηκε και μας φλυαρεί για ιστορίες άσχετες. Θαυμάσια φανταστικές. Με Μίκη, μήπως μας δουλεύεις; Τι είναι αυτά που μας κοπανάς; Και τι σχέση έχουν οι ταραχές κάτω από τα καφενεία, να κλείνεσαι στα γραφεία και να μας αναπαύεις, ας πούμε, με πράγματα ~~[illegible]~~ άσχετα με τη μουσική — Ωραία όμως αυτά ήταν οι σπουδές μου. Και νομίζω όσο αφήνω να συνεχίσω ~~[illegible]~~ την αφήγηση στο ίδιο στυλ γιατί μόνο έτσι μπορεί ~~[illegible]~~ όχι μόνο εσείς αλλά κι εγώ ο ίδιος να εξηγήσω τη μουσική μου. Γι' αυτό ας μη βιαζόμαστε τόσο τα γεγονότα αυτά καθ' εαυτά αλλά ας ~~[illegible]~~ φανταζόμαστε πιο πολύ τις ψυχολογικές

καί άλλες σελίδες πού ασφαλώς έχουν στή διαμόρφωση τού ψυχικού συναισθηματικού καί διανοητικού κόσμου πού χρησιμεύει σάν χώμα γιά νά φυτευτούν τά άνθη σή μουσική. Δέ λέω ότι επειδή έζησα αυτά τά γεγονότα έπρεπε νά γράψω αυτή τή μουσική. Λέω ότι γιά νά γράψω αυτή τή μουσική έπρεπε νά ζήσω αυτά τά γεγονότα. Τό πράγμα φαινομενικά όμοιο όμως στό βάθος είναι αντίθετο. Εξαρτάται από τοποθέτηση τού εαυτού σου. Επειδή εκείνο τόν καιρό είχαμε όλοι διαμορφώσει τή [illegible] καί πιστεύαμε ότι από αύριο θά χτίζαμε τόν κομμουνισμό ο καθένας τόν είχε μέ τόν τρόπο του. Είναι ότι ~~[illegible]~~ τό αίσθημα τού καθενός οι φίλοι καί τά βιβλία πού διαλέγεις πού διαβάζεις. Τό κομμουνισμό τόν καθορίζουν τά ίδια οι φίλοι δηλαδή οι σύντροφοι πού γνωρίζεις καί οι αγώνες πού κάνεις. Ανάμεσα στούς συντρόφους διαλέγεις αυτούς πού είναι περισσότερο κοντά σου. Ξέρεις [illegible] σου καί σένα. Έχεις τή λύση μαζί τους. Καί μαζί καθόσουν καί συζητούσαι πώς έτσι οι ίδιοι θά χτίσουν τό κομμουνισμό. Από πού [illegible] όσους δέ σού μοιάζουν. Λές, αυτοί θά μείνουν σέ [illegible]. Δέ συζητούσαι όμως, από; Δέ θά χτίσω τό κομμουνισμό ούτε τής Κασσαρίδη ούτε τού [illegible]. Θά χτίσω τό κομμουνισμό τού Πέτρου καί τού Βασίλη. Δέ θέλει ρώτημα γιά τό είδος τού κομμουνισμού πού ονειρευόμαστε μέσα σέ κείνα τά χρόνια. Καί φυσικά όπως είμαστε σχεδόν όλοι έφηβοι γύρω στά είκοσι η αυριανή Ελλάδα έβγαινε μέσα από τη [illegible] [illegible]. Όλες τις αρετές πού είχαμε κρυφοκοιτάξει κάτω από τούς στίχους τών ποιητών μας εμείς θά τις κάναμε κυρίαρχους νόμους στή νέα κοινωνία πού θά χτίζαμε μέ τά δικά μας χέρια. Είναι δυνατό. Ναί. Κανείς ποιά σήμερα δέ μπορεί νά διανοηθεί ~~[illegible]~~ πόσο δυνατό μπορεί νά αισθάνονται καί νά είναι ~~[illegible]~~ αυτό τό [illegible] αίσθημα εκείνου τού καιρού. Βιαζόμουν μαζί νά τελειοποιήσω σέ τεχνική μου στή μουσική σύνθεση γιατί δέν ήθελα η επιχείρηση οικοδόμησης τού κομμουνισμού νά μέ βρεί απροετοίμαστο. Τό σημερινό έργο, τό βγαλμένο μέσα από τά [illegible] σή ψυχή εκείνης τής εποχής, θά γινόταν, έτσι νόμιζα, ένα από τά κεντρικά στοιχεία ~~[illegible]~~ τού καινούργιου αισθήματος. Όλοι στό Ζάππειο στή μουσική μας ~~[illegible]~~ από [illegible] τού καινούριου [illegible] τά [illegible] τού νέου καθώς τό [illegible] ~~[illegible]~~ η [illegible] γιά νά περάσει, ο νέος μου [illegible] στή νέα Ελλάδα καί

Γιατί ονειρευόμαστε νά χτίσουμε

Όχι, ίσως, αλλά σεβασμό σ' αυτό μέ [illegible] ο δημιουργός Σοστακόβιτς πού οι συνθέσεις του [illegible] μέσα στη σοβιετική κοινωνία. Τό [illegible] τό [illegible]

398

στη νέα μουσική - Τότε ένιωσα ανάγκη από τα θέματα στη Συμφωνίας τα τρία μέρη που την είχα βάλει μπροστά και θα τη συνέχιζα τα μέρη θα ξαναπιάσω το πολύ μου στο σπίτι μας στη Νέα Σμύρνη. Είναι φυσικό αυτό που θα σας πω. Όμως αυτό το κλίμα της αναστάτωσης και παράλληλα του πείσματος για τη τελική νίκη είχε αρχίσει να γίνεται ένα απαραίτητο πλαίσιο για να δουλεύω στη σκηνή μου τη μουσική εκείνου του καιρού. Απόδειξη οι παρτιτούρες - οι τελευταίες - και τα αρχεία μουσικά σχέδια αυτής της περιόδου. Φυσικά όπως είπα για μένα και για κάθε άλλο εποχή η σπουδαιότητα που όλα όσα γίνονταν χτίζονταν στο κομμουνιστικό με οδηγούσε στην αναζήτηση της καλύτερης έκφρασης που θα ήταν αντάξια της κι αυτή ήταν η συμφωνική μουσική γραφή. Για το Ελληνικό κομμουνιστικό κ του 1950 - το αργότερο - αφιέρωσα τα "Θέματα και τους κύκλους", όπως και τα έργα που θα έγραφα από το 1947 ως το 1950 και στα οποία θα αναφερθώ στο τέλος αυτής της αφήγησης, μουσική -

Από τα σχόλια του χειρογράφου και με βάση το αρίθμημα της αποτελείωσης που μας απασχόλησε στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της αφήγησης δείχνω ότι η αποτελείωση μου στάθηκε της περιόδου κινδυνοποιείται οριστικά. Τώρα δεν είμαι πια ένας αλλά δύο άνθρωποι που θα πρέπει να συνυπάρξουν μεταξύ τους για να παντοποιήσουν τη συνοχή τη μοναξιά τους. Οι λέξεις "Έλληνας - συνθέτης - κομμουνιστής 1948" όλες αυτές, λέξεις και ηχογραφήματα. Ο Καραντζαΐτης θα έλεγε της νύχτας, αχά - αχά! φωνάζουν Ιονίσκο. Κανείς έτσι είχε μέσα του δαίμονες που έπρεπε να τους δαμάσει. Ο άλλος ο δαίμονας της πολιτικής είναι. Ένας ο δαίμονας της μουσικής. Ο άλλος ο δαίμονας της αντιβίας που είχε οριστικά κατασυντρίψει το όραμα του ΕΑΜ Τη βία από γερμανικό άλλωστε που είχε αντικαταστήσει επιπλέον η βία των ελληνικών φασιστών. Όσο μεγάλο τους μου άλλο τόσο μεγάλο και τη δε - κι αυτό το μίσος. παντοδύναμο, ανυπεράσπιστο, εξουσιαστικό με οδηγούσε με σίγουρο χέρι - σαν το μίτο της Αριάδνης στο βάθος του λαβυρίνθου - εκεί που έπρεπε να συναντήσω το Μινώταυρο και να τον εξοντώσω. Είναι φανερό ότι μόνο μέσα σε υπέρβαση. Επειδή έτσι τα ήθελα πίστευα ότι το συμφωνικό μου έργο γράφεται και εικόνα και ομοίωση του Τάκη, στη Νίκη και στη Μακρόνησο, στη Δεξαμενή - δίπλα στη Γαλανόπουλο κι όσοι συντροφείς τραγουδήσαμε τραγικό και αντάρτικο αυτό ήταν άλλο. Άλλο το τραγούδι. Άλλο το συμφωνικό. Δηλαδή ούτε να ονειρευτώ μπορούσα τότε ότι κάποτε θα θεωρούσα

το τραγούδι αντρίκειο γιά να χτίσει ένα σύγχρονο και γνήσιο συναίσθημα σημερινό έργο. Η απόφαση ότι το τραγούδι αυτό καθ' εαυτό θα έπρεπε μέσα μου αυτή τη κοσμογονική και παντοκρατορική διάσταση.
~~Η [illegible] [illegible] [illegible]~~

ΑΘΗΝΑ 1947-48

Στό σπίτι ή ατμόσφαιρα ήταν βαρειά. Αφού πέρασαν οι πρώτες χαρμόσυνες στιγμές διαπίστωσα ότι ανάμεσα στην οικογένεια είχε σπάσει πάγος. Ο θείος Αντώνης - το ίδιο και ο μελλοντικός πεθερός μου, ο Γιάννης Ισηγόνης και οι υπόλοιποι «Βενιζελικοί» - είχαν γίνει θηριώδεις αντικομμουνιστές. Κάτι πού πιστεύω ότι δεν ~~[illegible]~~ μπορούσαν αυτοί. Μοναχά πού με τον εμφύλιο, ο αντικομμουνισμός πήρε κυριολεκτικά το ~~[illegible]~~ Βενιζελισμό, τον πασοκισμό, ο αντικομμουνισμός πήρε μορφές φανατισμένες. Πάντως ή φωτιά γίνεται σε κοινή από στρίσιδα. Άλλωστε όπως ήταν στο 1947 αναλαμβάνει στη Κυβέρνηση ο υπαρχηγός 1 ~~[illegible]~~ με Βενιζελικούς, ο Σοφούλης. Συνήθως στό σπίτι τρώγαμε όλοι μαζί. Το δεύτερο ή τρίτο βράδυ μετά το γυρισμό μου, μετά το βραδινό φαγητό καθίσαμε στο αρμόνιο. Από τραγούδι σε τραγούδι πάμε και ένα αντάρτικο. Οπότε ο θείος μου σηκώνεται απότομα «Όχι ύμνους σφαγέων εδώ μέσα» και μια αγωνία φέρνει ο πατέρας μου γυρίζοντας τα μάτια γίνεται 100% κεντρικός, δίνει μια γροθιά στό τραπέζι και απαντά: «Σιωπή! Θα μας ακούσουν!» Είμαστε οι πιό σπασμένοι και κουβαλάμε και την κατηγορία. ~~[illegible]~~ Από τότε δεν ξανατραγουδήσαμε όλοι μαζί και κόψαμε και την κατηγορία. ~~[illegible]~~ Για να μην σπάσει ο ένας πάνω στον άλλο - εκτός ο χώρος ήταν ύποπτος - κατασκοπεύαμε κρυμμένοι πίσω από τις πόρτες. Και οι βαλκανικοί στενοί - κατασκοπεύαμε κρυμμένοι πίσω από τις πόρτες. Πότε θα σταματήσει μεν και οι δε. Πότε θα μπει ο ένας στον προαυλίο. Πότε θα φύγει η μιά και πότε η άλλη. Και πότε θα φάει η μιά και πότε η άλλη στο χωλ για να φύγει. Και πότε θα φύγει ο ένας πάνω στον κόσμο για μας ούτε οικογένεια - ~~[illegible]~~ ο κρυφοκοιτάζων σηκώνει τον κόσμο για μας το Ριζοσπάστη και για το θείο το Έμπρος. Κάποιο πρωί ακούω «Ναι μη τις ρίχνεις τον σεβαστό να τις πάει στη βεράντα, ο κρυφοκοιτάζων, κουτσός ~~[illegible]~~ και μαζί. Μετά τη χώρευαν.» Ο κρυφοκοιτάζων, πάντα με τα μάτια. Οπότε ένα πρωί η θεία η φανατισμένη, κατάλαβε και χάρηκε. Οπότε ένα πρωί η θεία η Στέλλα που κατέβηκε ν' αντικρύσει σε Έμπρος αφημένο έξω μαζί και το Ριζοσπάστη. Γουρλώνει τα μάτια ο θείος Αντώνης «Τι κάνεις εκεί; Τι κρατάς στα χέρια σου» όταν εκείνη συνεχίζει να το διαβάζει: το έγκλημά της αναφωνεί «Ώ Τι έπαθα! Μου διέφυγε!» «Έπρεπε γρήγορα στην κουζίνα να αποφασίσθη» Ερχόταν οι άλλοι εκεί μπροστά. Πάνε στη κουζίνα και εκείνη ανοίγει τη φιάλη με το οινόπνευμα και τις χύνει στα χέρια «Τρίψτε καλά να φύγουν όλα τα μικρόβια...» Σ' αυτές τις ~~[illegible]~~ γελοίες στιγμές μας οδηγούσε ο φανατισμός. Όταν εμείς φύγαμε έμειναν στό σπίτι η μάνα μου και η θεία Στέλλα. Μοιράστηκαν προσεκτικά τις εφημερίδες της και μετά σηκώθηκαν από την κουζίνα. Έπειτα μαχαίρωσαν χωρισμένοι χωρίς ~~[illegible]~~ ιωνικά τα βιβλία. Όμως η καθε μία δίδεν μεγαλύτερη στον εαυτό της έξω καθώς διέλυσαν «Οι συμμορίτες αναστέναξαν πάλι, μιά γέφυρα. Όμως ο εθνικός μας στρατός τους έδωσε ένα γερό μάθημα.» Είχαν δύο νεκρούς η μία. Και απαντούσε η άλλη «Οι αντάρτες νικούν

τα όλα τα μέτωπα. Εκεί οι φοιτήτριες ζητούσαν αγόρια και, αθώα κορίτσια,,
Η Μπερσό συνέχιζε τις σπουδές της. Ξαναγνώρισα τους μακρινούς συγγε-
νείς μου αδερφάκια προς τη μητέρα του Βουρλοκαπιτάρου καθώς
και τις ~~[struck]~~ περιπλανήσεις μας στους δρόμους της Αθήνας. Πηγαίναμε
στο σινεμά και στο θέατρο. Είχα τόσο φανατιστεί και απογοητευτεί-
που μέσα μου επειδή προσπαθούσα να με συνηθίσει στην πραγματικότητα.
Με την κυβέρνηση Σοφούλη υπήρχε μια κάποια χαλάρωση από την
άποψη του αστυνομικού μέτρων. ~~[struck]~~ Οι μάχες όμως συνεχίζονταν
με μεγαλύτερη ~~[struck]~~ ένταση στα βουνά. ~~[struck]~~ Ο Πρόεδρος Τρούμαν
είχε αναγγείλει το γνωστό του δόγμα. Που στην πραγματικότητα αυτό
σήμαινε ότι, οι Αμερικανοί θα έπαιρναν τη σκυτάλη από τα
χέρια των Εγγλέζων. Έτσι η πολιτική του ΚΚΕ να βρεθεί κάποια
ειρηνική λύση κατέρρευσε. Οπότε η μόνη εναλλακτική προοπτική ήταν
η συνέχιση και όξυνση της σύγκρουσης. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια
που μπορούσε να χωρέσει το μέλλον δύο νεαρών ερωτευμένων;
Τι σχέδια να κάνεις; Τι σχέδια; Για να μη τη βασανίζω περισσότερο
αποφεύγα να της μιλώ για τη δράση μου. Εκείνη όμως τα καταλάβαινε
και γινόταν όλο και πιο σκεπτική, πιο μελαγχολική. Όσο κι αν το
προσπαθούσαμε δεν βρίσκαμε μπροστά μας παρά μόνο ένα αδιέξοδο
χάος. Η ~~[struck]~~ ασφυκτική περικύκλωση από Αμερικανικά μετέτρεπε το
συναισθηματικό δίλημμα. Ήταν αδύνατο να αποδεχτώ ότι ο
κομμουνισμός θα ήταν για το 1948. Είχα υποχρεωθεί να παρα-
δεχτώ, στις ανησυχίες της, ότι η νίκη μας τοποθετείται οριστικά
κάνα δυο χρόνια αργότερα. Δηλαδή γύρω στο 1950. Τότε
έβλεπα τη μέλλουσα Εξουσία να θεμελιώνεται οριστικά. Όμως γνωστό
θα έπρεπε να τα προσαρμόζουμε όλα με όλα. Στο ωδείο δεν πήγα
γιατί ~~[struck]~~ είχα χάσει μέρη στις εξορίες τα χρόνια. Το
βρήκα όμως στα Χαυτεία Αθηνών. Εκεί δεν ήταν μόνο ο διευθυ-
ντής μου γνωστός αλλά και οι περισσότεροι Χαυτεία που ανήκαν
στην εθνικόφρονα παράταξη. Είχαμε ~~[struck]~~ μείνει μόνο δύο
κομμουνιστές. Εγώ και ο Τσαϊκώνης, σύνδεσμος του ύμνου του ΕΛΑΣ.
~~[struck]~~ Προσποιούμενος ότι δεν καταλαβαίνω τίποτα ~~[struck]~~ έπαιζα
έτσι στα πίσω-πίσω καθίσματα μαζί και στα κάτω-κάτω
ο Μπάιχ, του οποίου ~~[struck]~~ συμβαίναμε τα ΚΑΤΑ
ΙΩΑΝΝΗΝ ΠΑΘΗ, Εδώ αντικείμενο ανήκει στο προσδιοριστικό [illegible]
πλαίσιο της ιστορίας. Τι θα ήταν άραγε ο κάτοικος του Αγίου
Φωκά σε μένα τον Σεπτέμβρη του 1947; Σε ποιά παράταξη
θα ανήκε; Δεν θα ήταν κάποιος κι αυτός ξεχωριστός; Ο Βασίλης
Ζάννος οργάνωσε τον αδερφό μου στη συνοικία μας. Εγώ βρήκα τον
Πέτρο ο οποίος σε κάποια μας ραντεβού έφερε και τον Παύλο
Παπαγεωργίου. Ήταν παράξενο τα τρία μας μαζί ~~[struck]~~
είχαμε ~~[struck]~~ σχεδόν το ίδιο ύψος. Οι άλλοι δύο ήταν ξανθοί
~~[struck]~~ Εγώ τα δικά μου μαλλιά από ξανθά άρχισαν να
παίρνουν το σκληρό καστανόξανθο χρώμα. ~~[struck]~~ Στον
Παύλο είχαν πάνω στην Κατοχή οι ταγματασφαλίτες αγρι-
φαλαγγίτες γιατί είχε ένα παράξενο βάδισμα σαν
να χορεύει. Είμασταν και τρεις ~~[struck]~~ πάντα γελαστοί.

Όσο φυσικό και να ήταν η ζωή και η Αθήνα γιατί θα μπορούσα να
και παλιές κοινωνικές [illegible]

Μας άρεσαν τα καλαμπούρια και τα ρετσίνα όταν βρισκόμαστε σε [illegible] τα [illegible] του Πειραιά που άνοιγαν οι [illegible] του [illegible] [illegible] σκορδαλιά. - Τρεις [illegible] που [illegible] μαζί με [illegible] από [illegible] [illegible] στις οριστικής νίκης. - Ο Πέτρος πρώτος είχε [illegible] το μεγαλεπήβολο σχέδιο του Μάιο. Το σχέδιο των τριών ποταμών. Γαλάζιο - κόκκινο - κίτρινο - ... πάμε. Στο 1948 θα ~~[illegible]~~ περάσουμε με το γαλάζιο - Στο 1949, το κόκκινο και το 1950 - το κίτρινο. Δηλαδή [illegible] οι Κινέζοι [illegible] με τα [illegible]. Ο [illegible] στρατός στις Κίνας [illegible] [illegible] των [illegible] [illegible] - και αντίστροφα. Αν και τώρα να βρω τη [illegible] [illegible] στην εποχή θα [illegible] να [illegible] [illegible] και [illegible] από τη [illegible] μας που [illegible] [illegible] στην πορεία του [illegible] κινήματος. Έτσι τα [illegible] [illegible] μας [illegible] [illegible] μέσα σ' αυτή τη [illegible] πορεία. - Ίσως γι' αυτό το λόγο δεν μας [illegible] το γεγονός ότι η Αθήνα είχε [illegible] λόγω των [illegible] και της [illegible]. Με [illegible] [illegible] μια ορχήστρα για να [illegible] στην [illegible]. - Στη [illegible] [illegible] [illegible] του Πέτρου και του [illegible] της [illegible] μου σύνθεσης για αρμόνιο. Αυτή η [illegible] σε 3 μέρη αν και δεν ~~[illegible]~~ εκτελέστηκε ποτέ (εκτός από το [illegible] [illegible]) είχε [illegible] την [illegible] να [illegible] - έστω και με αρμόνιο - από δύο μεγάλους [illegible] - ~~[illegible]~~ [illegible]. - Έτσι νομίζω ότι [illegible] του [illegible]. Πόσο βαθειά [illegible] της [illegible] και της [illegible] μου. Ίσως γιατί [illegible] μέσα από τα ίδια βιώματα. Και γιατί αν και δεν είχαμε [illegible] [illegible] μουσικής όμως τα [illegible] που [illegible] το έργο αυτό - έστω και σαν [illegible] - [illegible] στις ψυχικές και [illegible] [illegible] που είχαν [illegible] ~~[illegible]~~ τρεις [illegible] [illegible] και τους [illegible] μαζί με χιλιάδες άλλους στην [illegible] και ενθουσιώδη υπέρβαση ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ του εαυτού τους. - Μπορεί ακόμα και ο [illegible] μου ενθουσιασμός, η [illegible] μου [illegible], να τους ~~[illegible]~~ διαπερνούσε σαν [illegible] και να είχαν έτσι την [illegible] ότι [illegible] ένα [illegible] αισθητικό [illegible] που ταίριαζε με το [illegible] [illegible] που ~~[illegible]~~ είχαμε ~~[illegible]~~ [illegible] να ~~[illegible]~~ χτίσουμε στη χώρα μας αμέσως μετά την [illegible] νίκη. Τώρα που [illegible] [illegible] τους [illegible] μας να [illegible] [illegible], νομίζω ότι στην Αθήνα του 1947 [illegible] πόση [illegible] [illegible] φόρτιση είχαμε μέσα μας

Γράφω [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~

Γράφω

για να συνεχίσουμε γελώντας πάνω σε χείλος της άβυσσου.
Εμείς όμως τότε δεν τα ξέραμε. Ούτε θα μπορούσε ποτέ κανείς να
μας κάνει να το πιστέψουμε. Το πρόβλημα της εξόδου μας στο βουνό — που
μας απασχολούσε πάντοτε — είχε λήξει. Το Κόμμα επέμενε ότι η θέση μας ήταν
στον οργανισμό της Αθήνας. Τι να κάνεις όμως όταν έχεις ~~[illegible]~~ αναίσθητο
ένα και ενεργείται και δω είσαι ένας απλός τρελός; Φαντάσου τι στόχο
δίναμε στην Ασφάλεια όταν βαδίζαμε στο δρόμο και οι τρεις μαζί.
Όσο για τη [illegible] η Αστυνομία είχε μυρισθεί. Ίσως ετοίμαζε κάποιο
αιφνίδιο χτύπημα. Το Δεκέμβρη του 1947 αναγγέλλεται ο σχηματισμός της
κυβέρνησης του Βουνού. Το ίδιο βράδυ ήρθε η πολιτική αστυνομία να με
συλλάβει. Επειδή όμως ήδη περιμέναμε πάντα ένα τέτοιο ενδεχόμενο
είχαμε πάρει τα μέτρα μας. Κοιμόμαστε όπως πάντα όλοι μαζί στο σαλόνι.
Η ώρα ήταν περασμένα μεσάνυχτα. ~~τώρα~~ Η ώρα για τις βρώμικες δουλειές.
Χτύπησαν την πόρτα. Εγώ πετάχτηκα και ντύθηκα στο αψε-σβήσε ενώ ο
πατέρας μου την καθυστερούσε από το παράθυρο. Τι συμβαίνει; Αστυνομία.
Και τι θέλετε; Το Μίμη! Δεν είναι εδώ. Να ψάξουμε. Έχετε ~~[illegible]~~ δικα-
στική απόφαση; Θες να σπάσουμε την πόρτα. Σε ποιον μιλάς έτσι
βρε; σε ποιον μιλάς; Εγώ στο μεταξύ ~~[illegible]~~ φιλώ τη μάννα
την αδελφή και δίνω μια στην πλάτη του γέρου που παρίσταινε
το Διευθυντή Υπουργείου! Τρέχω στη σκάλα. Ανοίγω το παράθυρο
και πηδώ στο διπλανό κήπο. Είχα πει στην ιδιοκτήτρια του Παντελή, που
είχε αδελφή στην εξορία, ν' αφήνει την πόρτα της κουζίνας πάντα ανοιχτή-
αμπάρωτη. Την άνοιξα και βγήκα από την είσοδο στον ~~[illegible]~~ παράλληλο
δρόμο. Έτρεξα στο σπίτι της Καλλιθέας και χτύπησα ~~[illegible]~~ όσο πιο
σιγά μπορούσα την πόρτα του σπιτιού που κρυβόμουν, και που τώρα έμενε
η θεία Βιργινία — η αδελφή του παππού μου. Μου άνοιξε. Μόλις
με είδε γούρλωσε τα μάτια της από το φόβο. Πήρε την εικόνα της Παναγίας
και με σταύρωσε κάνοντας το σταυρό της. Εις το όνομα του
Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Μίμη μου έρχεσαι
γενναία γυναίκα. Ο Θεός να σε φυλάει. Σε παρακαλώ φύγε με την
ευχή της Παναγίας. Μα θεία θα με σκοτώσουν! Με την ευχή
του Θεού παιδί μου. Μη κάνεις εδώ. Φοβάμαι. Θα πάθει τίποτα η
καρδιά μου. Καλά θεία. Δως μου ένα κονιάκ γιατί παγώνω έξω
και θα φύγω. Μισοπεθαμένη μου 'φερε το ~~[illegible]~~ ποτηράκι από
το νυφικό της στρεβιτσιο. Είχε μείνει γεροντοκόρη. Το ήπια σιγά-σιγά.
Την αγαπούσα πολύ — όπως και η μάνα μου που της είχε αδυναμία —
γιατί ήταν πάντα μετρημένη, έλεγε λίγα λόγια και διάβαζε πολύ-
[illegible] και συνήθιζε με όλα τα γηρατειά της. Παρατήρησα
ότι ~~της~~ της πέρασε ο πρώτος τρόμος. Ήρθαν σιγά να με πείσουν αρχίσω
να ~~[illegible]~~ μείνω όσο μπορούσα πιο ήρεμα. Εγώ πείσθηκα και τό 'κανα.
Αυτοί τώρα θα ψάχνουν το σπίτι. Η καημένη η μαμά είναι άρρωστη.
Η μαμά μου ήταν η αδυναμία της. Το Ασπασάκι μου, λέει με
περίσσεια η θεία Βιργινία. Τι βάσανα τραβάει το κακόμοιρο με
τέτοιο παιδί μου. Έφυγα βιαστικά και δεν έχω πού να μείνω. Η
ώρα είναι τρεις το πρωί. Αν βγω στους δρόμους που είναι
έρημοι, θα με σκοτώσουν στη στιγμή, θεία. Ω μα παιδί μου.
Μη λες τέτοιες κουβέντες. Ο Παντοκράτωρ όλα τα βλέπει. Δεν
θα το επιτρέψει αυτό. Λοιπόν θέλω να μείνω ως το πρωί

Και μετά βλέπουμε; Ναι εδώ θα κάτσω. Στο αρχονταρίκι. Πήγε η κουμπάρα και ανάβει το θυμιατό. Έβαλε μία λιβάνι και μοσχομύρισε το δωμάτιο. Εκεί μέσα είχα διαβάσει το πιο μεγάλο μέρος της Συμφωνίας αριθ. 1, μετά το Δεκέμβρη. Μετά ήρθε και με λιβάνισε σταυρωτά.. Επίστευσα, διό ελάλησα. Εγώ δε εταπεινώθην σφόδρα. Εγώ δε είπα εν τη εκστάσει μου. Πας άνθρωπος ψεύστης... Κατά σύμπτωση στη μέση τον Δεκέμβρη είχα στη τσέπη μου μία παλιά φθαρμένη έκδοση της Παλαιάς Διαθήκης. Τα τυπογραφικά στοιχεία ήταν μικρά και η σελιδοποίηση είχε γίνει με αρκετή φαντασία. Το πιο ευχάριστο για μένα ήταν ότι υπήρχαν μεγάλα λευκά περιθώρια στα οποία έγραφα όταν είχα ευκαιρία ένα είδος ημερολογίου. Δυστυχώς το έχασα από τον πόλεμο σύντομα και υπομονετικά συγχρόνως. Γνώριζα λοιπόν από τον ψαλμό 115 που συμπτωματικά του του Δαυίδ και [illegible]. Πολύ αργότερα τραγουδούσα καθώς με θυμίζει η θεία λειτουργία. μετά από σαράντα χρόνια θα χρησιμοποιούσα το ίδιο κείμενο στη θεία λειτουργία. Πήγαμε, μου λέει, αφού ησυχάσει λίγο, ευτυχώς. Εγώ θα ξεκουραστώ στο αρχονταρίκι. Το πρωί με ξύπνησε η μυρουδιά. τον γύρισε που γινόταν στη σχάρα. Ήλιο, τσάι, μετά όπως βγαίνουμε το μέσο γύρω. Με το αριστερό χέρι συγχρόνως έπραξα έτσι τρεις. Από ο τριγωνικός [illegible] πάντα με ενθουσιασμό [illegible]. Από τη γέφυρα του Σιλβέρ που ήταν [illegible] κεφάλι μας, [illegible] τρία [illegible] και τ' άλλα. Αποφάσισα να πάω στη Σκάλα, που δεν είχε κόσμο, και να φτάσω στο [illegible] Καλλιθέας. Από κεί βγαίνουμε. Φίλησα σταυρωτά τα θεία μου και βγήκα. Το κρύο με περόνιαζε αν και είχα βάλει δύο πουλόβερ και δυο αλλαξιές εσώρουχα. Ίσως γιατί το παλτό ήταν τριμμένο. Ο ηλεκτρικός ήταν πάντα ένα πρόβλημα για τον παράνομο γιατί η ασφάλεια τοποθετούσε χαφιέδες μέσα σε κάθε βαγόνι που έπαιρναν φωτογραφίες και άλλες λεπτομέρειες. Αγόρασα το Έμπειρος και βυθίστηκα στη μελέτη. Μπαίνοντας στο τραίνο βρήκα αμέσως θέση. Στον καθισμό έβλεπα μεγαλύτερα στοιχεία. Τον είδα το χαφιέ. Μου άρεσαν όλα γιατί είχαν βγει από το ίδιο αρχείο. Ήταν τότε της μόδας τα λεπτά μουστακάκια που έκαναν χυδαία την έκφραση του χαφιέ. Και το απαραίτητο δαχτυλίδι στο δαχτυλάκι του δεξιού χεριού. Χρησίμευε και για γροθιά. Αλλά ήταν πραγματικό στολίδι. Γιατί ο χαφιές με τα όπλα του και με τα μέτρα του ήταν ο κατεξοχήν [illegible] στις υπηρεσίες και τις καθαρίστριες των δημοσίων χτιρίων. Κι εδώ στο Καθικό, ήταν μάλλον τύχη για τον [illegible] και τ' άλλα για στη γνώμη σου. Στο Μοναστηράκι αίφνης μπήκε ένας κύριος με τη κόλλα. Αγρό και μετά γύρισα το μάτι μου.

Και νά πως γίνεται η εθνική συμφιλίωση! Τα βλέμματά μας, εμένα και του Χαρίτ, συναντήθηκαν πάνω σ' αυτό το εθνικό κόμμα και κάπως γνωριστήκαμε και χαιρετηθήκαμε κι όλας: «Έχεις δίκιο μάγκα μου να σ' αρέσει αυτό το σφύριγμα. Συνεννοηθήκαμε, συναγωνιστή!» Σκαίροντας κεφάλι από τον πλευρικό δρόμο, Ομόνοια με σκέψη το [illegible] - Ο κόσμος έτρεχε κουκουλωμένος [illegible] και τον κυνηγούσαν. Πήρα από Πειραιώς και σε δύο λεπτά ήμουν στο ωδείο - Φοβόμουν μήπως πίσω πάνω στο Νικήτα που είχε γίνει το μαύρο της Ασφάλειας.

Ευτυχώς ήταν μόνο ο Χρήστος. Μόλις με είδε κατάλαβε και με το βλέμμα μου έδωσε σήμα να προχωρήσω - Βγήκα στην αυλή και μπήκα δεξιά στο παράρτημα. Άνοιξα την πόρτα του εννιά και μπήκα - Το κρύο ήταν τσουχτερό γιατί έμπαινε κι από τα παράθυρα - Τι συμβαίνει; μου λέει ο Χρήστος που με ακολούθησε. Ήθελαν σε νύχτα να με πιάσουν, και σήμερα. Τώρα παρηγοριά και δόξα σοι ο Θεός. Πού θα μένεις; Τις νύχτες θα τα βολέψω. Τις μέρες τι γίνεται; Και πού θα βρίσκομαι, θα με [illegible] με τα γένια. Λοιπόν αποφάσισε ο Χρήστος, θα μένεις εδώ στο εννιά. Θα κλειδώνεσαι μέσα και δε θα βγαίνεις από δω που σου λέω εγώ. Για φαγητό [illegible], που είναι κοντά από τη σκάλα. Έτσι θα σου φέρνω [illegible] και τα [illegible]. Ο Χρήστος Μπίτσος, και ο αδερφός του ο Παναγιώτης είχαν καταγωγή από την Εύβοια. Μα όλοι οι συγγενείς της εκείνη την εποχή βρίσκονταν ή τη αντάρτες στα βουνά ή στη φυλακή. Ο [illegible] ο Δήμος ήταν συγγενής τους και έτσι μένανε μέσα στο ωδείο όπου στην αρχή δούλευαν σαν βοηθητικό ταμείο. Έτσι τους γνώρισα κι εγώ, σαν Νίκος ορχήστρα. Μέσα [illegible] και μέσα [illegible] είχαμε ραντεβού φίλοι και οι [illegible] από κάποιους θα το έσπαγε υπήρχαν τα Εφεδρικά - Ραντεβού δίνανε τότε στις πλατείες αύριο, ακριβώς, εσύ να μπαίνεις στη Σόλωνος π.χ. από την [illegible] Ομονοίας και ο άλλος του Συντάγματος με πιθανή συνάντηση [illegible] στο Χημείο. Εκεί ο ένας από τους δύο θα έκανε [illegible] και θα ακολουθούσε τον άλλον. Αυτοί θα προχωρούσαν μια-μια στη [illegible] δρόμους. [illegible] ώρα [illegible] υπάρχει πλήρης βεβαιότητα ότι

πού δέ θάβηκα μόνος κι ακόμα πιο πολύ πού θα ήμουν μέ τό Πέτρο. Εκείνη τις μέρες ὁ έρωτας του ήταν ὁ Μαγκανόφσκι. Ένα [illegible] φταίγαμε πού [illegible] Ταβέρνα μου είχε [illegible] τό σύννεφο μέ τά [illegible] καί είχε [illegible] να μας [illegible] φύση πού [illegible] τότε εποχή για της [illegible] καί τη [illegible]κες, στη [illegible] του. [illegible] ὁ [illegible] του [illegible] σέ γνήσιο ποιητή του [illegible]. Ὁ Πλόρσον ήταν ένας σωκρατικός, περιπατητικός φιλόσοφος. Είχε μιά [illegible] ειπογραφή πρός τό γραπτό λόγο. Έχω δώ έχω τρία γράμματα δικά του. Μιλούσε όμως μέ [illegible] — Ὁ λόγος του ήταν [illegible], [illegible], [illegible] πάντα μέ φρενικό γνήσιο καί [illegible] [illegible]. Είχε καλπάζουσα φαντασία. Τό τόσο στό Ελληνι[illegible] τόσο αφήνοντας σε μέ τό στόμα ανοιχτό. Όπως τού [illegible] χαρακτηριστικά του ήταν [illegible] δύο. [illegible] πολύ από άλλον. Ἐκ [illegible] αυθόρμητο έβρισκε κάποιο αρωστό καί τόν [illegible]χνε νά τό [illegible]. Αν μάλιστα αυτός ὁ κάποιος είχε πραγματική αξία τότε [illegible] [illegible] από πάνω του. Τό [illegible] τέτοιες [illegible] πού καί [illegible] [illegible] θα γινόσουνα Επικούρειος, σαν [illegible] του ποιητή, ή [illegible] [illegible] για νέο αρχιτέκτονα καί ούτω καθ' εξής. Δεύτερον, ήταν ο πραγματιστής. Είχε μέσα του σαν εικόνα από νέας κοινωνίας του καινούργιου ανθρώπου / τού καινούργιου [illegible] [illegible] της νέας Ελλάδος καί είχε [illegible] οι δύναμη αυτό τό [illegible] όραμά του νά τό προσαρμόζει σ' όλες τις καταστάσεις. Λές καί μπόραγε τή πραγματικότητα για ν' αλλάξει τη μορφή / τη [illegible] μέ τη δύναμη του νου καί τη ψυχής του. Τού [illegible] / σαν ανακάλυψη βαρέθηκα καί για μιά [illegible] [illegible]. Στό Αρχαιολογικό του έγραψε μέ [illegible] Καί όταν ο [illegible] Σουρσολίνης τού [illegible] τί είχε νά πεί για τή κατηγορία είπε μόνο τρείς λέξεις: Αγαπώ τήν Ελλάδα. Καί φυσικά ἡ ποινή ήταν θάνατος. Ὁ Πλόρσον ήταν υπεύθυνος για τήν έκδοση τού "Χέλος". Αυτός έγραψε στήν ίδια Λαβοάζιερ, στό Παρίσι, τό 1970, μερικές σημειώσεις μου. Μέ [illegible] νά τις δ[illegible] από αυτές τις είπε σ' μιά δακτυλογράφο καί μετά [illegible] τό χαρτί στό σπίτι του στο Ile-Saint-Louis. Μαζί [illegible] τήν Φλωρεντία, σαν [illegible] του, για τήν [illegible] έκδοση. Αυτός φρόντισε για τή [illegible], τή ~~[illegible]~~ σεσβική καί τήν [illegible]. Καί μετά από [illegible] [illegible] έκδοση πού έχουμε τό [illegible] [illegible]. Είχε βρεί στη

είμαστε καθαροί. Τότε θα εξαφανιστεί από τα χαρτιά του. Ο άλλος θα του αλησμόνησε και θα συνεχίσουμε να βαδίζουμε για 3-5 λεπτά το ποτό(?). Θα λένε ότι έχουν να πουν και μετά τέλος. Ο καθένας στο δρόμο του. Η αγωνία μου για το ~~φ~~ απογευματινό ραντεβού με τον Πέτρο ήταν μήπως πιάσουμε το χθεσινό ντου στης [illegible]. Βέβαια από άλλη μέρα θα συναντούσα τον Παύλο. Ποιος μου λέει όμως ότι δεν πιάσουμε κι αυτός; ~~φ~~ Έτσι Εμπρός(?) δεν ~~[illegible]~~ έχει απάντηση για τη συμφωνία. Όπως σε λίγο πριν ο Χείλος(?) και μόνο σε οι απογευματινοί [illegible] για χαλαρές συμφωνίες. Η συνάντηση του Βουνού ήταν στον Ασύρματο(?). Στις πέντε ακριβώς συναντηθήκαμε με τον Πέτρο πάνω από Ηφαίστου, στο Μοναστηράκι. Τον ακολούθησα και φτάσαμε ~~[illegible]~~ μπροστά σ' ένα εργαστήριο γεμάτο τσαγκαράδες. Προχωρήσαμε και σε λίγο βγήκε και μας ~~β~~ αγκαλιάζει ένας νέος εργάτης γύρω στα δεκαοχτώ-δεκαεννιά. Μιλήσαμε για τη δουλειά ~~[illegible]~~ βασικά ~~[illegible]~~ μέσα στα τσαγκαράδικα και στις γενικά όσοι εργάτες στην περιοχή. Το Πέτρο ήταν γνωρισμένο. Με σύστησε και μετά στον Ορέστη και συνέχισε: Τη δουλειά από τον οργάνωση την κρατάει ο Ορέστης. Αυτός θα σου φτιάξει τη γραμμή. Κανονίστε μαζί τα ραντεβού σας. Και όχι εδώ που σε ξέρουν. Πώς είπαμε ότι σε λένε; Νίκο. Για μας θα είσαι ο Πετρόπουλος(?). Κανονίσαμε τα ραντεβού. Και με τον έναν και με τον άλλον. Φεύγοντας ~~[illegible]~~ ο Πέτρος με ρωτάει: Πού θα μείνεις; Έχεις σπίτι; Όχι του λέω. Κι ο Παύλος το ίδιο. Αγόρασε μερικές εφημερίδες και βάλ' τες στην τσέπη ρ για να ~~/~~ μη(?) σε πουντιάσει. Θα πας παρόδος(?) Ιπποκράτους στο ταξί δρόμο. Έχει ένα μαγαζί. Είναι απόλυτα σίγουρο. Αριθμοί(?) τις σκάλες ~~[illegible]~~ Έσω τρίτο θα βρεις μια αποθηκούλα. Πες και [illegible]. Όπως το αφού να φύγεις. Χερσαίματα(?). Εγώ ~~[illegible]~~ έμεινα χτες. Για σήμερα βρήκα μέρος. Προσωρινά. Μετά πάλι θα σε δεχτούν ξαναζητώντας(?). Και από φαΐ; Έχεις λεφτά; Μου δίνει ο μαύρο(?) ~~[illegible]~~ μου ένα πενηνταράκι. Τα μόνα σίγουρα [illegible] σε λεπτά είναι δύο υπόγεια μαγειρεία στην Αθηνάς. Σοφοκλέους και Αθηνάς. Με γαλάζια(?) [illegible]. Πάρε καλύτερα μαζί. Ένας μόνος σου, βράδυ, δίνει [illegible]. Χαίρεται(?)

Ρώμη, τυπογραφείο. Τυπογράφος, τὸν Βούλγαρη. Σχέδιο, από
σημερινή γυναίκα σε Νίκο Μπακό, στην Θ. Ξανθίππη.
Όμως τρέχοντας από δω και από κει καθυστερούσε. Έτσι
ξεχάσαμε το δικό του καραχάλιο, στη Ρώμη, να ~~[illegible]~~
βάζει μπροστά και να συνεχίζει τη δουλειά. Έπειτα από
λίγο ο Βουλγαράκης ο Πέτρος γύρισε από τη συνεργασία που
είχε πάει για το βιβλίο. Κάθισε στο γραφείο μου ευτυχισμένος.
«Ξέρεις, σου λέω, έχω ένα σχέδιο νέο – Τι; Βάλαμε μπροστά τη
δουλειά με τον ενθουσιασμό του διαλόγου. Τη Ξανθίππη και το Βουλγαράκη. Πα-
ρακάλεσα και το καραχάλιο να τελειώσει [illegible] στη Ρώμη.. Πότε φεύγεις;
Φορτώνεσαι. Κουνήσου. ~~[illegible]~~ Φοβήθηκα από θα τύχει συμφορές,
Επικίνδυνες. Με κίνδυνο περιφρονητικά τα έργα. Από τότε οι σχέσεις
μας έγιναν τυπικές. Ψυχρές. Λες και τον σκότωσαν τα μάτια. Αν-
φαγωθεί για να γλιτώσει έτσι από σημασία ότι είναι [illegible]
στη [illegible] του [illegible]. Ποιος ξέρει τι είχε μέσα στο μυα-
λό του και του το χάλασα. Αυτά όμως συνέβησαν τα παλιά
χρόνια αργότερα. Τώρα, Δεκέμβρης του 48, κυνηγημένοι, άστεγοι
άφραγκοι γυροφέρνουμε στο μαγαζί ~~[illegible]~~ στην οδό Αθηνάς.
Πολύς κόσμος. Εργατικός ~~[illegible]~~ παρέες-παρέες γύρω από
τα τραπέζια. Όλοι πάνω από ~~[illegible]~~ τα σκαμνιά. Τι ή
νεότητα [illegible] χωρισμένοι από δω κι από κει. Τα υπερ-
ταμεία γεμίζουν [illegible] κορίτσια – όσο [illegible] και
[illegible] κι έτσι ~~[illegible]~~ [illegible] τερπνότητα, [illegible] μέσα στα γραφεία
πάνω στα [illegible] ~~[illegible]~~ μας. Άλλοι παίζ-
ουν τάβλι, [illegible] μεγαλόφωνα. Λόγοι [illegible]
της [illegible] τους ώρες. Κάθε πρωί τα [illegible] [illegible]
τα [illegible] της [illegible] από τη στρατοδικεία. Οι
εφημερίδες καθημερινά αναγγέλλουν. ~~[illegible]~~ τη [illegible]
[illegible] οι [illegible] κομμουνισταί και
κομμουνίστριαι. Δέκα στο Γουδί. Είκοσι στη Θεσσαλονίκη.
Πέντε στο Τρίκαλα. Τρεις στα Χανιά. ~~[illegible]~~ Δεκαπέντε στα
Γιάννενα ~~[illegible]~~... Μαρτυρολόγιο δίχως τέλος. Πόσοι άλλοι βρίσκον-
ται στη Αιγαίο. Στην αναίρεση. Στο μαρτύριο. Αν μας
πιάσουν ξέρουμε τι μας περιμένει. Φάλαγγα, κρεμασμός, [illegible]
[illegible], νύχια, γεννητικά όργανα. Αίτηση [illegible] επιτέλεσης.
Ξέρει όμως να μη τρέχει τίποτα κάποιοι [illegible]
[illegible] [illegible] ποίηση, ή φιλοσοφία, ή [illegible]. Τσιμπάμε
[illegible], πίνουμε τη ρετσίνα και παίζει φωνή
ο καθένας τα [illegible] του. Λες και αύριο θα
διδάξει σε κάποια σχολή. Ή θα κάνει διάλεξη. Τέτοιο
[illegible] του θανάτου δεν έχω ποτέ. Είμαστε θα μας

[illegible]

Το σπίτι της Ταρανής στη γωνία σπίτι

περιφρονούσαν τη γωνία Ευριπίδου και Αθηνάς. Κοίτω από το υπόστεγο-
φύλαχα κλεφτράκια, μουστακαλήδες και δαχτυλιδάκια στο μικρό τους το
δάχτυλο με το μεγάλο περιποιημένο νύχι. Άλλο και τούτο σημάδι
~~κουλτούρας~~ ανεμογκάστορας κουλτούρας. Φύγαμε νωρίς να μην
γεμίσουν οι δρόμοι και δώσουμε στόχο. Βγαίνοντας ο ένας πήγε
κατά την ανατολή κι ο άλλος για τη δύση. Ο καθένας και τη
μοίρα του, που λέει και ο ποιητής. Ήμουν ήσυχος να σκαρφαλώνω
στο τραμ και να πηδώ στη στροφή. Αλλάζοντας συγκοινωνίες
έσω στο τσέπιασα — όταν κατέβηκα έξω είχα κι ανάσα —
αέρα — αντίθετα στο Ιπποκράτους. Μόλις διάβασα το δρόμο
σπίτι μου και χώθηκα μέσα στο σπιτάκι. Κοιτάζω γύρω μου. Ψυ-
χή. Το γκαζί τρία σπίτια πιο ~~...~~ πάνω, στα δεξιά μου.
Ήταν σε χιονάτα μου φαινόταν ολόιδια αλλοιωμένα. Με
κείνος της μέρας του κοριού στην αρχή. Και από μου που έχουν
σκοτώσει ~~...~~ οι αντάρτες; Όμως τι να κάνω; Έπρεπε να
γυρίσω και τα εφημερίδες. Σοχαλάισκενα. Τέλος εύχομαι
κι ο Θεός βοηθός. Και πάλι γυρνώ. Ανεβαίνω τη γωνιά σκάλα.
Τρίτος όροφος. Να η πόρτα. Σπρώχνω την πόρτα. Ανοιχτή.
Τουρβάζω με το μπράτσο και με γόνατο. Να και φύλαχα. ~~...~~
Γεμάτη σκόνη όμως φαίνεται. Κάνω μια έρευνα. Σπαταλώ και
με τα κουτάλια. Λέω, ας μη κοιμηθώ μόνη δε φαντάζομαι
και με παιδιά. Όσο όμως έλεγα μόνο μου, μες, τόσο τα
βλέφαρά μου ανοίγονταν μαζί με. Θυμήθηκα τη Μαρία. Πού να 'ναι
η καημένη. Τη μάνα μου αποφάσισα να μη βάζω στο σπίτι
μου. Ήμουν γνωστός στα φαρμακεία. Και το έφερα. Τέλος
κοιμήθηκα. Το πρώτο τραμ κατηφόρισε στην Ιπποκράτους, στη
στιγμή το πρωί. ~~...~~ Κανένας ο δρόμος. Είναι ανοιχτό
κι ο ολίγος μαγαζιάτορας ~~...~~ τον δίνει και καταλαβαίνει. Τα σπίτια
είναι γύρω κουνιστά αντίθετα. Όμως οι κάτοικοι γυρίζουν
τόχουν συνηθίσει: Εγώ αντιτάχθηκα πάνω ανάστημα στην έρευνα
η συντεχνία του κόσμου. Αφού ξαναλογαριάσω ποιο είναι και
με βρίσκουμε ανοίγω την πόρτα. Έξω σκοτάδι. Λέω ας κοίτω
έως όσο γίνει φως και μετά φεύγω. Περιμένω. Τα κατάφερα
να φύγω χωρίς να με δει κανείς. ~~...~~ Σκαρφαλώνω πάλι
στο τραμ και πηγαίνω στο γραφείο. Τέτοια ώρα έρημο.
Καλλίτερα. Μονάχα ο θυρωρός που κρατάει ~~...~~ καθαρή
ανταλλαγή. Ξυρίστηκα, αλλάξαμε και κατευθείαν στο ενυκ-
~~την άλλη μέρα~~ Το ραντεβού μας με τον Παύλο λέει λίγο
να καταστεί μοιραίο. Σκέφτομαι ο ένας έφυγε, άλλο ~~...~~
κοντά το Σαλονίκι αντίστοιχα. Δε σκέφτομαι τίποτα. ~~...~~
μη χαιρόμουνα που βλέπουμε και τα τέτοια. Ψυχρά
απλώνονται στα δυο μέτωπα που κλείνουν δουλειά. Ας πούμε.

Συνεννοηθήκαμε για τα επόμενα ραντεβού και χωρίσαμε. Εγώ κατευθείαν στο ωδείο. Είχα μόλις αρχίσει να ξαναπιάνω τη Σονάτα σε τρία μέρη, και βιαζόμουν να ξαναμελετήσω στα χαρτιά μου. Όταν πέρασα από την πόρτα, όπως μόνο η Κυρία φανή [illegible], μια γριά έμενε εκεί. Το φάντασμα του ωδείου. Έτσι ο Χρίστος δεν με είδε. Το μεσημέρι, συνήθως μού έφερνε κουλούρι με ψωμί και βούτυρο από το σπίτι μου. Δεν ήρθε. Το βράδυ, για να με βγάλει έξω, επίσης. Όταν πια νύχτωσε με καλά βγήκα στην αυλή. Στο σπίτι δεν είχε φως. Φώναξα „Χρίστο". Σταμάτησα στο κεφαλόσκαλο κι έκανα το σταυρό μου. Ιησού Χριστέ, έλεγα, εσύ είσαι; Εγώ. Γιατί; [illegible] Και όπως κατέβαινε. Με παίρνεις να ζήσω σ' εσένα σαρκικά και διηγείται. Η καθαρίστρια τότε ήρθε στο ωδείο μέσα ώρα από όταν έφυγε αυτός. Μπήκε στην αίθουσα του καθηγητού και φώναξε. Ήμουν κατά τύχη εκεί κοντά και άκουσα. Πιάσανε τη Λίνα. Το παίρναμε το πακέτο. Αυτή; Ρωτούσα σε άλλους, τον είδα από το παράθυρό μου να περνά με έναν άλλον. Όπως [illegible] μου λες στρίβανε τη γωνία φτάσανε δυο κάποιοι αστυνομικοί. Κατέβηκαν και έτρεχαν σα τρελοί. Τα κουτιά με τα πακέτα... Ποιανού; Με αυτό ο Χρίστος. Δε κατάλαβα τίποτα, του λέω. Όλα ήταν κανονικά. Φαίνεται πως κάποιος θα μας είδε και ειδοποίησε την Ασφάλεια. Είχαμε τύχη βουνό... Είπα να πηγαίνω στη Χρυσούλα Αθηνών. Εκεί κανένας δεν ήξερε, ότι ήμουν καταζητούμενη. Είχε έρθει τελευταίος, εκτός από τον Μπαϊχ και [illegible] ψώρα με ξύλα. Έτσι έστειλαν το κουλαμάκι μου τρέχοντας. Ήταν Παρασκευή και συμφωνούσαν με τρόπο που θα περάσω αυτή τη νύχτα [illegible]. Μα προ παντός το Σαββατοκύριακο που δεν υπάρχει κίνηση στους κεντρικούς δρόμους [illegible] και καμουφλάρισε με σου είπα ο περίπατος. Όταν τελειώσαμε από φόβο με αγκάλιασε ο [illegible] κύριος Αλέκος, ο τυπογράφος. Ήταν λεπτός με ευγενικά χαρακτηριστικά και ~~[illegible]~~ λίγη φαλάκρα ~~[illegible]~~ ένα ~~[illegible]~~ αδιόρατο χαμόγελο στα χείλη. Μου λέει: Κατά πού πας; Βρισκόμαστε επί της Μενάνδρου. Δεν του απάντησα. Το ξέρεις πως είμαστε σύντροφοι; Δε θυμόμουνα. Μας είχε συστήσει ο Τσάκωνας. Α! ναι, έκανα σαν να ~~[illegible]~~ θυμήθηκα με ενθουσιασμό για το προσποιούμενο. Βαδίζαμε προς την Ακαδημίας. Αν [illegible] θέλεις σε προσωπικό τηλέφωνο. Είμαι σχετικά κινητή. Έχουμε κι ένα μωρό. Ένα κοριτσάκι. Μένουμε στη Δόξα Πατρί. Ξέρεις; Όχι. Ψηλά στο Λυκαβηττό. Ένα [illegible] δωμάτιο και μια κουζίνα. Γιατί πάμε; Όσο κι αν το γύρισα με τον [illegible] μου

δὲ μοῦ φαίνονταν ὕποπτος.. Καθὼς προχωρούσαμε βρῆκε τεχνικὴ ἡ εκκλησία στὸ ἐκφραίν. Εἶδα τὴ σκηνὴ που ὁ Τσάκωνας μὲ σύσταινε στὸ σύντροφο Ἀλέκο.. Καὶ ποῦ δουλεύεις; Σ' ἕνα τυπογραφεῖο απέναντι ἀπ' τὸ Χαρμα-στήριο. Εἴμαστε κι ἄλλοι. Ὅμως τελευταῖα τὰ χτυπήματα εἶναι πολλά. Μιλήσαμε γιὰ τὴ πολιτικὴ κατάσταση. Τὰ προβλήματα. Τὶς προοπτικές. Περνώντας τὸν Αη-Νικόλα ὁ οἰνοπωλεῖο νὰ τὸ μαγαζί ἀνοιχτό: Μὴ κοιτάζουν. Εἶμαι σεσημασμένος. Ἂν μὲ πιάσουν τὸ σπίτι σου πάει καὶ ἡ γυναίκα σου φυλακή. Ἐπείγου τὸ μωρό.. Τὰ κατάλαβα ὅλα σύντροφε. Τὰ ξέρω. Καὶ γι' αὐτὸ δὲ καίγεσαι. Μιλούσαμε με τη γυναίκα μου γιὰ σένα. Ἀπὸ τότε ποὺ δὲ χτύπησαν στὰ ὀρυχεῖα.. Μὴ κοιτάζεις ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Ἔχεις ρίψει. Καὶ εἶσαι πάνω στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας. Πρέπει νὰ ζήσεις.. Ξεχνοῦν ὅτι χρειάζονται γιὰ τὸ ἀγώνα.. Καὶ ἀλλάζοντας τὴ φωνή του πρόσθεσε: Καὶ γιὰ τὴ μουσική.. Γράφεις; Ἄρε, τὶ λέω. Τίποτα δὲ μὲ σταματάει. Τί γράφεις τώρα; Μιὰ Συμφωνία γιὰ μεγάλη ὀρχήστρα. Τὴ προσφέρεις γιὰ τὴ ἀπελευθέρωση; Ποῦ νὰ τὴ παίξουμε τώρα; Στὴν Ἀσφάλεια; Ἢ στὸ Γουδί;

Γιὰ τὴ ἄλλη μέρα κανονίσαμε πάλι ὁμαδικὲς ἐπαφές. Εἶναι μαζί του κι ἕνας συνάδελφος [illegible], μουσικός. Ἀφήνει γυναίκα καὶ δυὸ παιδιά. Πέντε καὶ δύο ἐτῶν. Μίλησαν γι' αὐτὸ στὸ οἰκονομικό. Κοντινὴ τῆς ὥρας. Φτάσαμε στὸ σπίτι. Εἶχε μέσα δικαστικό φῶς, διακριτικό ποὺ τὴ μεγαλώνει ἡ ὀμορφιά καὶ ἡ καλαισθησία τῆς [illegible]. Καθὼς ἔμπαινες ἀριστερά ἦταν τὸ μεγάλο δίπλα κρεβάτι μὲ τὴ κούνια τοῦ μωροῦ στὸ πλευρό. Δεξιά ἕνα τετράγωνο τραπέζι στρωμένο μὲ κάτασπρο τραπεζομάντηλο καὶ ὄμορφα σερβίτσια. Ἀπὸ πάνω τὸ [illegible] ἦταν καὶ ἡ πόρτα τῆς κουζίνας. Τρώγαμε [illegible] καὶ εἴχαμε καλὲς κουβέντες. Λίγο βραστό, ἔλεγε ἐκείνη μὲ γλυκειά φωνή κοντράλτου. Σ' αὐτή τη συνθήκη εἶναι ὅλα ἀρκετά. Σᾶς ἀρκεῖ; μὴ κοιτάς καὶ μὲ κοιτάς στὰ μάτια. Ὅλοι τους ὁ τυπογράφος ἔλαμπε γιὰ τὴ χαρὰ ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Ἔφαγα δυὸ πιάτα σούπα καὶ μετὰ ὁλόφρεσκο ψωμί καὶ ξύδι στὸ βραστό κρέας.. Πολὺ ἀργὰ βάλθηκε, μὲ σοβαρότητα ἡ γυναίκα. Κάνει κακό. Διακριτικά μοῦ γέμισε τὸ πιάτο με κομμάτια κρέας. Πρήστηκα... Ὁ Ἀλέκος μοῦ πρόσφερε τσιγάρο. Ξύπνησε τὸ μωρό καὶ κείνη πήγε νὰ τὸ θηλάσει. Γύρισα [illegible] νὰ δώσω ἔμφαση τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴ ἄλλη μεριά νὰ μὴ βλέπω τὸ γυμνό στῆθος. Ἔτσι [illegible]. Μοῦ λέει ὁ Ἀλέκος. Ἐδῶ ἔχουμε συνηθίσει. Μόνο χαρὰ νὰ νιώθεις στὴ σκέψη. Θὰ τὸ ἔχεις ἀνάγκη. Ἴσως θὰ σοῦ στείλουμε νὰ κοιμηθεῖς.. Στὸ κοντινό τὸ ξέρω γιατί δὲν ἤθελα νὰ εἶμαι ἐνοχλητικός. Ἔχει τσιμέντο.. Ἐπειδὴ τὴ στιγμὴ ἀκολουθοῦσαν βήματα στὸ δρόμο. Ἦταν σίγουρα ἀστυνομία. Τὰ μπαλκόνια ἦταν σφαλιστά

Όμως καλού κακού συνεννοήθηκα με τον Αλέκο και [illegible] σαν κορίτσια. Προσεκτικά μαζί γυναίκα. Κι έτσι εκεί και.. Έβαψα το δάχτυλο στο στόμα. [illegible] τσιγουλάι. Η λεμονάδα [illegible] ονειρα στο τοίχο. Σίγουρα θα έριχναν ματιές να δουν από τη χαραμάδα. Η γυναίκα [illegible] τσίμπησε το μωρό της. Η σκηνή αυτή θα-νάτσιζε τον κίνδυνο ~~[illegible]~~ σαν [illegible]. Είδα να αντάλλαζαν βλέμματα, φοβισμένα.. Καλύτερα να φύγω, τους λέω. Επειδή σαν να είπε και με τα μάτια Έσφιξε το μωρό της σαν να μούλεγε: [illegible] μας. Όμως ο Αλέκος ήταν ανένδοτος. Θα [illegible] και θα σου στείλουμε να [illegible].. Και αυτό, μου λέει, με τόνο αυταρχικό. Τσιμπήσιαν μια φορά [illegible] το σπίτι μας ένα δικό σου.. Να προσέχουμε κι εμείς καθό-λου αγώνα. Άλλοι σκοτώνονται, [illegible] δικοί κυ-τάζοντας με νόημα τη γυναίκα... Σάββατο αφού κατηφο-ρίζοντας στα δρομάκια του Λυκαβηττού σκεπτόμουν [illegible] λύση στο [illegible]. Που [illegible] για να μη χωρί-σει στο [illegible].. Σήμερα και αύριο το [illegible]. Είναι επικίνδυνο, μου είπε ο Χρήστος. Όλο και θα σε δει κανένα μάτι. Που να πάω; Τα ραντεβού μας [illegible] από Δευτέρα. Συγκρατούσαμε κάποια δουλειά που ήθελε συνέχεια και [illegible]. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι χάναμε της [illegible] κι έπρε-πε να [illegible] από αρχή [illegible], [illegible] δρομα-νώσεις. Πήρα το [illegible] και [illegible] στο Πειραιά. Είχα τριάντα δραχμές στην τσέπη. Ήμουν [illegible]. Φρεσκο-ξυρισμένος. Έφαγα ένα υπέροχο [illegible] με [illegible] το ~~[illegible]~~ μωρό και το [illegible]. Είχε [illegible]. Τα [illegible] όπως πάντα [illegible]. Τι άλλο ήθελα για να νοιώθω ευχάριστα; Α ναι. Οι δικοί μου, η [illegible], το σπίτι.. Χάζευα στην [illegible] κι από κεί πήγα με τα πόδια στο Πασαλιμάνι. Πήρα [illegible] και [illegible] [illegible] και έφτασα στο Νέο Φάληρο με τη [illegible] του μαρίδα.- ~~[illegible]~~ Με τον υπέροχο ήλιο οι τα-βερνιάρηδες είχαν βγάλει τα [illegible] τραπέζια τους μαζί σε μικρά. Οι [illegible] και [illegible] ήταν αραδιασμένοι ~~[illegible]~~ στο φαΐ, το [illegible] και στην κουβέντα. Διάλεξα ένα τραπέζι παράμερα μέσα στη ~~[illegible]~~ μα-γαλί να μη δίνω στόχο.. ~~[illegible]~~ Μαρίδες, χόρτα [illegible] και [illegible] ήταν ένα στρογγυλεμένο γεύμα. Αγόρασα το ΕΜΠΡΟΣ και μπήκα κανονικά στο τραί-νο για Αθήνα. Στο [illegible] το βιβλίο [illegible] [illegible]. Στις τρεις το απόγευμα χτυπούσα στου Μάνου 3

Ήλθε πώς είναι η ώρα πού ξυπνούσε ο Μάνος κι έπινε τόν
πρωϊνό του καφέ. Μου ανοίγει η μάννα του. Καλώς το παιδί
μου λέει πρόσχαρα. Ο Μάνος μου μόλις ξύπνησε και πίνει τον
καφέ του· θέλεις κι εσύ; Ευχαριστώ! ~~[illegible]~~ Σας ευχαριστώ.
Το χώλ μικρούτσικο. Αριστερά το πιάνο. Στο βάθος ένα σκαλ-
ιστό δωμάτιο πού χωρούσε ίσα-ίσα το κρεβάτι του
Χατζιδάκι. Δεξιά ο διάδρομος πού οδηγούσε στο υπόλοιπο σπίτι.
Εκεί μέσα σ' αυτή τη φωλιά γράφτηκαν μερικά από τα αρι-
στουργήματα της νεοελληνικής μουσικής. Ο Καραγκιόζης, η
Αχιβάδα, οι Έξη λαϊκές ζωγραφιές, ο Κύκλος C.N.R.,
Τόσες και τόσες μουσικές του θεάτρου. Και κείνα τα υπέροχα
τραγούδια. Αν σκεφτείς «Κάτω [illegible] ουρανό» Δούλευε
σκληρά ο Μάνος γιατί είχε να λύσει πολλά και διάφορα.
Και όταν η Μιράντα έπαθε φυματίωση και τα φάρμακα
κόστιζαν μια περιουσία ποιος θα πλήρωνε; Το κράτος;
Το ΙΚΑ; Δεν υπήρχε τίποτε απ' αυτά. Μια ζούγκλα ήταν
η κοινωνία. Σου έλεγε: Αν έχεις ταλέντο προσπάθησε
πρώτα να επιβιώσεις. Δε με νοιάζει πώς. Αν χαθείς — Χάθηκες.
Αν πετύχεις τότε μπράβο σου. Είσαι έξυπνος γιατί είσαι
σπουδαίος. Κάπως έτσι είναι η μακροχρόνια διαχειριστική
της καπιταλιστικής ελληνικής κοινωνίας. Πού λατρεύει το
άτομο και μισεί τον άνθρωπο. Πού μισεί τον επιτυχημένο
και επιζητεί μια κάποια επιτυχία. Όπως θα ειπωθεί
μ' αυτό το κείμενο είμαστε μερικοί πού δε χαρίζουμε τίποτα
σ' αυτή την ~~[illegible]~~ ψυχικά άρρωστη κοινωνία. Κανείς
δεν μας βοήθησε εμάς από τους ταπεινούς του ~~[illegible]~~ αιώνα μου
και καταφρονεμένους σαν κι εμάς. Μπορεί μια μέρα
η ζούγκλα να χαθεί και να μείνει στη [illegible] δίωξη.
Όμως το σκιάχτρο της πείνας και της ανάγκης δεν
είναι καλύτερος δαίμονας. Όταν η κοινωνία δίνει
ό,τι δίνει στον Σοστακόβιτς και τον Ροστροπόβιτς
έχει θαρρώ το δικαίωμα να τους πει αυτό κι αυτό.
Σε μας με τι δώρα θα μιλήσει; Με ποιο δικαίωμα
σύντροφοι θα μας ρωτήσεις ~~[illegible]~~ για τούτο και για
κείνο. Ο Μάνος, πού άργησε να φέξει, ότι το μόνο
κινητό πού είχε είναι το ΑΚΑΣ (σήμερα με ήταν
Ελευθερία με γνώση). Ξεχνώ να πω το πιο σημαντικό.
Ότι στα είκοσι με χρόνια κουβαλήσαμε και
οι δύο με ~~[illegible]~~ τον Μάνο το πιάνο του [illegible]
στη [illegible] από το Φιξ στο σπίτι του.

Γρ. Στο μια άλλη ώρα

Καὶ μιὰ ζωή ἡ κοινωνία τοῦ κομφορμισμοῦ μᾶς προσφέρει
σ' αὐτούς τῆς [illegible]. Ἐμεῖς μόνοι μας σπάσαμε
αὐτή τή προπατορική συνήθεια καί τιμωρηθήκαμε τῆς κοινῆς,
καί γι' αὐτό ὅπως [illegible] δέν χρωστάμε τίποτα σέ κανένα.
Εἴμαστε ἐλεύθεροι. Ὅμως ἐκεῖνο τό [illegible] ὑπῆρχαν
ἄλλες προτεραιότητες. Χαίρομαι ὁ Μάνος που με εἶδε.
[illegible]. Ἔβαζε στό [illegible] με [illegible] καί
με φίλους. Καί ἔμαθα τί κάνεις; με ρωτάει. Εἶμαι πα-
ραγωγός. Δέν ἔχω ἀκόμα ν' ἀποφασίσω. Ὅμως ἄς τ' ἀφήσουμε
με αὐτούς. Ἐδῶ ἦρθα γιά ν' ἀκούσω μουσική. Μείναμε
ως τό βράδυ. Ὁ Μάνος ἔπαιζε ὅσο πολύ καιρό. Τοῦ
ἄρεσε νά παίζει καί πρό παντός νά αὐτοσχεδιάζει.
Ἐγώ προτιμούσα πάντα τή συμφωνική μουσική. Καταλα-
βαίνω ὅτι οἱ δρόμοι μας ἀπομακρύνονται. Παρ' ὅλα αὐτά
τοῦ Μάνου τοῦ [illegible] καί μαθαίνω γιά τα
μουσικά του σχέδια. Ξέρεις, μοῦ λέει, ἔχω συνδεθεῖ με
τόν [illegible], τόν [illegible] στή [illegible], φίλο μου [illegible]
[illegible] καί τοῦ [illegible]. Τήν ἄλλη βδομάδα
ὀργανώνουν [illegible] δεξίωση γιά μένα. Θά τόν συναντήσω.
Εἶναι ἡ εὐκαιρία. Τό [illegible] μόνο στή
τύχη του που ὁ Χόρτερ [illegible]
γιά χάρη του — γιά τα συμφέροντά του. — Αὐτό
μιά τό ἐπιχείρησε στά ἔργα [illegible] ἄλλα τοῦ ὑ-
ψηλή τέχνη. Εἶχε ἀρχή [illegible] νά καταπο-
[illegible]. Ὅλα τά [illegible] στή ἀριστοκρατία εἶχαν
[illegible] [illegible] [illegible]. Ἐκεῖ
[illegible] συνεργασία τῶν [illegible]. Μόνο [illegible] ἡ μιά
[illegible] καί οἱ ἄλλοι [illegible]. – Μπορῶ
χασίσι [illegible] μόνο τῶν [illegible] στά ὑψηλά
[illegible]. Καί τό [illegible] ἦταν μόλις
[illegible] τό [illegible] καί σέ [illegible]
νά πάει [illegible] καί νά [illegible] ὅποια
[illegible]. Αὐτή ἦταν ἡ μιά πλευρά.
Ἡ ἄλλη ἦταν ὅπως εἶπα ἡ φυγή πρός τά ὑψηλά.
Πρός τή τέχνη. Μήν ἔχοντας [illegible]
μόλις, ἔβρισκαν κάποιον [illegible] τούς τόν θεοποιοῦσαν.
Ὁ Μάνος ἐκείνη τήν ἐποχή, μέ τά [illegible] τοῦ
σχέσεις μέ τό [illegible] τοῦ ΕΑΜ, εἶχε στο μεταξύ ἀναδειχθεῖ
ὡς ὁ [illegible] ἕνα γιά τό μουσικό θέατρο

Μιά αρχημέρα ~~[illegible]~~ στού Κούκ μή σέ Λαρισσα ή στή Μεγάλη όταν τό συντηρητικό κοσμικό γεγονός τής εποχής. Έτσι ή Αθηναϊκή μας ζωή επαιζόταν σέ τρία επίπεδα. Στό ένα οι μάχες. Στό άλλο ή δυστυχία, ό φόβος καί ή λεηλασία τού πλήθους. Καί στό τρίτο τό κοσμικό Κολωνάκι πού μονοπωλούσε τήν Γαντεμπραντική ζωή τής Εποχής. Ανακατεμένα τα ~~[illegible]~~ τα δύο πρώτα με τό τρίτο, καμμιά ανακρίτηση επικοινωνία. Εμείς ζούσαμε σέ διαφορετικούς χώρους. Αίφνης τό βράδυ στή άλλη υδρομάχη πού ή κοσμική Αθήνα θα συνωστιζόταν σέ κάποιο ~~[illegible]~~ μισό σαλόνι, εγώ θα κοιμόμουν στό χαλί σέ παρόδι Ιπποκράτους καί πίσω Χιλιάδες άλλους σέ χειρότερες συνθήκες. Μένουν μόνο απάνω σέ ~~[illegible]~~ ταξέντα σέ Κεραμικό. Όμως με ευγενικούς τρόπους, με όπλα της τουαλέτες καί με φίνα αρώματα. Ένα ~~[illegible]~~ ταξίδι ήταν προφανής όασις, σέ μέσον τής αναστατωμένης ζωής τους. Που οί αριστοκράτες πού δίνουν ήταν Εσοπαού καί Κυβέρνηση γνώριζαν ότι τό αίμα πού χύνεται αποτέλεσμα ήταν δουλειά δική τους. Μόνο με τα δικά τους συμφέροντα. Βγήκαμε σέ δρόμο αργά, ντραπέμενα έντιμα. Πήραμε τό τράμ καί κατεβήκαμε στό Σύνταγμα. Από κεί με τα πόδια σέ Κολωνάκι σαν όλοι σύνδεσμοι. Χτυπήσαμε μιά μεγάλη σκαλιστή πόρτα σ' ένα παλιό αρχοντικό. Μας άνοιξε ή υπηρέτρια. Ανεβήκαμε τη σκάλα καί πήραμε της ερήμου διαδρόμους.

Ο Μάνος γνώριζε καλά τα μυστήρια του σπιτιού. Στό βάθος η πόρτα ήταν μισάνοιχτη. Όταν μπήκαμε σέ δωμάτιο τάχαμε από σου όμορφη καί μεγάλη αναστασανία. Ένας ανώμαλα βαθύς έφηβος σέ Χαιρετούσε εγκάρδια. Ήταν ο Νίκος Κουνδουρός. Ζωγράφος, τότε. Καθώς μας είδανε ο Μάνος με ετοιμάσθηκε μόνος, πρόσθεσε διασπασμένη κινούμενος προς σου πόρτα - ο Νίκος είναι λαμπρός καί χρειάζεται να τόν εμφανίσεις με σέ δεύτερο πρωί. Αν σκοπεύεις θα μένω κι εγώ να μαζί υποστηρίξει ή μητέρα σου. - Ο Νίκος είχε δύο αδέρφια. Ο Ρούσσος βρισκόταν σέ Μακρόνησο. Ο Γιώργος

[illegible]

στην σύσκεψη στο Χα-λανδρί στη οργάνωση της άκρας
δεξιάς. — Και βέβαια θα μείνεις μαζί μας, λέει με
έμφαση ο Κουκούρος. Έχει δωμάτιο. Μόνο, και μου
κλείνει το μάτι [illegible] με [illegible] [illegible], πρόσεχε
[illegible] [illegible] του [illegible] μου [illegible]. Είναι
[illegible] να το [illegible]. Έτσι, ~~[illegible]~~ [illegible] και το [illegible],
[illegible] [illegible] με την [illegible] του. Είναι όλοι [illegible]
και [illegible] [illegible] στη [illegible]. Εδώ μόνο δεν
[illegible]. Εδώ είναι Ελεύθερη Ελλάδα. ~~[illegible]~~ Στο κουζίνα
μονάχα [illegible] [illegible] από τα [illegible] μας υπάρχει επιχείρηση.
Όμορφες βραδιές περάσαμε στο [illegible] του Νίκου εκείνο
τον καιρό. ~~[illegible]~~ Μετά τα μεσάνυχτα κατέφθαναν
όλοι οι [illegible] [illegible] και [illegible] και
επί το αρτίστου καλλιτέχνες [illegible] συμμετοχές, σχεδόν
[illegible] για την [illegible] κατάσταση, γνωστά πρόσωπα, [illegible]
και [illegible] στη Τέχνη. Εγώ ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. Με [illegible] να [illegible] κανένα
[illegible] και [illegible], [illegible] στο [illegible] [illegible]
~~[illegible] [illegible] [illegible] το [illegible]~~ με τη [illegible]
[illegible] και με [illegible]. Το πρωί [illegible]
να [illegible] στη [illegible] για να μην έχω [illegible]
[illegible]. Μετά [illegible] - [illegible] και στην
κουζίνα. Στο [illegible] τραπέζι σαν βασίλισσα
[illegible] από την [illegible] [illegible] ή [illegible]
του Νίκου να [illegible] τις επιχειρήσεις του
[illegible]. [illegible], [illegible], [illegible]
ο [illegible] [illegible] χειρίσματα. Η πόρτα
ανοίγει και μπαίνει ο Γιώργος, ο Χίτης. Με
κοίταξε και δε με χαιρέτησε. Φαίνεται πως
θα [illegible] μου [illegible] "[illegible]"
[illegible] [illegible] [illegible] μέρα στην [illegible]
του [illegible]. Μετά ο Νίκος [illegible] και εγώ
[illegible] του [illegible] του. Το απόγευμα [illegible]
~~[illegible]~~ Μια [illegible] [illegible]. Αργά [illegible] ο

Γιατί ήταν [illegible] 5 και τρεις!

Γι' [illegible]

ο Μάνος και οι άλλοι και ύστερα καθ' εξής. Τελείωσα
τις Συμφωνίες σε τρία μέρη και από αυτά στον Μάνο 3 [illegible].
Τώρα στο ωδείο άρχισα να δουλεύω πάνω ~~σ' ένα καινούργιο έργο~~ σε μια καινούργια σύνθεση. Σκό-
πευα να κάνω ένα νέο ορχηστρικό έργο. Στην αρχή βασίστηκα επάνω
στο ύφος του "Επιτάφιου" που μου φαινόταν σαν έργο ~~[illegible]~~ ήμουνα [illegible]
ως προς την αισθητική μου αφετηρία [° Την ~~[illegible]~~ Τρίτη βράδυ
τον πατέρα μου να με περιμένει στο [illegible] στη Χαριλάου Αθηνών. Πήρα μεγάλη χαρά.
Δώσαμε ραντεβού για την επομένη στις δύο – μετά τις δύο, αφού του
είχα προειδοποιήσει ραντεβού με τον Πέτρο και τον [illegible]
να φάμε όλοι μαζί. Συναντηθήκαμε μπροστά στην ταβέρνα της
οδού Αθηνάς. Καθίσαμε τη [illegible] και τα [illegible] με
~~[illegible]~~ Βουλγαρία. Ο γέρος κατάλαβε και ~~[illegible]~~ επεμβαίνεις στην παρα-
γελία μας. Επέμενε θα φάμε βασιλικά. Μάλιστα φέρε μας τέσσερις
μερίδες σπληνάντερα. Φαί πανάκριβο για μας. Κρασάκι;
ρετσίνα; [illegible]; Φέρε μας απ' όλα! Στο μετα-
ξύ ~~[illegible]~~ μας [illegible] από έξω από 'δω να [illegible] [illegible] για
τα [illegible] μας. Τουλάχιστον τι [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
να μη συμβεί. Θα θέλει να ~~[illegible]~~ ρωτήσει (ευθέως:) «Μήπως είσαστε οργα-
νωμένοι. Πόσο είσαστε [illegible] ; » όμως [illegible]. Έβλεπε
όμως τον κίνδυνο πάνω από τα κεφάλια μας και το μάτι του γέμιζε πόνο –
[illegible] θα ήθελε να την [illegible] [illegible] στη μέση του κόσμου και να τους πει:
– Γεια. Γεια σου [illegible]. Δε σου λέω η [illegible] και ο πόνος. Κι τα [illegible]
τελείωσαν. Ο [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]. Θα πάμε όλοι μαζί στο σπίτι
να τα γιορτάσουμε... Τα παιδιά αγάπησαν τον πατέρα μου. Μια φορά την εβδομάδα
[illegible], [illegible] μας, θα μας [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], πάντα στην ίδια Αθηνάς, γιατί είχε [illegible] και [illegible]
από την επαρχία [και σε διάφορα στέκια] Και πάντα το φαγητό μας σπληνάντερα.
Μέσω του γέρου μου έπιασα επαφή με τη Μυρτώ. Δεν μπορούσε να
[illegible] κρυφά από το σπίτι της τίποτα άλλο από μπισκότα. Τα βούτυρε
~~[illegible]~~ σε βιβλίο από κακάο. Σαν τη Μαρί-Αντουανέτα αντί για
ψωμί μού έφερνε παντεσπάνι. Ήταν υπέροχα γλυκίσματα τα οποία ονό-
~~[illegible]~~ μυρτιέτες. ~~[illegible]~~ Έτσι χόρταινα την πείνα μου
μαζί το χαρτζιλίκι του πατέρα μου, τα μοιραζόμουν με τους άλλους
που δεν είχαν τίποτα κι έτσι δεν έφταναν για τρεις καλές μέρες.
Σπάνια πηγαίναμε τώρα σινεμά γιατί ήταν γεμάτοι χαφιέδες.
Πιο πολύ στα καφενεδάκια του Παγκρατίου και στην οδό Φαλήρου.
Έτσι ~~[illegible]~~ στέκια των φροντιστηρίων που η παρακολούθηση ήταν
όσο ποτέ [illegible] έντασης. Πηγαίναμε σε γλυκό και κουταλάκι
[illegible] σε [illegible] ~~[illegible]~~ κρυφά [Αρχίσαμε] τα δαχτυλίδια μας.
Και σωπαίναμε – κάθε προσπάθεια μας για συζήτηση σταματούσε
~~[illegible]~~ στη [illegible] μεγαλύτερο αδιέξοδο.
Δεν υπήρχε μπροστά μας η παραμικρή προοπτική. Όσο
πλησιάζαμε ο πολιτικός ορίζοντας, τόσο έσβηναν και οι
τελευταίες πιθανότητες να ζήσουμε μαζί. Δεν είχαμε μέλλον.
Κι αυτό το συνειδητοποιήσαμε όλο και πιο πολύ. Ήμουν
σίγουρα ένας μελλοθάνατος. Υπήρχε μια μικρή πιθανότητα

[° Έργο [illegible] να μου η μορφή του Οιδίποδα. «Τυφλοί στα τείχη [illegible]» [illegible] τυφλοί
[illegible]. Η τραγωδία μας. Στο [illegible] και [illegible] το νέο έργο Οιδίποδα Τύραννο

να βγω στο βουνό. Όμως αυτό δεν [illegible] το έργο. Η Αθήνα είχε γίνει ένα σύνδεσμο. Εμείς τα γράμματα. Κι αυτό [illegible] μας οι [illegible] ~~[illegible]~~ μας λείπουν με την αποχή. Μετά μας [illegible] και μας στέλνανε στο τραπέζι του [illegible]. Να τύχουν και [illegible] αυτό [illegible]. Αυτό ήταν το μοναδικό [illegible] μας. ~~[illegible]~~ Γι' αυτό κι εγώ σε κάθε [illegible] που μου [illegible] έτρεχα περιμένοντας [illegible] να με ρίξει στο χώμα. Εκείνη η Ασφάλεια [illegible]. ~~[illegible]~~ Μόνο που [illegible] από μακριά γωνία [illegible] και [illegible] που ~~[illegible]~~ έρχονταν να [illegible]. Και όμως για εκεί προοριζόμεθα. Κι αυτήν την [illegible] το [illegible] καθισμένοι σε [illegible] στη [illegible] [illegible] κατά βάθος και [illegible] μας ότι αυτό ήταν μια προσωρινή κατάσταση. Η Ασφάλεια μας παραχωρεί μια μικρή άδεια. Όπως ο [illegible] που [illegible] μέσα στη [illegible] ~~[illegible]~~ των [illegible] ~~[illegible]~~: Αυτοί θα [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] αύριο, [illegible]. Γιατί έτσι του [illegible]. Στη [illegible] συνάντησα και το ~~[illegible]~~ Γιώργο [illegible]. [illegible] καθόμαστε, [illegible] και έτσι [illegible] καμμιά κουβέντα. Ένα βράδυ, [illegible] [illegible], [illegible] να [illegible] μαζί. Που [illegible] [illegible] [illegible] του [illegible] και [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ Φάγαμε [illegible] μια [illegible] [illegible]. [illegible] ο Γιώργος ~~[illegible]~~ [illegible] της [illegible] [illegible] [illegible] μου. Μετά του πρότεινα να [illegible] το σπίτι του να δω την [illegible] του. ~~[illegible]~~ Η οικογένειά του είχε [illegible] όλο το τετράγωνο μεταξύ Κεραμεικού(?) – [illegible] και [illegible] [illegible]. Το [illegible] [illegible] στρατόπεδο. Έμενε ~~[illegible]~~ στο [illegible] [illegible] [illegible] και η πόρτα του, [illegible] [illegible] με την πόρτα του στρατοπέδου. Ο [illegible] ήταν [illegible]. [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] σε μια [illegible] [illegible]. [illegible] ήταν το πρώτο [illegible] [illegible] το [illegible] του [illegible] ήταν η πόρτα του [illegible] που έμενε ο Γιώργος. Ένα [illegible] [illegible] με [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] το [illegible] [illegible] [illegible] από το [illegible] με [illegible]. Εκεί στα 1946 [illegible] η ΕΝΩΣΙΣ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ(?) [illegible] και [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ μια [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ που είχαμε [illegible].

Η Μπέρτα και ο μπαμπάς του έμεναν πιο ψηλά. Σε μιά σοφίτα με κουζίνα. Η κατοχή είχε αναγκάσει την οικογένεια να συμπτυχθεί. ~~[illegible]~~ Ο πατέρας της ~~[illegible]~~ πού διατέλεσε πρεσβευτής στην Ουάσιγκτων είχε πεθάνει. Οι Γερμανοί και μετά οι Έλληνες είχαν επιτάξει την περιουσία της. Έτσι με πολλά βάσανα, στερήσεις, και πείνα πέρασαν τη μεγάλη νύχτα της κατοχής που όπως φαίνεται δεν είχε ακόμα [illegible] μια και [illegible] την υπεροχή της [illegible] και βρίσκονταν [illegible]. Αρκετές φορές ο Γιώργος με ανέβαζε στη σοφίτα. ~~Ήταν [illegible] να βρίσκεις~~ Η δυό γυναίκες η μιά πιο ευγενική από την άλλη. ~~[illegible]~~

Τους άρεσε να κουβεντιάζουν για την καλλιτεχνική ζωή, για την τέχνη και ιδιαίτερα για τη μουσική. Ήταν [illegible] να βλέπεις αυτές τις δύο γυναίκες με την [illegible] τους, σ' αυτή τη ζωή να ζουν μέσα σε κείνο το κρύο σπίτι που όμως ήταν και κρεβατοκάμαρα-σαλόνι και κουζίνα όλα μαζί, που είχαν δώσει κάτι από την ευγένεια και το ήθος το δικό τους. Λάτρευαν το Γιώργο και τις λάτρευε. Ιδιαίτερα η γιαγιά με φροντίδα ιδιαίτερη. «Τι λες παιδί μου; Προχωράει ο Γιώργος στο ωδείο; Τι λένε γι' αυτόν;» Είχε αγωνία γιατί δίκαια είχαν μεταθέσει όλα τους τα όνειρα και τις ελπίδες στο [illegible]. Ο Γιώργος παίζει πού και πού [illegible] με [illegible] βεβαιότης, μέσα στη σκέψη, αυτές οι δοκιμασίες της και του βοήθησαν να ~~[illegible]~~ χαρακτηρίσει αυτό τον τόνο ~~[illegible]~~ ευγενικό και ωραίο χαρακτήρα. Η πόρτα μαζί του ήταν μια [illegible]. Σε όλα ανοιχτός προσπαθούσε να αναπληρώσει τα όσα [illegible] το καλό. [illegible] στο διαμέρισμα που το [illegible] οι λάμπες του δρόμου γιατί τα παράθυρα στο ψηλό δεν είχαν ούτε παντζούρια ούτε κουρτίνες. Το κρύο έπεφτε μέσα εδώ και ήταν μεγαλύτερο απ' έξω. Ίσως κρύο από την γωνία και την υγρασία. Στο γραφείο του [illegible] ήταν κάπως πιο ζεστό. Ξεκίνησε ως συνήθως [illegible] από τις παρτιτούρες του. Σε μια στιγμή σηκώθηκε κι άρχισε να μου παίζει κάποιο κομμάτι, που [illegible] στη γλώσσα της μουσικής. [illegible] μουσικό [illegible]. Μετά συζήτησα [illegible] Είπα τη γνώμη μου. [illegible] πέρα καιρό. [illegible] τις σπουδές μας. Την [illegible] που κατάφερα στο ωδείο. Την ελληνική μουσική. Κι έτσι [illegible] κρατική ορχήστρα. Ο Γιώργος ήταν αυτό που λέμε [illegible] πολιτικός. Δεν είχε οργανωμένη ένταξη. Ψυχικά όμως βρισκότανε κοντά στον αγώνα του ΕΑΜ. Ίσως γιατί είχε συναισθηματικό δεσμό με κάποιο φίλο.

Έβρεχε [illegible], θυμάμαι ότι ήταν τρέλλα. Καταστροφή [illegible]
όσα πίσω από όλα αυτά βρίσκονται οι λόγοι - Ήταν καιρός να
φύγω. Πού θα πάω; με [illegible]. Δεν είχα να πάω πουθενά.
Ίσως σε κάποιο [illegible]. Ίσως στο Ζάππειο, κάτω από
κάποιαι [illegible] θάμνους. Τόχε κάνει πρωτύτερα ο Παύλος
και τό βρήκε βολικό - [illegible], [illegible] να τού μοιάσω.
Τό και τό - Όμως αποφάσισα να μείνω εδώ γιατί [illegible]
οι μέρες και τα [illegible]. Αν πάθεις κακό θα [illegible].
Εκείνοι όμως επέμεναν. Άνοιξε τη [illegible] ντουλάπα και έβγαλε
ένα [illegible] παλιό στρώμα, λίγο τρύπιο. Τα σεντόνια [illegible]
στο πάτωμα. Τό πρωί θα τα [illegible], έτσι πού ώρα
πού το έστρωσε στο πάτωμα. Για κουβέρτες θα [illegible] να
βγάζαμε τις κουρτίνες. Εσύ δεν είσαι γιατρός. Βάλαμε
μια κουβέρτα και με πόνο [illegible] ένα - ένα τα [illegible]
στρώματα από τη [illegible]. Ξαπλώσαμε και [illegible]
μ' αυτές. Μετά [illegible] και [illegible] στο ντιβάνι πού ήταν
στρωμένο - Κουβεντιάσαμε ακόμα για λίγο. Εγώ κοιμήθηκα
και εκείνος [illegible] να διαβάζει με τό κίτρινο
φως πού έριχνε το αμπαζούρ του
γραφείου του - Έτσι [illegible] ακόμα ένα καταφύγιο. Και
να φανταστείς ότι από' εδώ άλλη μεριά του τοίχου συνε-
δρίαζε τό Στρατοδικείο Αθηνών. Αυτό πού καταδίκαζε τόσους
και χιλιάδες σε θάνατο. Να κάνουμε μιά πόρτα, του
έλεγα, για να [illegible], να [illegible], άλλα αυθόρμητα,
με [illegible]. Ένα βράδυ τού Μαρτίου όταν είχα
αρρωστήσει με [illegible] [illegible] από το κρύο και
τον πυρετό κάτω από τις λεπτές κουρτίνες, το μόνο
πού [illegible] όταν [illegible] το πρωί ήμουν υποχρεω-
μένος ν' ανέβω πάνω [illegible] και να ξανανεβάζω όλα
εκείνα [illegible] της [illegible] πού κρατούσαν
τις κουρτίνες. Να [illegible] τα σίδερα. Να
τα ξανανεβάζω στο [illegible] και να τό [illegible] σου
θέση του. Και μετά να βγω στο κρύο. Να [illegible] με [illegible]
πυρετό και με κείνο το [illegible] στη [illegible]. Την ώρα πού
τα [illegible] [illegible] αυτά ακούστηκαν χτύποι στην κεντρική
είσοδο. Χτυπούσαν με τις [illegible] την πόρτα και
φώναζαν όλοι μαζί σαν κανίβαλοι. [illegible]
διάδρομος [illegible] [illegible] πού θόρυβο
πού τρέχοντας τα κλιμακοστάσια [illegible] στο
διάδρομο [illegible] μας. Ο Γιώργος άνοιξε το
φως. Είπε. Θεέ μου τι γίνεται. Τον [illegible]. Κλείσε το.
Κάτω [illegible] την πόρτα. Βήματα από [illegible]
βαριά ακούγονταν ν' ανεβαίνουν στο [illegible]

σκοτάδι. Ο Γιώργος σηκώθηκε. Στρώνει μαχαιρώνει τα κρεβάτια του. Ξεσχίζει τα βιβλία στο γραφείο κι όλο λέει στα δίπλα που πάγωσαν ή βγήκαν; Σίκου-Ντίσου-Κρέμου - Σίκου-ντίσου-κρέμου. Εγώ να τουρτουρίζω και να σκεπάζομαι μονάχη. Απόλυτη μοναξιά. Απόψε λέω μοναξιά. Τότε ο Γιώργος ξύπνησε. Και σε λίγο κοιμήθηκε. Είναι βράδυ ακόμη μου. Λέω να πάω Γιώργο. Έχω μαχαιρώσει. Είναι φανερό. Με πιάσανε. Όχι τώρα που δεν [illegible] σίγουρα πως σε ξεγελάσανε... Όχι! μη μένω βράδυ ακόμη. Για ένα καιρό. Σίκου-ντίσου φτάνουν. Αρπάζουν τα βάρκα έπαψα ήχο. Λέγοντα του ξύλινο διάδρομο που βγάζει στην πόρτα του διαμερίσματος. Τότε συνειδητοποίησα. Να με βρουν καθισμένη. Όμως η πόρτα θα μας μένει ήσυχη. Δεν σου χτυπούν. Κοιμήθηκα. Ησυχία δωματίου. Ώσπου άκουσα μια σπαραχτική κραυγή γυναίκας. Και μετά πολλές φωνές παιδιών. Τι είχε συμβεί; Είχαν συλλάβει το διπλανό που κατοικούσε με τα πέντε ανήλικα παιδιά του στο επιταγμένο δωμάτιο με πόρτα ακριβώς δίπλα μας. Δε κοιμηθήκαμε. Ύστερα ο Γιώργος ψυχραιμίας μαζί μου. Δεν του έκανε καμιά εντύπωση η αδιαφορία μου. Είναι αγαθό τέρας, έλεγε σκεπτικός. Μα αυτό είναι δύσκολο να κινδυνεύεις τόσο και να αδιαφορείς ή θαύμαζε και τον μεγάλο μου ζήλο. Δεν μπορούσα. Μόνο όσοι έχουν περάσει παρόμοιες μπορεί να γνωρίζουν σε τι σωματική και ψυχική κατάσταση βρίσκεται ο ασθενής. Όταν βγήκα από το σπίτι κατέβαινα από τη σκάλα ένα μάτσο κομμουνιστές να τη δικάσουν. Γύρισα αν γνώριζε μη με γνωρίσει κανείς και προχώρησα για τα Κολωνάκια. Μπήκα στο καφενείο "Βυζάντιο" και παρήγγειλα τσάι και τέσσερις ασπιρίνες. Για αυτοκτονία; Ενώ το γκαρσόνι [illegible] ο ίδιος τύπος που ήταν μέσα στο Φεστιβάλ τραγουδιού. Φέρνει το συνηθισμένο γλυκό του κουταλιού, φέρτε μια βαλίτσα. Όμως προτρέχω. Τα Χριστούγεννα του 47 αποφασίσαμε να τα περάσουμε και οι τρεις στο χωριό. Ήταν ένα

ρίσκο. Όπως άλλαζε ο καιρός. Ο Πέτρος είχε φροντίσει να
αγοράσουμε τρία κομμάτια χαλβά στη Ρήνας. Αφήσαμε
τη πόρτα της ασφαλείας ανοιχτή να μπαίνει λίγο φως από
τη λάμπα του δρόμου. Τα μάτια συνηθίζουν στο σκοτάδι
και σε λίγο βλέπαμε καθαρά ο ένας τον άλλο. Εκεί
μαζί κουβεντιάσαμε κάναμε μια γενική ανάλυση της
κατάστασης. Η κυβέρνηση του Βουνού σήμαινε αυτή
και καθαρά αρχή του τέλους. Πάσι να σου κάνουμε από
δω είναι εμφανισμένοι και οι άλλες κινήσεις; Δηλαδή
αναγνώριση της κυβέρνησης [illegible] πρώτα από τις
τρεις γειτονικές χώρες Αλβανία Γιουγκοσλαβία Βουλγαρία.
Και μετά από τη Σοβιετική ~~Κυβέρνηση~~ Ένωση. Η Ελλάδα θα
κοπεί στα δύο. Θα βρεθεί η πρωτεύουσα. Κοζάνη;
Καρδίτσα; Ίσως και η Θεσσαλονίκη. Θα υπάρξει
στρατιωτική και οικονομική βοήθεια. Θα οικονομήσουμε
τουφέκια, πυρομαχικά και ό,τι άλλο χρειάζεται. Επιμένεις;
Επιμένεις ο χρόνος που έρχεται θα είναι ο χρόνος
της νίκης. Φυσικά για μας τα πράγματα στενεύουν.
Θα εντατικοποιηθεί η τρομοκρατία. Όμως και μεις θα προ-
σαρμοστούμε στις νέες συνθήκες. Με τα νέα οικονομι-
κά και τεχνικά μέσα και με οργανωμένο το ηθικό
γενικά θα σχηματίσουμε το Δημοκρατικό Στρατό της
Αθήνας. Θα αρχίσουμε να αναδιοργανώνουμε τις
ομάδες όπως στην κατοχή. Μέχρι το σημείο ντου.
Ικανοποιημένοι από την ανάλυσή μας φάγαμε με πολλή
όρεξη τα γλυκίσματα. Πήγαμε τα δείχτες μας και
εν συνεχεία τα ακουμπήσαμε στα τραπέζια. Είχα-
με κατάκοπα και ~~[illegible]~~, αφού ~~[illegible]~~ σφαλίσαμε την
πόρτα, κοιμηθήκαμε. Αυτά για τα Χριστούγεννα. Για
την Πρωτοχρονιά ο Παύλος μας πρότεινε κάτι [illegible]-
σιο. Το βράδυ της 31 Δεκεμβρίου θα γιορτάσουμε
στην αποθήκη ενός καταστήματος υποδημάτων στην
οδό Αιόλου. Μετά όταν κλείσουν οι πόρτες
θα μπορούμε να [illegible] όλο το χώρο.
Μας εφοδιάσανε με ένα κουβά για τις σωμα-
τικές μας ανάγκες και δύο κουβέρτες μαζί
με μαξιλάρια. Το κατάστημα ήταν [illegible] ησυχία. Ούτε
πόρτα, ούτε παράθυρα. Ανόμα και Χαραμάδα. Γρήγορα η
θέρμη από τα σώματα άρχισε και μας τσούζει το ουρανίσκο.
Κατεβαίνει το στομάχι που άρχισε τις συσπάσεις για φαγητό.

Τά χάσαμε, λέει ο Παύλος: Ηρεμία. Τό δωμάτιο είναι αρκετό. Μόνο να φροντίσουμε στην ησυχία. Δέν μπορεί κάποιο [illegible] θα υπάρχει. Είχε πολλά σκοτάδια πού εμπόδιζε τις κινήσεις μας. Στην είσοδο είχαν ρολόι. Όμως ακούγαμε κάθε τόσο τά βήματα από τη στρατιωτική ή τις περιπολίες. Γο Ξημέρωνε τό νέο έτος. Από το πίσω [illegible] ο τοίχος της αποθήκης όπου γέρναμε κουτιά με παπούτσια. Αρχίσαμε να τά κατεβάζουμε μήπως βρούμε κανένα φαγητό. Τίποτα. Ξεχασμένοι μόνο σταματήσαμε από προσπάθεια. Αρχίσαμε να βήχουμε δυνατά κι όλοι μαζί. Ανησυχία. Γιατί φαίνεται πως μας άκουσαν από έξω και κάποιος φωνάζει: Είναι μέσα κανείς; Σταματήσαμε από ανάσα μας και περιμέναμε να ανοίξουν. Ξανά: Είναι μέσα κανείς; Μετά φαίνεται πως φύγανε. Ξαπλώσαμε αποφασισμένοι να μη [illegible] δυνατές [illegible] να κατασκηνώσουμε το δωμάτιο. Τελικά ως φαίνεται αποκοιμηθήκαμε. Ώς δύο τού μηνός ύστερα από τριανταέξη ώρες μας βρήκαν κοιμισμένους. Κλείσαν τις πόρτες και μας τράβηξαν στην αποθήκη. Μετά την ανοίξαν πάλι, μπήκε ο φρουρός [illegible] μας έριχναν νερό μας κάνανε μασάζ. Συνήλθαμε. Δόξα σοι ο Θεός [illegible] πολλοί είπαν οι [illegible]. Δυο αδέλφια. Τρομάξαμε. Έτρεξε ο ένας. Ευτυχώς αχρείοι [illegible] και κουράστηκαν και μόνοι μαζεύτηκαν. Βλέπω τον Παύλο κίτρινο σαν φλουρί. Μη φοβάσαι, σού λέω. Ασπρισμένος... Γ Κρυφτήκαμε στην αποθήκη ως το βραδάκι και μετά όπου φύγει φύγει. Φαντάσου, να [illegible] σε παπουτσίδικο σε κέντρο της Αθήνας. Ευτυχές το νέο έτος μου λέει ο Παύλος. Αλησμόνητη Πρωτοχρονιά. Μετά όλα της [illegible] στην ώρα πού χωρίσαμε. Τό σπίτι και από ιστορία στον Πειραιά στη [illegible] πιο πρίν. Εκτός από τον [illegible], τό Γιάννη, και το Στέλιο και τον [illegible], [illegible] κάπου-κάπου και στη [illegible] από σπίτια του [illegible] Χατζηγιαννάκη [illegible] τον πατέρα μου. Είχε δυό κόρες [illegible] με [illegible] [illegible]. Υπηρετούσαν στη βάση του Ελληνικού. Τους είπαν [illegible] και [illegible]. Τό βρήκαν πολύ ενδιαφέρον. Κορίτσια [illegible]. Ήσαν όμως βαθιά [illegible] του Εργατικού Κόμματος. Και ζητούσαν με πολύ ενδιαφέρον για την κατάσταση. Εσύ τους είχα τόσο φανατισμένους πού όλοι μου είπαν ήσαν αποφασισμένοι να με [illegible] με τά όλα της στην [illegible] πού η [illegible] θα έρχονταν να με συναντήσει.

Γο Καμμιά φορά περπατώντας μεθυσμένοι πού προσπαθούσαν νά τραγουδήσουν.

Ο [illegible] στρατηγός, που ειλικρινά μετρώ, είχε προσφέρει τη
γνωστή βοήθεια σ' έναν ~~στρατηγό~~ γερμανό ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ στη μάχη του Γαλατσί. Επειδή οι γερμανοί είχαν [illegible]
[illegible] στο χωριό μας αποφάσισαν να το κάψουν. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Ο θείος μου παρακάλεσε τον ~~[illegible]~~ στρατηγό κι αυτός
μεσολάβησε και σώθηκε το χωριό. Θα τον συναντήσω με [illegible]
ύστερα από λίγες μέρες στο 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο
που με ~~[illegible]~~ μετέφεραν από τη Μακρόνησο. Στις
23 του Φλεβάρη αποφάσισα να φύγω από το σπίτι μας στη
Νέα Σμύρνη. Δεν είχα αλλάξει [illegible] δύο μήνες και
βρωμούσα. Σκέφτηκα ότι η πιο κατάλληλη στιγμή είναι
[illegible] στις 5 το απόγευμα. Μόλις με είδε η μάνα μου
[illegible]. Της λέω, όπως συνήθως, γρήγορα να αλλάξω
και φεύγω. Βάζει και κάτι να τσιμπήσω... Μου λέει
χτες ήρθε ο Μίμης (Κ[illegible]) να με αποχαιρετήσει...
Να του πεις ραντεβού για αύριο το βράδυ στις [illegible]
μέρες. Και μετά. Λοιπόν, μαμά, θα [illegible] συχνά.
Ναι; Κάθε Τετάρτη στις [illegible] ακριβώς θα περνώ μπροστά
από το [illegible] καφενείο στη γωνία της Πλατείας
Κλαυθμώνος και Αγίου Γεωργίου Καρύτση. Εσύ θα είσαι
[illegible]. Θα σηκώνεσαι και θα με ακολουθείς. Θα κρατάς
ρούχα καθαρά και λίγα τρόφιμα. Θα πηγαίνουμε στο
σινεμά Αττικόν. Θα βγαίνουμε ξεχωριστά [illegible]
[illegible]. Θα καθαρίζομαι [illegible], θα [illegible] τα
[illegible], θα πηγαίνω στο [illegible] θα αλλάζω και
θα σου φέρνω τα βρώμικα. Εντάξει; Εντάξει
παιδί μου. Ότι σε φωτίσει ο Θεός. Βγαίνοντας από την
πόρτα του κήπου βλέπω τον αδερφό μου Νάρκισσο.
Χάρηκε που με είδε και έτρεξε κοντά μου. Να
όμως που τον παρακολουθούν. Κι από τις δύο γωνίες
ξεπετάχτηκαν οι χαφιέδες με τα πιστόλια στο
χέρι. Τι έπαθες με τον μαζί μου. Ελεγε [illegible] μου
[illegible] Ασφάλεια! Πού να σε βρω, ρε Μίμη! Αυτό, του
λέω, [illegible] από πίσω και [illegible]. Μόνο που [illegible]
την πόρτα του σπιτιού. Οι Ασφαλίτες μόλις με
[illegible] τους [illegible] η φορά. Φοβήθηκαν μήπως
τραβήξω πιστόλι. Κατάχτηκαν ανάμεσό της και άρχισαν
να [illegible] βίρα-βίρα. Κατάλαβα όλα
[illegible] όπως ο [illegible] με τα [illegible].
Το σχέδιό μου ήταν να της [illegible]. [illegible]
[illegible] βαθειά από σε και [illegible] που [illegible]

[illegible]

τρέχοντας να φτάσω την πόρτα. ~~[illegible]~~ Απόσταση 6-7 μέτρα απ' τη θέση. Ακούς ~~[illegible]~~ πυροβολισμό και τρέχω. Μπαίνω και κρύβομαι. Ανεβαίνω τη σκάλα. Φτάνω στο ίδιο παράθυρο που το είχα σπάσει. Αυτοί χτυπούν την πόρτα να τη σπάσουν. Οι γυναίκες επάνω τσιρίζουν. Πηδώ στο κήπο του Παντελή και τρέχω στο [illegible]. Ναι η υπηρεσία. Ναι και η κυρία Παντελή. Ο σύζυγος, ~~[illegible]~~ στρατιωτικός ανήκει στο ΕΠΔ. Μου λέει η κυρία. Να μη φύγεις. Επάνω. Στο [illegible]. Και με βγάζουν από [illegible] και [illegible]. Βλέπω τους αστυνομικούς να ψάχνουν στο σπίτι. Το τετράγωνο περικυκλωμένο. Ψάχνουν στους κήπους. Μπαίνουν και στο σπίτι του Παντελή. Ησυχάζω. Να και η Μυρσίνη που ~~[illegible]~~ [illegible] από το [illegible] και [illegible] να [illegible] [illegible]. Την [illegible] να ψάχνουν. Την αφήνουν. Ευτυχώς. Ξαφνικά Εγγλέζικα γεμίζουν το [illegible] [illegible]. Μια [illegible] 23 του Φλεβάρη είναι η επέτειος της ΕΟΚΑ. Ένα απ' αυτά, το πιο κοντινό, το είχε ανοίξει ο Πάνης. Τον κυνήγησαν μαζί. Τον έπιασαν. [illegible] [illegible]. Περασμένα μεσάνυχτα έφυγαν από τη γειτονιά. Κατεβαίνω στο σαλόνι. Λέω στην υπηρεσία. Πηγαίνει ~~[illegible]~~ στη Μυρσίνη να δει και να ειδοποιήσει. Γυρίζει και μου λέει ότι με περιμένει στον κήπο. Βγαίνω στο δρόμο που είναι γεμάτος [illegible] και ~~[illegible]~~ [illegible] - Να 'ναι κρυμμένοι και να με περιμένουν; Αναστατώνομαι. Σαράντα μέτρα [illegible] [illegible] ο κήπος της Μυρσίνης. ~~[illegible]~~ Μπαίνω και καθισμένη [illegible] [illegible]. Αρχή Μερσίνη φτάνει η Ευαγγελή; Να βγείτε στο βουνό. Την [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] πάντα ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] από το [illegible]. Η μαμά μου [illegible]. Είναι [illegible] τρεις άνθρωποι. Κάθονται κοντά μου και μ' αγκαλιάζουν. Μα, μαμά, [illegible] [illegible]. Οι χωριάτες θα καταλάβουν, όταν τους ~~[illegible]~~ δίνω τα βρώμικα της [illegible]. Την [illegible] φορά να μου [illegible] δύο [illegible] [illegible] και δύο [illegible] [illegible]... Ο Πέτρος μου είπε να τα φορώ

Τ' απ' όξω μνημονεύαμε να φανταζόμαστε πού θα γινεί όπως δήποτε κάθε μέρα στη μέρα.

πάντα πιο πολύ γιατί το βουνό έχει κρύο. Πρώτο ραντε-
βού με τον αντάρτη. Δεν ήρθε. Δεύτερο. Το ίδιο.
Στο τρίτο εμφανίζεται ο αντάρτης και μου λέει: Κλείσανε
τα περάσματα. Βγήκαν τα σύνθηματα. Βουνό τέλος.
Είμαστε πια, [illegible], για τα καλά κλεισμένοι στη
φάκα. Εγώ μεταξύ άλλων αναμιγμένη στη Κυβερνητική ~~[illegible]~~ [illegible]
τίποτα. Μονάχα οι αντάρτες από μακριά είχαν το πάνω
χέρι. Επομένως αισθανόμουν [illegible] για [illegible] περισ-
σότερο σατανικό ~~[illegible]~~. Λέω για το
σχηματισμό στη Κυβέρνηση του βουνού. Έγινε και κείνη
η συνάντηση με τον Ηλία στο σπίτι του Άργους. Μας είχαν πει γενικώς
να το αποφεύγουμε για της χάρη της. Κάποιο μεσημέρι ~~[illegible]~~
που συναντηθήκαμε με τη Λευτερία, η ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
τα βήματά μας σε κείνο τον [illegible] με της [illegible] των ηρώων του
1821. Τότε θυμήθηκα την κομματική συμβουλή. Όμως ένα
μέρα είχε έρημα. Καθίσαμε σ' ένα παγκάκι και φάγαμε τις [illegible]
που μου είχε ετοιμάσει. Η Λευτέρω έβγαλε από τη τσάντα της βαζάκι
και κλωστή και μου ράβει τα κουμπιά του σακακιού ~~[illegible]~~
κινδύνευαν να πέσουν. Πολύ μακριά απέναντι μας ήρθε και κάθισε
ένας τύπος. ~~[illegible]~~ Φορούσε στο πέτο το σήμα των εθνικιστών της Αλβα-
νίας [illegible] κακής μας καθυστέρησε. Φύγαμε και ξαναπήραμε
το δρόμο της επιστροφής βαδίζοντας ~~[illegible]~~ αργά ~~[illegible]~~ μεθυσμένοι από
την [illegible] και την ~~[illegible]~~ συντροφιά μας. Όταν βρισκόμαστε μαζί
στη γη και οι δρόμοι [illegible] από τον κόσμο [illegible] οι
δυο μας [illegible] τον παράδεισο. Στη [illegible] είχα το
ραντεβού με τον Παύλο. ~~[illegible]~~ [illegible] ακριβώς [illegible] και
[illegible] από [illegible] κι αυτός [illegible] το χέρι [illegible] κάτω.
~~[illegible]~~ Δε θύμωσε [illegible] [illegible] μέτρα. Ο
δρόμος ήταν γεμάτος κόσμο. Τότε δεν [illegible] από τον
δρόμο [illegible] ένα [illegible] [illegible] [illegible]
στενό δρόμο [illegible] ~~της [illegible]~~ [illegible]. Είδαμε το Παύλο και
[illegible] [illegible] το κέντρο σαν σίφουνας ~~[illegible]~~. Όταν
κατέβαινε ~~[illegible]~~
έφτασε στα τρία μέτρα [illegible] [illegible] " [illegible] "-
Αυτή ήταν και η τελευταία μας συνάντηση. Τον πιάσανε
λίγο αργότερα. Από τα βασανιστήρια του σπάσανε τη μέση.
~~Κα~~ Τον καταδίκασαν σε θάνατο και τον [illegible] στο
[illegible] μαζί με τους άλλους μελλοθάνατους. Τέλος ήρθε
η μέρα. Κάποια Παρασκευή της ειδοποίησαν ότι η εκτέλεσή
της είναι για την Τρίτη. Δεν ξέρω ποιοι ήταν ακριβώς
[illegible] [illegible]. Νομίζω κείνο [illegible] [illegible]. Το Σάββατο
οι συγγενείς της [illegible] αποφασίζουν και απευθύνουν
προσωπικά στο Στάλιν. Μόνο ο πατέρας του Παύλου,
παπάς, δε δέχτηκε να υπογράψει το τηλεγράφημα.

Φυσικά κανείς στο βάθος δεν περίμενε πως θα γίνει το θαύμα. Και έγινε. Από το Κρεμλίνο το τηλεγράφημα έπεσε αστραπιαία στον ΟΗΕ, στη Νέα Υόρκη. Μιλάει ο Βισίνσκι. Είναι [illegible]. Στο μεταξύ στη Τρίτη [illegible] το [illegible] για το [illegible]. Το [illegible] ~~το~~ περίμενε στη θέση του. Μαζί του και ο παπάς με τα Ευαγγέλια. Τους στήσανε στο τοίχο. Και τότε έφτασε η μοτοσικλέτα με τη χάρη. Έτσι ο Παπάς έμεινε μόνος. Όλα ~~[illegible]~~ είχαν προετοιμαστεί. Πώς τον απαλλάξαμε από ένα πρόβλημα; Πώς θα πεθάνει; Θέλουν να πεθάνουν όρθιοι, έλεγε. Εκεί στον τοίχο τον βοήθησαν και οι άλλοι. ~~[illegible]~~ Όμως δεν τα κατάφεραν. Τον έβγαλαν μετά σε μια καρέκλα και τον σκότωσαν. Γρ

~~[illegible]~~ Γυρίζω στην οδό Σολωμού. Πού πήγε ο Παπάς λέω, στη Λυκούργου; Πια δεν με τρομάζει. Είναι ο [illegible]. Όταν φτάσαμε στο Χωριό στη [illegible] να με αφήσει. Μόνο εγώ γνώρισα τα μεγάλα, και δεν ήθελα να ~~[illegible]~~ ξεκινήσει θα βγάλω τη φωνή, τη φοβέρισα. Είναι κακό να πει κι εσύ. Έξω θα δουλεύουν. Τι θα κάνεις; Δεν ξέρω. Φύγε. Έφυγε. Προσπάθησα να μη δείξω τίποτα. Εξακολουθούσα το δρόμο μου αμέριμνος σαν να πήγαινα σε μάθημα. Κοίταζα τις βιτρίνες. Αυτοί θα έρχονται πίσω μου; Ο [illegible] δεν ξέρει τι τον περιμένει και χαρούμενος στο Χαλάνδρι. Φτάνουμε στη Νομική. Έχω μια που ξέρω την κατάσταση. Αλλάζουμε όπως είναι στη ~~[illegible]~~ [illegible] μέση που θα με απολύσει από το σωφρονιστήριο όποτε δε φοβερίζουν τίποτα. Χάρηκα να δείξω πως έχω τώρα να ~~[illegible]~~ γιατί, τη σχολή τρέχω αριστερά και χάνομαι μέσα. Παίρνω το [illegible] και μετά τη σκάλα που βγάζει στη Μαυρομιχάλη. Τους νιώθω να τρέχουν πίσω μου. Όμως ο χώρος είναι γεμάτος με φοιτητές και δεν μπορούν να συμβιβαστούν. Τα παιδιά στη Κατεβαίνουν κάποιοι ~~ότι μπορούν~~ για να τους παρακολουθήσουν. Αλλά δεν [illegible] ότι στην πόρτα φτάνω και βγαίνω σαν [illegible]. Στρίβω στην Ακαδημίας αριστερά και μετά ~~[illegible]~~ κατεβαίνω στην Ομήρου ~~[illegible]~~ να βρω τα κρύσιμα τραμ. Εκείνης τη μέρας κρύωνα. Δεν έτρωγα ~~και~~ [illegible] όσο ζητούσα. Έτσι με έπιασαν αμέσως οι πόνοι. Έκαιγα και έτρεμα σύγκορμος και όπου [illegible] και μπορούσα καθώς [illegible]. Έχασα και τον [illegible]. Έμεινα χωρίς επαφή. Ένα πρωί συναντήθηκα με [illegible] και τον [illegible] σε ένα καφενεδάκι στον Πειραιά. Είχα το χάλι μου. Μου

[illegible]

παραγγείλαμε τσάι κι ο γέρος ~~[illegible]~~ βγήκε και μου έφερε ένα πακέτο
ασπιρίνες. Η μαμά μου τρόμαξε. Νόμιζε πως θα πεθάνω. Έφυγε
ο ~~[illegible]~~ πατέρας για την Κρήτη τι πεθαίνει η αδερφή του η θεία Χρυσή.
Πήραμε το τραμ ~~[illegible]~~ με τη γιαγιά για το Παλαιό Φάληρο. Κατέβηκε εκείνη
να αγοράσει στο ζαχαροπλαστείο για τη Μια [illegible]. Ξαφνικά
επόμενη στάση κατέβηκα κι εγώ. Αγόρασα [illegible] εφημερίδα
και προχώρησα για το Βουλιαγμένης. Ψάχνοντας βρήκα
μια μισογκρεμισμένη καλύβα, μπήκα, πασπάτεψα της
εφημερίδας πήρα τρεις ασπιρίνες που τις είχανε με το
σπίρτο μου και τις έφαγα σε μια γωνιά. Αμέσως ένιωσα
σε ζαλάδα κι άρχισα να βλέπω φριχτά όνειρα που
με βασανίζαν και με ζαλίζουνε. Τέλος αποκοιμήθηκα.
Άνοιξα τα μάτια μου. Ήταν νύχτα. Από την τρύπα
της σκεπής έβλεπα τις αστροφεγγιές. ~~[illegible]~~ Φύσηξε βοριάς,
~~[illegible]~~ και το καλύβι έτρεμε με και το [illegible] με-
[illegible] και [illegible]. Έτρεμα συνέχεια ασπιρίνες
και σε λίγο νόμιζα πως σε τη πόρτα της καλύβας
στεκόταν ο θάνατος. Επειδή την ώρα τον ήθελα
πραγματικά με όλη μου την ψυχή να ησυχάσω. [illegible]
για αυτό αρρώστησα [illegible] ο [illegible] ήταν από
τη σύγχυση. ~~[illegible]~~ Αφού έτσι [illegible] έπαθα και [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
Είχα όμως όπως φαίνεται γερή κράση γιατί ύστερα από
τρεις μέρες με ανέσα και με μοναδική τροφή τις ασπιρίνες
και το νερό της βροχής που άρχισε από την πρώτη νύχτα
να πέφτει μέσα του γκρεμί αισθάνθηκα λίγο καλύτερα.
~~[illegible]~~ [illegible]. Ήταν χαράματα της τρίτης μέρας.
Η βροχή σταμάτησε. Έξω [illegible]. [illegible]
[illegible] για να [illegible] Έβγαλα σχέδιο να πάω στο [illegible]
όμως σε χάλια που ήμουνα δε μπορούσα να πάω
στο [illegible] ή τραμ. Μόνο με τα πόδια κι [illegible]
τη [illegible] - [illegible] Σταυρό στο [illegible]
το [illegible] και έφτασα στο [illegible].
Ο [illegible] που έδωσε στο [illegible], Σταμάτησα
σ' ένα ~~[illegible]~~ μαγαζί στο [illegible] και παράγγειλα
[illegible]. Βούτηξα σχεδόν μια φραντζόλα
στο [illegible]. Στηρίχθηκα. Ήταν σχεδόν νύχτα όταν
[illegible] το [illegible] του [illegible]. Και [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[που έβγαινε και παίζει στο σπίτι του]

και Λευθεριού στη Κρατική [Όπερα] και Χρυσσά, γυναίκα [illegible] [illegible]. Με [illegible] και με παίζει στη [illegible] [illegible]. Μη μου πεις ξέρω! ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~ [illegible] [illegible] το [illegible] σου ~~[illegible]~~. [illegible] εδώ και σου [illegible] και [illegible]. Με εσύ [illegible]. [illegible] σου [illegible] και [illegible], [illegible] στο [illegible]; Χαρακτήρισα.. Και [illegible]: Μη μου πεις. Ξέρω! Όταν [illegible] [illegible] τη [illegible] του μου [illegible]: Εγώ δε φοβάμαι, [illegible] σου [illegible] [illegible]. Αυτή τη μέρα ανέβαινα ένα έργο στο Δημοτικό [illegible]. Με μουσική. Λοιπόν. [illegible] αν γράψεις εσύ και σύγχρονο [illegible] μουσική, [illegible] μόνο ένα όργανο (φισαρμόνικα [illegible] όργανο) [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] πήγα στη Χαλκίδα [illegible] από εκεί με Αναστασόπουλο [illegible] [illegible] στο «Θυρόνιστρο» [illegible] στο σπίτι του, [illegible] [illegible]. [illegible] το θεατρικό [illegible] [illegible] με το [illegible] — [illegible] [illegible] το θεατρικό [illegible] — Διαλέξαμε [illegible] [illegible] και ένα βιβλίο με κορμί (Χαρτιά) του Μπαίχ. — [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] με τον Μιχαηλίδη — [illegible] [illegible] [illegible] στο Δημοτικό [illegible]. [illegible] στο [illegible] και από εκεί [illegible] [illegible] με τη Βέρα. Το έργο [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Το Τραγούδι του Κόσμου» ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] από πίσω [illegible] [illegible]. Με έπιασε μετά [illegible] να [illegible] για να [illegible]. ~~[illegible]~~ Βγήκα [illegible] μια [illegible] γωνιά για να [illegible] τη νύχτα. [illegible] από το [illegible] [illegible], και [illegible] [illegible] και [illegible]. [illegible] [illegible] και [illegible] σ' ένα [illegible] να με [illegible] [illegible] [illegible] τα [illegible] όλοι. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] και [illegible] να με [illegible] [illegible]. Πήρα [illegible] τρεις [illegible]. Ξέχασα [illegible] να [illegible] με [illegible] τα [illegible] μου. [illegible] [illegible] τη [illegible] και [illegible] [illegible] και δε [illegible] [illegible] από τη [illegible] [illegible] [illegible] τη [illegible] [illegible]. [illegible] στιγμές [illegible] μου [illegible] [illegible] η ψυχή μου. Πιο [illegible] τα [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] στη [illegible] — [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible]. Δε [illegible]. — Το [illegible] [illegible] και με [illegible] [illegible]. Δε [illegible]. — Το [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible]. [illegible] οι φωνές [illegible] [illegible]. [illegible] και [illegible] [illegible] [illegible] και βγήκα να [illegible] [illegible] να [illegible] με τη [illegible]. [illegible] — Ευτυχώς [illegible] πολλοί [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] από τα [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] με το Μιχαηλίδη [illegible] [illegible] [illegible]. Είχαν [illegible] ένα μικρό [illegible] — Ρωτώ: Τι είδες κορμί χειμώνα, [illegible] [illegible]. Αρχίζω [illegible] [illegible]. Ας [illegible] αυτό. [illegible] αυτό. Κι αυτό, [illegible] [illegible] και δυο [illegible] Τραγούδια. Να οι στίχοι. [illegible] [illegible] [illegible]. Άρχισαν οι [illegible]. [illegible] το [illegible]. Είχε ~~[illegible]~~ [illegible] και [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] του [illegible].

[Το ήθελα γλέντι]

στη Νέα Ιωνία, δίπλα στο περίπτερο — Εθνικής Τραπέζης. Με δέχτηκαν έγκαρδα. Τα πεθερικά του και ο μπατζανάκης του ήταν κοντά στο ΕΑΜ. Είχα καιρό να φάω σε οικογενειακό τραπέζι. Το βράδυ μου έδωσαν το ντιβάνι για το φόβο των Ιουδαίων. Επειδή ανησυχούσα για την ύπαρξη [illegible] [illegible] με ανέβασαν στο δωμάτιό της. Όπως ο Γεώργιος ήταν [illegible] και η Μαρίκα παραμερίσαντα (?). Έτσι της είπαν: [illegible] με τα ντιβάνια. Νομίζω καλύτερα. Αυτά για να γελάσουμε. Φυσικά μένω για το Γεώργιο Κωνσταντινίδη — που τότε υπηρετούσε στη καθηγητής να γυρνάει. Το ίδιο και η γυναίκα του. Με τα αυτά χρήματα που πήρα πρότεινα στη Μυρτώ να πάμε στα [illegible] στη Θεσσαλονίκη (?). Στο Λουτρό (?). Εκεί ήταν στη [illegible] Ταβερνίτσες. Σταματήσαμε μπροστά σ' ένα μαγαζί γύρω-γύρω τραπεζάκια. Είμαστε οι μόνοι πελάτες. ο ιδιοκτήτης και τα γκαρσόνια μας κοίταζαν αφ' υψηλού. Τι να πάρουμε; Τα μπαρμπούνια (?). Δεν θυμάμαι [illegible] για μας. Χαϊδεύοντας στη τσέπη μου τα εκατοστάρικα [illegible] αισθανόμουν αρκετά δυνατός για να [illegible] με ύφος [illegible] [illegible]: Βάλτε μας ένα τραπέζι [illegible] [illegible] και επειδή με κοίταζαν χωρίς να [illegible] και της [illegible] ο σερβιτόρος έβγαζα το μαντίλι και της το [illegible] μπροστά στα μάτια της. Αστραπιαία [illegible] όλοι σε κίνηση. Μόνο που η Μυρτώ κατάχλωμη [illegible] μου έσφιγγε. Έτσι [illegible] [illegible]. Πάμε να φύγουμε. Και έφυγε. Τη γύρισα πίσω. [illegible] είναι η [illegible] μου και θα φάμε [illegible]. Καθίσαμε σε ένα κιόσκι. Έσπευσαν [illegible] και [illegible] προσοχή για να παραγγελία. Τι έχετε από ψάρια; [illegible]; Ναι. [illegible]; Ναι. Κρασί. Μια φιάλη. Μια [illegible] [illegible]. Ο ήλιος [illegible]. Τα κυματάκια στα [illegible] μας [illegible] ύμνους στον έρωτα. Γύρω μας οι [illegible] με [illegible]. Μικραίνει ο κόσμος. Μεγαλώνουν τα μάτια της. Τώρα έμειναν δύο βλέμματα στο μέσο της έδυε ο ήλιος στον Ασπρόπυργο (?). Κι εγώ [illegible] ότι ο [illegible] δεν θα το ξεχάσω ποτέ πια. Το [illegible] κι εσύ και μπήκε στο παιχνίδι της [illegible] ευτυχίας. Ζούσαμε [illegible] τη στιγμή σαν να φοβόμαστε το μέλλον που δεν θα [illegible] ποτέ. Πλήρωσα. Άφησα ένα μεγαλοπρεπές πουρμπουάρ και αποχωρήσαμε [illegible] να μας [illegible] οι [illegible] για να μας [illegible] στο [illegible] μας. Δύο σερβιτόροι κατάπληκτοι του [illegible] που μας παρακολουθούσαν

στη γωνία του δρόμου — Δεν δώσαμε ραντεβού. Η Λευκή επέμενε — Εγώ όμως ήμουν τόσο άρρωστος, πονούσα τόσο πολύ χωρίς να ξέρω τι δείχνω, ο πυρετός μ' έκαιγε πού μπορεί — όχι το ίδιο βράδυ θα σταθώ να συναντηθούμε στις λαγουδέρες του θεωρείου στο Δημοτικό Πειραιώς.

Πού θα κινηθείς το βράδυ; με φώναζε καθώς απομακρυνόταν ~~[illegible]~~ ανυπεράσπιστα τα κουρέλια μας μέσα στο φωτιστικό. Έχω ένα καλό σπίτι. Καθαρά σεντόνια. Κουβέρτες. Και πρόσκληση καλή πορεία. Και συντρόφους της πορείας μας και καλά φρονηματισμένους σαν να μη συμβαίνει τίποτα συνηθισμένο.

Να πάμε στο σπίτι μου. Μέσα στη Μάρκου Βότσαρη η κυβέρνηση συνέχισε τις διακοπές στην Αίγινα. Την αλλά στη παράλληλη μέρα η περασμένη οργάνωση ~~[illegible]~~ τιμωρήθηκε του υπουργού που είχε υπογραφεί στο ειπωμένο. Το Χρυσό Λαγκάδι. Ο Μουτσοράκης — και θυμάμαι κινούμενος στο στρατόπεδο τραυματισμένος. Μπαίνοντας χαιρέτησε τους συντρόφους του που τα εξηγούσανε για να σώθουν: Σκοτώσατέ με. Τον έπιασε η Ασφάλεια. Τον πήραν, το Μουσικείο. Οι ~~[illegible]~~ ρίχτηκαν γιατροί και κέρδισαν στη γειτονιά του. Όταν έστησε το πρώτο όνομα απομακρύνθηκαν. Τον βασάνισαν και του έκοψαν όργανά του. ~~[illegible]~~ Πιάσαν όλη την ομάδα — οι περισσότεροι, τα φίδια μας μου και στη Ευλογία — και σκότωσαν το Βασίλη Ζάννο. Η Λευκή μου είχε φέρει τη παρτιτούρα της Αστ-Γενικής — Καθόμουν μόνος σε μια άκρη στη κουζίνα και έγραφα στη σελίδα της ορχήστρας. Ήθελα να είμαι αισιόδοξος. Ήθελα να πιστεύω ότι θα ζήσω και όλα τα έργα μου μια μέρα θα παιχτούν και θα τα ακούσω. Κάθε τόσο καθόμουν μπροστά στο ερμάριο να παίξω — [τό μέρος μου] Όμως η προσοχή μου δεν ήταν μέσα στη μουσική άλλα έξω. Γυρνώ πού το θέατρο. Έτσι σταμάτησε. Έτσι συλληφθέντες πού τώρα της βασανίζουν. Τώρα σπαρταράει στα βουνά κι έχω μαζί μου

// Χτύπησε στην ανάμνηση η Πλειάδα το Ήλιο.

Γ° Καθώς αντέγραφα είχα συγχύσει το νου μου στο έργο. Άκουγα τις φωνές της Βεργής στη Μήχανη και που όλη μου και

μο να φύγουν οι ηθοποιοί, με το λεωφορείο κάποιος μου λέει: Εσύ πού μένεις; Γιατί δεν ανεβαίνεις μαζί μας; Μηχανικά τον ακολούθησα. [illegible] [illegible]. Λέω μέσα μου: Θα [illegible] στου Ευσι-[illegible]. Το λεωφορείο ανεβαίνει τη λεωφόρο Συγγρού. Και εκεί μπροστά στη στάση Κλινική σταματάει και λέω σε κάποιον. Εδώ κατεβαίνω. [illegible] και κατεβαίνω. Ξεχνιέμαι. [illegible] [illegible] δρόμο από τη λεωφόρο είναι το σπίτι μας. Λέω πάλι μέσα μου: Αν είναι να πεθάνω ας πεθάνω κοντά στη μάνα μου μέσα στα καθαρά σεντόνια. Φτάνω στο χαγιάτι και το φως στο παραθυράκι. Ο [illegible] [illegible]. Πετάχτηκε ~~[illegible]~~ στο [illegible] από το κρεβάτι και ήρθε και μου άνοιξε. Τρόμαξε. Μα τι σου συμβαίνει! Ανεβαίνουμε στο μονοκάμαρο να μη ξυπνήσουμε τη θεία. ~~[illegible]~~ Πήγε να φωνάξει η μάνα μου από χαρά και ανησυχία για τα χάλια μου. [illegible] και ο αδερφός μου από το ντιβάνι. Γδύσου μου λέει να [illegible] [illegible] - Μου έφτιαξαν τσάι - Πήρα ασπιρίνες με τρεις [illegible] - Άλλαξα ~~[illegible]~~ και χώθηκα μέσα στα ζεστά ~~[illegible]~~ [illegible] το ντιβάνι. Έστρωσαν πρόχειρα στο αδερφό μου [illegible] [illegible] εγώ ~~[illegible]~~ είχα ήδη αποκοιμηθεί από [illegible] [illegible] και το [illegible]. Έγινα βέβαιος πως η μάνα μου στη ώρα [illegible] του Αρχαγγέλου Μιχαήλ [illegible] με [illegible] με το εικόνισμα [illegible] ~~[illegible]~~ μέσ[illegible]. Ξύπνησα από τη φωνή της [illegible] μου που [illegible] «Ποιον θέλετε;» [illegible] μισάνοιχτα παντζούρια «Ποιός είναι;» [illegible] ο αδερφός [illegible]. ~~[illegible]~~ Πάλι τα ίδια. Η μάνα μου ~~[illegible]~~ [illegible] παραθυράκι της [illegible] λέω στο Γιάννη. Τρέχα να δεις [illegible] και να το σκάσω. Έχουν μπει και [illegible] να ντυθώ [illegible]. Ξαναξάπλωσα και [illegible] κάτω [illegible]. Είναι [illegible] - [illegible] σ' ύπνο και [illegible]. [illegible] να κερδίσω μια στιγμή. Πήγε ο [illegible]. Από κάτω κάποιος είπε «Έλεγχος ταυτοτήτων». [illegible] ο ίδιος [illegible] [illegible] την ταυτότητά του [illegible] είχε ~~[illegible]~~ ο ίδιος [illegible] [illegible] για το στρατιωτικό και τώρα [illegible] [illegible] μαχαίρι [illegible] να την [illegible] [illegible]. Σύγχρονως [illegible] ο Γιάννης: [illegible] ν' ανοίξεις. Μπούκαραν μέσα οι μπάτσοι και μας φώτισαν με τα φανάρια τους. Είναι εδώ ο Λάκης; φωνάζει κάποιος. Και η μάνα μου [illegible] του λέει: Είπαμε [illegible] Δεν είναι σωστό. Έσκαψαν [illegible] και [illegible]. Τον Αρχιμανδρίτη που [illegible] εγώ προσωπικά στην πλευρά του. Τον [illegible]; Μα δεν ντρέπεστε [illegible] τη μάνα μου; Δεν [illegible] να [illegible]; Η μητέρα μου δεν έβγαλε το χάλι μας. Την [illegible] οι [illegible]

μου τρόπου: - Μίκη, πῶς μπῆκες ἐσύ; Δὲν ἐπιτρέπεται. Τί θές μάννα;
Ξέρει ὁ κύριος τί μιλῶ. Καὶ πρὶ μπερδευτῶ, ἐκεχυμεί ὁ κύριος
αἰσθητικώς, σὰ νὰ ντρέπεται συγκινημένος. Λόγο τιμῆς πρόκειται
γιὰ ἐξακρίβωση. Ἀγαπᾶμε ἀλλὰ δὲν τιμῶ λατρεία.. Ναί μοῦ τό
ἀποφάσισαν, τοῦ γράμματος, ἔψαξαν με αἱ ἴδια πῶς θὰ ἐγκαταλείψω
αἱ μαθηταὶ μου. Ὑπόσχομαι καὶ ὅρκο. Τέλος σηκώθηκα κι ἀρχίσαν
νὰ γνωρίζουν. Ἀνοίγουν τὰ μάτια στὸ χιόνι. Ξύπνησαν καὶ οἱ ἄλλοι.
Ἡ θεία Στεία βγαίνοντας ὅλον αὐτὸ τὸν κόσμο λειτουργεῖ
κι αὐτὴ σὰ νοικοκυρά. Καθὼς ἦταν ἡ προσωποποίηση τῆς εὐγένειας
τοὺς ἔλεγε: καλημέρα σας. Καθίστε. Σᾶς περιμένω. Ναί θὰ
παραδώσω καφέ. Καὶ οἱ ἀνάπτυσσαν κοιτάζοντας με ἀπορία
στὴ μάνα. Σίγουρα κανεὶς στὸ νοῦ δὲν θὰ τοὺς εἶχε [illegible]
ὁ Ἀριστοτέλης ὅλο εὐγένεια κι αὐτὸς ἀπὸ τὶς ἐποχὲς τοῦ [illegible] με λουλούδια
καὶ καλὰ γράμματα. Ἀργότερα πολλοὶ ἔξω τοῦ [illegible]
στὸ μεγαλόσωμο μπροστὰ στὶς μπαίνοντας τελευταῖος με χαμόγελο
ὁ Γιάννης, ἦταν τότε δεκαέξι χρονῶ μου [illegible]
ἔπιασε τὸ χέρι καὶ με βροντερὴ φωνὴ πετά ~~[illegible]~~
ἕνα « Γειά σου σύντροφε » - πολὺ μεγαλοπρεπέστατο. Τοῦ
χαϊδεύω τὰ μαλλιά καὶ ξαναγύρισα στὴ μάννα μας γιὰ
νὰ ἀποχαιρετήσω με τὸ βλέμμα, γιατὶ λείπανε οἱ σύντροφοι.
[illegible] φτάνω στὴ μάννα. Ἡ κατάσταση.. Με πήγαν στό
ΚΒ. Ἐκεῖ εἶχε ἀσυνήθιστη γιὰ τὴν ὥρα κίνηση. Οἱ
ἀστυνομικοὶ μπαινόβγαιναν φουριόζοι. Κάτι εἶπαν οἱ
ὑπόλοιποι καθὼς με περνοῦσαν. Ἦμουν πῶς νὰ τὸ καίνουμε
ἕνας γνώριμος τοῦ Κεφαλογιάννη. Τοὺς ἔπιασαν; Με
ρώτησαν. Με ξαναρώτησαν. Θὰ τοὺς ξαναρωτήσω.. Αὐτοὶ
τὸ τελευταῖο ἔδειχναν τὶς δείχνω ὅσο γίνεται με
τὸ βλέμμα. Γελαστὸ κι ἔτσι
ὑπογράμμιζα μ' ἕνα λεπτὸ χαμόγελο ποὺ στὴ γλῶσσα τῆς
ἀλήθειας ποὺ σᾶς καταλαβαίνουν καλά σύντροφοι:
θὰ μᾶς κλάσετε τ' ἀρχίδια. Ἐπειδὴ θὰ πούμε οἱ τελευταῖοι
κουβέντα.. Γιά κοίτα τὸν ρε πῶς κορδώνεται! Ἔπιασαν
οἱ σύντροφοί μου ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἀντάρτες ποὺ αὐτοὺς
ὅταν ἔπιασαν οἱ ΚΒ τοὺς δείχναμε δεμένους στὸ βουνό
νὰ δικάσουν με τὴν κατηγορία ὅτι ἦσαν ἀντάρτες
στὴ γκεσταπό. Τὸ σκότωσαν ὅμως καὶ γίνανε ὁ τρόμος
καὶ ὁ φόβος γιὰ τὴν περιοχή. Στὰ 1945-46 πηγαίναμε
κάθε μιὰ φορὰ τῆς Τετάρτης τὸ βραδάκι ποὺ τὸ βαλτόπανο
ἔστελνε μιὰ ὥρα κλασικὴ μουσικὴ ν' ἀκούσω τὴν
ἐκπομπὴ μπροστὰ ἀπὸ ἕνα ζαχαροπλαστεῖο στὴν πλατεία Γ
Τὸ αἰγυπτιακὸ γουσούρι ἔβαλε τὸν ἦχο στὴ
Δαπάνη. Μὲ ἔχοντας χθεσινὸ καθόλου
σὲ περιφέρειο καὶ παρακολουθοῦσα.. Θυμᾶμαι
ὅτι ἀκούγαμε μιὰ ραψωδία τοῦ Λίστ ὅταν πέρασαν
σφυρίζοντας μπροστά μου οἱ δύο ἀντάρτες. Σταθήκαμε

Τί εἶπες; [illegible]

και με κοίταζαν. Εγώ τους είδα δεν ήθελα όμως να χαλάσω
τις [illegible] του έργου. Τι κάνεις εκεί ρε! Δεν
απαντούσαν. Αγρίεψα. Είπα ότι κάνεις; Γιατί; Ακούω
μουσική. Βάζουν τα [illegible]. Βγάζουν το [illegible]. Τι
[illegible] αυτό; Είναι [illegible] ε; Δεν το ξέρω. Εδώ
κάθεται συχνά. Πού με έτσι [illegible]; Μου χάλαγαν
την ακρόαση και αγανακτούσα. [illegible] ρε; Τους
κοίταζα και έλεγα μέσα μου: Να μου κοπεί το χέρι
αν ξαναγγίσω ελεύθερο [illegible]. Με γνώριζαν καλά...
Μέχρι τον πόλεμο, στις αρχές του Δεκέμβρη. ~~[illegible]~~
Στέκονταν σαν τα ψυχοπαίδια. Κείτονται [illegible] μας.
Έχουμε μαννούλα. Έχουμε παιδάκια. Ο ένας μόλις
μας έλεγε τα χέρια. Κάτσε με τη μαννούλα μου. Μη
με σκοτώνεις. Έφτασα. Τι ξέρω. Συγχώρεσέ με. [illegible]
καλά. Τέτοια σαχλαμαρίσματα και αηδίες. Δεν ήταν
αυτές.. Τους έδειξα και καθώς τους σημαδεύαμε ο
ένας έπεσε στα γόνατα και παρακαλούσε. Και μετά
[illegible] γιατί αυτοί, [illegible] θα γίνονταν
οι εχθροί από το 'κουκουέδες'. Τι ο κύριος
Διοικητής είχε βάλει μπροστά ο [illegible] τη σκηνή.
Όταν τον έπιασα μου παρέδωσε το [illegible]
και ξαναλέγοντας: Για την τιμή των όπλων. Μόνο
για την τιμή των όπλων. ~~[illegible]~~ θέλαμε να
την [illegible]. Το κάναμε μόνο και μόνο για
την τιμή των όπλων. Από τους ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
οι [illegible] [illegible] ήταν [illegible]. Βγήκαν [illegible].
και πολλοί έμειναν μαζί μας. Μετά [illegible] μέσα
[illegible] γυναίκες [illegible] που παίξαμε εκεί
χωριά να [illegible] να [illegible] μέσα να βρουν
τους αυτές τους. Πηγαίνετε και πέστε τους ότι είναι
όλοι ελεύθεροι. ~~[illegible]~~ Δε θα πειράζουμε.
νύχτα... Βρήκα ένα [illegible]. Πήγα και τον [illegible]
[illegible] παιδί. Ψυχή [illegible] ξαναμένω. Οι [illegible]-
τεροι είναι [illegible]. Μόνο ένας [illegible] [illegible] αυτοί,
[illegible] ν' αρχίσουμε; Ναι, να ξέρω. [illegible] όλα
και με τα χέρια ψηλά. Φωνάζει: Βγαίνετε ένας
ένας και με τα χέρια ψηλά. Άρχισαν ~~[illegible]~~ [illegible]
μας να βγαίνουν τρέχοντας. [illegible] [illegible]
μπροστά μας και χάνονταν πίσω από τους [illegible].

[illegible] νέο [illegible]

Το χρώμα [illegible]

Η Κόβα είχε αποφασίσει όλα τα σπίτια της. Και ενώ συνεχιζότανε η έξοδος ξεθαρρέψαμε με τον αξιωματικό και φτάσαμε να συνταιριάξουμε και να τσουβαλιάσουμε στο μέσο του δρόμου. Δεν είχαν βγεί ακόμη οι μισοί από κείνους πού ήθελαν να παραδοθούν, όταν βάλανε τα σκέρτσα μπροστά να της ακούσουν οι Εγγλέζοι και ενώ συγχρόνως μας έγνεψαν, σε μένα και τον αξιωματικό, όρμησαν μπροστά. Τα καθάρματα φώναξε αυτός και έπεσε κάτω. Τον τράβηξα και κρυφτήκαμε στη γωνία. Τρέχω και βρίσκω της δικούς μου. Δεν έχουμε καιρό θα σκοτώσουν οι άγγλοι και θα χάσουμε το οπλισμό. Φτάσε όλη σου ορμάνιση να κουβαλήσεις τα υλικά. Εδώ μόλις παίρνουμε το τηλέφ. Ετοιμαστείτε για ντού. Εγώ θ' ανεβώ στη ταράτσα να τις σκοπεύσω Χειροβομβίδες. Καλύψτε με. Αρχίσαν οι δικοί με τ' πολυβόλο κι εγώ σέρνομαι στο τοίχο φτάνω στο χτίριο. Μπαίνω στο κτίριο και από στη στριφτή σκάλα ανεβαίνω στην ταράτσα. Η θύρα της είναι ένα φρουρό γι' αυτό σφάλησα τη καγκελόπορτα έως ότου πάρω θέση βολικής για να πετάξω τις χειροβομβίδες. Σα να κατάλαβε τις σκέψεις μου τον νοιώθω να τρέχει και να κρύβεται πίσω από τη σκοπιά. Τέλος τις είχαμε και γίνεται ένας εκκωφαντικός θόρυβος. Έτσι κακούργε οι πολυβολητές όπως τις ονομάζαμε. Καθώς ξανακατεβαίνω γρήγορα τη σκάλα μου είχαν με τό αντίκρυσμα - όλος η Χειροβομβίδα τους έκανε της άλλης. Να βγαίνω ξένια [illegible] κατεστραμμένα στα νοσοκομεία και να φωνάζω: Παραδοθήκατε. Παραδοθήκατε. Μπουκάραμε μέσα και σε δέκα λεπτά οι Εγγλέζοι και φαρίτες είχαν όλα τα όπλα και τα πυρομαχικά... Σαν κινηματογραφική ταινία με ανοησία ραγισμένη γιατί περνούσαν οι λεπτομέρειες αυτές από το μυαλό μου. Βλέπω όλη δύσμοιροι πεινασμένοι θα χάνονταν να χαρίζουν στη σκηνή - λέει ο αστραγάλης: Ταυτότητα!

Με καλεί ὁ Ασφαλίτης για ανάκριση. [illegible]
Προσπαθεί να είναι όσο γίνεται ευγενικός μαζί μου. Φαίνεται
δεν είχε ξεχάσει πού χτυπήσαμε χαρούμενοι την πόρτα του
σπιτιού του στην [illegible] Ελένη. Βγαίνει η γυναίκα του
κι έπειτα [illegible] του. Έλα μέσα κύριε [illegible].
Να γνωρίσεις [illegible] μου. Ξυπνούν τα γυναικεία.
[illegible] χαρά. Τα κορίτσια
[illegible] τα αγόρια [illegible]... Τι κάνουν
τα παιδιά σου; τον ρωτώ. Είμαστε καλά όλοι.. Ήθε-
λε να προσθέσει: Χάρη σε σένα. Όμως [illegible]. Τσι-
γαρίζεις; Η ανάκριση θα είναι τυπική; Ναι! Για το
[illegible] τι λες; και [illegible] απαντήσεις σου; Φυσικά
τίποτα. Τι θέλουν, τον ρωτώ. Να το [illegible]..
Για το ΚΚΕ τι λες; Κι εδώ αποκήρυξη; Θα βεβαίως
θα γράψουμε: αρνούμαι. Τελειώσαμε. Όταν όλα [illegible]
καλά θα σε στείλουμε [illegible]... Και μέσα από
παιδιά.. Δυστυχώς με μεταφέρθηκαν από δω. και δεν
ξέρω τις [illegible] του [illegible].. Ο [illegible] ήταν
ο κύριος Ασφαλίτης. Ανάκριση [illegible] και [illegible]
[illegible]. [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]
είχε [illegible] μαζί μας πού όταν [illegible]
[illegible] με [illegible]. Αυτός
[illegible] καθαρά [illegible]
[illegible] από μας δεν θα [illegible]
[illegible]. Και [illegible]. [illegible]
[illegible] κρίσιμο. Ο Γιάννης [illegible] η γυναίκα
του ήταν έγκυος. [illegible] τόγραψε όλο
[illegible] με το μικρό [illegible]
και με δύο [illegible]. Να [illegible].
[illegible] η Ελένη [illegible] ήταν έγκυος. Όταν
[illegible] από την ανάκριση [illegible] ο Γιάννης [illegible]
[illegible]. Τον αφήσαμε να [illegible] τον καημένο. Με
το ίδιο τρένο — [illegible] τη δυναμική —
[illegible] της κρίσης. Στο τέλος μείναμε μόνο
τρεις. Ο [illegible] Ελευθεριάδης ο [illegible] ο [illegible]
Χατζηγιάννης, κι εγώ. Να θυμηθώ ότι μέσα στο
[illegible] που [illegible] της [illegible]
το Requiem του Mozart που [illegible] τον καιρό
[illegible] στη Χαλκίδα. [illegible] φορά [illegible]

προσθήκη

Με τό αυτί μου πάντα στό Λίστ έβαζα καί τούς προτείνω
τή ταυτόσημοι. Τότε μύσαμε. Θρηνούσε καί με συγκινούσε.
Όταν σού ήρθαν οι άρχές ότι θά δεύτερη προσοχή.
Καθώς [illegible] σταθούν όρθιοι [illegible] έκανε τήρα
τίς πραγματικές της Λαοσαΐδες. Ανθρωπάκια-
Η παρουσία των θεατών τούς ερέθιζε. Μου έδινε
ένα χαστούκι ό ένας. Μιά κλωτσιά στ' άχαμνά ό
άλλος. Καί μετά χτυπάγανε κλωτσάγανε καί σκοτώ-
νανε καί οι δυό μαζί.. Όταν σταμάτησαν έχε [illegible] τέ-
λει καί ή επιλογή σε Απόνοιατε σύγχρονη μουσική
όλη με τά σφυροκοπήματα της γωνιάς ή [illegible]. Καί τώρα
λίγη ευχάριστη μουσική. Μέσα σί δημιουργήσει ή ευχάριστη
σκερτσόζου [illegible] Νορμανδίας. Να κυνηγώ
τον κόσμο πού με περιποιήθηκε με ειλικρίνεια
δέξ καί ήμουν κανένα θηρίο του ζωολογικού κήπου.
Ναίσκος λοιπόν [illegible] ό [illegible] μας. Έσσυ ίδιο [illegible]
[illegible] πού τον είχα δέσει κι αυτός μουλιάζει τα
χέρια: θά μεταμορφώνεις πού γεννήθηκες [illegible]
[illegible], καί φωνές ρεχάλα σαν βρώμικο μουσικό-
Με πήγαν κατ' ευθείαν στο κρατητήριο. Καί τί νά
δώ. Όλη σού περάσα μου [illegible] σού [illegible]. Είμαστε
δώδεκα. Το πρωί μάς έφεραν το [illegible] τσάι.
Δεν τό [illegible] γνωρίσαμε. Μάς συνοδεύαμε. [illegible].
Είχε καταδικασθεί σε θάνατο. Ήταν στρατιωτικός από
τό τμήμα μας γιά κάποια αναγνώριση. Καί θά τον
έπαιρναν από στιγμή σε στιγμή γιά Ασφάλεια [illegible]
καί σε συνέχεια γιά εκτέλεση. Είδες σαν [illegible] σου;
κάποιος τό [illegible]. Ήταν μακριά από Ήπειρο. [illegible]
Έχουν πιάσει καί τη γυναίκα μου και τα παιδιά [illegible]
βρίσκονται σε συγγενείς. Διάλεξε [illegible] μιά γωνιά
[illegible] έβαζε τα χέρια πίσω από [illegible] κι έμεινε
έτσι ακίνητος κυτάζοντας το ταβάνι. Δεν άλλαξε
στάση ούτε ξανακοίταξε [illegible] ώσπου ήρθαν και
τον πήραν. Δεν είπαμε τίποτα. Μόνο με τα βλέμματα
προσπαθούσαμε να κρύψουμε τη ντροπή μας που εμείς
θα ζούσαμε ακόμα. Αυτός προσπαθούσε να χαμογελάσει.
Ένα [illegible] χαμόγελο [illegible] φαρμάκι. Σκασμός, σοί
[illegible] [illegible] ναι λέγε, να σι σκοτώνω σοι
σκυλί καί σύ νά είσαι ανίκανος..

[illegible]

Γιὰ πού ἔφυγε ὁ σύζυγός μου;

Καινούργια φρουρὰ μουσολινική μπῆκε μέσα ἀπὸ κεῖ γιὰ νὰ ἀκούσει.
Δὲ γνώριζαν βασανιστήρια — καὶ ἡ ἀνάκριση σταματοῦσαν κλπ.
σὲ ψυχολογική πίεση. Τὸ μπουντρούμι ἦταν στενό.
Δὲν εἶχε αέρα. Δὲν εἶχε φῶς μονάχα ἀπὸ μιὰ ἤ-
λεκτρική λάμπα ποὺ ἔριχνε πεθαμένα, κίτρινα,
ἀχτίνα — Δὲ βγήκαμε στὴ βλέψη μας. Μόνο
τρώγαμε καὶ κανένα ροῦχο. Τί εἶχε συμβεῖ; Ὁ καλός
μου Αρχάγγελος Μιχαὴλ σήκωσε τὰ βήματά μου ἀπὸ
φωτογραφεῖο τοῦ θεάτρου ποὺ μὲ σώζε τὸ σπίτι μου. Ἐκείνη
τὴ νύχτα, συμπτωματικά, τὸ ΚΒ εἶχαν συλλάβει
ὑπόπτους γιὰ ἐξορία. Αὐτὸ μὲ ἔσωσε. Γιατί ἂν μὲ συνάντα-
νε οἱ ἀστυνομικοὶ στὴν Ἀθήνα θὰ εἶχα τὴν τύχη τοῦ
Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ποὺ ἔπεσαν στὰ χέρια δοκίμασαν τὰ
κρεατομηχανὴ τῶν ἀνακρίσεων. Ὅμως οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος
μίλησαν γιὰ μένα. Ἀπόδειξη ὅτι ζῶ. Οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ
στὴ μεθοδική ἀνάκρισή τους μᾶς ἔσωζαν τὰ μεσάνυχτα
γιὰ ἐξορία σκέφτηκα ὅτι ὥρα νὰ
περάσουμε ἀπὸ τὴ Γενικὴ Ἀσφάλεια γιὰ ἀνα-
γνώριση. Ποιὸς ξέρει; θὰ συνέχιζαν. Ἴσως κανένας τους
νὰ εἶχεν φωτογραφία σὲ καμμιὰ ὀργάνωση ποὺ νὰ
βρεῖ στὴν Ἀθήνα... ὅταν ἡ κλούβα ἔφτασε στὴν πύλη
τοῦ Αὐλιανοῦ μπουντρουμιοῦ ἡ μεταστροφὴ ποὺ ἔπρεπε ἡ θέα
καὶ εἶδα τὰ χρυσοπράσινα φωτογραφεῖα. Τότε συνειδη-
τοποίησα ὅτι μέσα στὸ μπουντρούμι εἶχα ξεχάσει τοῦ
χρώματος. Ἐπρόσεξα μιὰ βαθειὰ συγκίνηση ζεῖ καὶ
ξαναγεννιόμουν ἐκείνη τὴ
στιγμή. Πόσο ὄμορφη εἶναι ἡ ζωή, συλλογίστηκα. Ὅταν
μᾶς εἶπαν νὰ κατεβοῦμε μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς Γενικῆς
χωρὶς νὰ καταλάβουμε καλὰ καλὰ
τί συμβαίνει, βρεθήκαμε μέσα σ' ἕνα ἀνθρώπινο δάσος
ποὺ μᾶς χτυποῦσε μὲ ξύλα, μὲ σίδερα, μὲ γροθιὲς καὶ κλωτσιές.
Ταυτόχρονα φτύνοντας σὰν κάποιο εἰδοτρό-
παιο σκέτος κόλ (μισοῦσε χαλια) ἀκατανόητες
φράσεις. Εἴχαμε γίνει σὰν νὰ εἴμαστε μέσα
στὸ αἰφνιδιαστικὸ θέαμα. Σηκώσαμε μιὰ σήκωση
καταπληχτικὴ σκάλες. Τέλος μᾶς σπρώξανε σ' ἕνα
τεράστιο ὑπόγειο. Γύρω γύρω κρασοβαρέλι. Ὀρθοὶ
μὲ τὴν πλάτη στὸν τοῖχο. Πήραμε καὶ μιὰ θέση.
Αὐτοί ἀπὸ μέσα τοῦ ὑπογείου μὲ βοήθησαν

[να γνείψουν τα σβούρες και]

γυαλί [illegible] και αυτόματα ξεκαρδιζόσουν και σκούπιζαν της
και τους σκούπισαν τα μάτια. Τους είχαν αγαπήσει
[illegible] τα αυτόματα εκείνα τα μέρα στο [illegible]
όπως κάθομαι. Μέσα στη μύτη της. Και τώρα παίρνουν στο
[illegible] της πάνω σε μας. Για μια στιγμή καθώς μας
σημαδεύουν με τα αυτόματα, [illegible] και θα μας καθα-
ρίσουν επί τόπου. Κάπου κάπου κάποιος μπαίνουν [illegible]
κι έλεγε: ακούμπησε [illegible] [illegible] στο ~~[illegible]~~ κρατούμενο
στον τοίχο. Σαν γυαλί τραβούσαν πάντοτε της Κερασιάς
αποπάνω μου. Δε μου έφτανε το [illegible] που έτρωγα.
Να τώρα δύο [illegible] με φαβορίτες και μουστα-
κάκι. Φορούν [illegible] και [illegible] γυαλιά. Τάκα-
τάκα-τάκα με χρυσού [illegible] στη μούρη
δεν προλαβαίνω να βάλω τα χέρια μου να προφυ-
λαχτώ. Γέρνω κι άλλο και με [illegible] πάνω στο
[illegible]. Είπα ωχ και χάθηκα. Φαίνεται
πως με σήκωσαν για την αναγνώριση. ~~Και [illegible]~~
Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ ~~[illegible]~~ χρυσό σε / τον είδα
τη φτερούγα πάνω από το κεφάλι μου.
και τον [illegible]. Σήκωσε με και πάρε με στον
ουρανό! Δε μπορώ είναι βαρύς ο και βρώμικος [illegible]-
[illegible]! [illegible] ο Θεός; ~~[illegible]~~ [illegible] το [illegible] χέρι
[illegible] το χρυσό του το σπαθί. [illegible] το [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ μου [illegible] το κεφάλι και με [illegible] όρθιο
και ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ να με γνωρίσουν. [illegible] από
[illegible] με ~~[illegible]~~ [illegible] οι [illegible]. Μου ~~[illegible]~~ [illegible]
τα μαλλιά και μου σήκωσαν ~~[illegible]~~ το κεφάλι
να φανεί η μούρη. Όπως τα αίματα και η [illegible]
από το βρώμικο [illegible] που είχαν [illegible]
Μάταια είχνανε και [illegible] τα ηλεκτρικά
φανάρια ~~[illegible]~~ στο πρόσωπο μου. Τέλος με [illegible]
[illegible] δυο [illegible], και με ανέβασαν
στο [illegible]. Ήταν [illegible] μια [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible].
Καθώς [illegible] οι [illegible] με [illegible] το
[illegible]. Έπιασα [illegible]. Ένας
[illegible] μου [illegible] το [illegible], και με
[illegible]. Θα [illegible] [illegible] στο [illegible].
Έχει [illegible]; [illegible] ναι. [illegible] με σε [illegible]

τραγούδαν. Πράγματι [illegible] [illegible] κορβέτα που ήταν αραγμένη [illegible] στο ρολόι, [illegible] κόστη [illegible]. Είχανε τρία τρεξίματα κρατούμενοι. Μπήκε [illegible] η μαμά, ο γέρος και η Μυρσίνη [illegible] [illegible] να σπάσει. Οι [illegible] είχαν κάνει [illegible] και της [illegible] [illegible] να μη μας [illegible]. Της χαιρέτησα με το χέρι και με χαμόγελο. Η μαμά μου [illegible].
Η Μυρσίνη έλαμπε [illegible] μέσα στο [illegible] φως. Φορούσε πράσινο ταγιέρ που ξεχώριζε μέσα στα [illegible] ρούχα του πλήθους. [illegible] για μια στιγμή ο χρόνος σταμάτησε. Μείναμε μόνοι. Εγώ κι κείνη. [illegible] με το [illegible] χαράς και προχωρήσαμε. Ανέβηκα στο [illegible] σκάλα κι έφτασα στην κουπαστή. [illegible] χωρισμένους. Μας υποδέχεται ένας χοντρός [illegible] μάγειρας. [illegible] [illegible]. Τι μου [illegible] στο [illegible] με [illegible] χέρι και [illegible] [illegible] βρήκαμε [illegible] [illegible] μου. [illegible] και [illegible]. Ήταν [illegible]. Είναι [illegible] του [illegible]. Τότε τα μάτια του [illegible] [illegible]. Εξήγησε [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: Εσύ είσαι; [illegible] [illegible] το [illegible] [illegible] με όλη [illegible] και [illegible]. Σιγά-σιγά [illegible] το δέρμα και το αίμα έτρεχε μέσα από [illegible]. Δεν [illegible] σπασμένα γιατί [illegible] [illegible] για [illegible] [illegible] με [illegible]. Προχωρήσαμε [illegible] με το σύντροφο. Χαμογέλασα να [illegible] το χέρι, μου [illegible]. Να μη [illegible] και με [illegible]. Καθίσαμε σ' ένα [illegible] να βλέπουμε το [illegible]. Τι έχεις σύντροφε [illegible]. Τι έχει το αυτί σου; Μου το φάγανε,

Περίεργο πράγμα να βγάλουν στη θέση του αυτιού μιά τρύπα. Το αίμα ήταν πηγμένο. Είχε όμως κατα-κρεουργήματα που έσταζαν ένα μαυροκόκκινο ζουμί. Κι αυτό πλάφ – πλάφ πέφτει στα δάχτυλα και χέρια. Κοιτάζει το γυμνό κρέας και λέει; Ποιος; Αποφάσισε το δόντι [illegible]. Να μη κοιτάζει [illegible] κουνιέται. Πού σε χτύπησαν; Στην Καλαμαριά. Σηκώθηκα-σηκώθηκα συνεχώς [illegible] [illegible] βρίσκομαι σε καράβι και όσο σε λίγο θα ταξιδέψουμε. Αφηρούμαι και ο νους μου περιδιαβαίνει από το ταξίδι. Νομίζω και παίζει όμορφα που ξέχασα σχεδόν τον πόνο που χάνω της δίκης μου. Το αυτί σκεπάστηκε. Καθώς μείζει [illegible] γρήγορα τραγουδίζει ... ταξίδια γλυκό φεγγάρι και βγαίνει από το λιμάνι η [illegible] προχωρεί και [illegible] [illegible] από τον πόνο της απελπισίας. Κοιτάζοντας στα μάτια έναν άλλο έχει μια κουνιέται γραφικά πάνω από ένα ασημένιο επιφάνεια του νερού που ανακατεύεται [illegible] από την τελευταία αύρα. Ταξιδεύοντας στ' ανοι-χτά του Φαλήρου έβλεπες όλη την από [illegible] απλωσιά των Αθηνών. Γεια σου πόλη αγαπημένη, σπηλιά-μου όλοι σιωπηλοί. Άραγε θα σε ξαναδούμε; Σε λίγο αρχίζει στο μαγαζί ... ο Σπύρος από την Καλαμαριά ήταν χτυπητής από τα χέρια και κατούρησε αίμα. Άλλοι και γυναίκες από κουκλάκια [illegible] αναγνωρίσανε και τον ανηφορικό και το χέρι μου δίνει αίμα και νερό. Τον βγάζει έξω πάνω από τη θάλασσα. Με κοιτάζει με βλέμμα σημάδι σαν να νοσταλγεί. Γύρνα τα μάτια σου να δεις. Μη βλέπεις τα χείλια μου. Κατούρησα αίμα και μετά με το ένα χέρι προσπαθούσα να τον ακουμπήσω και να τον ξαναβάλω στο κρεβάτι του. Όταν τελείωσε ξανακάθισα με στο μπαγκάζι. Όταν φτάσαμε στη ξηρά γιατί στη Μουνυχία το καράβι έχασε να πάρει και να αράξει κόσμο. Εκεί ο Καλαμαριώτης τι του έπιασε! Να ξέρναι και ο αγέρας του πελάγου να σπρώχνει τα [illegible] και να χτυπά στο σώμα κάτω πρόσωπο. Τι κακοτυχία

μούστακες θεέ μου, σπαθοφόρων, Κοντός, με το αυτί να στάζει, να κατουράει όλη την ώρα αίμα και τώρα να γελάει. Γιατί οι άλλοι είχαν βολευτεί πάνω από τα αίματα, μαραγκιασμένοι στο γεφύρι του [illegible] κατσουλιασμένοι. Επειδή οι [illegible] είχαν καταφέρει να βγάλουν μια κιθάρα, έτσι δεμένοι, και την παίζουν και τραγουδούν. Κιθαριστής ήταν ο φίλος Φωτάκης. Ποιος άλλος! Ζαχαρι- δίζονταν οι γρουσούζοι μας και οι αξιωματικοί του [illegible], όλοι "μαύροι" με τα κατορθώματά μας. Και τραγουδούσαμε δεμένοι, [illegible] [illegible] [illegible], ξεπεταχτήκαμε ανοιχτά από τη [illegible] [illegible] [illegible]. Η κουβέ- ντα [illegible]. Αρχίσαμε να [illegible]. Με τον Χρει [illegible] δεν είχαμε [illegible]. [illegible] [illegible]; Με τη [illegible] θα [illegible] κατ' ευθείαν, φούντο. Όταν [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] το "Χαιρετισμός" στον Ευβοϊκό [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ανέβηκαν στη [illegible]. Αρχίσαμε να [illegible] όλοι μαζί. Ζήτω μας! Ζήτω μας! Βγαίνει ο καπετάνιος Χοντροπατέρας, με μουστάκια [illegible] φωνάζει: [illegible], μας φτάνει από [illegible] και «Να στη ζήσει ο Μάρκος!» Ικανοποιημένος για την [illegible] του γέρου και δεν την [illegible]. Δίνει [illegible] [illegible] [illegible] η κουβέντα. Μπαίνει [illegible] στην [illegible] [illegible] και καθίζει στο [illegible] [illegible] όλοι ένα [illegible]. [illegible], δεμένοι, χορεύουμε. Οι γυναίκες [illegible] [illegible] [illegible] του [illegible] [illegible] μαζί με τις [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Μουγκρίζει ο [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Κι η [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] (vertical note in left margin)

και ο καημός μου πού από ώρα σ' ώρα πιά κατουρούσε στα βρακιά του. Η Δήλος μεταμορφώθηκε από τον αίθριο καιρό σαν τη χτένισμα και οι [illegible]. Μιά γαλήνη. Μιά ησυχία. Η κερβίτσα είχε τελειώσει. ~~[illegible]~~ Στη γέφυρα ο ~~[illegible]~~ ο καπετάνιος [illegible] να δίνει διαταγές και να [illegible] ~~[illegible]~~ καλά να δεί ~~[illegible]~~ σ' έχουσα καλά δεμένος με τα σίδερα. Τί να σε πω καλό καπετάνιο που είσαι γερά κι εγώ χαρούμενα και δεμένος. Μόνο να δω τη φάτσα σου καλά. Να σε θυμάμαι. Η συνάντηση είναι ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ πράγματα γλυκιά.. Δημιουργήσαμε και [illegible] κι εγώ [illegible] αυτά τα ~~[illegible]~~ τη φάτσα του. ~~[illegible]~~ και ονειρευόμουνα τη σύλληψη κολαστήριο θα περάσει να βρω για να το αντιμετωπίσω. Πόσο έχει ανάγκη η ψυχή του ανθρώπου από κάποια τέτοια φαντασιώσεις για ν' αντέξει. Ένα φως ~~[illegible]~~ είναι το άθλιο γένος μας. Ένα φως χειρότερο από όλα τα ζώα στη σκηνή. Δεν τα άφησαν οι ομορφιές και οι χαρές της ζωής. Καλύτερα για αυτό τα τάρταρα και τα σκοτάδια της αβύσσου. Μόλις [illegible] το καΐκι στο Ικαριώτικο [illegible] το μεσημέρι. Ένα κούτσουρο [illegible] – [illegible] – Χωρίς [illegible] παίζουν το [illegible] μας [illegible] και όλοι μαζί αρχίσαμε να [illegible] χαρά. Έτσι [illegible] [illegible] του Ευδήλου. Έξω μας [illegible] χωροφύλακας σε σχηματισμό. Ανάγκη τι θα μας κάνουνε; ~~[illegible]~~ Πάλι από τη σκάλα του πλοίου ο [illegible] [illegible] και [illegible] [illegible] τη χειροπέδη. – Μόλις με είδε [illegible]; με [illegible] με [illegible]. Ήθελε να μάθει αν μπόρεσα το [illegible] και μείνω κουτός. Αναγνωρίσαμε καθώς χαλάσαμε ο [illegible] δακρυσμένα. ~~[illegible]~~ Έσπρωξα από [illegible] [illegible] Τάσσο Χέρι. Τον κοίταξα στα μάτια και [illegible] μάτια. Ήταν φως. Θα μου να καταλάβει τη ~~[illegible]~~ γλώσσα των αγγέλων που του μιλούσα;

[illegible]

Κανένας φασίστας από τη συμμορία του δε θα ξεφύγει από την τελική κρίση. Ήταν κατενθουσιασμένος. Και σε [illegible] [illegible]. Γ Καθυστερούσαν και ~~[illegible]~~ με ~~[illegible]~~ συνέχεια ο [illegible] του φρουρού. Εδώ αρχαιομανία(?) μας παρασύραν στη σειρά. Μετά μας είπαν: Καθίστε. Καθίσαμε και περιμέναμε σιωπηλοί τη ~~[illegible]~~ τύχη μας. [illegible] κατέφθανε ένας μοίραρχος. ~~[illegible]~~ Ήταν ο κύριος Αλεξανδράκης. Το ~~[illegible]~~ καπέλλο με ασημένιο. Βρίσκεται σε καθεστώς πειθαρχικής διαβίωσης(?) Γ Αυτά τα ξέρατε πριν τελειώσαμε(?).. Θα ζείτε [illegible], σε σπίτια και δε θα βγαίνετε παρά για να ~~[illegible]~~ δώσετε παρόν. Όποιος παραβαίνει τη διαταγή θα τιμωρείται αυστηρότατα(?). [illegible] να τα [illegible], ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, θα πάτε στη Δαίφνη να εγκατασταθείτε εκεί. Αλλάζουν(?) ~~[illegible]~~ οι ντόπιοι είναι συντρόφια. Θα καλοπεράσετε... Και γελά με ικανοποίηση ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ στη χειροφίλημα(?) που το κυττούν [illegible] από το μαύρο χιούμορ. Αυτοί συντρόφια!

ΙΚΑΡΙΑ 1948-1949

Από μακριά μας παρακολουθούσαν οι εξόριστοι που είχαν [illegible]. Ο Αλεξανδράκης κατευθύνθηκε προς το μέρος τους. Μίλησαν για λίγο. Μετά γύρισε μαζί και [illegible] Γ ~~[illegible]~~ Χαιρετηθήκαμε. Όπως το [illegible] είναι μισόκακος(?). Μπήκε [illegible] στο γουρί(?). Στη Δαίφνη δεν υπάρχουν εξόριστοι. Οι πρώτοι θα είστε εσείς. Έχει όμως στον Ακαμάτρα, το πλαϊνό χωριό, μια καλή, θημωνιά(?). Μ' αυτούς θα συνεργαστείτε. Όμως προς το παρόν θα σας δώσουμε από τα δικά μας ~~[illegible]~~ φάρμακα και ~~[illegible]~~ ξηρά τροφή για να συντηρείστε. ~~[illegible]~~ Επίσης τρόφιμα για τις πρώτες μέρες. ~~[illegible]~~ Θα τα κρατήσουμε από αυτά που δικαιούσθε. Τα [illegible] είναι ~~[illegible]~~. Εβδομήντα δραχμές το μήνα για τον καθένα. Μ' αυτά εμείς έχουμε [illegible] τη [illegible] μας. Υπάρχει

Γο Αυτοί [illegible] [illegible]
Γο [illegible] η [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
Γο για να μας [illegible]

κανένας γιατρός εδώ; φωνάζει. Εγώ! πετάχτηκε ένας τριαντα-
πεντάρης με γυαλιά. Πού οι ξένοι συναγωνισταί; Θ Λέγομαι
Άρης και είμαι παθολόγος. Άρχισε αμέσως να διαλέγει
τα φάρμακα που χρειάζονται και γύρισε να κοιτάξει
τους αρρώστους. Έχουμε πολύ δρόμο να κάνουμε. Μετά οι
ευθυμίες σκόρπισαν ανάμεσά μας. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Έγιναν οι σχετικές γνωριμίες. Αρχίσαμε και μεις να
γελάσουμε και να γνωρίζουμε. Σαρίτες, εσονίτες, κομμουνι-
στές σχημάτιζαν τις ομάδες ~~[illegible]~~ πυρήνες. Εδώ βρέθηκαν ~~[illegible]~~
ποιοί είναι αντάρτες συμπατριώτες. Ποιοί πιάστηκαν στην
τύχη. Ποιοί είναι ξένοι άγνωστοι. Είμαστε γύρω στους εκατόν.
Ανάμεσά μας και ένας γνωστός τροτσκιστής από τη συνοικία
Πρίσας ~~[illegible]~~ Ίριδα. Φυσικά όλοι αυτοί οι διαφορετι-
κοί γίνονται στις μονάδες. Καθώς από την επιφάνεια στη
θάλασσα. Ιδίως οι κομμουνιστές ήρθαν και μένουν με
κάθε θυσία άγνωστοι. "Παράνομοι" μέσα στο ίδιο στο
όμιλο μαζί ο εχθρός περιμένουν έτοιμος να χτυπήσει.
Τύχαινε ο γιατρός με δυό νέα παιδιά, εσονίτες, πού κρα-
τούσαν φάρμακα, επιδέσμους μπουκαλάκια κτλ. Φώναξε:
Όλοι οι άρρωστοι από δω! Σηκώθηκα και πήγα κοντά του.
Οι περισσότεροι είχαν ανοιχτά τραύματα από τα βασανιστή-
ρια και το ξύλο. Έπρεπε θαρρείς ασθενής με κανονική
~~[illegible]~~ καταπιέστηκε
αρρώστια. Όταν ~~[illegible]~~ έφτασε η σειρά μου ο Άρης ~~[illegible]~~ Μετά
πρώτα
Η το χέρι μου. Έχουσε ο ξυλοκόπος πάνω στο σημάδι ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ιώδιο. Έβαλε γάζα το έδεσε. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Ύστερα
ασχολήθηκε με το μούτρο μου. Η πληγή πάνω
από το δεξί φρύδι και στο κρανίο είχε άνοιξε και
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ κακοφόρμισε. ~~Έχει~~ είχε πύο. Υποχώρησα
από το καθάρισμα. ~~[illegible]~~ Με σύγκλησε ~~[illegible]~~ με επίδεσμο.
Το μάτι μου κατακόκκινο. Α Αίμα. Δεν είχε σταγόνες.
Περιμένετε στο εστιατόριο που έτρεξε να βρει. ~~[illegible]~~
Με είδε να σφίγγομαι. Έχεις τίποτε άλλο με
αυτά; Ρωτάει η ματιά μου. Βγάζει τα ακουστικά που
τα είχε πάντα πάνω του. Ακούω, κάνει. Πως στέκονται
ορθιος; Τόχεις καιρό; Από το Μάρτιο. Είσαι φαινόμε-
νο! Και πάρα πολύ; Τρως; Σκεφτόμουν το σπιτικό
πού με χαρακτήριζε αναίσθητο. Λέχησα να αναρωτώ.
Μήπως είχε δίκιο. ~~[illegible]~~ Τελικά ήμουν ~~[illegible]~~.

σπαράγματα αναισθησίας. Τί νά κάνω ρώτησε; Η ανάγκη, βλέπεις.
Μέ κύτταξε κάτω από τά τσίμπλια του μετώπου ειρωνικού Καταΐφαβε. Πίνεις
γάλα; ρώτησε. Άλλο τίποτα και παίζει στό τηλεφώνημα. Νά
βρεις γάλα. Μέ ρωτάει: θέλεις νά μείνεις στό ξύλινο;
Θα σέ μηνύσω εγώ. Κύτταξα ένα γύρω τα πρόσωπα των συνται-
ρασμένων μου στό ταξίδι. Μού άρεσαν. ~~Ο~~ Όχι, του λέω,
θέλω νά'ρθω μαζί σας. Είναι βέβαιος πώς μπορεί νά
βαδίσεις; Κούτσα-κούτσα θά τά καταφέρω. Έχεις
σφάλματα; Ένα τουφέκι με μία ροδή; "βιβλία χαρτί..."
Τι λογιών κάνεις; Γράφω μουσική! ~~Εφ~~ Φωτίστηκαν
τα μάγουλα του από τό βλέμμα του. Γράφεις μουσική!
Μα αυτό είναι θαυμάσιο. Δέ θα γράψεις ποτέ και για
μάς; ~~Θ~~ Πήρα τα φάρμακα μου και σηκώθηκα και καθησυ-
σφαίρμα. Ξανακοίταξα τον ξύλινο. Τό σκήνωμα. Φαντάζομαι-
και τό καΐκι μας με τό ~~Βα~~ Ζάχο. Τώρα αυτό
βρίσκεται στή Γενική. Σάν τον Ιησού Χριστό! μου είπε
η θεία Στεφανίτσα από τό σπίτι. Πόσος καιρός πέρασε από
τότε; Έτη αιώνες; Νά υπήρξαν τάχα ς' αυτά; ~~Εγ~~
Ένα ~~[illegible]~~ τραγούδι άρχισε νά διαμορφώνεται μέσα στό ~~φ~~ μυαλό μου. Αμέσως βγάζω
χαρτί και μολύβι και γράφω «Χτύπα-χτύπα το
στήθος που σπάζει. Χτύπα-χτύπα τό νου πού φωτί-
ζεται χτυπήματα θεριεύουν οι σκλάβοι. Καίω τις σημαδούχες
και πάμε γιαλό...» Κάθεται κοντά μου ό γιατρός; Έλα
πές μου το, λέει χαμογελώντας. Καθώς το ~~[illegible]~~ άκουγε
κουνούσε τό κεφάλι του με τό ρυθμό. Είναι σπουδαίο,
Νά και ό φωνή με στό [illegible] του. Φέρε στήν κιθάρα!
Γρήγορα στήν κιθάρα! Νά τό παίξω σε μινόρε; με
θυσία. Όπως θέλεις. Σιγά-σιγά το τραγούδι από στόμα
σέ στόμα έπιασε ~~[illegible]~~ σάρκα και οστά. ~~Αλλά~~
~~[illegible]~~ Ο κόσμος με-
γάλωνε και ο ήχος μέσα από τις [illegible] χορδές
υψωνόταν πρός τό γαλανότατο ουρανό. Θυσία
στούς αρχαίους θεούς πού μάς εγκατέλειψαν. Όμως σέ
λίγο σπάραξαν [illegible] από τή μνήμη μου ~~[illegible]~~ τά
πρόσωπα και οι χειρονομίες του Πέτρου του Παύλου
και του Βασίλη. Εγκατέλειψα, [illegible], [illegible]. Εξαλεί-
φτηκε και το ~~[illegible]~~ αγαπημένο πρόσωπο του [illegible]
δάσκαλου με τα μάτια καρφωμένα στό [illegible] βάθος,
πού τώρα θά τον τρώνε τα σκουλήκια στη γη.

Λές καί ήθελαν νά λυβείσουν καιρό κάποια
άγνωστοι σιγής. Πού δέν σέ βλέπαμε. Καί πού ίσως δέ θά
σέ μαθαίναμε ποτέ. Καί όμως αυτοί μᾶς εξουσίαζαν..
Κάποιος φωνάζει: Οἱ πιό νέοι νά μαζευτούν νά πάνε στήν
αποθήκη. — Μετά από μισή ώρα φάνηκαν φορτωμένοι
σακιά. Μαζί τους καί ένα μουλάρι φορτωμένο μέ δύο
καζάνια καί κατσαρόλες. Τό οδηγούσε ένας ντόπιος. Σταμά-
τησαν μπροστά μας. Ξανάρθε ό Αξιωματικός. Λοιπόν έτοιμοι,
ξεκινάτε. Θά σταθείτε στά Αναμεταστρα. Θά δώσετε παρών
στό αστυνομικό σταθμό. Σ'αυτόν θά ανήκετε. Καί αλλοί-
μονό σας άν μάθω καμμιά παρεκτροπή.. Πηγαίνετε.
Δέ μ'αφήσαν νά πάρω τρόφιμα όπως όλοι οἱ άλλοι.
Φορτώθηκα μόνο τό σάκο μου. Στό πλευρό μου ό Άρης
μέ επιβλητικό μέ γκρίζες κρυφές ματιές. Έξαφνα σίγουρα
ότι θά συναντήσω στή μέση τοῦ δρόμου. Αποφεύγαμε
τά δρομάκια τοῦ Βουλγάρου. Ντόπιοι καί περαστικοί
μᾶς χαιρετούσαν πρόσχαρα. Δέν είχαμε αστυνομική
συνοδεία. Προπορευότανε ό ντόπιος μέ τό μουλάρι
καί εμεῖς τώρα πού πήραμε ένα στενό
μονοπάτι εἰς φαράγγια καί ούδρα. Ό ήλιος έριχνε
λοξά τίς αχτίνες του. Έλαμπαν τά βάθη τῶν πελάγων
τά γυμνά βουνά στή Τουρκία. Ἡ Χίος χανόνταν
μέσα σ'ένα λεπτό σύννεφο πάχνης. Ἡ φύση ήταν όμορφη.
Πίσω μας χάνονταν τό λιμάνι καί τά σπίτια όλα
γύρω γύρω σχηματίζαν ένα πιάτο ζωγραφισμένο μέ λευκά
σπίτια καί κόκκινες στέγες. Νά καί τό καΐκι πού φεύγει
μέ κατεύθυνση Χίο — Θεέ καί κύριε! Λές νά είναι ό
γέρος μέ τῆς θυσίας; Μπήκαμε σέ μιά
Χαράδρα φυτεμένη δέντρα. Δεξιά — ζερβά. Τό βουνό
έκρυβε τόν ήλιο. Έκανε δροσιά. Ό ανήφορος μεγάλωνε.
Αρχίσαν οἱ καθυστερήσεις. Κάποιος λέει: καίνε
τά χέρια μου: Κουράγιο! Σέ λίγο φτάνουμε
σέ πηγή. Όταν φτάσαμε εμεῖς, οἱ προηγούμενοι ετοιμά-
ζονταν νά ξεκινήσουν. Ήπιαμε νερό. Πεθυμήσαμε. Μᾶς
λέει ό γέροντας: Ό ιδρώτας σοῦ κάνει κακό. Όμως υπάρχει
κίνδυνος νά κρυώσεις. Γδύσου. Γδύνομαι καί σκουπίζομαι
μέ ένα μάλλινο ρούχο. Μοῦ παραγγέλνει, μέ ιώδιο
τό πλευρό. Μοῦ δίνει χάπια. "Έτοιμος; Έτοιμοι.
Ξαποστάσαμε καί ξεκινήσαμε γενναίοι.

στο Βουνό 213

Μπαίναμε στην ... το μονοπάτι σκαρφαλώνοντας σαν φίδι. Η κλίση μεγάλη. Ξαλάφρωσε η ψυχή. Από κάτω βλέπαμε το μουλάρι που είχε φτάσει ψηλά στον αυχένα και το έζωνε ο ήλιος. Πίσω του σαν μεθυσμένοι ανα-σαίνοντας οι άνθρωποι σκυμμένοι από το βάρος. Όταν φτάσα-με και μεις το ... ... ! Πίσω μας αφήναμε τη θάλασσα. Μπροστά μας ένα μικρό οροπέδιο με βράχια και θάμνους. Στο βάθος βουνά. Σταθήκαμε και πάλι να ξαποστάσουμε. Το μονοπάτι, κόκκινο μέσα στα πράσινα χόρτα οδηγούσε αριστερά στη ρίζα του πρώτου βουνού. Όταν τη φτάσαμε μπροστά μας φάνηκε η Αναφωνήτρια. Οι άλλοι και μεις είχαν φτάσει πάνω από μισή ώρα όταν μπήκαμε στο χωριό. Στην πλατεία χαρούμενη συνάντηση. Είχαν γίνει παρέες παρέες και κου-βέντιαζαν ζωηρά. Ο μαγαζάτορας άνοιξε δρόμο και με σπρώχνει να κάτσω στο καφενείο. Μπροστά μου μαζεύονται και προτείνουν: Δεν θέλεις τραγούδι; Όμως ο Άρης με το βλέμμα του τους έδειξε πως είμαι άρρωστος και χρειάζομαι ησυχία. Τέλος φάνηκε και η φρουρά. Ο χωροφύλακας Διονύσης που ήταν χειροσφαιριστής ... ο Ψιλάκης κι ένας άλλος, επίσης χωροφύλακας. Όλοι, μαζί τρεις. Στην Αναφωνήτρια θα ήταν πάνω από εκατό. Οι περισσότεροι είχαν περάσει χρόνια. Φαίνονταν νοικοκυρεμένοι, καθαροί, ... και ... Ο Διονύσης ... εκείνα τα μέρη. Έτσι δημιουργήθηκε. Από σκαμνάκια τα σταθμού κι άρχισε να λαβαίνει τα ονόματα. Ένας - ένας περνούσε κι έδινε παρών. Όταν πέρασα κι εγώ καθώς απομακρυνόμουν με πλησίασε ένας χωροφύλακας. Σε λένε Τσόλφαση; με ρωτά. Ναι. Είσαι από τη Κρήτη; Ναι. Με τους Τσολιφάκηδες που έχω κάτω στη Ζάκυνθο έχεις σχέση; Ναι. Λοιπόν να ξέρεις. Έμενα με τους Ψιλάκης. Όμως δεν έχω καμμιά σχέση με τους Ψιλάκηδες. Σε άλλον ... είμαστε από την ίδια μεριά στη Κρήτη, ρε σύ. Πώς φαντάζεσαι στιγμή πόσο πιο δίκαιη είναι η θέση του από την εξουσία. Είμαι ... κι αυτός δεσμοφύλακας. Κάθομαι φοβάται μήπως το σκεφτώσω για θέση του. Ησυχάστε, του λέω. Ήταν χλωμός μουσκεμένος με το απαραίτητο πηλήκιο. Καινή φορεσιά. Δε φαίνονταν κακό παιδί. Λίγο κοντόχοντρο. Κι αυτοί πολλές φορές κάνουν τα ζόρικα. Όμως σαν κάπου ... θα τα βρούμε. Τι να ... ; Τι σημαίνει με ρωτάει. Όχι αγροίκος, του λέω, αφήνοντας μια διευθέτηση ... ... θαυμάσια. Σήκωσε τους ώμους κι έφυγε ... Με το Διονύση να ολοκληρώσει τα ονόματα το προσκλητήριο βαστούσε μια ώρα. ... όταν τελείωσε είπε το ...

σᾶς εὐχαριστοῦμε τῆς Ἀναφαίστρας. Συναγωνιστές, μᾶς λέει, σήμερα θά βγῆτε [illegible] στό χωριό μας ὅλοι-ὅλοι. Στό σχολεῖο, στό καφενεῖο, στά σπίτια. Ἀπό αὔριο πρωί θά πᾶτε στή Δάφνη [illegible] εἶναι μισή ὥρα μόνο ἀπό δῶ νά ἐγκατασταθεῖτε μέ τό καλό. Τό βράδυ θά φᾶτε ἀπόψε στό καφενεῖο μας. Τό συσσίτιο τό δικό σας βρίσκεται κιόλας στή Δάφνη. Πήγαν καί τά πρῶτα τρόφιμα. Ἐπομένως αὔριο τό μεσημέρι θά γευματίσετε σπίτι σας... ~~[illegible]~~ Στό μπακάλικο θά βρεῖτε καραβανάκια, λεμόνια, κουτάλια, πιρούνια, σπίρτα κι ὅλα τά συμπράγκαλα. Ἄν δέν ἔχετε λεφτά θ' ἀνοίξετε τεφτέρι. ~~[illegible]~~ Ξανανοίγει τό ψωμί ὁ Διονύσης. Φτιάχνει ἥρωες τοῦ Μπούς μέ μουστάκια ~~[illegible]~~ αἰλά Χίτλερ καί ~~[illegible]~~ σκισμένο κεφάλι σάν κακομοίρης φούρναρης. Αὔριο πρωί πρωί ξεκινᾶτε παρόν στή ~~[illegible]~~ λεφτά. Τό βράδυ τό ἴδιο στή ἑφτά. Ἀπό μεθαύριο παρόν ἐδῶ τρεῖς φορές τή μέρα. Ὄχι τό πρωί – δώδεκα τό μεσημέρι, καί ἑφτά τό βράδυ. Δέ ~~[illegible]~~ δικαιολογεῖται καμμιά ἀπουσία. [Γ] Ναί ἐξηγεῖστε κι εἶναι ὑπεύθυνο.. Μᾶς ἀλλοιώνουν ~~[illegible]~~ ὅτι πρέπει νά πάω δύο σπίτια. Ἀποχωρήσανε στό κλουβί πού μᾶς ἔχετε τό μεσημέρι ~~[illegible]~~ καί φτιάξαμε μπροστά ἕνα ψηλό τοῖχο μέ ξύλινη πόρτα. Μπαίναμε ἀπ' αὐτή. Γυναῖκες καί κορίτσια κεντούσανε γύρω ~~[illegible]~~ ἀπ' τό πηγάδι. Μᾶς χαιρετοῦσαν κουνώντας εὐγενικά τό κεφάλι. Καταλάβαμε αὐτή τή λέξη ὅτι μέσα στά σπίτια γίνεται [illegible] δουλειά καί γι' αὐτό [illegible] αὐτή τή σοβαρότητα στήν ἔκφρασή τους. Στό δωμάτιο γύρω ἀπ' τό τραπέζι καμμιά δεκαριά σύντροφοι. Πήραμε τό Ἐλευθεριάδη ~~[illegible]~~ πού ~~[illegible]~~ [illegible] μαζί τή Μπ. [illegible]. Καθίσαμε σύντροφοι, μοῦ λές [illegible], αὐτοί πού δώσανε τή συμφωνία. Σημασία ὅτι τό ἔκοψαν. Νά συνεχίσουμε; ἐντάξει. Μιλούσαμε γιά τά διάφορα προβλήματα. Καί πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄλλο ὁ σχηματισμός τῆς ἐπιτροπῆς ~~[illegible]~~ καθοδηγήσεως τῆς ὁμάδας. Αὐτοί πού θά ἦταν ὑπεύθυνοι γιά τά οἰκονομικά, τά τρόφιμα, τό Μαγειρεῖο, τά Συνεργεῖα, τό Ἰατρεῖο, ὅσο ὅλοι μέτρα. Τήν πειθαρχία στή ὁμάδα. Ἀπό ~~[illegible]~~ στήν Ἀναφαίστρα στή Δάφνη ὁ δρόμος εἶναι μισή ὥρα. Θά μᾶς ἀνεβάσει μιά ὥρα καί. Γιατί ἔχει ἀνηφόρα. Δηλαδή θά περπατάμε πέντε ὧρες τή ~~[illegible]~~ μέρα. Εἶπα ἐγώ. Μά εἴμαστε ὑποχρεωμένοι; Καί ὁ ὑπεύθυνος ἀπαντάει. Ἐμεῖς ~~[illegible]~~ κρίνουμε ναί. Δέν ἔχουμε περιθώρια γιά ἀναρχισμούς. Αὐτοί

[Γ] Στό χωριό σας ἀπαγορεύεται νά κυκλοφορεῖτε στούς δρόμους – θά εἶστε κλεισμένοι στά σπίτια σας – θά βγαίνετε μόνο γιά τό συσσίτιο καί γιά τό παζάρι.

ξύνουν τα νύχια τους για να σκίσουν τη Κατάσταση. Της συμ-
φέρει. Εμείς όχι. Όχι. Θα το λύσει με το μαχαίρι, όσο
μας ~~[illegible]~~ το επιτρέπουν τα νεύρα μας και η αντοχή μας.
Ίσως, κάποιος θα πεθάνει και [illegible] ώστε να φτιάξουμε
όλοι μαζί. Να φτάσουμε και να ζήσουμε όλοι μαζί.
Κι αυτός ο κάποιος είναι η προσωρινή Επιτροπή. Όταν
η ομάδα σχηματίσει, τότε θα μπει το πρόβλημα στη λεω-
φόρο. Τώρα ~~[illegible]~~ έχουμε Κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Δε
μένει ν' αφήσουμε ~~[illegible]~~ τα πράγματα να φύγουν μέσα
από τα χέρια μας. Μπορεί να υπάρχουν και προβοκάτο-
ρες... Αυτά γίνονται από εμένα και εσένα. Μάθαμε πώς
έχεις προβλήματα με την υγεία σου. Έκανα μια δεύτερη στην
[illegible] στο κεφάλι και στο χέρι. Δεν ~~[illegible]~~ ξεχνούμε αυτά. Αλλά
χειρότερα! Έχεις αρρωστήσει! Μάλιστα είχα, του λέω. Από τη Μακρόνησο
ως σήμερα. Ταχτικά αυτοθεραπεύτηκα. Εντάξει, σύντροφε. Να σε δει
πρώτα ο γιατρός. Αν είσαι εντάξει προτείνουμε να αναλάβεις την
αντιπροσώπευση της ομάδας στη [illegible] Εξωτερικός γραμματέας. Εσωτερι-
κός είναι ο Γιώργος. (Ελευθεριάδης). Δε μου λες, εντάξει κάποιος
άλλος. Τι σου έλεγε ο χωροφύλακας; Του λέω. Βγάζουν τα γέλια.
Αυτό είναι καλό, λένε μερικοί - μερικοί. Του [illegible] την [illegible].
~~[illegible]~~ Ρίχνε μου κάπου-κάπου ~~[illegible]~~ κανένα σιγοβόρινο ~~[illegible]~~
βλέμμα. Ακόμη εκεί βεντέτα. Πού; Στην Ικαριά! Και μας κάνουμε
ταξίδι αγώνα. ~~[illegible]~~ Αφού ~~[illegible]~~ κανονίσουμε όλες τις λεπτομέρειες
βρήκαμε στην αυλή. Οι γυναίκες μας κέρασαν καρυδάκια γλυκό
και παγωμένο νερό, από τη στέρνα. Η κουβέντα που στο κρατούμε
και γελάμε τα [illegible] κάποιου δεκανέα Χρήστου Χατζηαβραμού-
δη που μ' έκανε να θυμηθώ τα κορίτσια στις Βραχονήσους που
μας πείραζαν - Εκτός κι αν είχαν τη ρίζα και νόημα στη
αυτή όλες οι ικαριώτισσες μας περιμένουν. Βγήκαμε δυό-
δυό να μη διώχνουμε στόχο. Στην παραλία ~~[illegible]~~ με περίμενε (ο γιατρός) να με βρει.
Τον βρήκα σπίτι να καρτερεί. Όταν φάγαμε θα σε εξετάσω
να θεραπεύσω τις πληγές. Ήταν η ώρα της βόλτας.
Οι δρόμοι γέμισαν με καθαρά παντελόνια και (λευκό πουκάμισο).
[illegible] άλλοι [illegible], κι άλλοι [illegible] περπατούσαν
πάνω κάτω στη παραλία δυό-δυό τρεις-τρεις. Συζητούσαν
σοβαροί με τον αέρα των φιλημένων κατοίκων του χωριού. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, μαζί βάιδια τους [illegible] που
είχαν τακτοποιηθεί και ησυχάσει. Είχαν το σπίτι τους
στη γωνιά με το κρεβάτι τα ρούχα και τα βιβλία τους

θά διαβάζαμε, θά σπουδάζαμε, θά αλληλογραφούσαμε. Ἐκεῖ ἡ ὄμορφη
τους θά στείλουν μαζί. Στό σπίτι μέναμε δύο καθηγητές ἀπό τήν
Ἀθήνα. Εἴχαμε τραπεζαρία κουζίνα καί ἕνα εὐρύχωρο υπνοδωμάτιο
με δύο κρεβάτια ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ στό μεγάλο παράθυρο
πού εἶχε θέα τό βουνό. Ὁ ἕνας εἶχε γραφεῖο τήν κρεβατο-
κάμαρα κι ὁ ἄλλος τήν τραπεζαρία. Οἱ τοῖχοι, τά τραπέζια
τα γεμίσαμε γρήγορα βιβλία καί χαρτιά. Ἀνάψαμε δύο μεγάλες
λάμπες καί τό δωμάτιο γέμισε φῶς. Φέραμε τό φαΐ
σε δύο μεγάλα [illegible] δοχεῖα. Τά βάζαμε στή μέση
του τραπεζιοῦ καί σερβίραμε στά τσίγκινα πιάτα. Τί γεύση
φασολάδας. Φάγαμε κι ἀπό μιά κουταλιά [illegible] βουτηγμένη
στό ψωμί. Τό ψωμί ἦταν μπαγιάτικο. Πολύ νόστιμο. Γε-
μίσαμε. Τρώγαμε σιωπηλοί. Ὅταν τελειώ-
σαμε ὁ ἕνας σηκώθηκε καί μάζεψε τό τραπέζι. Πλύ-
νε τά πιάτα στή κουζίνα μ' ἕνα σαπούνι καί τά ἔπλυνε. Ὁ ἄλλος
[illegible] ἔβαλε τά χαρτιά καί τά συγύρισε
στό γραφεῖο στό μεγάλο δωμάτιο. Ἐκεῖ [illegible]
θα κοιμηθοῦμε στά κρεβάτια μας. Ξέρεις τι κάνουμε
καί τί βγάλαμε με [illegible]. [illegible]
Μάς ἀρέσει. Ἐδῶ ἔχουμε [illegible] ρούχα. Μᾶς ἀρέσουν
τα [illegible] καί οἱ [illegible]. Ἀφοῦ μ' ἔφαγαν καί τά
[illegible] μοῦ λέει [illegible]. Τώρα θά δοῦμε προσεκτικά
τό [illegible] σου. [illegible] Με [illegible]:
[illegible] Μπράβο θηρίο! τό εἶπε, τόν [illegible]
μπήκαν στό δωμάτιο καί οἱ ἄλλοι. Ἔβγαλε [illegible]
στό [illegible] Τώρα χρειάζονται φάρμακα καί [illegible] φαΐ.
[illegible] πού ξέρω μπορῶ νά κινοῦμαι. [illegible] προσοχή.
ὑποφέρει καί παραιτεῖται στό [illegible]; Αν θέλεις [illegible]
εἶχε πεῖ κάποτε ὁ Διονύσης [illegible] μόνο οἱ πραγματικοί
ἄρρωστοι μπορεῖ νά [illegible]. [illegible] τοῦ
γιατροῦ. [illegible] ὁ γιατρός. [illegible]
ἡ Αναπαύστρα. Γιατί δέν ἔχουν γιατρό. Ὅμως ἐγώ
θεωρῶ τόν ἑαυτό μου [illegible]. [illegible] ἡ πρώτη
φορά πού [illegible] τό [illegible]. Στά 1952 θά
τό Χριστουγεννιάτικο γιά γεννήματα [illegible] -
[illegible] στην Αυγή. Χαίραμε μας
[illegible] τ' αυλάκια. Στό κουβά [illegible] οἱ καθηγητές ἔβγαζαν τό
νερό γιά τό τσάι. [illegible] στό βρυσάκι που ἦταν
[illegible] κρεμασμένο στο [illegible]. Ἐγώ φυσικά δέν εἶχα νά [illegible]
πολλά [illegible] ἔξω ἀπό τά χέρια μου καί ἕνα μέρος τοῦ
[illegible] μου με προσοχή νά βρέξω τούς [illegible].

Βουτήξαμε στό κοινό μεγάλο κομμάτι ψωμί πού έφεραν στό
τραπέζι καί μέ τά μαχαίρια γίνονταν γλυκίσματα. Λοιπόν, λέει ό
Καθηγητής, σήμερα είναι ή μεγάλη μέρα για σας. Κάθε αρχή δύσκο-
λη. Μά θά σταθούτε γενναία όπως κι έμεις. Μετά είναι
ευχάριστα. Βρήκαμε όλοι μαζί. Οί ντόπιοι θά είναι πάντα
παρών μισή ώρα πιό μπροστά από μάς. Έκτός από σήμερα
πού έχει εξαίρεση γιατί έπρεπε νά φύγουμε χωρίς για σά Δαίρη.
Η σκοπεία τού χωριού βούιζε. Τά πρόσωπα γελαστά. Μέ βρήκε
ό Ελευθεριάδης καί μού λέει σας αρέσει νά παρουσιασθώ αύριο
στό σταθμό νά πώ ότι είμαι ό εκπρόσωπος «Μιχάλη
με τό μαγαζί», πρόσθεσε. Δεν έχει αντίρρηση. Λοιπόν θα
κανονίσει με τό Χωροφύλακα ώστε τό παρόν νά γίνεται
γρήγορα. Ναί, πάρε τον κατάλογο. Τά ονόματα είναι
σε αλφαβητική σειρά. Μπροστά σε κάθε όνομα υπάρχει
ό αύξων αριθμός. Λές τον αριθμό, καθώς θα περνάμε θά λέμε ένας - ένας
τό νούμερο καί τό όνομά του. Κι αυτός θά βλέπει στη λίστα
καί θά ελέγχει.» Άφησα τό ψωμί μπροστά στη πόρτα καί
μπήκα στο δωμάτιο με τη Χωροφύλακα. «Τί θές;» με ρώτησε
ό Ψηλάκης. «Νά μιλήσω στον υπεύθυνο.» Ό Διονύσης στό γραφείο
μελετούσε τον κατάλογο. [illegible] Σίγουρα δεν θά είχε βγάλει
τό δημοτικό καί ή ανάγνωση τού δυσκόλευε. Σήκωσε
τό κεφάλι καί με κοίταξε. Αναγνωριστήκαμε καί οι δύο με
τά μάτια. Η πρώτη επαφή καλή. Είχε σημασία αυτό για
[illegible] στό σπαθί. «Είμαι ό εκπρόσωπος», τού λέω. «Μάλιστα». Καί τού
«Έχω νά σού προτείνω ένα σχέδιο για τό παρόν. Καί του
εξηγώ. Ήταν δύσπιστος. Φοβόταν μήπως είναι κανένα κόλπο.
«Δοκίμασε καί κρίνεις.» «Καλά», μού λέει. «Λοιπόν όπως είπαμε.
Για ό,τι συμβαίνει θά με βρίσκεις
κλεισμένο στό σπίτι σας. Νά ξέρεις πώς έρχονται εδώ καί
λέμε καί θά μού λες. Νά ξέρεις ~~για καί γνώριμων στη Δρά~~ καί
πήραμε από τού Σύλλογο.
Χτενίζουν τά χωριά. Όταν πιάσουν κανέναν έξω τού
[illegible] στη φυλακή για τιμωρία. Από πού υπάρχουν
λοιπές για όλο τό χωριό. Νά τούς τά εξηγήσεις λεπτομερώς
«Θεολογικά.»
για νά πάρε καλά. Όπως σά λένε «στενοχώρια»
«Λοιπόν θά δώσω φωνάξει τους νά αρχίσουμε. Γιατί ή
ώρα περνάει.» Βγήκα στό κεφαλόσκαλο. [illegible] Οί κρατούμενοι
είχαν ήδη συγκεντρωθεί. Όταν μαζευτήκαμε όλοι
πήρα τον κατάλογο από τά χέρια τού Διονύση καί
τον εξηγήσαμε. Ό καθένας έλεγε τό νούμερό του καί
σχηματίσαμε σειρά σύμφωνα με τον αριθμό.

Ξεχίλουμε. Πήρε τον κατάλογο ο Διονύσης. Οι άλλοι δύο γύριζαν τα μάτια. Γ. Ένα, Αθανασιάδης. Δύο, Αγγελινός... Δέκα, Ελευθεριάδης, εικοσιπέντε, Κουτσογέρας. εβδομήντα, Παυλής. ογδόντα εννιά Φωτόπουλος, ενενήντα ένα Χαραλαμπίδης... Για σωστή μέρα η [illegible] κράτησε δεκαπέντε λεπτά. Μετά στήσαμε φωλιά. Το νερό έσταζε. [illegible] χωροφύλακας. Και το καθήκον και για τον Αναπαύστρα. Βγήκαμε από το χωριό και πήραμε το μονοπάτι για τη Δάφνη. Μπροστά μας, η κοιλάδα της Μεσαριάς. Αριστερά το βουνό. Κάτω από τα πόδια μας [illegible] από το [illegible] η καινούργια μας πατρίδα. Ποιος ξέρει πόσο θα μείνουμε σ' αυτό το χωριό. Μπήκαμε στην κατηφόρα. Δεξιά τα χωράφια σταματούσαν πάνω από ένα βαθύ γκρεμό. Από την άλλη μεριά στη χαράδρα το βουνό ήταν κομμένο με το μαχαίρι. Στην κορφή του ένα χωριό με σπιτάκια μεγάλα σαν [illegible] όχι. Είχε και εκεί εκκλησία. Μπροστά μας μπροστά στη Δάφνη καινούργια σπίτια σκαρφαλωμένα στο ένα λόφο με μύλους. Ήταν ένα άλλο χωριό χωρίς [illegible]. Κι αμέσως μετά άρχιζε το μεγάλο βουνό που βλέπαμε πάνω από όλη την Ικαρία. Στη μέση του δρόμου, αριστερά μας, σχηματιζόταν ένα είδος σπηλιάς. Είχε πλατάνια, πέτρινα πεζούλια και στο βάθος ένα μεγάλο ρουφούνι που μάζευε το νερό της πηγής. Που τσε συνέχεια έτρεχε με δύναμη από το μικρό άνοιγμα κι έπεφτε σε μια δεξαμενή. Αμέσως καθίσαμε όλοι στις σκιές να ξεκουραστούμε.

Έσκυψες στο ρουφούνι κι έβρεξες τη φάτσα σου και τεντώθηκε [illegible] πάνω στην επιφάνεια του νερού. Δεν μπορούσες να το πιεις, τόσο ήταν παγωμένο. Ύστερα από δέκα λεπτά ξεκινήσαμε και πάλι όλοι μαζί. Μπήκαμε στο χωριό. Τα περισσότερα σπίτια είχαν κλειστά. Ξεχωρίζει πως οι ντόπιοι τα [illegible]

[illegible]

Μόνο συγγενοί οἱ πιό πολλοί εἴχαν ἀφήσει τά κλειδιά καί τά ἐμπιστεύτηκαν σέ μᾶς. Καταλαβαίνεις τί σημαίνει αὐτό. Νά σοῦ ἀφήνουνε τήν περιουσία τους. Γι' αὐτό κι ἐμεῖς λέγαμε. Πάνω ἀπ' ὅλα σεβαστικοί. Ὄχι μόνο προσέχαμε τό βιός τους μά προσπαθούσαμε νά τό καλλιτερέψουμε. Νά φτιάξουμε παπούτσια, κεραμίδια. Νά βάψουμε. Νά καλλιτερέψουμε τόν κῆπο. Νά τό παραδώσουμε καλλίτερο ἀπ' ὅ,τι τό πήραμε. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἦταν στό κέντρο. Μπροστά της μιά μικρή πλατεία μέ πλατάνια. Ἕνα γύρω φοῦρνος, γαλακτοπωλεῖο, καφενεῖο. Ἐκεῖ που εἶναι αὐτά, μαζί οἱ δικοί μας εἴχαν ἐγκαταστήσει τά καζάνια καθισμένοι ὀκλαδόν ἕνα γύρω. Πρόσφυγες καθάριζαν ἄλλοι τίς φακές, ἄλλοι κουκιά κι ἄλλοι τά [illegible]. Ἄλλοι πάλι φέρνανε ξύλα, πού τά εἶχαν κόψει [illegible] ψηλά στό βουνό. [illegible] σέ μέση τους ὅλοι δύο γιά νά ἰσορροπεῖ τό φορτίο τους [illegible]. Δίνανε μιά καί τά [illegible] στό σωρό μπροστά στά καζάνια. Τά 'χαν [illegible], τά 'χαν τελειώσει. Λείπανε. Καί τώρα εἴχανε νερό πού τό κουβαλούσανε μέ τή κουβέδα ἀπό τη βρύση τοῦ πλάτανου. Τό γραφεῖο τῆς ὁμάδας συνεδρίαζε μπροστά στήν ἐκκλησία. Μπήκαμε τά σπίτια πού μᾶς προσφέρανε. Τά πιό πολλά ἦσαν ἐδῶ κοντά. Ὑπῆρχαν κι ἄλλα ἀπομακρυσμένα. Ἦταν τά δωμάτια. Μεγάλα γιά πάνω καί. Μικρά γιά καμιά πέντε ἄτομα. Ἀφοῦ ετοιμαστήκαμε κάναμε συνέλευση. Οἱ πρόσφυγες μοιράστηκαν σέ παρέες. Οἱ πιό νέοι πήγανε στά μακρυνά. Οἱ ἄλλοι βολεύτηκαν ἕνα γύρω. Ἐμεῖς οἱ τρεῖς νεοσμυρνιῶτες σύν ὁ Βασίλης Κουτσογεράκης(?) σ' ἕνα [illegible] ἀπό τό Τσίναγι(?) πήγαμε σ' ἕνα δωμάτιο πάνω στό δρόμο μπροστά στήν ἐκκλησία. Στό τέλος σπίτι ξέραμε καμμιά εἰκοσαριά. Καί δώσαμε ραντεβοῦ στη σκεπή μετά τό φαΐ νά τά ξαναπούμε. Στή πλατεία ——→

Έπρεπε νά τακτοποιήσουμε τά συνεργεία καθώς κι άλλες
επείγουσες λεπτομέρειες. Είχαμε δύο ώρες καιρό.
Ανοίξαμε την πόρτα και τό παράθυρο τού δωματίου μας,
πού ποιός ξέρει πόσο διάστημα έμενε ακατοίκητο. Από
τό μαγαζάκι αγοράσαμε σκούπα, κουβά,
σαπούνι και βγάλαμε τά παπούτσια μας και
σφουγγίσαμε στη φανέλα. Ένα πάτωμα είχε
γίνει βρώμικο από τη [illegible]. Φέραμε
νερό με τον κουβά και τό ξύσαμε με μανία με
τη βούρτσα. Μετά με τις σκούπες αφήσαμε νά στεγνώσει.
Όταν τελειώσαμε ανεβήκαμε, βάλαμε τά παπούτσια μας
τό αφήσαμε ανοιχτό για νά στεγνώσει και γυρίσαμε
στην πλατεία. Βρήκαμε κουρείο, ράφτη και
τσαγκάρη. Και μάλιστα φθηνότεροι από εδώ.
Είχαμε προβλέψει τρία πακέτα ρούχα στο σπίτι
για νά ξεκουραστούμε. Ήταν καιρός παραγγέλματα από
τό κέντρο οι άνθρωποι μας βάλανε για [illegible]
πάνω στο δρόμο για την [illegible]. Για την αλληλογραφία έπρεπε και αγοράσαμε [illegible]
κάρτες. Είχαμε δικαίωμα νά γράφουμε με
λίγα καθαρά γράμματα. Ως είκοσι σειρές..
Τα γράμματα όμως θα τά παίρναμε από [illegible]
Τις κάρτες θα τις παραδίδαμε στη Χωροφυλακή
για λογοκρισία. Για τό "παρόν" ή συνάντησή μας θα
γινόταν στη βρύση με τά [illegible] Τρία τέταρτα
πρωί [illegible] Δηλαδή στις 7 και τέταρτο
τό πρωί. Έντεκα, και τέταρτο τό μεσημέρι και έξι
και τέταρτο τό απόγευμα. Στο μεταξύ
τα [illegible]. Πάντως μυρουδιές οι πλατείες.
Όλοι κρατούσαμε τις [illegible] και τά κουτάλια
μας. όταν τελείωσε η συνεύρεση καθίσαμε. ουρά. Είχαμε
[illegible] τό σπουδαιότερο. Δηλαδή βγήκαν
οι υπηρεσίες για τό μαγειρείο για μια
εβδομάδα. Τό κανονίσαμε κατά θέλημα. Ο
μάγειρας [illegible] θα μας [illegible] πόσοι
χρειάζονταν σύμφωνα με τό μενού. Αν είχε
πατάτες [illegible]. Τό ίδιο και για [illegible]
και της φακής. Η φασολάδα και τά ρεβύθια

Γ και σκόρδο. 217

ήταν πιό δύσκολα. Από κρέας φυσικά μηδέν. Καμμιά φορά μπακαλιάρο, ή όταν τον γινόταν σε φούρνο με πατάτες και μπόλικη [illegible] ντομάτες Γ ήταν το μενού της Κυριακής – Καφαίο είχε δυο φορές τη μέρα. Το μεσημέρι στη μία και το βράδυ στις οχτώ. Το πρωινό κατά θέλημα μας. Βασικά φασόλια που τα μαγειρεύαμε μόνοι μας στο φούρνο. Κι άλλα άγρια χόρτα μυρωδικά. Το τσάι ήταν σπανιότης. Καφέ γινόταν αργότερα όταν άρχισαν να φτάνουν τα δέματα. Γ Από τη χρηματική επιταγή ή όποια κρατούσαν το 50 της εκατό. Για τα [illegible] προσωπικά δέματα το αφήσαμε στη κρίση του θελήματος. Έτσι άλλος είχε κολλεχτίβα 100 της εκατό. Άλλων όλα ήταν κοινά. Κι άλλοι, ευτυχώς μοναχά ένας, είχε αποφασίσει ο καθένας να τρώει μόνος του τα δικά του. Όμως κι αυτό ήταν σχετικό. Γιατί πώς να αγνοήσεις ευτυχώς το διπλανό σου. Καθίσαμε όλοι μπροστά στο μαγειρείο. ο μάγειρας με ένα κουτάλα μετρούσε σχολαστικά τη δόση. Ένας άλλος έχων μια δαχτυλήθρα [illegible] και τέλος ένας τρίτος μας μοίραζε από μια μεγάλη φέτα ψωμί. Μόλις θα φτάνουν τα σιτηρέσια θα ζυμώναμε μόνοι μας το ψωμί μας. Ευτυχώς ο χωριό είχε φούρνο. Διαλέξαμε τη γωνιά μας παρέες παρέες. Τρώγαμε και σχολιάζαμε την τέχνη του μάγειρα. Άλλος φωνάζει: Νόστιμο! Άλλος δεν έχει αλάτι. Όλοι του περνάγανε από του μπαρμπα-[illegible] με αγωνία. Τι ο άνθρωπος ήταν πρωτάρης και πρώτη φορά μαγείρευε στη ζωή του. Υπήρχε πρόβλημα για το αλεύρι της πίτας. Άντε όμως να φτιάξεις [illegible]. Τι κατσαρόλα και χύτρα τρέχαμε στα δέντρα μέσα στους κήπους. Πού θα πάει όμως αυτό; Θα βρωμίσουμε. Έπειτα το

Γ Είχαμε τα μπρίκια μας και τα γύρισμα ο [illegible] μαγαζί [illegible].

συντομότερο να σκάψουμε βόθρο και να βάζουμε
από πάνω κορμούς γιὰ νὰ πατᾶμε μὲ τύχη.
Και ανοίγουμε στα σκατά. Αγοράσαμε μπόλικο
ασβέστη, και όλο το μεσημέρι, ασπρίσαμε τοίχους,
δέντρα, αυλές. να ξαίρουμε και να [illegible] ο τόπος
Στο μεταξύ μεταφέραμε τα [illegible] μας πράγματα στο
δωμάτιο. Στρώσαμε στο πάτωμα τις κουβέρτες
κόψαμε [illegible] κλαδάκια και φύλλα
για προσκεφάλι. Αφήσαμε τα πόδια μας στο
κασόνι με τα κουβάδια, και με νερό και
ξαπλώσαμε να πάρουμε ανάσα και να χωνέψουμε
τη φαγεία. Φυσούσε ένα απαλό μαγιάτικο
αεράκι. Γº Κάτω από την αυλή οι στρατιώτες μας
ζεσταίνονταν στο πάτωμα της σκηνής και ξαπλωμένοι
θρήνων στα καλοκαιρινά. Απόψε [illegible] ίσως
βία ήθελε. Πιό πέρα από μας, μέσα στην
κήπο έμεναν οι [illegible] από την Αθήνα. Ο Φωτό-
πουλος, ο Μπάρας, ο Καράλης, πιό γνωστός από μένα
καθηγητής του εγγλέζικου. Ενοχλημένος απόσχισε αφού
δεν ήθελε ο γιός του ΕΑΜ και όλο της έλεγε
η ΕΑΜ και η ΕΑΜ. Όμως σκοτώσανε ο γιός,
του αρχή η Μεταπολίτευση και δεν ήθελε να φύγει.
Σε λίγο απολύθηκε καθόλου από τον κήπο του
που σκοτώθηκε ωραίος μεσημέρι φωνές
ετ τριανταφυλλιά.
Στο διπλανό από μας δωμάτιο μένανε τρεις
καθηγητές φιλολόγου. Θυμάμαι το όνομα
του Μπάμπη Πανάγη, του πατέρα του Σπύρου.
Θέλω να πω πόσο αδύνατη είναι η μνήμη του ανθρώπου.
Πολλά ξεχνάς ονόματα δεμένα πιο σφιχτά
μαζί σου μέσα σ' αυτή τη καθημερινή
για μια ζωή στιγμές. Μήπως γίνεται επίτηδες;
Για να μη συντριβείς κάτω από το ασήκωτο
βάρος των αναμνήσεων; Εγώ όμως θέλω όλα να
τα θυμηθώ. Δεν ήταν βαρειές αυτές
οι εποχές. Ίσα-ίσα. Ήσαν τερπνές

Γº και νοιώσαμε ξεκούραση

γιατί οἱ ἀσθενεῖς, [illegible] ποὺ ἦσαν ἄμορφοι. Ὅσο περνούσαν οἱ μέρες ἀναγκαζόμαστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ὁ πάγος ἔσπασε. Γινόμαστε σιγά-σιγά μιὰ οἰκογένεια. Ξεκινήσαμε γιὰ τὸ πρῶτο μας ταξίδι πρὸς Ἀκαμάτρα. Μὲ ἄμμο κι βροχὴ καθημερινὴ καὶ [illegible] θὰ κάναμε πέντε ὧρες δρόμο ἀπὸ ἤμερα, μιὰ ὥρα ἀνήφορο - μισὴ κατήφορο τρεῖς φορὲς τὴ μέρα γιὰ νὰ μὴ μετρήσουν τρεῖς χωροφύλακες. Καθὼς βαδίζαμε στὸ φαράγγι μονοπάτι δυό-δυό τρεῖς-τρεῖς κουβεντιάζοντας οἱ ἑκατὸ περίπου νομάδες ποὺ [illegible] φανταζόμαστε ἀπὸ μακριὰ σὰν κάποια ἀνταρτικὴ διμοιρία. Τὴν ἴδια στιγμὴ πέντε χιλιάδες [illegible] - τσοπάνηδες - [illegible] [illegible] στὰ ἴδια βουνὰ τὰ ὄρη τῆς Ἰκαρίας. Ἐκεῖ στὰ βουνὰ οἱ συναγωνιστές μας [illegible] ἀσχέτους. Τί ἔλεγε ὁ Στάλιν; Τὸ βασικὸ πρόβλημα γιὰ νὰ νικήσεις εἶναι οἱ στρατηγικὲς τοῦ ἐφοδιασμοῦ. Ὁ ἀγώνας τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ ἴσως νὰ χάθηκε σὲ [illegible] στιγμὴ ποὺ ἀποφασίσαμε οἱ ἀθάνατοι νὰ μείνουν [illegible]. Εἴχαμε νεράτσα, εἴχαμε πίσω, εἴχαμε [illegible] καὶ τὰ Ἄγραφα [illegible]. Καὶ τώρα αὐτὴ γιὰ [illegible] καὶ τὰ [illegible] τῆς Ἰκαρίας - πόσες καὶ [illegible] τὰ [illegible] τῆς στιγμῆς αὐτῆς στὸ [illegible] πόσες φορὲς κάναμε τὴ [illegible]. Καὶ νὰ φανταστεῖς [illegible] Δαίρη - Ἀκαμάτρα. Καὶ νὰ φανταστεῖς [illegible] ὑπῆρχαν χωριά ὅπως τὸ Ἀρέθουσα ποὺ ἡ ἀνηφόρα κρατοῦσε τρεῖς ὧρες καὶ μισὴ ἡ κατηφόρα. Τόσο ἀπότομη ἦταν ἡ διαδρομή. Καὶ [illegible] ἔπρεπε νὰ [illegible] τὴ διαδρομὴ δυὸ φορὲς τὴ μέρα. Ἂς εἶναι. Σφίξαμε ὅλοι μαζὶ ὅπως ἦταν συμφωνημένο στὴ βρύση καὶ μετὰ ὅλοι μαζὶ [illegible] τὴν ἀνηφόρα. Στὸ τέρμα της ὑπῆρχε ἕνα σπιτάκι [illegible] φτιάξαμε σανατόριο [illegible] θὰ τὸ [illegible] πιὸ ἀργότερα. Ἐκεῖ ἡ στάση ἦταν γιὰ τὶς τρεῖς τέσσερις φυματικούς. Ἐκεῖ θὰ ὀργανώναμε συνελεύσεις καὶ θεατρικὲς φυσικά. Γι' αὐτὸ θα ὀργανώναμε συνελεύσεις καὶ θεατρικὲς παραστάσεις. Νὰ ψυχαγωγούμε συγχρόνως καὶ τοὺς ἀρρώστους. Ἀκριβῶς πάνω-ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ βρισκόταν ὁ λόφος τοῦ Προφήτη-Ἠλία. Ἡ [illegible] εἶχε [illegible] ἀπ' ὅλα καὶ στὴν κορυφὴ [illegible] τὸ [illegible] [illegible]. Τὸ παιδὶ εἶχε κανονικὰ καὶ μετὰ συνεχίσαμε [illegible] γιὰ γύψινα. Εἴχαμε μισὴ ὥρα προθεσμία. Ἀγόραζαν κάρτες καὶ γράμματα. Ἔγραφαν στὸ σπίτι καὶ στὶς [illegible] καὶ τὶς [illegible] ποὺ σοῦ χωροφύλακα. Ἐφτάνοντας ἀπαρεβίαστοι [illegible]

γιά οἱ Δαίφνη.– Ἀφοῦ τακτοποιήσαμε τά ἐπείγοντα τό γραφεῖο τῆς ὁμάδας συνεδρίαζε ἐντατικά γιά νά λύσει καί ἄλλα προβλήματα. Πολύ φορτωμένοι νά τό δοῦν τό ζήτημα διαλυτικό ποιό θα πάρει τῆς 70 γραμμές καί τά 50 στη [illegible] τοῦ [illegible]. Ἦταν πολύ ἄσχημο καί ἐδῶ θα γίνουν οἱ περισσότερες τραγικῶν. Ἦταν ἀπό [illegible] ἐγώ διαβάζω τά πρόγραμμα τοῦ [illegible] ἀπό τή Σύρο [illegible] με τηλεγραφήματα κάποια. Ἦταν μεταφραστή ἀπό τό Σύλλογο. Ἀποδείχνουμε.– Δέν εἶναι, αὐτό τό πρόγραμμα νομίζω νά [illegible] [illegible] ἔχει αὐτοί σου επιχείρηση. Καί τί νά [illegible] με τά Χθιμάτα αὐτά. Δυό [illegible] διαλυτικά [illegible] [illegible] γραμμές, τό μόνο γιά νά λύσει ένας ἄνθρωπος. Τόσο [illegible] ὁ Μονοσχολαστισμός.– Εἴχαμε λοιπόν [illegible] [illegible] να βρούμε στην ομάδα ένα τρόπο για να επιβιώσουμε. Ἀφοῦ δηλώσαμε καί τά [illegible] όπως μπορούσε νά [illegible] καί νά [illegible].– Νά λύσει τά [illegible] καί τά ρούχα σου για [illegible] ὅλα τρέχουν. Μπῆκε [illegible] τό πρόβλημα τῆς ψυχαγωγίας καί τῆς μόρφωσης. Ἀπόρα καί [illegible] [illegible] γυμναστική ἐφαρμόσαμε μιά [illegible] εἴχαμε μαζί μας τό [illegible], [illegible] τοῦ [illegible]. Ὁ [illegible] [illegible] ἄρχισε [illegible] μαθήματα ἀγγλικῶν. Ἤταν [illegible] [illegible] ἀπό τρεῖς μήνες [illegible] οἱ μαθητές του, ὅπως ὁ Φωσόπουλος, [illegible] [illegible], ἀγγλικά.– Ἔγινα κι ἐγώ μαθητής τοῦ Φώτη καί τά ἀγγλικά μου προχωροῦσαν ἀνάλογα ἀπό τή [illegible] μου στη [illegible]. Μοίρα [illegible] τό [illegible] να [illegible] ὅταν [illegible] κάποια [illegible], με [illegible] νά μή μάθω αὐτή τη γλώσσα.– Ἀς [illegible] [illegible] [illegible] τά ἀγγλικά τῆς Ἰκαρίας. [Β] Γιά τά μαθηματικά μαθήματα ὑπῆρχαν [illegible] [illegible] ἀπό τό κομματικό γραφεῖο καί [illegible] νά [illegible] τήν [illegible] ἀπό τόν Σύλλογο.– Δέν θέλαμε νά [illegible] [illegible], που ἦταν καί οἱ [illegible]. Τό κύριο πρόβλημά μας ἦταν νά [illegible].– Νά μή γίνει [illegible] [illegible] Τέλος ἡ ἀπόφαση ἦταν θετική κι ἔτσι ἔγινε τό πρῶτο μάθημα με τό Βασίλη.– Καί [illegible] οἱ [illegible] ἄρχισαν νά τό [illegible] στο [illegible] [illegible] τοῦ [illegible] στο χωριό μας [illegible] τό [illegible]. Ὁ Βασίλης [illegible] [illegible] κι [illegible] [illegible].– Ἤταν ὁ [illegible] καί ὁ [illegible]

Γ Ἀφήρεσα [illegible]

[Β] * Ἄλλος [illegible]

Κατέρρευσε όχι μόνο το πρόσωπο του κύρους μου· εγώ
ήμουν που σου παρουσίαζα, αλλά επιπλέον και η ιδέα των
μαρξιστικών μαθημάτων. Έπρεπε να περάσουμε δύο
μήνες για να τα ξαναρχίσουμε. Όταν βρήκαμε το νέο
σπίτι αναπληρώσαμε μαζί κρυφά με σημαντικά μαρξι-
στικά βιβλία. Αφού μας έλειπε η δύναμη να σχη-
ματίσουμε μαζί ομάδα «διασκέψεων» με τον Πανδή,
τη Καπογιάννη, ένα φοιτητή στη Πάντειο και μένα.
που συζητούσαμε τα θέματα μεταξύ μας και μετά ~~[illegible]~~
τα διδάσκαμε στην ομάδα ως ποιοί «σεμινάρια».
~~[illegible]~~ Παρ' όλο που φαίνεται παράξενο οι κομμουνιστές
δεν είχαν το δικαίωμα να μιλούν για κομμουνι-
σμό. Αν το ξεπέρναγαν μπορούσες να φτάσεις ακόμα και στο
εκτελεστικό απόσπασμα. Διδάσκαμε απ' τα μεγάλα
κεφάλαια του Λαζεχτικού υλισμού. Την πολιτική
οικονομία, τον Ρωσισμό. Το λενινισμό, τον Στάλιν. Τη
στρατηγική τακτική από άρθρα της ΜΟΡΦΩΣΗΣ. Την
ιστορία του ελληνικού και του διεθνούς ~~[illegible]~~ κινήματος.
Την ιστορία του μπολσεβίκικου κόμματος. Ξεχωριστή θέση
οι ταχτικές πολιτικής αντιμετώπισης. Μετά το τραυματισμό μου
από ~~[illegible]~~ ένα μουλάρι που με χτύπησε στο γόνατο έφυγα
από ~~[illegible]~~ εκπαίδευσης και ανέλαβα το πολιτικό και
Λαογραφικό μέρος της διοίκησης. Έτσι από τα μαθήματα
ήμουν υπεύθυνος για το πολιτικό δελτίο-
μαθητών - φοιτητών. Είχα επαφή με τον όμιλο μου και στις Αναφορές. Και αυτό
με τον Σύλλογο. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Από τη συνεργασία μας έβγαινε
ένα δεκαπενθήμερο δελτίο που το μοίραζαν όλοι θαλάμοι
οι Ελληνικοί συνεργάτες της Λαογραφίας. Το δελτίο αυτό
περιείχε ~~[illegible]~~ όσα ως στρατιωτικά και πολιτικά νέα
μαθαίναμε καθώς και τη διεθνή ανάλυση. Ξαφνικά
έγινε μεγάλη μάθαμε τη ρήξη με τον Τίτο. Ο ~~[illegible]~~ γιουγκο-
σλαβική ηγεσία όλων που ~~[illegible]~~ τα αριστοκρατικά
του Διεθνούς Κομμουνιστικού κινήματος. Οι έλληνες
κομμουνιστές τον αγαπούσαν ιδιαίτερα. Και τώρα με
το νέο αντάρτικο ακόμα πιο πολύ. Όταν μάθαμε
τη στάση του Στάλιν και αργότερα του Ζαχαριάδη
όλοι σαν ένας αυθόρμητα τον καταδικάσαμε. Πόσοι
όμως θα θυμούνται για την απόφαση μας
αυτή. Το κόμμα καταδίκαζε, τότε, τα λάθη του θα

σκοτώνονται. Ποιος να τό βάζει μέ το κόμμα; Ποιός
να τολμήσει; Και όμως. Αυτή ή απόρριψη του Τίτο
από όλη γενικά ήταν αυθόρμητη. Θαύμαζε
κανείς φυσιολογικά, έστω και μή συνέβη τίποτα. Η πίστη
μας γιά το Στάλιν και το ΚΚΕ ήταν τόσο απόλυτη, από
όλους, που ούτε φανταζόμασταν ότι εδώ το θέμα αυτό-
όλες οι πολιτικές αναζητήσεις μας ήσαν ενθουσιώδεις. Από τη
μιά μεριά έπεσε — από τα εγγλέζικα βουνά
[illegible] — νικούσαμε ή θα νικού-
σαμε πάντοτε — Από την άλλη ο καπιταλισμός έπνεε
[illegible] — Από [illegible] ο καπιταλισμός [illegible]
ορισμένα στη γενική του κρίση. Όλα ήταν γνωστά
[illegible]. Το [illegible] μερικών ετών. Έτσι όταν πέρασαν είκοσι
χρόνια και ο Θύμιος ήταν πάντα στη φυλακή [illegible]
εκείνο το [illegible] « Η [illegible] κατοίκους μαζί,
Η [illegible] κατοίκους μαζί. Είκοσι χρόνια ο Θύμιος
στη φυλακή [illegible]. — Βγήκαμε χαρούμενοι προς τον
Αναπαύστρα και καθώς που βγήκαμε πέρασε [illegible]
από το [illegible]. Που δίνει μιά και μή [illegible]
[illegible] από το [illegible]. [illegible] η [illegible],
το [illegible]. Και τον μαζεύανε. Μέ [illegible]
στα χέρια [illegible]. Εκεί ο Άρης [illegible]
μέ [illegible] και να [illegible]. Μ' έβαλε να
το [illegible] από την ώρα που ήλιο για να
[illegible] το υγρό. [illegible] όμως θα [illegible]
[illegible] το κύριο [illegible] στον [illegible].
Το [illegible] [illegible] δυό [illegible] να παίζουν τάβλι.
Στο καφενείο η ώρα [illegible] — Μισή
ώρα μετά ο [illegible] [illegible] και [illegible]
[illegible]. Τους πήγαν [illegible] στο [illegible]
και τους [illegible] στο [illegible] του [illegible]. Όταν
[illegible] μέρα μετά το [illegible] ο [illegible]-
[illegible] μού λέει. Πέθανε και αυτός [illegible] και [illegible]
στο κύριο [illegible]. Ποιός; Τώρα, φύγε. Τα [illegible]
[illegible]. Έτσι [illegible] από μισή ώρα [illegible] [illegible]
στο [illegible] της [illegible]. Και βγάλανε από [illegible].
Κατάλαβα ότι [illegible] ένας [illegible]
[illegible] ο Ζήσης ο θείος. Η ώρα
[illegible]. [illegible] το [illegible] και [illegible],
[illegible] των [illegible]. Από [illegible] [illegible]

461

βρήκαν οἱ ανακρίσεις με δύο βιτσιά και βρωμόστομα. σαν
καθαρογράφω την Δαίρη.– Όταν ὁ θεός έφυγε
με καλπασμό ὁ Αγιοσωτηράκης. Φώναξε και τους άλλους.
Είπαν: «Ναι, επιχειρήσαμε σαν τα ίδια. Δε μπορέσαμε χαρ-
λαμε όλη την ώρα. Διέταξε να τους πάνε καιρό
και να τους δέρνουν και μη το φανερώνουν. Και να
τους αφήσουν [illegible] στο δρόμο. Μετά ήρθε η
σειρά μου. Ώστε εσύ είσαι ὁ [illegible]. Και ποιος
σ' έβαλε; Τό κόμμα; Και ποιοι είναι; Και γιατί έχεις
αυτό στη γλώσσα; Άρα τί ξέρεις; Και σ' έχουμε εδώ
για [illegible], ε; Παλιοκομμουνιστή. Καθαρμα-
οξαποδοκιμασμένε. Εδώ σφίχτηκα και [illegible] από
[illegible] οἱ άλλοι. Είχε ήδη αντιστραφεί το Γ
ὁ ~~Αγιοσωτηράκης~~ με αγκωνιές και ~~[illegible]~~ με
φωνές. Ρεμάλι. [illegible]. Νέα ρεμάλι.
Είχε και [illegible]. Θέλει μου ~~[illegible]~~ [illegible]
Δε θα μένει τίποτα από τη μορφή μου. Ένιωσα
τη ~~[illegible]~~ [illegible] και σκέπαζε τη
μύτη μου και [illegible] με [illegible] τα μούτρα.
Τό αίμα μου και τα [illegible] στο [illegible].
λέει [illegible] δύο φρουροί: Όλοι μαζί. Όπότε
έπεσα να σηκωθώ από [illegible]. Είχα τό
ένα χέρι [illegible] και το άλλο [illegible].
Να [illegible] το [illegible] [illegible].–
Φώναξα; Δε θυμάμαι. Οἱ άλλοι μου είπαν
πως ναι. ~~[illegible]~~ Μου βγάλαν καθάρισμα. Αυτός ~~Κάθισε~~
στο γραφείο [illegible]. Βούτηξε την πένα στο
μελανοδοχείο και είπε: Θα υπογράψεις εδώ
εν γνώσει. Αλλιώς θα σκοτωθείς. Ακούς
με [illegible].– Εκείνο που με [illegible] όταν πιά
δεν είχα να κάνω με [illegible]. Αγιοσωτηράκης
[illegible] και [illegible]. [illegible] και [illegible]
με [illegible]. Τρέμουσα. Λέω μέσα μου: πώς
να σε [illegible]. Να σε [illegible] βγάλεις ή να

Γ ὅπως ἡ φωνή του ανεβαίνει [illegible] το χέρι [illegible];

τὸ παίζω σκληρά. Καμμιὰ φορὰ μερικοὶ τρέμανε
τις ευθύνες. Καίγω μουγγρίζοντας στό θ τή βόδια. Αυτό
με τσακίζουν ψυχολογικά. [illegible] Δε μπορούσα και δω
σφαγείο ούτε από μακριά. Τό αίμα, κόλλησα στο
αυτοπρόσωπο. Λιγοθυμώ. Μπαίνω και κοίτω. Δεν είναι
ευχάριστα [illegible] όλα αυτά, σκεφτόμουν. Τελικά χαλά-
σπηκα. Μαύρισα. Ήρθε στό [illegible] έδη και τό δαχτυλίδι.
Απ' όσο είχε αίματα και νά φορά δαχτυλίδι [illegible]
[illegible] σκαλιστό ποτισμένο με τό
αίμα μου. Πήρα αργά στο σπίτι. Τό κοίταζα.
Και τό λέω. Δε μ' αρέσει το σπιτάκι. Εγώ γράφω
με Χ. - Αυτό είναι χώνεψη... Ήρθε στιγμή νόμιζα
πως μιλάω σοβαρά, όταν όμως είδα αυτό τό δαχτυλίδι
σηκώθηκε ή χαρά. Πήρε τό χοντρό χέρι μου και
με χτύπησε πάνω στή ληγουριά. Μπουθύμησα. Όταν
συνήλθα πήρα νά σκάψω από τή βρώμα. Ήμουν μέσα
σε [illegible] κατσαρόλα και τό σκατά. Φώναξα
μιά τρύπα άνοιξε κάπου πάνω μου κάθ ήταν έκλεισε.
Άκουσα φωνές και αμέσως [illegible] άρχισε νά
σηκώσει απ' πάνω μου ένα εμπόδιο βρώμικο σκατό.
Οι κηρασάκηδες με βγάλανε [illegible] στό βόθρο που
χτίζανε. Σηκώθηκα όρθιος και κόλησα στον
τοίχο κι έμεινα έτσι όλη τη νύχτα τήν ώρα από [illegible]
~~Ο βόθρος είχε [illegible] [illegible] [illegible]~~
άνοιξαν [illegible] ένα τετράγωνο παράθυρο στό
ύψος του κεφαλιού μου και με τράβηξαν
έξω. Αυτοί που μου έπιασαν τά χέρια, φώναξε:
Βρωμάει ο ποιός; Με βρώμικα και μένα.
Οι άλλοι στο δωμάτιο καθισμένοι με [illegible]
τη πλάτη στό τοίχο. Χτυπημένοι, και ήσυχοι.
Ανοίξανε τή πόρτα προς τή πλευρά στή θάλασσα.
Ήρθε μέσα ο φρουρός. Τέλεψε, και μπήκα στο
νερό νά ξεβρωμίσω. Φώναξα [illegible]
βούτηξα όπως ήμουν με τά ρούχα στη θάλασσα.
Και άλλαξα ύστερα θέσεις μαζί όπου περνούσα
[illegible] ή μυρωδιά γέμιζε σκατά. Μάς

Είπαν νά φύγουμε. Πώς θά περάσω μέσα από τό χωριό;
Βιαζόμουν νά φτάσουμε στή πηγή νά ~~[illegible]~~ πλυθώ
νά ξεβρωμίσω. Πηγαίναμε κάπου τρεις κούτσα-
κούτσα. Άλλος η μέση του, άλλος τό πόδι του.
Είχαμε τά κακά μας τά χάλια. Οί χωριάτες
μας βλέπανε και τά μάτια τους γέμιζαν [illegible]
[illegible]. Στή πηγή γδύθηκα τσίτσιδος. [illegible]
και τής γάγγρας. Είχα νερό και τρίβομουν μέ
μανία νά φύγει η βρώμα. Έκανα γαργάρες.
Έπλυνα τή πληγή, τή μύτη που είχε γίνει με-
[illegible]. Μετά [illegible] μέ τά ρούχα μου.
Είπα στους άλλους: Μείνετε σιγανοί και πέστε τό γιατρό
νά μή περιμένει στην άκρη τού χωριού. ~~[illegible]~~
Δέν είναι σωστό οι άλλοι νά μάθουν [illegible].
Αυτό θέλουν κι αυτοί.- Νά μή σπάσουν τό ηθικό.
Ούτε αυτό νά πείτε του γιατρού νά πάρει άδεια
από τό Διοικητή νά με βγάλει στό Νοσοκομείο.
Νά μή με δεί κανείς έτσι όπως γίνηκα. Άφησα
τά ρούχα μου στον ήλιο και χώθηκα ~~[illegible]~~
μέσα σε μια κουμαριά, νά μή με δούν οι
~~[illegible]~~ τύχει και περάσουν χωριάτες. Ιδιαίτερα
γυναίκες και κορίτσια. [illegible] σταθμευμένο
ένα μικρό καραβάνι νά πιεί νερό. Ήταν
μια οικογένεια και ~~[illegible]~~. Ο μουλαράς
πού μετέφερε τά πράγματά της. Πού πάτε;
Ήδη μετανάστευαν για την Αθήνα. Η και για
την Αμερική. Είδαν τά ρούχα. Απόρησαν.
Μα δέ ~~[illegible]~~ δώσανε περισσότερη σημασία.-
Όταν έφυγαν βγήκα και τά φόρεσα μισο-
στεγνωμένα. Οί [illegible] μου είχαν γίνει χαρτομάζα.
Όμως τίς θυμάμαι μία-μία. Στήν άκρη τού
χωριού ο Αλέκος μου με είδε. Είπε: Κακό
αργάει νά'χεις εσύ για νά τραβάς τις κακοτυχίες.
Περίμενα τώρα πού είναι κλεισμένος. Ο Μανωλάκης
νά [illegible]; Έχουμε λίγο δουλειά.. ~~[illegible]~~

Τα έλεγε αυτά ~~[illegible]~~ → πληρώνοντας στο μαγαζί μου ενώ ~~[illegible]~~

Ερευνούσε με επαγγελματικό βλέμμα της αγοράς.

Αυτό το ~~[illegible]~~ «νοσοκομείο» όπου τον εγχειρίσανε [illegible] βρίσκεται ακόμα απ' το [illegible] στη Ακαδημίας στην κεντρική πλατεία. Είχε ένα δωμάτιο με δύο κρεβάτια και 6 μεγάλα [illegible] ~~[illegible]~~ μέσα [illegible]. Έργο του Άρη με τα βοηθήματα και των δύο γιατρών. Το εγκαινίασε ο Κάρολος. Εν τω μεταξύ όμως μας είχε αφήσει ο Δαυίδ, ο [illegible]. Έφυγε με άλλους τρεις στο ίδιο μοναστήρι με μας. Έκατσε μέρα στο κελί του. Όχι στη Χαράδρα. Ξαφνικά μια νύχτα ήρθαν και με φωνάζουν ~~[illegible]~~ οι συγκάτοικοί του. Ο Δαυίδ είχε έρθει και έπαθε ~~[illegible]~~ αιμορραγία. Έτρεξα και έφερα μαζί της τα εργαλεία και [illegible] πάνω σε καμμιά [illegible] και της [illegible]-μένης και [illegible] ήλιο το χωριό. Χαιρόμαστε [illegible] του Άρη και σιγά-σιγά [illegible] όλο το χωριό. Χαιρόμαστε [illegible] ο γιατρός απ' το σπίτι. Δεν είχε κανένα λόγο για να [illegible] στο νεκρο-ταφείο. ~~[illegible]~~ Στο προσωρινό [illegible] του Ταχυδρομείου ~~[illegible]~~ είχε [illegible] απ' την ίδια μέρα στη [illegible] του Ταχυδρομείου [illegible]. Τη [illegible] του. Τον έγραψε σε γυναίκα και στα παιδιά του. Τη [illegible] προσωπικό γιατί δεν είχε ~~[illegible]~~ προσωπικό [illegible] όσο ένα είδος [illegible] γιατί δεν είχε [illegible]. Χαράξαμε [illegible]. Σε γενικές γραμμές έλεγε. Χαιρόμαστε που είναι καλο-[illegible]. ~~[illegible]~~ Έπρεπε να [illegible] ο βεζενόσγκ. Μας [illegible]. Σε [illegible]. Οι γυναίκες του χωριού τον [illegible] και τον έβαλαν τα τριμμένα ρούχα στη εκκλησία. Έπειτα [illegible] να [illegible] τον τα βάλαμε ~~[illegible]~~ μέσα σε μια [illegible]. Τη ράψαμε με σακοράφα. Γράψαμε με μελάνι το όνομά του. Αθήνα-Καλαμάτα. Και το μέλλον το όνομα της γυναίκας του. Το ίδιο απόγευμα τον θεμελιώσαμε για [illegible] σε Εσταυρό. Το τρίτο προσωπικό της μέρας ~~[illegible]~~ τον [illegible]. Σηκώσαμε το [illegible] σε όλο ~~[illegible]~~ [illegible]. Οι [illegible] [illegible] το [illegible] [illegible]. Έγινε κάποτε με σανίδα που [illegible] απ' το [illegible]. Έγινε κάποτε [illegible] σαν σταυρό — Μπαμπί σούρος. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] γιατί είναι [illegible] για ένα κομμουνι-στή. ~~[illegible]~~ Άλλοι λαός το [illegible] [illegible]. Στο κάτω κάτω δεν ξέρεις να μπεί το όνομά του στον τάφο; Και σας θα μπεί. Ο [illegible] που έμενε στο σπίτι μας [illegible] ανέλαβε να [illegible] το σταυρό και να ~~[illegible]~~ χαράξει με καμένο σίδερο το όνομα και την η-μερομηνία. Άσχημο ~~[illegible]~~ πράγμα να πεθαίνεις στην ξενιτιά; Καθώς αφήναμε το μικρό νεκροταφείο [illegible] και ο [illegible] [illegible], και μας έλεγε: [illegible], [illegible]. Όλοι! Όμως [illegible] στη γυναίκα και τα παιδιά του που τώρα αυτή τη στιγμή [illegible] [illegible] τι όμορφες ελπίδες [illegible] το [illegible] της για το [illegible] τους. [illegible] σε κείνη που [illegible] στη [illegible] με τα όμορφα είχα ξεχάσει και [illegible] τον εαυτό μου. Έτσι είμαι εγώ. Όταν δίνομαι τα δίνω όλα. Ή όλα ή τίποτα. Στο [illegible] και το [illegible] το ίδιο [illegible] [illegible] όλοι σιωπηλοί.

Ο Φώτης μαζεύονταν, πού τί βρίσκει αυτό τό παιχνίδι κομπιναδόρο; Εκεί στη βρύση εκεί με τό γιατρό μαζί μεσημεράκια καί μας τη έδινε νά φυλάμε στό Αναπαυτήριο με πείσμα. Είμαστε ενωμένοι συγγενείς τού Διονύση. Στό Πλαισιό μας ανοίγανε ~~[illegible]~~ εξάψανε καί ντύσανε σιωπηλοί καί στενοχωρημένοι. Μάς κοιτάζανε με συγκίνηση τά χέρια όπως κάνουν στις συγγενείς τού νεκρού. Τον θεωρούσαν δικό μας. Κι' εμείς είμαστε ή σπουδαιότεροι του. Στό προσκλητήριο ο Διονύσης ~~[illegible]~~ ξαφνικά με ένα παρατσούκλι από τό Φρουραρχείο του ~~[illegible]~~ μας κοίταξε ~~[illegible]~~ με ύφος θλιμμένο καί είπε « Ο Θεός νά αναπαύσει την ψυχή του. Ζωή σέ λόγου μας.» Καί οι δύο χωροφύλακες έκαναν τό σταυρό τους. Εμείς: Αμήν. Καί ύστερα καί οί τρεις τό σταυρό τους. Ο Κάρολος καθώς παίζαμε πίσω από τό σπίτι του βγαίνει ξαφνικά έβγαλε τό μαντήλι με ίσιο καί χτύπησε. Τι βγήκε; Μπήκαν στό γυαλί. Μάθαμε τα στρατιωτικά καρφιά; ~~[illegible]~~ Τόσηνα. Έβαλε ισόβια καί ήρθε στό προσκλητήριο. Αν έχει μέρα κοίτα. Τότε βγήκε τό ιατρείο. Διάγνωση: Επιγονορία! Τότε βγήκε τό ιατρείο τον Αναπαυτήριο. Για τό Κάρολο. Τον μεταφέραμε εκεί. Από τη στιγμή πού ανέβαινε ο πυρετός καθόμαστε στο παράθυρο σιωπηλοί στην αγκαλιά κοίτα από τά παράθυρα σιωπηλοί και περιμέναμε τό δελτίο του Άρη καί την βοήθειά του. «Πάει καλά», μας φώναζαν καί τότε φεύγαμε. Είχαμε ανάγκες ανθρώπινες καί λεφτά στον Ξυλάγρα νά αγοράσουμε, πενικιλίνη από τό Σύρο. Μας μήνυσε ότι, εγκρίθηκε από τό Χωροφυλακή καί ~~[illegible]~~ τού Καϊκιού καί τον ταχυδρόμο που μήνυσε ~~[illegible]~~ θα κοιτάξει. Αν είχε μεγάλη τρικυμία θα αργούσε. Φτάσαμε έτσι στά όρια. Ο Άρης μας ανακοίνωσε ότι του μένουν 48 ώρες νά ζήσει. Αλλάξαμε θέση καί ~~[illegible]~~ βγαίναμε τώρα στό δρόμο προς τό Ξυλάγρα νά κοιτάμε αν ~~[illegible]~~ έρχεται ή πενικιλίνη. Είμαστε διακόσιοι νομαίτοι ανήσυχοι με τά μάτια καρφωμένα στό μονοπάτι. Κάπου - κάπου ένας αγγελιοφόρος μας έφερνε τό δελτίο τού Άρη. Χειροτερεύει. Ο πυρετός μεγαλώνει.

Ὁ καλός ὁ Κάρολος. ~~[illegible]~~ Μοναχογυιός – [illegible],
καθηγητής στο [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible]. Συγγενεῖς:
μόνο μιά μάννα ~~[illegible]~~. Τί ἄλλο; Αἰσθανόμαστε ἀκόμα
[illegible] δεμένοι μαζί του μαζί ~~[illegible]~~ [illegible] κατά [illegible]
Κι ἔμεινε κοντά μας μαζί μας ἀχώριστος καί κοντά σέ
μας [illegible] καί τοῦ [illegible] μας. Ὁ ἐθελοντής μέ στο
[illegible] ἔφταιγε τραγικά μέ τη νύχτα. Ὅταν ἐμεῖς ἤμαστε
[illegible] [illegible]. Τό [illegible] βράδυ γυρίσαμε
στό χωριό. Μερικοί [illegible] [illegible] μέ [illegible]. Ὅπως ὁ
[illegible] καί οἱ ἄλλοι [illegible] [illegible] [illegible]. Εἴχαν [illegible]
[illegible] ὧρες, ὡς τό πρωΐ θά [illegible]. Θυμηθήκαμε [illegible]
τό [illegible] τοῦ [illegible] καί κεῖνο το: Ὀρεβουάρ.
"Ἄσε χαιρέτισε ἦρθε στή Δόξα νά κοιμηθεῖ". Λέει [illegible]
[illegible] του; Τόν σώσαμε. Κι' ἔπειτα [illegible] [illegible] νά [illegible]
ἀπό τά κούρασι. Βγῆκαν αὐτοί καί [illegible] τά [illegible]
[illegible]: Τόν σώσαμε. ~~[illegible]~~ Ἀπό σπίτι σέ σπίτι [illegible]
τό [illegible] [illegible]. [illegible] ἡ Δόξα [illegible]. Ὁ ἥλιος
δέν εἶχε ἀκόμα ἀνατείλει. Τά παιδιά [illegible] θυμήθηκαν ~~[illegible]~~
[illegible] νά μας [illegible] [illegible] τραγούδι (πρώτη [illegible] Καρόλου)
ἀπ' ὥρα πού [illegible] ὁ ἥλιος ἡ Δόξα τραγουδοῦσαν τό
«Ἐμπρός [illegible] [illegible] [illegible]» Μετά τόν Κάρολο
ὁ [illegible] [illegible] θάνατος [illegible] νά εἶναι, ποιός ἄλλος;
ἡ [illegible] μου. Ἦταν Σεπτέμβριος [illegible] θυμᾶμαι [illegible]
[illegible], [illegible] εἶχε [illegible] [illegible]. Καθόμαστε μέ τόν
[illegible] [illegible] [illegible], στό [illegible] τοῦ [illegible] Ἠλία.
Ἀντικρύζαμε Χίο καί Τουρκία καθώς [illegible] μέ
~~[illegible]~~ ποιός ~~θά~~ [illegible] ~~[illegible]~~ γιά ποιό
[illegible]. – Ἐγώ τότε εἶχα [illegible] [illegible]. Ἐπειδή
μας ἦρθε ὁ [illegible] τοῦ Γιώργου [illegible], ὁ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] Μιά [illegible], [illegible],
βγήκαμε ἕνα ~~[illegible]~~ ἄλλο σπίτι [illegible] [illegible] [illegible]
καί σέ Δόξα [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
τό [illegible] τῶν [illegible]. Ἦταν [illegible] στή ρίζα
τοῦ βουνοῦ καί ἡ θέα [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ μαγευτική.
Ἐκεῖ μείναμε καί [illegible] δεκαπέντε. Τέσσερις ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ στό μικρό, ὀχτώ στό μεγάλο δωμάτιο καί
[illegible] στό ἰσόγειο: ὁ [illegible] [illegible], Νικόλαος
Η οἰκογένεια ἡ Φανή, ὁ ~~[illegible]~~ [illegible] καί τά δύο

Γ Μία [illegible] [illegible] [illegible]

ανοίχτηκα [illegible] στο πίσω μέρος του σπιτιού. Είχαμε σταμα-
τήσει τη κουβέντα μας με το Αλεκό. Μας είχε
παραπονές η ομορφιά, της θάλασσας [illegible] καθώς αναπνεύσει
πάνω [illegible] τις λάμψεις που ξεκινούσαν από την
~~Απο~~ Αναμπάτρα και συνέχιζαν ως όλη την πλαγιά
του βουνού. Ερχόταν το σούρουπο. ~~[illegible]~~
~~[illegible] και μαζί του [illegible]~~ τού
~~[illegible]~~ Αρχισε
να φυσάει όπως κάθε βράδυ που ο αέρας ξεκινάει
από το βουνό και τρέχει για τη θάλασσα. Ανατριχιά-
σαμε και ο Λαζάρου είπε: Ας πάμε. Σηκώθηκα
να πάρω ένα τραπέζι σκαμνί. Γύρισα και τού το
πρόσφερα και κει [illegible] στη κίνηση αυτή ένιωσα κάποιον
ξαφνικά χίλια μαχαίρια στο πλευρό μου. Ήταν
ξαφνικό. Έμεινα ακίνητος, αγκιστρωμένος. Ο [illegible]
είπε: Θέλει μου [illegible] βοήθεια να ξαπλώσω
στο [illegible] κρεβάτι. [illegible] έπρεπε κάπου [illegible]: Βοή-
θεια. Ίσαμε που να με πάνε στο Νοσοκομείο είχα
σαράντα πυρετό. Να μην [illegible] και της κου-
ράζω. Με μετάφεραν στο «νοσοκομείο». Ο Αθη-
ναίος παρακολουθούσε δεν ήταν όμως μαζί οι άλλοι
μου — του θαλάμου που είχαν γίνει νοσοκόμοι [illegible]
αγρυπνούσι στο πλευρό μου — διακονούσαν. Τέλος
~~[illegible]~~ συμφώνησε ~~[illegible]~~ κι αυτός να [illegible] αφήσουν
~~και~~ τον οργανισμό μου να αντιμετωπίσει το ύφο-
όμως αυτό είναι μια κουβέντα να το πω.
Τα μόνα φάρμακα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ οινό-
πνευμα και ιώδιο, για εντριβές. Και ασπιρίνες.
Πάλι οι αφόρητοι ακίνητοι στην πλευρά.
Έβγαινε ο Άγγελος ή ο [illegible] ~~[illegible]~~ στο περιβόλι
και έλεγαν: Στάσιμη η κατάσταση. Είχα
φτάσει στο Αμήν. Και οι πόνοι μεγαλύτεροι
από πριν. Όμως τι ήταν αυτή η αφροσύνη;
Δεν είχα μία αλλά δυο δύστηνα [illegible]. Και
όταν πέρασε στην ανάρρωση η αγάπη και η
προσοχή της αρχίζει να γίνεται τυραννική.

Με το θάνατο του Δούκη, μιά ίδια μέρα από τον θάνατό της, ήρθε να με βρεί ό ξαδέρφος μου. Τόν είχα χάσει από καιρό καί δέν είχα διάθεση. Ξύπνησα όπως είναι φυσικό. Ντύθηκα καί ετοιμάστηκα να βγώ. Ο Γιώργος το αντιλήφθηκε καί με ρώτησε γιατί φεύγω τι έχω καί πού πάω. Τού είπα: βόλτα. Τού θύμισα μου με σήμαινε γράμμα για το νεκροταφείο. Τυλιγμένο νεκρική σιγή. Πού σί μιλούσε ή φωνή στη κουκουβάγιας. Από μακριά είδα το ΣΑΛΑΔΕΝΙΚΟ σκοτεινό με τα καφετιά γράμματα. Στάθηκα στή σιδερένια πόρτα. Δεν ήξερα ούτε ποιός είμαι ούτε τί θέλω. Από πάνω σκεπάστηκα ως από άκρη τού μνήματος καί δεν είχε τέλος ώς πού φτάνει. Βάδισα αρκετή ώρα κι έφτασα στό τέλος του δρόμου. Είχε ένα βράχο όπως στις Βερανίδες. Από κάτω χάος. Αντίκρυσα ο κόκκινος γρανίτης που υψωνόταν στόν ουρανό και με σκέπαζε. Κάθισα ως το πρωί χωρίς να σκέφτομαι τίποτα. Όταν γύρισα ο Γιώργος με ο Σταμάτης έπιναν τον καφέ τους στην αυλή με τους άλλους. Έβγαλα για πρώτη φορά το πεντάγραμμο από το σάκο κι έγραψα πρώτα τη ΛΗΘΗ κι ύστερα το ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ. Ήταν δύο ποιήματα του Μαβίλη που τά ήξερα από έξω. Στο δρόμο για την Αποκαλύψη ήμουν μελαγχολικός. Άδειασε η ψυχή μου από κείνη τη χαρά που μούδινε η δουλειά στην ομάδα. Καί προπαντός η επαφή με τους άλλους. Θυμήθηκα έντονα τη Μυρώ καί την επιθυμία μου να καθώ γιά πάντα κάτω στό αναρρωτήριο. Το μοναχικό – Είχα τελειώσει αρκετά δύο σημαντικά ορχηστρικά έργα τα ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΙ και τη ΣΥΜΦΩΝΙΑ σε ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ. Αποφάσισα πώς από δώ καί στο εξής να δίνω μεγαλύτερη σημασία στη προσωπική μου ζωή. Διάβαζα το Λάιμπνιτς και τη σπουδή της μουσικής. Αλληλογραφούσα και έφτανε στο δέμα με τη παραγγελία διάφορες παρτιτούρες και βιβλία μουσικής και άλλα. Αποφάσισα να μαζεύω υλικό από τα λαϊκά τραγούδια που έλεγαν στις θημωνιές. Ιδιαίτερα οι Καραγκούνηδες. Είχα επισημάνει δύο τρείς καί τους έβαζα περισσότερα. Τους έβαζα να τραγουδούν κι εγώ σημείωνα στο πεντάγραμμο τη μουσική και τα λόγια. Στο δέμα είχε το βουλί της φωνής του Στραβίνσκυ τη Νυχτερινή του Ντεμπυσύ. Από μουσικά θεωρητικά τη Φούγκα του Ζεντάιζ. Βοήθησα λοιπόν

στη δουλειά. Είχα πάντα στο νου μου χαρακτήρες από
εικόνα του [illegible], από τη νύχτα αντιγράφης
κρυφά, το φως τη στιγμή, τα έργα των [illegible]
του, για να μάθει τα μυστικά τους. Αυτό με βοή-
θησε ίσως περισσότερο από κάθε τι άλλο στη σπουδή
της μουσικής. Δηλαδή η αντιγραφή των σπουδαίων
μεγάλων έργων. Όμως όχι ~~[illegible]~~ μηχανιστική αντιγραφή
— που κι αυτή καλή είναι για να συνηθίζει το χέρι και
το μάτι — αλλά θα σου τα [illegible] αναλυτικά.
Ενώ ο συνθέτης σημειώνει από πάνω προς ~~τα~~ — ~~[illegible]~~
βασικό ύψος — προς τη θάλασσα — παρτιτούρα
εγώ θα [illegible] ανάποδα. Με λίγα λόγια ~~[illegible]~~ με-
[illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ενορχήστρωση ~~[illegible]~~ προσπα-
θούσα και γράφω το έργο σε δύο ~~γραμμές~~ πεντάγραμμα. — Ας
πούμε για πιάνο. Αυτό με βοηθούσε να μελετήσω
και να δω ποιά είναι κάθε φορά η βασική μουσική
ιδέα, το βασικό μελωδικό ύφος, τις αρμονίες και
της ρυθμικής. ~~Ο~~ Έβγαζα όλα τα αναγκαία
~~[illegible]~~ ντουμπλαρίσματα ~~[illegible]~~ της ενορχήστρωσης
και έφτανα στον σκελετό του έργου. Τότε μάθαινα
για την επιτυχία του Βασίλη Ζαΐτου και των συνεργατών του.
Καμμιά φορά χρειάζεται να προσαρμοστεί η τραγουδία για
να σου [illegible]. Ξέρεις ~~[illegible]~~ ότι κάθε μέρα κυκλοφορούν
δεκαπέντε-είκοσι. Έτσι [illegible] το συνηθίζει. Μπαίνει το
νούμερο και τραγουδάνε οι άνθρωποι. Όταν όμως γνωρίζεις
"έναν μέσα στη λέξη των [illegible] [illegible] [illegible]
με σάρκα και οστά. Και τότε [illegible]. Όπως από [illegible] ⌐
κι εγώ με το Βασίλη. Όλα μου θυμίζουν την παρουσία του, το
βράχο της [illegible], ο [illegible], το καΐκι, ο Άγιος, το
[illegible], το τελευταίο ταξίδι στη [illegible], στη κου-
[illegible] στη κορβέτα. Ο ~~[illegible]~~ αποχαιρετισμός στον [illegible]
Πειραιά του ~~[illegible]~~ μεσονύχτιο. Κι έτσι [illegible] γι' αυτό
μέσα στην [illegible]. Τα τελευταία του χαρτονομίσματα
με τα [illegible] ο αδελφός μου μαζί με τη Χαρίκλεια ⌐
[illegible] [illegible] [illegible] να με γυρίσει σε Έχει
[illegible] από το Βασίλη. Και τώρα εγώ βρίσκομαι [illegible]
[illegible] όλα χρώματα κι αυτόν τα [illegible] η [illegible]. Βρήκα

Το Εκείνο ο [illegible] στη μια [illegible] ⌐ Η νύχτα σο Ο. Φ. Η ο [illegible], και [illegible]

σου, εξαιτίας

πάλι τη νύχτα και τριγύριζα μέσα [illegible] πού

[illegible] πού περιτύλιγε πιο μας σπίτι. Το φως του φεγγαριού

[illegible] έσπαγε το κύμα

έπεφτε στα σκισμένα φύλλα της λεμονιάς [illegible]

[illegible] και δημιουργούσε υπερκόσμια λάμψη μέσα στο

σύθαμπο. Δεν έθελα πολύ για να αποχωρισθώ.

Οι βασανισμένοι κορμοί έπαιρναν ανθρώπινα σχήματα. Σαν

της πολιτείας του Καφκά, του Ροντέν. Μαζώχτηκα μέσα

περιμαζεμένος από τα βάρη της μοίρας. Ποιοι να 'σαν

όλοι αυτοί που σκεπάζονταν στο φως του Ζαλόγγου; Σύλλογοι;

Μα ποιοι; Είχαν κυκλώπειο μέγεθος [illegible]

[illegible] με μακριά φύλλα έμοιαζαν ανθισμένα φως.

[illegible] Ώσπου ήταν οι Τιτάνες [illegible] που έμοιαζαν ότι η

αρχή αρχή από την ανθρώπινη ιστορία. Δείχνει

Ελλάδα βυθίζονταν ασταμάτητα μέσα στο χρόνο. Αυτός

είναι ο Εμφύλιος. Το έθνος της βράχου που καταποντίζεται

μέσα στο χάος του Χρόνου. Ώσπου να φτάσει στην

άκρη της λύσης. Σαν αρχή. Καθαρίσαμε από το

συμβάν. Το επίκαιρο. Το συνακόλουθο. Δεν ζούμε

και με επεισόδια. Με γεγονότα. Ζούμε με τον

αιώνα. Φτάσαμε στα θεμέλια. Οι νεκροί του

Εμφυλίου δε θάβονται σε [illegible] συνηθισμένους τάφους.

Γίνονται και φτάνουν από σκέπασμα στη γη. Μ' αυτούς

οι επιζώντες θα χτίσουν τα [illegible] νέα κυκλώπεια τείχη.

[illegible] ο νεκρός γίνεται βράχος και πάνω

του θα τσακιστούν τα βέλη των εισβολέων. [illegible]

Όμως τραγικά η Αμφίλοχη θα [illegible] νικηθεί

[illegible] από τον Τρωισμό. Όπως και η ζωή μας θα χαλάσει

[illegible] από τα εισαγόμενα. Εισαγόμενοι θα είναι

και οι σωτήρες που θα τα καταφέρουν — μονάχα αυτοί

να σοβατίσουν με πλαστικές μπογιές τα [illegible]

κυκλώπεια τείχη. [illegible]

[illegible] και να σκεπάσουν τα μνήμα του

όπως οι λένε Αθω, [illegible]

Αλλοιώς μου θα έλεγε [illegible] Λίγες μέρες αργότερα έμαθα

τι λέει και ο ποιητής. Έμαθα

το νέο του θανάτου του Μάκη Καρρά.

τώρα σου εξαιτίας να βρω αιχμαλωτισμένος στο

θάνατο της δυό εχθρούς — αδερφούς, ο γυμνασιάρχης

Μάκης και ο αντίθετος Βουλής. Ποιος ο Πειραιάς

σαν [illegible] βρώμικα τα είκοσι της χρόνια

από πάνω της και έμεινα αθώρητος. Έτσι μπήκαν

Τά θεμέλια γιά τό ΕΛΕΓΕΙΟ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΖΑΝΝΟ καί αργότερα γιά τήν ΠΡΩΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ μου. Σύντομα καί είχα καί έχω ακόμα στήν συγκλονιστική [illegible] στή μουσική. [illegible] ή φύση μού [illegible] αυτή τη [illegible] γιά νά τή [illegible] καί νά [illegible]. Σέ όλες τίς [illegible] στιγμές ή Τέχνη καί ιδιαίτερα ή Μουσική [illegible] στήν [illegible] τήν ύπαρξη μέ [illegible] μέσα καί [illegible]. Έμενε ό άλλος [illegible] τό μισό μού εαυτός. [illegible] μέσα στίς [illegible] τού ανθρώπου, [illegible] νά βγάλει πρόσωπο μέ πρόσωπο τή βία. [illegible] ό άλλος μισός είχε φύγει. [illegible] Είναι [illegible] στα [illegible] τού Εμφύλιου, μέ τήν [illegible] βάζανε κιόλας κάπου-κάπου [illegible] καί [illegible] νά δεί τι ποιά κατάσταση βρισκόντανε [illegible] Μέ τά [illegible] μας, ό [illegible] [illegible] πού [illegible] καί [illegible] τά [illegible] στη χώρα. [illegible] τις [illegible] νά [illegible] από τό κόσμο. Αρχίσαμε μας [illegible] καί χανόμαστε από τό [illegible]. Τότε άρχισαν οί μάχες νά [illegible] γιά τό χειμώνα. Τότε [illegible] αντάρτες. Τίς [illegible] στά [illegible] μέ τη [illegible] αντάρτες στή Ήπειρο. [illegible] από τό [illegible] τό [illegible] καί τά βέλη. Όμως [illegible] ό [illegible]. Δυό [illegible] από τό [illegible] καί [illegible] μας. Στό σκοτάδι [illegible] από τά [illegible] τή χώρα μας. [illegible] γέμισαν [illegible] από τά όπλα. [illegible] οργισμένοι τά χωριά μας. Σέ [illegible] μας [illegible] νά μάς καθορίσουν [illegible]. Αρχίσανε νά μάς χτυπούν χωρίς λόγο. Χτυπούσανε κι [illegible] στα σπίτια. Έπιαναν κανέναν [illegible] νά [illegible] του. Τί τά [illegible] της [illegible] μέρα μέ τή μέρα. Κάποια [illegible] [illegible] νά [illegible] ένα [illegible] καραβάνι. [illegible] φορτωμένα νεκρούς [illegible] [illegible] νά [illegible] τά αίματα [illegible] [illegible] είχαν τό [illegible] κόκκινο από τό μίσος. Τί διαφορά είχε [illegible] στούς αντάρτες καί σέ μάς; Κομμουνιστές εκείνοι, κομμουνιστές καί μείς. Όμως [illegible] [illegible] [illegible] τους [illegible] τύχαινε. Τέτοια [illegible] [illegible]. Πώς νά [illegible]; Νά βγούμε στό βουνό; [illegible] τά όπλα καί μέ τί [illegible]; Θά μάς [illegible].

Γ Νά βγάζουν τα κόκκαλα.

Γ Και μέ τις [illegible] [illegible] τού [illegible]

Από τα άλλα μέρη να καίγονται και ν' αφήσουμε να μας σφάξουνε; Κάτι είπαμε στο Διοικητή για προσωπική του ευθύνη. Όμως αστεία πράγματα. Ο Διοικητής ήταν ένα σπίτι χωροφύλακας. Μας είπε: Απομακρυνθείτε και μην ανοίγεστε. Τύχαμε κάνει ήδη το σπίτι μας. Όταν ένα βράδυ ήρθαν εδώ για να πάρουν κάποιον από μας συντυχία κρατούσαμε χαρτιά και παραθέματα κλεισμένα με τα κορμιά μας. Αυτοί οι υπαίτιοι του χωροφυλακίου ήταν αυθόρμητοι. Αν ήθελαν να μας σκοτώσουν μπορούσαν να το κάνουν. Επιστρέψαμε κάθε στιγμή. Όπως και κάθε λίγο και λίγο ανέβαινε το απόσπασμα από το Σούλι και σε ώρα του προσκυνητηρίου έπεφτε ένα δυο-τρεις αντάρτες. Και χωρίς να μας πουν τίποτα τους έβαζαν σημάδι και τους τραβούσαν μαζί τους.

Όλοι είχαν αφορισμό στη Αστυνομία κι από κει Σωματοφυλακείο και οικόπεδα. Όλα νόμιμα και καθαρά! Δεν είχε ανάγκη η Εξουσία να παρανομεί. Κάνει τη παρανομία νόμο. Παλιά ιστορία. Φαίνεται πως η Διοίκηση άρχισε να φοβάται για τη γειτονιά μας με το αντάρτικο κι έτσι μια μέρα μας ανακοίνωσαν πως έχουμε μια ώρα να ξεκινήσουμε για τη Σούδα. Οι όμηροι της Δαίρης και της Αναφαίστρας λαγούνταν. Μαζευτήκαμε στη πλατεία της Αναφαίστρας πάνω από τριακόσιοι νομάτοι φορτωμένοι. Με τα δέματα κουβαλούσαμε βιβλία, νοικοκυριό, ρούχα, νότες. Αναγκαστήκαμε ν' αγοράσω ένα μεγάλο τσουβάλι και να τα σταβάζω — δια χάρη πάνω από τριάντα κιλά. Έξω προσκυνητήριο μοιράσαμε ξηρά τροφή και πήραμε ένας-ένας τη σειρά το μονοπάτι της επιστροφής. Ονειρευόμασταν νύχτα-μέρα αυτή την ώρα, όμως αλλοίμονο, δεν φτάσαμε για να πάμε σπίτια μας. Προχωρούσαμε προς το λιμάνι κι η καρδιά μας σφιγγόταν από την αγωνία. Καθώς κατεβαίναμε κατά καιρούς σταματούσαμε έναντι τρέχοντας χωροφυλακή. Αφήναμε πίσω μας τα βουνά, όπου οι ηρωικοί ικαριώτες έδιναν τις τελευταίες τους μάχες. Μια θάλασσα-σύνορο φαντάζει στη θάλασσα-συρματόπλεγμα. Τη πατρίδα, φανταζόμουν να μεθάω στη θάλασσα. Μόνο ο πόλεμος και η αιχμαλωσία

θα μας ρωτήσουν να ανοίξουν κάτι τέτοιο. Στη μέση του πελάγους ανάμεσα Χίο και Ικαρία ένα καταδρομικό έκανε γύρω γύρω με κατεύθυνση τη Σάμο. Εκεί όπως φαίνεται οι μάχες είχαν κορυφωθεί. ~~[illegible]~~ Ζαλισμένοι οι αντάρτες που ήταν ελεύθεροι να τριγυρίζουν τις κουκέτες τους. Εμείς λαχανιασμένοι στα μπουντρούμια [illegible] κάτω από το βάρος του φορτίου και στις μοίρες μας. Αρχίσαν κιόλας οι διαδόσεις με τα πιο απίθανα σενάρια. Θα μας [illegible] στη θάλασσα. Θα μας τουφεκίσουν ομαδικώς! Θα μας φουντάρουν στη θάλασσα. Κάθε τόσο τα κύματα σπαρταρούσαν. Τι όλοι ήταν καταφρονεμένοι και είχαμε μαζί γέρους και ασθενείς. Εγώ είχα θεραπευτεί για δεύτερη φορά από την πλευρίτιδα. Μου έμεναν όμως δέματα. Η τροφή ήταν ελάχιστη. Είχαμε φασόλια, ~~[illegible]~~ το γεύμα - ούτε ψωμάκι, ούτε κρέας ή γάλα. Μόνο όσπρια, χόρτα, ψωμί και λίγο [illegible]. Είχα γίνει πετσί και κόκαλο. Και με τα δέματα έβγαζα τον μήνα μου από μπακάλικο. Δεν ήταν σαν να το [illegible]. Όταν όμως, [illegible] συνέχεια ~~[illegible]~~ [illegible]. ~~[illegible]~~ Οι εκκλησίες και [illegible] στο να απογειώνονται. [illegible] και μόνο στο υπάρχε τα χρώματα [illegible] ένα σύννεφο ~~[illegible]~~ μπακαλιάρων. Και όμως κρατούσα στη [illegible] μου [illegible] γιατί [illegible] από χώρες [illegible] ήταν χαρτιά. Εκείνα που βαραίνουν ήταν τα βιβλία και οι νότες. Όμως μ' αυτό το βάρος γόνατα. Είχα γράψει στο [illegible] να μου στείλει ένα μικρό μπαούλο να τα βάλω μέσα, ~~[illegible]~~ να τα αρχειοθετήσω.

Κουτσο-κούτσο μπήκαμε ~~[illegible]~~ στο Σύρο. Μας οδήγησαν στη Χωροφυλακή από μας [illegible] ο Αλεξανδράκης και οι μπάτσοι του. Έμενε [illegible] προσωρινά. Λείπουνε δύο. Έβαλε τη φωνή ~~[illegible]~~. Ευτυχώς γλιτώσανε σε λίγο. Ο ένας έπαθε [illegible]. Κι ο άλλος σαν βοηθός να [illegible] - Μας είπε [illegible] του τοπικού [illegible] χαίρομαι σε βοηθό και [illegible] μας! Είδατε τι σας κάνουν τα [illegible]; Το βράδυ θα μείνετε όλοι - όπως στο σχολείο και στη κοινότητα. Κι από αύριο ~~[illegible]~~ τσακιστείτε να βρείτε μέρος - ~~[illegible]~~ Το καλύτερο [illegible] στη Χώρα οι [illegible]! Έφυγε και μας άφησαν οι [illegible] μας. Έπειτα

να φυλαχτεί και πάλι από την αρχή το [illegible] στη τραγιά. Αύριο θα πάνε μουλάρια να κατεβάσουν τα τρόφιμα από τη αποθήκη μας στο [illegible] και τη [illegible]. Στο Ευλάλο μαζεύτηκε κόσμος πολύς. Όλα τα ορεινά χωριά τ' αδειάσανε. Είναι αδύνατο να υπάρξει [illegible]. Η τροφή θα δίνεται κοινή, όσο [illegible] θα [illegible]. Όπως αποφασίσει ο καθένας. Οι Ευλαλιώτες θα πάρουν στο σπίτι τους όσους μπορούν. Οι υπόλοιποι θα [illegible] να βρουν σπίτια. Τελειώσανε [illegible] τα τρόφιμα. Τώρα τα νοίκια είναι ψηλά. Μας πήγαν στο Χαλκιό. Στο δρόμο συναντήσαμε το θείο παρέα με τα ~~[illegible]~~ μέλη του γραφείου στη [illegible].

Μου 'χε μιλήσει γι' αυτούς στο κρασοπουλιό. Με βοήθησαν να μεταφέρω το μπαούλο που είχε μέσα [illegible] γράμματα. Βολευτήκαμε σε μια γωνιά. Πήρε [illegible] και [illegible] σε μια ταβέρνα στο [illegible]. Είχαμε [illegible] να [illegible] τη [illegible]. Φαίνεται [illegible] πως [illegible] κι εγώ μέλος του γραφείου. Στο Ευλάλο [illegible] τώρα [illegible] στη [illegible] κι από αυτούς η [illegible] [illegible]. Είχε [illegible] και [illegible]. Ο Φοίβος [illegible] έμενε στο σπίτι ενός [illegible]. Ήταν το [illegible] του χωριού. Είχε όλο τον [illegible] όροφο. Σκαμνιά, [illegible], γραφείο. Όλα γεμάτα βιβλία, χαρτιά και [illegible]. Στο ίδιο σπίτι [illegible] και το [illegible]. Εκεί έμεναν ήδη [illegible] και [illegible] και τέσσερις [illegible]. Με [illegible] που [illegible]. Του [illegible] στο [illegible]. [illegible]. Ψάχνω για σπίτι. [illegible] και [illegible] μου για μια [illegible]. Τώρα με [illegible] τραγιά [illegible] Χρειάστηκε ν' [illegible] τρόφιμα. Κυρίως [illegible] και [illegible] για [illegible] και [illegible]. Το [illegible]: Εδώ είναι πολύ ωραία. Ξαναπιάνει [illegible]. Τι [illegible]; Ο Φοίβος, ο [illegible] (ο [illegible]) και δυο-τρεις άλλοι, ήταν τα [illegible] [illegible] κεφάλια στο Ευλάλο. Το σπίτι του [illegible] [illegible] [illegible]. Ανέβαινε ο [illegible] ο [illegible], [illegible] τη [illegible] του [illegible], από το Ευλάλο στη [illegible] και μας έφερε με [illegible] [illegible]: Σ' ένα [illegible] [illegible] [illegible].

για Μήτσο

Κι άρχισε έτσι για να δώσει κύρος στην αγαπησιαριά
πρόσθεσε: Το άκουσα στον Φοίβο. Μετά τα ασφαλή
βρήκα ένα δωμάτιο σ' ένα σπιτάκι φάτσα στο σπίτι
του μουσικού. Μου χρέωσε ένας γεροντάκος κι έμενε
ξαπλωμένος μέσα στο γόνατο. Στο άλλο δωμάτιο έμενε
μια γεροντοκόρη με τη γριά μάνα της. Πήρα μαζί
μου και το 'βάσανο' του Αρχαιολόγου. Ήταν πάντα
στενοχωρημένη. Άδειαζε τη γενιά του. Τη νύχτα και τα
εγγόνια του. Και για να θυμάται τους είχε στο
ουρί. Όταν μεθούσε γινόταν άγριος. Γι' αυτό έμενε
μόνος. Τον είδα να στρώνει τα βάσανα του
μόνος. Δεν είχε σπίτι. Έφυγε.
στο καφενείο.
Έφαγα μαζί μου, στο ξένο. Έτσι μένουμε στο ίδιο δω-
μάτιο. Κατάλαβα παίζοντας να του μιλήσω της
διδάσκω. Καθώς εγώ ενδιέφερα μίλαγε κι αυτός και
φανέρωνε τα χαρτιά του. Έκανε γλωσσολογικές
μελέτες πάνω στα ,,ιδιωτικά,,: Την άποψη ότι
χωριάτες λέει ,,μπουντουσέπτω,, και δεν κου-
κινάει. Ξέρεις τι σημαίνει; Εξήγησε το. Το ξεφύτρωμα.
Είναι από το μπουθίζω — μπουθίζω — μπουντούζω.
Εδώ και μπουντούσω και όχι μπούντος.
Η γλώσσα τους είναι γεμάτη με αρχαία στοιχεία.
Σπάνια μιλούσαμε. Εγώ πάλι πρότεινα στο Φοίβο να
αναζητήσουμε τη συγγένεια του ,Μακονιβαν. Είχε
και στη γνώμη παρτιζάνων. Αφήσαμε από την
αρχή. Φίρμα, φρουρία, ενοχλήσαμε σπίτι
του. Ή συμπονούσαμε αυτή την περίπτωση με έξω
από τον Σύλλογο μαζί στον αριθμό Αρχαίζουμε
σχεδίαζα το ΕΛΕΓΕΙΟ και συνέθεσα ένα νέο
έργο για ορχήστρα εγχόρδων το ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ — ΠΕΝΙΑ —
ΧΟΡΟΣ. Οι γονείς ~~και γράμματα~~ στις κάρτες με γράψανε ~~[illegible]~~
Πλάτων και η Μαρίνα Μιχαήλ. Όταν ο χορο-
δίδασκος μετά το αποσκηνοποίησε ~~[illegible]~~ το
ταίριαξε στην αλληλογραφία μας μαζί Μιχαήλ
~~[illegible]~~ θεωρούμε οι ακροατές χειροκροτούσαν. Έτσι
αρχίσαμε ~~[illegible]~~. Για να ξεφύγουμε από θα σε
πάρω και θα τρέξω στο λόφο πάνω από τη
θάλασσα. Θα κάτσω. Θα πάρω ανάσα. ~~[illegible]~~
και μετά θα το

Το πρωί θα σε ξυπνήσω.

Για χαρούμενο.

(αφροί-αφροί και φτουρόσει) 476

Λαβαίων. Ύστερα γι μια δυό ώρες θαρρώ ~~..~~ είχα εξα-φανισθεί. Δεν ήθελα να δω κανέναν. Εκεί στο γόμφο στις 8. I. 49 ~~[illegible]~~ αφού [illegible] ένα κομμάτι στη [illegible] έγραψα το ποίημα ΟΣΤΡΙΑ ~~[illegible]~~ που μόλις [illegible], και το δημοσίευσε ο Νικηφόρος (Βρεττάκος) σε κάποιο [illegible] περιοδικό που έβγαινε εκείνη την εποχή.

ποίημα
Οστρια
φωτοτυπία

Ο χειμώνας ήταν βαρύς. ~~[illegible]~~ η (εγκατάσταση εκεί δίπλα είχε πολύ) και το χωριό ήταν χτισμένο μέσα στο βουνό. Όταν φυσούσε [illegible] και [illegible]. Είχα γεμίσει χιονίστρες [illegible] και τα δάχτυλα μου. Έφταναν τα μανουάλια. ~~Ε~~ Στέγνωνα μέσα τα χειρόγραφα, που έφταναν τα [illegible] και τα βιβλία. Αισθανόμουνα σαν σε [illegible] ~~[illegible]~~ – Έφτανε και η [illegible] κλεισμένος [illegible] [illegible] κράτηση. Η ομάδα και [illegible] [illegible] και κουνούπια [illegible]. ~~Α~~ Αγόραζα γάλα [illegible] ότι αρρώστησα το κορμί μου, [illegible], [illegible] [illegible] καθαρίζω και κάθε τόσο εαυτό μου. [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ Απ' όλους [illegible] [illegible] αναφέρω ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] Πολλοί τις όστρια τοφτιαχνε ~~[illegible]~~ Θ ραίδες. Ο ~~Θ~~ Μόνο το γάλα. ~~[illegible]~~ [illegible] ήταν [illegible] μάθημα ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. ~~Δ~~ Δεν ήταν αίσθημα μόνο αυτοσυντήρηση. Αλλά και όνταν επισκέψεις. Τότε κατάλαβα γιατί οι άρρωστοι [illegible] να λένε για την αρρώστια και τον εαυτό της. Γιατί γίνονται εγωκεντρικοί, [illegible], τύραννοι. [illegible] αυτό το συναισθάνθηκα. [illegible]. Γινόμουν κάποιος. Που [illegible] να πεις ~~[illegible]~~ το γάλα του και να [illegible].

Νομίζω πως άρχισα νά γράφω [illegible] μου:
ήμερα Τρίτη-Βαρύ τόσο-
η όστρια έφερε το συννεφιασμένο χώρο. Εγώ
μένω στη [illegible] Γ' [illegible]. Είχα [illegible] μου
[illegible] και [illegible] το πρώτο μέρος με τα
τρία αντί τα δύο θέματα και όλη τη [illegible]
[illegible] επαναστατική αλλαγή του Μπετόβεν
[illegible] ήρθε. Το κεφάλι μου [illegible]
μου φαίνεται [illegible]. Ευχαρίστησα το θεό [illegible] τόσο [illegible]
ανέβηκα και βγήκα [illegible] να [illegible]
το κεφάλι μου μέσα [illegible]
μένο νερό να [illegible] η φλόγα - Ναι χωρίς
υπερβολή. Αυτή τη φορά και όταν [illegible]
[illegible] στην τέχνη στη φύση,
αισθάνθηκα [illegible] μια [illegible]
[illegible] δύναμη στη [illegible]-
φύση. Σε να γονατίσω και να [illegible]:
Από
[illegible] δεν σας παρακολουθώ. Δεν μπορώ ούτε
να υποψιαστώ τη δύναμη του μυαλού σας.
Μη είναι ο Κατσαρής [illegible]?
Έχει βγεί μια καταιγίδα, και με [illegible] τι
[illegible]. Ανοίγει το μυαλό μου ο Μπετόβεν
[illegible]. Θα [illegible] με τέτοια [illegible]-
[illegible]. Θα [illegible] με [illegible]
Και με [illegible] μαζί του [illegible] κουβέντα.
Την ημέρα ήταν [illegible] με τα [illegible]
[illegible] ήταν [illegible]. [illegible]
[illegible]. Φυσικά η [illegible] [illegible]. Οι [illegible]. Η
[illegible] να μας [illegible]. Οι [illegible]
[illegible], το [illegible]. Και [illegible] φόβος και ο τρόμος.
Αθήνα του 49 [illegible] βοήθεια. Ο [illegible]
[illegible]. Η [illegible] γίνεται κύριο [illegible].
[illegible] τα [illegible] και τα [illegible] με [illegible]
[illegible]. [illegible] το [illegible] και [illegible]
[illegible] να [illegible] το ψωμί [illegible].
Χωριά [illegible] και [illegible] στη [illegible]
και τα [illegible]. Οι [illegible] αριθμούς.
Στις φυλακές βρίσκονται [illegible] χιλιάδες. Είναι
χιλιάδες [illegible]
το [illegible]. Δέκα χιλιάδες [illegible] στη [illegible]
[illegible] και [illegible] ο [illegible] αριθμός

φτάνει τις εκατό χιλιάδες. Τα [illegible] [illegible] αυτοτελή
στη Κάσο, Κεφαλονιά, Ικαρία ~~και~~ Σάμο κλπ. [illegible] δύναμες
στρατιές - Ακόμα και ~~[illegible]~~ στη Πελοπόννησο οι αντάρτες ~~[illegible]~~
στριμώχνονται. Βέβαια το μεγάλο κακό γίνεται στον κύριο
κορμό εξ αιτίας δύο βασικών αντιφατικοτήτων. Πρώτον όπως είπαμε
μαζί δεν υπάρχουν εφεδρείες. Και δεύτερον μαζί η Γιουγκοσλαβία έκλεισε
τα σύνορα της. - ~~[illegible]~~ Από την άλλη πλευρά ο εθνικός στρατός
είχε χιλιάδες [illegible] [illegible]. [illegible] τα εκατό [illegible] -
~~[illegible]~~ σαράντα τα εκατό αριστεροί και ~~[illegible]~~ μόνο δέκα τα εκατό
εθνικόφρονες. Τους αριστερούς τους είχαν κατατάξει σε τρεις κατη-
γορίες - Η Άλφα, οι ελαφριά αριστεροί, που τους πήγαιναν στο
~~[illegible]~~ μέτωπο. Η Βήτα, που τους είχαν σε βοηθητικές υπηρεσίες
υπό συνεχή παρακολούθηση. Και η Γάμμα οι σκληροί, που τους
~~[illegible]~~ έστελναν στη Μακρόνησο. Εκεί είχαν διαμορφωθεί τρία τάγματα.
Από Νότο προς Βορρά Τρίτο, Πρώτο, και Δεύτερο.. Στο Νότο ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ υπήρχε η Στρατιωτική Φυλακή Μακρονήσου. ~~και~~ Στο Βορρά
όπου [illegible] και μεταφέρθηκαν της [illegible] εξορίστους από
τα νησιά. Το ~~[illegible]~~ ονόμαζαν Τέταρτο Τάγμα ή Αη Γιώργη.
Οι στρατιώτες και αξιωματικοί στο Τάγμα κατηγορίας έως τις αρχές
του 48 ήταν ελεύθεροι μέσα στα σύρματα. Τότε τους [illegible]
να υπογράψουν και επειδή αρνήθηκαν τους χτύπησαν στο γυμνό
[illegible] [illegible] και από τη θάλασσα [illegible] δεκάδες, τραυματίσ-
θηκαν εκατοντάδες, ο λοχαγός του Τρίτου. [illegible], [illegible]
πολλοί με [illegible], δείραν χιλιάδες και [illegible] και
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] όπου καταδικάστηκαν σε θάνατο
[illegible] δεκάδες. Άρχισε η φάμπρικα του [illegible] [illegible]-
[illegible]. Ας δούμε τη [illegible] [illegible] [illegible] στη
[illegible]. Ατομικά και ομαδικά βασανιστήρια. Το μαρτύριο
της δίψας. Εξοντωτικές και άχρηστες δουλειές. ~~[illegible]~~
Ηθικοί και ψυχολογικοί εκβιασμοί. ~~[illegible]~~ Όπως οι
~~[illegible]~~ [illegible] για να αποδείξουν ~~[illegible]~~ στη [illegible] έπρεπε να γίνουν ~~[illegible]~~
[illegible] βασανιστές: [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] η πλειοψηφία των [illegible] [illegible] [illegible]
να είναι [illegible] κρατούμενος. Εξάλλου [illegible] στο Α Τάγμα
μοναχά 2-3 αξιωματικοί ήταν εθνικόφρονες. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ όλοι οι άλλοι ήταν [illegible] αριστεροί. Ο [illegible]-
[illegible] είχε [illegible] [illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
του ΚΚΕ. Επιτροπή στη ~~[illegible]~~ κατοίκων της [illegible] [illegible]-
[illegible] οι ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] από τη
[illegible] [illegible]. Ομιλίες ~~[illegible]~~ στη ώρα της εθνικής
αγωγής της 11 το πρωί [illegible] [illegible] σε όλο το Τάγμα.
Συμμετοχή σε [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible]-
[illegible]. [illegible] [illegible] σε ξύλο και βασανιστήρια.
Για όλα αυτά υπήρχε βιβλιαράκι όπου ο υπεύθυνος
σημείωνε [illegible] [illegible]. Ομιλίες τους [illegible] φορές

ὁ ~~Βασ[illegible]~~, Διοικητής τοῦ ~~[illegible]~~ ἦλθε προσωπικά ἀπ'
ἐξορίας γιά νά πάρει ἄδεια στήν Ἀθήνα. Τό ἀνώτατο
δῶρο γιά τόν κρατούμενο. Τον ~~[illegible]~~ κρέμονταν προσεχτικά
ἀπ' τα χείλη του. [illegible] κοίταξε τό φάκελό του βέβαια
[illegible] μέ τις ἐνδείξεις καί πολλές φορές τοῦ ἔλεγε:
Μόνο μέ τρία λόγια θέλεις νά πᾶς στήν Ἀθήνα; Καλά
[illegible] καί ἄλλα [illegible]. Ἔπρεπε λοιπόν νά δώσει ἄλλες
δυό φορές καί ὁ ἐπίτροπος [illegible] νά τά σημειώσει
καί νά τό χαρακτηρίσει γιά νά [illegible] ~~[illegible]~~
τή ἄδεια γιά τήν Ἀθήνα. Ἀπό τό [illegible] ἀποχαιρετισμοῦ
~~[illegible]~~ [illegible] μόνος. Ἄν, τό [illegible] τότε τον ἔδιωχναν
ὅλο καί ἀρχίζε τα γυρίσματα. Ὅταν ὅλα [illegible]
τότε τον μετέθεταν στίς μάχιμες μονάδες στά [illegible].
Ἐπειδή πολλοί ἀριστεροί γιά νά γλυτώσουν τά βασανιστήρια
ἔλεγαν μέσα τους: Θά τά ὑπογράψω καί θά τά γράψω ὅλ' αὐτά
μέ σκοπό ὅταν φτάσω στό βουνό νά [illegible], αὐτό
φυσικά τό γνώριζε ὁ Διοικητής καί ἤξερε τά μέτρα τους.
Ἐκτός ἀπό τούς χαρτιά [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] μέσα στίς μάχιμες,
στήν ὥρα τῆς μάχης ~~[illegible]~~ ἦταν [illegible]
πίσω τους [illegible] γιά νά ἐλέγχουν [illegible]
[illegible]. Καί [illegible] ὅτι [illegible] τα [illegible]
[illegible] ἤ εἶχε [illegible] νά [illegible] εἶχαν [illegible]
νά τόν [illegible] ἀπό [illegible]. ~~[illegible]~~ Ἐπειδή οἱ
[illegible] ~~[illegible]~~ τά γνώριζαν [illegible] ὅλ' αὐτά ἦταν
[illegible] [illegible] [illegible] τούς [illegible]
τους μέ [illegible] [illegible]. Ἴσως καί [illegible] ἔλεγαν μέσα
τους: Θέλω [illegible] καί [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] τους ὥστε νά [illegible] [illegible] νά [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ἀπό
[illegible] εἶχαν [illegible] ἀπό [illegible] [illegible].
Ἦταν ὅμως μιά μικρή [illegible]. Γιατί [illegible] ἀπό
τό φόβο τοῦ [illegible] [illegible] τη στιγμή [illegible] [illegible]
φανατίζονται. Σέ [illegible] [illegible] τον ἑαυτό του,
γιατί ἀπό τό "ὁ [illegible] [illegible] τά [illegible], [illegible]
[illegible]. [illegible] γίνεται [illegible] γιά νά
[illegible] μέ τα [illegible] σου; [illegible] τό [illegible]
[illegible] σου, σοῦ [illegible], [illegible]. Ὅπως: Δέ
φταίς ἐσύ, φταίει ἡ [illegible], φταίνε τά [illegible]
φταῖνε ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκτός ἀπό σένα. Λοιπόν
~~[illegible]~~ [illegible] κι ἐσύ νά [illegible] αὐτός ὁ Βρίμης

πολέμου, και τελειώσει η αυτοκρατορία, να πας στο σπιτάκι σου.
Υπήρχε η φήμη ότι τα ~~Δ..~~ πρώτα τάγματα είχαν κάποιο
κρυμμένο αυτόματο με το οποίο μάθαιναν τα ονόματα
αυτών που σκέπτονταν αντίθετα. Μήπως κι αυτό ναι ήταν
μια τσαρική επινόηση της Διοίκησης; ~~...~~ Για να
ενθαρρύνει το δισταγμό και κάνει το πρώτο βήμα; Σα
να σου έλεγε: Να, για δες! Αυτός είναι ο σκοπός σου!
Μπορείς και συ να ταιριάξεις στο ίδιο Σχέδιο. Π' αυτό
μπες στα γρανάζια. Κάνε δίχως δισταγμό, δείρε, βασάνισε, πάρε
όπλα και ρήμαξε στους δήμους σου! Όλα ήταν με-
λετημένα. Ίσως οι δικοί μας να πήραν τα σχέδια από
την αγγλική Διοίκηση με την πλούσια αποικιοκρατική
πείρα. Η Ασφάλεια είχε δασκάλους τους γκεσταπίτες.
Σκληροί, άγριοι, ~~·~~ σκέτοι (αποτελεσματικοί). Οι δήμιοι της Μακρο-
νήσου είχαν κατάρτιση της Εγγλέζικης. Συνδύαζαν τη
συστηματική με την ψυχολογική βία. Την αρχική αναστάτωση
με την [illegible] στην ελπίδα. Η επιλογή του νησιού
δεν ήταν τυχαία. Ένα ξερό βράχο, η γη, χωρίς βλαστά-
ρι, σπαρμένο με ανθρώπινα κόκαλα, σκορπιοί
χειμώνα για οκταήμερες ταίγες αιχμαλώτων (ίσως)
με τη θάλασσα ~~..~~ προς την Αττική ~~..~~ ανεξέλεγκτη
άγρια και εχθρική - θάλασσα - συρματοπλέγματα όπως
είναι. Έπειτα ~~...~~ η φωνή ~~...~~ οι σκηνές
που δίνανε όλοι στη βάση [illegible] - Η έλλειψη νερού
το αλάτισμα και ξηρό φαγητό, ο ήλιος και ~~...~~
~~...~~ που σκεπάζει το [illegible] που τελικά
το μαύρο και το [illegible], οι αγγαρείες και τα
από το καυτό ήλιο, ~~Και~~ Τέλος οι ~~...~~
~~...~~ παντοειδείς τιμωρίες. Το ανοιχτό
λάκκο όπου κάθεσαι μέρες στον ήλιο χωρίς
νερό. Η ατομική σκηνή πίσω από τη χαράδρα
που τη νύχτα [illegible] με μαρούλι και
όταν βγαίνεις το πρωί [illegible]
βασανιστή. Τα [illegible] όπως φαρμακοί
είναι [illegible] από [illegible] με
~~...~~ κοντάρια από παλιού
που [illegible] και όρμούν όλοι μαζί [illegible]
Το [illegible] στη θάλασσα μέσα σε τσουβάλι
μέχρι ασφυξίας και πολλές φορές [illegible]

Γο Και φυσικά όλα τα κλασικά βασανιστήρια. Φάλαγγα, ~~...~~, σβήσιμο
τσιγάρων και καυτά σίδερα πάνω στο κορμί, σπάσιμο δαχτύλων με σίδερο ή με πέτρα,
και ό,τι φανταστείς ~~..~~ σχετικό με τα γεννητικά όργανα και τα [illegible]...

- 481 -

230

Έτσι γεννιέται ~~[illegible]~~ το συναίσθημα της απόλυτης μοναξιάς. Είσαι μόνος ~~[illegible]~~ σου έξω από "αγρίων στοιχείων της φύσης και του ανθρώπου. Κανείς δε μπορεί να σε βοηθήσει. Από μακρυνά έχουν πεθάνει οι μύθοι και οι θεοί. Έχει πεθάνει κι αυτό που κάποτε κι εσύ γνώρισες σαν άνθρωπο. Έστω δε κανένας σκοτώθηκε κι αυτοί από πάνω σου έχουν γίνει σκορπιοί και φίδια. ~~[illegible]~~ Το χώμα σε ξερνάει, η θάλασσα σε χαρακώνει, ο ουρανός σε θάβει. Ο χτεσινός σύντροφός σου έγινε βασανιστής. Σε χτυπά και σου χαμογελάει! Γιατί σε πονάει επιμένεις; Είσαι μεγαλύτερος από μένα που έσπασα; Θα σπάσεις και συ; Πρέπει να σπάσεις και συ; Γιατί για το σπασμένο σύντροφο αυτός που αντιστέκεται είναι η προσωποποίηση της προδοσίας του. Έχει προσωπική ανάγκη να σε σπάσει. Και μου υπάρχει καθαρίζοντας και δείχνοντας ~~[illegible]~~ το συρματόπλεγμα του. Βλέπεις από μακριά τα βουνά σου, η κυβέρνηση έχει ~~[illegible]~~ σπάσει πάνω στις βλέψεις του σώματος. Το αίμα σου και το πόνο σου. Κι αυτοί οι βουνοί, η Κολυμβήθρα του Σιλωάμ. Η σχολή του γένους, ο σύγχρονος Παρθενώνας, συνοικισμοί καθημερινοί με επισκέψεις και διαλέξεις από τη Φρειδερίκη και τον υπουργό, έως φίλους δημοσιογράφους και ντόπιους "παραγωγούς". Αντιμέτωπος της δράσης και το αναμορφωτήριο όπου βασανίζονται οι αντάρτες. Καθαρίζω της σκηνής. Φτιάχνουν τις προσόψεις. Και πίσω απ' όλ' αυτά η θεωρία, η πείνα, οι βασανισμένοι, οι ανάπηροι και οι νεκροί. Ώστε δεν έχεις καμμιά ελπίδα να μαρτυρήσει το μαρτύριό σου. Είσαι ξεχασμένος, καταδικασμένος, χαμένος για πάντα. Είσαι μόνος σου έξω από τους αδιάκοπους βασανισμούς σου. Τότε τρελαίνονται. Κάποια βιβλία

Το και περιστατικό της ασθενείας.

από τό ἐγκεφαλικό σου ἤ τό νευρικό σου σύστη-
μα [illegible], κάποιο μαστίγιο [illegible], καί
τό κεφάλι σου ή τό χέρι, σου φεύγουν από
τόν έλεγχό σου. Ο τρελλός τής Μακρονήσου είναι
συνήθως ένα νευροσπαστικό αυτόματο. Ένα
ανθρωποειδές [illegible]. Με στιγμές επιλάμψεων που
συνειδητοποιεί το ποιός και γιατί για νά [illegible]
[illegible], από την απελπισία, ο [illegible]
σπαστικός μηχανισμός. Καί σήμερα ακόμα υπάρχουν
άνθρωποι πού παίρνουν χάπια για νά μην τούς
ξαναγυρίσει τό σύνδρομο τής Μακρονήσου. Δεν είναι όμως μόνο
οι [illegible] του [illegible] μαρτυρίου πού χάθηκαν ή [illegible]
μάχη. Χάθηκαν και οι [illegible] στρατιωτική [illegible].
Έτσι οι πρώην καπετάνιοι του ΕΛΑΣ με επικεφαλής
της Σαράφη, Αναγνωστόπουλο και [illegible]
με [illegible] άλλες [illegible] [illegible] και
[illegible]. Στα 1948 μεταφέρθηκαν, μαζί τους
και 8 πολιτικοί, όπως ο Ηλίας Ηλιού, ο Αντώνης Μπρι-
λάκης και άλλοι στο βόρειο άκρο τής Μακρονήσου
και μπήκαν σε δύο συρματοπλέγματα με σκηνές, Τα Άλφα
και Βήτα Κλουβιά. Ο χώρος ήταν μικρός και η
Κυβέρνηση αποφάσισε για νά τελειώνει με τη
[illegible], έτσι η [illegible] νά βάλει σε εφαρμογή
ένα σχέδιο με τα [illegible] παιδιά. Μεταφορά στη
Μακρόνησο. Μεταφορά κάπου παιδιά
από τό στρατόπεδο του [illegible] για τα στρατιω-
τικά τάγματα. Ξύλο και βασανιστήρια ως ότου
σπάσουν και υπογράψουν. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] να
φανταστούμε όλη αυτή την επιχείρηση που
[illegible] [illegible] και [illegible] με τις χιλιάδες
της [illegible] και νά της [illegible] μέσα σε μια
[illegible]. Εκεί άλλοι [illegible]
νά της [illegible] τα [illegible] για νά γνωσουν
[illegible] το [illegible] και νά μείνουν τα [illegible].
Αυτό τό μεγαλειώδες έργο κράτησε ή [illegible]
και [illegible] [illegible] στη ψυχή, την
ελευθερία του ατόμου, το Έθνος, την ελευθερία

κόσμο καί φυσικό στην Ελλάδα στον Ελληνικό Χριστιανισμόν. Άλλωστε ο συμπατριώτης καπετάνιος Ιωαννίδης Χατζημανώλης υπεραγαπά τον Αλέξη Τσίρκα ~~καί~~ καί μαζί του σε στιγμές μεγάλου ~~[illegible]~~ εθνικού [illegible] ~~[illegible]~~ όπως θα δούμε. Η ιστορία γράφεται από τους νικητές. Είναι η δική της ιστορία. Γι' αυτό πολλοί απ' αυτούς που υπερήφανα οι δημιουργοί στη Μακρόνησο καί με το κύρος της [illegible] μια από τις μεγαλύτερες σελίδες μέσα στην παγκόσμια ιστορία, σύντροφοι, εργάτες, πατέρες του έθνους, ήρωες του λαού, αιώνιοι εραστές της Ελευθερίας καί της Δημοκρατίας. ~~[illegible]~~ όμως την γράφουν η ιστορία από τους νικητές. Τελικά ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ επειδή που συνεχεί καί μένει μέσα στο χρόνο είναι η αλήθεια ~~[illegible]~~ καί όχι η γνώμη. Επί σαράντα χρόνια η αλήθεια στη χώρα μας είναι μονόπλευρη. Είθε αυτό το λιτό καί ανθρώπινο πόνημα να συμβάλει ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ γιά την ίση κατανομή τόσο του βάρους όσο καί του εθνικού. ~~[illegible]~~ Επειδή μου δεν είναι ~~[illegible]~~ να φέρω [illegible] ~~[illegible]~~ ούτε να αναθερμάνω ~~[illegible]~~ αρχαία μίση. Πρέπει συγχωρέσουμε να γνωρίσουμε όλοι σκυφτοί μπροστά ~~[illegible]~~ στα άγια παιδιά του λαού μας. Να μη κομματιάσουμε, ~~[illegible]~~ καί να ξέρει εμείς σώσαμε το έθνος. Εμείς σώσαμε το έθνος ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Όταν όλοι οι χρόνοι περάσουν επαναστατικοί [illegible] η Ελλάδα, ίσως καί μεγαλύτερα, οι [illegible] είναι στη φυλακή, οι ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] τότε είναι αντάρτες ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Βάλε καί της συγγένειας. Βάλε καί την ορθόδοξη. Της συμπαθούντες. Έχουμε [illegible] ένα παλαιϊκό [illegible] με [illegible] γνωρίζουμε όλα η μία σφαίρα η δική μας τα δίνει όλα για όλα γιά να πιστέψω ότι — που είναι ελληνο-[illegible], ελληνο[illegible] — τότε [illegible], καί [illegible] όλα είχαμε μια ~~[illegible]~~ τιτάνια σύγκρουση. Καί να συγχωρήσουμε [illegible] το [illegible] μπροστά σε όλα τα θύματα. Οι άλλοι στη [illegible] με

Γι καί ακριβοδίκαια

παραμύθια χαλκευμένα από τους ίδιους ηγεμόνες
που ~~[illegible]~~ σχεδίαζουν τη επιχείρηση στο
Ασφάλεια, τη Εισαγγελία ~~[illegible]~~ και στο Μακρο-
νήσι. Εγώ σας αφηγούμαι τα γεγονότα από μέσα
σαν ένας Έλληνας μέσα στο χώρο. Εσείς θα βγάλετε
τα σωστά συμπεράσματα. Έκανα αυτή την παρένθεση γιατί
τη θεωρώ απαραίτητη για να κατανοηθούν τα γεγονότα που
θα αφηγηθώ από δω και στο εξής. Στη διαταγή μας ξαφνικά
όσοι αντάρτες είχαν απομείνει ~~[illegible]~~ οχυρώθηκαν στο
ψηλό βουνό. ~~[illegible]~~, περικυκλωμένοι σκοτώθηκαν όλοι.
Ενώ οι τραυματίες αυτοκτόνησαν. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Η Διοίκηση είχε εντολή να μας πιέσει ώστε να
γίνει ένα αρκετό ξεκαθάρισμα. Ψυχολογικό αίτημα, ~~[illegible]~~
αδύναμο θύμα σε τίποτα καθυστερημένος, προσπαθώντας
στο τμήμα κι παιδί είδος, ακόμη για αποπομπή δηλώσεις-
Κι ένα «χαρτωμένο» δείχνει αυθόρμητη δημοσίευση. ~~[illegible]~~
Η γυναίκα του αρνείται όλα τα μέσα για να τον πείσει
να γυρίσει κοντά της ~~[illegible]~~ έβαζε μέσα σ' ένα δέμα τα
βρώμικα ρούχα της από το έσχατο μέσο προσέγγισης. Γρήγορα
διαδόθηκε ~~[illegible]~~ σε όλο το Στρατό η σκηνή. Ο παραγωγός
ένας νέος άνθρωπος ~~[illegible]~~ ολοφάνερα από επάγγελμα, κι
φαβορίτες δείχνει [illegible] ευρεσιτεχνία και αριστερά
καταπιεσμένης μάζας αντίκρυσε στα ρούχα έχετε να
να αμφισβητήσει και να μείνει [illegible] Φυλή - Χάρων
μαζί της [illegible] του. Αλλά [illegible]
"Αγαπημένη μου Ελευθερία" και μ' αυτό το γυμνό το χαρτί
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ αντρίγονες στο χέρι το σύμβολο
της [illegible] της παντοκρατορίας [illegible] στη Διοίκηση
και έβαζε φαρδιά πλατιά την υπογραφή του κάτω
από τη δήλωση της αποκήρυξης του αυτοεθνικού
κομμουνισμού. Άλλωστε ~~[illegible]~~ όλες σχεδόν οι περιπτώσεις
των δηλώσεων εκείνης της εποχής είχαν οικογενειακά
ή ερωτικά ελατήρια. Η οικογένεια πεινούσε, η
γυναίκα [illegible]. Η ~~[illegible]~~ γυναίκα είτε [illegible]
δεν άντεχε πια να περιμένει. Βρισκόταν στο
τσακ να παντρευτεί με άλλον. Αυτή της λέξης
η αλληλογραφία όχι μόνο δεν τη έσβησε αλλά
τη υπογράμμιζε. Αφού ξεκαθάρισαν μερικοί
μ' αυτό τον τρόπο άρχισαν να ~~[illegible]~~ [illegible]
με τα [illegible] τις πλήξεις. Ενώ όσοι στο [illegible]

βρεθήκαμε, σάν σφαγεία, στριμωγμένοι από χωροφύλακες που τρέχανε [illegible] όταν ξαφνικά [illegible] μπροστά στο [illegible] που μας σπρώχνανε [illegible] και [illegible] νά μάς [illegible], καθώς περνούσαμε ένας-ένας μπροστά του ο Αλεξανδράκης στεκότανε και από [illegible] για νά υπογραμμίσει ότι η κατάσταση άλλαξε [illegible] για μας και ότι [illegible] νά [illegible] το χειρότερο. Όπως το χειρότερο, τι; Βέβαια ~~[illegible]~~ σαν ~~[illegible]~~ η [illegible] κατάσταση [illegible] πάντα κακή, η [illegible] κατάσταση κακή. Μόνο [illegible] πού [illegible] δεν [illegible] και [illegible]. Ώσπου ένα πρωί στο προαυλιστήριο [illegible] [illegible] ο Αλεξανδράκης [illegible] νά μάς ξεχωρίζει. Εσύ, [illegible] (προς τη [illegible]) Εσύ, [illegible] (προς τα [illegible]). Οι [illegible] [illegible] [illegible] οι νέοι [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] τού [illegible]. Όταν ~~το~~ [illegible] το προαυλιστήριο τού [illegible] μας οδηγήσανε στο κτίριο τής Χωροφυλακής και μάς έχωσαν στο υπόγειο. Θυμάμαι [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] δεν [illegible]! Ο [illegible] χώρος [illegible] και [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] καθιστοί νά [illegible] όρθιοι. [illegible] ~~τη~~ πόρτα [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] και η [illegible] από τη [illegible] που ήταν στη γωνία ~~[illegible]~~ τού υπογείου. Κάθε τόσο άνοιγε η τρύπα τού [illegible] για νά κατουρήσει ή για νά χέσει κάποιος χωροφύλακας. Όταν ~~[illegible]~~ αυτός που κατουρούσε [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] καθώς [illegible] από [illegible] στη τρύπα «[illegible] [illegible], νά [illegible]!» Μείναμε έτσι [illegible] ώρες. Ώσπου μια το [illegible], άνοιξαν τη πόρτα και κάποιος [illegible], «Όξω!» ~~[illegible]~~ Βγήκαμε ένας-ένας στην αυλή. [illegible]

[illegible]

στό πάτωμα μάνορα είχαν στοιβάξει γωνιά κουβέρτες
στή μέση. Είχαν κι ένα καζάνι
μισογεμάτο νερό. Περνούσε κι από μπροστά
τους έπεφτε στή
λυσσή φρενίτιδα — Και μέσα σ' υπόγειο βαθύ.
Είχαμε πια ξεχωρίσει τί γίνονταν σ' θάλασσα
για τις συμπτώσεις σάν ανοίξεις κι άλλο από
τα στόματα πού σ' σφυρίζουν — Πάντα σκυφτοί
με κατακόκκινα τα βράχια φεγγοβολούσαν
γιατί ο ... διέταζε «κάπως γρήγορα»
Ξεκουραζόσουνα με μια βότσα — σάν ήσουν
σχεδόν βουτηγμένος τα χέρια στη θάλασσα κι
τάτριβες με λίγο αφρό άλλο και
ήσουν έτοιμος για το συσσίτιο. Μέσα στο
υπόγειο, όρθιοι, κολλητοί ο ένας στόν άλλον
μασουλούσαμε το ψωμί σιωπηλά.
Πάνω μια στιγμή το απόγευμα άνοιξε
η πόρτα και χώθηκε το Βαίζικας: Καημός
οι νταλίκες, τον σήκωσαν οι κοντινοί του.
Αυτός ζήτησε με το μάτι να με βρει. Μούκα-
νων δρόμο και πήγα κοντά του. Τί συνέβη
δικαστικά; τα αυτιά μου είχε βάλει τα κλάμα-
τα. Όταν πέρασε στο Ναυτοδικείο ο Αλεξανδρής
στο φώναξε. Γιατί έχει τα μούτρα κατακόκκινα;
Κι αυτός απαντούσε του λέει: Γιατί μου
πήρες το γιο μου. Αρπάζει τότε ο άλλος
και το λέει του Λευτέρη να πάει κατα-
πάνω, Γιατί; Και πάει να βρει το γιο σου!
Τα είδε όλ' αυτά και θύμωσε, μαζί μου.
Εσύ φταις μου λέει πού είμαι εδώ... Και
τι δεν κάναμε για να τόν παρηγορήσουμε. Αυτόν
και τον Καραϊσβίνη τον είχαμε τη
βρήκε και μάς στοίχει. Τους κάναμε
χώρο να κάτσουν να ξεκουραστούν.
Τους προσφέραμε από το καλό κομμάτι μας
να χορτάσουν. Έτσι σε κείνους σίγουρα
πολλά. Αναστενάζει. Εσύ αυτοί... Το απόγευμα
ύστερα από πέντε ώρες πάλι, η ίδια

Το καί χρή κουτάλι να τό βρούμε απ' όλα

Το τι τέλειωσαν

ανεβαίνετε τρεις-τρεις μαζί νερό και κατούρημα.
Υπολογίζουμε ότι θα βαδίζεις αυτό το [illegible]
κάπου τριάντα τοις εκατό [illegible] μας κάνεις
τριακόσια [illegible]. Δεν τον [illegible]
θέλουμε πίσω ώρες και [illegible] για όλους.
Κάποιος ρίχνει: Ρωτάνε οι γέροι. Μόνο όσοι
έχουν [illegible]... Όταν πέφτει [illegible] ή
σειρά μου κι έβγαινα στη κουβέρτα. Η ώρα θα
ήταν δύο το πρωί. [illegible]
[illegible] Ήπια νερό από τη βρύση στο [illegible]
και πήγα να κατουρήσω από τη κουπαστή. Η
θάλασσα ήταν ήρεμη και το πλοίο γλιστρού-
σε στα φαντάσματα ανάμεσα στα νησιά του
Αιγαίου που μου τα σκεπάζει τα [illegible]
πιο πολύ παρά τα [illegible]. Από πίσω μου
[illegible] γύρισα ο Αλεξανδρινός κουβεντιάζει
με κάποιον από τη Σύρο: Τι να σου πω;
Έχω [illegible]. Πολεμούσα στα [illegible],
στο [illegible]... Τον σκοτώσανε με το χέρι και [illegible]
[illegible] στο [illegible] βρακί [illegible] και όπως [illegible]
[illegible] το [illegible]: Δεν έχει [illegible]. Κατούρησα
το Αιγαίο. Τι άλλο θέλεις... Πολύ [illegible]
φορά [illegible] και [illegible].
Έλα και δεν [illegible] ότι οι [illegible] ιστορική
[illegible] ο [illegible] του [illegible]
και μόνο το κατούρημα. Μόλις ξαναβρέθηκα
στο [illegible] βυθίστηκα σε ένα βαθύ ύπνο δίχως
όνειρα. Κανείς δεν είχε [illegible] τη στιγμή
που μας παίρνει. Τι θα μας κάνουν. Σηκωθήκαμε ο
καθένας [illegible] στο [illegible]
με [illegible] ενδεχόμενο. Ένα [illegible] και [illegible]
[illegible] και ξέρω ότι γίνεσαι [illegible]
[illegible] και [illegible]. Στο βάθος η [illegible]
[illegible] και μια [illegible]
[illegible] χαρά. Όσο νάναι η [illegible] είναι

διαδικασία. Μόνο πού τώρα υπήρχαν πίσω από τά
μεγάλα(?) τα ατομικά δέματα πού είχαν ετοιμάσει
ὁ κάθε θάλαμος
γιά τόν καθ' ένα από μας. Μόνο πού εγώ και
ο διπλανός μου δεν είχαμε κανένα για να μας
έφερε τη δική μας. Λείπανε(?) ο διπλανός μου
ενωματάρχης κι αυτός δέχτηκε να του δώσει(?)
οποιαδήποτε(?) σε πίσω μας να τα μοιράζει και
να τα φέρει. Όμως και δυό ξεχωρίσανε(?)
είναι και χωροφύλακας φαίνεται ο γέρος. Είναι
σταρίβαλο(?). Έτσι αυτό το βράδυ έγινε
το πρώτο από τα ξύλα(?). Οι δρόμοι του
Εκείνοι ήταν έρημοι. Τους είχαν κλείσει
όλους σε πίσω στα σπίτια.
Λίγο-λίγο μπαίναμε στη βάρκα(?). Εγώ
τώρα είχα στο χέρι μου τη μπαστουνάκια(?) και
δυσκολευόμουν. Τόριξα στη βάρκα και σπρώχτηκα(?)
κι εγώ. Μετά πηδήσαμε να το ανεβούμε
στη σκάλα το χέρι. Από κεί πάλι(?)
μας κατέβαζαν στο αμπάρι. Όταν μπή-
καμε όλοι κλείσανε από πάνω
τα ξύλινα σκεπάσματα. Είχε μαύρο
σκοτάδι. Ευτυχώς είχε θέση για ξάπλα.
Μείναμε όλοι νεκροί από την ορθο-
στασία. Κατά τα μεσάνυχτα φώναξαν να
ανέβει υπεύθυνος να παραλάβει τροφή. Το γραφείο της Ένωσης που συνεδρίαζε συνεχώς
είχε κανονίσει ποιος θα κάνει τι.
Επισημάνθηκαν τρία
παιδιά και ανέβηκαν στο κατάστρωμα.
Από κεί βγάλανε λίγα
ξύλα από το κατάστρωμα και φώναξαν. Πετάμε(?)
τα γιωτικά(?). Ποιος το... Ένα καρβέλι
για δύο. Τα φάγαμε στα όρθια(?). Και
αμέσως ξαπλώσαμε. Κάποιος φώναξε. Να

στοιχείο ψυχικής ικανοποίησης. Το πλοίο μπήκε σε θύελλα κι άρχισε να κουνιέται σαν παιχνίδι όμως εγώ δεν κατάλαβα τίποτα. Και κανείς ένιωσα δεν με αισθάνεται όταν το έλεγαν. Αντίθετα με ζώνανε ανησυχία ή μεγάλη ησυχία. Οι μηχανές είχαν σταματήσει. Το πλοίο είχε ακινητοποιηθεί. Μια απέραντη ησυχία μας έκανε να κατάλαβα ότι σαν μαιτια-[illegible] μιά ώρα. Είμαστε όλοι όρθιοι και περιμέναμε. Τέλος άνοιξε η πόρτα της σκάλας: Ανεβαίνετε ένας - ένας - Εγώ σειρά μου φορού-μενη το μπαστούνι ανεβαίνω με δυσκολία την απότομη σκάλα. Βγαίνω στο κατάστρωμα. Έξω είναι νύχτα. Απέναντί μας στο λιμάνι μέτρα περίπου. Έχει ένα πλάτος εκατό περίπου μέτρα και μετά ανηφορίζει σε λόφους που κατεβαίνουμε σε ένα βουνό όχι ψηλότερο από εκατό μέτρα. Όμως το μάτι αιχμαλωτίζεται από τις φωτιές που βγαίνουν μάλλον μέσα από βαρέ-λια τοποθετημένα σε σειρές. Το πρώτο μια που με πήρε το νου ήταν γκρίζο καπνό σαν από το καθαρτήριο, σαν κάποιον ρίχνει όπως στη έχει πράγμα ή λαϊκή φαντασία. Θα μας χωνεύουν και θα μας βράσουν. Είναι και αυτό μας καιγόμενη φαντασία. Αποφασίσαμε να δούμε το διπλανό μας για να μη μαντεύεις στο σπίτι μας. Κατεβαίνουμε σιώπη-λοί σε βαθειά σιωπή και πλησιάζουμε στη βάρκα. όσο πλησιάζαμε το κάθε τόσο ανθρώπινες μορφές που έβγαιναν πρόσωπο μέσα από τις φλόγες στη φωτιά.

Η βάρκα βγήκε και ένας - ένας πηδούσε στο νερό που έφτανε ως τα γόνατα. Με βοήθησαν να φορτωθώ το μπογαλάκι μου και τσαπ - τσουπ βγήκα στη στεριά. Ο Χωροφύλακας με τα όπλα κρεμασμένα στον ώμο μας δείχνανε ποιά κατεύθυνση θα έπρεπε να πάρουμε. Είδαμε ένα μεγάλο χτίριο δίπλα στη θάλασσα. Μπροστά του μιά τσιμεντένια σκάλα. Οι πρώτοι είχαν φτάσει εκεί στα σκαλοπάτια της και είχαν σκαρφαλώσει ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ προς το χτίριο. Ξεφορτώθηκα κι εγώ το δέμα μου και το ακούμπησα στη σκάλα. Μετά αντίκρυσα(?) το χτίριο. ~~[illegible]~~ Το χτίριο ήταν αποθήκη και μαγειρεία. Εκεί μπροστά σταθήκαμε. Οι Χωροφύλακες μας επιβλέπανε από απόσταση. Πάνω από το βουνό άρχισε να ροδίζει. Πιό όλο το κρύο ~~[illegible]~~ θα νόμιζες ότι είναι χειμώνας. Όλα ήταν έρημα βυθισμένα στη σιωπή ~~[illegible]~~ Όταν φώτισε φανήκαν ξαφνικά μπροστά μας — όπως όταν εμφανίζεις φιλμ και η ~~[illegible]~~ εικόνα προβάλλει αίφνιδια — οι σκηνές. Ώστε ~~[illegible]~~ βρισκόμαστε στο Μακρονήσι, συμπεράναμε. Εδώ ακριβώς το πρωί ακούστηκαν σφυρίχτρες.

Το στρατόπεδο

Από τις σκηνές βγήκαν ~~[illegible]~~ σαν σκιές οι κρατούμενοι. Μερικοί φόραγαν το παλτό και σκεπαζόντουσαν με αυτό το βλέμμα τους. Έκαναν γρήγορες κινήσεις σαν να βιάζονταν να τελειώσουν κάποια δουλειά. Μετά ένας Χωροφύλακας άνοιξε τις δύο ~~[illegible]~~ πύλες ~~[illegible]~~ και από τα μεγάφωνα με σκληρή ~~[illegible]~~ και γρήγορα — οι κρατούμενοι — ~~[illegible]~~ άρχισαν να βγαίνουν έξω σειρά κρατώντας στα χέρια κουτιά κονσέρβας. Κατευθύνθηκαν προς τα δεξιά μας. Αδειάζαν τα κουτιά στη θάλασσα και κάθονταν δίπλα - δίπλα πάνω από ~~[illegible]~~ ως φαίνονταν σκύψει για να χέσουν. Μπροστά από ~~[illegible]~~ κι ήδη πολλοί είχαν σχηματίσει ήδη τεράστια ουρά.

491.

Μετά γέμισαν και μπήκαν στον συρματοπλεγμένο(?)
ξεμακραίνοντας για λίγο μέσα στη σκηνή και
ξαναβγήκαν για να παραταχθούν ~~[illegible]~~
στη σειρά. ~~[illegible]~~ Μια ομάδα
αξιωματικοί και ~~[illegible]~~ σκοποί άρχισαν να κατε-
βαίνουν από τ' αριστερά. Μουρμούρισαν και διαλέ-
γουν(?) μπροστά από τις δύο παρατάξεις. Γινό-
ταν το πρωινό προσκλητήριο. Και μετά ξανασκεφτόμουν
τη σκηνή. Στο μεταξύ στα μαγειρεία είχε
έρθει η βάρδια να βράσει το τσάι. Μας
έφεραν και μας σήμανε(?) [illegible] αλλά προχωρά-
με(?) Χτίριο ενώ έμπαιναν οι πρώτοι κρα-
τούμενοι, με τα τενεκεδένια δοχεία στα χέρια, για το τσάι.
Η κουβέντα με αξιωματικό κατευθυνόταν
σχεδόν(?) προς το μέρος μας. Ένας συναγωνιστής
της Χωροφυλακής, ο Βαρλαμάκης(?), μας πληρο-
φόρησε ότι ~~[illegible]~~ σύρανε(?) τη μεταφορά(?)
και μόνο μας έλειπε διαταγή και ύλη(?). ~~Από~~
~~[illegible]~~ Από τα εισερχόμενα μας είπε θα
σπορ[illegible] μόνο ταχυδρομείο(?) [illegible] τα [illegible]
για το φαΐ. Βιβλία χαρτιά απαγορεύονται,
θα μείνουμε εκεί. ~~[illegible]~~ Αμέσως μετά θα
αρχίσει ενός της [illegible] να έχουμε [illegible]
της σκηνής μας. Θα φτιάξουμε το τρίτο
[illegible] από το Δεύτερο. Σε κάθε
σκηνή θα μένουν δεκατέσσερις(?). Οι [illegible]
θα [illegible] ποιος και τις φτιάχνω. Θα
[illegible] αξίες ~~[illegible]~~ φτιάχτηκε(?) σκηνές
και σκηνικά από την βοήθεια της
Διοίκησης. ~~[illegible]~~ Θα χωριστούμε σε ομάδες.
Για κάθε ομάδα θα υπάρχει ένας υπεύθυνος
~~[illegible]~~ που θα [illegible] [illegible].
~~[illegible]~~
Εδώ οι παραβάτες τιμωρούνται σκληρά.
Ταΐζει κι έφαγε με τη συνοδεία του. Έφυγε(?)

Ένας μοίραρχος τρομοκρατίας με μπαστούνι και συμπαθητικός: Είμαι ο διοικητής σας. Αν είστε φρόνιμοι, θα περάσετε καλά. Απογυμνωθήκαμε με μπότες μπροστά και ντυθήκαμε και αποχωρήσαμε προς τη σκηνή. Ανάμεσα στις δύο σειρές [illegible] είχε ένα διάδρομο που πήγαινε προς το βουνό. Μέσα από τα σύρματα μας χαιρετούσαν οι παλαιότεροι. Αρχίσαν και οι γνωριμίες. Όταν φτάσαμε πάνω από τις σκηνές σταματήσαμε. Ο Μοίραρχος είπε και μοιράσαν κουβέρτες οι παλαιοί να μας συμβουλέψουν, [illegible] πολλοί. Μας χωρίζουν το [illegible] μεταξύ [illegible] το πρώτο μας έργο, καινούργια [illegible] καραβάνι [illegible] ανθρώπους. Ως το βράδυ θα είμαστε περίπου χίλιοι νομίζω για να μένουμε σε δύο καινούργιες σκηνές [illegible] και του [illegible]. Ο κάθε κλωβός έχει πέντε σκηνές [illegible] και πέντε σειρές στο βάθος. Οι σειρές μετριούνται με γράμματα Α. Β. Γ. Δ. Ε και οι σκηνές με αριθμούς από τα δεξιά προς τα αριστερά. Χωρίσαμε τις θέσεις για την κάθε σκηνή. Μετά χωρισθήκαμε σε παρέες των δεκαπεντάρων. Εμείς [illegible] πήραμε μαζί μας το [illegible] και τον [illegible]. Μετά μοιράσαμε στις σειρές [illegible] πέτρες για [illegible]. Η βασική δουλειά ήταν [illegible] δεξιά να χτιστούν γύρω-γύρω τα δύο [illegible] [illegible] αριστερά [illegible] [illegible] πλάτος [illegible] ένα μέτρο. Μετά [illegible] Χαράκι για [illegible] και [illegible] και φύλλα [illegible] για να [illegible] πάνω τους οι κουβέρτες. Σε κάθε χαράκι θα [illegible] νομίζω, σε χώρο που [illegible] μένουν [illegible]. Αφού [illegible] η δουλειά ήταν [illegible] βράδυ τότε μας μοιράσανε [illegible] ψωμί και [illegible]. Είχαμε [illegible] και μια [illegible] νερό. Την [illegible] νύχτα θα [illegible] [illegible] τις κουβέρτες [illegible] [illegible].

Το και [illegible] [illegible] [illegible]

Τα [illegible] [illegible]

236

φωνάζει. Κοιμηθήκαμε όλοι σαν πέτρες. Χαράματα μας ξύπνησαν οι Χωροφύλακες με τις σφυρίχτρες να συνεχίσουμε το ταξίδι. Έφυγαν οι βάρκες να πάρουν σκηνές, κοντάρια, πανιά, σκοινιά. Βάλαμε το κεντρικό κοντάρι που περαίνει και σήκωσε ένα γύρο οι βαρκάρηδες σκηνή. Μετά μπήκαμε στη παράγκα και οι δέσαμε τραβώντας το γύρω γύρω τα σκοινιά να ντώσει. Τότε βγάλαμε τις κουβέρτες. ορίσαμε τις θέσεις μας. Δώσαμε από την είσοδο τις κουκέτες—πρώτες του Μιχαηλίδη και οι δύο Στέλιο—γιαβρί— [illegible] και ξαπλώσαμε. Η μέρα, χαρά, [illegible], [illegible] Έκαναν ένα [illegible] φύλλα και κουβέρτες. Γέρασε Μαρκο- [illegible] νόμιμη πώς βρίσκονται στο [illegible] Τα παπούτσια υποχρεωτικά τα βγάζεις στο [illegible] και πατάς μόνο με τις κάλτσες. Στο βάθος της σκηνής παντού καραβάνα, ποτήρι, στο τσιχαλάκι [illegible] [illegible], κουρτίνα, σκαμνί, σακίδιο. Μαζεύεις χόρτο και πανί και κάνεις το προσκέφαλο. Και μετά ξαπλώνεις και είσαι [illegible]
Βέβαια έγινε νωρίτερα αυτό για τέσσερις καταλαβαίνεις τα πράγματα. Είναι τσίμα-τσίμα— όμως ύστερα από τόση κούραση βλέπεις από τα κάτω το ύφασμα της σκηνής και λες: Δόξα σοι Κύριε, είναι μια χαρά. Κοιτώ το άνοιγμα βλέπω και τον ουρανό.. Τι άλλο να θέλω; Η σκηνή μας είχε τον κωδικό Ε5 και βρισκόταν πιο ψηλά από όλες στην αριστερή γωνία στο τέλος του τριγώνου [illegible].

Δεν θυμάμαι ακριβώς δέκα τέσσερις ανάμεσα μέσα/στις νύχτες της κρατήσεως και αισθάνομαι [illegible] σφυρίχτρες. Οι χωροφύλακες τρέχαν στις [illegible]-τη και φωνάζουν: Όλοι στη [illegible]. ~~[illegible]~~ Μαρο-[illegible] από την Καλέ [illegible] είχαμε αφήσει χώρο για την [illegible]. Εκεί θα γινόταν το προσκλητήριο κάθε πρωί και βράδυ. Στεκόμαστε στη μέση μας περιμένοντας ο μοίραρχος με το μπαστούνι, τον Επαρχο και μετρούσε τις σειρές κατά ~~[illegible]~~ πεντάδες. Οι χωροφύλακες μετρούσαν τις ~~[illegible]~~ πεντάδες. Τις πολλαπλασίαζαν στο χέρι. Μετά ζυγίζαμε [illegible] είναι [illegible]. Τα προσθέτανε κι αυτοί και μετά έκαναν αναφορά. Σπάνια συμφωνούσαν τα συνολικά αριθμό. Έκαναν λάθος στον πολλαπλασιασμό ή στην πρόσθεση κι άλλοτε μας έβγαζαν λιγότερους κι άλλοτε περισσότερους. Περνούσε η ώρα. Εμείς όρθιοι να τουρτουρίζουμε στο [illegible]: ~~[illegible]~~ Δε χαιρετάτε που είμαστε πιο πολλοί κύριε Μοίραρχε; Αυτοί όμως ποτέ [illegible]: Αρίθμει [illegible]. Και ξαναρχίζαν το μέτρημα. Αυτή τη φορά ~~[illegible]~~ κάνανε [illegible]. Είχαμε όλοι [illegible] μέσα στη σκηνή. Μας λέει: Σε λίγο το συσσίτιο. Θα προμηθευτείτε από την καντίνα ~~[illegible]~~ ένα δοχείο για κάθε σκηνή. Κάτω θα κατεβαίνει ένας ~~[illegible]~~ [illegible] θα τρώει στη σκηνή. Θα παίρνει και [illegible]. ~~[illegible]~~ Η δόση του νερού θα κανονίζεται ανάλογα. Το [illegible] της σκηνής άνοιγε ~~[illegible]~~ η θάλασσα. Από κάθε σκηνή ~~[illegible]~~ μπορεί να [illegible] την [illegible]. Ανοίγει η θάλασσα [illegible] ~~[illegible]~~ μπορεί να [illegible] τώρα από τον [illegible] που φράζει τη θάλασσα.

[illegible]

Μόλις φάνηκε αγγαρεία για να μπει το συρματόπλεγμα. Γύρω-γύρω από τον [illegible] σκάψαμε λάκκους για να μπούνε οι ψηλοί σιδερένιοι στύλοι. Αφού τους στερεώσαμε με [illegible] με χαλίκια και χώμα ένα συνεργείο [illegible] τσιμέντο [illegible] με το καροτσάκι κι έριχνε από πάνω. Μετά άλλοι κουβαλούσαν κουλούρες συρματόπλεγμα κι άλλοι τα τοποθετούσαν από κολώνα σε κολώνα. Βάλαμε μαδέρια στερεωμένα σε [illegible] για να [illegible] τι το ύψος [illegible] [illegible] μέρα. Έτσι φτιάναμε μόνοι μας το [illegible] μας. Η δουλειά αυτή κράτησε [illegible] μας. Τα χέρια μας ήταν γδαρμένα από τα μυτερά σίδερα και τα ρούχα μας άρχισαν να [illegible]. Προσπαθούσαμε και το [illegible] μας [illegible] για να [illegible] τον ήχο [illegible] της [illegible]. [illegible] πια το πρωί που ανοίγει ο [illegible] κατεβαίνουμε όλοι μαζί με τα [illegible] στο χέρι να τ' [illegible] κοντά στη θάλασσα και να [illegible] τις [illegible] για τη [illegible]. [illegible] της [illegible] [illegible] από την [illegible] που είχε [illegible] προς τη θάλασσα! Έτσι έχουμε μπροστά σε χίλια μάτια που παρακολουθούσαν τις προσπάθειές σου με μεγάλο ενδιαφέρον γιατί χρειάστηκαν [illegible] — τα άσπρα βότσαλα — και ήταν [illegible] από [illegible].

[illegible] και τώρα το [illegible] μπροστά μου να [illegible] στο [illegible] με το

Χτες, τόν [illegible] καί νά λέει α: "Αυτοί τοῦ [illegible] [illegible] σου [illegible]" ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ Έπεσα! ~~[illegible]~~ ~~[illegible] [illegible] μαζί! [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. Καί [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Καί [illegible] [illegible] τί νά πεῖ μέ τά [illegible] [illegible] [illegible] ἐπί τῆς ἐρίχνε/ἐκεῖ: Ἄφεῖτε [illegible] [illegible]! Από [illegible] ἄλλο τίποτα~~ - [illegible] [illegible] στή [illegible] μέ [illegible] νερό καί [illegible] στή θάλασσα.

Η ~~[illegible]~~ βάρκα κατέβαινε καί [illegible] ἀπάνω τό τσαΐ. ~~[illegible]~~ Αργότερα μέ τό [illegible] προσκυνητήριο [illegible] [illegible] [illegible] γιά τή [illegible]. [illegible]: προσκυνητήριο καί [illegible]. [illegible] ὥρα [illegible] καί οἱ χωροφύλακες [illegible] γιά τή [illegible] [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ Τό βραδινό [illegible] καί βραδινό προσκυνητήριο. Στις [illegible] κλείνει ο [illegible]. Ἐκεῖ [illegible] στή [illegible]. Στη [illegible] [illegible]. Δέν [illegible] νά βγαίνει [illegible]. Τά [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Είχαμε [illegible] βάρκα. Της δύο [illegible] [illegible] μιά φορά τή [illegible] θά [illegible] στις 5 τό πρωί νά [illegible] τή θάλασσα [illegible] τη ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]. Όταν είχε [illegible] [illegible], [illegible] καί [illegible] [illegible] [illegible] Χαρμανί. Δεν είχαμε ακόμα [illegible] ~~[illegible]~~ από τη [illegible] στη [illegible] καί τη [illegible] όταν [illegible] [illegible]. Άλλος [illegible]

Το [illegible] του [illegible]

Γιά ἐφόδου

Το πιο μακρύ

Το σιωπητήριο μια δυνατή ριπή ανέμου ~~[illegible]~~ μας φύσηξε. Αναστατωθήκαμε στις θέσεις μας γιατί δεν καταλάβαμε τι ακριβώς συμβαίνει. Ένα μουγκρητό ανέμου ~~[illegible]~~ ερχόταν με ~~[illegible]~~ ταχύτητα προς την κατεύθυνσή μας. Απότομα ξέσπασε η βροχή. ~~[illegible]~~ Το νερό έπεφτε πάνω στις σκηνές μας σφυρηλα- [illegible] ~~[illegible]~~ άδειαζε ~~[illegible]~~ και ~~[illegible]~~ μεγάλωνε [illegible] και ο [illegible] ~~[illegible]~~ Το ύφασμα βούλιαζε κι [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] κάτω. ~~[illegible]~~ Το [illegible] [illegible] στα λάσπια. [illegible] Μες στο σκοτάδι κάποιος άνοιγε ~~[illegible]~~ Επικαλύψαμε οι κουβέρτες γέμισαν με νερό. Τα ρούχα μας τα [illegible] βάλαμε τα [illegible] μας και τις τραγιάσκες μας, όσοι ~~[illegible]~~ τα [illegible], τα [illegible] και τα φέρναμε κι αυτά. Το πρωί μας είχαν μαζέψει [illegible] τα [illegible] στο [illegible] και ακρ[illegible] [illegible]. Καθίσαμε στα τοιχώματα του [illegible] και [illegible]. Και τότε το μουγκρητό που να ~~[illegible]~~ κοπάσει το κακό. Και [illegible] ακούσαμε θυμωμένο [illegible] πάνω στις ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]. Μπήκε από το νησί μας [illegible] [illegible] στις σκηνές. [illegible] το [illegible] ανοίγαμε και φτιάχναμε τις σκηνές σε [illegible] και [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]. Αργότερα βγήκαμε έξω ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ βροχή ~~[illegible]~~ [illegible] οι χιονόνερο τα [illegible] σκοινιά. ~~[illegible]~~ Μας τραβούσε ο άνεμος [illegible] [illegible] [illegible]. Να γίνουν βαρύδια, και μας [illegible]. Αρχίσαμε να [illegible]: Να γίνουν βαρίδια, και τα ~~[illegible]~~ σκοινιά δυο-δυο. Μισή ώρα η [illegible] να [illegible]. ~~[illegible]~~ Από τη [illegible] που παγώνει. Οι [illegible] κι έκει [illegible] ο αέρας είχε αρχίσει [illegible] [illegible] [illegible] και να τη [illegible], και να τη [illegible] [illegible] και να τη [illegible] [illegible] [illegible] έτρεχαν να [illegible] όταν ~~[illegible]~~ αυτό οι βροχή και τη ~~[illegible]~~ να [illegible] [illegible] θύελλα. Εμείς, [illegible] βαρύδια, κρατούσαμε [illegible] τα σκοινιά. Καμμιά φορά μια [illegible] αέρας μας [illegible]. [illegible] στη [illegible] σηκωνόμα- σταν [illegible] [illegible] στο [illegible] μας. ~~[illegible]~~ [illegible] και [illegible] [illegible]. Μπήκαμε μέσα, και μετά μισή ώρα [illegible]. Οι [illegible] [illegible] από τη [illegible]. Οι [illegible] [illegible] γιατί ~~[illegible]~~ ήταν ακίνητοι, [illegible] όχι [illegible] γιατί [illegible] Κυριακή. Φοβηθήκαμε για το [illegible] και τη [illegible]. [illegible] Είχαν [illegible], [illegible] ο [illegible] του [illegible]. Από τις [illegible] βγάλαμε ~~[illegible]~~ [illegible] κουβέρτες. [illegible] τα [illegible] [illegible] και τις [illegible] [illegible] να μη [illegible] τα [illegible] τα χέρια στις [illegible] να μη [illegible] τα [illegible]. Η ώρα περνούσε γρήγορα. Η [illegible] και [illegible]. Μπήκαμε [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible]. [illegible] μας [illegible] [illegible], και [illegible].

Το τέλος ο χάλασε

Είχαν καθίσει μια ώρα με τη βροχή στην προσπάθεια
τους να κρατήσουν τα σκοινιά. Τέλος μια δυνατή
ριπή τα σήκωσε όλα ψηλά, σκοινιά και [illegible] —
Τον [illegible] μαζί της. [illegible] να έχει κι [illegible] το βουνό. —
Η δεύτερη βάρδια ήταν πιο σκληρή. Είχαμε αρχίσει
να βαριόμαστε από την προσπάθεια και τον πάγο.
Τα χέρια μας αρχίσαν να πονούν. Δυο δω
αφήναμε τα σκοινιά. Στο τέλος πλάκωσα με όλο μου
το σώμα επάνω τους. Γιατί τώρα η θύελλα θέριζε
το χώρο και χτυπούσε [illegible] πάνω
στη βροχερή μανία του. να είχε καταβροχθίσει.
Είχαμε τα πρόσωπα στραμμένα προς τον
ουρανό με το στόμα ορθάνοιχτο να μπαίνει το
νερό. Ούτε [illegible] [illegible] [illegible], συνηθισμένοι.
Όταν ξαναγύριζα στη σκηνή είχα τουλάχιστον [illegible]
κιλά νερό στα ρούχα μου έτσι που το σώμα μου
γυμνό είχε την αίσθηση πως τύχαινε
μέσα σε μια παγοκολύμβηση. Επιπλέον [illegible] και χαρέναμε
με [illegible]. Με το χάραμα [illegible] βλέπουμε τη θάλασσα
να τρέχει στα ποτάμια
[illegible] στο στενό. [illegible] Κάθε κύμα
ξεκινούσε από το νησί, κι έφτανε ως την ακτή
κι από πίσω, κι άλλα
κι άλλα το ίδιο τεζωμένα. Χίλια μέτρα ο [illegible]
το καθένα, και [illegible] τα [illegible] ο [illegible]
[illegible] να τα σκοτώσει. Έφευγαν
από το [illegible] και το [illegible] να [illegible] [illegible]
Αιγαίο. Ο ουρανός χαμηλός στα [illegible] μέτρα
[illegible] να [illegible] βροχή και χιόνι.
Τόπιανε στον αέρα ο [illegible] και τα
βροντούσε πάνω στα κεφάλια μας. Οι μισές σκηνές
του [illegible] μας είχαν [illegible]. Και καθε
τους [illegible] τρέχανε από δω κι από κει. Η
σκηνή μας κρατούσε — Όμως η δύναμη μας λιγόστευε.
Με το συνεχές [illegible] της θύελλας ένας
[illegible] έφυγε. Και μετά ο δεύτερος και ο τρίτος.
Θηρία για να αντέξουν τα σκοινιά [illegible]
να τα κρατούν, τέσσερις [illegible], το καθένα.
Ο [illegible] της σκηνής κι αυτός [illegible] — [illegible]
[illegible] [illegible] κάποιος να [illegible] στο κοντάρι
για [illegible] [illegible] κάποιος [illegible]

Και βρέθηκα στό κοντάρι γιατί [illegible] όταν ένα τεχνικό χαλούσε τά φώτα, όλοι στιγμή της λίγο [illegible] έμειναν από κάτω τό κοντάρι και ευτυχώς η σκηνή μας γλίστρησα και πέρασα σέ χώρα όπου [illegible] σά χαρτονένιοι [illegible] ουρανοί. Αυθόρμητα κοιτάξαμε ο ένας τον άλλο [illegible] Εκπλαγήκαμε από όλλους μή ξέροντας τί νά κάνουμε. [illegible] χωρίς μέ τή κορμί μας της [illegible] παίζουν και νά ξέρουμε πού [illegible] από τά [illegible] [illegible] κάποιος είπε [illegible] και νά τον [illegible] [illegible] [illegible] Ξέραμε [illegible] όταν μας είδαν [illegible] και [illegible] τή [illegible] έξω. Όταν μας είδαν [illegible] Εσείς και εσείς; Μιά [illegible] έτσι. Χερού! Τους [illegible] Καθισμένοι [illegible] [illegible] τό νερό και [illegible] δυό [illegible] μας [illegible] τό νερό και [illegible] [illegible] Συνηθίσαμε και [illegible] Επιμείναμε και [illegible] [illegible] σχεδόν τό σώμα. Τώρα [illegible] Οι χωροφύλακες σκοτάδι, [illegible] και ήταν [illegible]. Έξω [illegible] και τό [illegible] [illegible] [illegible] οι σκηνές [illegible] Μόνο [illegible] καλλίτερα από της [illegible] μας. [illegible] Δέν ξέραμε όμως δυό τρείς [illegible] Δέν [illegible] [illegible] νά [illegible] [illegible] Χιόνι σου σέ μιά στιγμή [illegible] [illegible] χώρα. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Δέν [illegible] [illegible] [illegible] Ή νά μας βασανίσει; [illegible] τί θέλει. Νά παίξει; Άρχισαν νά [illegible] από τούς άλλους [illegible] και νά μας [illegible] νά παίξει στή σκηνή τους. Σκεφτήκαμε. [illegible] τό [illegible] [illegible] Έγώ [illegible] Δεύτερο [illegible] Καθώς [illegible] της [illegible] τό [illegible] μου [illegible] τό [illegible] [illegible] από τό [illegible] Χαμένη [illegible] σκηνής [illegible] και μου [illegible] Έπειτα [illegible] Ήταν [illegible] και [illegible]. Έβγαλε τα ρούχα μου και μέ [illegible] μέ [illegible]. Έρι[illegible]

Τί μέ [illegible] οι [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

 Γ' βαθύς

στη πλάση δύο κουβέρτες και φέρνουμε σε μια γωνιά. Στις σκηνές τους είχαν τρόφιμα ~~[illegible]~~. Ψωμί, τυρί, σαρδέλες, σύκα. Μας κέρασαν ~~[illegible]~~. Ακουμπήσαμε και μια κούπα νερό και αμέσως με πήρε ο ύπνος ~~[illegible]~~. Την άλλη μέρα η βροχή έπεφτε συνεχώς όμως ο μεγάλος αντάρτης είχε κοπάσει. Φυσούσε δυνατά όμως μπορούσες να περπατήσεις. Πήγα στο μέρος της σκηνής μας και τους βρήκα όλους, εκτός από τη Μέρη, ~~[illegible]~~. Η Διοίκηση είπε ότι μπορούμε να πάρουμε σκηνές. Κατεβαίνουμε στα μαγειρεία κι από εκεί πήραμε το μονοπάτι στο βουνό αριστερά που ήταν οι σκηνές της Διοίκησης. Όταν φτάσαμε σ' αυτές βρίσκονταν ~~[illegible]~~ υπαίθρια αποθήκη. Χορτασμένοι με χοντρά ξύλα βρεγμένα ~~[illegible]~~ επιβλέπουν στη παράγκα. Άλλα ωραία φορτωθήκαμε τη σκηνή και οι άλλοι το αντίσκηνο και τα έπιπλα. Δουλέψαμε ~~[illegible]~~ μεσημεριανά και με το μεσημέρι τη στήσαμε. Φωνάξαμε και τη Μέρη ~~[illegible]~~. Βγάλαμε τα βρεγμένα ρούχα από πάνω μας. Ψάξαμε για ξερά. Ήταν όλα της στο νερό. Ξαναντυθήκαμε τα μουσκεμένα ρούχα, δεν αντέχαμε μάλιστα το κρύο. Απλώσαμε μετά τις βρεγμένες κουβέρτες. Έπρεπε να τις κρεμάσουμε δυο-δυο για να στεγνώσουν. Βάλαμε βέργες οχτώ ~~[illegible]~~ για τις κουβέρτες και τέσσερις να γράφουν για τρόφιμα. ~~[illegible]~~ Απλώσαμε τη σφυρίχτρα. Κάποιος φώναξε ~~[illegible]~~ να πάμε στα μαγειρεία για αγγαρεία. Καθαρίσαμε φακές και τις ρίξαμε στα καζάνια. Όταν πήραμε το συσσίτιο μας είπανε: Έχουμε όσπρια για ένα συσσίτιο ακόμα. Αν δεν πιάσει το καΐκι του Αη-Γιώργη θα πεινάσουμε. Φάγαμε με όρεξη τις φακές χωρίς ψωμί. Κοιτάζαμε τη θάλασσα μήπως και φανεί. Όλος ο κόσμος ανησυχούσε. Ξανάπιασε ~~[illegible]~~ θύελλα και βγήκαμε πάλι τη νύχτα βάρδιες για τα σκοινιά. Αν και είχαμε βάρδιες όλοι μας τρεις παρέα θέλαμε να έχουμε το γαϊδαρό μας δεμένο. Ας και ~~[illegible]~~ είχαμε συνεννοηθεί μας είπαν κάτω τα σύγχρονα ο φουσκαλιό[?] γελάσαμε καθώς περάσαμε τις κουβέρτες μας και τρέχαμε με τη καταιγίδα να βρούμε μια γωνιά κοντά στο συρματόπλεγμα. Κανένας δεν σταματούσε εκεί που κάναμε

Όμως οι συνθήκες ήταν εξαιρετικές. Όταν οι κώλοι μας έμεναν γυμνοί στη βροχή και στον αέρα, αισθανόμασταν ένα παράξενο αίσθημα νοτίσματος κοινό για όλους μας. Είχαμε ~~[illegible]~~ ο ένας κοντά στον άλλον και ανταλλάξαμε τις εντυπώσεις μας. Η πιο σωστή διατύπωση ήταν του Μιχαηλίδη που είπε: [illegible] Νιώθω στα πισινά μου σαν χώρα βρεγμένη... και βάζαμε τα γέλια. Θυμήθηκα τότε τη μάνα μου που για να με μαλώσει μου έλεγε! Πήγε αύριο ο κώλος σου θα και μελαγχολούσα. Αμέσως έλεγε, «Θα γνωρίσει ο κώλος σου» - Να λοιπόν, μαμά, που ήρθε η στιγμή να καταλάβω στην πράξη τη σοφία των λαϊκών μας αποφθεγμάτων - όπως και να το κάνεις αυτή η εμπειρία μου έδειξε για άλλη μια φορά τα πλεονεκτήματα στη φυσική ζωή. ~~[illegible]~~ Πως νιώθουμε ~~[illegible]~~ βοηθά λοιπόν παράξενο γιατί η κυβέρνηση που μας [illegible] να ξαναγνωρίσουμε τη φύση. ~~[illegible]~~ Οι κουβέρτες είχαν μισοστεγνώσει. Αποφασίσαμε οι βάρδιες να γίνουν ανά τέσσερις ~~[illegible]~~ και μία ώρα ~~[illegible]~~ κοιμηθήκαμε στο μεταξύ. Είχα για να ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ δίπλα μου το Χρυσικόπουλο. Τουρτουρίζαμε τα πισινά του κι εγώ κολλούσα απάνω του και ζεσταινόμουν. Μετά γυρίζαμε μαζί ανάποδα. - Το ίδιο έκαναν και οι άλλοι. Φυσικά σήμερα από τις γρίπες αυτές οι ~~[illegible]~~ πιο τόσες ανθρώπους έχουν γίνει ανάπηροι - το ποσοστό. Όμως αν τύχει τι να κάνεις; συνηθίζεται. Και εμείς εκεί κάπου πίσω-πίσω από το χρόνο και πίσω-πίσω από τον πολιτισμό, στη θρυλική Μακρόνησο, τι γυρνάμε λίγο μέσα για το ποσό μας και λίγο φαΐ για τα παιδιά μας που γυρεύουμε. - Να μην ανησυχώ. Αυτή η θύμηση κρατιέται μια βόλτα και μετά φεύγαμε άλλο ένα πιο φανερό και μετά μάθαμε ~~[illegible]~~ τη ζωή. Μόνο νεράκι που το μαζεύαμε με το δοχείο καθώς έπεφτε στη σκηνή ~~[illegible]~~ μέσα σε δοχεία. Την τέταρτη μέρα είχαμε όλοι και τα δοχεία. Την τέταρτη μέρα είχαμε όλοι τέλος - Κανένας δεν είχε πια τη δύναμη να σηκωθεί. Στεγνώσαμε για κανένα κατόρθωμα. Πίναμε μια γουλιά νερό. - Και ξαναπέσαμε σ' αυτό το σκληρό αλώνι της ~~[illegible]~~ πείνας. Μερικοί βογγούσαν. Λέγαμε μέγεθος κακής για φαγητό για γυρισμό για γλυκίσματα και άλλα του έχουν

Χώρας πνοή. Επαίστε. Την έβδομη μέρα βγήκε ο ήλιος. Ξεπούλησαν πολλά από το Πρώτο και Δεύτερο Κλιμάκιο πήγαν ~~[illegible]~~ στο Δεύτερο Τάγμα και κουβαλήσαν σακιά, γεμάτα ελιές. Όταν το έμαθα τρελλάθηκα. Τις συχαίνομαι και ν' ακούσω τ' όνομά τους.
~~όχι [illegible]~~ Όχι να φάω. Άκουσα και να τις δω. Τρέχανε οι άλλοι να φέρουν το θησαυρό και για τους άλλους. Θα πάω να κρυφτώ γυρί στο λόγγο. Μόνο σας παρακαλώ όταν φάτε ~~[illegible]~~ να [illegible] καλά να φύγει η βρώμα. Τότε με φωνάξετε.. Έσυρα τη θέλησή μου και βγήκα από το κλιμάκιο και πήγα σε μέρος απ' [illegible] να κρυφτώ να μη σκεφτούμαι τις ελιές.. Το βράδυ [illegible] σαράκια. Ο ~~[illegible]~~ αδελφός του Διοικητή του Δεύτερου Τάγματος όταν [illegible] με έκανε λογικές με τα πεινα μας. Αγόρασα ένα κομμάτι και το 'τρωγα σπυρί σπυρί για να φτουρήσει. Μετά πήγα σ' ένα βράχο και το ξέρασα τι ~~[illegible]~~ στο στομάχι μου όλα είχαν γίνει άνω - κάτω και δε δέχονταν ούτε το νερό. Τότε έπιασα μια κρίση αιμόπτυσης και πήγα στο ιατρείο να με κοιτάξει ο γιατρός (Τσακαλογιάννης Γ.) ~~[illegible]~~ φοιτητής της Ιατρικής. Έχεις αιμορραγία, πρέπει να σταθείς καλά. Στο συρματόπλεγμα είχα ψυχασθένεια και μαζεύαν καλαμπόκια. Όμως δεν το ήξερα κι έτσι το ηθικό μου έμεινε ψηλό. Πράγμα όπως φαίνεται σημαντικό για τη αρρώστεια. Μετά απ' αυτό το πρώτο σοκ η ζωή μας άρχισε να μπαίνει ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ στον κανονικό ρυθμό. Οι χωροφύλακες που είχαν χαθεί με τις δύσκολες [illegible] και πάλι στα κρεβάτια τους. ~~Και~~ Οι σκηνές τους ήταν τοποθετημένες ~~[illegible]~~ μέσα σε γυαλί από την ~~[illegible]~~ δική μας ~~[illegible]~~ στην πλαγιά του βουνού. Με τη δύσκολη τις χάσανε. ~~[illegible]~~ Όσοι έμειναν άστεγοι ~~[illegible]~~ τρέχανε στις σκηνές ~~[illegible]~~ της ~~[illegible]~~ Διοίκησης. Μπήκανε ~~[illegible]~~ μέσα στην απογοητεία τους καταφύγαν ~~[illegible]~~ μας. Οι [illegible] αισθάνονταν τιμωρημένοι. ~~[illegible]~~ Άλλοι πάλι τους είχαν λυπηθεί για ~~[illegible]~~ το αντικομμουνιστικό τους μένος και τη βαρβαρότητά τους για την οποία ποιος ξέρει τι είδους αποδείξεις είχαν δώσει.
Η μάλλον το φανταζόμασταν από κρίσεις απ' έξω γίνονταν στον ελληνικό υπαιθρο σε βάρος των οικογενειών μας. Και τι συνέβαινε για πάντα μέσα στα αστυνομικά τμήματα σε ανθρώπους ανυπεράσπιστους... Όταν με είχαν στη Σάμο οι ~~[illegible]~~ αρχαιότεροι χωροφύλακες σε στιγμές εξομολογήσεων μου έλεγαν ιστορίες

βασανιστηρίων, μέσα στά μικρά καί ασφυκτικά αὐτοτελικά
τμήματα που είναι δύσκολο νά περιγράψει κανείς καί ή πιό
διεστραμμένη φαντασία του ανθρώπου. Λοιπόν καί έδω
αφού οι χωροφύλακες κατέβαιναν στο μαγειρείο νά πάρουν
τσάι καί άλλες τροφές, νερό καθώς καί τά δέματα πού
τούς έστελναν οι δικοί τους. Όπως ό καθένας σημείωνε στή
σκέψη νά αφαιρέσει τό τρείς. Έτσι κι αυτοί είχαν επισημάνει
τά δικά μας αφαιρέματα καί μάς πείραζαν έχοντας σάν
φόλα τόν μπροστινό τά προσωπικά τους είδη. Διάλεγαν με
τό μάτι έναν κρατούμενο σάν άρπακτικά τους καί τόν
δείχνανε "δικό μας αυτό". Ήταν ένα πρόβλημα πού μάς
απασχολούσε και γιά τό όποιο ό δραστήριος Σωτηρίου είχε
κάνει επαναληπτικά διαβήματα στή Διοίκηση. Στήν αρχή
οι δικοί μας δέν δέχονταν μιά τόσο ταπεινή ενασχόληση
μέ απεστάλμένα νά τη χτυπάν. Ώσπου μιά μέρα ένας
συγκρατούμενος προσβληθείς έχτύπησε τόν χωροφύλακα.
Τότε τόν έδεσαν σ' έναν από τις ηλεκτρικούς
στύλους στή παραλία τόν γύμνωσαν, τόν
μαστίγωσαν και τόν άφησαν δεμένο μέσα στό κρύο καί
τή νύχτα. Όταν οι δικοί μας τόν πήραν λύθηκε μετά βίας.
Τελικά τό Κόμμα αποφάσισε ότι θα έπρεπε χωρίς
αντίρρηση νά επιτρέπουμε κι αυτές τίς δουλειές διά της
χειρονομίας αγγαρείας γιά εξυπηρετούσαν τις προσωπικές
καί μόνο ανάγκες του κάθε χωροφύλακα. Μού έτυχε
καί μένα νά σηκώσω ένα μισοσπασμένο γεμάτο νερό ή ένα
μπαούλο με ατομικά είδη καί νά τό
μεταφέρω στή σκηνή του χωροφύλακα πού απείχε
μισή ως μία ώρα. Διότι δέν υπήρχε
συγκοινωνία και έπρεπε νά σκαρφαλώνεις ανοι-
γοντας δρόμο ανάμεσα σέ βράχια, λιθάρια καί ...
... καί, σε κλίσεις σχεδόν τη αποστό. Άς πούμε ότι
το Σύνταγμα ... στην κορυφή του Υμηττού. Η συλλογι-
στική του Κόμματος ήταν νά μή τους προσφέρουμε πρόσχη-
ματα ώστε νά μάς προσποιούνται γιατί ανάμεσά μας
υπήρχαν αρκετοί έτοιμοι νά σπάσουν μέσα σ' αυτές
τις άθλιες συνθήκες. Όσοι έκαναν δήλωση, δέν ήσαν
πολλοί, τους μετέφεραν μέσα σε σκη-
νές πού είχαν στήσει στή χαράδρα από χώρια τα
στρατιώτες από τό φόβο τής Διοίκησης. Έμεναν εκεί
απομονωμένοι από μάς ώσπου τούς μεταφέρουν στην
Αθήνα γιά νά πάνε στά σπίτια τους
αφού πρώτα τούς εμφάνιζαν μέ παρελάσεις και
φωτογραφίες στον τύπο. Δέν ξέρω πώς οι κρατού-
μενοι τούς βάφτισαν "οι κρασόδετοι".

Από τό ψηλότερο οροπέδιο κρυμμένο
στο βάθος της χαράδρας, που θύμιζε τις καινούριες συνοικίες
στα [illegible] [illegible] - όταν [illegible] [illegible] δεν τα [illegible]-
[illegible] [illegible]. Ήταν [illegible] να [illegible]. Γι' αυτό κι αυτός φρόντιζε
νά μή φαίνεται πέρα μόνο η σκεπή του
στη πολύ σπάνια έξοδό του από τη σκηνή [illegible]. Δεν
υπήρχε λογική σ' αυτά τα μυστήρια - ούτε η [illegible]-
μένη κατανόηση. Πολύ περισσότερο δικαιολογία - όταν είχαμε
ορθιος [illegible] με εγγόνια [illegible] να συγχωρήσεις τον νεώτερο;
Όμως η [illegible] μας αυτή [illegible] από [illegible] στο χωροφυλάκιο
που έφταναν να [illegible] τρεις τέσσερες [illegible] [illegible] μας
για να τον [illegible] τα [illegible] το είδη
να [illegible] τη σκηνή / να φτιάξουν το πέτρινο
τοίχο που [illegible] από το [illegible]. Γινόμαστε δη-
λαδή προσωπικώς [illegible] του κάθε χωροφύλακα - Όταν
όμως είχε γι' αυτό [illegible] τη [illegible] το θεωρείς κι αυτό
σαν μια από τις θυσίες που οφείλεις να κάνεις για το
κοινό [illegible]. Άλλωστε ο χωροφύλακας, ο οποίος [illegible]
σ' αυτή τη [illegible] [illegible] σιγά-σιγά [illegible]. [illegible]-
[illegible] το [illegible] χωριατόπουλο, [illegible]. Οι [illegible]-
μενοι [illegible] τα [illegible] [illegible] και τέλος
[illegible] στο [illegible] [illegible] [illegible]. Το [illegible] [illegible]-
[illegible], [illegible] και [illegible] αυτό το [illegible].
Ωστόσο [illegible] προσωπικά και [illegible] μου μας είχε
[illegible] πολύ. [illegible] οι [illegible] μας [illegible] να
[illegible] το [illegible] που είχαμε αφήσει τα [illegible] μας.
Το [illegible] μου είχε ανατρέψει και το [illegible]
του [illegible] οι νότες μου και οι σημειώσεις μου είχαν
[illegible] όσες δεν είχαν χαθεί,
στα [illegible]. Οι [illegible] της είχαν στο
[illegible] όπως είχα το [illegible] χαρτί [illegible]-
[illegible] - Τότε κατάλαβα ότι η αξία του έντυπου
είναι πολύ μεγαλύτερη από όσα που υπολογίζαμε.
Κάποιος [illegible] έγραψε κάποτε [illegible] κριτικό από το [illegible],
[illegible] Αγαπητέ κύριε [illegible]. Αυτή τη στιγμή κάθομαι
στο πιο [illegible] του [illegible] μου και σας διαβάζω.
Τώρα σας έχω μπροστά μου. [illegible] σας έχω πίσω
μου. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] η αξία
του έντυπου [illegible] της μοναχικής στιγμής. Άλλο, το
χαρτί κι άλλο το [illegible]. Φανταστείτε [illegible] με
τι μεγάλη [illegible] [illegible] της νότες και τις σημειώσεις
μου / Από όλη αυτή τη [illegible] βρήκα μόνο
[illegible] να μου [illegible] ύστερα από πολλά χρόνια

[illegible] μέρα

Ένα σκισμένο τεμάχιο με μουσικές σημειώσεις. Στό
μπαούλο είχαν μπει τα βιβλία, οι παρτιτούρες και
ένα χαρτί μουσικής που είχε σφηνώσει στο [illegible]. Ένας
χωροφύλακας ξεφύλλιζε τα βιβλία. Είχε εντολή
να δώσει μόνο τα ξενόγλωσσα. Και γιατί μουσικά;
τον ρωτώ. Έμεινε κατάπληκτος γιατί δεν τον είχαν μιλή-
σει για ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Τι να πει; με συγκατα-
θεώρησε. Αυτά κρίση; Ναι. Της θεωρίας [illegible]
έχεις; Επιτέλους θα λέγεται κι αυτός ψηφιακός. Όμως
[illegible] έξω. Του [illegible] να μάθει. Δεν είχε μεγάλη
[illegible] που θα μπορούσε ενδεχόμενα να μη κρύψει.
Γιατί ~~[illegible]~~ σκέφθηκε όπως φαίνεται. Ναι μου πρότεινε να βρούμε
τρόπο μαζί και να πάμε στη ~~Κρίση~~ να κρυφτούμε. τον έπεισε,
Καθώς έβγαιναν τα βιβλία ~~[illegible]~~ μια
μέθοδο Αγγλικής και λέει στο φωτογράφο: Πού θα θέλω
να μάθω αγγλικά. Να τα μάθουμε εμείς. Είπαμε
όλοι οι χαφιέδες γιατί συμφωνήσαμε ότι μ' αυτό που
χωροφύλακα μπορούμε να σου βγάλουμε καθαρή χωρίς
αγγαρείες. ~~[illegible]~~ Δεν [illegible] σε μένα. Είμαι κι εγώ
[illegible]. Καλοκαιρινή σου. Διαβάζε μέχρι δέκα
γνώσεις και [illegible] να [illegible] πίσω [illegible] για
αγγαρεία στη σκηνή μου. Να μάθω κι εγώ τα
εγγλέζικα. Έτσι ~~[illegible]~~ αυτό το άλλο [illegible] [illegible]. Έτρεξε
για αγγαρεία και μας τα [illegible] ~~[illegible]~~
στη σκηνή του. Δεν μας [illegible] να τα [illegible]
σε [illegible] [illegible]. Καθόμαστε και [illegible].
Από κείνο το ύψος [illegible] το [illegible], το Σούνιο.
Μπορούσες να φανταστείς δυο [illegible] και [illegible]
από Αθήνα. Έφερνα μαζί κι ένα γαλαζιωπό και
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] μου για το [illegible] τι δεν
το είχα ακόμα γνωρίσει. Ο Φώτης [illegible]
δίδασκε στο χωροφύλακα τα αγγλικά. Όταν
~~[illegible]~~ [illegible] η ώρα για το μεσημεριανό τα
[illegible] και φεύγαμε. Μια μέρα βροχερή
και [illegible] [illegible] στη σκηνή και με [illegible].
Μόλις είχαμε φάει και [illegible] για τη μεσημεριανή
σιέστα. Βγήκα έξω [illegible]. [illegible] σο [illegible] σου
και το [illegible]. Είχαμε [illegible]. Μου [illegible] ένα
κρασί ένα [illegible] [illegible]. Πήραμε το [illegible]

για καλύτερα, όπως [illegible]

αλλά τί θυμάμαι σαν σήμερα στο λιμανάκι του Αη-Γιώργη. Εκεί από πού ήρθαν τα καΐκια; Διστακτικά άρχισε τη κουβέντα: ~~[illegible]~~ θέλω να σου μιλήσω. ~~[illegible]~~ Μπορώ να σε κανονίσω να σε πάω δήθεν συνοδεία στην Αθήνα. Αναλαμβάνεις από κει και πέρα του; Δηλαδή να πάρει τη Κρήτη και να μας [illegible]. Οι δικοί σου [illegible] όλο τελειώνει το κακό; Δεν ξέρω θα το συνεχίσω και θα σου πω. Έπειτα της ώρας ένα τσούρμο εξόριστοι ανέβαιναν από το λιμανάκι προς το μοναστήρι. Κρατούσαν έναν άνθρωπο στη μέση που γελούσε και κουνούσε τα χέρια του. Είναι ο Πού-ντζης. Είναι ο [illegible] γυναίκα σύντροφοι, καθώς τον ανέβαζαν προς το [illegible]. Μέσα στη σκηνή μου [illegible] και ο Αλέκος από τη [illegible] μέσα ~~[illegible]~~ το γραφείο [illegible] Ένωση [illegible]. Μόλις φτάσαμε στο Μακρονήσι [illegible] επαφή με την [illegible] ~~[illegible]~~ επιστροφή θα [illegible] [illegible] της οργάνωσης του Κόμματος μας. Είδα τον Αλέκο και ρώτησε τις χωροφύλακες και στην αρχή μέρα το Κόμμα [illegible] αρνητικά. Μόνο ένας μεγάλος συγγραφέας μπορεί να φανταστεί τη σκηνή σου [illegible] προσπαθεί να πείσει το [illegible] του να μη [illegible]. Βούρκωσαν τα μάτια του χωροφύλακα. Τότε φαίνεται δίσε. Ήταν βαριά τιμωρημένος και είχε [illegible] τα ~~[illegible]~~ [illegible] του στα βουνά της Κρήτης. Κι εγώ να σου [illegible] και να [illegible] του [illegible]: Μη [illegible] Εσύ. Μοίρα είναι θα [illegible]. Τις και του τραγουδιού, Ερωτικό τραγούδι. Τον είχανε του [illegible] [illegible] μου. Ο καιρός [illegible] στο χειμώνα και σε κείνο το [illegible] του [illegible], όπως του [illegible] που [illegible] του θαλάσσης και σε [illegible] με κείνο το [illegible] χώρο που υπάρχει στις [illegible] τους. Κυ-[illegible] με τον ~~[illegible]~~ και [illegible] του [illegible] [illegible] του τραγουδιού πάνω στο φρέσκο [illegible] να μου όλα με τις [illegible] και τον [illegible] τα ρούχα μας είχαν [illegible] [illegible] [illegible] κι [illegible] σου μας [illegible] από μακριά σαν εκείνες τις [illegible] που [illegible] το [illegible] με τον [illegible].

Ξεφλούδισμα στὸ χάος καὶ στὴ φθορά. Γυναῖκα δὲν
υπῆρχε σ' αὐτὸν τὸν τόπο [illegible]. Ποιὸς
νὰ εἶναι ὁ ἄγγελος; Ὅπως ~~[illegible]~~ ὁ Βασίλης [illegible]
ἦταν αὐτὴ δὲν ὑπῆρχαν [illegible]. Εἶχε μόνο
ἕνα κι ἔπρεπε συνεχῶς νὰ τὸ ἀπονίζει στὸ
ποτάμι γιὰ νὰ μὴ [illegible]. Τί ἔμεναν ἀπὸ
τὸ πρόσωπο; Μονάχα τὰ μάτια. Δουλεύαμε
στὰ ἀγγαρεία μεταφέροντας μεγάλες κουλούρες
συρματοπλέγματα. Ὁ ἕνας ἀπ' τὴ μιὰ καὶ ὁ ἄλλος
ἀπ' τὴν ἄλλη οἱ δυὸ ἔβριζαν βάζοντας δύναμη
γιατὶ ὁ ἀέρας ἦταν δυνατὸς ~~[illegible]~~ νὰ σὲ
πετάξει στὸ χῶμα. Σὲ μιὰ στιγμὴ ἀντικρύσαμε
[illegible] καὶ [illegible]. Μάτια μὲ
μάτια. Ψυχωθήκαμε καὶ ~~[illegible]~~ ἀναγνωρίσαμε τὸ
[illegible] ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Ἦταν ὁ Γιώργος
Κουζούλης ἀπὸ τὴν Τρίπολη. Ἀγκαλιαστήκαμε. Ὅμως
ὁ ~~[illegible]~~ φρουρὸς μὲ τὸ μουστάκι [illegible] καὶ
μᾶς [illegible] φοβερός. Τὸ εἶχε μεγαλώσει ἡ
σκηνή. Ἔκανε καὶ κρύο καὶ [illegible] σὲ μᾶς
νὰ [illegible]. Φοβηθήκαμε [illegible] καὶ ~~[illegible]~~ προχωρήσαμε.
Τὸν Γιώργο, Τὸν εἶχαν πιάσει μὲ τὴν κατηγορία τοῦ ἀντάρτη στὸ
βουνό. Καταδικάστηκε σὲ θάνατο τέσσερα
χρόνια — [illegible] ἡ ἀδελφή του ἡ Τιτίκα,
ἡ μοναδικὴ ἀγάπη τοῦ Μάικη, [illegible]
στὸ Καναδά. Ἴσως γιατὶ καὶ ὁ Μάικης δὲν
ἤθελε πιὰ νὰ γυρίσει. — Ὁ ἄντρας τῆς Τιτίκας
[illegible] βοηθοῦσε νὰ [illegible] οἱ ~~[illegible]~~ στρατοδίκες
— γιατὶ καὶ τὸ τέσσερα ἕνα — καὶ σὲ συνέχεια
νὰ μετατραπεῖ ἡ ποινὴ σὲ ἰσόβια. Ἔμενε στὸ
Β΄ κλουβὶ κι ἐγὼ τώρα εἶχα μιὰ [illegible]
γνωστὸ νὰ πῶ τὰ τούρκικα [illegible] μου καὶ
νὰ τὰ [illegible]. Ἀλλὰ βαρειὰ ἀγγαρεία
ἦταν τὸ κουβάλημα τῆς πέτρας. Χτίζαμε τώρα τοὺς
τοίχους μπροστὰ στὶς ~~[illegible]~~ σκηνὲς τῶν φρουρῶν μας
καὶ τῆς Διοίκησης. — Τὶς πέτρες τὶς μεταφέραμε
ἀπὸ τὸ βουνὸ μέσα ἀπὸ [illegible]. — ~~[illegible]~~ μιὰ μέρα μιὰς (ἐκάναμε ποιὸς
εἶναι χτίστης; Παρουσιάστηκα κι ἐγώ. Μαζὶ κι ὁ
Κυριακίδης ποὺ ἦταν [illegible] Ἐπειδὴ

ή προσφορά [illegible] υπήρξε μεγάλη οι χωροφύλακες έλεγαν διαρκώς: Έχτισε μαγαζιά, σχολεία εδώ δύο κι αυτοί κλωτσούσαν και δεν οι στερούσαν οι κατασκευές. Αν έλειπε έλεγαν "Άλλο..." του καλύτερου του Κυριακίδη [illegible] έστειλα. Προσωπικότητα να τη σημειώσω δε είναι επιτυχίας Χτίσης. Μεθόδευση οικοδομική, Χτίσης. Αυτοί θύμωσαν και αποφάσισαν να τον διώξουν αν δε τρέξει στο βουνό να φέρει πέτρα. Αντίθετα εγώ ήμουν τυχερός μαζί τα λιθαράκια το ήταν [illegible] θυμάμαι το [illegible], μαζί με [illegible] ως αρχηγός, σαν "ξενιτεμένα, από κάθε του [illegible] ένα [illegible] ναρι εκλέγει [illegible] "Εκπαιδευτικό" [illegible] θέμα [illegible]"

Το χτίσιμο μου αντιστοιχεί στη [illegible] κι έτσι η [illegible] χωροφυλάκων με "Έχουν Χτίσει". Αυτοί [illegible] ανέλαβαν οι [illegible] της [illegible] να κάνει [illegible] από τη Θεσσαλονίκη για τη [illegible] είναι [illegible] τα [illegible] φέρνω στην καρδιά μου [illegible] σ' αυτή την [illegible] [illegible] φτιάχναμε με πέτρες κάτω στο τρένο. Αυτό βάλαμε τη καρδιά και γίναμε τη [illegible] ή φτιάχναμε [illegible] από το βουνό. Αργότερα όλοι οι [illegible] έγιναν Εργάστηκα Χτίσης στη κατασκευή των φόρμων αλλά στη [illegible]. Μ' [illegible] όμως [illegible] και [illegible] θεωρώ οι εργασίες του Σωθέση [illegible] με κείνες του Χτίση. Το ηχητικό κτίριο χρειάζεται θεμέλια και [illegible] διάθεση ώστε να συγκρατήσει την [illegible] της [illegible] και του [illegible]. Το ελληνικό κράτος με το να μη δέχεται σοβαρή φροντίδα να εκπαιδευτεί [illegible] σ' ένα επάγγελμα τόσο συγγενές με τη μουσική. "Αν αυτοί για τα σπίτια, τα να οι [illegible] χρησιμοποιήσεις, και τα [illegible] μουσικά θέματα στην αρμονία τη μουσική, ήμουν τότε μπορεί να χτίσεις μια συμφωνία όπως χτίζεις ένα φούρνο.

Το [illegible] γίνεται με συγκεκριμένα μουσικά θέματα

Το πού βρίσκεται και τι χτίζ

Με την άφιξή μου στην Μακρόνησο το 1949 εγώ έχασα και φωνή και συνείδηση. Είχα χάσει [struck] όλες μου τις σημειώσεις [struck] τα έργα που είχα συνθέσει στην Ικαρία. Όμως οι νότες βρίσκονταν μέσα στο κεφάλι μου. Η μεγάλη θύελλα μάζευε [struck] τον εαυτό μου για νέα διαδρομή. Δεν αισθανόμουν καθόλου. Οι ήχοι της θύελλας, όπως οι ήχοι της μάχης είναι αρμονικοί και αποκαλυπτικοί για το μουσικό αυτί. Στη μάχη έχουμε πολυρυθμική και πολυχρωμία. Ηχητική φυσικά. Στη θύελλα κυριαρχεί το αρμονικό στοιχείο. Απλώς [struck] μορφές ήχων που ακούονται παράλληλα. Ο ήχος της θάλασσας [struck] κυματιστός. Αυτός σαν θεμέλιο. Από πάνω του αυτός που [struck] συναγείρει μουγκρητά. Ο μυκηθμός [struck] που υπερέχει στη ρίζα του αυτιού [struck] που προχωρεί με [struck] ταχύτητα πάνω από την επιφάνεια [struck] των νερών και στη γη. Και μέσα έγραψα τη Λύρα σύμφωνα των ανέμων που [struck] όσο [struck] αναγνώσονται πιο [struck] ορθόνται και ο ήχος των (βιοφυσικής) σπουδής.

Εμπνευσμένος από αυτή τη φρίκη ξαναγράφω από την αρχή το ΕΛΕΓΕΙΟ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟΣ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΗ ΖΑΝΝΟ και ξαναβάζω τα θεμέλια της ΠΡΩΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ. Στο Α΄ Κομμάτι σε μια σκηνή φεύγει ο μια ολόκληρη οικογένεια από τη Μακεδονία. Είναι οι Πολυχρονίδηδες.. Ο πιο μικρός, ο Χρήστος, είναι γεννημένος βιολιστής. [struck] Μονάχα ο πολυψυχωμένος νους του μουσικού είναι ικανός να σηκώσει τα απαγορευμένα μουσικά όργανα κάτω από τη μύτη των φρουρών. Τα κρύβουν σε μυστικές γωνιές. Τα μεταφέρουν μέσα σε σακιά. Και όταν παίζουν οι τσιγγάνοι δεροί, χορεύω εγγονομένως. Έτσι υπήρχαν αλλά μαντολίνα, κιθάρες, μπαγλαμάδες.

[illegible]

Βιολί έπαιζαν ο Ε. [illegible] [illegible],
κι ένα ~~[illegible]~~ καθηγητής του ωδείου στο [illegible]
[illegible] ορχήστρα. - [illegible] στο έργο που παίξαμε
προσθέσαμε μιά διασκευή που έκανα με απο-
σπάσματα από το [illegible] του [illegible]
και τα σχέδια από το ΕΠΕΤΕΙΟ και τη
ΠΡΩΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ. - Οργανώσαμε μια [illegible] και
μουσική [illegible] στη σκηνή από θεα-
τρική παρουσία του [illegible] του Μάνου, του
[illegible], του Ηλία και άλλων προσωπικοτήτων
~~[illegible]~~ της εποχής. Γύρω-γύρω στη χώρα το
ετερόκλητο κοινό. Και φυσικά οι τραγουδιστές.
Ήταν η πρώτη σε μαζική κλίμακα συνάντηση με συγκεκριμένο όμως
περιεχόμενο. Το λαϊκό τραγούδι στο [illegible] [illegible].
Όπως είναι γνωστό πολλά από τα ωραιότερα τραγούδια
είναι αφιερωμένα στους Χασικλήδες, όπως π.χ. το [illegible]
με τα [illegible] πάνω στη [illegible] μαστούρα. - Όταν έβγεις
στη [illegible] φωτιές να καίνε [illegible] οι [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] να σου [illegible] - του [illegible] ο [illegible] με [illegible] -
εγώ χασίσι κι [illegible] - εγώ [illegible] δε [illegible] κλπ. κλπ.
Τα [illegible] αυτά σε ωραίες [illegible] [illegible]. Σε
μια σκηνή, ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] του Χασικλίκου. Έβγαζες
[illegible] στο [illegible] του [illegible] και όταν [illegible]
[illegible] στο [illegible] σου, κι [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] στη [illegible] [illegible]. Η
[illegible] της [illegible] για [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] τραγουδούσε από [illegible] [illegible] τραγουδιστές για
[illegible] [illegible] [illegible] να τραγουδάς για
[illegible] μαστούρα [illegible] [illegible] [illegible]. Και [illegible]
να [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
όπου [illegible] η [illegible] [illegible] [illegible], και [illegible] πολιτικής
[illegible]. Έτσι οι [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] Π.Γ. του ΚΚΕ ΠΓ του ΚΚΣΕ, Στάλιν, Μόρης,
[illegible], ~~[illegible]~~ οι [illegible] νεκροί μας γειτνίαζαν
[illegible] [illegible] [illegible] με της [illegible] και το Χασίσι.
Οι [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]. - Μπαίναμε σε [illegible]
και [illegible] [illegible]. Το γεγονός [illegible] είναι ότι
μας άρεσαν πολύ και τα λαϊκά τραγούδια και ο Χασικλίκος.
[illegible] ~~[illegible]~~ από τότε να μου [illegible] στο [illegible] η
ιδέα για να [illegible] [illegible] στη μουσική και το στίχο
κείμενα ~~[illegible]~~ [illegible] για της [illegible] [illegible] και ~~[illegible]~~
χαρακτηριστικά μ' αυτούς της [illegible] και [illegible] ~~[illegible]~~.
[illegible] και μας για τα τραγουδούσαμε; Γιατί το
στίχο; [illegible] [illegible]. Για μας
~~[illegible] [illegible]~~
ο Χασικλής ήταν ένα [illegible]. Ένα [illegible] [illegible]
να [illegible] [illegible] και η [illegible] Μαρία που

λέει ο λόγος να βοηθήσει στο κατάστημα κι έτσι ο Χατζιδάκις να μη κινεί περί μουσική στην πόλη σου. Το θέατρο σου. Εδώ εκεί πέφτουν στις γειτονιές κορμιά μα παιδικά. Το κι αυτοί σκυφτοί και καμπούρηδες, όλο μαγκιά, βάλθηκαν όρεξη στο τοίχο να μη της εμποδίσουν τα σκουπίδια και τα άσπρα γιατί είχαν [illegible] αποστροφή. Να πάνε στο σπίτι και να βρούνε. Φανταστείτε με πόση ανακούφιση έβγαινα ορισμένες απ' αυτούς στο τιβί του [illegible] αλαλούμ. να βγάλουν για τα δράματα της στην [illegible]! Μας βγήκαν και ήρωες από παιδιά. Πρωτοπόροι ποιητικοί στοχαστές της κοινωνίας να παίζουν και να μιλήσουν στα παιδιά. Όλοι τα διαπαιδαγωγήσουν. Όλα [illegible] ρολόι με μια απ' αυτές τις ανεπιθύμητες επαφές όταν κάποιος ~~[illegible]~~ λέει εν τη αρχή ειδικά του: Τι λέτε ρε παιδιά. Έτσι τότε Χατζιδάκις φουσκωμένος. Στις φυλακές οι χαρισματικοί που ήταν συμπαθείς γιατί μέσα στα δεσμά έβγαιναν τα πρεσβυτερά της που είχε κατά κανόνα κοινωνικό είδος. — Με τη μουσική μου λοιπόν στη δημοσιότητα του 60 νόμιζα ότι πήρα το αυτό με τη λαϊκή μας μουσική, και τον ~~[illegible]~~ μετατόπισα ~~[illegible]~~ σ' ένα καινούργιο λαϊκό τραγούδι ~~[illegible]~~ αντάξιο προς κάθε απαίτηση για το λαό. Ίσως γιατί είχα μέσα μου όλα αυτά τα βιώματα. Αυτά τα χιλιοτραγουδισμένα όπως είπα να τραγουδήσει έλεγε οι ποιητικοί κανόνες [illegible] είχαν. Το γεγονός ~~[illegible]~~ πάντως είναι όλα τα τραγουδίσματα. Δηλαδή είχαμε το θάρρος να σπάσουμε τα ταμπού και ~~[illegible]~~ να τιμήσουμε την ποιότητα και την πρωτοπορεία — δηλαδή τα λαϊκά μεγαλεία — παρ' όλο ήταν συνηθισμένες μέσα τα [illegible] ~~[illegible]~~ για μας ~~[illegible]~~ τις καταστάσεις. Η γενιά της δημοσιότητας του 60 είχαν μέσα όπως κι εγώ αυτοί στην αντίληψη. Γι' αυτό και χαρακτηρίσανε το έργο μου σαν μια προσπάθεια που αποκλείστηκε η λαϊκή ομορφιά από τα δεσμά του λαϊκισμού — Γιατί ο λαός δεν είναι λαϊκισμός. Ούτε στρατόπεδο. — Ποιος είναι υπεύθυνος σήμερα για την αναβίωση [illegible] ιστορικών κοινωνικών και αισθητικών καταστάσεων; Κανένας. Είναι υπεύθυνη ~~[illegible]~~ η προσπάθεια συνολική, μετά το 74, να γίνει στρατόπεδο και λαϊκισμός ολόκληρη η εθνική μας ζωή. — Να χωριστεί ο λαός σ' ένα στρατόπεδο.

[illegible marginal note]

Μέσα στό Φεβρουάριο τό κόμμα άλλαξε γνώμη για τη δραπέτευση. Φαίνεται πως, οι ανάγκες στην Αθήνα είχαν γίνει δραματικές. Έτσι μιά μέρα ~~[illegible]~~ η Επιτροπή του Στρατοπέδου μάς είπε να ετοιμαστούμε για δραπέτευση. Αυτό σήμαινε τεχνική και συνωμοτική προετοιμασία. Ήταν καιρός [illegible]. Όμως θ' αντέχαμε μέσα ~~[illegible]~~ στο παγωμένο νερό; Και πόσο; Μά πρώτα απ' [illegible] [illegible] από τη Διοίκηση και θα μπαίναμε στη θάλασσα για να [illegible]. Αυτοί ήταν δύο-τρεις. ~~[illegible]~~ Βγήκαμε στο περιγιάλι. Όλοι [illegible] ανάσκελα και με [illegible] [illegible] και βουτήξαμε στο νερό. Όταν βρεθήκαμε κοντά σε βυθό [illegible] [illegible] από το κρύο. Αντέξαμε με κινήσεις, [illegible] στα [illegible] και με ~~[illegible]~~ το κρύο. [illegible]. Ήταν θέμα συνήθειας, συμπεράναμε. Μόνο πού θα [illegible] και ~~[illegible]~~ επαναληφθεί πολλές φορές το "[illegible]". Φτιάχτηκαν σάκοι ~~[illegible]~~ αδιάβροχοι για να μπουν τα ρούχα και τα χαρτιά μας. Είμαστε δύο. ~~[illegible]~~ Δεν τον γνώριζα τον άλλον ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] και ήταν [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ στις Εργάτες - Όταν [illegible] αυτόν [illegible] αυτόματα. Μας δώσανε όλα τα απαραίτητα [illegible] στοιχεία: [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]. Μετά το βραδινό προσκλητήριο θα [illegible] τα [illegible] και θα [illegible] στη θάλασσα κοντά στον Αη Γιώργη. Το ρεύμα [illegible] θα [illegible] [illegible] και έπρεπε να κολυμπήσουμε συνεχώς βόρεια - βορειοδυτικά για να [illegible] δυτικά [illegible] - [illegible] [illegible] θα [illegible] [illegible] [illegible] ώρες για να φτάσουμε. Αν [illegible] - Μά όλα μου τα [illegible] και τα [illegible] που [illegible] κρυφά, [illegible]

Εκείνη [illegible] συνωμοτική [illegible] να [illegible] της [illegible] [illegible] και στη [illegible], [illegible] Κάθε βδομάδα [illegible] στο νερό. Τέτοια [illegible] [illegible] είχα [illegible] - Ένα πρωινό το καΐκι [illegible] να πάει στον Αη-Γιώργη [illegible] στα μαγειρεία Φυλακών με αγγαρεία που [illegible] [illegible] [illegible]. Στο προσκλητήριο μετά τη [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible]. Ήταν [illegible] η Διοίκηση (ίσως μου [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible]. Έτσι που ο Ζαχαριάδης) [illegible] [illegible] για το [illegible] και [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] θα [illegible] να [illegible] τη θάλασσα της [illegible].

Σαν βετεράνος στη μάχη του Δεκέμβρη και μάλιστα
καταδικασθείς σε θάνατο από τη [illegible] μου
μαζί υποστηρίζει αυτό που είπαμε. Ισχυρίζεται ο
γραμματέας του κόμματος [illegible] αισθανθήκαμε [illegible]
μαζί τα λάθη [illegible]. Λίγο-λίγο όλοι
[illegible]. Τι νόημα είχε [illegible] να τα
[illegible] ύστερα; ~~[illegible]~~ Το ίδιο [illegible]
ήρθε στη σκηνή μας ο [illegible] του ΕΛΑΣ
Μακρής, να δει τους συμπατριώτες του. Ένα μήνα
δε μιλούσε σε κανένα. [illegible]. Είχε
[illegible] να [illegible]. Και μας είχαν
[illegible] να το [illegible] από [illegible] για
να [illegible] αν χρειαστεί. [illegible] η γλώσσα
του. Άλλη [illegible]. [illegible]. Όχι μικρό
[illegible] όσο και [illegible]. Αξιωματικός
καριέρας προσχώρησε στον ΕΛΑΣ και έγινε Επι-
τελάρχης του Γενικού Στρατηγείου. Ο Σαράφης
ο Άρης, ~~[illegible]~~ κι αυτοί άκουσαν από τα
χείλη του [illegible] να μη γίνει
[illegible] του τακτικού ΕΛΑΣ στο Δεκέμβρη
και να [illegible] η μάχη σε μια [illegible]
[illegible] από [illegible] τακτική.
«Αφήσανε τα [illegible] με τα [illegible], [illegible]
το [illegible] του, και μας [illegible] στην Αθήνα
να [illegible] το Ζέρβα». Από τότε
χρονολογείται η ~~[illegible]~~
σιωπή του και η επιθυμία του να δώσει τέλος
στη ζωή του. Η τραγωδία μας μεγάλωνε. Γινόταν
αβάσταχτη. Τι να [illegible]; Τα στοιχεία
της φύσης; Την πείνα; Τους [illegible] και
το κρύο; Η [illegible] και αυτοί-
[illegible] κριτική του [illegible];
Αποδείχτηκε η [illegible] και [illegible] που ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] η ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ αντιδραστική εξουσία.
Τότε η [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
τον [illegible] στο [illegible]. Φωνές
μας [illegible] σε βοήθεια. Όταν [illegible]
[illegible] από τη σκηνή [illegible] [illegible]
να [illegible] ~~[illegible]~~ τις [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ των χωροφυλάκων. ~~[illegible]~~

σπείρονταν να βγούμε να μάς τσακίσουν. Οι φωνές και τα βογγητά εξακολουθούσαν. Μιά διπλώνονταν. Άλλοι ξεψυχούσαν. ~~Α~~ Ο σύζυγος έσυρε μαζί του μιά τις ~~[illegible]~~ μάκρυνε. Μιά μάς τις έφεραν ~~μιά~~ λουτρό από το κεφάλι. Τό πρωί βγάλανε δύο σώματα κουρασμένα στο συρματόπλεγμα. - Χτυπημένος. Βουτηγμένος στο αίματα. Μισοσυνέφερε τό κορμί του. Είχε μουσκιάσει από λουτρό πριν στη νύχτα. Ο ένας ρόδος. Τόν ξεγαντζώσαμε και τόν μεταφέραμε στο ιατρείο. Σε δύο μέρες συνήλθε - Είχε μαύρα για μάς. ~~Στο~~ Στο Α Τάγμα μας σπρώξανε - Ναι τι μάς σπρώχνεις σε δεν έχουμε μυαλό. Αρχίζει ή ψυχολογική προσ-τιμωρία. - Ο ~~Οι φρουροί μας σκλήρυναν [illegible] στο αρχή~~ Τά μέτρα άλλαξαν. Μας κόψανε την αλληλογραφία. Μας κρέμασαν μέσα όλη τη μέρα. Μάς σερβίρισαν τό συσσίτιο. ~~Ο~~ Τό ψωμί. Τό νερό. Οι σκύλοι και τά ξύλα ήταν τώρα αλλιώτικα. Νύχτα μέρα. Μετά τους δύο πρώτους κάθε νύχτα ακούγονταν βαρειά χτυπημένοι από νύχτα. Όλοι αποκλείσει από το Α Τάγμα. ~~[illegible]~~ Δε γινόταν πιά λόγος για δραπέτευση γιατί οι φρουροί πλήθυναν στα σκέπαστα και στις άκρες. - Ένα βράδυ, στις 26 τού Μάρτη, στο πρωινό προσκλητήριο, ο Μοίραρχος αναγγέλλει: όσοι είναι από κλάσεις 46 και 47 να πάρουν τα πράγματά τους και να παρουσιαστούν αμέσως στον φούρνο. - Αυτό ήταν. Μαζευτήκαμε τριακόσιοι. Η πρώτη αποστολή προς τα βασανιστήρια. ~~[illegible]~~ Μαζευτήκαμε και μετρηθήκαμε. Ακριβώς τριακόσιοι. - Έγιναν αμέσως πηγαδάκια όσοι ήμασταν κομματικοί μαζευτήκαμε παράμερα να ~~[illegible]~~ Ταμπουρε[illegible]Σ. Μας θωρού ~~[illegible]~~ Μέχρι ποιό σημείο θα φτάσει ή αντίσταση. Έως το θάνατο; Άλλη σκέψη: Να υπογράψουμε, να πάρε έξω σάν βουνό για να σπάσουμε αυτό [illegible]; Οι απαντήσεις μας ήταν μοναδικές: Ο καθένας να φτάσει όσο μπορεί. Και ως θάνατο. Αν υπογράψεις αμέσως θα σού πουν: Τό κάνεις έξυπνα. ~~[illegible]~~ Για να αποδείξεις ότι είσαι ειλικρινής σέρνε στη κομμουνιστή. Βασανίζουν τον. Δεν υπάρχει διέξοδος. - Έφτασαν οι φρουροί. Οι περισσότεροι αιμοβόροι ~~[illegible]~~ πρώην ταγματασφαλίτες με τον κεφαλή τον πιο σκληρό από τους μοιράρχους.

Γυρισμένοι θα πίσω από τα σύρματα οι [illegible] μας
μας αποχαιρετούν. Είναι φανερό πως μας βλέπουν σαν
μελλοθάνατους. Σοβαροί, θλιμμένοι οι πιο πολλοί
μας κυττούν σα να μας λέν «Κουράγιο παιδιά». Σε
σαν [illegible] ο κήρυκ[illegible]. Μένουν όρθιοι. Ήταν κι αυτό
μια στιγμή. Δεν μιλάει αυτή τη στιγμή είναι η αρμονία-
είναι. Από τη θλίψη [illegible] [illegible] [illegible]. Αν
σπάσεις [illegible] ανοίγεις το θρίαμβο και με την [illegible],
ο αντίπαλος για να τη [illegible] [illegible] [illegible]
υποχωρήσει. Πρόσωπο με πρόσωπο, θα δώσεις τη
μάχη. Πρόσωπο με πρόσωπο με όλο τον ελληνικό
φασισμό. Είναι οπωσδήποτε [illegible] [illegible] [illegible].
Έτσι το [illegible] [illegible] στη στιγμή που βγαίναμε
από το σύρμα και [illegible] [illegible] [illegible]
το μοναδικό για την [illegible] [illegible]. Έτσι [illegible] μας
από [illegible] [illegible] [illegible] χωροφύλακες, με
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] μέσα στο
[illegible] [illegible] από το [illegible] [illegible]
[illegible]. Μας κατέβασαν στο [illegible] και
μας [illegible] να καθίσουμε. Ο Μοίραρχος
[illegible] [illegible]. Ήταν η στιγμή του. Τέλεια
[illegible] καθαρά. Μας έβγαλε ένα λόγο με
όλα τα [illegible] στη [illegible]. Στο τέλος, σαν [illegible],
μας προσκαλεί να πούμε όλοι μαζί Ναι
στο Έθνος, Ναι στο Βασιλιά και όχι στον
Βούλγαρο όχι στον κομμουνιστή. Και τελείωσε.
Έτσι κι αλλιώς δεν περίμενε να μείνει
κανείς στη γωνιά. Εκείνοι, εκεί που μας
περιμέναν θα αντιτείνονται. Και φωνάζουμε. Ποιός
από σας θα πει με το [illegible] [illegible];
Αντιμετωπίσαμε τα [illegible] μας [illegible] όλα μαζί
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
συγκινημένοι. Κοιτάζαμε το [illegible] χαμογελαστοί.
Και μας κοίταξε κι αυτός [illegible] και [illegible].
Εγώ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] να [illegible] [illegible]. Μου φαίνεται πως
[illegible] [illegible] από [illegible] [illegible],
Γκαίπ — Γκούπ Γκαίπ — Γκαπ. — [illegible] ο
Μοίραρχος και [illegible]. Απαίσιο [illegible]!

Μου ήρθε απότομα αυτή η μετάταξη από το
γραφείο στη ~~σ~~ στρατιά αμέσως και δεν προφταίσαμε
να προφυλαχτούμε από τα πρώτα ~~[illegible]~~ Χουνπίλαια.
Δεν είχαν άλλο μέσον ~~[illegible]~~ παρά
τον υπασπιστή του όχλου που όπου στέλνει
το Χουμπελίνες. Έσω ένας βράχος πάνω στο
μαξιλάρι. Ωραίοι, αλαφιασμένοι, χίλιες συντρίβονταν
από τις και φι. αυτό στις μανιώδεις δίνες
του βασανισμού χωροφύλακα. Ακούστηκαν στριγγλιές,
χτύποι, βόγγοι, κραυγές. Όμως δεν είχαμε καιρό
για κλάματα. Αυτό ήταν το σενάριο. ~~[illegible]~~ Το
κύριο ~~[illegible]~~ παιδί μας στρίφτηκε. Γι' αυτό έπρεπε
να το βιάσουμε. Ξαναρχίσαμε τη μονοτονία
με καλλιέργεια το Β τάγμα. Όμως πέρα οι
χωροφύλακες ζήτησαν – αριστερά είχανε αυτόπτες
παραβάτες και μας χτυπούσαν ~~[illegible]~~ με
το υπόλοιπο άλλο και με κλώτσες και
με μπουνιές για τους ιδίους. Φαινόταν ~~[illegible]~~ σα
όλων των σφαγειαστών γινόταν χαμός.
Ξέρεις ~~[illegible]~~ ποιό ήταν το όνομα ~~[illegible]~~
~~αυτουνού~~ που έπεφτε στη μάχη; Έλληνας.
Ο κύριος Έλληνας! ο ~~[illegible]~~ στρατηγικός Έλληνας
Μπέρτα. Ο Ροσσίτος, ως καθηγητής Παγκαίων,
~~[illegible]~~ κοκκινότριχος γίγας αγγλοσαξονικής
κατασκευής, πάντα γελαστός, πάντα θετικός
και καθαρός στη σκέψη και στην έκφρα-
ση μας λογική με αγριότητα και μού λέει
στο τέλος – Λίγο ο Έλληνας κινδυνεύει.
Να πάμε εμείς να αυτοεξοριστούμε. Πού;
το μέγαρο χάλασε τότε, Πραγματικά
καθυστερήσαμε. Είδαμε τον Έλληνα να
παραπαίει. Είχε ήδη χτυπηθεί, τα πράγματα
τα είχε σκεπάσει το μανιασμένο κύμα, τον
~~τον~~ βγάλαμε το μπροστινό μας. Ο Ροσσίτος
κι εγώ κλείναμε στη ~~[illegible]~~ πορεία – Αυτό
ο πόνος του από τους Χουνπίλαιους αυτό πίσω
φροντίζει η κουβέντα ~~[illegible]~~ βρίσκει ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ τη βάση στη στρατολογία ~~[illegible]~~ στρίβει

μὲ τὰ νεφρά. Τσάμπα λοιπόν είχαμε βάλει [illegible]
και φανέλες [illegible] για τὸ κρύο.
Άλλο ένα άλλο μάθημα από αυτά πού μάς
καταλογίζει [illegible] η [illegible] του [illegible].
Βέβαια εκείνοι δεν θα έφταναν ποτέ
σε βαθύ μάθημα. Να πως [illegible] στό
[illegible] και δω στο Μακρονήσι. Και δω
σ' αυτό την [illegible]
αποστολή. Αν δε κάνεις τό βασικό μάθημα
τότε αποτυγχάνεις και όλα τ' άλλα. Από τούς
[illegible] [illegible]. Δεν [illegible] άλλο, [illegible]
[illegible], θα [illegible]. Κι εγώ το ίδιο,
[illegible]. [illegible] βαριές αυτός ο [illegible]
Δεν παραλείπουμε. Ευτυχώς πού φτιάσαμε την βόρεια
[illegible] στο Β Τάγματος και το [illegible]. Είδαμε στό
[illegible]. Είδαμε [illegible]. Είδαμε
και τα [illegible] στο [illegible]. Δακρυσμένοι
και συγκινημένοι. Εδώ είναι πού θα [illegible] το [illegible].
Χθές είχαμε από Αθήνα με
[illegible]. Και όπως μάθαμε η Φρειδερίκη [illegible] με τον
[illegible] στα στρατιωτικά τάγματα της Μακρονήσου.
Ο [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible]. Όταν [illegible]
[illegible] κι [illegible] οι [illegible] [illegible] όλο το
[illegible] με της φρουράς.
[illegible] είχε [illegible]. Όλα ήταν [illegible] στο
[illegible]. Μα η φαντασία μας [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. Όλο αυτό ο [illegible] όλος να [illegible]
[illegible] μας και να μας [illegible]. Ο
αίθριος ουρανός γέμισε με λευκά σύννεφα από
[illegible] τρέχοντας από τον [illegible], και οι [illegible].
Φύσηξε [illegible], και [illegible] τα
χέρια μου να [illegible]. [illegible]. Ξαφνικά η
[illegible] αυτή ήταν ένα όνειρο [illegible]. Ένιωσα
ανύχετος. Πώς να [illegible] ο Μιχαήλ Αρχάγγελος
[illegible] στη [illegible] μου για να πάρει μαζί του
το μισό εαυτό μου; Γύρισα το κεφάλι [illegible]
[illegible] κατάλαβα ότι [illegible] [illegible] με [illegible].
Τα πρόσωπα των [illegible] [illegible].
Των φαντάρων [illegible] [illegible], [illegible], [illegible].

Προχωρούσαμε και δεν βλέπαμε τίποτε. Αυτό είναι το κολαστήριο;
Τέλος όπως μπήκαμε — βγήκαμε απ' αντίθετη πύλη.
Εδώ υπήρχε δρόμος ασφαλτωτός. Δεν έδειχνε αυτό
και το κατάλαβες. Πάσι φτάνουν τα στρατιωτ-
ικά τρία φορτηγά αυτοκίνητα. Μας προσπέρασαν με
μεγάλη ταχύτητα έκαναν στροφή και με ... σταμάτησαν.
Αλφαμίτες με ... μπαμπού ... φαρ...
όρθιοι κι αρχίσαν να μας χτυπούν. Το βάλαμε στα πόδια.
Μπροστά εμείς και πιο πίσω με τα Ζ/Ι με τους
μπαμπουροφόρους. Αφήσαμε τα υπάρχοντά μας. Από
τον τρεχάλα και το βήμα ιδρώσαμε. Τα ρούχα μας
βάραιναν. Η ανάσα κόβεται. Σκοτείνιασε ο ουρανός
... Η μέρα σκοτείνιασε κι άρχισαν να
πέφτουν ρίπες νερού. Δροσιστήκαμε. Τα τρία
σταμάτησαν οι αλφαμίτες κατέβηκαν και
μαζί με τους χωροφύλακες άρχισαν να μας σπρώ-
χνουν προς τη θάλασσα. Δεν είχε μονοπάτι και
σκοντάφταμε στα άγρια βράχια. Άλλοι σπρώχναν
άλλοι προχωρούσαν. Η θάλασσα φαινόταν μπροστά
με άγρια ... και είχε δόντια να μας κατα-
σπαράξει. Τέλος φτάσαμε στη Χαράδρα. Όσον
σταματήσαμε τότε αντίκρυσα το πιο εφιαλτικό
θέαμα στη ζωή μου. Εκεί γύρω ένα γύρω απ' το
γκρεμό ήταν παρατεταγμένοι εκατοντάδες φαντάροι με μπαστ-
ούνια. Το μυαλό μου πήγε στα Χαλκιδικωτικά ...
... όπως φαρμακεί ο ορίζοντας γεμίζει με
σπιρουνόδερμα και κοντάρια. Ώστε αυτό είναι, είπα
μέσα μου. Τότε μονάχος αντικρύζω τι κονσόλα
του αξιωματικού που μας περίμενε στο χείλος
της χαράδρας. Καθώς μας σπρώχνανε βρεθήκαμε στην
πρώτη γραμμή φάτσα με τους αξιωματικούς. Την επιχείρηση
διηύθυνε ένας ηλικιωμένος αντισυνταγματάρχης που συνεχώς
έλεγε χαμογελώντας οδηγίες. Φέρανε μια καρέκλα.
Δεξιά είχε τραπεζάκι με χαρτιά
καρέκλες, σπίρτα με νερό και τενεκεδάκια τσιγάρα.
Λέει ο ηλικιωμένος στο ... υπολοχαγό:
Ανέβα και τους μετρήσεις. Ήμουν ακριβώς μπρο-
στά του καθώς ~~και ... ...~~
~~... ... ...~~
~~... ...~~ και είπε ο υπολοχαγός
Ιωαννίδης και σας καλωσορίζω στον Εθνικό Στρατό.
Η πατρίς ρίχνει καταιγίδα των προδοτών. Καλείσθε

με ό,τι έχω πάθει σου ... ἔπος

να ενώσετε την ψυχή ~~[illegible]~~ και το σώμα σας έως του αγώνα κατά του κομμουνισμού ευρωβουλγάρων. Να δώσετε όρκον πίστεως εις τον Άνακτα Μεγαλειότατον τον Βασιλέα ημών Παύλον. Να αποκηρύξετε τον εθνοκτόνο κομμουνισμό και να αγωνισθείτε μετ' εμού. Κάτω οι Βούλγαροι, Κάτω ο κομμουνισμός. Κάτω το ΕΑΜ ~~[illegible]~~ Ζήτω ο Εθνικός Στρατός. Ζήτω το Έθνος. Ζήτω ο Βασιλεύς! Δε κουνήθηκε φύλλο. Ζήτωσε ο υπολοχαγός. Ρε τσογλάνια, ρε αλήτες λησταί τι σας [illegible], ρε; Εμπρός, να συν-μένομε. Εκεί είναι οι δηλώσεις μετανοίας. Όποιοι θα υπογράψουν τώρα να περάσουν. Οι υπόλοιποι θα πεθάνουνε, ρε! Βγήκαν δεκαπέντε. Δώδεκα βρακοφόροι κρητικοί. Όλοι της σειράς. Επιστρατευμένοι από τους αντάρτες και άσχετοι. Και ένας φίλος ~~[illegible]~~ από αυτούς που με βοηθήσανε να γλυτώσω όταν με είχαν στο νεκροθάλαμο του Ηρώων Βοηθειών. Έπεσε με το βλέμμα κάτω. Δε θέλησα να βρίσκομαι στη θέση του. ~~Θ~~ Τους καθίσανε χωριστά στα τραπεζάκια. Τους δώσανε στυλό για την υπογραφή και μετά τους τρατάρανε τσιγάρο και λουκούμι, ~~[illegible]~~ όπως μαθεύτηκε αργότερα. Ο υπολοχαγός [illegible] [illegible] τον αιχμάλωτο. [illegible] μια ματιά και είδα το βλέμμα του να σκοτεινιάζει. Όταν στη [illegible] είδα τη φωτογραφία του Ιωάννη στο δικαστήριο, έλυσε [illegible] ο ίδιος από ~~τα~~ [illegible] [illegible]. Ο [illegible] είχε [illegible]. Όχι όμως μόνο στα μάτια. Τον [illegible] ο [illegible]. ~~Τόρας~~: Τώρα σε σας το άλλο. Κορδώθηκε αυτός. Έχει ησυχία Μάνταλε η θάλασσα — Διονύσιους ο [illegible]. Τα σύννεφα κατεβαίνουν να μας φτάσουν. ~~[illegible]~~ Τέλος ~~Φ~~ μιλάει: Όποιος από σας είναι άντρας, όποιος από σας έχει αρχίδια, ~~[illegible]~~ όποιος από σας δε θέλει να κάνει δήλωση ~~[illegible]~~ τότε να προχωρήσει ένα βήμα. Αντραστεία ~~[illegible]~~ είμαστε όλοι ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ κρυφές ματιές. Συνεννοηθήκαμε. Και οι τρεις [illegible] κάναμε ~~[illegible]~~ ένα βήμα μπρος. Εγώ [illegible]: το [illegible] παιδιές [illegible] [illegible] του

γυρισμοί

ήρθαν νά μου τον είπαν από τον καφενέ[illegible]. Ζύγωσαν.
Όσοι βρίσκονταν κοντά μας, [illegible] χαιρετισμοί
στη γαρίτσα αρχίσαν να μας χτυπούν μανιωδώς.
Ακούω τό ξερό και συριστικό βοριά. Τη σφυρίχτρα.
Βγαίνει στη σφυρίχτρα.– Μαζί με το
σφύριγμα ακούσαν, κάτω μαζί μου [illegible]
όμως η προσοχή μου τραβήχτηκε
από θέαμα φαντασμαγορικό. Χιλιάδες (έτσι μου
φαινόταν) φαντάροι με τα κοντάρια, [illegible]
αρχίσαν να κατρακυλάν από το λόφο στον
ένα κοπάδι βουβάλια σε [illegible]–
το ποδοβολητό τους σα σεισμός κάνει
ήχο στη φύση. Και σε λίγο προστέθηκε και
το ουρλιαχτό τους. Αυθόρμητα γυρίσαμε από
πλάι και αρχίσαμε να τρέχουμε προς τη
θάλασσα. Όσο πλησιάζαμε όμως τα βράχια
μαζεύονταν και μας εμπόδιζαν. Σταματήσαμε. Ο
ένας πάνω στον άλλο. Τέλος μαζωμένοι
[illegible] από τις αιχμές λίγες
και τα χτυπήματα βρεθήκαμε όλοι
σωστοί στη θάλασσα.– Το κύμα [illegible]
παιχνίδι μας [illegible] και [illegible]
άπλωνε εδώ και κεί. Το πρώτο κύμα
που [illegible]
είχε πέσει πάνω τους [illegible].–
Τα κοντάρια [illegible] με ορμή μέσα
στη θάλασσα. Όσα χτυπούσαν τη σπονδυλική
στήλη άφηναν στον τόπο ακίνητα
τα θύματά τους.– Εμείς μέσα στο νερό [illegible]
[illegible] και [illegible] το
βέβαιο [illegible] και το [illegible]. [illegible]
βγήκα κι εγώ στη ξηρά. [illegible]
[illegible] με [illegible] που [illegible]
[illegible] μου – ως [illegible] του
χτυπήματα το [illegible] ήχου [illegible] γυναίκες
κατσαρίδες; Ένας ξερός ήχος [illegible] κοντά μου
[illegible] – Καθώς με χτυπούσαν με ρωτούσαν
: θα [illegible] ει; λες και με γνώριζαν

και είχαν παρατήσει μαζί μου. Δε μιλούσες. Τόσο πολλοί
χτυπήματα δεν μπορείς [illegible] και να συνειδητοποιήσεις.
Ύστερα από [illegible] χάνεται η ποσότητα ενός [illegible]
πόνου. Από πολύ πόνο όταν το χτύπημα γίνεται στο
κόκκαλο. Χέρια και κνήμες. Κουράστηκε η ομάδα
που με χτυπούσε. Άκουσα τότε [illegible] φωνή
την «ομάδα ξυλοδαρμού» και είδα να εφορμούν
καινούργια πρόσωπα. [illegible] αυτοί με το
σπασμένο μπράτσο μου. Μου [illegible] τον
[illegible] χώρο. Έσκισαν τα ρούχα και γυμνωθήκα
το στομάχι μου. Τσίμπαγαν το [illegible] και
βελόνα με [illegible]. Έκαναν και με
[illegible] η καινούργια
[illegible]. Δε πρόλαβε [illegible] ένα καινούργιο
ομάδα ξεκούραστη άρχισε
λουτρό ξύλου. Ήμουν πάντα όρθιος κι έβλεπα
τι γίνεται γύρω μου. Έβλεπα ανοιγμένα
κρανία, ματωμένα γεννητικά όργανα,
παραμορφωμένα πρόσωπα, και δυστυχώς
[illegible]. Λέω δυστυχώς γιατί αυτό με βασάνιζε
πάνω απ' όλα. Τα θύματα έβγαζαν φωνές,
κραυγές. Ένα μέρος από τα [illegible].
το ίδιο [illegible] και οι θύτες. Βλαστή-
μαγαν, βρίζανε, προσπαθούσαν
ξεπεράσουν με τις χυδαίες τους λέξεις,
την ανθρώπινη φύση. Σε μιά στιγμή ένιωσα καύσο.
Από πάνω μου με κατουρούσαν
όλο και πιο πολλοί. Κατάλαβα ότι
κουράστηκαν κι αυτοί κι έπρεπε να περιμένω
την τρίτη ομάδα ξυλοδαρμού. Αργήσαν να φτάσουν
[illegible]. Με σήκωσαν όρθιο. Άλλοι με
πιάσανε κι άλλοι μου είχαν γροθιές στο
στομάχι και στο πρόσωπο. [illegible]
τρεις ώρες. Σε μιά στιγμή ο Χαράλαμ-
[illegible] με [illegible] λουτρά
στον αέρα. Άλλοι όρθιοι τους [illegible]
[illegible] και τους βάζανε να [illegible].
Είδα μια στιγμή να φεύγει. [illegible].
Και οι δήμιοι, ίδιοι. Έρχεται ένας [illegible]
χωρίς [illegible]. Τι γίνεται εδώ με τον [illegible];

Μας παρακολουθούσαν τα ψάρια. Βαλτός ο καιρός. Με γύριζαν με τα αγαθά [illegible] στο χώμα. Δίνει ένα πόδι [illegible] και οι αρθρώσεις του μου σφίγγουν το στήθος. Καθώς ψαρεύεις αυτά που άφησα να φύγουν αύριο — Κατεβαίνω και είναι. Αφήστε τον. Δεν έχει τίποτα. Το ξέρω είναι δικό μου... Ταξιδεύει κι έρχεται σιγά - σιγά απ' τον κόσμο. Βλέπω καινούριο να αναχωρεί απ' τη θάλασσα και να ξεφωνάζει. Λύκε! Λύκε. Είχα θυμώσει όπως γύριζαν το Νάικο, φώναζα στη Γαστρική, κρατούσε και φώναζε τη γαστρική του θάλασσα, δες και κρατούσε επιπολαιότατο. Ευσπλαχνία βαθιά. Που τίποτε και παίζει με βελόνι. Δες τι μου κάνουν. Δες τι μου κάνουν! Σκέφτομαι τις στο χάλι μου πονηριά. Κοίταξε που το παίζει! Δε κοιτάζει το σώμα του — Τον νοιάζει που θα μείνει ανίκανος. Και χαμογελάσανε θαμπωμένος τη δική μου κατάντια. Έπιασα το μαλλί γιατί είναι καινούριο [illegible] παιδί μου παιδί μου. Είναι κανίβαλος. Είναι κανίβαλος. Μα ποιος μιλά; Ποιος είπε; Με κόπο άνοιξα τα μάτια και βλέπω το Μύραρχο, τον καπό και τα τέχνη Χαφένου.. Πρόσεξε να σου πω συγχαρητήρια. Μπράβο παιδί μου. Ζεις. Κανείς δεν ξέρει. Το παραμιλητό. Αυτοί, δεν είναι άνθρωποι, είναι κανίβαλοι. Συνειδητοποίησα — Αντίκρισα το συντεχνικό να είναι βαλτός. Ο άνθρωπος είχε κείσει. Έτρεμε. Φοβόνταν κιόλας — Τι να του πω; Αντιπροσωπεύει αυτός. Κι εγώ. Συναντηθήκαμε στο σύνορο του ανθρώπινου πόνου. Επιχείρησα και προσπάθησα να ανθρώπινο της φράσης μου τι το είχα αγκαλιάσει το στόμα μου του ξένου. Σας ευχαριστώ. Ξέρετε είμαι Κρητικός. Δε μ' αρέσει το φόρι.

 Το πήρε το λόγο ο Χονδρός : 251

Μας πήρε τα μάτια τους και τρέξανε στα τούς γύπες
και πέσανε απάνω μας. Σπρώξανε βίαια το
Μοίραρχο. ~~[illegible]~~. Για τελευταία
φορά θα υπογράψεις; Ναι ή όχι. Τον κοίταζα
στα μάτια — Χαμαί. Λες και ήταν ο Άγιος
Βαρθολομαίος στο μαρτύριο — αν υπήρχε
κι αυτός μαρτύριο. Τι σαρισσοφόροι με μαχαίρια;
Φωτιές κάποιο άλλο. Θάταν αόρατα και
είχαν κουραστεί. Μαζεύανε από το
χώμα τους αναισθήτους — ~~[illegible]~~
Οι πιο πολλοί είχαν φύγει. Για τελευταία
φορά. Αρνήθηκε. Θα μετανοιώσεις. Τι θα κάνεις
σκεφτόμουν. Και ο νους μου πήγε γεννητικά μου
όργανα. Θα με μουστώσεις όπως το Νείκο.
Ο Χονδρός προστάζει. Κρατείστε τον γερά. Ξέρανε
αυτοί τι θα κάνουν. Φωνάζει. Τι χέρι, ή
τι πόδι. Το πόδι με! ~~[illegible]~~
Που να βρεις τέτοια πόδια! Ατέλειωτος.
Πλήγωσαν τσακίρο απάνω μου και με γαντζώσανε
στο χώμα. Πιάνει γρήγορα ο Γιώργης έναν
του γέλανε οι σφαγμένοι, ~~[illegible]~~
το δεξί μου πόδι ~~[illegible]~~ σφίγγα ~~[illegible]~~
φτέρνα ~~[illegible]~~ Ύστερα αγκαλιάζει την
κνήμη. Το σηκώνει ψηλά. Και κρατεί α-
Πρόλαβα να συνειδητοποιήσω μέσα στο
δευτερόλεπτο του ασυγχώρητο
πόνο και λιποθύμησα. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Αργά στη νύχτα με ξύπνησαν οι φωνές.
Με είχαν σ' ένα κρεβάτι μέσα σ' ένα
θάλαμο. Στο παιδωμένο πλάι μου ο
Φωστέρος. Την ώρα που ~~[illegible]~~ ανοίγω
τα μάτια έπιασε τις φλέβες του.
Έκανα να φωνάξω και τότε μόνο
συνειδητοποίησα ότι ήμουν ολοσχερώς στην
αρχή. Είχα κρυώσει και οι πόνοι
έρχονταν από παντού. Στο εξαχείστο
έως του θανάτου κοιτάζουμε στα μάτια

[illegible]. Αυτός [illegible] με κάποιο αυτοσχέδιο
κουβέ μια μια τις 8 φλέβες. [illegible]
Και το βλέμμα του δε σάλευε. Ήταν, απ' ό,τι
καρφωμένο στη κορφή του μαστού μου. — Εγώ με σφι-
γμένα στην μασχάλη τα χέρια. Όχι και το κορμί!
Δίπλα πανταλόνι. Οι τραυματίες βογγάνε.
Το αίμα [illegible] τώρα έτρεχε ανοιχτό
από το χέρι του. Ξαπλωμένος αναίσθητος, και
ήσυχος, όπως πάντα κοιμισμένος. Ένας περιμένει
καρέκλα ανοιχτή [illegible] στη μέση
του θαλάμου. Ένας φαντάρος ήταν σκυμμένος
πάνω από κάποιο τραυματία. Ήταν αδερφός
του. Κι ήρθε να τον βοηθήσει, όπως ο άλλος
ύστερα φώναζε μάνα [illegible] και μάνα
τη μάνα μας θέλει. Τη μάνα μας θέλει και
δεν ήθελε να τον αντικρίσει. Έβαλε
τα κλάμματα ο φαντάρος. Αν δεν ήταν
έτσι, όπως τα λέω θα μπορούσε να βγει ένα
[illegible] κινηματογραφικό μαζί. — Ψάχνανε
να βρουν κάποιους. Ησύχασαν μόλις είδαν
το βουλιμ και μένα! Δεν είχαμε ακόμα υπο-
γραφές. [illegible] Πήγανε να τον σημειώσουν,
είχε λιποθυμήσει. Φώναξαν τις νοσοκόμες
και τον σήκωσαν. Τι γίνεσαι με σένα; Ρωτάει
ο αδερφός τους. Αν θέλεις να υπογράψεις, κλείσε μας
τα μάτια να καταλάβουμε. Τον κοιτούσα
καθώς κοιτούσα. — Άρχισαν να με χτυπάνε πάνω
στο κρεβάτι με τα χέρια. Αυτό ήταν όλο
αρκετά. — Δεν έχω δει κανένα από σας
να φάει ξύλο στο κρεβάτι. — Και μάζευα
αν είχε πληγή και κατάγματα όπως εγώ.
Λιποθύμησα. Με βάλανε στη κουβέρτα, και
με μεταφέρανε έξω. — Ο κρύος αέρας
τη νύχτας με συνέφερε. Είδα τρεις από
δω και τρεις από κει να πιάνουν τη κουβέρτα
και να [illegible] προχωρούν λαχανιασμένοι, σαν
αχθοφόροι. Ο ουρανός ήταν έναστρος. Θυμάμαι
τα πιο πολλά άστρα [illegible] μου τρεμόπαιζαν
τα κεφάλια τους που κουνιώνταν πέρα δώθε

σύμφωνα μὲ τὸ θαυμασμό του. Ἀκούω τότε
ένα συρφετό και είδα πως οἱ χαραμάδες τῆς
σκηνής μια λάμψη ασπρογάλαζη κρεμασμένη στὸ
κοντάρι. Μπήκανε μέσα και με ρίξανε ανάσκελα
στὸ χώμα. Πάντως. Μια δυνατή κούπα από τη λάμψη
ανταγωνιζόνταν και σπάζε τα δάχτυλα
ένα κρασοπότηρο. Πολεμάγαν θα υπογράψεις; Τους λέω
και συνέχεια. Τσούγκαν ώσπου ο τσάκισε τὸ δείκτη.
Αυτοί αφηνιάστανε. Πιάσανε μαζί δυο τρεις τὰ χέρια
και τὰ τοποθετούσανε πάνω σ' ένα κομμάτι
βράχο. Ακούσαμε ο ανακριτής
χτυπούσε με δύναμη. Κανονικό συρφετό να
σου φύγουν τα [illegible]. Είχαν κι ένα μαγκάλι
αναμμένο κι ένα [illegible] σίδερο μέσα και
σφύριζε. Άλλοι τον τσακίζαν άλλοι τα
σιδέρωναν να σπάσει η [illegible]. Μύρισε
κρέας. Στριφογυρίσαν τα χέρια και αίμα
και τα ξαναμάζωσαν γιατί δεν
μπορούσα να γυρίσω. Ονειρόμουν. Μ' έπιανε
ανάγκη σπασμωδικά. Τὸ αίμα μου έφτασε
γύρω ως τη λάμψη κι έκανε χρώμα καθώς
έβαψε τὸ γυαλί. Αισθάνομαι και μου
δίνουν χτυπήματα και μου λένε για να συνέλθω.
Καταλήγω. Και παίζει με φωνούλα.
Είμαι σε φαντασία σε άλλο μέρος. Μοιάζω
[illegible] τις γλώσσες στον αέρα, σαν
[illegible]. Λέξη τὸ βγήκαν σε γόνατο με
τρέχανε ο πόνος. Αποφασίζω να γυρίσω
[illegible]. Σηκώνω και συγχρόνως ακούω τη φωνή
μου και τρομάζω. Από πού βγαίνεις; συλλογίζομαι.
Πώς από πηγαίνεις; Τότε ένας φαντάρος
μου πιάνει τὸ χέρι. Έχει μια κόκκινη λευκή
χέρι και το δείχνει που
ζωγραφίζεις ένα σταυρό. Μου λέει: ησύχασε.
Παίρνω απάντηση μου σε υπόθεση σου. Δεν
καταλαβαίνω γιατί οι πόνοι, πόσο αφόρητοι.
Εκεί πάνω συνέρχομαι τὸ ψυχικό
πόνο και μ' επισκέπτονται μέσα θεοί τα γέλια.

Μουγκρίζει και γελούσαν για την κοροϊδία
του [illegible]. Δεν υπάρχει άλλος πόνος
εδώ από τα συρματικά. Όλα τ' άλλα είναι
σκιές απ' αυτά. Θυμάμαι μεμονωμένες στη
αρχή ή στη συνέχεια μέρες. Με πηγαίνουν
κάπου με το φορείο. Είδα τον καθηγητή
Διονυσόπουλο να σκύψει και να λέει στον
αξιωματικό. Πρέπει να τον δει γιατρός. Σε λίγο
φαίνεται μπροστά το αναρρωτήριο για να βγάλει
ένας γιατρός με μπλούζα. Τότε του λέει ο
καθηγητής με τη γνωστή έκφραση
που δίνει στο λόγο του. Στο καθιστό υπεύθυνο
στο προσωπικό γιατί το παιδί, είπε ότι
χτυπημένο κεφάλι, κρύβεται ένα μυαλό
γερό αυτό.. Ξανά στο στρατό. Μ' αφήνουν
κάτω. Μπαίνουν μέσα κτίριο ο αξιωματικός
και ο γιατρός. Ύστερα βγαίνει ο δεύτερος
και ξαναμπαίνει. Με βάζουν στο αναρρωτήριο.
Είχε αδειάσει το αίμα μου. Με γδύσανε.
Είδε ο γιατρός το πόδι που της άφησες. Ήταν
καταχτυπημένο. Το φρύδι που είχε και πάλι άνοιξε.
Με ξανα-
νοιάσανε όπως όπως και με ράψανε με
κουβέρτες. Ο γιατρός μού έκανε ένεση και
κοιμήθηκα. Ξύπνησα απ' τον ήχο της
μηχανής. Η θαλαμηγός [illegible] τα καΐκια,
Από πάνω μου χτυπημένοι και τρελλοί
που ο καθένας είχε και το δικό του τικ.
Όλοι στρατιωτικοί. Το καΐκι πλεύρισε στο
Λαύριο. Παίρνουν το φορείο και το ανεβά-
ζουνε στην προκυμαία. Από κει χάνομαι
που βρίσκομαι νομίζω ότι θα
τρελλαθώ. Αυτός με τα πολιτικά που
φωνάζει είναι ο πατέρας μου! Με τον
πατέρα μου είχα με μυστική
συνεννόηση επικοινωνία. Αυτός
μαζί μου είχε συγκατάθεση. Όταν ανέβαινα

να έχω

μεγάλη έγνοια, πρόβλημα, αγωνία, το
καταλαβαίνει όπου κι αν βρισκόταν.
Θυμάμαι χάρη τη μέρα πού με ξυπνήσανε στο
Παντοπωλείο είχε συνεργασία στο γραφείο
του στο υπουργείο. Ξαφνικά σταματάει και
λέει στους συνεργάτες του. Ο Μίμης έχει
πρόβλημα. Σε λίγο θα μπει στο γραφείο μου.
Ας τον περιμένουμε. Κάθισαν όλοι στις
καρέκλες και περίμεναν. Σε μια ώρα
από τη συνάντηση του πατέρα μου έμπαινα
στο γραφείο. Τον βλέπω να με κοιτάζουν
σαν να [illegible] από την Αθήνα. Περίμεναν
χωρίς διακοπή [illegible] όλοι. Εκείνος
είπε μόνο: Σε περιμέναμε. Την εποχή
της Μακρονήσου οι γονείς μου έμεναν στο
Γαλάτσι. Από κει μου έστελναν κάρτες και
δέματα. Όταν μας έριξαν στο συρμα-
τόπλεγμα της Σύρου και μας κλείσανε
στην αγωνία τότε σκέφτηκε να παίξει [illegible]
στο χωριό. ~~[illegible]~~ Εκεί που είχαν φυτέψει
ένα κυπαρίσσι ~~[illegible]~~
τον προηγούμενο χρόνο και είπαν αυτό το
δένδρο, είναι ο Μίμης. ~~[illegible]~~ Έτσι όταν φυσού-
σε αέρας ο νους της ήταν στο κυπαρίσσι
μήπως και πάθει τίποτα. Τη μέρα της μεγάλης
καταιγίδας όντας εγώ στη Μακρόνησο φοβή-
θηκαν ότι θα μου συμβεί κανένα κακό.
Βγήκαν μέσα στην καταιγίδα να δουν τι
γίνεται με το κυπαρισσάκι. Αυτό ~~θ~~
γερμένο όπως ήταν κινδύνευε να ξερι-
ζωθεί. Το κρατούσαν όλη νύχτα
~~[illegible]~~ και δυο μαζί με το νου της
στο κυπαρισσάκι. Την άλλη μέρα λέει
ο πατέρας, Κάτι σοβαρό συμβαίνει στο
Μίμη, θέλει η ... κοντά του. ~~[illegible]~~
Μπαίνει σ' ένα καπνοκάραβο από τη Τρεμο-
[illegible] το ~~[illegible]~~ αναγκάστηκε να μείνει

δυό μέρες σε [illegible] [illegible] του Αιγαίου. Φτάνει στην Αθήνα και βρίσκει το Λειβαδίτη, συγκατοικο[illegible] μας στη Τρίκερι και τον Δεσποτ[illegible] στη Χωροφυλακής. Αυτός του δίνει [illegible] άδεια να [illegible] [illegible] στο Δ Τάγμα.

Έτσι φτάνει [illegible] Λαύριο [illegible] συγκ[illegible] που [illegible] μας [illegible] για το 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο. Ρωτά να μάθει αν υπάρχει [illegible] για τον Αη Γιώργη. Έχει άδεια, οι Χωροφύλακες τον [illegible], [illegible] χρόνων είναι ο γιος σου, λέει. Ίσως και τον έχουν [illegible] στο Α Τάγμα. Ρώτησε αυτούς, [illegible] [illegible]. Πλησιάζει στην [illegible] [illegible], ρίχνει και σε μένα ένα βλέμμα. Όμως δε [illegible]. Εγώ τον [illegible] και τον [illegible] με τη ματιά. [illegible] Μαίτσα.

Ρωτά και του λένε ότι οι κλάσεις 46, 47 βρίσκονται [illegible] στο Α Τάγμα. Απελπισμένος του βλέπω να απομακρύνεται σκεφτικός και [illegible]. Μας βγάζουν στο [illegible] – Το [illegible] [illegible] [illegible] στο θάλαμο [illegible]. Το θάλαμο [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] και [illegible] το [illegible]. Αριστερά είναι ο θάλαμος [illegible] [illegible] από [illegible] του [illegible]. Δεξιά [illegible] ένα διάδρομο. Αριστερά δύο μικρά [illegible]. Η απομόνωση. Δεξιά η βαρειά πόρτα που ανοίγει το θάλαμο [illegible] στη Μακρόνησο. Στο βάθος του χολ τα αποχωρητήρια και οι βρύσες που [illegible] σ' ένα [illegible] μακρύ, όσο και ο τοίχος, [illegible] για την καθαριότητα. Επειδή [illegible] [illegible] [illegible] Τραυματίες έβγαζαν [illegible] κρεβάτια. Ο χώρος [illegible]. Έτσι [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] του εκατό. Έμεναν [illegible] τοποθετούσαν το [illegible] κατάχαμα στο αριστερό διάδρομο. Μ' άφησαν εκεί και με ξέχασαν. Όντας [illegible] στο νοσοκομείο. Υπήρχαν βαρειά [illegible]. Ίσως αυτοί που [illegible] [illegible] με τα [illegible] [illegible] [illegible] και είχαν βγάλει [illegible] στη [illegible]. Μια δεύτερη κατηγορία ήταν όσοι είχαν [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] κλπ. [illegible] [illegible] βαρειά κατάσταση, [illegible] κλπ. [illegible] και [illegible] [illegible] είχαμε της "τρελλής" – Ο Εξάρχου π.χ. φαινόταν όρθιος από [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] στο κρεβάτι και [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] στα πόδια του – Οι [illegible] τα [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] τα πόδια του.

[Αθήνα 28 Οκτωβρίου 1985
του Αγίου [illegible]
το βράδυ παίζεται η νέα [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] – [illegible] [illegible]]

γουρούνι – Εννοείται πως σκέφτηκα μου την Αθήνα κι αυτό μ' ούδιασε
κουράγιο. Θα με βρει όμως; και σε ποιο καιρό; Ήξερα ότι
πεθαίνω με το χρόνο. Αυτός ο θάνατος που με αναγκάσαν
να βάζω ασφαλώς δεν μπορεί να πάψει για υπογραφή.
Ρωτούσα τον εαυτό μου: Και τώρα τι θα κάνεις; Αν ξαφνικά
έρθουν και σε πάρουν και σε πάνε στο Ασυλο και σε
χτυπούν [illegible] στις σφαγές τι θα κάνεις; Χωρίς δισταγμό
[illegible] η απάντηση μέσα μου ήταν: θα υπογράψω.
Αν ξέρουν — ας κάνουμε μια υπόθεση — ότι επρόκειτο να
διαπιστώσεις και σου ζητούσαν σπίτια, [illegible]
και ονόματα τι θα κάνεις; Χωρίς δισταγμό επίσης η απάντηση
ήταν: Τότε θα πεθάνω. [illegible] Ικανοποιημένος μέσα σε
από αυτή την τακτοποίηση με τον εαυτό μου αισθανόμουν, πώς
να το πω, και μια ανακούφιση. [illegible] Ψυχική απελευθέρωση. Και
όχι μόνο ψυχική. Ξανάβλεπα στο νου μου [illegible] της ο συντρόφους
μου στο Χαϊδάρι και τους έβλεπα και να της καθίζουν στα
τραπεζάκια με τη δίψα τους. Μετά [illegible] να απομακρύνονται
γυρνώ – γυρνώ ακριβώς αναπνοή με συνέχεια απ' τα βασανιστήρια.
Δεν ήθελα επ' ουδενί να διαχωριστώ απ' αυτούς. Να 'μαι εγώ
είμαι ανώτερος. Να ξεχωρίσω. Η ιδέα του μοναχικού ηρωισμού
με απωθούσε όπως κι η ιδέα του μοναχικού σπαραγμού.
Ήθελα να είμαι μαζί τους – με τους άλλους και στα ψηλά και
στα χαμηλά. Έβλεπα τα πρόσωπα ένα - ένα συντρόφων αιχμαλώτων.
Να τους κοιτάζω που μένω στο Χαϊδάρι [illegible] τους όλους σχεδόν
πλημμυρισμένους όμως όταν σαν αίμα στα καρπίτσια στη
κατοχή; [illegible] Όμως όπως ήδη είπα το πρόβλημα της δίψας
δεν ήταν λογικό – ξεχνώντας τη δημοσία όπως συγχώνευσε
τα βουνοπρόσωπα αληθινά της φύσης. Ήταν ένα ψυχολογικό
σύνδρομο – [illegible] Ήμουν βυθισμένος σ' αυτές
τις σκέψεις όταν μια γυναικεία φωνή από πάνω [illegible]
με ανοίγοντας να λέει «Να ποσό είναι αυτό το παιδί;
Μου φαίνεται άγριο, αυτό σε λέγω. Έχει κανέναν;»
«Όχι» απαντά ο άρρωστος. Τον έχουν εγκαταλείψει, ούτε
γονείς ούτε συγγενείς. Βρομοκοπάει το τόπο. Θα σαπίσει,»
Τον κοιτάζω με τα μάτια «ορθάνοιχτα». «Καλά μας βγήκε!
Καλά μας υποδέχονται. Πώς σε λένε παιδί μου;» «Δη-
μήτρης» απαντάει ο άλλος με τη χιονάτη του φωνή. «Μπορεί
αυτός είναι» λέει απογοητευμένη η γυναίκα. «Είναι ο Σταυρίδης
στη γειτονιά μας. Ξέρω τη μητέρα του. Τι κάνετε στο
τέλος ποιών;» Μου κοιτάει ακριβά και με φωνή: «Δεν
κάθεσαι καλά στην τσέπη; Δεν είναι φοιτήτρια
στην Ιατρική;» Ανοιγοκλείνω τα μάτια σα να της λέω:
ναι. «Ναι μου απαντάει, ναι». Κι ότι και συ,»
[illegible] Ανασηκώνονται λίγο κι αυτός και με
ρωτάει: [illegible] «Εσύ είσαι, σπουδάζεις [illegible] μελέτη αυτού;» [illegible]
Κι είναι και δ' αυτού το μάτι. «Έχουμε λέει», επικοινωνεί μ'
στη πόλη και στη βραδιά να ωσθεί. Θεν του πάρουν.»
Λοιπό αναγνωρισμένο και [illegible] αυτού του «Πάρε
το να πάρουν.» Ήρθε στη φαντασία μου ο Βαγγέλης Ζαννής

έπιαναν και συχνά συνεχείς σπασμωδικές κινήσεις με τό χέρι ή με τό κεφάλι ή και με τα δύο. Μερικοί είχαν τα [illegible] τους και αισθανόσουν και οι ίδιοι πού η κίνηση αυτή πραγματοποιείται έξω από τόν έλεγχο τό δικό τους. Τη νύχτα από τους [illegible] ο [illegible] τό χέρι τους μεταμορφωθέντα, σε ανοιχτές [illegible] [illegible] [illegible] σαί νευρόσπαστο και να χτυπά με βία τό [illegible] για να [illegible] [illegible] μαχαίρι, για να μή τό κεφάλι. Της έβαζαν συνήθως ένα [illegible] [illegible] που [illegible]. Όπως οι περισσότεροι δεν γνωρίζω ποιοί είναι, και δεν μπορούσαν να μιλήσουν. Έβγαζαν ανάερθρες κραυγές που ανήκαν μόνο στο [illegible]. Άλλοι, πάλι, όπως ο Έλληνας, είχαν τρομώδεις παραισθήσεις. Έβλεπαν φαντάσματα να τους [illegible]. Και σαν ώρα στη κρίση ο καθένας είχε και τό δικό του τρόπο να σε [illegible]. Ελάχιστοι ήταν επιθετικοί και επικίνδυνοι, [illegible] ένας [illegible] [illegible] έβγαζε Χαΐμ. Όρμησε επάνω στο με τόση δύναμη που χρειάστηκαν πολλοί αυτές για να [illegible] τα χέρια του από τό λαιμό τού θύματος. Αυτό επειδή [illegible] [illegible] να ανέβει στον αξιωματικό του [illegible] [illegible] και του χτυπούσαν μια ολόκληρη νύχτα. Μου [illegible] μία [illegible] στη γωνιά του και μιά μέρα όταν κανένας δεν τό [illegible] [illegible] και μαχαίρωσε τη [illegible] ένα [illegible] [illegible] βασανιστή πού ανύποπτος [illegible], αυτό [illegible] του. Τη Χαΐμ-τιμωρία τη δίκαια παρ' ότι [illegible] [illegible] όλοι αυτή τη [illegible] τό τέλος του άλλου [illegible] σε [illegible] [illegible] η γνωστή κουβέντα των βασανιστών με τό Χαΐμ και χτυπώντας των συνεχώς τόν έβαζαν σ' ένα [illegible] και [illegible] με ταχύτητα. Ήταν φυσικό μέσα σ' αυτό τό χάος να μή μου δώσουν προσοχή. Ήμουν [illegible], [illegible] [illegible] τα νύχια ως στο κορυφή. Δεν μπορούσα να κάνω ούτε [illegible] κίνηση ούτε να [illegible]. Αισθανόμουνα τα [illegible] και τα [illegible] να [illegible] μόνο τους και να [illegible] με μια [illegible] [illegible] ευχαρίστηση, [illegible] [illegible]. Μιά δυο φορές φώναξαν "βρωμιές" και τότε ένας [illegible] νοσοκόμος με χαμό με γνήσια [illegible] για να μου [illegible] τό παντελόνι και τό σώβρακο. Θυμάμαι [illegible] και βρίζοντας με σκούπιζε με μια [illegible] που [illegible] σε ένα κουβά με βρώμικο νερό. Ο ίδιος [illegible] αραιά και κάπου να πιώ νερό μ' ένα [illegible] [illegible] με [illegible] [illegible]. Κι όλα τα άλλα [illegible] τη συνοχή [illegible] να [illegible]. [illegible] ότι τό αίμα γινόταν πιο. Όσο για τα [illegible] και τό [illegible] γόνατο μου έστελναν πυκνά σήματα πόνου πού με [illegible] να [illegible] [illegible] μου Αχ. Και καμμιά φορά, σε άκρες [illegible], Αχ μάννα μου. Τη νύχτη [illegible] να [illegible] κανένα [illegible] που είχε κι αυτός τα δικά του [illegible] και μούλεγε «Δε σε βογγήξεις και σε συναγωνισθώ;» Τό μόνο [illegible] του σώματός μου πού δούλευε ήταν τα μάτια. Η [illegible] τό αριστερό μου μάτι, γιατί τό άλλο είχε [illegible] [illegible] - αίμα. [illegible] [illegible]. Με [illegible] τό μάτι, σαν [illegible], τα παρακολουθούσα όλα και τα καταλάβαινα [illegible] [illegible] τό μυαλό μου δούλευε

Κι η φωνή της, θεία μου ~~σα~~ που έλεγε «Σαν το Χρυσό...». Φαντά-στηκα τον εαυτό μου να σέρνομαι σ' ένα [illegible] φορτωμένος ένα σταυρό. Γύρω μου με φτύνουν, με βρίζουν, μου πετάν πέτρες. Από πάνω με μαστιγώνουν. Το κορμί μου σέρνεται. Ένας στρατιώτης πατεί από κάτω και το κορμί μένει σαν ένα κουρέλι ~~[illegible]~~ στη μέση του δρόμου. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ Είναι μια παραζάλη που αυξάνει στη Σφίγγα. Γο Εδώ σε θέλω Οιδίποδα. Ποιό είναι το ζώο που «αρχίζει βαδίζει στα τέσσερα, ύστερα στα δύο και τέλος στα τρία;» Ο γέρος; Σε γελάσανε! Ο μακρονησιώτης! Μη νομίζεις, φίλε αναγνώστη, ότι ~~[illegible]~~ λησμόνη-σα έστω και για μια στιγμή το αντικείμενο αυτής της αφήγησης δηλα-δή τη μουσική. Από πού όμως πηγάζει η μουσική μου; Μήπως δε βγαίνει μέσα απ' αυτή την απάνθρωπη μηχανή, το πολυπλοκότατο εργοστάσιο θανάτου, που είναι ο άνθρωπος; Ξαπλωμένος στο κρεβάτι στο λαίμαργο του θανάτου σαν φυλακισμένο έχω την αίσθηση ότι ~~[illegible]~~ ο δαίμονας των γεγονότων μ' έχει μετατρέψει σε θανάσιμο [illegible], σαν όλη την ιστορία της ζωής και του χρόνου. Σαν να ταξίδευα πάνω σε μια σφαίρα θα-νάτου. Ένας μικρός ανθρώπινος κόσμος στα σκαλιά της ανθρώπινης ψυχής. Η οργάνωση της Μακρονήσου έσπασε τον ο αδελφός, σαν κυνηγημένη φωνή, και βασανίζει τον αδελφό. Και, γενικά οι φίλοι τους φίλους, οι σύντροφοι τους συντρόφους αποσκοπεί στο να κομματιάσει και τελικά να μηδενίσει τον άνθρωπο που ο καθένας μας είναι. Στο μέλλον η Ελλάδα θα γεμίσει με μακρονησιώτες που ελάχιστοι από αυτούς, μόνο ένας στους χίλιους, θα μπορεί να λέει «Εγώ αντέστεκα». Αλλά κι αυτό είναι μετρημένο. Από πριν διαλέγονται ορισμένοι που σαν ουσία δεν θα χτυπηθούν για να γίνεται έτσι ακόμη πιο μαύρη η απελπισία των άλλων. Γο Όταν από τις 100.000 οι 99.000 έχουν «σπάσει», με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και μάλιστα ένα ποσοστό από αυτούς συνοδεύει τη δήλωσή του με τη συμμετοχή του σε πογκρόμ εναντίον πρώην συντρόφων του, καταλαβαίνετε με ~~[illegible]~~ ποιαν ποιότητα πολιτών ~~[illegible]~~ ή αισχρότητα ανθρώπινη την δημιουργία του νεώτερου Παρθενώνα σκοπεύει να διαβρώσει τη μελλοντική πολιτική ζωή της χώρας. Γο Κάπου, κάποτε κάποια οργάνωση του ΚΚΕ ~~[illegible]~~ διακήρυξε ότι δε λαμβάνονται υπ' όψιν οι δηλώσεις στο Μακρονήσι. Τότε όμως τόσο δειλοί, τόσο φτωχοί ήμασταν και το επανάλαβε ποτέ

Γο τι είναι;

Γο σκέφτομαι.

Γο Πόσοι είναι [illegible]

που έχουν βέβαια ότι έχουν ... το γνωρίζουν. Έτσι μπορώ να πω ότι εκείνο πού με άγγιζε τελικά το πιο πολύ ήταν αυτός ο διαχωρισμός πού έκανε συνεχώς η Διοίκηση και που αυτό δέχονταν ορισμένοι, ανάμεσα στους "δηλωμένους" και τους ήρωες. Κρίση δε, εκείνη στο κοινό, ήρωες και δηλωμένοι, δύτες και θύματα, καλοί και κακοί, ήταν όλοι εξ ίσου κινούμενα ~~[illegible]~~ στα της μαριονέτας στα χέρια του κύκλωπα που ... και μας [illegible] εκβίαζε καθαρώτατα, το μέλλον της χώρας. Αισθανόμουν απογοητευμένος. Ήθελα ότι δεν έμπαιναν και οι τριακόσιοι να βγαίνουμε ένα πρωί από τους φούρνους να πάρει να δίνουμε όλοι μαζί ενωμένοι τον πραγματικό αγώνα στη ζωή μας. Συμβαίνει και στη Χαράδρα συμφωνήσαμε εδώ κι εκεί. Ο εξωτερισμός σε κάνει να βυθίζεσαι στο παιχνίδι της υποκρισίας να μη σε βγάλουν και να μη βγάλεις. Πως θα εμφανίσω τώρα τον χθεσινό μου σύντροφο; Τι να του πω; ~~[illegible]~~ Έκανες δήλωση; Ήταν τα αίφνης ~~[illegible]~~ που τα έχουν συνθήκες ένα - ένα τα δάχτυλα ~~στο δεξί του χέρι~~ εκεί ή όχι δηλώσεις; Κι αν μου πει ναι; Τι θα του πω; Είσαι ένας δηλωμένος προδότης του λαϊκού μας ~~[illegible]~~ κινήματος; Ξανασμίγω το κουβάρι της μνήμης να ~~[illegible]~~ προχωρήσω από το τέλος στην αρχή. Να δω πως φτάσαμε ως εδώ και ποιοι οι ευθύνες του καθενός. Παρόλο για ένα δεν είχα πια καμμιά αμφιβολία. Από τη σιωπή όλοι, όσοι ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ με το Μακρονήσι είχαν πάρει κρίση μου το [illegible] για μεταχείριση. ~~[illegible]~~ Αγνοώντας το χάλι μου ~~[illegible]~~ αντίθετα ~~[illegible]~~ βιώνοντας το χάλι μου είχα πάρει την απόφασή μου. Ή εκείνοι ή εμείς. Διαβάστε το καλά. ~~[illegible]~~ (κυρίως) εμείς ~~[illegible]~~ μοναδική στην αλλαγή! ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ που φτιάξατε το ~~[illegible]~~ κοστούμι ανάποδα και μου σας γνωρίσαμε. Ή εκείνοι ή εμείς. Ή εμείς ή εμείς. ~~[illegible]~~ Είχα πάρει την απόφασή μου. Θα επιμείνω γιατί τώρα είμαι και ο ίδιος ένας βιομηχανικός εργάτης στην ποιότητα της βιομηχανίας μακρονησιών και ~~[illegible]~~ δεν έχω δικαίωμα να απολογηθώ κανένα γιατί την επιλογή της μοίρας. Όταν έγινε πρόεδρος στο Μακρονήσι ο Βασιλόπουλος, διοικητής του Α Τάγματος

Γιατί η σημερινή μου ζωή είχε υπόθεση σχέση [illegible]

Για μάστορες του βιομηχανικού [illegible]

Είπε «Αν ήξερα τι θα γινόταν θα τον είχα σκοτώσει». Αυτές οι σκέψεις πονούσανε το κεφάλι μου μαζί με την ελπίδα ότι η γυναίκα που με γκρέμισε θα έβρισκε [illegible]. Στο μεταξύ οι πόνοι με ανάγκαζαν να μουγκρίζω. πράγμα που ενοχλούσε τους τραυματίες και τους αρρώστους που τους άκουγα κάθε τόσο να ξεφωνίζουν «Τι θα γίνει μ' αυτό;» «Πάρτε τον να ησυχάσουμε» «Βρωμάει ο τόπος» και μερικοί δίκαια, αγανακτισμένοι μου φώναζαν «βούλωσ' το ρε. Εσύ θ' ακούσεις;» Την ίδια στιγμή τα [illegible] και τα [illegible] είχαν φταίξει στο στήθος και στα πόδια μου. Ξάπλωσα μόνος σ' ένα [illegible] νοσοκομείο τρία μέτρα μακριά από τους συναδέλφους μου που αγανακτούσαν για την παρουσία μου. Είναι αλήθεια πάντως ότι μέσα στο θάλαμο γινόταν χαμός. Οι τρελοί ούρλιαζαν, οι βαριά τραυματισμένοι βογγούσαν, κι οι υπόλοιποι βρίζανε γιατί δεν μπορούσαν να ησυχάσουν. Ο γιατρός δεν είχε κάνει την εμφάνισή του ακόμα και δυο φορές τη μέρα ένας νοσοκόμος και μια αδελφή έμπαιναν κι έφευγαν. Πώς να τους κατηγορήσω; Έφερναν το φαΐ για τους άλλους. Σε μένα μούδωσαν μια γουλιά νερό. Είχα τόσο βρωμίσει που έπαψαν κι αυτή στην υπηρέτρια καθαρίστρια να μου κάνουν. Ένα βράδυ μετά το συσσίτιο άνοιξε η σιδερένια πόρτα της φυλακής και μπήκαν δυο κύριοι, ο πρώτος ήταν ο θείος μου, ο στρατηγός Χατζη[illegible], ο δεύτερος ο πατέρας μου. Κοίταξαν προσεχτικά τους αρρώστους στα κρεβάτια. Ήταν δύσκολο γιατί ήταν πολλοί. Τώρα πλάι στάθηκα και δεν φαινόταν καλά οι τραυματίες. Άρχισαν να ψάχνουν αργά στο διάδρομο. Δυστυχώς ξεκίνησαν από τα δεξιά. Η αγωνία μου κορυφωνόταν. Το στήθος μου πήγαινε να σπάσει σε σημείο και πονώ έρριχνε στο τσακισμένο αριστερό μου. Κάντε γρήγορα. Κάντε γρήγορα. φώναζα με το νου μου. Γιατί το στόμα μου είχε γίνει μια πληγή.

Άν επιχειρήσω νά μιλήσω θ' ακούσης κακό στή
γαργάρα. Δεδομένο ότι ή χολή καί τό αίμα
ανέβαιναν από τό στήθος καί τά σπλάχνα μου μ' ένα
αργό αλλά κανονικό ρυθμό. Τώρα περνάω τό
αριστερό διάδρομο. Ένα, δύο, τρία, τέσσερα κρεβάτια.
Στό σκέπαστρο θά διαμαρτυρήσουν γιατί στά πόδια της
βρίσκεται ένα φορείο. Ποιά είναι αυτή ή τραυματίας;
Μή κοιτάζω. Γιά δεύτερη φορά με τό αριστερό
μάτι μιλώ στό πατέρα μου. « Μπαμπά είμαι
εγώ. ο Μίμης. ο γιός σου. Πρόσεξέ με.
Μή γυρίζεις τό βλέμμα. Δέν έχω καιρό. Δέν έχω
άλλες δυνάμεις, Άν δέ με δείς χάνομαι. Σβύνω...»
Τό φώς σκοτείνιασε καί μιά λιποθυμία παράξενη
στά κύματα άρχισε από τίς πατούσες των ποδιών
κι ανέβαινε αργά ως την καρδιά. Έσβησαν
μέσα στον κόρφο του μαστού μου δυο σπουργίτες
ανθίζουν καί απομακρύνονται. Τό [illegible] είχε χαθεί.
Καθώς με σκουντούσαν, ή πρώτη αίσθηση
ήταν ότι είμαι μιά μπακαλιαρίνα μαλλιά φτιαγμένη με
χλιαρό υδράργυρο καί ότι θά έπεφτε νά μαζέψω
τά σκόρπια μόριά μου. Όταν τό νέφος μορφοποιήθηκε
τό μάτι μου πήρε άγνωστο από πού
εντολή ν' ανοίξει για νά δώσει
πληροφορίες. Είδα τό πατέρα μου νά σκύβει από πάνω μου
επαναλαμβάνοντας στερεότυπα τη φράση
«Είσαι μιά χαρά - Είσαι μιά χαρά» Επί τέλους, σκέφτη-
κα. Μέ αναγνώρισε. Τώρα πιά δέν φοβάμαι τίποτα.
Πού πρόλαβα όμως ν' αντιδράσω ο πατέρας μου είχε
εξαφανιστεί. Δυό νοσοκόμοι σήκωσαν τό φορείο. Έσβησαν
είδα νά βγαίνουμε από τό θάλαμο. Φτάσαμε στό χώλ. Έσβησαν
πρόσωπα [illegible] νά με παρακολουθώ. Στό [illegible] αριστερά
οι φρουροί [illegible] βλοσυροί. Στρίψαμε δεξιά καί
μπήκαμε σ' ένα αδειανό [illegible]. Ήταν ένα μικρό δω-
μάτιο με ένα σιδερογωνιασμένο κρεβάτι στή
«Βγάλτε τον προσεχτικά - λέει ο θείος μου Χατζημιχάλης: Βγάλτε του προσεχτι-
καί τά ρούχα νά μήν ακουμπήσει.» Πήρε ώρα ώσπου
νά με γυμνώσουν τελείως τά πολλά ρούχα είχαν γίνει
ένα σώμα με τά ρούχα μου. Καθώς τά τραβούσανε ο
θείος μου θύμωσε «Ξεκουμπώστε καί φέρτε
ψαλίδι... Έχετε νά κάνετε με άνθρωπο... Όχι με ζώο..»
Τέλος νάμαι ολόγυμνος κάτω από τό δυνατό φώς.

ὁ στρατιωτικός ἔλειψε τοῦ νοσοκόμου. Μείναμε οἱ δυό μας. «Οἱ ἄτιμοι δέν σοῦ ἄφησαν οὔτε ἕνα τετραγωνικό ἑκατοστό.. Πῶς νοιώθεις;» Γουργούρισα πανευτυχής «Γουρρ-Γουρρ..» Κατάλαβε. «Εἶσαι ἀδιόρθωτος, ε;» «Γουρρ-Γουρρ-Γουρρ» Που σήμαινε ὅτι [illegible] τό μέλλον μέ αἰσιοδοξία. Ξαναγύρισε στη νοσοκόμα «Πλύντε τον προσεχτικά μέ πολύ νερό..» Ὅση ὥρα μ' ἔπλεναν μέ σφουγγάρια καί πανιά ὁ θεῖος μου μέ κοίταζε μελαγχολικός. Ἀπ' τό μοναδικό μου μάτι τόν ρώτησα νά μου πεῖ γιά τόν πατέρα μου. Πού ἔφυγε; Τί εἶχε συμβεῖ; Τήν ἴδια ὥρα ὁ γιατρός μου πλησίασε [illegible] στη [illegible] τοῦ [illegible] τό θέαμα ἐξήγησε, καί εἶπε «Πάει. Χάθηκε» Αὐτό [illegible] στη νέα [illegible]. Χάρηκα νά πεῖ [illegible] μέ ἐλπίδα [illegible] στή [illegible]. Φοβήθηκα γιά τά χειρότερα. Βγήκε [illegible] γιά νά φανερωθεῖ στό νοσοκομεῖο. Αὐτό τό [illegible] ὁ θεῖος μου μου ἔριξε [illegible] καί μετά μέ ἔβαψε μέ ἰώδιο «Θ' ἀρχίσουμε ἀπό τό πόδι..» Μοῦ βάλανε [illegible]. Φέρανε φορεῖο μέ καθαρά σεντόνια καί κουβέρτες. Βγήκαμε ἀπό θάλαμο καί μέ φέρανε σ' ἕνα [illegible]. Στό ὀρθοπεδικό τμῆμα εἶχε συνωστισμό. Στους διαδρόμους ἐθελόντριες, κυρίες ἀπ' τό Κολωνάκι, κουνοῦσαν τούς [illegible] μέ ἐθνική ἔξαρση. Εἶχαν [illegible] σ φορεῖο πάνω σέ γυναίκα. Οἱ [illegible] νοσοκόμοι καί οἱ δύο ἀξιωματικοί φρουροί στεκόσαν [illegible] δημιουργώντας [illegible] για σχόλια «Ποιός εἶναι αὐτός; Τί ἔχει πάθει;» Κάποιος φώναξε «Μακρονησιώτης» καί μέ μιάς ἀρχίσαν νά [illegible] ἀπό γύρω μου [illegible] μέ [illegible]. Οἱ [illegible] καί οἱ κυρίες [illegible] τῶν [illegible] εἶχαν γίνει σκιάχτρα. Τόσο τίς [illegible] τό [illegible] τῆς [illegible]. Ἄν μή ἀφήνουν [illegible] θά μέ [illegible] μή τά [illegible] τους. Τέλος μέ βάλανε σ' ἕνα θάλαμο. Πέρασαν ἀπό τις ἀκτίνες. Βρήκαν σπασμένα τρία πλευρά, τό δεξί γόνατο [illegible], πολλαπλά κατάγματα. Καί τέλος, τό [illegible] τό μισό [illegible] κατεστραμμένο. Γιά τό δεξί μάτι, δέν ἔγινε λόγος. Ἦταν γι' αὐτό ψιθυρίσματα «Τί ΤΟΝ [illegible] τά δυό μάτια;» ἀναρωτήθηκε μέ νόημα ἕνας ταγματάρχης γιατρός.. Καθώς μέ κοίταζε σκεφτόμουν ὅτι [illegible] θά μοῦ ἔβγαζε καί τό ἄλλο. Γενικά ἡ συμπεριφορά τῶν γιατρῶν ἀπέναντι μας μπορεῖ νά ὁριστεῖ μόνο μέ τήν ἀντιμετώπιση τῶν μαύρων σ' [illegible] Ἀφρικῆς ἀπό τή λευκή [illegible]. «Τύφλα, ρέ - ρέ πούστη

θά μένεις ανάπηρη; Τουρκιά ήθελες εσύ κι όχι θεραπεία — τά [illegible]
τά φροντίζομε κι όλας" και ούτω καθ' εξής. Το βλέμμα σκληρό
οι [illegible] αυτόπτες. Αφού ήξεραν ότι τα πλευρά μου
ήσαν σπασμένα και ότι είχα κατάγματα παντού με πολλαπλές
[illegible]. Η δύναμη και το [illegible] ότι [illegible]
πέρναν ευχαρίστηση από πόνο μου. Επιμένω σ' αυτή την περιγρα-
φή γιατί [illegible] ο φασισμός και το νοσοκομείο έχουν
συνδεθεί μέσα μας με την αποστασία και την προδοσία. Τή
στοργή [illegible] και την αγάπη, συνήθως γιατρού περίμενα.
Όταν διαπιστώνεις ότι κι' αυτούς ακόμα μπήκε το μικρόβιο
της βαρβαρότητας. Ήμουν κάθε στιγμή τρομοκρατημένη.
Δεν ξέρω γιατί περίμενα τό χειρότερο. Έβλεπα το γιατρό
να με αντιμετωπίζει σαν σκύλο και συμφώνουν τώρα
θά με χτυπήσει στά πλευρά. Τώρα θά μου τραβήξουν
τό χέρι [illegible] » Με πήγαν στο χειρουργείο και μου
κάνανε [illegible] γενική νάρκωση. Ευτυχώς είχα πίσω μου τό
θείο μου το στρατηγό Ευθύμη, αμφιβάλλω αν μού έκαναν
όσα μού έκαναν. Τό κόκαλο του ποδιού [illegible]
είχαν βγει από την άρθρωση. Έπρεπε γιατρό ή να
τά τραβήξουν για να τά φέρουν στή θέση της ή να το
ανοίξουν [illegible]. Οι πόνοι θά ήσαν αβάσταχτοι.
Έτσι με κοίμησαν με χλωροφόρμιο. Μέσα σ' εκείνο το
κλίμα τη στιγμή πού με νάρκωναν αισθάνθηκα, θυμάμαι νομί-
ζω, ότι αποχαιρετώ για πάντα ~~τον ήλιο~~. Ξύπνησα στο
τελευταίο κρεβάτι, στό βάθος του θαλάμου, [illegible]. Πλάι στό
[illegible] σιδερένιο κρεβάτι υπήρχαν ένα [illegible] [illegible].
Τό [illegible] μου είχε χαθεί πίσω από τον επίδεσμο. Στα
πλευρά μου είχαν βάλει λευκοπλάστη και από πάνω
επιδέσμους τυλιγμένους τόσο σφιχτά πού
κατά βίας που επιτρέπαν ν' αναπνεύσω. Τέλος το πόδι
μου είχε από γόνατο νάρθηκα. Όταν άνοιξα τα μάτια
μια αχτίνα ήλιου έλουζε με φως το θάλαμο. Περιέργως
δεν αισθανόμουν κανένα πόνο τη στιγμή εκείνη. Ήταν η ώρα
πού οι τραυματίες έβγαιναν στο χωλ για να πάνε
στις τουαλέτες. [illegible] ένα [illegible] με τις τρύπες
σε αποχωρητήριο, ένα χώρο που σε ανάγκαζε
να [illegible] δέκα μπορούσε να πατήσεις από στο
σκατό. Και ω του θαύματος. Μια νοσοκόμα, γυναίκα
με σάρκα και οστά με πλησίαζε
και σκύβει από πάνω μου. Είχα
να δω [illegible] από κοντά [illegible] μήνες και το
αρσενικό μέσα μου ξεχνώντας τό χάλι μου άρχισε
να χαροπαλεύει σαν τράγος. Από το μάτι μου

[illegible]

κατέβαιναν εντός μου οι εικόνες μεγενθυμένες και εξιδανικευμένες. Αίφνης δεν έβλεπα ένα συνηθισμένο γυναικείο στήθος, αλλά Το Στήθος, Τα Μάτια, Τα χείλη, Τον Κώλο και ούτω καθ' εξής. Το κοκκινωπό βλέμμα μου συνεχίζοντας από κοντά μου αργά [illegible] νόημα όσο είναι γυμνή γι' αυτό σου είδα να αρνη-ρεί του εαυτού της να δει ότι τα στήθη της είναι καλά κρυμμένα κι αν φορεί φούστα και κυλότα. Μετά από αυτή την αρνητική αντίδραση του θηλυκού [illegible] γρήγορα ποια είναι και ποιο είμαι και το ωραίο της πρόσωπο ασχήμηνε. Με φωνή όσο μπορούσε απειλητικότερη [illegible], σα να ντρεπότανε, με διέταξε να γυρίσω να μου κάνει ένεση στο πισινό. Μου είχαν καθαρίσει το στόμα μου και μουδιάσαν ένα σοχείο να [illegible] κάπως τα μάτια υγρά. Έτσι μπόρεσα να ρωτήσω «Γιατί ένεση;» Με κοίταξε μ' ένα τρίτο συναίσθημα — ως φαίνεται — το αρχαίο θέαμα του θηλυκού και το δεύτερο της εθνικοφροσύνης — του κοριτσιού που αγαπούσε το αγόρι. Απαρνήθηκε το βλέμμα της από το κεφάλι ως τις πατούσες κι από τις πατούσες ως το κεφάλι. Σταύρωσε λίγο το πόδι — Ανέβη-κε λίγο πιο πάνω — Εκείνη τη στιγμή χίλιοι σάτυροι χόρευαν στο αίμα μου το λεβεντικό συρτάκι, μοναδικό σύμβολο του σεξ. Και τέλος Χαμογέλασε με γυναικείο νάζι και [illegible] τη φωνή της και λέει «Πα να ρωτάς...» Ο Πέτρος [illegible] της κι έφυγε κουνώντας τα πισινά της θριαμ-βευτικά. Ζαλίστηκα. Από πάνω απ' το κρε-βάτι μου ήταν ένας στρατιώτης του εθνικού στρατού με σύφιλη — Πάθαινε ταυτόχρονα κρίσεις και γινόντουσαν επικίνδυνος. Τον είχαν βάλει επίτηδες μαζί μας και κάθε λίγο και λιγάκι αφήναν το θάλαμο για να λύσει [illegible] και να πάρει ολίγες. Όλη μέρα βασανισμένος τραγουδούσε. Ανάκατα με τα κλέφτικα άκουγες και τραγούδια του δημοκρατικού στρατού. Μια μέ-ρα μου ρώτησα γιατί: «Αυτό που τ' ακούς, συνήθιζε στη Καβάλα. Είχαμε αιχμαλώτους μαζί μας μια διμοιρία τα κορίτσια του δημοκρατικού στρατού που τα τραγουδούσαν»

«Πολεμούσαν τα κορίτσια; Πολεμούσαν;» για να τού [illegible]
«Όταν είχαμε [illegible] αντάρτισσα γυναίκες τα χρειαζόμαστε. Αυτές
δεν παραπονιόντουσαν ποτέ. Πάντα και ήτανε προσεχτικοί...»
Ο [illegible] είχε είκοσι χιλιάδες περίπου αντάρτισσες.
Είχα ένα συμφοιτητή [illegible] στο ωδείο που [illegible] στο
[illegible] και μου έλεγε ιστορίες από [illegible]
αντάρτισσες. Καλλίτερα να μη τις γράψουμε. «Και ποτέ
τραγουδούσαν το τραγούδι που μας λες;» «Συνήθως το
[illegible].. θέλανε μακριά [illegible] [illegible] και τη
[illegible] [illegible]...» Συμπτωματικά το τραγούδι που
το είχα γράψει εγώ... [illegible] την [illegible]
μου [illegible] να στείλω υλικό στο βουνό. Ένας από κείνους
πού το [illegible] για να τα τραγουδήσει ήταν ο Φίλιππος Ηλιού.
Πολύ αργότερα, όταν πια ~~[illegible]~~ μπορούσα να καθίσω με τη
παρέα του, ο [illegible] από τον [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], ίσως
γιατί είχε κρίση. Ίσως γιατί είχε εποχή αποφασιστική, [illegible]
σφάξη το Χαρίλαο που κοιμόντουσαν κοντά μου. Φοβούσε
[illegible] κι έδειχνε για [illegible]. Μη φύγεις καθώς
κατέβαινε από το κρεβάτι, ~~[illegible]~~ [illegible]. Κρατούσε στο
δεξί του χέρι το [illegible]. Όλοι οι [illegible] κοι-
μούνταν και πιο βαθειά απ' όλα ο Χαρίλαος. Στην
αρχή δεν ήξερα τί πάει να κάνει. [illegible] πάνω
από το ~~[illegible]~~ διπλανό κρεβάτι και κοίταξε [illegible]
ώρα. [illegible] όλοι στο χέρι. [illegible] κατ' ευθείαν
στο κρεβάτι. Ούτε κι εγώ θυμάμαι [illegible] [illegible]
και τού [illegible]. [illegible] ένα [illegible] πρωί
[illegible] ο [illegible] το [illegible] δέρμα. [illegible]
[illegible] και [illegible] τον [illegible] από το [illegible]
[illegible]. Στο [illegible] κρεβάτι από το [illegible] μου ήταν ο [illegible]
[illegible]. Αυτός είχε τραύμα στο γόνατο, από ~~[illegible]~~
[illegible]. Κι εκεί [illegible] ~~[illegible]~~, το χτυπούσαν
πολύ. Ο [illegible] ο Γιάννης είχε
~~[illegible]~~ [illegible] τα [illegible] του [illegible]
το Τσίφτσι? [illegible]. Τον [illegible], [illegible], του
είχαν [illegible] οι φασίστες [illegible] [illegible]
[illegible] στο [illegible] του, τη [illegible]. Ο [illegible]
ο οποίος μέλος της [illegible] της [illegible]. [illegible]-
[illegible] για [illegible] στο [illegible] της [illegible] και
[illegible] [illegible] [illegible] φίλοι. Στο [illegible] ~~και~~ [illegible]
[illegible] και τη κρίση του [illegible] το [illegible]
[illegible] τύπο [illegible] ~~[illegible]~~ που θα [illegible]
να τού [illegible]. Μαζί με το Ζαννή? και με τον [illegible]
ο [illegible] ήταν η [illegible] μου [illegible] και [illegible].

Γ. Τσ[illegible]

~~Δε~~ σου μιλούσε ποτέ για τον εαυτό του. Ποτέ δεν είχε προσωπικές επιθυμίες, όνειρα, προβλήματα. Αυτό έδειχνε και δείχνει, της ευλάβειας εσύ, ο άλλος, το κίνημα, ο λαός, το μέλλον. Δε σου μιλούσε για τα ~~[illegible]~~ μικρά, τα μικροπροβλήματα, τα ~~[illegible]~~ επεισοδιακά. Αλλά για τα ουσιαστικά, τα μακροπρόθεσμα, τα σημαντικά. Η σκέψη του αγκάλιαζε εποχές. Ο ψυχικός ενθουσιασμός του μετριαζόταν με τη ~~[illegible]~~ πραγματιστική που όλοι μας κάναμε εκείνη την εποχή. Αν η εξέγερση αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί, θα ~~[illegible]~~. Έπαιρνε τη μορφή του Μανώλη. Εξεγερτικός ήταν ως το τέλος. Μα ήταν γλυκός λακωνικός. Χαμογελούσε να σου έλεγε «Μη συγχωρείς σου ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ αρνείσαι να σου πω ότι σ' αγαπώ». Όπως αγαπούσαν όλοι όσοι αγωνίζονται. Ακόμα κι αυτοί που σήμερα μας χτυπούν». Στο [illegible] Τείχος τον χτύπησαν δυο μέρες μαζί μου. Στο τέλος όταν έπεσε μόνο τον πήγαν στο ύπαιθρο θέατρο του έβαζαν στη μέση της σκηνής και τον χτυπούσαν όλοι μαζί. Εγώ και άλλοι [illegible] του έδωσαν ένα περιθώριο να αντιμετωπίσει. Το σπίτι, το μίσος και την αγάπη. Έλεγε. Όταν μπήκε στο καταφύγιο τα βάσανα δεν είχαν τελειωμό. Μετά από πέντε (που μαζεύουμε εκείνη τη μέρα του θέρους του 1949) [illegible] και κλείσαμε ~~[illegible]~~ πήραμε τον κατήφορο. ~~Η~~ Η Αντίσταση στην απομόνωση ήταν και ο θάνατος του Μανώλη. Γνώρισε εύκολα την ανάθεση στη δικτατορία του 60. Δεν γνώρισε τη Δικτατορία. ~~[illegible]~~ Τα τραύματα πάνω στο χαμαστένο κορμί ~~[illegible]~~ του δημιουργούσαν προβλήματα στην καρδιά. Ήταν που ήταν λεπτός και ευαίσθητος. ~~[illegible]~~ Κι έτσι σταμάτησε ακόμα μια μεγάλη καρδιά. Όταν μου το είπαν νεκρό από τη [illegible] τη νύχτα ~~[illegible]~~ έξω από το ~~[illegible]~~ Α' Νεκροταφείο ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ μέρες και τον συναντούσα. Ήταν από τη εκείνος με αγαπούσε. Είχαμε όμορφη αφήσει τη μέρα μας [illegible]. Κι έπρεπε να να τη τελειώσουμε. Η παρουσία του στο θάνατο, όπως

Καταλαβαίνετε όσο για μένα ήταν σοκ. Όταν άρχισα να συνηθίζω με
ήμασταν κι εγώ στο κομβόι για τις πορείες. Σχηματίσαμε
όλοι μαζί μια σειρά, πού ένας κρατούσε τον άλλον. Καθώς
οι περισσότεροι, ήταν ορειβάτες — σπαστικοί και ανάπηροι, όπως
εγώ κι ο Μανώλης, ακολουθούσαμε δύσκολα. Ήταν μιά αυθεντική
αγωνία πού ~~[illegible]~~ ίδια και δέχονταν
ακανόνιστες ηλεκτρικές εκκενώσεις για να προχωρήσει.
Βγαίναμε στο διάδρομο και πιάναμε θέσεις στη σειρά
του χιονιού. Στις πορείες μπαίναμε κατά ζεύγη ώστε ο ένας
να βοηθάει τον άλλο. Αυτή να σηκώνει τον σπαστικό.
Όταν το σπαστικό έπεφτε στα ρείθρα του δρόμου και
τα βρεγμένα βρώμικα σκουπίδια και σηκώναμε. Αυτή να
τον βάζει να χτίσει. ~~[illegible]~~ Τρανταζόταν όλος ~~[illegible]~~ σκουντουφλούσαν
οι υπόλοιποι, και τον καθαρίζαμε σαν μωρό παιδί. Κι όλα
αυτά μόνοι μας, ~~[illegible]~~ στον αυτοκίνητο θέαμα ήταν
πρωτόγνωρο ~~[illegible]~~, εθνικόφρονες. Επειδή στο
~~[illegible]~~ χιόνι σιγά-σιγά έπεσε η ~~[illegible]~~ αρχική απο-
μόνωση, δημιουργήσαμε έναν αυθορμητισμό που έδωσε σοβαρές
κρίσεις. Ένα αγωνιστικό, πού οι φρένες τον [illegible]
καθώς για μας να μας ξεχαστεί στο αναπηρικό του.
Ήταν έμπλεο αυθορμητισμό και υπομονετικό στη θεωρία μας,
~~[illegible]~~ Για καλή τύχη οι δραστηριότητες γίνονταν κα-
θημερινές οι επιτυχίες. ~~[illegible]~~ Πολλές φορές βρεθήκαμε
επικεφαλής του αποσπάσματος. Όλα σήμαιναν ότι όλοι
αυτοί οι Χαρισματικοί βοηθοί. Έτσι εδώ όλα ωραία.
Να όμως πού τον απόφοιτο Χριστούγεννα, τον 48,
τον έφεραν ~~[illegible]~~ για να σκοτώσουν Δημοσίους,
και μαζέψαμε είχε εκείνη τη μέρα χιονίσει. Σημαντική
λεπτομέρεια αυτή για την ιστορία μας. Οργάνωσαν τον,
ώστε να τους σκοτώνουν ~~[illegible]~~ με τα μυδράλια —
~~[illegible]~~ σε ομάδες από είκοσι. Τους έσπρωχναν μπροστά,
τους θέριζαν. Ανάμεσα στο χιόνι βγαίνοντας
κομμάτια. ~~[illegible]~~ Αυτοί σηκώθηκαν και τους σκοτώσανε.
Μια-δυο-πέντε-είκοσι σειρές στον κήπο.
Και έως εδώ ωραία. Ξέχασα μια λεπτομέρεια. Όσοι
από τους τσακισμένους είχαν μείνει ζωντανοί και
ανέπνεαν τους πρόδινε ~~[illegible]~~ η ανάσα τους ανάσα
πού ανέβαινε μέσα από το μαυρισμένο χιόνι, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ προς στο παγωμένο αέρα. Το Α Σ' αυτούς τους έτυχε οι Χαρισματικοί

Το σαν μιά φτωχή κάμπια

Το αρχικά

βοή. Σὲ μιά ἀπό τίς μακκαβαίες μεταμφιέσεις του πλησίασε ἀργά στή μικρή κάμαρα κάποιου πού υψωνόταν πάνω ἀπό κάποιον μετέωρον. Αὐτός ὅμως εἶχε πέσει [illegible] ἀναίσθητα καί τον κυττάζει μέ μάτια ὀρθάνοιχτα ἱκετευτικά. Καί τό χέρι του ἀνοίγει [illegible] καί βγαίνει μιά μαί φωνή «α πνί» – Φαίνεται ὅλα τό βλέμμα σοῦ μεγαλοθανάτου παραμορφία, σέ συνδυασμό μέ τή [illegible] λέξη κι ὅλ' αὐτά μέσα στό χιόνι πού εἶχε βαρέσει ὁλόκληρο ἀπό τό αἷμα — [illegible] ἔγινε ἡ σταγόνα πού ξεχείλισε τό ὅριο τῆς ἀντοχῆς του. Κάθε μιά τά δυσκόλευε ἦταν ἐπόμενο νά τά ξαναζήσει καί νά ὁδηγηθεῖ [illegible] σέ κρίση – Έβγαλε ἄγρια καί ὀξύτατη ἀνάρθρη [illegible] κραυγή καί μέσα τό δεξί του χέρι [illegible] ἀποδεσμευμένο ἀπό τό κέντρο τοῦ ἐγκεφάλου του ἔκανε στή κίνηση τῆς ἐκτέλεσης μέ παράνομο σέ ὑπερβολή [illegible] σέ ἔνταση καί ταχύτητα. Σάν νά ἐκτελοῦσε χιλιάδες αὐθαιρέτως [illegible] φωνάζοντας συγχρόνως Μπαμ – Μπαμ – Μπαμ – Μπαμ σέ συνδυασμό μέ τό [illegible] ουρλιαχτό. [illegible] Έτρεχε καί σπάζει σάν αφηνιασμένος ταῦρος ὥς ὅσο οἱ νοσοκόμοι πέφτοντας ὅλοι μαζί ἐπάνω του τόν ακινητοποίησαν. Μετά τήν ἑβδομάδα καθώς εἴμαστε σέ χωλ περιμένοντας τή σειρά μας γιά τίς τουαλέτες μπήκαν οἱ νοσοί [illegible] ἀπό τό κοτετσάκι μέ τά καμαθίνια γεμάτα κουλουράκια καί κόκκινα αὐγά. Ἦρθαν κοντά μας καί λέγοντας χρονολόγιων — πού χύσαμε τό αἷμα μας γιά την πατρίδα, δηλαδή γιά δαίμονες — αρχίσαν νά μᾶς τά μοιράζουν. Ὅταν ἐπέρβαινε ὁ σύντροφος Γεωργής καί τῆς ρωτάει: [illegible] «Σ' αὐτά τά κουλούρια τοῦ κουκουέ δίνετε;» [illegible] Κοιτάζουν οἱ νοσοί. Μᾶς κύτταζαν [illegible] μέ μοχθηρό βλέμμα [illegible] κι ἀρχίσαν νά τά μαζεύουν πίσω. Είπαμε [illegible] τό παίχνιδι εἶναι ἡ μέση τῆς αγρότητας – ὅμως μόνο γιά τίς αἰσθήσεις.

Ικανές για τις καλές χριστιανές κυρίες, όλων κατά
παραπάνω από μένα. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Απόψε λοιπόν είχαμε και
[illegible] στο [illegible] με τη [illegible] του που [illegible]
περιέγραψα από πριν. Εγώ μάλιστα είδα τη μητέρα
μου και τη Μυρτώ. Μου έφεραν τις [illegible] και
τα χαρτιά μου να [illegible]. Όταν θα γίνει
λόγος για τη [illegible] στην εποχή θα
αντιγράψω για σας το κείμενο που έγραψα με [illegible]
μολύβι, ~~[illegible]~~ [illegible] θέματα
και κύκλοι στο 401 [illegible] [illegible].
Οι [illegible] είχαν [illegible]. Μόνο με το [illegible] είχα
ακόμα δυσκολίες. Έμαθα όμως να [illegible]
με τις [illegible], [illegible] δύο μήνες. Τότε έμαθα
~~[illegible]~~ ότι ετοιμάζουν τη μεταγωγή [illegible]
για το Μακρονήσι. Ανάμεσά τους ήμουν κι εγώ. Ο
πατέρας είχε μια [illegible] στο Κελί. [illegible]
τη Μυρτώ. Μας πήραν ~~[illegible]~~ μαζί σε [illegible]
[illegible]. Τους [illegible] τους δίνουν δυο-δυο με χειρο-
πέδες. Έτσι να [illegible] γιατί είχα τη [illegible]-
ρίτσα. [illegible] Πεντέλη. Οι φρουροί μας [illegible]-
[illegible] και [illegible], με [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~.
[illegible] με τα πόδια ως τη [illegible] στο τρένο
[illegible] ~~[illegible]~~ στον Ευαγγελισμό. Είδα τη Μυρτώ.
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ή θα [illegible]. Εμείς [illegible]
από την πίσω πόρτα και η Μυρτώ από την μπροστινή.
Τα [illegible] τρένα [illegible] [illegible]. Σταθήκαμε
όρθιοι [illegible] [illegible] [illegible] το
ίδιο. Μας χώσαν 15 σε [illegible]. Τα [illegible]
μας είχαν [illegible] σε [illegible] βαθειά μέσα
στο άλλο. Ήταν η [illegible] φορά ύστερα από χρόνια
[illegible] τόσο κοντά. Είχα την αίσθηση ότι
[illegible] [illegible] τόσο [illegible] [illegible] με
τα [illegible] μας [illegible] [illegible] που μπορούσε
να [illegible] [illegible] την ίδια στιγμή. [illegible]
οι [illegible], οι φρουροί, τα σπίτια γύρω μας και
[illegible]. Έτσι [illegible] [illegible]-
[illegible] ότι [illegible] και νομίζαμε ότι
ζούμε ένα κακό [illegible] όνειρο. ~~[illegible]~~ Κι όμως

πού μάς φωνάζουν ήταν φρόκαλα καί ἀνοησίες. Ναί έτσι θά κάνουμε αύριο. Όπως τινάζει κανείς μιαν ξεραμένη σκόνη από τό πέτο του κι όλα θά πάρουν σ' τη θέση της μέσα σ' αυτό τό [illegible] τό γκρέμισμα μέ εφιάλτες καί [struck] μέ παραίσθηση. Ήμουν ευτυχισμένος όσο ποτέ άλλοτε. Αν δέν τό είχε πει ο Γκαίτε θά φώναζα δυνατά «Στάσου στιγμή» Έτσι χαρωπά μάς κατέβασαν. Κατέβηκε καί ή Μυρώ. Ο κόσμος μάς κρυφοκοίταζε γιατί είχαν φοβε-κανεί δέν σήκωνταν νά δει. Ξανάναψε βλέμματα ελληνικά, αδιάφορα, εχθρικά. Μάς πέρασαν μέσα από σκοτεινούς θρόνους — καί πέρασε τό δεξί πεζοδρό-μιο της Αγίου Κωνσταντίνου γιά τό [illegible] [illegible]. Από τ' αριστερά κατέβαινε ή Μυρώ. Τό ραδιο έπαιζε τό «Χωριάτισσα» στη [illegible]. Τό κεφάλι μου γυρισμένο [struck] αριστερά, πήγα δύο τρεις φορές καί πίσω. Τό πρόσεξαν οι αστυφύλακες. Πλησιά-[struck] σε τό δρόμο καί πλησίασε τη Μυρώ. Αν είχε πέσει θά σκότωνα όποιον μπορούσα μέ τό δεκανίκι μου καί ότι γίνει. Όμως αυτό μόνο στη σκέψη. Μου έμεινε μιά τελευταία ματιά. Τή ρούφηξα όσο μπορούσα πιό βαθειά μέσ στη ψυχή μου κι όλα σκοτείνιασαν γύρω μου καί πάλι. Ούτε θυμάμαι πώς βρέθηκα στο [illegible] [illegible] — Ανοίξαν μιά καταπακτή στη μέση του [struck] προαυλίου καί είπαν στο αρχιφύλακα «Κατέβα» όταν [struck] ήρθε ή σειρά μου της [illegible] τό δεκανίκι μου. Τέλος είναι απαραίτητο. «Εκεί κάτω δέν τό έχεις ανάγκη» [struck]καί μου τό πήρε. Μέ βοήθησαν δύο νά μπω στην τρύπα. Τό αριστερό μου πόδι βρήκε κάτι σαν ξύλινο σκαλοπάτι. Έβαλα καί τό συντριμμένο. Ήταν [illegible] καί κατέβαινα κάτω. Κάτω σαν Άδης. Όταν μπήκε καί τό κεφάλι μου κλείσανε από πάνω τήν καταπακτή. Έμεινα μέσα στο σκοτάδι. Από κάτω κάποιος μου λέει «Έλα-σιγά [illegible]. Μέ αφορμή» Ρίχνω

Ένα βράδυ πάς στό καΐκι. Μιά λημνιού θάλασσα
από κομμαστοσού φάλαγγα. Δυο χέρια μέ πιάνουν
καί με βοηθούν νά ανεβώ στό τσιμέντο,
« Κάτσε εδώ » μού λέει. Ησυχία νεκρική ~~[illegible]~~ πού
την ~~[illegible]~~ σπάζει κλαψιάρικος ήχος νερού. Όλοι
διακριτικοί. Υπόκωφοι. Ήταν αδύνατο να συλλογιστώ
πού βρίσκομαι και τι θα μού συμβεί. Όπως είδα
η όραση συνηθίζει στο σκοτάδι, ~~[illegible]~~
Ένα αρχίνισα νά διακρίνω σκιές καί ~~σχ~~ σχήματα
ο αέρας που είχα έφερε μαζί μου από έξω
είχε σκεπάσει και διαχύθηκε τυλίχτηκα μέσα σε
μιά βρώμα ανεκ φανταζόμενη. Νόμιζα πώς
με ανήκουν. « Συνηθίζεις σιγά σιγά, » λέει την
τέλος κάποιος που γνώριζε καλά τό μέρος.
Αυτό είναι το κρατητήριο. Μπήκα στο βόθρο.
Μπροστά μας περνούν οι ακαθαρσίες. Πιό
πέρα η κατακομβή ανοίγει τρεις φορές τη μέρα όταν
~~[illegible]~~ κατεβάζουν μέ τό
καλάθι. ~~[illegible]~~ Γιαννό [illegible] να ανασαίνουμε
αργά και ήρεμα. Άρρωστοι και σκουλήκια
υπάρχουν. Όπως τις Χαλάσαμε οι λαχανικά
έχει κουβέρτες για όλους. Έρχεται ~~[illegible]~~ [illegible]
θερμοπληξία. Ξεχάσαμε όλοι από ~~[illegible]~~
μαχαίρας μανάβης. Σοβαρά; » « Είμαστε
μακροπρόθεσμοι », απαντάει κάποιος. « Το ξε-
καθαρίζει. Τώρα όμως, ξε-σπασμα βγάλαμε. Σε λίγο
έβγαινα καθαρός. Ο άνθρωπος συνηθίζει γρήγορα σ'
όλα. Προσαρμόζεται. Στο σκοτάδι, στη βρώμα, τη βρωμιά.
Από τον πολιτισμό ως τό βόθρο δεν είναι όσο μακριά-κοντά
είναι βήμα. Ο βόθρος ~~[illegible]~~ ήταν ένα θυσίκι ως
ενάμισυ μέτρα ~~[illegible]~~ φαρδύ και εβδομήντα πόντοι βαθύ.
Από δω ~~[illegible]~~ κι από κει είχε ~~[illegible]~~ τσιμεντένια σκαλιά
εις δύο μέτρα πλάτος με σκαρφαλώματα κλίση προς το
βόθρο. Μέτρησα εις είκοσι σκιές — φαντάροι.
Άλλοι ξαπλωμένοι. Άλλοι καθιστοί. Μερικοί κάνουν
τα βόλτες. Όλοι (με της κάλτσες χωρίς παπούτσια [illegible] τις κουβέρτες.
Με το σκοτάδι οι καφτερές από τα τσιγάρα σαν τις

Τό νερό καί χώμα

έβγαζες όλες μαζί σχημάτιζαν σχέδια και μαγικές εικόνες. Όταν άκουγες κανένα δυνατό πλατς, τότε ή θα 'ταν κανένας χοντρός αρουραίος που γλίστρησε και έπεσε στο νερό ή καμμιά χοντρή κουράδα από φαντάρο. [illegible] ωραία συνεργασία και η μιά και η άλλη για κατακαμπούρι. Εμείς οι μακρονησιώτες μαζευόμαστε όλοι μαζί. Χωρίς αραγματισμό σπάσαμε μιαν άκρη καΐσιας περίσσεμα από την άλλη. Πόσες φορές εκείνο το «Έμπαινε, μακρονησιώτη» νοιώσαμε ένα ξαφνικό πόνο γύρω μας. Κανείς σκαρί δεν ρώτησε. Ώσπου άνοιξε η καταπακτή και ένα σιδεράκι εκεί στη μαγκούρα κρα- ραδινιέτ πάνω από τα κεφάλια μας. Σε λίγο νοιώσαμε το λίγο καθαρό αέρα να κατεβαίνει προς το μέρος μας και να μας χαϊδεύει. Πόσοι άνθρωποι [illegible] εκεί μέσα αυτόν τον αόρατο αέρα από μας [illegible]. Ίσα-ίσα [illegible] «Αλέξης κιλαυσιώτης» εδώ [illegible] και πού «Τίποτα» - Από φαίνεται το τίποτα όλοι με χίλιες θρύλους για μας. Το καλάθι δεμένο στο σχοινί ανεβοκατέβαινε - «Άλλες δύο μερίδες» φώναξε αυτός από πάνω. «Γιατί;» ρώτησε ο άλλος από κάτω. «Πέθαναν ήδη. Κανονισμοί. Όχι τροφοδοσία.» «Δε γίνεται... Από αύριο» Έτσι έσβησε ο καιρός. Γιατί ίσως μια στιγμή και πάλι άλλοι φωνάζουν «Δεν μοιράζει πολλοί. Θα μοιραστούμε το δικό μας» Κι άρχισαν να ψάχνουν κοντά μας και να μας [illegible] γωνιές και νερό από το παγούρι τους. Εμείς όμως καλού κακού συμφωνήσαμε να μένει ένας φυλακτός με βάρδια όλη τη νύχτα. Κι αν είχε βάλει τίποτα προβοκάτορες να μας μαχαιρώσουν; Το πρωινό ήταν καρμπί. Δηλαδή ψωμί και νερό όμως σαν είχα μερίδες. Εγώ πιάστηκα από την υγρασία. Είχα πόνους στα σπασμένα πλευρά. Άρχισα να βήχω και να φτύνω αίμα. Όμως εκείνο που δεν το άντεχα με τίποτα ήταν οι μαχαιριές που ένοιωθα στο γόνατο. Βογγούσα ότι γίνεται πιο δυνατά. «Τι έχεις;» με ρώτησε από-πάνω κανένας ξένος. «Το πόδι του» απάντησε ο δικός μου. Κουβέντα στην κουβέντα

μπήκαμε στο νησί. «Ώστε δεν είναι ψέμματα όσα λένε
για τη Μακρόνησο!» Ένας Κρητικός όπως ~~[illegible]~~ πανικόβλητος ο ίδιος
ήρθε ~~[illegible]~~ και μου πιάνει κουβέντα στο πλοίο και στο
γήπεδο. «Να φωνάζουμε να μας πάρουν σηκωτό» είπε
ο πιο απαισιόδοξος, αυτός που σηκώνει το λοχαγό του,
και ~~[illegible]~~ πηγαίνει για σίγουρο του φύλακα «Εδώ καλό
θα περάσει...» Έχω-έχω όμως με συνήθισαν και μένα.
Έμεινα μόναχος με τον πόνο μου. Ξεχάστηκα. Όπως
γίνεται σ' αυτές τις περιπτώσεις μόλις σταμάτησε ο πόλεμος άρχισαν
οι [illegible] Δημοκρατικοί φαντάροι από τα ~~[illegible]~~ μέτωπα.
Δημοκρατικοί [illegible]. Δημοκρατικές ιστορίες. Για να τους
έχουν μαζί μας ~~[illegible]~~ μέσα στο βόθρο, ~~[illegible]~~ αυτό σημαίνει
ότι ~~[illegible]~~ τα παραπτώματά τους ήταν βαρειά. Τους
πήγαιναν στη Στρατιωτική Φυλακή της Μακρονήσου. Από
κεί θα βγεί [illegible] για να ~~[illegible]~~ βρεθεί μαζί
σας στο [illegible] με συνθήκες [illegible], το
~~[illegible]~~ [illegible] Έτσι [illegible] το [illegible] του [illegible] από
τα [illegible] του εθνικού στρατού σε όλο το μακάβριο
«[illegible]» — ~~[illegible]~~ [illegible] και ιστορίες μέσα στη χίλια:
« [illegible] και τους [illegible] στις τους [illegible].
~~[illegible]~~ Αυτό που μαθαίναμε από αυτή
[illegible] οι νάρκες. Δεν τολμούσαμε να [illegible].
[illegible] στο τέλος ο Διοικητής μας [illegible] και
πήρε μέτρα δραστικά. Μπαίναμε στο χωριό και
η [illegible] ~~[illegible]~~ μαζεύαν στην πλατεία ~~[illegible]~~ τις
οικογένειες των [illegible]. Γυναίκες, μητέρες,
~~[illegible]~~, παιδιά. ~~[illegible]~~ γέρους γριές. Όλους. Θέλαμε
να [illegible] ένα κάμπο με νάρκες; ~~[illegible]~~ Βάζαμε
το τσούρμο μπροστά. Τριακόσιοι – Τετρακόσιοι
νομάτοι. Εμείς πίσω τους σπρώχναμε με τον
[illegible] μη γλυτώσουν... Καταλαβαίνεις τι γινότανε...»
Σε τέτοιου είδους ιστορίες που τελειώνει ο ένας
αρχίζει ο άλλος. «Κι εμείς κάναμε το ίδιο. Ναι
δεν όμως που περνούσε τα γυναικόπαιδα κι όλα φαίνονται
εντάξει. Και μόλις πατήσει το πόδι του φαντάρος
οι νάρκες σκάζουν μες κι είναι ανατινάχτηκε. Τι
έχουν οι [illegible] αν [illegible] τι μου λες;»
Όταν οι συζητήσεις γύριζαν στα κατορθώματα των αντάρτικων
και τα μακελειά που [illegible] στις γραμμές τους,
τότε καταγγέλνοντο ανήσυχοι. Πώς να ξυπνήσουν μέσα τους
τίποτα ένστικτα εκδικητικά; Έπειτα όμως θα συναντούσε

φαντάρο φανατισμένο. Όλοι τύχαν με τους καινούς τους σε
μοίρα, κι όσοι μιλούσαν για τρίτους βλασφημούσαν
τον [illegible] που μας βάζαν και σκοτώναμε, ή τη ζωή
υπουργοί
που έκαναν στην Αθήνα // αυτοί σίγουροι για την
[illegible], δείχναν τα [illegible] του Θεού
στο θάνατο. Σαράντα ήμερες άντεξε κι έκλεισε
η κατάσταση. Επειδή όλοι είχαμε μείνει [illegible]
μέρες μαζί με το βραδινό άνοιγμα της [illegible]
φορά. Στα σαράντα έρχεται [illegible] το όνομά μου.
Ήταν και [illegible] να [illegible] σε χαλί
που [illegible] στο [illegible]. Της [illegible] όλης
[illegible]. Είναι με [illegible] ο [illegible] σου [illegible], [illegible]
[illegible]. [illegible] θα έβγαινα από το [illegible] μου
και η ίδια [illegible]. [illegible] Χρυσό [illegible]. Της [illegible]
[illegible]. Όταν το κεφάλι μου βγήκε από το [illegible]
[illegible]. «Μήπως ξανα-
[illegible] μια [illegible]. «Μήπως ξαναβγαίνω από την κοιλιά
γεννιέμαι; Μήπως ξαναβγαίνω από την κοιλιά
της μάνας μου; Ε, ρε μάνα Ελλάδα!
Η κοιλιά σου έγινε βόθρος. Εκεί σε κατάντησαν...»
Δυο αγγαρείες μου πιάσανε πρώτα το ένα
κι ύστερα το άλλο χέρι. Ο ένας λοχίας είχε
[illegible] [illegible]: βουτηγμένος τη [illegible] μου
[illegible] και όσοι [illegible]. Φαντάροι, ένα γύρω
με [illegible] με τα μάτια [illegible] μάτια [illegible].
[illegible]. «Από πού βγαίνει αυτός;» Δε
[illegible] να χαρώ το [illegible]. Ο [illegible]
[illegible] [illegible] με [illegible]. Έβγαλα από [illegible]
[illegible] και κρατήθηκα στη [illegible] να
[illegible]. [illegible] [illegible] κούτσα κούτσα
στο [illegible] που [illegible] καρφί [illegible]
[illegible]. [illegible] ανέβαιναν και [illegible]
να [illegible] στο κενό. Ξεκινήσαμε. Εγώ
με τα μάτια [illegible] με στραβωθώ [illegible]
να δω ξανά την Αθήνα. «Θα σε ξαναδώ
[illegible], [illegible] μου, [illegible]
[illegible];...» και σκέφτηκα πόσο σε αγαπώ.

Σταματήσαμε στο ~~[illegible]~~ Καρωπί. ~~[illegible]~~ ο όμορφος [illegible]
[illegible] δεξιά και μπήκε σε μια μεγάλη αυλή με
χαλίκι. Διαλέξαμε ένα δέντρο με σκιά και το ~~[illegible]~~
Πηδάλιο όπου ο τσοπάνης και παίζει μπροστά. Του κάνει
σήμα να προχωρήσει και είπαμε στον ήλιο και
[illegible]... Ο [illegible], τσοπάνης, [illegible] και
[illegible] ~~[illegible]~~ πήγαν και πιάσαν [illegible]
στη σκιά. Ήρθαν οι [illegible]. Εμείς ~~[illegible]~~ ολόρθοι Γ
~~[illegible]~~
περιμέναμε υπομονετικά ~~[illegible]~~ Κε[illegible]
το [illegible] μας με [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
Τότε ο [illegible], φανταστής ~~[illegible]~~, μας πλησιάζει
με κανάτα και ποτήρι. «Ξινόβρεχο [illegible]
νερό» και μας δίνει να πιούμε. «Ποιος είναι;»
ρωτάει κάποιος. «Ο [illegible]» απαντάνε
οι αρχαιότεροι, ~~[illegible]~~ απορημένοι για την ερώτηση.
Τον κύτταζαν καθώς γέμιζε το ~~[illegible]~~ ποτήρι και
το πρόσφερε στον έναν και στον άλλον. Μακριές
φαβορίτες, λεπτό μουστακάκι, [illegible]
στολή. « ~~[illegible]~~ » «Τι κάνει;» ρωτάω
«Φτιάχνει τραγούδια... Το κανονικό [illegible]...
Δεν το ξέρεις;» Φτάσαμε [illegible] στο [illegible],
Έμεινα με [illegible] πίσω από μια [illegible]. Για μια
στιγμή [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
Έννοιωσα [illegible]. Πλησιάζοντας στο [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] στο [illegible] μου
~~[illegible]~~ η σκιά ~~[illegible]~~ του [illegible] Γ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Σαν
φίλε, χαρτάκια που [illegible] στο [illegible] και
[illegible] τα δώρα ~~[illegible]~~ στα [illegible], καθώς εκείνη δεν
[illegible] [illegible] [illegible] τα [illegible]
[illegible] μ' έπιασε [illegible]. [illegible]
[illegible] τα μάτια του και με είδε. [illegible]
τον [illegible] «Πού ήσουν
τόσο καιρό;» Τι [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] στη χαράδρα.
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Το στόμα
του φίλου που περίμενε να με καταβρεχθεί [illegible].

Γ [illegible]

Γ [illegible]

Αντανακλαστικοί με πιάσανε αυτοί οι πανσπερμικοί μου πόνοι. Είπα μέσα μου: «Θα γράψω ένα τεράστιο συμφωνικό έργο. Να το ακούν οι άνθρωποι και να ιδρώνουν από την αγωνία». Όμως με τι ήχους; συνέφερα. «Χωρίς ήχους», απαντούσα. «Δεν υπάρχουν ήχοι για ένα τέτοιο έργο...». Έμεινα λοιπόν συμφωνημένος με τον εαυτό μου να ~~[illegible]~~ φτιάξω το ακαταγ-γραφοποίητο. Είδα ότι βρήκα έναν τρόπο την ~~[illegible]~~ αντιστοιχία με την πραγματικότητα και χάρηκα. Έστρεψα το κεφάλι μου δεξιά και δύο μέτρα στο Σούνιο καθόταν ο Αρχάγγελος Μιχαήλ και με χαιρέτισε. Όμως τα μάρμαρα του ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Ακατάδεχτα και ρίξανε ένα βλέμμα στη θλιβερή κουτσουλιά μας ~~[illegible]~~ που μάταια προσπαθούσε να καταλάβει ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ το πώς και το γιατί.

Τότε μια αρχαία φωνή αισθάνθηκα να γίνεται μέσα μου καθώς περνούσε. ~~[illegible]~~ Ηλεκτρικές εκκενώσεις διασταυρούμενες που τελικά όλες και έλιωναν [illegible] μαζί στο στομάχι και στο κεφάλι. ~~[illegible]~~ Νόμιζα ότι ανέβαιναν ~~[illegible]~~ εντός μου σπινθήρες. Κουνιόμουν και συνταρασσόμουν. Το σώμα μου γέμιζε ~~[illegible]~~ με κομματιαστούς σπασμούς. Έχανα το αίσθημα της ισορροπίας... Φαίνεται η [illegible] ονομάζεται αυτή η κρίση. Πέρασε καιρός ~~[illegible]~~ και ξανάλθε, όπως ο επιληπτικός. Από κάποτε [illegible] έχω ένα τέταρτο. Μετά δε θυμάμαι ποιος είμαι. Έχω αυτό που λένε απώλεια συνειδήσεως. Έτσι αγωνιζόμουν στη Μακρόνησο μπήκα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ στο λόφο με τις κρίσεις που θα κρατούσαν ακριβώς δέκα χρόνια. Στην αρχή η απώλεια συνειδήσεως ήταν έντονη και ~~[illegible]~~ κρατούσε μέρες. Σιγά σιγά εξαφανίστηκε. Έμεινε όμως η κατάθλιψη και προπαντός η αίσθηση ότι αυξήθηκε από κάθε [illegible]. ~~[illegible]~~ Γίνεται ένα φανταστικό κουβάρι. Την ίδια στιγμή στα Ελληνικά βουνά παιζόταν η τελευταία πράξη της τραγωδίας. Στο [illegible] περικυκλωμένοι από [illegible] και [illegible] δώδεκα χιλιάδες αντάρτες ήταν καταδικασμένοι σε σφαγή. Πιο τυχεροί όσοι βρίσκονταν στον [illegible] και Βόρειο Ελλάδα ~~[illegible]~~ μαζί με τις οικογένειές τους ~~[illegible]~~ οι πιο πολλοί καμιά 50.000 ψυχές περνούσαν τα σύνορα της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. ~~[illegible]~~ Από τότε πόσοι και πόσοι δε γύρισαν

Το βράδυ [illegible] όπως λαούτο — Και βαρβαρικοί [illegible] [illegible] Αρχαία [illegible] [illegible] χιλιάδες χρόνια. Αρχαία [illegible] [illegible]

ακόμα από την προσευχή. Κι όλοι γνώριζαν πως ουσία είναι ξένοι στο τόπο τους που γίνανε και έλυσαν όλα για όλα. Στη φυλακή και στις εξορίες ~~[illegible]~~ σχεδόν επτακόσιες χιλιάδες. Και τα επιτελεία, απ' όπου ή εσχάτως θα δούλευαν πολλά χρόνια μέσα στο σκοτάδι του εμφυλίου ~~[illegible]~~.
Η Ελλάδα κατεστραμμένη. Όλοι οι Έλληνες γονατιστοί. Μονάχα ο ~~[illegible]~~ θρόνος, οι ξένοι, η ολιγαρχία και οι πολιτικοί, στρατιωτικοί και αστυνομικοί κύκλοι που την υπηρετούσαν θριάμβευαν. Για ποιον άραγε ο Σολωμός έγραψε «Και θα φαίνεσαι με αυτή τη νίκη που θα 'ρθει στον όχθη των σκοταδιών»; Για την Πατρίδα; Ή για την Ελευθερία; Μέσα σ' αυτή την τελευταία περίοδο — 1947-49 — με τις δύο εξορίες στην Ικαρία, τη Μακρόνησο, το 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο και την περιπλάνηση στην Αθήνα ~~[illegible]~~ ολοκλήρωσα βασικά τρία συμφωνικά έργα. Τα ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΙ, την ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΕ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ και το ΕΛΕΓΕΙΟ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟ ΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΖΑΝΝΟ. Το μουσικό υλικό το δούλευα μέσα στο μυαλό μου και σε ~~[illegible]~~ κάθε ευκαιρία το σημείωνα σε φύλλα μουσικής που προσπαθούσα να έχω πάντα μαζί μου. Σε δύσκολες στιγμές άφηνα τα χαρτιά μου, στο ωδείο, στο σπίτι ή σε φίλους. Τις παρτιτούρες (ενορχηστρώσεις) τις διέσωσε από τις έρευνες στο σπίτι μας στη Νέα Σμύρνη ~~[illegible]~~ ~~[illegible] 1947~~ ~~[illegible]~~ ώσπου τη μέρα που ήρθαν να με συλλάβουν και τα τσάκισαν. ~~[illegible]~~ Ο πατέρας μου μετέφερε στο ωδείο το μισοτελειωμένο έργο. Εγκαταστάθηκα στην αίθουσα εκεί και συνέχισα — όπως το μπορούσα — την ~~[illegible]~~ συνθετική και ενορχηστρωτική μου εργασία. Εκεί ουσιαστικά γράφτηκαν τα δύο πρώτα έργα. Όσο για το "Ελεγείο" ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ που το σημείωσα στην Ικαρία ενορχήστρωση, σύνθεση. Συνέχισα όμως να μαζεύω υλικό και να συνθέτω μέσα στη σκηνή Ε5 του Τρίτου Τάγματος. Εκεί ενορχήστρωσα με μολύβι το ΕΛΕΓΕΙΟ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟ. ~~[illegible]~~ Όταν μας διέταξαν να ετοιμαστούμε για το Α Τάγμα, τη 26 Μαρτίου 1949 παρέδωσα τα χαρτιά μου στο Δούκα(?). Η έκπληξή μου ήταν μεγάλη γιατί ~~[illegible]~~ όταν συναντηθήκαμε αργότερα μου είπε να τα πάρει μαζί του. Έμενε σ' ένα ερημικό σπίτι μέσα στο Χαλάνδρι μέσα στα πεύκα. Για τραγική σύμπτωση τη μέρα που πήγα να τον δω και να τα πάρω, είχε πεθάνει η κόρη του. Θα ήταν τριάντα χρονών, ευγενική, κουτή και τρελή. Ήταν έγκυος και πήγε στο γιατρό για εξέταση. Καθώς του έγινε ~~[illegible]~~ προκλήθηκε αιμορραγία. Την έβαλε σε ταξί για νοσοκομείο. Και ψάχνοντας για νοσοκομείο και για αίμα ο κοσμάκης με το παιδί έμεινε ~~[illegible]~~ μηνών στη ... και για να πέθανε μέσα στο ταξί. Εκείνο το βράδυ ~~[illegible]~~ έτρεξα και βρήκα τον φίλο του Αμπελόκηπου μέσα ~~[illegible]~~ στο πόνο και στον θρήνο. ~~[illegible]~~ Είμαστε μείναμε συνέχεια μαζί, καθηγητή,

Όπως εξακολουθούν να αγνοούν οι ξένοι ... ότι ... την ημερομηνία ... σημαντικής ... ~~[illegible]~~ ... αρχή των έργων μου ... φροντίδα να ... κρατώ

 265

και μετά πάμε στήν κουζίνα. Μᾶς κέρασε κρασί και κάτσαμε σιχτή καθίσαμε στό τραπέζι κι άρχισε νά μᾶς διαβάζει τή λαογραφική του μελέτη. Νομίζω ότι σήκωσε για νά μην τσαλαθεί γιατί τόνιωθε σάν τό τραγούδι σαν χειμώνα ότι ο νούς του ήταν αλλού. Ίσως ρώτησε τό Θεό νά του πεί πώς δέν έμαθε τίποτα τελικά παίζουν δίκαια και σωστά ο αυτός του κόσμου. Οι-σαστικά, δύσκολα και άδικα. Έτσι ίδια περίοδο σχεδίασα, όπως είπα, και τό συμφωνικό έργο πού στηρίζεται στο λαϊκό τραγούδι ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΝΤΡΕΑ ΖΕΠΠΟΣ πού πάνω του βασίζεται αργότερα τό μπαλλέτο ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΚΡΙΑ ή ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ.

(1) <u>ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΕ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ</u>

α) ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ ΚΑΙ ΧΟΡΙΚΟ (τέλος συνθέσεως 31. 12. 47)
β) ΤΟΚΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΕ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΘΕΜΑ (" " 28. I. 48)
γ) FINALE - (ΕΛΕΓΕΙΟ) (" " 21. II. 48)

Τό έργο αυτό έχει τήν εξής αφιέρωση: «Στόν Φ. Οικονομίδη. Ευλαβικά και αγαπητικά στον Δάσκαλο». Παίχτηκε τήν περίοδο 1952-53 από τή Συμφωνική του ΕΙΡ (Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας) με διευθυντές τόν Φ. Οικονομίδη και τόν Μπουστίντουη. Η παρτιτούρα έχει γραφτεί με τή γνωστή σημείωση του δασκάλου μου πού αφορούν κυρίως της χρωματισμού και τα όργανα. Σε αρκετά σημεία με διορθώνει. Όπως π.χ. στη σελ. 14 όπου επειδή εγώ έγραψα τά κόρνα σε θέσεις δύσκολες - πρέπει να αντικατασταθεί — τα ξαναγράφει δίπλα σημειώνοντας «κατ' αυτόν τον τρόπο πρέπει νά γράφουν τα κόρνα» — Η Συμφωνία δέν παίχτηκε ποτέ ολόκληρη. Ο Οικονομίδης διηύθυνε τό Α και Γ μέρη και ο Μπουστίντουη τό δεύτερο. Από τό παίξιμο του έργου έμεινα ικανοποιημένος και τό κράτησα γιατί οι μεγάλες δυσκολίες [?] ελληνικής συνθέσεως κούρασαν τή μουσική. Δεν ξέρω αν τό έκαναν γιατί τους είχε μιλήσει αυτό τή κούρασαν, πάντως ή υποδοχή από μερικούς της Συμφωνικής ήταν θερμότατη. Με γνωρίσανε μόνο από τό ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΣΗ ΓΩΝΙΑΣ κατά βάση φολκλορικό έργο και τό νέο μουσικό κλίμα πού εγκαινίαζα με τη «Συμφωνία» τούς προκαλούσε ευχάριστη έκπληξη. Η αλήθεια είναι ότι με τό έργο αυτό πραγματοποιείται η ριζική στροφή μέσα στη μουσική μου. Ανακαλύπτω την προσωπική μουσική μου ταυτότητα. Τό δικό μου συμφωνικό

σύμπαν. Όταν κάποτε παιχτούν και ακουστούν όλα τα συμφωνικά έργα μου τότε θα καταννοηθεί και θα εκτιμηθεί η διαπίστωσή μου αυτή. Οι εξωτερικές συνθήκες που σας αφηγήθηκα όσο γινόταν περισσότερο συγγραφικά ωρίμασαν τον "άνθρωπο". Τις ενατενίσεις μου του ψυχικού και πνευματικού μου κόσμου. Δραματοποιούσαν την βιωματική πείρα μου ανάγκη στην ανθρώπινη. Έβαλαν το στίγμα της θέσης μου πάνω στο χάρτη του κόσμου καθώς οι άνεμοι και τα κύματα με παρασύρανε πάνω στο μανιασμένο ωκεανό του καιρού μου. Ο άνθρωπος είναι πηλός και γίνεται μέσα στο φούρνο της καθημερινότητας. Είχα τη θλιβερή τύχη να γνωρίσω θερμοκρασίες σχεδόν απαγορευτικές για την αντοχή του "υλικού". Από την εφηβεία πέρασα απότομα στην ωριμότητα. Καθώς τραγουδούσαν μέσα μου η φωνή μου έβγαζε όλο και πιο πολύ με κραυγή, με θρήνο, με ξέσπασμα με διαμαρτυρία. Αυτό το είδος μουσικής έκφρασης πήρε να σμίξει με τις ρίζες της γενιάς μου — και από την κορμό της μικρασιάτισσας μητέρας μου και του κρητικού μου πατέρα. Από πάππου προς πάππου τους ξεριζώνανε και τους καίγανε οι Τούρκοι. Καμένα σπίτια, καμένα δέντρα, σφαγμένοι, κρεμασμένοι άνθρωποι και γυναικόπαιδα και της θανάτου. Άλλο τέκνο των διωγμών με ακολούθησε και μένα η ζωή. Μέσα σε πέντε χρόνια η κατάληξή μου έφτασε στα θεμέλια του ναού του Ρωμαίικου — που ήταν οι γενιές μου. Είμαι τώρα περήφανος γιατί προσπάθησα να εκφράσω αυτά τα βάσανα που αισθάνθηκα μέσα στα έργα με διαστάσεις και περιεχόμενο ανάλογο τους. Δούλεψα μέσα σε μια αποκλειστική μοναξιά. Δεν είχα κανέναν για να του μιλήσω ή να του δείξω τις συνθέσεις μου. Με εξαίρεση δύο μελλοθάνατους παρόντος όπως κι εγώ που ήξεραν ότι η ανανεωτική της φόρμας τους έκαναν ν' ακούν [illegible] με τ' αυτιά της ψυχής. Ήταν βέβαια κι αυτό μια επικοινωνία. Είναι σπουδαίο να συνθέτης μόνο για δύο ή τρεις ακροατές που [illegible] [illegible] το βέβαιο θάνατο που μας περιμένει πίσω

το πιο γνήσιο

[illegible]

από όλα τα σταυροδρόμια της Αθήνας -
είναι σπουδαίο, γιατί είναι μοναδικό. Από τότε
πέρασαν αρκετές δεκαετίες. Όπως είπα, τα έργα
αυτά παιχτήκανε στο ΕΙΡ. Ποιος τ' άκουσε; Και
ποιος τα θυμάται; Απωθήθηκαν(?) στη λήθη όπως
αυτοί που τα εμφάνισαν(?) και χάθηκαν. Στου
του Βασίλη και στα [illegible] Παύλο οι νότες αυτές
αντηχήσανε, θαύμασαν, "σχολίασαν". Ψάχνουν
σήμερα οι νέοι, λένε, "κάτι που να τους εκφράζει" -
είναι ανήσυχοι, μόνοι, αποξενωμένοι και γιατί όχι
επαναστατημένοι. Πού ψάχνουν; Στα [illegible]
στη μόδα. Στην εμπορική. Στις εφημερίδες και
τα [illegible] αυτά που σαρκάζουν τα
όλα τα "καθιερωμένα" στη σάτιρα και στη Αριστοφάνη
(πρό πάντων στη Αριστοφάνη) και γιατί είναι οι
σύγχρονοι επαναστάτες. Τα σημερινά είδωλα.
Νομίζω ότι μερικοί [illegible] εξηγούνται
από αυτή την [illegible] [illegible] μεγάλου - μεγάλου
γιατί ξέρουν τι κρύβεται πίσω από τα χαρτιά(?)
και φοβούνται να το δουν. Αν σιωπήσουν,
τρέμουν, ότι θ' ακουστεί "το τραγούδι της γης" δηλαδή
το τραγούδι των [illegible]. Τη γενιά
των εξήντα που η Ελλάδα γι' αυτούς δεν ήταν
μόνο [illegible] δρόμοι, τα μπαρ-
κια, τα σπίτια και τα σύμβολα. Αυτό έτσι
"οι βγάλουν" σήμερα οι (ενδιάμεσοι) [illegible]. Ήταν
[illegible], [illegible], καθοριστικό
"Έβελυν(?)" [illegible] σ' αυτό το ρυθμικό
σαρκικό παιχνίδι(?). Σώμα με σώμα. Στόμα
με στόμα. Αυτοί έφηβοι. Η Ελλάδα γης.
Εκτοξεύτηκαν στους αιώνες των αιώνων. Τι [illegible]
τα πολλά μας σήμερα; Ότι οι έφηβοι εκείνοι
σκοτώθηκαν από κάποιο λάθος, όπως για φονική
πολιτική καταστροφή [illegible]
γιατί [illegible] οι [illegible] και [illegible]
εισαγόμενοι πολιτικοί [illegible]. Τέτοια χώρα
είναι η δική μας -. ΌΧΙ η γη. Ούτε τα βράχια
και οι θάλασσες. [illegible] είναι [illegible]

κουρσάροι καὶ κομπραδόροι κάθε είδους. Κουτσομπολιές
έφεραν ευχαριστημένη γιατί σύ και μονταγιές στην ουσία
~~η δράση μου και το~~ είχα κι εγώ και το έργο
μου στην τύχη του συντρόφου που γνωρίσαμε κι εσείς
~~[illegible]~~, ό,τι από το αφήσιμο που ακουμπώ[illegible] για την
ησυχία, δυστυχώς, που ~~[illegible]~~ δεν φαίνονται να
έχουν μνήμη. Ο μεγάλος αριθμός, αυτός στη κάθε
ιστορία, βρίσκεται για το λαμπρό [illegible]
καίουν από το δεκατρείς μπαρμπέ τριών συγκροτη-
ματικών τύπου και δύο σημειωτικών [illegible] του
υπηρετούν σύντομα έναν άνδρα. Φανταστείτε
~~[illegible]~~ το μέγεθος της γελοίας τραγωδίας που θα
είναι η αποκαίρηση. Ότι δηλαδή όλα έγιναν
για να λουμπών φύλλων αυτά τα συγκεκριμένα με
στην σφραγίδα από όνομα. Και ότι το όνομα
αυτό για να ~~[illegible]~~ έχει τη δυνατότητα να βοηθάει
τα συγκεκριμένα να λουμπών φύλλα είναι υποχρεω-
μένο να κάνει, καθημερινά είδηση. Γίνομαι
είδηση, κάνω είδηση. Βοηθώ τον κ. Λ και Τ και
Φ να ~~[illegible]~~, κρατούν ψηλά τις σημαίες
~~[illegible]~~ προσπαθώντας ο ~~[illegible]~~ καθ' ένας να ~~[illegible]~~ μονοπωλήσει το
~~[illegible]~~ για τον εαυτό του, να τον προβάλει να τον μεγαλώνει
~~[illegible]~~ φτάνοντας στην υπερβολή ~~[illegible]~~ και στην καρικα-
τούρα. Χωρίς όρια. Ίδιος από τη στιγμή που στη
νομή μπαίνει και ο τέταρτος ο κ. ~~[illegible]~~ Κ, ο
Αδιάσπαστος. Έτσι σφιχταγκαλιασμένοι οι τέσσερις
ο ένας στο δύο (τα εξελιγμένα κανάλια)
ορμούν ακάθεκτοι στον κόσμο. Όπως η τεχνο-
λογική άμαξα του γνωρίζετε ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ που
στο καταπληκτικό ~~[illegible]~~ ερυθρόδερμοι της φυλής
Σιού και Χιού. Δηλαδή ~~[illegible]~~ για να γνωρίσουμε στο
καθ' ημάς οι δαίμονες της κερδοσκοπίας. Τόσο
απλό είναι το έθνος μας σαρώ και μείζονι.
Και ~~[illegible]~~ αν μη ψάχνουμε πιο βαθειά. Όπως
το κακό αρχίζει από την εποχή της ήττας. Από
τότε γράφονται μονόπατα η ~~[illegible]~~ ιστορία. Φωτίζεται
μόνο η μια πλευρά της σελίδας. Για στο σκοτάδι
όλη, στο άγνωστο, λέγονται θαύματα και τέρατα.

Νά γνωρίσω ποιά ήταν ή άλλη όψη τῆς σελήνης. ~~Η άλλη όψη του ...~~. Δηλαδή ή πραγματική πραγματικότητα. Υπάρχουν χιλιάδες μαρτυρίες που αυτή ακριβώς η όψη μαζί πλάι-πλάι δημιουργούν τό ψηφιδωτό της νεώτερης εποποιΐας του Ελληνικού λαού. Γιατί λαός δεν ήταν οι εκπορευόμενοι με την τρομοκρατία και τη βία από τον Εμφύλιο τον Σκόμπυ, τον Βαν Φλήτ και τη Φρειδερίκη, είμαι οι εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες αγωνιστές όπως εγώ, πού κατατρεχόμασταν στήθος με στήθος κι ο Δράκος και τελικά τον νικήσαμε. Γιατί εμείς μόνο φωνάζαμε από 1945 ΖΗΤΩ Η ΚΥΠΡΟΣ και σήμερα το φωνάζει όλος ο λαός. Εμείς μόνο χτυπούσαμε το ΘΡΟΝΟ και ο ίδιος ο λαός έλιωσε το θρόνο. Εμείς μόνο μιλούσαμε και πολεμούσαμε τη δικτατορία που ξεκίνησε από τη Σούρλα- και έφτασε στου Παπαδόπουλο. Αυτή τη από τη Καρδίτσα και όλος ο λαός καταδίκασε ~~τη Χούντα~~ τό αριστούργημα της δικτατορίας τη Στρατιωτική Δικτατορία. Τη Χούντα. Εμείς μόνο παλεύαμε από Αγγλοκρατία και μετά από Αμερικανοκρατία και στο 1981 το 60% του λαού ήρθαν στα νερά μας. Άλλο ~~...~~ αν η αμερικανοκρατία φανατικών κερδίζει γιατί ξεγέλασαν και πήρε το λαό. Όπως πού θα πάει. Ο λαός λέει: ο Θεός αγαπάει το κλέφτη μα και λίγο το νοικοκύρη. Και ποιά μεγαλύτερη ικανοποίηση μπορεί νά έχει ~~ένας ...~~ ο οποιοσδήποτε βγαίνει μέσα από τη σκλαβιά ... της εποχής όταν ~~θα μπορεί να είχε ... της αμερικανοκρατίας~~ βλέπει την αμερικανοκρατία να ραγίζει και τα ~~...~~ τέκνα της

να τα χωρίζει ένα ψηλός φραγμός. Ψύχραιμα
και αφύσικα ~~[illegible]~~ προσπαθήσει να μηχανεύει
το είδος αποφεύγοντας την καταστροφή
των κτηνώδικων ενωμένων καταστροφέων του
πιο ακριβού του ονείρου και των πιο ακριβών του
φίλων και ~~[illegible]~~ συντρόφων. Και ο νους νοείτο.
Για να συνθέσει μέσα ~~[illegible]~~ από την κίνηση
που την αφηγήθηκα είσαι υποχρεωμένος να
δεις και να ανοίξεις με τα σπασίματα που η
σπαθιά της ανέβαινε ~~[illegible]~~ όσο
~~[illegible]~~ διερεθώνεται η «εθνική μας ζωή», ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ πάνω από αίμα των θυμάτων, και
~~[illegible]~~ ανέβει πάνω σε μια από τις λίγες
κορφές που απόμειναν, έπειτα γκρεμίζει
το βουνό γύρω και το ~~[illegible]~~ σκαρφαλώνει σκαλίζοντας
με τα νύχια και με τα δόντια για να κρα-
τηθεί, μέσα στην απόλυτη μοναξιά του. Πλησιάζει
να κάνει ξαστεριά. ~~[illegible]~~. Αγρός όμως
αγρό οι καταιγίδες και οι βροχές επιτρέπουν
τα ποτάμια που θα μπουν στο βρωμερό
κόσμο να παρασύρουν τη συναναστροφή
και τα μοναστήρια στη δίχως κατοικία.
Και πάλι ο νους νοείτο. Όμως ξεχάστηκα.
Παρασύρθηκα. ~~[illegible]~~ Και σας κούρασα με ένα
σωρό φλυαρίες. Εγώ μπορούσα να πω ότι
η Συμφωνία μου αυτή είναι έργο απόλυτης
και αυστηρής μοναξιάς. Ψυχικής και ανθρωπιστικής.
Γιατί από τα άλλα πλευρά — θα το είδατε
κι εσείς — καμουφλάρισμα στο κομμουνιστικό
~~[illegible]~~ πάνω που στηρίζονται στη
θέληση μου [illegible]. Όμως τα συναισθήματα
με οδήγησαν σε μουσικές ιδέες που χάραξαν
ανεξίτηλα τη μουσική μου σκέψη. Ακόμα
και χτες την ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ μου, χρησι-
μοποιώ θέματα παρμένα μέσα από το Α
μέρη της Συμφωνίας αυτής.
Το Β Μέρος, η Τοκάτα, είναι περιγραφή πάνω σ' ένα
ηπειρώτικο χορό που κατέγραψα το 1947 στη Βρακαΐδη.

έπαιζα στό Συνταίγραμμα. Ήμουν ένας νεαρός αυτός
στή συνταγματάρχης Θεσσαλίας πού παρέμενα ελεύθερος
καί ανυπότακτος, γιατί ακριβώς είχα [illegible]
τοποθετηθεί [illegible] για να υπάρχω ολικά
άφθαρτα σέ λίθο τό Ισπανικό καί τό Σύγχρονο
Ήχο – Δέν ανοστιμοποιώ τή μοναδικότητά μου. Δέν
ξέρω είμαι τόσο ή τόσο καλός. Άλλωστε αυτό δέν
έχει καμμία σημασία σύμφωνα. Κριτήριο ως
πρός ποιόν; Μού άρεσε πού ήμουν έτσι καί όχι
αλλοιώς – Η μουσική μου έκφραση βρίσκονταν σέ τέλεια
αντιστοιχία μέ τή ζωή και τις ιδέες μου. Δέν είχα
καμμιά αμφιβολία ότι θά νικούσαμε – αν νικούσε δηλαδή
η παράταξη πού ανήκα – τότε ή μουσική μου επειδής
[illegible] θά ήταν ένα από τά στοιχεία
τής καινούργιας ζωής. Μπορεί οί σύντροφοί μου
νά μην γνώριζαν τίποτα γιά σύγχρονη μουσική.
Όμως οί ίδιοι μου οι ήχοι ήταν αυτοί οί ίδιοι,
όπως ό Αλέκος καί ό Παύλος, στη μιά Στηρώση,
όταν άκουγαν τή Συμφωνία μου, τό ίδιο καί
κάθε Αλέκος καί Παύλος θά μέ ένοιωθε δικό
του. Θά αναγνώριζε κάτι στή δική ψυχή του –
Από τό ΕΛΕΓΕΙΟ βγήκε αργότερα ό ΟΙΔΙΠΟΥΣ
ΤΥΡΑΝΝΟΣ γιά ορχήστρα εγχόρδων. Κι από κεί πάλι
ένα μέρος – Ο Ξανθός Έφηβος – [illegible] στα ΚΑΤΑ
ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ ΠΑΘΗ. [illegible] τού Μιχάλη Κατσαρού.
Εδώ τέλος στή παρτιτούρα [illegible] είναι σημειωμένες οί
μέρες της ημερομηνίας: Από 24. XI. 47 έως 21. II. 48.

(2) "ΑΝΟΙΞΗ" Για ορχήστρα Εγχόρδων – Τό τελείωσα στίς 9. III. 48
Δηλαδή αμέσως [illegible] μετά τή "Συμφωνία". – Έργο
μικρής διάρκειας, εξαιρετικού χαρακτήρα. Δέν παίχτηκε
ποτέ.

(3) ΛΗΘΗ και ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ (τραγούδια σέ ποίηση του Λορέντζου
Μαβίλη. [illegible] Τά συνέθεσα μετά τό θάνατο τού
Αγαπημένου μου Δάνη, στή Δάφνη. [illegible] Τόν ίδιο καιρό
έγραψα γιά τό Δάνη τό πιό τραγικό ποίημα με
τίτλο ΕΛΕΓΕΙΟ: « Χίλια μοιρολόγια χρόνια ν' ανοίξουν
στ' απόβραδο – κι' εσύ χαμένε σύντροφε – νά χαμογελάς

όταν συνέθεσα

Το Τραγούδι, το ΕΛΕΓΕΙΟ, όπως ήδη ανέφερα, είχε σχέση άμεση με τον Οιδίποδα. Γιατί όμως να πάω τόσο μακριά αφού γύρω μου τα παραδείγματα σε τραγωδίες ήσαν άφθονα για να σταθώ; Όχι, δεν έχει τίποτα το μυστικιστικό, το μεταφυσικό ή το παραψυχολογικό αυτή η επιστροφή στα αρχαία σύμβολα - ούτε τότε, ούτε τώρα. Νομίζω ότι θα 'ρθει ... το παιδί που τον αρχίζω το παραμύθι ... και τα παραμύθια [illegible] «Λιποτάκτες» γράφει κάπου ο αδερφός μου στους ΛΙΠΟΤΑΚΤΕΣ. Έμενα [illegible] η ζωή μου. Όχι [illegible] Έστω ονειρικό - Την μουσική που είναι και η πιο σημαντική. Καθώς με κυνηγούσαν ~~[illegible]~~ κι έπρεπε να κρυφτώ μέσα ~~[illegible]~~ σε σύγχρονες σπηλιές η συντροφιά του όποιου Οιδίποδα [illegible] από αρχή μου - Έπρεπε και πιστεύω ότι είναι η συνέχιση του αρχαίου μύθου για ν' αντέξω μέσα σ' αυτή [illegible] παράκρουση χωρίς νόμο και σύστημα. Μια [illegible] μηχανή, η ζωή μας, με γρανάζια ~~[illegible]~~ και [illegible] που είχαν ξεφύγει από κάθε λογικό έλεγχο! Έπιανα τον ποιητή και τον έκανα κομμάτια. Μπορούσες να δεχτείς ~~[illegible]~~ αυτό το νόμο του παραλόγου; Να παραδεχτείς ότι ήσαν μοιραία, γραμμένα για να τα ζήσει ο «νόμος» με το νύχι του; Ποτέ! ~~[illegible]~~ Καθώς έγραφα τις νότες επάνω στο παρτιτούρα χτίζοντας το συμφωνικό μου έργο με συντροφιά τον αρχαίο φίλο ~~[illegible]~~, τον Οιδίποδα, κυνηγώντας στους ~~[illegible]~~ [illegible] δρόμους της μιας και μόνης Αθήνας, από το Θησείο έως το Ζάππειο, με την αίσθηση ότι τα όριά μου είναι απόρθητα. Σε κάθε στιγμή, σκαρφαλωμένος στο τραίνο, στο γιαπί, στο Βουζουκοστάσιο, ή στο Ζάππειο ~~[illegible]~~ χωμένος ^βαθειά^ στο θάμνο μέσα στο μυαλό μου η ιδανική συμφωνική ορχήστρα εκτελούσε τη μουσική σύνθεση που έγραφα εκείνη τη στιγμή. Ήταν μια φανταστική αίθουσα ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~βαθειά~~ ^καθισμένος^ στη βελούδινη πολυθρόνα με έβλεπα το μαέστρο να προσπαθεί να [illegible] της [illegible] από τις νότες που είχα παρατάξει με ~~[illegible]~~ απαράμιλλη τέχνη

και νά γκαρδιώνεις καθισμένος — στό γόνα τού ήλιου — σιωπή γεμάτη μέ γυμνά μαχαίρια — κάτω από τά γιό-δεντρα κραυγή — σού ξεχάστη θρηνώντας — Αύτή μακρυνή Χιό στό Πετροπούλι — κι' απόσω Άσια σου Αη-Λιά — νοιώσαμε τό ουρανό νά σκύβει — και νά φιλάει στό μέτωπό μας — κι' ήσουν χαμένη συντροφιά — χίλια πουλιά νά πετούν — πρός τό Νότο — Κι' ήρθαν πολλές αυτή Δάφνη — κι' αυτό Στεφή μαυσόλες σκυραμμένες — από τή Αρέθουσα και τοί Βραχνέ οι μαυροφόρες — κι' αυτόν Αρμενιστή γύρο φοράδες ήρθαν — και κάθησαν ολόγυρά σου χαμένη συντροφιά — και κάθισαν ολόγυρά μας — ν' αρχινήσουν γιά μοιρολόγι — Τί ήσουν ό στεναγμός ενού λαού — Τό φτερούγισμα ενού γύπα — πού χυμάει »

(4) ΕΛΕΓΕΙΟ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟΣ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΗ ΖΑΝΝΟ

~~[illegible]~~ Έργο μέ μεγάλη συγκινησιακή φόρτιση. Όπως είπα ή σύνθεσή του άρχισε τό καλοκαίρι τού 1948, στή Δάφνη. Συνέχισα στόν Ζωσμό. Όταν χάθηκαν τά χειρόγραφα στή θύελλα στή Μακρόνησο, ~~[illegible]~~ άρχισα τή σύνθεση από τήν αρχή. Στή σκηνή Ε 5 Θ τόν Μάρτιο τού 1949 ~~[illegible] τήν συνέχισα~~ ολοκλήρωσα τήν ενορχήστρωση. ~~[illegible]~~ Σώθηκε ή χειρόγραφη παρτιτούρα χάρις στή βοήθεια τού δάσκαλου Νίκου Αρματρίγιου. Μέσα στά Χανιά στις 23. III. 51 τελείωσα τήν οριστική (μέ τό μελάνι) γραφή τού έργου. Σ' αυτή τή μορφή παίχτηκε αργότερα (52-53) από τήν ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ μέ διευθυντή τό Φιλοκτήτη Οικονομίδη πού έχει γράψει (μέ κατά τή σύνθεσή του τη συμπλήρωσή του) τό χειρόγραφο — Μάλιστα κάτω από τήν τελευταία σελίδα είναι σημειωμένο: Αλεξανδρούπολη 9.XI.50. Πού σημαίνει ότι άρχισα τή νέα ενορχήστρωση όταν ήμουν στό στρατό: 1950-52. — Βασισμένος πάνω στα θέματα τού ΕΛΕΓΕΙΟΥ ~~[illegible]~~ άρχισα νά γράφω στά Χανιά τήν ΠΡΩΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ μου. Πού τήν τελείωσα τό 1953, στη Νέα Σμύρνη. Μία προσαρμογή τού ΕΛΕΓΕΙΟΥ γιά βιολί - μαντολίνο και κιθάρα παίχτηκε στήν πρώτη συναυλία πού έδωσα στή ζωή μου, στή σκηνή τού στρατοπέδου στόν Α Κλωβό το Φλεβάρη τού 1949, στή Μακρόνησο. Τό δεύτερο μέρος τού έργου, τό ΘΡΗΝΟ, άρχισα νά τό ενορχηστρώνω ~~[illegible]~~ πρωτοχρονιά τού 1951, στό 424 Στρατιωτικό

Νοσοκομείο, στη Θεσσαλονίκη. Ήμουν ολομόναχος στό θάλαμο τών καρδιοπαθών γιατί στό νευρολογικό ~~[illegible]~~ δεν υπήρχε θέση. Ακούγοντας ~~[illegible]~~ όμως μιά σφιχτή λουμπαρίνα ~~[illegible]~~ για ένα όνειρο όπως θαρρώ [illegible] μοιάζουν τα δεύτερα τό [illegible] στη Αράχνη.

(5) ΣΠΟΥΔΗ ΓΙΑ ΕΓΧΟΡΔΑ Για 2 βιολιά και βιολοντσέλο

Δεν παίχτηκε ποτέ. ~~[illegible]~~ Στο πραγματικότητα είναι τρεις μικρές σπουδές (~~[illegible]~~ Andante - Poco Allegro ~~[illegible]~~ και Sempre Saltando) Οι δύο ~~[illegible]~~ πρώτες ~~[illegible]~~ τελείωσαν στις 14.Ι.49 και έχουν μάλιστα την ημερομηνία στη εξής σημείωση «Ανάμνηση μιάς μέρας στο κρασοπωλείο με τό Νίκο και τό Ζαΐμη». Πράγμα που σημαίνει ότι έπαιζα και αναφερθώ στο Νίκο, μέχρι του γραφείου στο σπίτι, όπως και ο Ζαΐμης. Η τρίτη σπουδή γράφτηκε ως φαίνεται, τό μεσημέρι, όταν με είχαν βάλει στό βάθρο. Αυτή την ~~[illegible]~~ χρησιμοποίησα στην ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΚΡΙΑ. Τίς ~~[illegible]~~ δεύτερες στη ΜΙΚΡΗ ΣΟΥΙΤΑ ΓΙΑ ΠΙΑΝΟ. Τα χειρόγραφα που σώθηκαν τα έγραψα μετά από [illegible] μου στην αϋπνία. Ίσως ~~[illegible]~~ [illegible] Ευθύμιο. [illegible] είναι από αυτά που σώθηκαν από την [illegible].

Εύγχο τί [illegible]

(6) ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ - ΠΕΝΙΑ - ΧΟΡΟΣ για ορχήστρα εγχόρδων και Τύμπανα. Τό συνέθεσα ~~[illegible]~~ τό Δεκέμβρη του 1948 και τό Γενάρη τού 49. Η σύνθεση τελείωσε στις 10.Ι.49 όταν με πήραν για τό Μακρονήσι. Εμπιστεύτηκα τό χειρόγραφο σε κάποιον από τους φίλους μου για να τό παραδώσει στη μητέρα μου. Έτσι 1950 ή ~~[illegible]~~ 53 το διηύθυνε ο Τάτσης Αποστολίδης στον Σταθμό Ενόπλων. Τό στούντιο — ένα ωραίο — βρίσκονταν τότε εκεί ~~[illegible]~~ που είναι σήμερα το υπουργείο Προεδρίας. ~~[illegible]~~ Η ορχήστρα είχε γίνει από τη συμπαράσταση μου στο ωδείο. Από τότε χάθηκε τό χειρόγραφο. Ήταν η πρώτη μου [illegible] να γράψω για ορχήστρα [illegible] τό φαινομενικά [illegible] υλικό. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Παρακαλώ να χρησιμοποιηθεί μιά από τις σελίδες που διασώθηκαν από τό [illegible] εκτελέσεις και [illegible] τραγούδια που έκανα στην Ικαρία. Σ' αυτή τη σειρά, που σώθηκε, υπάρχουν καταγραμμένες 41 μελωδίες όπως μού τις τραγούδησαν οι συγχωριανοί μου. Δεν έχω τίποτα άλλο να προσθέσω. Και γράμματα γνωρίζω. Τό αφήγημα αυτό πού τό άρχισα ~~[illegible]~~ τον Αύγουστο ~~[illegible]~~ στό Βραχάτι έληξε και τό τελειώνω

τό Celesta Τσιγγάνο

[illegible] από Σαμοθράκη

στις αρχές Νοεμβρίου ~~[illegible]~~ τού έτους 1985 ~~[illegible]~~
σε επίσκεψη στο Βραχάτι. Ένα μήνα πριν
έφευγα στην Αθήνα ~~[illegible]~~ καθώς και στην
Κένυα και σε [illegible]. Οι πιστοί αναγνώστες που θα
με διαβάσουν [illegible] [illegible] γενικότερες συνθήκες
και κάποιες ψυχικές αναστατώσεις [illegible] [illegible]
στο στήθος της ψυχής [illegible] που ταιριάζει όταν
θέλει κανείς να [illegible] [illegible] για ένα τόσο
σπουδαίο θέμα όπως είναι η μουσική. Σας
ευχαριστώ.

Ναίκα
Γραμματ-
ευχαριστία